

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

©
**Gintautas Akelaitis, Laima Pečkuvienė,
Vida Žilinskienė**

SPECIALYBĖS KALBA

Administracinės kalbos vadovėlis

©
Vilnius 2009

UDK 808.82:34(075.8)

Ak24

2009-10-01 Nr. 09-03

*Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Aukštųjų mokyklų bendrųjų vadovėlių leidybos
komisijos rekomenduota*

Vadovėlių recenzavo:

Vilniaus universiteto doc. dr. **Regina Kliukienė**,

Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos doc. habil. dr. **Laima Kalėdienė**.

Vadovėlis svarstytas Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto tarybos 2009 m. kovo 31 d. posėdyje (protokolas Nr. 2VA-4 ir rekomenduotas spausdinti.

Vadovėlis svarstytas Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto Kalbos kultūros katedros 2009 m. kovo 16 d. posėdyje (protokolas Nr. 2KKK-3) ir rekomenduotas spausdinti.

Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo spaudai komisija 2009 m. gegužės 28 d. posėdyje (protokolas Nr. 2L-4) vadovėlių patvirtino spausdinti

Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys arba kuri jo dalis negali būti dauginami, taisomi ar kitu būdu platinami be leidėjo sutikimo.

ISBN 978-9955-19-148-3

© Mykolo Romerio universitetas, 2009

TURINYS

Pratarmė	7
Svarbiausi ženklai ir sutrumpinimai	9
1. Bendrinė kalba (<i>V. Žilinskienė</i>).....	10
1.1. Bendrinė kalba.....	10
1.1.1. Bendrinės kalbos kūrimosi raida ir židiniai.....	10
1.1.2. Bendrinės kalbos susiformavimas.....	16
1.1.3. Bendrinės kalbos stiliai.....	17
1.1.4. Specialybės kalba (<i>G. Akelaitis</i>).....	18
1.2. Valstybinė kalba.....	22
1.2.1. Valstybinės kalbos įteisinimo istorija.....	22
1.2.2. Valstybinės kalbos politika.....	24
1.2.3. Valstybinės kalbos politikos įgyvendinimas.....	26
1.2.4. Teisės aktai, sudarantys sąlygas valstybinei kalbai funkcionuoti.....	28
2. Kalbos norma (<i>L. Pečkuvienė</i>).....	30
2.1. Kalbos norma ir jos požymiai.....	30
2.2. Kalbos kodifikavimas.....	34
3. Administracinės kalbos terminija ir kita specialioji leksika (<i>G. Akelaitis</i>).....	36
3.1. Terminų samprata. Terminų požymiai.....	36
3.2. Administracinių terminų rūšys. Terminų šaltiniai.....	49
3.2.1. Terminų rūšys.....	49
3.2.2. Terminų šaltiniai.....	55
3.3. Skolinti administraciniai terminai ir kita leksika.....	61
3.4. Administracinių terminų ir specialiosios leksikos vertyba..	73

3.5. Administracinės leksikos semantizmai.....	78
3.6. Apibendrinamieji pratimai.....	84
4. Oficialieji administraciniai pavadinimai (V. Žilinskienė)..	87
4.1. Sudėtiniai institucijų pavadinimai.....	87
4.2. Sudėtiniai dokumentų pavadinimai.....	90
4.3. Sudėtinių pavadinimų trumpinimas.....	90
4.4. Pareigų pavadinimai.....	91
4.5. Apdovanojimų pavadinimai.....	92
4.6. Istorinių įvykių, epochų, švenčių ir kt. pavadinimai.....	92
4.7. Didžiųjų raidžių vartojimas stilistiniais sumetimais.....	93
4.8. Apibendrinamieji pratimai.....	93
5. Terminų ir kitų administracinės kalbos žodžių tartis <i>(V. Žilinskienė)</i>	98
5.1. Balsių tartis.....	98
5.2. Dvibalsių ir mišriųjų dvigarsių tartis.....	100
5.3. Priebalsių tartis.....	101
5.4. Apibendrinamieji pratimai.....	104
6. Terminų ir kitų administracinės kalbos žodžių kirčiavi- mas (V. Žilinskienė)	106
6.1. Kirtis ir priegaidė.....	106
6.2. Terminų kirčiuotės ir jų nustatymas.....	111
6.3. Priešpaskutinio skiemens taisyklė.....	121
6.4. Sudėtinių terminų būdvardžių kirčiavimas.....	122
6.5. Administracinėje kalboje vartojamų savitų veiksmažodžių irrieveiksmių kirčiavimas.....	126
6.6. Apibendrinamieji pratimai.....	130
7. Terminų ir kitų administracinės kalbos žodžių daryba <i>(L. Pečkuvienė)</i>	139
7.1. Pagrindinės sąvokos.....	139
7.2. Terminai.....	145
7.3. Specialioji leksika.....	168

7.3.1. Būdvardis.....	168
7.3.2. Skaitvardis.....	185
7.3.3. Veiksmazodis.....	186
7.3.4. Prieveiksmis.....	196
7.4. Apibendrinamieji pratimai.....	201

8. Terminų ir kitų administracinės kalbos žodžių gramatinės formos (*L. Pečkuvienė*).....

8.1. Daiktavardžio gramatinės formos.....	213
8.1.1. Giminė.....	213
8.1.2. Skaičius.....	215
8.1.3. Galūnė.....	219
8.2. Būdvardžio gramatinės formos.....	221
8.2.1. Laipsnis.....	222
8.2.2. Įvardžiuotinės ir neįvardžiuotinės formos.....	223
8.2.3. Giminė.....	225
8.3. Skaitvardžio gramatinės formos.....	228
8.3.1. Giminė.....	229
8.3.2. Linksnis.....	230
8.3.3. Įvardžiuotinės formos.....	233
8.4. Įvardžio giminės ir linksnio formos.....	237
8.5. Veiksmazodžio gramatinės formos.....	239
8.5.1. Laikai ir nuosakos.....	239
8.5.2. Sangražinės formos.....	241
8.5.3. Bendratis.....	244
8.5.4. Dalyvis.....	245
8.5.4.1. Veikiamieji dalyviai.....	245
8.5.4.2. Neveikiamieji dalyviai.....	245
8.5.4.3. Įvardžiuotinės formos.....	247
8.5.4.4. Daiktavardinė vartosena.....	248
8.5.4.5. Giminė.....	250
8.5.4.6. Laipsnis.....	251
8.6. Prieveiksmio laipsnių formos.....	253
8.7. Apibendrinamieji pratimai.....	256

9.9. Administracinės kalbos sakinyis ir tekstas

(V. Žilinskienė).....	264
9.1. Administracinio (teisės ir valdymo) ir mokslinio tekstų santykis.....	265
9.2. Savitos linksnių konstrukcijos.....	267
9.2.1. Vardininkas.....	267
9.2.2. Kilmininkas.....	273
9.2.3. Naudininkas.....	278
9.2.4. Galininkas.....	287
9.2.5. Įnagininkas.....	292
9.2.6. Vietininkas.....	301
9.2.7. Šauksmininkas.....	315
9.2.8. Apibendrinamieji pratimai.....	317
9.3. Savitos prielinksnių ir polinksnių konstrukcijos.....	319
9.3.1. Prielinksnių konstrukcijos.....	319
9.3.2. Polinksnių konstrukcijos.....	350
9.3.3. Prielinksnių ir polinksnių kartojimo pratimai.....	352
9.4. Padalyvių, pusdalyvių ir dalyvių konstrukcijos.....	354
9.5. Su sakiniu gramatiškai nesusijusių žodžių vartojimas.....	361
9.6. Sakinio dalių ir sakinių jungimas.....	364
9.6.1. Sakinio dalių jungimas.....	364
9.6.2. Sujungiamieji sakiniai.....	366
9.6.3. Sujungiamieji sakiniai.....	368
9.6.4. Prijungiamieji sakiniai.....	375
9.6.5. Sakinių pridūrimas.....	375
9.7. Apibendrinamieji pratimai.....	378
10. Kartojimo pratimai (G. Akelaitis, L. Pečkuvienė, V. Žilinskienė).....	383
11. Pratimų atsakymai.....	391
Literatūra.....	422

PRATARMĖ

Šis vadovėlis yra skirtas tiems, kurių ir studijų, ir būsimos profesinės veiklos kalba – administracinė kalba. Administracinės veiklos specialistų kompetencija yra tokia: specialybės žinios ir gera (taisyklinga, tiksli, aiški ir pan.) administracinė kalba. Administracinė kalba, vaizdingai tariant, yra jų darbo įrankis. Visiems, atrodo, suprantama, kad su prastu įrankiu darbo gerai nepadarysi. Vadinasi, teisininkai, (prokurorai, advokatai, teisėjai ir kt.), ypač teisės aktų ir kitų dokumentų rengėjai, taip pat ir tie, kuriems reikia daug viešai kalbėti, sėkmingai atliks savo darbą ne vien specialybės žinių nes-tokodami, bet ir gebėdami tinkamai, lanksčiai vartoti akademinėse studijose įgytą profesinėje veikloje tobulinamą, plėtojamą administracinę kalbą, kuri yra savita bendrinės kalbos atmaina.

Vadovėlių sudaro kelios dalys. Pirmiausia aptariami būtiniausi bendrieji dalykai: bendrinė kalba, valstybinė kalba, specialybės kalba, kalbos norma. Toliau yra svarbi specialybės kalbos dalis apie administracinius terminus, jų savitą rūšį – oficialiuosius pavadinimus ir kitą administracinę leksiką. Tokios pat svarbios yra terminų ir kitų administracinės kalbos žodžių kirčiavimo, darybos, formų vartojimo dalys. Vadovėlis baigiamas administracinės kalbos sintaksės dalimi, kurioje yra nagrinėjami šios kalbos konstrukcijų, ištisų sakinių sudarymo ir kai kurie administracinių tekstų dalykai. Praktinės vadovėlio dalies medžiaga pateikta kalbos taisyklingumo atžvilgiu. Integraciniu būdu, kur tinka, į skyrius dedami probleminiai rašytinės ir sakytinės administracinės kalbos skirtybių, tos kalbos vartojimo elektroninėje terpėje dalykai. Žodžiu, teminiu atžvilgiu vadovėlis parengtas pagal svarbiausius Valstybinėje lietuvių kalbos komisijoje parengtos specialybės kalbos programos reikalavimus. Administracinė kalba, kaip ir bet kuri kita bendrinės kalbos dalis, paklūsta visiems bendrinės kalbos reikalavimams, tačiau tam tikrais atvejais turi savitų vartojimo ypatumų, kurie atsispindi vadovėlio medžiagoje.

Šis vadovėlis yra susijęs su 2003 m. „Specialybės kalbos kultūra“: tas pats vadovėlio adresatas, panaši vadovėlio sandara ir kryptis (administracinės kalbos taisyklingumas). Kita vertus, yra įdėta naujų skyrių – apie specialybės kalbą, apie terminiją, apie oficialiuosius administracinius pavadinimus. Net ir tie skyriai, kurių temos yra tokios pat kaip 2003 m. vadovėlyje (ypač kirčiavimo, darybos, formų vartojimo) yra iš esmės atnaujintos. Dėl naujų ir atnaujintų dalykų šio vadovėlio nebegalima laikyti pataisytu ir papildytu antruoju „Specialybės kalbos kultūros“ (2003 m.) leidimu. Ir dar vienas naujas svarbus dalykas: pagal dabartinius vadovėlių reikalavimus po kiekvienos temos (skyriaus) teorinės medžiagos yra pateikta kontrolinių klausimų; praktiniam darbui parengta ir įdėta pratimų. Vieni pratimai su atsakymais – jie skirti savarankiškam darbui, ypač iššęstinių studijų studentams. Kiti pratimai, kurie be atsakymų, yra skirti auditorinėms pratyboms.

Tiesa, tie, kurie šiuo vadovėliu naudosis, neras programos reikalaujamų viešojo kalbėjimo, dokumentų parengimo dalių. Jų nebuvimo priežastis ta, kad būsimiems teisės, valdymo ir administravimo specialistams atskirai yra dėstoma ir retorika, ir dokumentalistika – yra parengti išsamūs šių dalykų vadovėliai: Reginos Koženiausienės „Juridinė retorika“ (2005), Bronislavo Vonsavičiaus „Dokumentalistikos pagrindai“ (2006).

Jeigu skaitytojui vietomis susidarytų stilistinio nevientisumo įspūdis, jis teisintinas tuo, kad yra trys vadovėlio autoriai.

Už kritines pastabas, patarimus autoriai dėkoja recenzentėms Vilniaus universiteto doc. dr. Reginai Kliukienei, Lietuvių kalbos instituto vyriausiajai mokslinei darbuotojai habil. dr. Laimai Kalėdienei, Gedimino technikos universiteto doc. dr. terminologei Angelei Kaulakienei.

Teisę vertinti – komentuoti, kritikuoti – vadovėlį turi kiekvienas, kas juo naudosis ar jį skaitys. Vadovėlio autoriai pastabų laukia adresu kkk@mrui.eu.

Autoriai

SVARBIAUSI ŽENKLAI IR SUTRUMPINIMAI

- = ženklas rašomas tarp klaidingo kalbos vieneto (žodžio, formos, konstrukcijos) ir taisyklingo atitikmens
 - ženklas rašomas tarp vengtino kalbos vieneto ir taisyklingesnio jo atitikmens (kita reikšme šis ženklas vartojamas „Kalbos patarimuose“)
 - * žvaigždute žymimi pratimai, kurių atsakymai yra pateikti vadovėlio pabaigoje
 - | ženklas rašomas tarp lygiaverčių bendrinės kalbos normos variantų
 - || ženklas rašomastarp šalutinio (dalinio) ir pagrindinio normos variantų
- ir kt. – *ir kita*
ir pan. – *ir panašiai*
ir t.t. – *ir taip toliau*
pav. – *paveikslas (schema)*
plg. – *palyginti*
pvz. – *pavyzdžiui*
t.y. – *tai yra*
žr. – *žiūrėti* nurodytą vadovėlio ar literatūros šaltinio vietą

1. BENDRINĖ KALBA

1.1. Bendrinė kalba.

1.1.1. Bendrinės kalbos kūrimosi raida ir židiniai.

1.1.2. Bendrinės kalbos susiformavimas.

1.1.3. Bendrinės kalbos stiliai.

1.1.4. Specialybės kalba.

1.2. Valstybinė kalba.

1.2.1. Valstybinės kalbos įteisinimo istorija.

1.2.2. Valstybinės kalbos politika.

1.2.3. Valstybinės kalbos politikos įgyvendinimas.

1.2.4. Teisės aktai, sudarantys sąlygas valstybinei kalbai funkcionuoti.

1.1. Bendrinė kalba

1.1.1. Bendrinės kalbos kūrimosi raida ir židiniai

Bendrinė kalba – visos tautos raštų, žmonių viešojo gyvenimo ir kultūros reikmėms skirta kalba. Ji pradama kurti kurios nors vienos (dažniausiai sostinės apylinkių) tarmės pagrindu ir įgyja daug platesnę vartoseną negu ta tarmė. Bendrinę kalbą kuria visa tauta – visų tarmių atstovai, tautosakos kūrėjai, rašytojai, vertėjai, įvairiausių sričių specialistai. Ji nuolat turtėja, nes į ją įtraukiami naujoms sąvokoms reikšti reikalingi žodžiai, įvairių mokslo sričių terminai, tarptautiniai žodžiai. Kuriamą kalbą kartu ir norminama, t. y. stengiamasi vengti skolinių, netinkamų žodžių reikšmių vartojimo atvejų, pažodinių vertinių, kurie kenkia kalbos sistemai. Bendrinės kalbos brandumą rodo susiformavę jos stiliai [22].

1599 m. išleistos „Postilės“ prakalboje Mikalojus Daukša **kalbą** nurodė kaip vieną iš trijų pamatinių tautos požymių: „Kurgi, sakau, pasaulyje yra tauta, tokia prasta ir niekinga, kad neturėtų šių trijų savų ir tarsi įgimtų dalykų: tėvų žemės, papročių ir kalbos? Visais amžiais žmonės kalbėjo savo gimtąja kalba ir visados rūpinosi ją išlaikyti, turtinti, tobulinti ir gražinti¹...“ Taigi jau prieš 400 m. M. Daukša rašė apie žmonių rūpinimąsi savo kalba ir jos išlaikymą. Iš tikrųjų tai daug senesnis reiškinys. Kaip glaustai, bet aiškiai rašo prof. A. Piročkinas [34, p. 7–8], net nuo Antikos laikų kiekviena išprususi tauta suvokė kalbos svarbą ir rūpinosi ja. Romos imperijos klestėjimo metais lotynų kalba buvo puikiai sutvarkyta, išstobulinta, todėl ji nepavirto dulkėmis, o tapo vienu iš pagrindinių tarptautinių žodžių kilmės šaltiniu, ji ilgai buvo mokslo kalba, buvo ir yra dėstoma Europos universitetuose. Ten pat užsimenama ir apie prancūzų kalbos tvarkymo raidą, kuri siekia 1635 m., kai buvo įsteigta Prancūzų akademija, turinti teisę aprobuoti prancūzų kalbos reiškinius. Ir vėliau, ir dabartinais laikais šioje šalyje buvo priimta potvarkių, reguliuojančių prancūzų kalbos vartojimą, saugančių ją anglų kalbos įtakos. Amžiams bėgant, ir kitos kultūringos tautos rūpinosi savo kalba, nors ir keitėsi rūpinimosi mastas ir formos. Yra pastebėta, kad klestint valstybei, jos ekonomikai, kultūrai dažniausiai klesti ir kalba, o smunkant valstybei kalba menkėja, prastėja.

Nors džiaugiamės lietuvių kalbos senumu, jos sandara, ją lyginame su sanskritu ar kitomis senosiomis kalbomis, tačiau reikėtų nepamiršti, kad lietuvių kalba kaip savarankiška atšaka susiformavo (atsiskyrė nuo giminiškos latvių kalbos) tik antroje pirmo tūkstantmečio po Kr. pusėje. O kalbėti apie mūsų protėvių rūpinimąsi savo kalba galime tik nuo XVI amžiaus, kai verčiant į lietuvių kalbą religinius raštus iškilo daugybė sunkumų.

Pirmoji knyga lietuvių kalba – Martyno Mažvydo (?–1563) katekizmas – buvo išspausdinta 1547 m. Karaliaučiuje. M. Mažvydas katekizmą parašė pietų žemaičių (t. y. gimtosios) tarmės

¹ žr. *Lietuvių literatūros chrestomatija*. Vilnius, 1957, p. 65.

pagrindu, bet jame yra ir aukštaičių tarmės elementų. Vėlesniuose jo raštuose aukštaičių padaugėjo, nes kunigaudamas Ragainėje taikėsi prie parapijiečių vakarų aukštaičių tarmės. Mažojeje Lietuvoje M. Mažvydo pradėtą darbą toliau tęsė Jonas Bretkūnas (1536–1602). Jis parengė pamokslų rinkinį, išvertė į lietuvių kalbą Bibliją ir Prūsijos kunigaikščio paprašė iš gerai lietuviškai mokančių kunigų sudaryti komisiją, kuri jam padėtų iškilus kalbos klausimams. Toks atsakingas požiūris į vertimą ir bendros pastangos davė atitinkamų vaisių. Lietuvių literatūros tyrinėtojas prof. A. Jovaišas, nurodo, kad „J. Bretkūno raštai pasižymi išraiškos grynumu, taupumu ir aiškumu, leksiniais naujadarais, kurių dalis prigijo. Kalbos turtingumu jie liko nepralenkti iki K. Donelaičio.“² Taip pat lietuvių kalba ir savo raštų kalbos gerumu rūpinosi: Daničius Kleinas (lotyniškai parašė ir 1653 m. išleido pirmąją spausdintą lietuvių kalbos gramatiką, skirtą kunigams, nes jiems lietuvių kalba buvo būtina bendraujant su parapijiečiais, giesmyną su maldaknyge, rengė vokiečių–lietuvių kalbų žodyną), Jonas Šulcas (į lietuvių kalbą išvertė ir išleido Ezopo pasakėčias, kalbos reikalui rinko liaudies dainas ir posakius), Kristijonas Gotlibas Milkus (parašė poemą „Pilkainis“, išvertė giesmių, kartu su kitais parengė giesmyną), Adomas Fridrichas Šimelpėnigis (jaunesnysis) (vertė ir eiliavo giesmes, išvertė dalį Biblijos ir parašė jos eiliuotą prakalbą, eiliavo pasaulietine tematika). Greta jų dar minėtini: Baltramiejus Vilentas, Simonas Vaišnoras, Jonas Rėza ir kt. Visi šie religinių ir pasaulietinių raštų kūrėjai irgi labiau laikėsi vakarų aukštaičių tarmės, kiek išmanydami tobulino rašybą. Taigi tokiu būdu vienas iš bendrinės lietuvių kalbos židinių pradėjo formotis XVI a. Mažojeje Lietuvoje kartu su pirmaisiais spausdintais lietuviškais raštais, nes čia buvo palankiausias sąlygos (svarbiausia iš jų – protestantų, pripažinusių tautų kalbas, judėjimo plitimas tarp vietos gyventojų).

Panašiu metu Didžiojoje Lietuvoje aktyviai dirbo Mikalojus Daukša (1527(?)-1613), savo išsimokslinimu išsiskyręs iš amži-

² Žr. *Lietuvių literatūros chrestomatija*. Vilnius, 1957, p. 78.

ninkų, kurio svarbiausias darbas – J. Vujeko mažosios postilės vertimas. Postilėje, be išverstų Vujeko pamokslų, yra ir originalių priedų, vienas iš jų aukščiau minėtoji „Prakalba į malonųjų skaitytoją“. Šio darbo kalba irgi gerai įvertinta: „Postilės vertimas pasižymi sinonimų gausumu, leksikos klodų (buitinės, filosofinės) įvairumu, raiškos vaizdingumu ir išbaigtumu, harmoninga periodų struktūra“³. Be to, postilės tekstas yra seniausias kirčiuotas lietuviškas tekstas. Taip pat M. Daukša iš lenkų kalbos išvertė Jokūbo Ledesmos katekizmą. Jis išspausdintas 1595 m. Vilniuje ir tai yra išlikusi **pirmoji lietuviška knyga, išleista Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje**. M. Daukša irgi rašė savo gimtosios (vidurio aukštaičių) tarmės pagrindu, tačiau taip pat bandė derintis ir prie kitų tarmių. M. Daukšos raštų kalbos variantu buvo rengiami net ir reformatų raštai, išleista anoniminė lietuvių kalbos gramatika. Taip susidarė dar vienas bendrinės lietuvių kalbos židinys – vadinamas viduriniu.

XVII a. Didžiojoje Lietuvoje buvo ir kitas bendrinės kalbos židinys – vadinamas rytiniu, kuris rėmėsi Vilniaus krašto rytų aukštaičių tarme. Šio bendrinės kalbos varianto įsigalėjimą labiausiai nulėmė Konstantinas Sirvydas (tarp 1578 ir 1581 – 1631). Jis parengė pirmąją originalią lietuvišką postilę „Punktai sakymų“ (1 dalis išspausdinta 1629 m., 2 dalis – 1644 m.), parašė lenkų–lotynų–lietuvių kalbų žodyną „Dictionarium trium lingvarum“ (prieš 1620 m.), lietuvių kalbos gramatiką (deja, ji kol kas nerasta).

XVIII – XIX a. bendrinė lietuvių kalba ypač aktyviai formavosi Mažojoje Lietuvoje, čia leidžiamuose raštuose vis labiau įsigalėjo vakarų aukštaičių tarmė. Minėtini žodynai (Frydricho Vilhelmo Hako – 1730 m., Pilypo Ruigio – 1747 m., Kristijono Gotlibo Milkaus – 1800 m.), gramatikos (Gotfrido Ostermejerio – 1791 m., Augusto Šleicherio – 1856 m., Frydricho Kuršaičio – 1876 m.). Svarbu ir tai, kad leidžiamus žodynus, gramatikas neretai redaguodavo specialiai sudarytos komisijos. Būtent A. Šleiche-

³ žr. ten pat p.109.

rio ir F. Kuršaičio gramatikos bendrinės kalbos pamatu galutinai įtvirtino pietinių vakarų aukštaičių tarmę.

Didelę reikšmę turėjo ir šiuo laikotarpiu sukurti K. Donelaičio „Metai“ (pirmą kartą Liudviko Rėzos išleisti 1818 m), padėję gerus pamatus grožiniam lietuvių kalbos stiliui. Labai svarbu ir tai, kad XIX a. pabaigoje Mažojoje Lietuvoje buvo pradėti leisti lietuviški laikraščiai „Aušra“ (1883), „Varpas“ (1889) ir kt. Laikraščių leidėjai (J. Basanavičius, V. Kudirka) laikėsi pietinių vakarų aukštaičių tarmės, buvo stengiamasi vienodinti rašybą, buvo sprendžiami kalbos norminimo klausimai, ypač prie to prisidėjo **Jonas Jablonskis** (1860–1930), ėmęs bendradarbiauti „Varpe“. Taigi lietuvių kalbos publicistinis stilius formavosi irgi vakarų aukštaičių (kauniškių) tarmės pagrindu. Primintina, kad vakarų aukštaičių (kauniškių) tarmė yra labai artima Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičių tarmei.

XVIII a. lietuvių aukštuomenės lenkėjimas, lenkų kalbos įtvirtinimas Bažnyčioje, Lietuvos valstybingumo žlugimas, carinės Rusijos vykdoma arši rusifikacija ir 1864 m. įvestas lietuviškos spaudos draudimas labai suvaržė bendrinės lietuvių kalbos raidą Didžiojoje Lietuvoje. Šiuo metu čia išleistų raštų kalba labai suprastėjo, joje atsirado daug polonizmų. Dėl šių priežasčių Didžiojoje Lietuvoje pradėjo plisti raštai, parengti pietinių vakarų aukštaičių tarmės pagrindu ir išleisti Mažojoje Lietuvoje, todėl bendrinė lietuvių kalba nebegalėjo susiformuoti sostinės apylinkių, t. y. rytų aukštaičių, tarmės pagrindu.

Tik kilus žemaičių bajorų lituanistiniam sąjūdžiui (XIX a. pirmoje pusėje), vėl imta kurti grožinė literatūra ir lietuvių kalba Didžiojoje Lietuvoje pradėjo atsigaivinti. Dionizas Poška sukūrė ne tik poemą „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“, bet ir sueiliavo literatūrinių laišku, panegirikų, vertė lenkų poeziją, rašė lenkų–lotynų–lietuvių kalbų žodyną. Simonas Stanevičius parašė 6 pasakėčias, ode, nemažai vertė, perspausdino 1737 m. lotynišką lietuvių kalbos gramatiką su savo parašyta prakalba, 1829 m. išleido pirmąjį Lietuvoje dainų rinkinį. Simonas Daukantas ne tik lietuviškai parašė 4 istorijos veikalus, bet ir rinko dainas ir pasakas, parengė

gramatiką, išleido praktinių knygelių valstiečiams, rengė lietuvių–lenkų, lietuvių–lotynų žodynus ir kt. Laurynas Ivinskis išgarsėjo kaip pirmųjų lietuviškų kalendorių rengėjas ir leidėjas, rinko tautosaką, parašė eilėraščių, vertė, rašė žodynus. Motiejus Valančius ne tik organizavo parapiinių mokyklų tinklą, blaivybės sąjungą, lietuviškų raštų spausdinimą Prūsijoje ir jų gabenimą į Lietuvą, bet ir parašė istoriografinį veikalą „Žemaičių vyskupystė“, apysaką „Palangos Juzė“, didaktinių knygelių, religinės politinės publicistikos. Šie žemaičiai rašė savo tarme, nors ir stengėsi derintis prie vidurinio varianto, ypač M. Valančius. Šiuo laikotarpiu dar minėtini: rytų aukštaitis poetas Antanas Strazdas, rašęs rytų aukštaičių tarme, vakarų aukštaičiai Mikalojus Akelaitis, Antanas Juškos, irgi rašę savo tarme. Antanas Juška surinko ir paskelbė tūkstančius lietuvių liaudies dainų, įtvirtino tautosakos rinkimo ir publikavimo principus, M. Valančiaus paragintas sudarė lietuvių–lenkų kalbų žodyną, kuriam pavyzdžius rinko iš šnekamosios kalbos ir kt. Visi čia paminėti raštinijos veikėjai savo darbuose užfiksavo nemažai svarbių lietuvių kalbos faktų, puikiai suprato ir brangino mūsų kalbos savitumą, daug prisidėjo prie lietuvių kalbos tobulinimo, tvarkymo, populiarinimo.

Toliau jau reikia minėti XIX a. kalbininkus, iš kurių ypač išsiskiria Jonas Juška, Antanas Baranauskas, Kazimieras Jaunius. Jonas Juška pateikė lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją, rusų kalba parašė lietuvių kalbos gramatiką, rengė „Lietuvių kalbos šaknų žodyną“, daug prisidėjo prie brolio Antano Juškos leksikografijos darbų ir kt. Antanas Baranauskas Kauno kunigų seminarijoje dėstė lietuvių kalbą, rinko tarmių tekstus ir remdamasis pagrindiniais vokalizmo bruožais detalai ir motyvuotai suklasifikavo lietuvių kalbos tarmes (ta klasifikacija iš esmės remiamasi ir dabar), tyrinėjo mūsų kalbos akcentologiją. Kazimieras Jaunius, kuris irgi tyrinėjo lietuvių kalbos tarmes, pateikė gana sistemiską jų klasifikaciją, parengė lietuvių kalbos gramatikos kursą, pirmasis iš lietuvių kalbininkų plačiau tyrė baltų ir finų kalbų santykius. Šiuo laikotarpiu A. Baranauskas ir K. Jaunius bandė derinti tarmes ir rengti bendrą rašybą. Taigi šie kalbininkai sukaupė daug lietuvių kalbai

tvarkyti ir norminti reikalingos medžiagos, tačiau dar nepajėgė nustatyti norminimo principų [34, p. 9].

1.1.2. Bendrinės kalbos susiformavimas

Pačią didžiausią įtaką bendrinės kalbos formavimuisi, jos norminimui padarė J. Jablonskio vakarų aukštaičių (kauniškių) tarmės pagrindu parengti lietuvių kalbos vadovėliai ir lietuvių kalbos gramatikos. 1901 m. Tilžėje Petro Kriaušaičio slapyvardžiu išleistoje gramatikoje yra pateikta **bendrinės lietuvių kalbos norminimo programa**, aptartas bendrinės kalbos ir tarmių santykis, **pietų vakarų aukštaičių (kauniškių) tarmė įtvirtinta kaip bendrinės kalbos pagrindas**.

Tai, kad bendrinė lietuvių kalba susiformavo pietinių vakarų aukštaičių tarmės pagrindu, nulėmė keli veiksniai:

- tarmė tiko bendrinei kalbai, nes skiria priegaides, išlaiko ilgas nekirčiuotas galūnes ir kt.,
- šios tarmės pagrindu pirmiausia susiformavo ir nuolat gyvavo raštų tradicija Mažojoje Lietuvoje,
- iš šios tarmės buvo kilę daugelis tautiškai susipratusių (J. Basanavičius, V. Kudirka, J. Jablonskis ir kt.) inteligentų, o jų iškilimą lėmė palankesnės šio krašto ekonominės ir kultūrinės sąlygos.

1919 m. ir 1922 m. išleistose J. Jablonskio gramatikose nustatytos pagrindinės bendrinės kalbos normos, svarbios bendrinės lietuvių kalbos raidai, taip pat nulėmusios lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos stabilizaciją. Jonas Jablonskis sistemingai tvarkė lietuvių kalbos leksiką, žodžių darybą, gramatiką, išvalė iš lietuvių kalbos daugybę barbarizmų, netaisyklingų naujadarų ir sintaksinių konstrukcijų, baigė kurti ir sunormino gramatikos terminiją, padėjo kitų sričių specialistams sukurti daugybę terminų, labai apdairiai žiūrėjo į tarptautinių žodžių vartojimą. Šiuo laikotarpiu prie lietuvių bendrinės kalbos formavimo daug prisidėjo Kazimieras Būga. Jis daug nuveikė įvairiose kalbotyros srityse (leksikologijoje, etimo-

logijoje, istorinėje fonetikoje ir kt.), o svarbiausias K. Būgos „Lietuvių kalbos žodynas“, kuriam medžiagą buvo pradėjęs rinkti 1902 m.

Taigi per gana trumpą laiką lietuvių bendrinė kalba buvo kodifikuota (žr. 2.2 sk.) ir pakilo į tokį lygį, kad galėjo tenkinti visas vartojimo sritis, buvo išplėtoti funkciniai stiliai.

1.1.3. Bendrinės kalbos stiliai

Bendrinė kalba, būdama tautos viešojo gyvenimo kalba, yra sudėtinga ir nevienalytė sistema. Kadangi bendrinė kalba reiškiasi įvairiose gyvenimo srityse ir privalo atlikti tam tikrai sričiai būdingas funkcijas, tai ji yra istoriškai išsisluoksniavusi į vadinauosius funkcinis stilius, kurių kiekvienam būdingas savitas žodynas, gramatinių formų ir konstrukcijų vartojimas, teksto sandara. Taigi funkcinis stilius yra istoriškai susidariusi kalbos atmaina, kurios ypatybės priklauso nuo vartojimo srities ir funkcijų. Skiriami penki pagrindiniai stiliai:

- mokslinis,
- administracinis (kanceliarinis),
- buitinis,
- beletristinis (meninis),
- publicistinis.

Moksliniam stiliui būdinga žodžių vienareikšmiškumas, specialių terminų, tarptautinių žodžių vartojimas, dėstymo nuoseklumas, tikslumas ir rišlumas, dėstymo objektyvumą pabrėžiančios beasmenės konstrukcijos, ilgi prijungiamieji sakiniai ir pan.

Administracinis stilius pasižymi savita ir aiškiai apibrėžta leksika, sustabarėjusiomis frazėmis, šabloniškumu, tam tikromis santrumpomis, kartais labai ilgais sakiniais.

Buitiniame ir beletristiniame stiliuje žodžiai ir žodžių junginiai neretai vartojami perkeltinėmis reikšmėmis, gausu sinonimų, emocinių ir ekspresinių atspalvį turinčių žodžių, daug trumpų ir nepilnų sakinių, gan dažnos sutrumpintos žodžių formos ir t. t.

Publicistinis stilius tarsi užima tarpinę padėtį tarp mokslinio, administracinio ir beletristinio, buitinio stilių. Taigi čia gali būti ir dėstymo nuoseklumo, objektyvumo, loginės argumentacijos ir tam tikro emocionalumo, ekspresijos.

Aišku, kad griežtos ribos tarp stilių nėra ir negali būti. Pavyzdžiui, memuarinė literatūra vienu atveju gali būti visai beletristinio stiliaus, kitu atveju gali priartėti prie publicistikos, vieno ar kito dalyko vadovėlių kalba visada turės moksliniam stiliui būdingų bruožų, bet tai nebus grynas mokslinis tekstas. Todėl neretai kalbama ne tik apie stilius, bet ir apie postilius.

1.1.4. Specialybės kalba

Kaip jau sakyta, vienas iš bendrinės kalbos požymių yra jos susiskaidymas. Geriausiai žinomas bendrinės kalbos susiskaidymas į funkcinius stilius (žr. 1.1.3). Visiems dar geriau suprantamas bendrinės kalbos susiskaidymas pagal vartojimo būdą – yra skiriama *rašytinė kalba* ir *sakytinė kalba*. *Specialybės kalbos*, tiksliau tariant – *specialybių kalbos*, sąvoka yra palyginti nauja.

Svarbiausias *specialybės kalbos* išskyrimo kriterijus – tai veiklos sritis, kurios vartotojai (specialistai), tenkindami savo bendravimo poreikius, daro dėsningą bendrinės kalbos priemonių, pirmiausia žodžių ir posakių, atranką, patys papildomai tų priemonių kuriasi, suformuodami savitą bendrinės kalbos sluoksnį – konkrečios specialybės kalbą. Specialistų bendravimo poreikiai yra dvejopi, nes priklauso ir nuo atitinkamo konkretaus mokslo, ir nuo atitinkamos praktinės veiklos srities. Taigi bet kokiai specialybės kalbai būdingi patys bendriausi mokslinio stiliaus požymiai. Nuo tų požymių priklauso, kad skirtingų specialybių atstovų (pvz., teisininkų, medikų, inžinierių ir kt.) kalba yra tikslė, neekspresyvi, nefamiliari ir t. t. Konkrečių specialybių kalbai daug svarbiau skiriamieji požymiai, kuriuos lemia, pirma, mokslų grupės (humanitariniai, socialiniai, realiniai mokslai) ir konkretūs mokslai (teisė, vadyba, anatomija, fizika ir

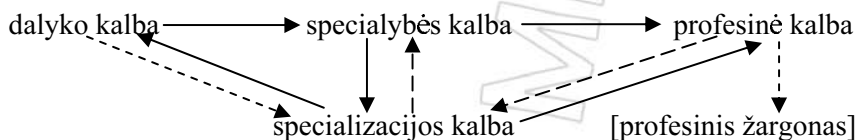
kt.), antra, nuo konkrečios praktinės veiklos (advokatas, žurnalistas, terapeutas, statybos inžinierius ir t. t.) priklausantys kalbos priemonių atrankos ir vartojimo polinkiai. Skiriamieji specialybių kalbos požymiai gali priklausyti ir kitiems stiliams – administraciniam, publicistiniam. Pavyzdžiui, teisės (kaip specialybės) kalba turi požymių, būdingų moksliniam stiliui, tačiau požymiai, kurie teisės kalbą daro savitą, išskiria ją iš kitų specialybių kalbos, priklauso administraciniam stiliui.

Iš to, kas jau pasakyta, akivaizdūs keli dalykai. Specialybės kalba yra vienas iš bendrinės kalbos susiskaidymo atvejų. Specialybės kalba susijusi su funkciniais stiliais. Funkciniai stiliai apima visą bendrinę kalbą. Specialybės (specialybių) kalba yra tik dalis bendrinės kalbos; ji apima tiek bendrinės kalbos, kiek apima dalykiniai funkciniai stiliai: mokslinis, administracinis, iš dalies ir publicistinis. Su tais funkciniais stiliais specialybės kalba, kaip jau sakyta, susijusi sudėtingais santykiais.

Specialybės kalba yra bendrinės kalbos sluoksnis, kuris išskiriamas ir suskaidomas pagal veiklos sritis, susijusias su atitinkamais mokslais; specialybės kalbos savitumą sudaro terminija, specialioji leksika, savitas gramatinių formų vartojimas, saviti sakinio sandaros ir viso teksto komponavimo požymiai, specifinio pobūdžio tekstai.

Suprasti, kas yra specialybės kalba, padeda šios sąvokos santykio su artimomis sąvokomis aiškinimas. Linijiniais santykiais *specialybės kalba* yra susijusi su *dalyko kalba* ir su *profesine kalba*, o hierarchiniu santykiu – su *specializacijos kalba*. Žr. 1 pav.

Dalyko kalba – tai atskiros studijuojamos disciplinos kalba. Ji yra siauresnė už specialybės kalbą, ji, kaip atskiras komponentas, įeina į specialybės kalbą: iš atskirų studijuojamų dalykų kalbos pagal kalbos reiškinių suderinimo principą formuojasi specialybės kalba. Juo studijuojamų dalykų vadovėlių, dėstymo kalba yra taisyklingesnė, aiškesnė, stilingesnė, juo didesnė prielaida, kad savaiminiu (pavyzdžio) būdu susiformuos geresnė specialybės kalba.

1 pav. *Specialybės kalbos* ir kitų sąvokų santykis

Profesinė (profesijos) kalba formuojasi specialybės kalbos, įgytos studijų laikotarpiu, pagrindu. Iš tikrųjų profesinė kalba yra pagal atitinkamos praktinės (profesinės) veiklos poreikius papildyta, pakoreguota specialybės kalba. Nereikia manyti, kad profesinė kalba dėl papildymo, pakoregavimo pasidaro platesnė ar net tobulesnė negu specialybės kalba. Specialybės kalba apima visus savitus kalbos reiškinius, kurie gali būti ir yra vartojami visose konkrečios specialybės žiniomis besiremiančiose praktinės veiklos srityse. Tačiau nėra viena tokia praktinės veiklos sritis nei žinių, nei kalbos (žinių išraiškos priemonės) neapima daugiau negu buvo įgyta per specialybės studijas. Dėl to kurios nors profesijos kalba yra siauresnė negu atitinkamos specialybės kalba. Specialybės kalba yra akademiška, tai yra, kiek įmanoma tam tikru laikotarpiu, sunorminta, sakytume, pavyzdinė kalba. Profesinė kalba taisyklų atžvilgiu neturėtų būti menkesnė negu specialybės kalba. Bet profesinė kalba formuojasi saviugdų būdu, jos kokybė labai priklauso nuo atitinkamos profesijos atstovų didesnio ar menkesnio supratimo, kad jų pačių prestižo reikalas pasirūpinti, jog profesiniam bendravimui būtų vartojama kiek galima tobulesnė kalba. Profesinės kalbos savitumą lemia ir laisvesnis vartojimas: ji dažniau būna sakytinė nei rašytinė, atitinkamos profesijos atstovai turi bendrauti ir su nespecialistais. Profesinės kalbos kokybę labai lemia jos vartojimo viešumas, oficialumas arba neoficialumas. Teisės, administravimo specialistai, dirbdami pagal profesiją, daugiausia kalba viešai, oficialiose situacijose. Todėl jų profesinė-

je kalboje netoleruoti tokie kalbos reiškiniai, kurie gali būti pateisinti buitinio bendravimo situacijose.

Buitiška, žemo stiliaus profesinė kalba, kurioje vartojama nenorminių, daugiausia skolintų, kalbos reiškinių sudaro *profesinį žargoną*. Profesinis žargonas yra už bendrinės kalbos ribų. Jį pagal profesiją dirbantys specialistai vartoja arba bendraudami su nespecialistais, arba, jei nesirūpina profesinės kalbos prestižu, ir vieni su kitais. Profesinio žargono terpė – nevieša kalba. Kadangi teisininkų, valstybės tarnautojų profesinė kalba yra vieša, lyg ir nėra šių profesijų žargono. O jeigu viešai kalbančiam teisininkui ar valstybės tarnautojui išsprūsta tokie žodžiai ir posakiai kaip *biški, daleiskim, ant kiek tai* ir pan., valia pašnekovui suabejoti, ne tik jo kalbine, bet ir profesine kompetencija.

Be *profesinio žargono*, dar galima kalbėti ir apie profesinį *dialektą*. Šiais dviem terminais reiškiamų sąvokų nereikia painioti. Profesinis dialektas yra specialybės nestudijavusių, amato išmokusių žmonių (kubilių, račių, kalvių, kailiadirbių ir kt.) savaime susiformavusi savita buitinės kalbos atmaina. Kadangi minėtu būdu įgytų profesijų (amatu) kaip ir nebeliko, profesinis dialektas laikytinas į pasyvųjį kalbos fondą pasitraukusia kalbos atmaina.

Specializacijos kalba yra aukštesnio rango specialybės kalba. Ji yra įgyjama magistrantūros, ypač doktorantūros studijų pakopose, kada gilinamasi į siaurą atitinkamos specialybės sritį. Iš tikrųjų tai žmonių, dirbančių tam tikros siauros specialybės mokslinį darbą, paprastai ir dėstančių kokį dalyką studijose, kalba. Taigi specializacijos kalba yra siauresnė negu atitinkamos specialybės kalba, kita vertus, jai reikalingi tokie kalbos ištekliai (ypač terminai), be kurių specialybės kalba gali išsiversti. Specializacijos kalba yra mokslo kalba, kuri turi ar bent privalo turėti geros specialybės kalbos pagrindą. Specializacijos kalba savo inovacijomis veikia dalyko kalbą (per dalyko turinio dėstymą), o per dalyko kalbą verčia keistis (geriausia būtų – tobulėti) specialybės kalbą.

Specialybės kalba tarp artimų bendrinės kalbos atmainų yra centrinė, pati pereinanti į tas atmainas ir jų veikiama (žr. dar 1 pav.).

Kontroliniai klausimai

1. Kokie buvo bendrinės kalbos kūrimosi židiniai?
2. Kokios tarmės pagrindu susiformavo bendrinė lietuvių kalba?
3. Kodėl šios tarmės pagrindu susiformavo bendrinė lietuvių kalba?
4. Kas laikomas pagrindiniu lietuvių kalbos normintoju?
5. Kokiame darbe ir kada buvo paskelbta lietuvių kalbos norminimo programa?
6. Kokius stilius turi bendrinė kalba ir koks specialybės kalbos santykis su funkciniais stiliais?
7. Kas yra specialybės kalba ir kodėl ji yra savitas bendrinės kalbos sluoksnis?
8. Kokios yra kitos sąvokos, susijusios su specialybės kalbos sąvoka, ką jos reiškia?

1.2. Valstybinė kalba

1.2.1. Valstybinės kalbos įteisinimo istorija

Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, **1922 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje lietuvių kalba pirmą kartą paskelbta valstybine**. Tai reiškė, kad lietuvių kalba oficialiai įtvirtinama valstybės valdymo įstaigose, teismuose, kariuomenėje, visoje mokyklose. Lietuvių kalba valstybine buvo pripažinta 1928 m. ir 1938 m. Lietuvos Konstitucijose.

Vokiečių ir sovietų okupacijų metu Lietuvos Respublikos Konstitucijos negaliojo, tai ir lietuvių kalba buvo praradusi valstybinės kalbos statusą.

Viltis, kad lietuvių kalba vėl taps valstybine, atsirado prasidėjus Atgimimui. Kaip žinoma, 1988 m. lapkričio 18 d. Lietuvos (tiksliau LTSR) Aukščiausioji Taryba įstatymu papildė tuometinę Konstituciją. Konstitucijos 77¹ straipsniu buvo įteisintas lietuvių

kalbos vartojimas „valstybės ir visuomenės organų veikloje, švietimo, kultūros, mokslo, gamybos ir kt. įstaigose, įmonėse ir organizacijose“. Tokiu būdu dar iki Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo buvo bandoma pristabdyti grėsmingą rusų kalbos įtaką. Iš tiesų ši Konstitucijos pataisa lietuvių kalbą dar tik prilygino rusų kalbai, nes tas pats straipsnis įpareigojo „mokyti ir vartoti rusų kalbą kaip TSRS tautų tarpusavio bendravimo priemonę“.

Netrukus, 1989 m. sausio 25 d., Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas įsaku „Dėl Lietuvos TSR valstybinės kalbos vartojimo“ paskelbė lietuvių kalbą privalomą visiems vadovams ir vadovaujantiems darbuotojams. Buvo numatyta visose Lietuvos įstaigose, įmonėse ir organizacijose per dvejus metus pereiti prie raštvedybos ir susirašinėjimo lietuvių kalba⁴, Ministrų Taryba buvo įpareigota parengti ir įgyvendinti „reikiamas priemones šiam įsakui vykdyti“.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę 1990 m., rūpintasi kuo spartesniu kitakalbių Lietuvos piliečių integravimu į valstybės gyvenimą. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. lapkričio 29 d. nutarimu „Dėl valstybinės kalbos statuso įgyvendinimo terminų“ Vyriausybė buvo įpareigota patvirtinti diferencijuotas valstybinės kalbos mokėjimo normas vadovaujantiems bei gyventojus aptarnaujantiems darbuotojams. Iš nutarimo matyti nuosaikus valdžios požiūris į tautines mažumas: t. y. tose gyvenamosiose vietovėse, kur kitakalbiai gyventojai sudarė daugumą, iki 1995 m. sausio 1 d. vadovaujantiems ir gyventojus aptarnaujantiems darbuotojams turėjo būti taikomi tik minimalūs valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimai, taip pat laipsniškai – tais pačiais terminais – galėjo būti pereinama ir prie raštvedybos valstybine kalba.

1992 m. referendumu priimtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14 straipsnis skelbia, kad „Valstybinė kalba – lietuvių kalba“.

⁴ Lietuvos Respublikos valstybinė kalba: teisės aktų rinkinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, p. 3.

1992 m. balandžio 30 d. nutarimu Nr. 314 Lietuvos Respublikos Vyriausybė **patvirtino Valstybinės kalbos mokymo programą** ir valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacines kategorijas.

Per kelerius metus Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas buvo papildytas keliais straipsniais, kuriuose numatytos nuobaudos už valstybinės kalbos nevaizojimą antspauduose, iškabose ir kituose viešuosiuose užrašuose, atliekant tarnybines pareigas, raštvedyboje, dokumentuose ir pan., už Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų nevykdymą. Teisė skirti nuobaudas suteikta Valstybinei kalbos inspekcijai, vėliau ir apskričių, savivaldybių kalbos tvarkytojams.

1.2.2. Valstybinės kalbos politika

1995 m. sausio 31 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė **Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymą**, nustatantį kalbos politiką Lietuvoje. Kalbos politika – tai valstybės priimami sprendimai dėl kalbos statuso, vartosenos, vartojimo sričių ir vartojimo teisių. Taigi įstatyme nustatytos svarbiausios valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime sritys, reglamentuota jos apsauga ir kontrolė, teisinė atsakomybė už šio įstatymo nesilaikymą, taip pat išplėtotą Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14 straipsnio nuostata „Valstybinė kalba – lietuvių kalba“. Įstatymas nereglamentuoja Lietuvos gyventojų neoficialaus bendravimo kalbos.

Svarbus dokumentas – **Valstybinės kalbos politikos 2003–2008 m. gairės**, kuriose išdėstyta lietuvių kalbos raidos skatinimo strategija. Gairių bendrosiose nuostatose teigiama, kad lietuvių kalba yra Lietuvos tautinio ir kultūrinio savitumo pagrindas, ji yra valstybės valdymo – valstybės ir individo, valstybės ir visuomenės santykių kalba.

Gairėse nusakomas pagrindinis valstybinės kalbos politikos tikslas – „išsaugoti kalbos paveldą ir skatinti jos plėtrą, kad būtų užtikrintas lietuvių kalbos funkcionalumas visose viešojo gyvenimi-

mo srityse. Svarbiausias kalbos politikos uždavinys – planingai ir kūrybingai veikti valstybinės kalbos raidą taip, kad visuomenė suvoktų savosios kalbos vertę ir nenusiviltų jos galiomis.“

Labai svarbu, kad valstybinės kalbos politika turi būti suprantama ir priimtina visuomenei, kad visiems Lietuvoje gyvenantiems asmenims, priklausantiems tautinėms (etninėms) mažumoms, būtų sudarytos sąlygos puoselėti ir plėtoti savo mažumos kalbą.

Gairėse nurodoma, kad „valstybinės kalbos politika yra bendrosios valstybės politikos dalis, todėl neatsiejama nuo Europos ir pasaulio integracijos skatinamų procesų. Viena vertus, Europoje stiprėja visuotinė nuostata, kad būtina išsaugoti kalbų įvairovę, kad nacionalinių kalbų apsauga ir puoselėjimas yra valstybinės svarbos dalykas. Kita vertus, kalbų vartojimui didelę įtaką daro ir ekonominiai bei socialiniai veiksniai, o jie palankesni vadinamosioms tarptautinio bendravimo kalboms. Kalbos politikos įgyvendinimo pagrindas yra kalbos planavimas, apimantis šias sritis: kalbos statusą (kalbos vartojimo teisinės bazės kūrimą ir tobulinimą), kalbos sistemą ir vartoseną, kalbų mokymą.“

Be minėtų dokumentų, valstybinės kalbos funkcionavimą dar reglamentuoja: Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo“, Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas, Lietuvos Respublikos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos statuso įstatymas, Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas, Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas, Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymas, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo ir tvarkos įstatymas, Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl pabėgėlių Lietuvos Respublikoje statuso“, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos

nutarimas „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacinių kategorijų“ ir kt. (žr. šaltinių sąrašą).

1.2.3. Valstybinės kalbos politikos įgyvendinimas

Šiuo metu valstybine lietuvių kalba rūpinasi dvi valstybinės institucijos:

- Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir
- Valstybinė kalbos inspekcija.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija (www.vlkk.lt) „sprendžia lietuvių kalbos kodifikacijos, normų vartojimo ir Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimus, taip pat vykdo valstybinės lietuvių kalbos ugdymo programas, tvarko ir naudoja valstybės biudžeto bei kitas lėšas, skirtas šioms programoms įgyvendinti“ (žr. Lietuvos Respublikos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos statuso įstatymą). Komisijoje yra kaupiami kalbos norminimo ir vartojimo duomenys, sukurta visuomenės konsultavimo sistema kalbos vartojimo klausimais. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimai (teisės aktai), priimami posėdžiuose, yra privalomi visoms įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms bei masinėms informacijos priemonėms. Komisijos posėdžiuose svarstomų klausimų ekspertizė paprastai būna atlikta pakomisių posėdžiuose, kuriuose, be Komisijos narių, dalyvauja tos srities, kuriai priklauso nagrinėjamas klausimas, atstovai.

Plėtodama savo veiklą, Valstybinė lietuvių kalbos komisija iki 2005 m. dirbo pagal Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos vartojimo ir ugdymo 1996–2005 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 4 d. nutarimu Nr. 1525 (Žin., 1995, Nr. 100-2240, 1997, Nr. 44-1089), kurioje buvo numatyti kalbos mokslo, kalbos ugdymo, kalbos vartojimo ir kalbos leidinių leidybos darbai. Šiuos darbus pagal sutartis su Komisija vykdė įvairios institucijos. Buvo remiamas kalbos mokslo veikalų, filologijos ir ypač terminų žodynų, tarmių tekstų ir žody-

nų rengimas, leidyba, kalbos duomenų kompiuterinių bazių sudarymas, kalbos kultūros ir specialybės kalbos dėstymas aukštesnioje, aukštesniosiose ir profesinėse mokyklose, valstybinės kalbos kursai kitakalbiams ir kt. Kalbos komisija koordinavo ir koordinuoja „Lietuvių kalbos informacinėje visuomenėje 2000–2006 metų programą“, „Tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo 2001–2010 metų programą“ ir „Svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis įgyvendinimo tvarką“. Baigiantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos vartojimo ir ugdymo 1996–2005 metų programai, 2005 m. patvirtinta nauja Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programa ir jos įgyvendinimo tvarkos aprašas.

Taip pat Kalbos komisija, remdamasi Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymu, tvarko ir pildo Lietuvos terminų banką (terminai.vlkk.lt), į kurią iš pradžių buvo perkelta keliolika Lietuvoje išleistų įvairių mokslo sričių terminų žodynų. Dabar šiam Terminų bankui savo prižiūrimų sričių teisės aktų terminus įgalios tos teikti ministerijos, Vyriausybės įstaigos, Seimui atskaitingos institucijos. Banke esantys terminai turi būti aprobuoti atitinkamos srities specialistų ir kalbininkų terminologų, apsvastyti ir patvirtinti Terminologijos pakomisės ir Kalbos komisijos posėdžiuose. Iki šiol Terminų banke sukaupta apie 80 000 terminų iš įvairių mokslo sričių. Smulkiau apie Valstybinės lietuvių kalbos komisijos istoriją ir veiklą žr. <http://www.vlkk.lt/lit/apie/vlkk-istorija.html>.

Kalbos politikai svarbus ir tai, kad 2005 m. rugsėjo 22 d. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė Irena Smetonienė ir Latvijos valstybinės kalbos komisijos pirmininkas Andrejas Veisbergas pasirašė komisijų bendradarbiavimo sutartį. Sutartimi įsteigta **Baltų kalbų taryba**, kuri įsipareigota kurti bendrą šalių kalbos politiką. Baltų kalbų taryba nuolat keisis informacija apie Lietuvos ir Latvijos valstybinių kalbų vartojimo tendencijas, reikš bendrą oficialią nuomonę kalbos politikos klausimais tarptautiniu lygmeniu.

Valstybinė kalbos inspekcija (<http://vki.lrs.lt/>), įsteigta 1990 m., kontroliuoja Valstybinės kalbos įstatymo bei Valstybinės lie-

tuvių kalbos komisijos priimtų nutarimų vykdymą. Inspekcija turi teisę nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas už įvairius valstybinės kalbos vartojimo ar kalbos taisyklingumo pažeidimus. Valstybinės kalbos vartojimą ir taisyklingumą prižiūri ir savivaldybėse dirbantys kalbos tvarkytojai.

1.2.4. Teisės aktai, sudarantys sąlygas valstybinei kalbai funkcionuoti

Lietuvos Respublikos Konstitucija (priimta Lietuvos Respublikos piliečių 1992 m. spalio 25 d. referendume).

Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas // Žin., 1995, Nr. 15-344.

Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo“ // Žin., 1995, Nr. 15-347.

Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas // Žin., 1989, Nr. 34-485, 1991, Nr. 4-117.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Žin., 1991, Nr. 23-593, 1993, Nr. 32-734, 1994, Nr. 8-122, 1995, Nr. 57-1419, 1996, Nr. 106-2427.

Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas // Žin., 1991, Nr. 36-977, 1992, Nr. 7-162, Nr. 34-1031, 1993, Nr. 32-733, Nr. 70-1303, Nr. 71-1327, 1995, Nr. 53-1300, Nr. 86-1940, 1996, Nr. 16-415, 1997, Nr. 67-1668.

Lietuvos Respublikos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos statuso įstatymas // Žin., 1993, Nr. 11-265, 1994, Nr. 51-952, 1995, Nr. 9-183, Nr. 87-1955, Nr. 100-2227.

Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Žin., 1994, Nr. 46-851.

Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Žin., 1994, Nr. 58-1132, 1995, Nr. 43-1045.

Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas // Žin., 1994, Nr. 60-1183, 1995, Nr. 79-1819.

Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas // Žin., 1994, Nr. 94-1833, Nr. 94-1859.

Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymas // Žin., 1995, Nr. 33-759, 1996, Nr. 55-1292.

Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo ir tvarkos įstatymas // Žin., 1995, Nr. 41-991, 1996, Nr. 68-1632.

Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas // Žin., 1995, Nr. 59-1462, 1996, Nr. 35-871.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Žin., 1996, Nr. 71-1706, Nr. 82-1971, Nr. 121-2848, Nr. 121-2851, 1997, Nr. 12-232.

Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl pabėgėlių Lietuvos Respublikoje statuso“ // Žin., 1995, 63-1578, 1996, Nr. 29-707, 1997, Nr. 108-2734.

Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas // Žin., 2004, Nr. 7-129.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ // Žin., 1991, Nr. 5-132.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacinių kategorijų“ // Žin., 1992, Nr. 18-538, 1993, Nr. 28-647, 1996, Nr. 53-1265, 1997, Nr. 55-1269.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 4 d. nutarimas Nr. 1525 // Žin., 1995, Nr. 100-2240, 1997, Nr. 44-1089.

Kontroliniai klausimai

1. Kada lietuvių kalba tapo valstybine kalba?
2. Kas reglamentuoja valstybinės kalbos funkcionavimą?
3. Kada priimtas Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas?
4. Kokios valstybinės institucijos šiuo metu rūpinasi lietuvių kalbos apsauga?

2. KALBOS NORMA

2.1. Kalbos norma ir jos požymiai.

2.2. Kalbos kodifikavimas.

2.1. Kalbos norma ir jos požymiai

Kalbininkai tiria kalbą, nustato jos dėsnius. Tie dėsniai kalbos kultūroje paprastai vadinami *norma*. Kitais žodžiais tariant, tai, kas, remiantis kalbos dėsniais, privalu vartoti, ir yra norma. Ją galėtume apibrėžti kaip kalbos kultūros sąvoką, rodančią, „kaip kalbant (kalbos akte) realizuojama ir funkcionuoja tos kalbos sistema...“ [36, p. 19].

Normoms nustatyti labai svarbu kalbos grynumas, autentiškumas. Šiuo atveju negalima žiūrėti į kitas kalbas ar pasiduoti jų įtakoms, nes ne viskas, kas tinka ir vartojama kurioje nors vienoje kalboje, gali būti priimtina kitai. Kiekviena kalba vengia nereikalingų svetimybių, posakių, sintaksinių konstrukcijų.

Bendrinės kalbos norma negali remtis atsitiktinumu, vieno ar kito žmogaus kalbos jausmu. Skiriami tokie normos požymiai:

- variantiškumas,
- stabilumas,
- istoriškumas,
- visuotinumas,
- susiskaidymas.

Normų variantiškumas suprantamas kaip galimybė kalboje lygiagrečiai vartoti kelis variantus, pavyzdžiui: *nepadarė nieko blogo* ir *nepadarė nieko bloga*, *sudėtinės dalys* ir *sudedamosios dalys*, *situacijoje* ir *situacijoj*, *institucijoje* ir *institucijoj*, *kraujyje*

ir kraujuje, prieiti išvadą ir prieiti prie išvados, griebtis šiaudo ir griebtis už šiaudo, išvykti atostogų ir išvykti atostogauti, kviesti į apklausą ir kviesti apklausti, klausti teisiąmąjį ir klausti teisiąmojo, pervažiuoti muitinę ir pervažiuoti per muitinę, važiuoti autobusu ir važiuoti su autobusu, gauta daugiau kaip (nei, negu) dvidešimt prašymų ir gauta per dvidešimt prašymų, gyvena apie milijonas žmonių ir gyvena apie milijoną žmonių, einąs ir einantis, tiriąs ir tiriantis ir pan. Yra ir kirčiavimo variantų: *pasaulinis*, *-ė* ir *pa-saulinis*, *-ė*; *skōlininkas*, *-ė* ir *skoliniņkas*, *-ė*; *padōriai* ir *padoriai*.

Normos stabilumas garantuoja, kad viskas, kas sakoma ar rašoma, bus suprasta būtent taip, kaip to nori kalbantis ar rašantis asmuo. Kalbos norma yra gana pastovus dalykas. Jeigu norma dažnai kaitaliojusi, visuomenė paprasčiausiai negalėtų susikalbėti.

Kita vertus, kalbos norma – istorinė kategorija. Įvairiuose gyvenimo etapuose žmogaus kalba kinta. Vieni žodžiai vartojami mokantis mokykloje, naujų žodžių išmokstama studijuojant specialybės kalbą, užsiimant vienokia ar kitokia profesine veikla.

Be to, pačią kalbą keičia ir laikas. Pavyzdžiui, daug kas, kas buvo priimtina ikikarinės Lietuvos dokumentų kalbai, yra nepriimtina šiandien. 1918 m. paskelbus Nepriklausomybę susirūpinta teisės kalba. Tuo metu imtasi terminų kūrybos. Laikui bėgant kai kurių tarpukario Lietuvos teisės terminų buvo atsisakyta, pavyzdžiui, *kliaudis* (dabar vartojama *įkaltis*), *atsakytojas* (dabar – *atsakovas*), o dalis vartojama iki šiol: *kaltinimas*, *kaltinamasis*, *liudijimas*, *melagingas liudijimas*, *teismo antstolis*, *kardomoji priemonė*, *tarnybinė paslaptis*. Iš tarpukario Lietuvos į mūsų kalbą atėjo ir administracinių terminų: *savivaldybė*, *apskritis*, *departamentas*. Tuo metu vienas žymiausių JAV lietuvių visuomenės ir kultūros veikėjų Vytautas Andrius Graičiūnas, dirbęs užsienio valstybėse valdymo konsultantu, pasiūlė terminą *vadyba* (sovietmečiu terminas buvo nevertojamas ir užmirštas, o jo vietą vėliau bandė užimti *menedžmentas*).

Keičiantis politinei ir ekonominei situacijai, atsirandant naujoms technologijoms, nemažai naujovių randasi ir kalboje. Ryškiausiai tokie visuomenės ekonominio, politinio ir kultūrinio gy-

venimo pokyčiai atsispindi žodyne. Atkūrus Nepriklausomybę atsirado ne vienas naujas pavadinimas: anksčiau buvo *deputatai*, o dabar – *Seimo ir savivaldybių tarybų nariai*, *apskričių valdytojai* – *apskričių viršininkai*, *milicija* – *policija*, *automobilių inspekcija* – *kelių policija*, *kontrolė* – *auditas*, *kadrai* – *personalas* ir pan. Kalboje atsiranda naujų skolinių, kuriems reikia rasti tinkamų ir visuomenei priimtinių vartoti atitikmenų. Taip nutiko ir su mūsų kalba, kai į ją plūstelėjo *menedžeriai*, *moderatoriai*, *holdingai*, *lizingai*, *laptopai*, *parkingai*, *printeriai*, *prezentacijos*, *sponsorai*, *ofisai*, *hakeriai* (*hacker'iai*) ir panašūs žodžiai.

Normos visuotinumą reiškia tai, kad **kalbos norma visuotinai priimama ir privaloma**, t. y. jos turi būti laikomasi, kaip kad ir gyvenime visiems privalo laikytis galiojančių teisės aktų. Šiuo metu pagal priimtas taisykles reikia taip rašyti, tarti, kirčiuoti, vartoti kalbos dalis, jų gramatines formas, jungti sakinius ir negalima kitaip. Pavyzdžiui, rašant įstaigų, įmonių, organizacijų ir dokumentų pavadinimus, susidedančius iš kelių bendrinės reikšmės žodžių, tik pirmąjį reikia pradėti didžiąja raide: *Valstybės saugumo departamentas*, *Socialinės apsaugos ir darbo ministerija*, *Tarptautinis valiutos fondas*, *Civilinis kodeksas*, *Valstybinės kalbos įstatymas*, *Paramos ir labdaros įstatymas* ir t. t. Žodyje susidūrus dviem tokiems patiems priebalsiams, tariamas tik vienas (rašoma *aplinkkelis*, o tariama *aplinkelis*, rašoma *iššauti*, o tariama *išauti*, rašoma *perrašyti*, o tariama *perašyti*), visi nosinėmis raidėmis žymimi garsai turi būti tariami ilgai. Nusakant daikto dalį ar neapibrėžtą daiktų kiekį, o ne visumą, vartojami kilmininko, o ne vardininko ar galininko linksnių žodžiai: gauname *skundų* (ne *skundus*), yra *įvairių nuomonių* (ne *įvairios nuomonės*), girdime *tokių kalbų* (ne *tokias kalbas*). Tam tikri veiksmožodžiai reikalauja tam tikrų linksnių žodžių, pavyzdžiui, *atstovauti* vartojamas tik su naudininku (*atstovauti Vyriausybei*, *atstovauti rinkėjams*), *atitikti* – tik su galininku (*atitikti Konstituciją*, *atitikti keliamus reikalavimus*), *siekti* – tik su kilmininku (*siekti ekonominės nepriklausomybės*, *siekti tikslo*), *pasiekti* – tik su galininku siekiamojo dalyko visumai reikšti (*pasiekti ekonominę nepriklausomybę*, *pasiekti*

tikslą). Rūšiniam daikto požymiui reikšti turi būti vartojamos įvardžiuotinės, o ne paprastos būdvardžių ir neveikiamųjų dalyvių formos: *viešoji* (ne *vieša*) tvarka, *smulkusis* (ne *smulkus*) verslas, *mobilusis* (ne *mobilus*) ryšys, *aiškinamasis* (ne *aiškinamas*, ne *aiškinantis*) raštas, *kaltinamoji* (ne *kaltinama*, ne *kaltinanti*) išvada ir pan.

Specifinė bendrinės kalbos normos ypatybė yra jos susiskaidymas profesijos, socialinių skirtumų, teritorijos ir stiliaus atžvilgiu. Yra specifinė (profesinė) leksika, būdinga atskirų profesijų atstovams, skiriasi atskirų kalbos stilių ypatumai. Tradiciškai skiriamos tokios kalbos atmainos: buitinė šnekamoji, meninė, publicistinė, mokslinė ir administracinė (kanceliarinė). Pažiūrėkime, kas nutinka, kai buitinės kalbos žodžiai perkeliami į publicistinio stiliaus tekstą: „*H. Daktarą į Vilniaus 2-ąją apylinkės teismą atlydėjo 5 policijos pareigūnai: 3 civiliškai vilkintys vyrai ant veido buvo užsimaukšlinę* (paryškinta vadovėlio autorės) *kaukes, o dar 2 policininkai vilkėjo uniformas ir buvo ginkluoti automatais. Įkaušusiems bernams* (paryškinta vadovėlio autorės) *užkliuvo pakelės stulpai*“ (Lietuvos rytas, 2005 10 10).

Oficialieji raštai ir valstybės dokumentai rašomi administracine, arba kanceliarine, kalba. Lietuvių kanceliarinė kalba buvo pradėta kurti XX a. pradžioje, kai buvo atgauta spauda. 1918 m. paskelbus Lietuvos Nepriklausomybę, lietuvių kalba buvo pradėti rašyti valstybės dokumentai, administraciniai raštai. Tada ir susirūpinta kanceliarinių raštų kalba. Kalbininkų ir visuomenės pastangos davė apčiuopiamų rezultatų.

Administracinė kalba paklūsta visiems taisyklingos kalbos reikalavimams, tačiau turi ir specifinių raiškos būdų. Čia vartojama bendrinėje kalboje neįprastų junginių (*remtis įstatymais, laikytis įstatymų (taisykliu), įstatymai galioja, įstatymai veikia, priimti atsistatydinimą, atlikti patikrinimą, perimti savo žinion, išieškoti priverstine tvarka, prašymas rašomas direktoriaus vardu, turtas užrašytas giminių vardu, patraukti atsakomybėn, užtraukti baudą (nuobaudą, areštą), iškelti (nutraukti) bylą, iki gyvos galvos*), žodžiams gali būti suteikiama naujų reikšmių. Pavyzdžiui, daikta-

vardis *tvarka* administracinėje kalboje vartojamas reikšme ‘nustatyta reiškinų, veiksmų ir jų atlikimo eilė ir sistema’: *įmonių steigimo tvarka, studijų tvarka, įvaikinimo tvarka, pensijų skyrimo tvarka* ir pan. Veiksmažodžio *lydėti* dalyviai irgi yra įgiję naują reikšmę – rodo buvimą šalia pagrindinio dokumento ir jo papildymą: *įstatymas ir jį lydintys aktai, Konstitucijos pataisą lydintis įstatymas*.

Žinoma, kad bendrinėje kalboje vediniais su priesagomis *-ėjas, -a* ir *-tojas, -a* vadinami asmenys pagal atliekamą nuolatinę veiklą, darbą ar nenuolatinį, atsitiktinį veiksma, pvz.: *tyrėjas, -a; vertėjas, -a, rinkėjas, -a; patarėjas, -a; valdytojas, -a; stebėtojas, -a; mokėtojas, -a*. Administracinėje kalboje šių priesagų vediniai taikomi ir įstaigoms, įmonėms. Ne tik asmenys, bet ir įstaigos bei įmonės gali būti veikėjai ir veiksmų atlikėjai. Pavyzdžiui, jos teikia paskolas, paslaugas, kreditus, todėl yra paskolos, paslaugos, kredito *teikėjos*, kaip ir darbų *atlikėjos*, raštų *siuntėjos*, paskolos *gavėjos* ir pan. Įmonė ar institucija gali būti vadinama priesagų *-ėjas, -a* ir *-tojas, -a* vediniais: *vandens tiekėja, šilumos tiekėja, įmonė gamintoja, įmonė importuotoja*⁵.

2.2. Kalbos kodifikavimas

Kalbos normas visą laiką būtina formuoti ir palaikyti. Bendrinės kalbos normos yra sisteminamos, aprašomos žodynuose, gramatikose, žinynuose, vadovėliuose ir pan. Toks kalbos normų fiksavimas yra vadinamas bendrinės kalbos **kodifikacija**.

Įvairių kalbų kodifikavimo istorija skiriasi. Griežčiau kodifikuojamos tos kalbos, kurios labiau susiskaidžiusios į tarmes. Tokioms priklauso ir lietuvių kalba. Be to, bendrinės kalbos formavimo pradžioje kodifikuojama griežčiau, įsakmiau. Kita vertus, skirtingi kalbos lygmenys kodifikuojami ne vienu metu. Paprastai

⁵ Žr. Kniūkšta P. *Administracinė kalba ir jos vartosena*. Vilnius, 2005, p. 29, p. 230-231.

pirmausia kodifikuojama rašyba ir skyryba, vėliau (kartais net po ištisų dešimtmečių) – tartis. Taip kodifikuota ir lietuvių kalba. Pavyzdžiui, Kazimieras Būga 1907–1910 m. straipsnių serijoje „Kalbos dalykai“ sunormino daugelio žodžių formaliąją išvaizdą ir vietoje *teip*, *pagelba*, *pašelpa*, *dvasė*, išmokė vartoti *taip*, *pagalba*, *pašalpa*, *dvasia*.

Kalba nėra nesikeičiantis, uždaras reiškinys. Taigi istoriškai kinta ir atskirų kalbos reiškinų kodifikacija. Pavyzdžiui: ilgą laiką buvo mokoma tarti *bjaurus*, *pjauti*, *spjauti*, o rašyti *biaurus*, *piauti*, *spiauti*. Pakeitus normą, šių žodžių tartis ir rašyba suvienodinta. Pagal šiuo metu galiojančią tvarką moterų pavardės gali būti sudaromos ne tik tradiciniu būdu, t. y. pridėdant priesagą *-ienė* (*-uvienė*), bet ir vyriškosios giminės galūnes pakeitus moteriškosios giminės galūne *-ė*, pvz.: *Valaitis* – *Valaitė*, *Motuzas* – *Motuzė*, *Vaitkūnas* – *Vaitkūnė*. Tokiu būdu gali būti daromos ir mergaičių pavardės.

Svarbiausia kodifikavimo sąlyga – laikytis esamos sistemos. Ne mažiau svarbu **paisyti norminimo tradicijos ir funkcinio tikslingumo.** Skirtingose gyvenimo sferose bendrinė kalba atlieka skirtingas funkcijas, kurios reikalauja specifinių raiškos priemonių. Pavyzdžiui, įstatymų, įsakymų, instrukcijų, nutarimų, sprendimų kalbai privalomos specifinės formuluotės (*remtis įstatymu*, *vadovautis kodeksu*, *ryšium su* ir pan.), ypatingas aiškumas, tikslingumas, griežtumas, kurį būtų galima pavadinti „sausumu“, netinka grožinei literatūrai.

Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Ką vadiname bendrinės kalbos norma?
2. Apibūdinkite bendrinės kalbos normos požymius.
3. Paaiškinkite kodifikacijos sąvoką.
4. Kodėl bendrinė kalba turi būti kodifikuojama?

3. ADMINISTRACINĖS KALBOS TERMINIJA IR KITA SPECIALIOJI LEKSIKA

- 3.1. Termino samprata. Termino požymiai.
- 3.2. Administracinių terminų rūšys. Terminų šaltiniai.
 - 3.2.1. Terminų rūšys.
 - 3.2.2. Terminų šaltiniai.
- 3.3. Skolinti administraciniai terminai ir kita leksika.
- 3.4. Administracinių terminų ir specialiosios leksikos vertyba.
- 3.5. Administracinės leksikos semantizmai.
- 3.6. Apibendrinamieji pratimai.

3.1. Termino samprata. Termino požymiai

Kiekvieno mokslo ir praktinės veiklos srities, kuri tuo mokslu remiasi, patys svarbiausi sudedamieji elementai, susiję sisteminiiais santykiais, yra sąvokos. **Sąvoka** – tai abstraktus mąstymo turinio elementas, susijęs su kitais elementais linijiniais ir hierarchiniais (sisteminiais) santykiais. Ji skiriasi nuo jutiminiu patyrimu fiksuojamų reiškinių, kurie taip ir lieka konkretybės lygmens. Abstrakčių mąstymo elementų – sąvokų – atspindinčių svarbiausius bendruosius objektų požymius, būtinoji egzistavimo ir funkcionavimo sąlyga – kalbinė. Jos raiškos forma yra žodžiai, žodžių junginiai, kiek rečiau – aprašomosios keliažodės konstrukcijos. Sąvokos dar gali būti išreiškiamos ir simboliais (raidiniais ir neraidiniais). Žodinė sąvokų ir jų santykių raiška, tiksliau tariant, sąvokų ir jų santykių įvardijamieji žodžiai arba žodžių junginiai – sąvokų vardai – yra terminai⁶. Tačiau terminais nelaikytinos saki-

⁶ *Terminas* yra tarptautinis žodis, kilęs iš lotynų kalbos žodžio *terminus*, kurio pirminės reikšmės yra ‘galas’, ‘riba’, ‘siena’. Lietuvių kalboje *teřminas* yra

nio tarinį turinčios konstrukcijos, pvz.: *asmuo, kuris teikia parodymus teisme; teismui pateikiamas dokumentas, kuriame išdėstytos vienos šalies (fizinio arba juridinio asmens) pretenzijos kitai šaliai* ir pan., raidinės santrumpos, simboliai, pvz.: UAB, IĮ, Lt, ct, CV ir pan. O štai © yra laikytinas grafiniu sąvokos ženklu. Taigi **terminas – tai atskiras žodis ar pastovus žodžių junginys, kuriuo yra įvardijama speciali kurios nors srities sąvoka arba sąvokų santykis; terminai įtraukiami į atitinkamos mokslo srities terminų žodynus, taip pat į elektroninius terminų bankus.**

Konkrečios kalbos terminų visuma sudaro tos *kalbos terminiją*. Atskirų mokslų, jais besiremiančių specialybių ir praktinės (profesinės) veiklos sričių terminai sudaro tų sričių (čia rūpėtų pasakyti: *specialybių*) *terminiją*. Mokslas, kurio objektas yra terminai, t. y. terminų kūrimo ir norminimo teorija ir praktika, yra vadinamas *terminologija*⁷. Kaip nurodyta termino apibrėžime, atskirų sričių terminai yra pateikiami terminų žodynuose, elektroniniuose terminų bankuose – terminų žodynų, terminų bankų teoriniai sudarymo principai ir praktika yra *terminografijos* mokslo objektas.

Visi terminai, vartojami moksliniuose, mokomuosiuose ir kt. lietuviškuose tekstuose, laikytini bendrinės lietuvių kalbos leksikos dalimi. Vadinasi, terminai turi būti norminiai, kodifikuoti žodžiai ir žodžių junginiai. Tai svarbiausias kalbinis reikalavimas, keliamas terminams (žr. toliau apie terminų taisyklingumą). Terminai turi ir kitų reikalavimų – ir ne tik kalbinių. Dėl to lietuvių terminologai ir leksikologai (Kazimieras Gaivenis, Evalda Jakaitienė) net terminus tiriantį mokslą – terminologiją – vaizdžiai apibūdina taip: terminologija visada eina per trijų mokslo šakų kryžkelę – tam tikros mokslo šakos, logikos ir kalbotyros. Šios sritys sudaro terminologijos teorijos pagrindą. Todėl kiekvienas termi-

pirmos kirčiuotės žodis – visos jo formos kirčiuojamos pastoviai; šalutinis kirčiavimo variantas – 3^b kirčiuotė (žr. kirčiuočių skyriuje).

⁷ Žodžiu *terminologija* nedera, kaip kartais pasitaiko, įvardinti terminų visumos, t. y. tą žodį reikia vartoti tiksliai: terminų visuma – *terminija*, terminus tirianti kalbos mokslo šaka – *terminologija*.

nas turi būti moksliškai motyvuotas, logiškai prasmingas ir kalbiškai taisyklingas [8, p. 70]. Vadinasi, terminams yra keliami daugiau reikalavimų negu visuotinai vartojamiems bendrinės kalbos žodžiams. Terminams keliami reikalavimai lemia pačių terminų požymius, kuriuos irgi galima suskirstyti į atitinkamos mokslo srities, loginius ir kalbinius. Kadangi terminų požymiai nustatomi ne vienu pagrindu, galima tik apytiksliai pasakyti, kuris termino požymis yra mokslo srities lemtas, kuris yra loginis, o kuris kalbinis. Yra skiriami šie terminų požymiai: tikslumas, sistemiškumas, vienareikšmiškumas, sinonimų vengimas, stilistinis neutralumas, patogumas, taisyklingumas.

Termino tikslumas – tai termino ypatybė kalbos priemonėmis, kiek įmanoma, adekvačiai išreikšti sąvokos turinį. Vadinasi, termino tikslumo dalykinė prielaida – tai aiškiai suprasta ir apibrėžta sąvoka. Neįmanoma turėti tikslaus termino, jeigu nesutariama dėl sąvokos apimties. Tikslus terminas, kitaip nei daugelis visuotinai vartojamų bendrinės kalbos žodžių, turi būti gerai suprantamas be teksto. Termino tikslumą padeda išreikšti ir termino priklausomieji žodžiai, jei terminas yra žodžių junginys. Nemažai yra terminų tarptautinių žodžių, daugiausia paimtų iš senovės graikų ir lotynų kalbų tiesiogiai arba per kalbas tarpininkes. Terminų reikšmių ir sąvokų aiškintojai paprastai nurodo pirmines (senovės graikų ir lotynų kalbose turėtas) terminais tapusių žodžių reikšmes. Žinoma, gerai, kai tos pirminės reikšmės padeda atskleisti terminu reiškiamą turinį. Bet nereikia paversti pirminių reikšmių sąvokos turinio atskleidimo priemone: terminu reiškiamos sąvokos turinys per ilgą laiką galėjo pakisti ir terminas galėjo įgyti naują reikšmę ar reikšmės komponentų. Bet pats terminas kaip žodis lieka nepakitęs.

Terminų sistemiškumas – tai termino ypatybė atspindėti kalbos raiškos priemonėmis įvardijamo dalyko vietą sistemoje, taip pat įvardijamų dalykų santykius. Sistemiškumas yra labiausiai susijęs su loginiais termino reikalavimais. Terminų sistemiškumas priklauso nuo sąvokų susisteminimo, t. y. suklasifikavimo, kuris

yra atitinkamo mokslo brandos rodiklis. Tik tuomet, kai gerai su-
tvarkytos atitinkamo mokslo sąvokų klasės, galima pagrįstai rei-
kalauti, kad atskirų klasių sąvokos būtų išreikštos kiek galima
vienodesnės sandaros terminais. Kalbos priemonės, kurių skaičius
yra ribotas, u n i v e r s a l i a i, visuose moksluose panašiai, išreiškia
priklausymą įvairioms darybos kategorijoms. Šiam atvejui iliust-
ruoti jau reikia konkrečių pavyzdžių. Paimkime vieną veiksmazo-
džių abstraktų kategoriją, kuriai priklauso panašūs veiksmy pava-
dinimai, kurių kiekvienas yra vis kito darybos tipo. Pavyzdžiui, su
priesaga *-imas, -ymas* teisės kalboje yra sudaroma daug terminų –
tikrųjų veiksmy pavadinimų: *suėmimas, kaltinimas, neveikimas,*
nuginčijimas, nu(si)šalinimas, nutraukimas, paleidimas, papirki-
mas, pasikėsinimas, prisipažinimas, sekimas, nustatymas, užkar-
dymas ir t. t. Tačiau yra ir sukonkretėjusių priesagos *-imas* vedi-
nių, pvz.: *kalėjimas*, ‘bausmės atlikimo vieta’ (šis terminas skirti-
nas prie vietos pavadinimų kategorijos); *atsitikimas* ‘įvykis, ‘atve-
jis’, *palikimas* ‘paveldėtas turtas’ (šie du terminai laikytini veiks-
mo rezultato pavadinimais). Toks konkretėjimas yra daugiau se-
mantinis, o ne žodžių darybos reiškinys. Tą patį galima pasakyti
apie terminus, sudarytus su priesaga *-yba*, įvardijančius veiklos
sritis, pvz.: *gynyba, (įstatymų) leidyba, rūpyba* ir pan. ar galūnės
-a vedinius, kuriuos galima laikyti veiksmy (veiklos) su orientyru
į veiksmo rezultatą pavadinimais: *paieška, patikra, pažaida* ir
pan. Visa tai yra polinkiai, kurių suabsoliutinti negalima. Ir dar:
terminų priklausymo kokiai nors sistemos klasei polinkiai yra bū-
dingi ne vieno mokslo terminijai, o visai konkrečios kalbos termi-
nijai.

Terminų vienareikšmiškumas. Šis terminų požymis gali būti
aiškinamas net keliomis kryptimis. Paprasčiausias ir turbūt leng-
viausiai įgyvendinamas reikalavimas yra toks: t e r m i n a i, kitaip
negu visuotinai vartojami bendrinės kalbos žodžiai, privalo
turėti tik po vieną reikšmę, kuri turėtų būti aiški be
konteksto. Kitas dalykas – konkretus terminas bent jau vieno
mokslo atstovų turėtų būti vartojamas viena (ta pačia) reikšme.
Keliamas net dar didesnis reikalavimas: gerai būtų, kad net skir-

tingas kalbas vartojantys vieno mokslo atstovai atitinkamus tų kalbų terminus vartotų panašia reikšme. Tai yra siekiamybė, į kurią nereikia numoti ranka. Dėl to yra atliekami terminų standartizavimo darbai. Tai, kad ne visų vartojami tie patys terminai turi vienodas reikšmes, priklauso nuo skirtingų mokslinių koncepcijų, nuo konkrečių mokslininkų skirtingų pažiūrų.

Terminų sinonimų vengimas. Dažnai vienai sąvokai pavadinti atsiranda sinonimų ir variantų, nors šiaip terminas turi pavadinti tik vieną mokslo ar technikos sąvoką, o sąvoka turi atitikti tik vieną terminą. Tačiau tai yra terminijos siekiamybė. Gerai su tvarkytoje vieno mokslo terminijoje neturėtų būti terminų porų, kurių nariai skirtusi garsine sandara, bet arba turėtų tą pačią reikšmę (absoliutieji sinonimai), arba turėtų labai artimą reikšmę (diferenciniai sinonimai), arba būtų tos pačios šaknies ir skirtusi tik darybos priemonėmis (darybiniai sinonimai). Ypač tokie sinonimai nereikalingi, jei tame pačiame tekste gali būti pakeisti vieni kitais be kiek akivaizdesnio reiškiamo turinio skirtumo. Juk kito kio išorinio pavidalo terminas verčia manyti, kad įvardijama kita sąvoka (terminai, kaip jau sakyta, turi būti suprasti be konteksto). Deja, terminijos tvarkymo praktika rodo ką kita. Pasak terminologo Stasio Keinio, sinonimijos draudimas terminijoje yra grynai formalus, praktikoje toli gražu nepasiektas idealas [15, p. 255]. Kodėl taip yra? Mokslinio pažinimo raida verčia nuolat kurtis naujų terminų – ne visada pavyksta parinkti ar sudaryti patį geriausią terminą, kad jis iš karto įsitvirtintų vartosenoje. Todėl natūralu, kad kurį laiką konkuruoja terminai sinonimai. Tokios nepagrįstos terminų sinonimijos gausa būdinga pradiniam tam tikros mokslo srities terminijos raidos tarpsniui. Ypač netoleruoti nei sinoniminiai terminai, kurių radimosi priežastis yra mokslininko asmeninės ambicijos būtinai pasakyti kitaip, nei yra įprasta.

Dažniausias terminų sinonimijos atvejis, kuris gali būti laikomas pagrįstąja sinonimija, yra lietuviškas terminas – tarptautinis terminas. Keletas pavyzdžių: *juristas* – *teisėninkas*, *ekscesas* – *išsišokimas*, *elektoratas* – *rinkėjai*, *komunikacija* – *bendravimas*, *stagnacija* – *sąstingis*, (*teiginio*) *verifikacija* –

(*teiginio*) *patikra* ir pan. Yra tokia nuostata: jeigu tarptautinis terminas (ar šiaip tarptautinis žodis) reiškia tą patį, ką reiškia ir lietuviškas, pirmenybė yra teikiama lietuviškam (čia pateiktiems pavyzdžiams tas reikalavimas tinka)⁸. Leidžiant terminų sinonimus arba jų vengiant, reikalingas atsargumas ir išmanymas. Ypač svarbu nepadaryti tariamų sinonimų porų, kai tarptautiniu ir lietuvišku terminu reiškiamos, atrodytų, artimos, bet iš tikrųjų skirtingos sąvokos. Pavyzdžiui, *konfiskavimas* ir *poėmis*. Pirmas terminas reiškia ko nors atėmimą negražintinai, paprastai valstybės naudai, o antras terminas įvardija per kratą rastų daiktų, dokumentų ir kt. paėmimą teismo tyrimo reikalu. Tariamų sinonimų randasi netinkama reikšmė vartojant terminus. Dažniausia priežastis – panaši garsinė terminų sandara: *daviniai* (maisto; paprastai vartojamos vns. formos) – *duomenys* (faktai, skaičiai), *kompanija* (įmonių junginys – bendrovė; asmenų, turinčių bendrų interesų, grupė) – *kampanija* (kaip administracinis terminas žymi per trumpą laiką atliekamą politinę, propagandinę veiklą, pvz., *rinkimų kampanija*); *lygis* (kaip administracinis terminas reiškia kokybės, raidos laipsnį, pvz., *pragyvenimo lygis*) – *lygmuo* (kokios nors struktūros arba jos tyrimo pakopa: *savivaldybių lygmenys sprendimai*); *nuginčijimas* (įveikimas ginče) – *užginčijimas* (paneigimas) ir pan.⁹ Tariosios sinonimijos atveju yra ne tik terminijoje, bet ir kitoje specialioje įvairių mokslo sričių leksikoje, taip pat ir administracinėje.

Stilistinis terminų neutralumas – tai terminams keliamas reikalavimas neturėti emocinių ekspresinių atspalvių. Paprasčiau tariant, pageidaujama, kad terminai turėtų tik pagrindines savo reikšmes ir nereikštų jausminio vertinimo, o administraciniai terminai nekeltų vaizdinių asociacijų¹⁰. Emocinio ekspresinio termi-

⁸ Žr. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo ir tvarkos įstatymo 12 str. (Žin., 1995, Nr. 41–991, 1996, Nr.68-1632).

⁹ Tariamų sinonimų atsiranda dėl netoleruotino polinkio žiūrėti atitinkamų svetimos kalbos žodžių reikšmes, tas reikšmes skolintis. Taip kalboje atsiranda semantizmų – reikšmės skolinių (apie semantizmus žr. 3.5 sk.).

¹⁰ Kitų mokslų (pvz.: zoologijos, botanikos, mineralogijos) terminijoje ekspres-

nų neutralumo požymio nereikia suprasti kaip fakto, kad terminai visiškai nesvarbūs stilistikai. Terminai svarbūs funkicinei stilistikai. Jie yra pagrindinė kalbos priemonė, padedanti atskirti dalykinius stilius (mokslinį, administracinį) nuo nedalykinių (publicistinio, meninio, buitinio). Ta riba nusakoma kaip terminų vartojimas (dalykiniai stiliai) ir terminų nevartojimas (nedalykiniai stiliai). Dalykinių stilių viduje yra skiriami postiliai – kiekvienam postiliui irgi būdinga sava terminija. Kita vertus, dalykinius stilius ir postilius sieja tam tikra terminijos dalis, kurią sudaro tokie bendrieji visų mokslo šakų (ir specialybių) terminai kaip *sistema, struktūra, rūšis, vienetas, atitikmuo, tezė, argumentas, motyvas, kriterijus, kvestionavimas, kvintesencija* ir pan.

Terminų patogumo požymis, vaizdžiai tariant, yra pluoštinės prigimties. Tai kelių pageidavimų, rekomendacijų (ne griežtų reikalavimų) rinkinys. Terminų patogumas yra kalbinis stilistinis požymis. O stilistinis kalbos reiškinių vertinimas nėra griežtas. Patogus terminas – tai pirmiausia trumpas terminas. Geriausia, kai terminas yra vienažodis, o jo gramatinė sandara yra nesudėtinga. Tarkim, teisės terminijoje yra nemažai šį reikalavimą gerai atitinkančių galūninės darybos terminų, pvz.: *gintis, paieška, patikra, sauga, pasauga, pažaida, senatis, valda, veikla* ir pan. Tačiau rūšiniai terminai paprastai yra junginiai, kuriuose vartojami žodžiai, žymintys rūšinį priklausymą, pvz.: *būtinoji gintis, ieškinio senatis, pasaugos sutartis* ir pan. Jeigu tokį terminą sudaro ne vien pažymimosios reikšmės žodžiai, tai jis ne tik kad yra daugiažodis (ilgas) – jis nėra visiškai tikras terminas, nes panašus į sąvokos turinio aprašymą, pvz.: *draudimas būti lobistinės veiklos užsakovu, darbo sutarties nutraukimo šalių susitarimu atmetimas, pardavėjo prievolės perduoti nekilnojamąjį daiktą įvykdymo momentas* ir pan.

Terminas patogus, jeigu jis darybos atžvilgiu yra perspektyvus. Termino darybos perspektyvumas – tai gali-

syvių terminų nevengiama. Plačiau žr. Gaivenis K. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2002, p. 44–47.

mybė iš atitinkamo termino padaryti kiek galima daugiau vedinių ir dūrinių, pvz., *nuoma: nuomininkas*, (įmanomas, bet nereikalingas *nuomininkavimas*), *nuompinigiai*. Tačiau terminijoje perspektyvumas yra ribotas, juo nelabai ir naudojamosi.

Patogiais laikomi tie terminai, kuriuos lengva ištarti. Nepatogių tarti garsinių kompleksų atsiranda sudarant išvestinius terminus. Tie kompleksai – tai arba pasikartojantys skiemenys, arba neįprastos priebalsių sankaupos. Vienas kitas pavyzdys. Lengvai ištariamas terminas *kompetencija*, bet *kompetentingumas* klaidingai ne tik tariamas, bet ir parašomas be *n* (*kompetetingumas*). Taip gali atsitikti ne tik terminams, bet ir sudėtinių terminų rūšiniams dėmenims. Iš priesagos *-inys* vedinio *ieškinys* sudarytas būdvardis *ieškininis*, kuris vartojamas įmanomame sudėtiniame termine *ieškininis pareiškimas*. Matyt, dėl nepatogaus kartojamų skiemenų *inin* tarimo čia atsirado *m*, lėmęs neįmanomą (netaisyklingą) žodį *ieškiminis*. Toks pat nepatogus tarti yra terminas *bendrininkavimas* (jis ištariamas be paskutinio *n*) ir pan. Sunkiai ištariamų priebalsių sankaupų atsiranda dūrinių dėmenų sandūrose. Tų sankaupų išvengiama vartojant dūrinius su jungiamaisiais balsiais. Todėl lengva tarti *bendraskolis*, *bendraturtis* ir pan.

Terminų taisyklingumas, kaip minėta, yra vienas svarbiausių kalbinių terminų reikalavimų. Terminas turi atitikti būtinus bendrinės kalbos žodžių ir žodžių junginių taisyklingumo kriterijus. Vienažodžiai terminai, sudėtinių terminų dėmenys, negali būti norminės leksikos užriebio žodžiai, pvz.: *arenda = nuoma*; *parėdymas = nurodymas, įsakymas, potvarkis*; *minoriteto (= mažumos) teisė* ir pan. Administracinė terminija yra nuolat pildoma. Ypač svarbus terminų pildymo šaltinis – terminų daryba. Terminijos kūrėjai ir vartotojai turi gerai išmanyti bendruosius norminės darybos reikalavimus ir savitus terminų sudarymo reikalavimus, pvz.: *draudiminės (= draudžiamosios) lėšos* (paimtas netinkamas pamatinis žodis); *sumarinis (= supaprastintas(is)) procesas* (netinkamas pamatinis žodis, netinkamai pavartota (su *-ar-*) priesaga *-inis*); *vieši (= viešieji) darbai, vykdančioji (= vykdomoji) valdžia* (sudėtiniuose terminuose yra vartojamos įvardžiutinės būd-

vardžių ar dalyvių formos; paprastai rūšinis požymis nurodomas įvardžiuotinė neveikiamąjo dalyvio forma) ir pan. Ypač neteiktini terminai, kurie yra sudaryti nepaisant ne tik kalbos taisyklingumo, bet ir logiškumo ar kitų reikalavimų, pvz., *nejudama nuosavybė* = **nekilnojamas turtas** (*nejudama* – neteiktinas vertinys; *nuosavybė* – abstrakčią sąvoką žymintis žodis vietoje reikalingo žodžio, žyminčio daiktus). (Terminų ir kitos administracinės leksikos taisyklingumo dalykai yra detalai aptarti toliau.). Kai kurie terminų vartotojai, terminų sudarytojai, perdėm atsiedami terminiją nuo kitos bendrinės kalbos leksikos, remdamiesi kylančiu poreikiu greitai turėti terminą, bando pateisinti laisvesnį bendrinės kalbos reikalavimų taikymą terminams (pavyzdžiui, neribotas terminų skolinimasis). Kai pradėdamas vartoti ar net įsigali netaisyklingas terminas, pasidaro sunku jo atsisakyti net ir sudarius taisyklingą atitikmenį. Todėl taisyklingumo reikalavimas terminams turi būti taikomas iškart juos sudarant.

Kaip matyti iš aptarimo, terminų požymiai yra nevienodi. Terminų tikslumas – dalykinis požymis, priklausantis nuo atitinkamos mokslo srities sąvokų turinio apibrėžtumo. Sistemiskumas yra akivaizdžiausias loginis požymis. Kiti požymiai – vienareikšmiškumas, sinonimų vengimas, stilistinis neutralumas, patogumas, taisyklingumas – yra kalbiniai. Kadangi terminija yra kalbos reiškinys, tai ir tikslumas, ir sistemiskumas išreiškiamas kalbos priemonėmis. Dar vienas dalykas akivaizdus: terminų požymiai ypač susiję su terminų daryba.

Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Kas yra terminas?
2. Kokios sąvokų išreiškimo formos nelaikomos terminais?
3. Ką reiškia *terminija*, *terminologija*, *terminografija*?
4. Kurie terminų požymiai nėra kalbiniai? Kodėl jie yra svarbūs?
5. Kokius reikalavimus, keliamus terminams, apima kalbiniai terminų požymiai?

6. Kas yra tariamoji terminų sinonimija?
7. Iš skyriaus tekste pateiktų pavyzdžių atrinkite 4–5 įsidėmėtino tinkamumo administracinius terminus.
8. Rekomendacija: sudarykite terminų požymių schemą, pateikdami joje glaustus požymių apibūdinimus.

Pratimai

***3.1.1 pratimas.** Iš pateiktų žodžių ir konstrukcijų išrinkite administracinius terminus.

Įforminti dokumentus; bendroji ieškinio tvarka; rinkimų agitacija; asmuo, kuris gali duoti parodymus teisme; liudytojas; veiksnus; neveikimas; darbo sutartis; darbo ginčų komisija; draudžiama kištis į komisijos veiklą; draudimas mažinti darbo užmokestį; metrologija; parceliacija; sakinio komponento parceliacija; įsitikinti asmeniškai; asmeninė atsakomybė; teisė į gynybą; įtvirtinimų gynyba; juridinis asmuo; fizinis asmuo; restitucija; ikiteisminis tyrimas; aplaidus; apylinkė; apylinkės teismas; teisėtai; teisėtai įgytas turtas; draudžiama išpirkti akcijas; priedermė; teismo sudėtis; sudėties veiksmas; neliečiamas; diplomatinė neliečiamybė.

3.1.2 pratimas. Iš pateiktų žodžių ir konstrukcijų išrinkite administracinius terminus. Paaiškinkite, kodėl kiti žodžiai arba konstrukcijos terminais netaikomi.

Valstybės tarnautojas – fizinis asmuo, kuris turi valstybės tarnautojo statusą ir teikia viešąsias paslaugas visuomenei; A lygio valstybės tarnautojas; asmuo, viešo konkurso būdu siekiantis būti paskirtas į viešojo administravimo valstybės tarnautojo pareigas; valstybės tarnautojo statusas; politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojas; lojalumas, nešališkumas; nešališkas; nusišalinimas nuo savo veiklos vertinimo; nušalinti nuo pareigų; pareigos; pareigybė; pareigybių sąrašas; pareiginė alga; priedas už tarnybos stažą; asignavimai tarnautojų darbo užmokesčiui; tarnautojo asmens byla; atiduoti bylą valstybės tarnautojų

registru; valdyti personalą; personalo valdymas; laikinas leidimas dirbti; aplaidumas atliekant pareigas; apsirikta priimant sprendimą; rašytinė sutartis; kreipėsi raštu; kreipimasis raštu; įstaigos vadovo kadencijos pabaiga; testinis kvalifikacijos kėlimas; peticija; peticijos teisė; teisė verstis advokato praktika; teistas; teistumas.

***3.1.3 pratimas.** Raskite terminus kodekso ištraukoje. Užrašykite juos vienaskaitos vardininko forma. Jeigu terminas kartojamas, jį užrašykite tik vieną kartą.

Preziumuojama, kad sutuoktinis sandorius sudaro, kai yra kito sutuoktinio sutikimas, išskyrus atvejus, kai sandoriui sudaryti nereikalingas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas. Išimtiniais atvejais, kai delsimas padarytų esminės žalos šeimos interesams, o kitas sutuoktinis negali išreikšti savo sutikimo dėl ligos ar kitų objektyvių priežasčių, sandorį sutuoktinis gali sudaryti be kito sutuoktinio sutikimo šio kodekso 3.32 straipsnio 2 dalyje numatyta tvarka.

Sandorius, susijusius su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe esančio nekilnojamojo daikto ar daiktinių teisių į jį disponavimu ar jų suvaržymu, taip pat sandorius dėl bendros įmonės perleidimo ar teisių į ją suvaržymo bei vertybinių popierių, kurie yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, perleidimo ar teisių į juos suvaržymo gali sudaryti tik abu sutuoktiniai, išskyrus tuos atvejus, kai vienas iš sutuoktinių turi kito sutuoktinio išduotą įgaliojimą toki sandorį sudaryti.

Kiekvienas sutuoktinis turi teisę be kito sutuoktinio sutikimo atidaryti banko depozitinę sąskaitą savo vardu ir laisvai disponuoti joje esančiomis lėšomis, jeigu tos <...> lėšos nebuvo perduotos bendrojon jungtinen nuosavybėn.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas

***3.1.4 pratimas.** Raskite terminus specialybės teksto ištraukoje. Užrašykite juos vienaskaitos vardininko forma. Jeigu terminas kartojamas, jį užrašykite tik vieną kartą.

Gerbiamieji teisėjai, ieškovas meta skunde testamentą falsifikavimo motyvą kaip pirmąjį ir, matyt, svarbiausiąjį. Ne, jis nei apylinkės teismo

posėdyje, nei čia, apeliacinėje instancijoje, neprašo teismo, kad būtų kreiptasi į prokurorą ištirti, o civilinė byla būtų sustabdyta. Apeliantas gana atkakliai kartoja, jog testamentą pasirašė ne J. Milkus. Taip, turėti nuomonę yra mažančios asmenybės bruožas. <...> Kokių gi argumentų ieškovas išdėliojo teismui ant stalo, mėgindamas įrodyti tą apeliacinio skundo motyvą? Atsakau – tik savo nuomonę. Bet tai ne įrodymas. Jis neprašė paskirti pakartotinės ekspertizės, kad ekspertai grafologai papildomai ištirtų kurią nors aplinkybę. Ieškovas skundžiasi, kad teismas ekspertams perdavė tirti atsakovų falsifikuotus parašus. Štai kaip! Kad būtų įrodytas tikrasis testatoriaus parašas, ieškovas primygtinai prašė teismo išreikalauti velionio asmens pasą ir pateikė dvidešimties metų senumo atvirlaiškį su parašu. Anot jo, tie parašai tikri.

Rinktinės advokatų kalbos teisme. Vilnius: Justitia, 1998, p. 162.

3.1.5 pratimas. Raskite terminus įstatymo ištraukoje. Užrašykite juos vienaskaitos vardininko forma. Jeigu terminas kartojamas, jį užrašykite tik vieną kartą.

Pareigūnų tarnybos vertinimo komisija sudaroma iš 5 asmenų. Po vieną nepriekaištingos reputacijos ir ne mažiau kaip 5 metų darbo stažą valstybės tarnyboje turintį asmenį į komisiją 3 metams skiria už valstybės tarnybą atsakingas ministras, Vyriausybės kancleris, Valstybės mokesčių inspekcijos viršininkas, Valstybės saugumo komiteto generalinis direktorius ir Policijos departamento generalinis komisaras. Paskirtieji asmenys komisijos nariais gali būti ne ilgiau kaip dvi kadencijas iš eilės. Vyriausybė iš tarnybos vertinimo komisijos narių paskiria komisijos pirmininką. Komisijos darbo tvarką nustato jos patvirtintas darbo reglamentas. Komisijos darbe gali dalyvauti profesinių sąjungų ir (ar) valstybės tarnautojų rinkti atstovai. Komisija veikia visuomeniniais pagrindais. Komisiją techniškai aptarnauja valstybės tarnybos tvarkymo funkcijas atliekanti įstaiga.

Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas

***3.1.6 pratimas.** Parinkite tinkamą terminą ar kitą žodį – įsitikinkite, ar administracinės kalbos tekstuose juos taisyklingai vartojate.

1. Krašto apsaugos karininkai, tarnaujantys laivuose ir aviacijos daliniuose aprūpinami (duomenimis, daviniais), laikantis krašto apsaugos ministro patvirtintų normų ir tvarkos. 2. Šįkart pareikalauta tiek statistinių (davinių, duomenų) ir operatyvių ataskaitų, kad būtų (vieningi, vienodi) reikalavimai atrodo tikrai nedideli. 3. Ar jūsų atstovaujama (kompanija, kampanija) neketina prisidėti prie iš naujo pradedamo rengti elektros energijos tilto projekto? 4. Reklaminė (kompanija, kampanija) – tai kompleksas reklaminių renginių, suderintų su organizacijos vadybos strategija. 5. Kreiptis į teismą dėl tėvystės (motinystės) (nuginčijimo, užginčijimo) nustatytas vienerių metų ieškinio senaties terminas. 6. Retorikos fragmentų turi įvairūs psichologijos, informatikos, vadybos, komunikologijos, dalykinio bendravimo (efektingumo, efektyvumo), dialogo technikos ir taktikos kursai. 7. Taigi galima kalbėti apie politinę naudą ir ekonominę (efektingumą, efektyvumą) ar nuostolį. 8. Netoleruoti tokie vadovo bendravimo su pavaldiniais principai kaip šokiravimas, žūtbutinis (efektingumo, efektyvumo) siekimas. 9. Kodėl institucijos, turinčios kovoti su valstybės tarnybos nusikaltimais, pareigūnai atlieka dokumentų (konfiskavimą, poėmį) laikraščio redakcijoje? 10. Numatytas daiktų, kurie buvo administracinio teisės pažeidimo padarymo įrankis arba tiesioginis objektas (konfiskavimas, poėmis). 11. Vertinant gydytojo kompetenciją, atsižvelgiama į ligos priežasčių ir požymių (žinojimą, išmanymą, mokėjimą), gebėjimą atpažinti konkrečią ligą ir formuluoti diagnozę. 12. Vienu iš reikalavimų, keliamų pareigūnui, yra Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos (žinojimas, pažinimas, mokėjimas, išmanymas). 13. Rinkėjų (žinojimo, išmanymo, pažinimo) laipsnis negali būti juridškai nustatomas. 14. Visuotinai pripažįstama, kad šiuolaikinėje visuomenėje informacija yra žmogaus poreikis, jo (mokėjimo, išmanymo, žinių) matas.

3.2. Administracinių terminų rūšys. Terminų šaltiniai

3.2.1. Terminų rūšys

Administraciniai terminai į rūšis yra skirstomi pagal bendrąjį terminų skirstymą.

Kaip jau užsiminta (žr. 3.1.) yra skiriami bendrieji mokslo terminai¹¹ ir atskiros mokslo (savitieji, specialieji) terminai. Bendrieji mokslo terminai yra vartojami daugmaž tomis pačiomis reikšmėmis visų mokslų tekstuose. Tais terminais yra įvardijamos tokios sąvokos, kurios reprezentuoja mokslą apskritai, ypač mokslo metodologiją ir metodiką. Žinoma, tos sąvokos yra itin abstrakčios. Jas įvardijančių terminų reikšmė yra labai plati. Dėl to nemažai bendrųjų mokslo terminų yra žinomi daugeliui atitinkamos kalbos vartotojų ir neturi akivaizdaus termininio žymetumo, pasidaro lyg ir artimi visuotinai vartojamai leksikai. Tai, kas čia pasakyta apie bendruosius mokslo terminus, akivaizdžiai matyti iš terminų pavyzdžių (pluoštas tų pavyzdžių jau buvo pateiktas 3.1. skyriuje): *argumentas, hierarchija, hipotezė, įtaka, forma, klasė, koeficientas, kriterijus, kvestionavimas, metodas, motyvas, norma, paradigma, prielaida, raida, ryšys, rūšis, santykis, sąvoka, sistema, struktūra, teiginys (tezę), teorija, vienetas* ir pan. Taigi bendrieji mokslo terminai – tai terminai, kuriais įvardijamos pačios bendriausios visiems mokslams ar bent daugeliui mokslų būdingos sąvokos. Reikia pridurti, kad kai kuriems bendriesiems mokslo terminams suteikiamos savitos reikšmės – tam tikrame moksle jie atsiskiria nuo bendrųjų, tampa tik to mokslo terminais. Tarkim, *norma* viena reiškia teisėje, kita kalbotyroje; *motyvas* vienaip suprantamas retorikoje, kitaip muzikos teorijoje; o štai bendrasis mokslo terminas *argumentas*

¹¹ Bendrųjų mokslo terminų nereikia tapatinti su tarpmoksliniais terminais. Tarpmoksliniai terminai – tai bendri kelių susijusių, gretimų, giminingų mokslų terminai.

yra specialus logikos terminas (yra atskira šaka – *argumentų logika*).

Atskiro mokslo, arba savitieji, specialieji, terminai išreiškia to mokslo kalbos savitumą. Išvardijus keletą ar keliolika terminų, paprastai nesunku pasakyti, kurio mokslo terminijai jie priklauso. Dar vienas dalykas: atskiro mokslo, pavyzdžiui, teisės, terminai nėra vienodi. Todėl dar yra skiriami vieno mokslo šakų, arba specializacijos, terminai. Galima kalbėti, pavyzdžiui, apie konstitucinės teisės terminus (*antikonstitucinis veiksmas, valstybės teritorijos vientisumas, tautos suverenitetas, valdžios galios, pilietybės įgijimo ir netekimo tvarka* ir pan.), apie baudžiamosios teisės terminus (*apklausa, sulaikymas, įkalinimas, smurtas, tyčia, (ne)veiksnumas, vertimas padaryti nusikaltimą, būtinoji gintis, bendrininkavimas, baudžiamoji atsakomybė, baudžiamasis procesas, baudžiamoji byla* ir pan.), apie komercinės teisės terminus (*komercinis kreditas, komercinė paslaptis, nacionalinis komercinis arbitražas, beviltiškos skolos, tarpininkavimas, užstatas* ir pan.). Vardyti, žinoma, galima ir toliau. Bet ir iš tų pavyzdžių matyti, kad įvairių mokslo sričių terminijos bendrumą lemia sisteminis sąvokų giminingumas. Skiriamoji teisės terminijos ypatybė yra ta, kad teisės tekstuose vartojama terminų iš tų sričių, kurias teisė reguliuoja. Nemažai tokių terminų įdedama net į teisės terminų žodynus, pavyzdžiui: *darbdavys, darbuotojas, etatai, darbovietė, darbo laikas, darbo apsauga, nedarbingumas, alga, uždarbis, avansas, išskaita iš darbo užmokesčio, streikas* ir pan. – tai pluoštas vienos tematikos netikrųjų teisės terminų iš A. Žiurlio sudaryto „Teisinių terminų žodyno“ (1954).

Terminologas Stasys Keinys teigia: „Terminai nėra palaidas, kits nuo kito nepriklausomų žodžių ar žodžių junginių rinkinys. Kiekvienoje savo vartojimo srityje jie sudaro terminų sistemas“ [16, p. 23]. Vieni terminai išreiškia gimines, o kiti – su giminių susijusias rūšines sąvokas. Tad turinio atžvilgiu terminai yra skiriami į giminius ir rūšinius terminus. Giminiai terminai yra tie, kurie išreiškia pačias bendriausias gimines kurios nors mokslo srities sąvokas. Dėl to jų reikšmė platesnė;

gimininiai terminai daugiausia yra vienažodžiai terminai. Pavyzdžiai: *byla, ginčas, ekspertizė, ieškinys, teismas, teisė* ir pan. Kiti terminai, kurie reiškia konkretesnes, rūšines sąvokas, įeinančias į giminines sąvokas, yra rūšiniai terminai. Rūšiniai terminai paprastai yra sudėtiniai. Gimininį priklausymą dažniausiai rodo pagrindinis tokio termino dėmuo, kuriuo dažniausiai būna daiktavardis. Rūšinį priklausymą rodo atributinis žodis ar žodžiai. Taigi rūšiniai terminai sisteminiiais santykiais yra susiję su gimininiais. Rūšinių terminų įvairių mokslo sričių terminijoje yra daugiau nei gimininių. Rūšinių terminų pavyzdžiai: *baudžiamoji byla, civilinė byla; bylos parengimas, bylos nusiuntimas į teismą, bylos nagrinėjimas; darbo ginčas, turtinis ginčas; apylinkės teismas, apygardos teismas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas; aštuonių valandų darbo diena, nenormuota darbo diena* ir pan.

Formos atžvilgiu yra skiriami vienažodžiai¹² ir sudėtiniai terminai. Vienažodžiai terminai yra patogiau. Tačiau ir neskaičiuojant akivaizdu, kad visų mokslo sričių terminijoje vyrauja sudėtiniai terminai. To fakto priežastys: neįmanoma sudaryti kiekvienai sąvokai atskirą (vienažodį) terminą; terminais įvardijamos ne tik atskiros (gimininės), bet ir hierarchiškai susijusios rūšinės sąvokos – įvardijamos sudėtiniais terminais. Kaip jau minėta, terminai įtraukiami į atitinkamų mokslo sričių terminų žodynus. Paprastai terminų žodynų straipsnį sudaro vienažodis gimininis terminas, po to abėcėlės tvarka pateikiami sudėtiniai rūšiniai terminai, kurie gali būti dvižodžiai, trižodžiai, keturžodžiai ir pan. Taip sudaromi terminų žodynų lizdai, pvz.:

ginčas

- civilinis ginčas
- darbo ginčas
- ikisutartinis ginčas

¹² Vienažodžiai terminai dar yra vadinami *vientisiniais terminais*. Tas pavadinimas kalbiniu atžvilgiu labiau pamatuotas, nes paisoma sistemingumo: *vientisinis terminas – sudėtinis terminas*. Tačiau kai kurie terminologai pirmenybę teikia informatyvesniam pavadinimui *vienažodžiai terminai*; todėl ir vadovėlyje būtent tas terminas vartojamas.

šalių ginčai teisiama jame posėdyje
teismų savitarpio ginčai dėl teisingumo
turtinis ginčas¹³.

Atitinkamos srities terminus kuria tos srities specialistai. Todėl pravartu bent trumpai aptarti, kaip (pagal kokius modelius) yra sudaromi sudėtiniai terminai. Labiausiai paplitę šio modelio terminai: rūšinį priklausymą rodantis būdvardis ar dalyvis arba kilmininko formos daiktavardis + gimininį priklausymą žymintis daiktavardis, pvz.: *civilinis ieškinys*, *lygtinis nuteisimas*, *vykdomoji valdžia*; *mokesčių lengvatos*, *nusikaltimo slėpimas* ir pan. Priklausomojo dėmens pozicijoje gali būti kitas kilmininko formos sudėtinis dvizodis terminas: *juridinio asmens buveinė*, *sprendžiamojo balso teisė*, *teisminės medicinos ekspertas* ir pan. Priklausomojo dėmens pozicijoje gali būti tik ką aptartos formos trižodis terminas, pvz., *būtiniosios ginties teisėtumo sąlygos*. Dar vienas šio modelio variantas – atskirai gramatiškai prie pagrindinio dėmens jungiamas ir būdvardis ar dalyvis, ir daiktavardžio kilmininkas: *mišrusis gyvybės draudimas*. Terminologiškai žiūrint, čia sudėtinis terminas yra pagrindinio dėmens pozicijoje: *mišrusis* + *gyvybės draudimas*. Visais šiais atvejais (nesvarbu, kokia būtų termino forma) rūšinį priklausymą išreiškiantys žodžiai išsidėsto prieš gimininį priklausymą žymintį žodį.

Kiti sudėtinių terminų sandaros modeliai turi atvirkščią dėmenų išsidėstymo tvarką: gimininį priklausymą žymintis žodis yra pirmas, o rūšinį priklausymą (apibūdinimą) žymintis žodis (žodžiai) eina po jo. Tokių sudėtinių terminų pirmas žodis dažniausiai būna veiksmazodinis daiktavardis. Yra modelis, kai prie gimininį priklausymą žymintio daiktavardžio jungiamas kito daiktavardžio naudininkas arba įnagininkas, arba prielinksninė konst-

¹³ Žr. *Teisinių terminų žodynas*. Sudarė A. Žiurlys. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954, p. 46. Šis žodynas yra verčiamasis lizdinis. Rusų kalbos terminų skiltis pavyzdyje praleista, nes iliustracijai ji nereikalinga. Plačiau apie šios rūšies terminų žodynus žr. Jakaitienė E. *Leksikografija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005, p. 201–202.

rukcija. Šiomis gramatinėmis formomis išreiškiamas ne paprastas apibūdinimas, o apibūdinimas su tikslo, priežasties, pobūdžio atspalviais, pvz.: *draudimas avarijos atvejui, balsavimas paštu, pareiškimas dėl ieškinio, slėpimasis nuo ikiteisminio tyrimo* ir pan. Dar vienas modelis – rūšinis apibūdinimas išreiškiamas bendratimi, labai retais atvejais – padalyviu: *leidimas dirbti, bendrininkavimas (iš anksto) susitarus* ir pan. Šio modelio terminuose prie bendraties gali būti prijungtas daiktavardžio galininkas: *įgaliojimas tvarkyti indėlį, leidimas laikyti ginklą, sutikimas imti paskolą, atsisakymas iškelti baudžiamąją bylą* ir pan. Tokie terminai dažniausiai yra dokumentų pavadinimai. Beje, tokiuose terminuose pavartotas naudininkas yra klaida. Dėl jos terminas pasidaro nelogiškas, pvz., *leidimas laikyti ginklui*: kelti klausimą *kam leidimas? (ginklui)* yra nelogiška (juk ne ginklui leidimas duodamas, o asmeniui); tinkamas klausimas *ką laikyti? (ginklą)*.

Čia pateikti tik būdingiausi sudėtinių terminų sandaros modeliai, siekiant parodyti, kokie įvairūs yra sudėtiniai terminai. Išsamus tų modelių aprašymas yra specialių terminologijos darbų objektas¹⁴. Tačiau pagrindinių, paprasta forma pateiktų modelių pažinimas padeda išvengti gramatinių ir loginių terminų sudarymo klaidų, padeda suvokti, kokie priklausomojo dėmens santykiai su pagrindiniu dėmeniu yra išreiškiami, kai sudėtiniai terminai sudaromi pasinaudojant skirtingais modeliais.

Beje, prie sudėtinių administracinių terminų šliejasi ir oficialieji keliažodžiai dokumentų, institucijų ir kt. pavadinimai. Jie yra sudaryti pagal tuos pačius modelius kaip sudėtiniai terminai. Skirtumas tas, kad oficialiaisiais pavadinimais yra įvardijami vienetiniai dalykai. Todėl oficialieji pavadinimai yra aptariami tuoj pat po administracinės terminijos ir kitos specialiosios leksikos (žr. 4 dalį).

¹⁴ Žr., pvz., tam reikalui skirtą straipsnį: Akelaitis G. Sudėtinių administracinių terminų struktūriniai modeliai. *Specialybės kalba: terminija ir studijos*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 5-12.

Lietuvių terminologijoje sudėtiniai terminai yra skirstomi ir pagal tai, koku gramatiniu ryšiu priklausomasis dėmuo yra susijęs su pagrindiniu. Šiuo atžvilgiu yra skiriami sudėtiniai derinamojo pažyminio terminai (*civilinis ieškinys, vykdomoji valdžia, pirmoji instancija*), sudėtiniai valdomojo pažyminio terminai (*mokesčių lengvatos, balsavimas paštu, pareiškimas dėl ieškinio*), sudėtiniai šliejamojo pažyminio terminai (*leidimas dirbti, bendrininkavimas susitarus*). Kaip matyti iš pavyzdžių, šiuo atžvilgiu lengvai suskirstomi tik dvižodžiai sudėtiniai terminai. Trižodžiams, keturžodžiams ir iš daugiau žodžių sudarytiems terminams toks skirstymas sunkiai pritaikomas ir neinformatyvus.

Terminai į rūšis dar skirstomi pagal atsiradimo šaltinį. Tai kiek platesnė atskira tema – ji aptariama kitame skyriuje.

Kontroliniai klausimai, užduotis

1. Kokiais atžvilgiais yra skirstomi terminai?
2. Kokios terminų rūšys yra išskiriamos kiekvienu atžvilgiu?
Rekomendacija. Sudarykite terminų skirstymo schemą arba lentelę, kurioje būtų nurodyti terminų skirstymo atžvilgiai, kiekvienu atžvilgiu išskiriamos terminų rūšys, pateikta kiekvienos rūšies terminų pavyzdžių.
3. Kokie yra bendrųjų mokslo terminų požymiai?
4. Kas lemia sudėtinių terminų gausumą terminijoje?
5. Kaip rūšiniuose terminuose yra išreiškiamas rūšinis sąvokų požymis?

Pratimai

***3.2.1.1 pratimas.** Apibūdinkite terminus visais atžvilgiais pagal duotą pavyzdį: *bylos nagrinėjimas iš esmės* – atskiro mokslo (teisės) rūšinis sudėtinis terminas.

- 1) *metodika*; 2) *tarnybinis pranešimas*; 3) *teisiniai santykiai*; 4) *fizi-*

nis asmuo; 5) tyrinėjimas; 6) dėl neatsargumo padarytas pažeidimas; 7) teritorijų planavimo dokumentai; 8) prievolė atlyginti žalą; 9) paskyrimas eiti pareigas; 10) rūšis.

***3.2.1.2 pratimas.** Parodykite sudėtinių terminų sandarą, suskaidydami juos dėmenimis (tarp dėmenų dėkite pliuso ženklą).

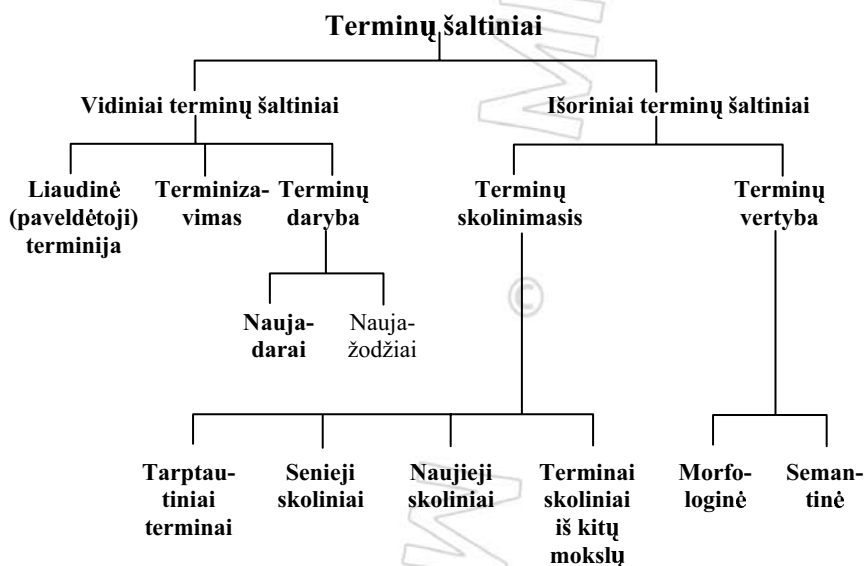
1) pataisos darbai be laisvės atėmimo; 2) teistumo išnykimas; 3) bendrasis ieškinio senaties terminas; 4) civilinis fizinių asmenų veiksnumas; 5) darbingumo netekimas; 6) sutuoktinio teisė reikalauti sandorį pripažinti negaliojančiu; 7) teisė į daiktą; 8) statybos rangos sutartis; 9) informacijos apsauga; 10) pavojus gyvybei.

3.2.1.3 pratimas. Apibūdinkite visus terminus įvairiais atžvilgiais (kaip 3.2.1.1 pratime). Išrinkę sudėtinius terminus, suskaidykite juos dėmenimis (kaip 3.2.1.2 pratime).

1) norma; 2) teisės norma; 3) išimtinė teisė; 4) santykis; 5) sutarties šalių santykiai; 6) sandoris; 7) sandoris su atidedama ja sąlyga; 8) rūpyba; 9) globos ir rūpybos institucijos; 10) incidentas; 11) incidentų valdymas; 12) pasienio incidentas; 13) tarptautinis incidentas; 14) incidentų pranešimų schema; 15) schema; 16) kriterijus; 17) atrankos į valstybės tarnybą kriterijai; 18) atranka; 19) taisyklė; 20) dokumentų valdymo taisyklės; 21) draudimas; 22) draudimas eiti pareigas; 23) asmens duomenų atskleidimas; 24) duomenų tvarkytojas; 25) įslaptinti duomenys; 26) duomenys; 27) teisišasis posėdis; 28) posėdis; 29) areštas; 30) skolininko turto areštas.

3.2.2. Terminų šaltiniai

Iš terminų atsiradimo šaltinių sužinoma terminų kilmė. Žinios apie terminų šaltinius padeda įvertinti pačius terminus, padeda orientuotis, kaip, iškilus reikalui, rasti, sukurti, pasidaryti terminą. Administracinių terminų šaltiniai yra tie patys bendrieji lietuvių terminijos šaltiniai. Jie matyti iš 2 pav. (žr. 56 puslapyje).

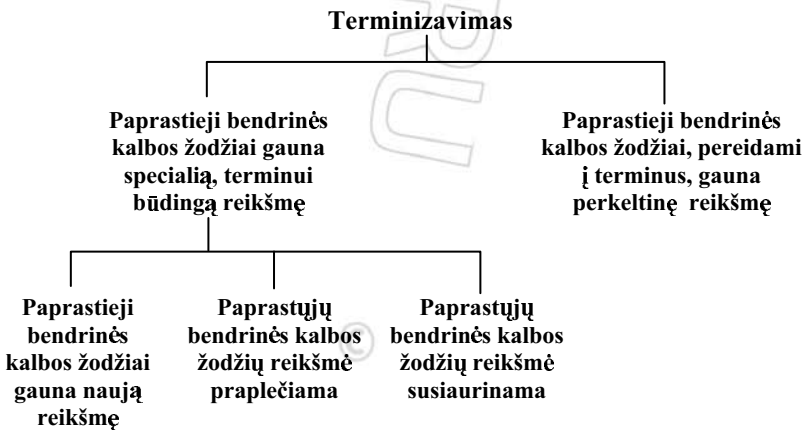
2 pav. Terminų šaltiniai

Vidiniai šaltiniai apima tuos terminų sudarymo atvejus, kai panaudojamos vienos kalbos (mūsų atveju – lietuvių kalbos) išgalės. Šiame skyriuje daugiausia bus kalbama apie terminizavimą. Liaudiniai, arba paveldėtieji, terminai automatiškai netampa atitinkamų mokslo sričių terminais. Jie, kaip ir paprastieji bendrinės kalbos žodžiai, yra terminizuojami – verčiant terminais jų reikšmė praplečiama, susiaurinama ar kitaip pakeičiama. Lietuviškos administracinės terminijos intensyvus, tikslingas kūrimas prasidėjo po 1918 metų – sukūrus Lietuvos Respubliką, kurioje lietuvių kalba paskelbta valstybine ir pradėta vartoti ne tik sakytine, bet ir rašytine forma valstybės valdymo ir visose teisinio reguliavimo srityse. Iki to laiko, be vieno kito fragmentinio atvejo¹⁵,

¹⁵ Glaustai lietuvių teisės terminijos kūrimo istoriją iki 1940 m. yra apžvelgęs Alvydas Umbrasas daktaro disertacijoje „Lietuvių teisės terminija 1918–1940 metais (pagrindinių kodeksų terminai)“ (2005, p. 9–19).

buvo tik liaudinė sakinė terminija, skirta įvardyti giminystės, įvairiems turciniams ir kt. žmonių santykiams. Tarkim, XVII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje išleistame Konstantino Sirvydo žodyne „*Dictionarium trium linguarum*“ yra pateikta tokių žodžių, kurie dabar laikomi administracinės kalbos terminais, pvz.: *alga, byla, draudimas, drausmė, instatymas* (įstatymas), *įsakymas, malonė, muitas, nuoma, nuominykas* (nuomininkas), *pasamdymas, paslaptis, prieštaravimas, radėjas, skundimas* ir pan. Sirvydo pateiktas ir vienas kitas administravimo srities žodis ar posakis, kuris dabar turi kitą pavidalą, pvz.: *pavadintojas tieson, bylininkas, grausmė* (grasinimas), *nuėmimas* (suėmimas), *teisybė* (teisingumas) ir pan.¹⁶

Terminizavimas – paprastųjų bendrinės kalbos žodžių vertimas terminais – yra gana sudėtingas reiškinys. Žr. 3 paveikslą.

3 pav. Terminizavimas

¹⁶ Pavyzdžiai paimti iš Kazio Pakalkos sudarytos kn. „Senasis Konstantino Sirvydo žodynas“ (1997).

Viena bendra terminizavimo sąlyga: paprastieji bendrinės kalbos žodžiai, jeigu yra daugiareikšmiai, paversti terminais paprastai turi tik vieną reikšmę. Tiesa, nereikia klaidingai manyti, kad paprastasis žodis, tapdamas terminu, išnyksta. Ne, jis lieka su visomis savo reikšmėmis, tik prisideda papildoma reikšmė, kuri bendruosiuose aiškinamuosiuose žodynuose (toks yra „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“, dvidešimties tomų „Lietuvių kalbos žodynas“) specialiai pažymima, pvz.: *teis.* – teisės terminas, *polit.* – politikos terminas ir pan.

Kaip konkrečiai terminizuojami paprastieji bendrinės kalbos žodžiai, matyti iš pateikiamų pavyzdžių.

1. Paprastieji žodžiai gauna naują reikšmę. Tarkim, žodis *šalis* turi tris reikšmes: 1. šonas: *Padėk darbą į šalį.* 2. kraštas, valstybė: *Lietuva – žemės ūkio šalis.* 3. pusė, kryptis: *Iš rytų šalėlės saulelė tekėjo.* Ketvirtoji, kaip teisės termino, to žodžio reikšmė galėtų būti aptarta taip: žmonės ar žmonių grupės, arba turinčios priešingų interesų (*Teismas siekė šalis sutaisyti*), arba susijusios sutarties sudarymo interesais (*Susitariančios šalys pripažįsta, kad...*). Tai visiškai nauja reikšmė

2. Paprastojo žodžio reikšmė praplečiama tuo atveju, kai jis, paverstas terminu, išlaiko paprastojo žodžio reikšmės komponentų arba reikšmės pagrindą ir įgyja savitų, tik jam, terminui, būdingų reikšmės komponentų. Pavyzdys – *ginčas*. Jo, kaip paprasto žodžio, yra viena pagrindinė reikšmė: savo nuomonės gynimas žodžiu, disputas (*Dėl tos knygos buvo daug ginčų*), kita reikšmė šalutinė, būdinga tik šnekamajai kalbai: ‘priešgyna’ (*Nebūk toks ginčas!*). Kaip terminas, *ginčas* įeina į dviejų sričių terminiją su atskiromis reikšmėmis. *Teis.* – tarpusavio pretenzijos ką nors valdyti, sprendžiamos teisme (*turtinis ginčas*). Valdymo siekimas, apibrėžta ginčo, kaip veiksmo, vieta – papildomi teisės termino reikšmės komponentai. Kaip sporto terminas, *ginčas* turi labiau nuo pagrindinės nutolusią reikšmę.

3. Paprastojo žodžio reikšmė susiaurinama, kai terminu virsdamas žodis išlaiko tik savo, paprastojo žodžio, reikšmės branduolį. Naujų reikšmės komponentų jis neįgyja. Dėl to jis pa-

sidaro abstraktus. Susiaurėjusi termino reikšmė lemia mažesnes galimybes jungtis su kitais žodžiais – mokslškai tariant, susiaurėja leksinio junglumo galimybės. Pavyzdys – žodis *galia*. Vartojamas kaip ne terminas, jis turi šias reikšmes: 1. jėga, gebėjimas, sveikata (*Senas esu, nebeturiu galios.*) 2. galimybė, jėga (*Sustiprėjo ekonominė galia.*). Bendrąjį šio žodžio reikšmės branduolį turbūt reikėtų nusakyti taip: ‘veikimo, potencijos, įtakos turėjimas’. Kaip teisės terminas, *galia* vartojamas tokiuose junginiuose: *turėti įstatymo galią, teisės aktas jau neteko galios* ir pan. Taigi tas terminas siejamas tik su dokumentus pavadinančiais žodžiais. Leksinio junglumo galimybės daug didesnės, kai *galia* yra paprastasis žodis: *žmogaus galia, ekonominė galia, audros galia (silpnėja)*. Su dar kitokia termino reikšme žodis *galia* įeina į fizikos terminiją.

4. Reikšmės perkėlimo būdu terminizuotų žodžių nėra daug, nes perkeltinės reikšmės ypatybė – turėti ekspresinių komponentų. Tai, kaip jau sakyta, yra nepageidaujamas terminų požymis. Terminu virstantis žodis dažnai pats yra ekspresyvus – jo reikšmė turi vaizdinį komponentą. Įgydamas naują, perkeltinę termino reikšmę, žodis vaizdinio komponento nebetenka. Pavyzdys – *užkardymas*. *Užkardymas* – daugiausia žemaičių vartojamas žodis, reiškiantis kliūtis padarymą dažniausiai kartimi (kartimis) ar panašiomis priemonėmis. Vartojant šį žodį laisvai, kyla vaizdinė asociacija. Kaip teisės terminas, *užkardymas* vartojamas junginiuose: *nusikaltimų užkardymas, nusikalstamumo užkardymas* ir pan. Termino reikšmė nebeturi nei veiksmo atlikimo priemonės, nei sukuriama vaizdo reikšminių komponentų¹⁷.

Terminizavimo būdai nėra izoliuoti, jie gali susipinti.

Iš kitų šaltinių – darybos, skolinimosi, vertybos – gaunami terminai yra aptariami toliau atskiruose skyriuose.

¹⁷ Pateikiant terminizavimo pavyzdžius, naudotasi „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ ir „Lietuvių kalbos žodyno“ medžiaga.

Kontroliniai klausimai

1. Kodėl terminų šaltiniai vieni vadinami vidiniais, o kiti išoriniais?
2. Kokie yra vidiniai terminų šaltiniai?
3. Kokie yra išoriniai terminų šaltiniai?
4. Kas yra liaudinė (paveldėtoji) terminija?
5. Kas yra terminizavimas?
6. Kokie yra paprastųjų bendrinės kalbos žodžių terminizavimo būdai?

Pratimai

***3.2.2.1 pratimas.** Naudodamiesi terminų šaltinių schema, apibūdinkite kiekvieną terminą pagal šaltinį.

Senatis, apeliacija, turtas, panauda, licencija, patarėjas, skundas, sankcija, rūpyba, nusikaltimas, bendraatsakis, reiškinys, ginčas, gintis, gynyba, neveiknumas, paieška, vertė, veika, veikla, galia, teistumas, teisnumas, parodymai.

3.2.2.2 pratimas. Nurodykite terminų šaltinius.

(Civilinio kodekso) straipsnis, atsakovas, (ikiteisminis) tyrimas, prezumpcija, (kasacinė) tvarka, pareiškėjas, klientas, nuosprendis, sutartis, konvencija, malonė, teisena, teisėtvarka, testatorius, valia, globa, pareigybė, paraiška, institucija, savivaldybė, nusišalinimas, meras, (sutar ties) šalis, nuostatai, registras, (juridinis) asmuo, alga, konkursas, disponavimas, nepriemoka.

3.3. Skolinti administraciniai terminai ir kita leksika

Skolinti administraciniai terminai ir kita skolinta leksika yra vadinama tiesiog skoliniais. Nėra nė vienos, ypač gyvosios, šiuo metu vartojamos kalbos, kuri neturėtų skolinių. Skolinių radimosi priežasčių yra įvairiausių. Įvairūs nauji sukurti daiktai, nustatyti reiškiniai ir abstrakčios sąvokos yra įvardijamos ta kalba, kurios vartojimo aplinkoje jie atsiranda. Plinta tai, kas nauja, drauge plinta ir įvardijimo žodžiai. Kiekvienos kalbos, tiksliau sakan, kalbos vartotojų, prestižas reikalauja iš vidinio kalbos šaltinio rasti savą žodį naujam dalykui įvardyti. Reikia paisyti principo: jeigu vienu svetimu žodžiu daugiau, vienu lietuvišku mažiau. Būtino skolinimosi atveju reikia gerai suprasti tą kalbą priimamo svetimo žodžio vertę. O skoliniai yra nevienodi.

Yra **senųjų skolinių**, paimtų iš kaimyninių tautų kalbų. Tų skolinių garsinė sandara sulietuvinta, jie išplito įvairiais pavidalais (tarkim, yra atitinkamos šaknies daiktavardis, veiksmažodis ir pan.), jie neturi lietuviškų atitikmenų. Tik kalbininkai, specialiai tirdami, pažįsta juos esant skoliniais, o šiaip kalbos vartotojai priima kaip lietuviškus žodžius. Iš teisės terminų tokie senieji skoliniai yra *liudytojas* ir *liudininkas*, šalia jų – veiksmažodis *liudyti*. Pasiskolintas iš senosios lenkų kalbos žodis *ludzić*, kuris siejamas su *ludzie* ‘žmonės’¹⁸. Tvarkant teisės terminiją, buvo svarstoma, katra daiktavardį rinktis. Kaip aiškesnės motyvacijos žodis labiau įsigalėjo *liudytojas*. Šiuo metu vartojamas ir *liudininkas*. Teisės kalboje šių žodžių reikšmės yra aiškiai atskirtos: *liudytojas* – asmuo, galintis duoti arba duodantis parodymus teisme; *liudininkas* – asmuo, ką nors matęs. Senasis skolinys yra Lietuvos Respublikos parlamento pavadinimas *Seimas*, paskolintas iš lenkų kalbos (*sejm*); žodis *seimas* vartotas jau Mikalojaus Daukšos ‘susitikimo, (atstovų) susirinkimų, suvažiavimo’ reikšmėmis.

¹⁸ Plačiau apie tai žr. Klimavičius J. Kas krato teisės kalbos vežimą? *Gimtoji kalba*. Vilnius, 1998, Nr. 7, p. 3.

Kiti skoliniai iš slavų kalbų, kažkada labai kenkę bendrinės kalbos leksikai, vadinamieji **barbarizmai**, šiuo metu bendrine kalba kalbančių žmonių beveik nevartojami – juos nurungė taisyklingi lietuviški žodžiai. Pavartoti jie yra šiurkščios leksikos klaidos. Vienas kitas jų dar yra užsilikęs teisininkų, valstybės tarnautojų šnekamojoje kalboje, kartais pasitaikantis ir rašytiniame tekste:

apart = **be, išskyrus**: *Apart* (= **Be**) *tos informacijos, kurią gavote, noriu pateikti papildomų faktų.*

arenda = **nuoma**; vartojami žodžiai *arenduoti* = **nuomoti**, *arenduotojas*, *-a* = **nuomotojas**, *-a*: *Lietuvos įmonių arenduotojams* (= **nuomojami**) *laivai gali žvejojti pagal licencijas.*

bujoti = **klestėti**, taip pat *bujojimas* = **klestėjimas**: *Tai projektų bujojimo* (= **klestėjimo**) *prielaida.*

daboklė – jau akivaizdžiai pasitraukęs iš vartosenos žodis; vartojamas žodis *areštinė*: *Pataisos darbai be laisvės atėmimo karams pakeičiami laikymu daboklėje* (= **areštinėje**) *iki dviejų mėnesių.*

kolioti = **plūsti, keikti, koneveikti** (taip pat *kolijimas(is)*): *Socialinės rūpybos darbuotojai išgirsta užgauliojimų, koliojimosi* (= **plūdimosi**).

maštabas = **mastas, dydis, apimtis** (kai kam šis vokiškos šaknies žodis kelia problemų, nes suvokiamas kaip tarptautinis): *Parengtas didelio maštabo* (= **didelės apimties**) *teisės dokumentų rinkinys.*

parėdymas = **potvarkis, nurodymas, įsakymas**; taip pat *surėdymas* = **sudarymas, sandara** (tik ne *sąranga!*): *Pavaldiniai vykdo tik savo tiesioginio vadovo parėdymus* (= **nurodymus**). *Dokumento surėdymas* (= **sandara**) *be priekaištų.*

šlagbaumas – geriau **užkardas**: *Geležinkelio pervažose eisimą stabdančių šlagbaumų* (= **užkardų**) *nebėra.*

Barbarizmai yra seniausiai taisomi skoliniai. Jie beveik pašalinti iš kalbos (ypač rašytinės). Vartotojams atrodo, kad tai nebesvarbus žodžių sluoksnius. Deja, ir vienas barbarizmas, išsprūdęs viešojoje tarnautojų ar kitų asmenų kalboje, labai prasikiša kaip že-

mojo stiliaus žodis, parodydamas, kad kalbėtojas maža dėmesio skiria savo kalbos (valia pamanyti, kad ir veiklos) tvarkingumui.

Savotiška senųjų skolinių priešprieša yra **naujieji skoliniai**, ateinantys daugiausia iš anglų, rečiau iš vokiečių, prancūzų, švedų ar kitų Vakarų Europos kalbų. Tačiau pagal kalbinius požymius jie yra tokie pat už norminės leksikos ribų esantys žodžiai kaip barbarizmai.

Ypač šiurkštus kalbos pažeidimas yra nė kiek neaplietuvintų (be galūnių) svetimos kalbos posakių įtraukimas į lietuvišką sakinį. Atrodo, tarsi kalbos vartotojas specialiai demonstruoja: girdite, aš moku anglų (prancūzų ar kt.) kalbą; ką aš turiu galvoj, ne lietuviškai, o tik ta kalba galima išreikšti. Plg.: *Reformos rezultatyvumą užtikrina step by step (= nuoseklumo) strateginis principas. Mokslo ir gamybos pažangos variklis yra know how diegimas. (= Mokslo ir gamybos pažangą skatina naujų technologijų diegimas.) Neribotas naudojimasis savo carte blanche (= veiksmų laisve) dažniausiai yra talentingos asmenybės griuvimo (= žlugimo) prielaida. Ne paslaptis, kad yra tarybos narių, kurių tikslas nieko neveikiant kaip nors išlaukti savo kadencijos happy end (= laimingos pabaigos) ir pan. Prie šios rūšies netoleruotinių kalbos reiškinių priskirtini ir nesulietuvinti lotyniški žodžiai maksimum (= daugiausia), minimum (= mažiausiai).*

Šiaip naujųjų skolinių, vienu dažniau, kitų rečiau vartojamų, yra nemažai¹⁹. Daugelis jų vartojami kaip vienos kalbos dalies žodžiai (daugiausia daiktavardžiai), bet yra ir tokių, kur šalia daiktavardžio yra tos pačios šaknies veiksmožodis, būdvardis. Iš įvairių teisės reguliavimo sričių tekstų, ir apskritai iš administravimo sri-

¹⁹ Naujiesiems skoliniais nagrinėti ir taisyti yra parašyta net specialių knygų: Girčienė J. *Naujųjų skolinių atitikmenys: struktūra ir vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005, Rudaitienė V. *Leksikos skoliniai administracinėje kalboje*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, Rudaitienė V., Vitkauskas V. *Vakarų kalbų naujieji skoliniai*. Vilnius: Enciklopedija, 1998, Vaicekauskienė L. *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai: kalbos politika ir vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas 2007; „Kalbos patarimų“ 2005 m. knyga, skirta svetimybėms ir tarptautiniams žodžiams.

ties sakytinės ir rašytinės kalbos tekstų matyti nemenkas polinkis vartoti naujuosius skolinius. Netrumpas ir jų sąrašas.

adoptacija (šis teisės terminas laikomas skoliniu) = **įvaikinimas**; konkrečiu atveju – **įsūnijimas, įdukrinimas**: *Adoptacijos* (= **Įvaikinimo**) *procedūra iš viso nebuvo pradėta.*

agremanas = **sutikimas**: *Kai bus gautas agremanas* (= **sutikimas**), *bus paskelbta ir kandidato į ambasadorius pavardė.*

akceptas, akceptavimas, akceptantas, akceptuoti... – žodžiai, kurie tarptautiniais nelaikomi, bet ir griežtai netaisomi kaip šiurkščios klaidos: *Nenurodytas atsisakymo akceptuoti* (– **pri-tarti**) *motyvas.*

alkotesteris = **alkoholio tikrintuvas (matuoklis)**: *Vien tik buitinio alkotesterio* (= **alkoholio tikrintuvo**) *rodmenys negalioja.*

antreperis, -ė, entrepreneuris, -ė = **vadovas, -ė, savininkas, -ė; antreperystė** (= **vadovavimas, vadyba**): *Nedidelės įmonės savininkas yra ir tos įmonės vadovas* – žodžiu, *antreperis*. Šį sakinį reikia baigti žodžiu *vadovas*, nes skoliniu nieko nauja nepasakoma.

anuitetas = **metinė išmoka** (pavartojamas ir būdvardis *anuitetinis, -ė*): *Anuitetui* (= **Metinei išmokai**) *gauti yra numatyti keli būdai.*

apatridas, -ė – šio žodžio šaknis yra lotyniška, tačiau į lietuvių kalbą jis atėjo kaip naujasis skolinys; tai neteiktinas teisės terminas, kurio atitikmuo – **bepilietis**: *Nuolat užsienyje gyvenantys asmenys ne visada tiksliai apibūdinami kaip apatridai* (= **bepiliečiai**).

auslenderis, -ė = **užsienietis, -ė, atvykėlis, -ė**: *Vadinamųjų auslenderių* (= **Atvykėlių, užsieniečių**) *teisės kažkaip turėtų būti aptartos.* Žr. dar *egzilas, -ė.*

blogas = **tinklaraštis, internetinis dienoraštis**; tai anglų kalbos skolinys, sudarytas iš We(b + log). *Politikų bloguose* (= **tinklaraščiuose**) galima rasti ir įdomių svarstymų, ir visiškai lėkštų, neaiškių minčių. Iš pagrindinio skolinio sudaroma daugiau žodžių, pvz.: *blogeris, -ė* = **tinklaraštininkas, -ė, blogosfera** = **tinklaraš-**

čiai. *Blogeriais* (= **tinklaraštininkais**) *tampa ir Seimo nariai, ir firmų vadovai, ir šiaip žmonės, kuriems svarbu, kad jų mintimis kas domisi. Lietuviška blogosfera* (= **Lietuviški tinklaraščiai**) *atsirado apie 2000-uosius metus.*

barteriniai mainai = **natūriniai** (prekių) **mainai**: *Užsakovai už atliktus statybos darbus atsiskaito barterinių* (= **natūrinių**) *mainų tvarka.*

biznis = **verslas**, taip pat *biznesmenas*, *-ė* = **verslininkas**, **-ė**: *Pirmenybė yra teikiama geriausių biznio* (= **verslo**) *planą pateikusiems asmenims.*

brifingas (*bryfingas*) = **trumpa spaudos konferencija**: *Tuoju po posėdžio buvo surengtas brifingas* (= **surengta trumpa spaudos konferencija**). Temiškai šis žodis susijęs su neteiktiniais skoliniais, prasidedančiais *pres-* (žr. tuos skolinius).

čarterinis = **nuomojamasis** (**užsakomasis**) *reisas*: *Paraiškoje turi būti nurodytas čarterinio* (= **užsakomojo**) *reiso užsakovas.*

datatorius = **datos spaudas**: *Apskaitos dokumentų tvarkymo darbas be datatoriaus* (= **datos spaudo**) *gerokai pasunkėja.*

dileris, *-ė* – neapibrėžtos reikšmės žodis, kurio atitikmenys priklauso nuo konteksto: **tarpininkas**, **-ė**, **prekybos agentas**, **-ė**, (firmos) **atstovas**, **-ė**: *Dilerių* (= **prekybos agentų**) *darbo užmokestis tiesiogiai priklauso nuo veiklos rezultatu.*

distributorius, *-ė* – neapibrėžtos reikšmės skolinys; pagal kontekstą parenkami jo atitikmenys yra šie: **platintojas**, **-a**, **skirstytojas**, **-a**, **įgaliotinis**, **-ė**: *V. A. manymu, įstatymas akivaizdžiai palankus prekių importuotojams ir distributoriams* (= **platintojams**).

ekskliuzyvinis, *-ė* – šis žodis, nors turi lotynišką šaknį, yra iš tikrųjų sietinas su anglų, prancūzų kalbų atitinkamais žodžiais; lietuviški jo atitikmenys yra **išskirtinis**, **-ė**, **ypatingas**, **-a**, **prašmatnus**, **-i**: *Pabrėžtinio taupymo programa visiškai nesiderina su eksliuzyvinių* (= **prašmatnių**) *automobilių pirkimu.*

establišmentas (isteblišmentas) = valdžia, aukštuomenė: Vadinamieji populistai visuomet užsipuola establišmento (= aukštuomenės) atstovus.

eventualus, eventualiai = galimas, įmanomas; galimai: Privatizavimo sąlygas ir tvarką įvertino eventualūs (= galimi) pretendentai.

*fiskalinis, -ė – negriežtai taisomas žodis, nes jis yra siejamas su lotynų kalbos žodžiu *fiscalis*, bet į lietuvių kalbą jis paimtas iš dabartinių Vakarų Europos kalbų; geriau vartoti atitikmenis: **iždo, mokesčių** (žr. dar *monetarinis, -ė*): *Vyriausybės vykdyta fiskalinė (= mokesčių) politika neatitiko ūkio skatinamosios funkcijos.**

gastarbaiteris, -ė = atvykėlis, -ė, uždarbiautojas, -a: Gastarbaiteriai (= Uždarbiautojai užsienyje), mažindami nedarbo lygį, kuria kvalifikuotų specialistų trūkumą savo šalyje.

holdingas, holdingo kompanija = kontroliuojanti kompanija: Jei holdingo (= kontroliuojanti) kompanija buvo kredito firma, ji veikė ne pagal įstatymą.

*imidžas reiškė 'įvaizdis', galima sakyti, yra įveiktas, bet ima ir netikėtai pasirodo toks žodis kaip *imidžmeikeris, -ė = įvaizdžio kūrėjas, -a: Imidžmeikeris (= Įvaizdžio kūrėjas, -a) gali sukurti politiko veidą (= išorinį paveikumą), bet politiko asmenybės jis neformuoja.**

*intervieweris, -ė – tą skolinį vartoja ne tik save taip įvardijantys žurnalistai, bet ir įvairių apklausų atlikėjai: *Visose šalyse labai opi problema – interviuerių (= apklausos vykdytojų) kontrolė.* Vartojamas ir ne ką geresnis žodis hibridas *interviewotojas, -a.**

klerkas, -ė = tarnautojas, -a, valdininkas, -ė: Puikiai žinoma, kaip tokie leidimai ministerijos klerkų (= tarnautojų) buvo išduodami; beje, klerkas daugiausia yra vartojamas sakininėje kalboje, kur jis turi menkinamąją reikšmę.

*kopyraitas = autoriaus (autorių) teisių ženklas: *Kopyraitas (= Autoriaus teisių ženklas) privalomas antrame antraštiniame knygos puslapyje.**

lizingas = **ilgalaikė nuoma, išperkamoji nuoma** (priešingos reikšmės yra *rentingas* – žr. toliau); vartojamas ir veiksmažodis *lizinguoti* = **(iš)nuomoti išpirktinai, finansuoti išsimokėtinai**; yra ir būdvardis *lizinginis*, -ė: *Suteikta teisė asmenų grupei įmonę nusipirkti lizingo (= išperkamosios nuomos) būdu.*

marketingas = **rinkodara**; pasidarytas būdvardis *marketinginis*, -ė, net asmens pavadinimas *marketingistas*: *Numatyta skatinti investicijas vykdyti marketingo (= rinkodaros) tyrimus.*

menedžeris, -ė = **vadybininkas, -ė**; *menedžmentas* = **vadyba**: *Fondo steigėjas ir valdyba skiria arba samdo menedžerį (= vadybininką). Logistika tik iš dalies yra nauja menedžmento (= vadybos) šaka.*

moderatorius, -ė = **vedėjas, vadovas, pirmininkas**; *moderuoti* = **vadovauti, pirmininkauti**: *Darbo grupės moderatorius (= vadovas) valdo grupinio sprendimo priėmimo procesą. Sunku moderuoti tuos (= vadovauti tiems), kurie remiasi principu: visų karas su visais.*

monetarinė (politika) – tai negriežtai taisomas žodis (plg. ne-taisomą žodį *moneta*); žinoma, geriau anglų kalbos paveiktą, iš jos paskolintą žodį keisti; be jo, vartojami žodžiai *monetarizmas*, *monetarizuoti*: *Skubiai sušauktas monetarinės (= pinigų) politikos tarybos posėdis.*

monitoringas – geriau **priežiūra, stebėseną, tyrimas, kontrolė**: *Aplinkos ministerija vykdo aplinkos monitoringą (= priežiūrą).*

ofisas = **biuras, būstinė, kontora, įstaiga**: *Dokumentai nušiušti į Valiutos fondo ofisą (= biurą; galima ir paprastai pasakyti: į Valiutos fondą). Bendrovės ofisas (= būstinė) – tos bendrovės vadovo butas.*

ofšorinė = **neapmokestinama, lengvatinio apmokestinimo**: *Tada buvo svarbu priimti įstatymą dėl ofšorinės (= neapmokestinamos, lengvatinio apmokestinimo) veiklos.*

ombudsmenas, -ė = **kontrolierius** (Seime dirbantis): *Ombudsmenai (= Seimo kontrolieriai) tradiciškai yra vadinami žmogaus teisių gynėjais.*

parkuoti, parkavimas, taip pat *parkingas* – tai jau visa vienos šaknies naujų skolinių grupė. Plg. jų atitikmenis sakiniuose: *Kai paaiškės sklypo šeimininkas, aišku bus ir dėl galimybės ten parkuoti* (= **statyti**) *automobilius*. *Savivaldybė patenkino prašymą leisti nugriauti menkavertį statinį, kuris trukdo pagal planą įrengti automobilių parkavimo* (= **stovėjimo**) *aikštelę*. *Parkingo* (= **Automobilių stovėjimo aikštelės**) *dydis turi būti toks, kad jį (jį) aptarnaujantis asmuo galėtų kontroliuoti automobilių įvažiavimą ir išvažiavimą*.

personalinis – nors pripažįstamas kaip tarptautinis žodis (plg. *paskirta personalinė pensija*), bet tam tikruose pavadinimuose, kuriuose išreiškiamas priklausymas, tas žodis keistinas: *personalinė* (= **individualioji**) *įmonė*, *personalinis* (= **asmeninis**) *kompiuteris*: *Personalinės* (= **Individualiosios**) *įmonės „Kompa“ veiklos sritis – personalinių* (= **asmeninių**) *kompiuterių remontas*.

Yra visa grupė žodžių su *pres-*: *presa* = **spauda**, *presatašė* – **spaudos atašė**, *prescentras* = **spaudos centras**, *preskonferencija* = **spaudos konferencija**, *pressekretorius* = **spaudos sekretorius**, pvz.: *Po lemtingo Seimo komiteto posėdžio komiteto nariai surengė preskonferenciją* (= **spaudos konferenciją**).

presingas = **spaudimas** (beje, *presingas* netaisyklingas ir kaip sporto terminas): *Užsienio reikalų ministerijos delegacija atlaikė netikėtą presingą* (= **spaudimą**) *dėl tranzito sąlygų keitimo*.

prezentacija = **pristatymas** (tai bendriausias atitikmuo; yra ir kitu), plg. pvz.: *Departamentas turi užtikrinti viešuosius ryšius – rengti tarptautines parodas, konferencijas, prezentacijas* (= **pristatymus**). Panašiai keičiami žodžiai *prezentuoti, prezentavimas, prezentacinis*.

rentingas = **trumpalaikė nuoma** (plg. *lizingas* reikšmę ir taisytybę): *Esant norodytoms sąlygoms rentingas* (= **trumpalaikė nuoma**) *tampa lizingu* (= **ilgalaike nuoma**).

servisas – nevertotinas reikšmėmis ‘aptarnavimas’, ‘paslaugos’: *Klientų servisas* (= **aptarnavimas**) – *tai visas jiems teikiamų paslaugų kompleksas*.

spikeris, -ė – viena reikšme tinka atitikmuo **parlamento** (žiū-

rėti, kaip jis atitinkamoje valstybėje vadinamas) **pirmininkas**, kita reikšme – **kalbėtojas**, **oratorius**: *Be išlygų pareikalauta, kad G. S. pasitrauktų iš Dūmos spikerio (= pirmininko) posto. Vienas spikeris (= kalbėtojas) kandžiai priminė, kad Europos Sąjunga nėra NATO viršininkė.*

Parama, rėmimas kartais nusakomas netinkamai įvairiais pavidalais, pasklidusiais žodžiais *sponsorius*, *-ė sponsoriuoti*, *sponsoriavimas*, *sponsorystė*, *sponsorinis* ir pan., plg. pvz.: *Valstybė negali remti sponsoriavimo (= padėti rėmėjams) atleisdama nuo mokesčių.*

Sąvadavimą, užtraukiantį atsakomybę, irgi siekiama nusakyti tariamai naujoviškai: *suteneris*, *-ė*, *suteneriauti*, *suteneriavimas*, *sutenerystė*: *Teisiamasis apie 12 tūkst. litų uždirbo nelegaliai – iš sutenerystės (= sąvadavimo).*

totalus, *-i*, *totalinis*, *-ė* = **visuotinis**, **-ė**, **visiškas**, **-a**: *Reikalų tvarkymas kartais atsimuša į totalinį (= visišką) nenorą daryti darbą, už kurį mokama alga.*

vaučeris = **vertybinis popierius** (administracinėje kalboje): *Aišku, vaučerių (= vertybinių popierių) sistema neišsprendžia visų privatizavimo problemų.*

Savitas yra vidinis, vienoje kalboje vykstantis leksikos skolinimasis: vienos srities specialistai bando imti terminų, kitų žodžių iš kitos srities leksikos. Toks skolinimasis kelia abejonių. Dažniausiai kitos srities leksikos skoliniai trukdo sukurti reikalingus žodžius, net nustelbia paprastus, aiškius srities, kuriai skolinamasi, žodžius. Administracinėje kalboje bene daugiausia bandoma skolintis iš technikos mokslų. *Rezonansinė byla*, *rezonansinis nusikaltimas* – dabar jau dažniau pasakoma: **atgarsį (su)kelianti byla** (*nusikaltimas*). Tačiau kai kurie vidiniai skoliniai, tegu ir sakytinio pavidalu, vartojami: *valstybės aparatas* (dažniausiai – tarnautojai), *įstatymo mechanizmas*, *įstatymo saugikliai*, *teisiniai svertai*. Nelinkstama atsisakyti įsisenėjusių junginių su žodžiu *organas*, *organai*: *valdymo organai*, *valdžios organai*, *valstybės organai*, *notarinis organas*, *kolek-*

tyvinis organas, kontroliuojantis organas, įgaliotas organas, kolegialus organas, konstitucinis organas, vykdomasis organas, vyriausybiniis organas, vidaus reikalų organai ir t. t. Iš medicinos terminijos pasiskolintas, tiesa, retai pavartojamas *klapsas* (*garantuotas klapsas* = **garantuotas žlugimas**). Žvalgomasi net į muzikologiją: *forsmažoras* = **neįveikiamos aplinkybės**, *harmonizuoti įstatymus* = **suderinti** įstatymus.

Tikrieji vertingi skoliniai yra tarptautiniai žodžiai. Jie papildo ir kalbos leksiką apskritai, ir atskirų mokslų terminiją. Tik tarptautinį terminą ar šiaip žodį reikia gebėti atskirti ypač nuo naujųjų taisytinių skolinių. Tarptautiniai žodžiai turi du lengvai suprantamus požymius: 1) svarbiausias jų šaltinis – lotynų ir senoji graikų kalbos; 2) jie vartojami daugelyje Europos tautų kalbų – sprendžiant, ar žodis tarptautinis, žiūrima, kad jis būtų vartojamas bent penkiose kalbose. Žinoma, yra šiek tiek tarptautinių terminų iš prancūzų, anglų, vokiečių, italų ir kt. kalbų.

Šiuo metu, kaip jau sakyta, laikomasi tokio principo: jeigu tarptautinis žodis turi lietuvišką atitikmenį (atitikmenų), pirmenybė yra teikiama tam lietuviškam atitikmeniui. Tačiau reikia žinoti du dalykus. Pirma, tarptautinio žodžio vartojimas nėra kalbos klaida. Antra, yra tokių vartosenos situacijų, kur tarptautinis žodis labiau tinka negu lietuviškas. Šaltiniuose, kuriuose pateikiami tarptautinių žodžių atitikmenys matyti, kad dažnas tarptautinis žodis turi ne po vieną, o po du ar daugiau lietuviškų atitikmenų. Vadinasi, tarptautinio žodžio reikšmė platesnė, abstraktesnė, o lietuviškų atitikmenų – konkretesnė. Taigi reikia žiūrėti konkretaus konteksto ir nuspręsti, katras – tarptautinis ar lietuviškas – žodis tinka pagal reikšmę. Iš karto reikia pasakyti: tai subtilus, nepasiduodantis kaip nors formalizuoti dalykas. Plg. sakinių poras: 1) *Numatytos sąlygos, kai sprendimai gali būti anuliuojami*. 2) *Numatytos sąlygos, kai įmonės skolos gali būti anuliuojamos*. Akivaizdu, kad pirmame sakinyje visiškai tinka lietuviškas atitikmuo: (*sprendimai gali būti*) *paskelbti negaliojančiais*. Antrame sakinyje: *skolos panaikinamos* – netikslu (naikink nenaikinęs – skola yra skola); *skolos nubraukiamos* – perdėm konkrečiu; vadi-

nasi, čia *anuliuojamos* nepasiduoda keičiamas. Kitas dalykas: tarptautinis žodis paprastai turi ryškesnę funkcinę stilistinę atspalvį negu lietuviškas. Plg. sakinių poras: 1) *Teisėjas nėra vienos šalies atžvilgiu negali turėti apriorinio nusistatymo.* 2) *Tai buvo tik aprioriniai teisės specialistų svarstymai.* Pirmame sakinyje prašyte prašosi pavartojamas lietuviškas atitikmuo *išankstinio*. Antras sakinytis yra vadinamojo aukštesniojo stiliaus – *išankstiniai* jį patrauktų buitiskesnės kalbos link; be to, *išankstiniai* netinka dėl konkretnės reikšmės. Taigi neatsisakant nuostatos, kad pirmenybę reikia teikti ne tarptautiniam žodžiui, o lietuviškam jo atitikmeniui, būtina to nedaryti automatiškai.

Iš to, kas šiame skyriuje pasakyta, akivaizdu, kad skoliniai yra labai įvairūs: barbarizmai, senieji vartojami skoliniai, naujieji skoliniai, vidiniai skoliniai, tarptautiniai žodžiai. Reikia pažinti kiekvienos rūšies skolinius, kad būtų galima įvertinti jų tikimą ar netikimą specialybės kalbai.

Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Kokios yra terminų ir kitų specialybės kalbos žodžių skolinimosi priežastys?
2. Kas yra senieji skoliniai? Kokie jų požymiai ir kaip jie skirstomi?
3. Kokie yra barbarizmų ir naujųjų skolinių bendrieji ir skiriamieji požymiai?
4. Kas yra vidinis leksikos skolinimasis?
5. Kas būdinga tarptautiniams terminams ir kitiems tarptautiniams žodžiams?
6. Ką reikia žinoti, keičiant tarptautinį žodį lietuvišku atitikmeniu, kai toks atitikmuo turimas?
7. *Rekomendacijos:* a) sudarykite skolinių skirstymo schemą; b) pradėkite daryti individualiosios vartosenos žodynėlį – į jį rašykite tuos konkrečius skolinius, kurių vartojimas asmeniškai svarbus.

Pratimai

***3.3.1 pratimas.** Sugrupuokite administracinius terminus ir kitus teisės tekstuose vartojamus skolinius: a) tarptautiniai terminai, b) tarptautiniai žodžiai, turintys lietuviškų atitikmenų (tuos atitikmenis užrašykite), c) neteiktini naujieji skoliniai, jų lietuviški atitikmenys. (Atlikdami pratimą, pasitelkite papildomą literatūrą, „Kalbos patarimus studentams“.)

Dekretas, aktas, sankcija, nota, dedlainas, inkriminavimas, verifikavimas, baziniai, fundamentiniai, kodeksas, apeliacija, apeliacinis (skundas), hipoteka, juristas, kasacinis protestas, impičmentas, holdingas, mass media, parolis, konvencija, rentingas, legalumas, provokavimas, penitencija, preiskurantas, registras, rejestras, uzufрукtas, imidžmeikeris, probacija, spikeris, epizodiškas, sutenerystė, sponsorystė, ombudsmenas, minimum, minimalus, personalinis, nonsensas, ofisas, summarinis, unifikavimas, fiktyvus, cirkuliaras, garantija, identiškias, jurisdikcija.

***3.3.2 pratimas.** Raskite ir ištaisykite naujuosius ir kitus skolinius.

1. Infliacija gali būti mažinama ir monetarinės politikos priemonėmis. 2. Toks alkotesteris gali būti jungiamas prie printerio ir jo parodymai išspausdinami. 3. Debatų moderuos tarptautinių santykių politikos ekspertas F. S., kuris yra laikomas labiausiai patyrusiu debatų moderatoriumi Pietryčių Europoje. 4. Tarptautinis marketinginio menedžmento institutas nustatė, kad daugeliui komercinės veiklos sričių galioja specialios taisyklės. 5. Viena iš lizingo operacijų grupių yra trumpalaikis lizingas, arba rentingas. 6. Bankai, holdingo kompanijos nebeprisikliauja vien teisės aktuose numatytais priemonėmis – gintis nuo hakerių vis daugiau lėšų skiria patikimesnių elektroninių saugos priemonių diegimui. 7. Kai kuriuose departamento pranešimuose Vyriausybei ombudsmenai nustatė falšo atvejų. 8. Gastarbaiterių, kitaip dar vadinamų egzilais, auslenderiais, beatodairiškas priėmimas didina apatridų skaičių valstybėje. 9. Pakeisti paraiškų gauti tiesiogines išmokas sortiravimo principai. 10. Bet kokia partija, net ir marginalinė, nerespektabili, nenori atsidurti politinio autsailerio pozicijoje. 11. Datatoriaus neturėjimas ir negalėjimas pagal reikalavimus pažymėti gavimo datos negali būti pa-

teisinama dokumento neįtraukimo į rejestrą priežastis. 12. Neleidžiama likviduoti personalinės serviso įmonės, kuri turi išsipareigojimų kreditoriams. 13. Po kiekvieno tyrimo etapo, patikrinus kiekvieno interviuierio klausimynus ir nustatčius neteisingai ar nesažiningai atliktą užduotį, visi to interviuierio klausimynai atmetami. 14. „Dėl įkaitų išlaisvinimo ambasados vadovai savo darbuotojams jokio presingo nedarė“, – tai tikslūs presatašė žodžiai. 15. Kai atsiskaitoma grynaisiais pinigais ir barteriu, daug problemų kyla dėl mokesčių mokėjimo.

3.4. Administracinių terminų ir specialiosios leksikos vertyba

Vertyba priklauso išorinių terminų ir apskritai išorinių leksikos šaltinių grupei. Vertyba yra dvejopa: morfologinė ir semantinė. Čia bus kalbama apie morfologinę vertybą. Jos atveju žodis sudaromas paėmus svetimos, tam tikru laikotarpiu didelę įtaką darančios kalbos žodį. Paimtasis žodis išverčiamas atskiromis reikšminėmis dalimis. Vertimas žodžio reikšminėmis dalimis ir yra morfologinė vertyba, pvz.:

Galūnės, kaip matyti, vertyba neapima.

Jeigu šitaip išverstas žodis atitinka kalbos, kuriai reikia žodžio, gramatinius reikalavimus, ypač jeigu verčiama tikslingai, nesant kito žodžio, į kurio vietą išverstasis pretenduotų, tas žodis kalboje priimamas, vartojamas ir, vaizdžiai tariant, prigyja. Jis yra vartosenai teiktinas vertinys. Tokių prigijusių vertinių kaip

aplinkybė, darbdavys, įtampa, padėtis, posėdis ir pan. vartojama administracinėje kalboje. Jau ir nebepastebima, kad jie vertiniai. Jeigu verčiant pažeidžiami nurodyti reikalavimai, išverstas žodis negali tapti kalbos faktu, jis yra taisoma leksikos klaida – neteiktinas vertinys, vadinamasis vertalas. Beje, žodis, tiksliau – terminas, *įstatymdavys* (ir *įstatymdavystė*) yra neteiktinas vertinys. Ne geresni *įstatymleidys, įstatymleidystė*. Taisyklingi atitikmenys – sudėtiniai terminai **įstatymų leidėjas, įstatymų leidyba**. Daugiausia problemų kelia neteiktini vertiniai. Apie juos toliau ir bus kalbama.

Neteiktini vertiniai yra ne tik atskiri žodžiai, bet pastovūs junginiai.

Neteiktini žodžiai vertiniai. Jie nėra gausūs, atsirado verčiant slaviškų kalbų, daugiausia rusų kalbos, žodžius. Neteiktini vertiniai kaip tam tikra žodžių grupė taisomi senokai, bet tebėra gajūs, net kiek ir pasipildo. Jie yra įvairių kalbos dalių žodžiai. Yra viena kita vedinių grandinė, kurią sudaro tos pačios šaknies daiktavardis, būdvardis, prieveiksmis. Kai kurie rodo net darumo ypatybę.

Šalia verstinio veiksmožodžio *atstovėti* (= **apginti**) yra veiksmožodinis daiktavardis *atstovėjimas* (= **apgyrimas**): *Atstovėti* (= **apginti**) *savo teises sovietiniame teisme buvo itin sunku. Darbdaviui iškeltų reikalavimų atstovėjimas* (= **apgyrimas**) – pagrindinis šių kelių dienų tikslas.

Betarpiškas, -a = **tiesioginis, -ė; malonus, -i nuoširdus, -i; betarpiškai** = **tiesiogiai, maloniai, nuoširdžiai**: *Mūsų skyrius betarpiškai* (= **tiesiogiai**) *pavaldus ministerijai*.

Neteiktinas vertinys *gerbūvis* vartojamas dviem reikšmėmis, kurias turi atskiri žodžiai **gerovė** ir **aplinkotvarka**. Šalia *gerbūvio*, vartojamo antra reikšme, pasidarytas veikėjo pavadinimas *gerbūvininkas, -ė* (= **aplinkotvarkininkas, -ė**). Plg. pvz.: *Neskuobios reformos visuomet yra orientuotos į socialinę gerbūvį* (= į socialinę **gerovę**). *Dalis paskolos išleista gerbūviui* (= **aplinkos tvarkymui**), *pastatų remontui. Savivaldybė atsisakė gerbūvininkų* (= **aplinkotvarkininkų**) *paslaugų*.

Daiktavardis *išdava* (dažniau pasitaikanti jo daugiskaita *išdavos*) į vartosenos paribį stumia žodžius **padarinys**, **rezultatas**: *Delsimo išdava* (= **padarinys**) – *suejės senaties terminas. Ilgalaičių projektų įgyvendinimo išdavos* (= **rezultatus**) galima nuspėti tik išimtiniais atvejais.

Šalia veiksmoždžio vertinio *išsireikšti* formų yra daiktavardis *išsireiškimas*, nustelbiantis kelis konkrečiuose kontekstuose savo specialiomis reikšmėmis tinkančius žodžius: **pasakymas**, **posakis**, **sakinys**, **frazė**: *Išsireiškimas* (= **posakis**) „*bendra tautos gerovė*“ *niekaip nesusijęs su teisės terminu „nuosavybė“*. *Šmeižikiško turinio, įžeidžiamo pobūdžio skundo išsireiškimai* (= **sakiniai**) *turėtų būti įvertinti teisiškai*.

Vertinių grandinės žodžiai *laisvanoris*, *laisvanoriškas*, *laisvanoriškumas*, *laisvanoriškai* turi dalykiniu atžvilgiu netikslų pirmą dėmenį *laisva-*. Jo vietoje turi būti *sava-*: **savanoris**, **savanoriškas**, **savanoriškai**. *Visi pageidaujantys gali laisvanoriškai* (= **savanoriškai**) *apsidrausti civilinės atsakomybės draudimu*.

Lygsvara = **pusiausvyra**. Kartais pavartojami ir *lygsvarus*, *lygsvarumas*: *Turi išivyrauti lygsvara* (= **pusiausvyra**) *tarp norų ir galimybių, tarp pareigos ir pasirinkimo*.

Nekuris = **tam tikras, vienas kitas**. Dažniau pavartojamas *nekurie* = **kai kurie**: *Pripažįstama, kad nekuriems* (= **kai kuriems**) *teks iš naujo integruotis į darbo rinką. Sutikite, kad po nekurio* (= **tam tikro**) *laiko šiandien priimtą įstatymą vėl reikės taisyti*.

Vertinių grandinę sudaro *savistovus*, *savistovumas*, *savistoviai* (= **savarankiškas**, **savarankiškumas**, **savarankiškai**): *Valstybės politikos savistovumas* (= **savarankiškumas**) *priklauso nuo daugelio veiksnių. Tautinės mažumos turi teisę savistoviai* (= **savarankiškai**) *tvarkyti savo kultūros reikalus*.

Stovis (= **padėtis, būklė**). Šis žodis, ko gero, labiausiai neįjungtamas kaip leksikos klaida junginyje *karo stovis* (= **padėtis**): *Karo stovio* (= **padėties**) *paskelbimas, atšaukimas visada būna teisiškai aptartas. Nugriautas avarinio stovio* (= **būklės**) *pastatas*.

Ne visai menką grupę sudaro vertiniai – jungiamosios paskirties žodžiai ir konstrukcijos: *vienok* (= **bet, tačiau**), *ant tiek..., ant kiek* (= **tiek..., kiek**), *kai dėl ir kas link*, taip pat *kas liečia* (= **o dėl**), *kaip pavyzdžiui* (= **pavyzdžiui**), *ne tai..., ne tai* (= **lyg..., lyg**), *taip vadinamas, -a* (= **vadinamasis, -oji**). Plg. pvz.: *Kai dėl* (= **O dėl**) *reformos – vis tik* (= **vis dėlto**) *ji nesustojo. Čia yra amerikietiškas taip vadinamas* (= **vadinamasis**) *valdžių balanso modelis. Taip kad* (= **Vadinasi**), *dar byla neparengta teismui ir pan.*

Iš pastovių posakių vertinių išsiskiria grupė posakių su *tai*: *kas (ko, kam...)* *tai, kažkaip tai, kažkiek tai, lyg tai, neva tai...* Iš tokių posakių reikia šalinti *tai*, pvz., *Avanso kažkiek tai* (= **kažkiek**) *buvo sumokėta*. Iš tų posakių savitas yra vertinys *kažkur tai*. Juo reiškiamas apytikrumas; dažniausiai jis vartojamas šalia apytikrumo reikšmę turinčio prielinksnio *apie*. Tokioje vartojimo situacijoje posakis *kažkur tai* yra nelogiškas, nes perteklinis, o be *tai* žodis *kažkur* iškreipia sakinio mintį. Todėl iškart šalinamas visas verstinis posakis: *Posėdis prasidėjo kažkur tai apie dešimtą valandą* = Posėdis prasidėjo apie dešimtą valandą.

Kiti verstiniai posakiai akivaizdesnių bendrumo ypatybių neturi: *iki tokio laipsnio* = **tiek**; *laikas nuo laiko, kartas nuo karto* = **kartais, kartkartėmis**; *kaip sykis, kaip kartas* = **kaip tik**; *kalba eina (neina)* = **kalbama, nekalbama**; *kaip nekeista* = **keista, kad (nors) ir keista**; *kaip papuola (papuolė)* = **bet kaip**, *kaip taisyklė* = **dažniausiai, paprastai; nè prie ko** = **niekuo dėtas, -a**.

Kontroliniai klausimai ir užduotis

1. Kas yra morfologinė žodžių vertyba?
2. Kokius reikalavimus turi atitikti teiktini vertiniai?
3. Kurių neteiktinų vertinių turi ypač vengti administracinės kalbos vartotojai?
4. Kokios yra neteiktinų vertinių savitos grupelės? Pagal ką jos skiriamos?

5. *Rekomendacija*: atsirinkite vertinius, kurių vartojimas yra asmeniškai įsidėmėtinas; jei pradėjote rašyti individualiosios vartosenos žodynėlį, surašykite į jį vengtinus vertinius su taisyklingais atitikmenimis.

***3.4. pratimas.** Raskite ir ištaisykite neteiktinų vertinių ir kitas pasitaikančias leksikos klaidas

1. Valdančiąją daugumą buvo apėmęs kažkoks tai nusiramimas. To išdavo, staiga prisidėjus ekonominei krizei, teko veikti nepasiruošus. 2. Jaunoje valstybėje įstatymdavystę, net pačią teisėtvarką reikia sukurti lyg ir iš nieko. 3. Žmogaus socialinės raidos indeksas, arba hum develope, yra suvokiamas kaip žmogaus gerbūvio matas. 4. Abiejų valstybių muitininkai, jeigu taip galima išsireikšti, dirba po vienu stogu. 5. Kontraktų teisė yra pagrįsta laisvanoriškumo principu. 6. Nekurie nesugeba išlaikyti emocinės lygsvaros, pasiduoda nekontroliuojamam emocijų proveržiui. 7. Sunku išlaikyti įmonės savistovumą, kai reikalai tvarkomi kaip papuola. 8. Paskelbus karo stovį, piliečių teisės kažkiek tai suvaržomos. 9. Toks dalykas, kaip pavyzdžiui, sutarčių sudarymas, atidėtas, nes dabar, atseit, yra taip vadinamas įmonės reorganizavimo laikotarpis. 10. Kas link laisvosios prekybos sutarčių, kaip nekeista, procesas pajudėjo. 11. Ir taip laikas nuo laiko atliekama karšto vandens skaitiklių patikra. 12. Iki tokio laipsnio nusigyvenusio žmogaus rūpybos darbuotojai nebuvo matę. 13. Rekonstrukcijos projektai, kaip taisyklė, derinami architektūros valdybose. 14. Taip kad apie įkainius jokios kalbos nebuvo. 15. Kaip sykis dabar kalba eis apie konkurso sąlygas.

3.5. Administracinės leksikos semantizmai

Semantizmai – tai reikšmės vertiniai. Reikšmės, arba semantinė, vertyba yra svetimo žodžio reikšmės pasiskolinimas ir tos reikšmės suteikimas formaliu vertimo atitikmeniu galinčiam eiti lietuviškam žodžiui. Tikroji tokio žodžio reikšmė ar reikšmės nustelbiamos, nes žodis imamas vartoti skolintąja reikšme. Vadinasi, semantizmai yra išoriškai sunkiai pastebimi. Negana to, jų yra nemažai. Be to, kai kurie semantizmai (*gaunasi, reiškia, randasi* ir kt.) yra ypač dažnai vartojami. Kai taisomas semantizmas, svarbiausia yra atpažinti tą svetimą reikšmę ir nurodyti, koks kitas žodis (kiti žodžiai) tą reikšmę turi.

Toliau pateikiami administracinės kalbos semantizmai. Kadangi net ir atrinktų tokių semantizmų yra daug, jie su taisyklingais atitikmenimis pateikiami glaustai – be sakinių, tik su būtinais konteksto žodžiais, kurie padeda suprasti reikšmes; kur reikia, trumpai paaiškinama.

atskiras, -a – geriau, kur tinka, vartoti sinonimus **tam tikras, pavienis** ir kt.: *atskirais* (= **tam tikrais, kai kuriais, pavieniais**) atvejais, t. y. žiūrėti, ar žodis *atskiras, -a* turi šaknies *skir-* reikšmę, pvz., *atskiroji nuomonė*;

apspręsti = **(nu)lemti**;

atstatyti = **atkurti, gražinti**; *atstatymas* = **atkūrimas, gražinimas**;

bendrai nevertotinas kaip semantizmas įterpiniuose: *bendrai* = **apskritai** (tik ne *aplamai*) *imant* (*kalbant, sakant, tariant*);

biuletenis nevertojamas reikšme ‘nedarbingumo lapelis’;

dukterinė (= **antrinė, priklausoma, giminiška**) *įmonė*; taip pat *motininė* (= **pagrindinė**) *įmonė*;

duotuoju (= **šiuo**) *atveju* (*momentu*);

dvigubai yra semantizmas junginyje su *mažiau*; taisyklingas atitikmuo – **perpus mažiau**;

eilė (= **daug, daugelis**) *klausimų, reikalų* ir pan.; netinka ir *eilinis*, kuris turi reikšmę ‘paprastas’: *eilinį* kartą = **dar** kartą;

(pa)garsinti (= **(pa)skelbti**) komisijos sprendimą;
 gautis = **išeiti, pasidaryti, įvykti**; tai ypač dažnai sakytinėje kalboje vartojamas semantizmas;

gili (= **nuodugni, išsami**) analizė; taip pat taisomas ir *giliai* (= **nuodugniai, išsamiai**) išanalizuoti;

glaustas terminas, glausti terminai; semantizmo atitikmeniu laikomas žodis *trumpas, trumpi*; terminas suvokiamas ne kaip laiko atkarpa, o kaip ko nors galutinė data (plg. *senaties terminas, praleisti terminą*), todėl, regis, tiksliau nei *glaustas terminas* būtų pasakyta taip: **trumpas laikas**;

grubus (= **šiurkštus**) pažeidimas; *grubi* (= **šiurkšti, didelė**) klaida; *grubus* (= **žiaurus, didelis**) nusikaltimas;

į(si)jungti (= **į(si)traukti**) į darbą, veiklą ir pan.; *prijungti prie bylos*, taip pat *pridėti prie bylos* (= **įdėti į bylą**, kitame kontekste – **susieti su byla, pateikti su byla**);

įnešti pataisą (pakeitimą, papildymą, pasiūlymą ir pan.) – posakiai keičiami veiksmažodžiais: **pataisyti, pakeisti, papildyti, pasiūlyti**;

įsisavinti (= **taikyti**) metodą; *įsisavinti* (= **panaudoti**) lėšas;

išeinant iš nutarimo (= **remiantis, vadovaujantis nutarimu; pagal nutarimą**);

išeities pozicija (= **pradinė padėtis**);

iššaukiantis (= **įžūlus**) elgesys; *iššaukti* (= **(su)kelti**) nepasitenkinimą, pasipiktinimą ir kt.;

išpildyti (= **atlikti**) pareigą; *pareigų pildymas* (= **ėjimas**) ir, savaime suprantama, *pildyti* (= **eiti**) pareigas; čia galima pridurti panašia reikšme vartojamą pasakymą *užimti* (= **eiti**) pareigas;

išžiūrėti (= **išnagrinėti**) bylą, prašymą ir kt.;

kraštutinis (= **blogiausias**) atvejis;

matomai, taip pat *regimai* nevertotini kaip įterpiniai ar modaliniai žodžiai; geriausias jų atitikmuo – įterpinys **matyt**;

nuimti (= **panaikinti**) draudimą, sankcijas, areštą ir kt.; tas veiksmažodis ir daiktavardis *nuėmimas* yra klaidingai pavartojami tokiuose posakiuose: *nuimti* (= **atleisti, pašalinti**) iš pareigų; tiesa, vartojamas posakis *nušalinti nuo pareigų*, turintis reikšmę ‘lai-

kinai neleisti eiti pareigų'; *nusišalinti nuo atsakomybės* = **šalintis**, (**vengti**) *atsakomybės*;

nukreipti ir daiktavardis *nukreipimas* negali būti vartojami kalbant apie siuntimo veiksmą; turi būti **nusiųsti**, **siuntimas** (ir veiksmas, ir tam tikro dokumento pavadinimas);

nutekinti (= **atskleisti**, **paskelbti neskelbtiną**) *informaciją*; taip pat *informacijos nutekinimas* (= **atskleidimas**, **neleistinas paskelbimas**);

pakankamai nevartojamas tokiuose posakiuose kaip *pakan-kamai* (= **gana**, **labai**) *tiksliai*, *aiškiai* ir pan.;

pasimesti nevartojamas žodžio **sutrikti** reikšme; tuo žodžiu, kur reikia, jis ir keičiamas;

pasisakyti, *pasisakymas* – **kalbėti**, (**viešoji**) **kalba**;

pastebėti nevartojamas tokiomis reikšmėmis, kurias turi žodžiai **pasakyti**, **pabrėžti**, taip pat posakis **atkreipti dėmesį**;

pašvęsti kaip semantizmas traukiasi iš vartosenos – jis nevar-totinas žodžio (**pa**)**skirti** reikšme;

patalpinti, pats reikšdamas 'įdėti, padaryti, kad tilptų', nevar-totinas tokiais atvejais, kai jam suteikiama kito žodžio reikšmė: *patalpinti* (= **uždaryti**) *į areštinę*, *patalpinti* (= **paguldyti**) *į ligo-ninę*, net ir *patalpinti* (= **įdėti**) *į elektroninę terpę*;

pastovi (= **nuolatinė**) *kontrolė*, *gyvenamoji vieta* ir kt.; taip pat *pastoviai* (= **nuolat**) *kontroliuoti*;

pervesti (= **perkelti**) *į kitą darbą*, *skyrių* ir pan.;

pilnas, *pilnai* neturi reikšmės 'visiškai, išsamiai, iki galo'; tie reikšmės paaiškinimo žodžiai ir yra taisyklingi atitikmenys, pvz., *pilnas* (= **išsamus**) *atsakymas*, *pilnai* (= **iki galo**, **visiškai**) *atlikti darbą*; *pilnavertis* (= **visavertis**) *visuomenės narys*;

plonybė = **subtilybė**: *teisinė plonybė* (= **subtilybė**);

pusė reiškia vieną iš dviejų lygių dalių; teisės terminui sudaryti vartojamas žodis **šalis** (apie tai buvo jau kalbama), plg. *besitariančios pusės* (= **šalys**);

rastis nevartojamas, kai norima nusakyti ko nors buvimą, pri-klausymą; *randasi* (= **yra**) *pas prokurorą*;

ratas – tai semantizmas, priklausantis vadinamųjų madingų

žodžių grupei, kurie vartojami tarsi mėgaujantis pasakymo įmant-
rumu; prie šio semantizmo paprastai prijungiamas žodis *siauras*:
diskusija siaurame rate (= **nedidelėje grupėje**);

reiškia ypač dažnai vartojamu semantizmu tampa eidamas
įterpiniau: *reiškia* (= **vadinasi**), *be reikalo buvo abejojama*;

sekantis, sekančiai – tai žodžiai, priklausantys jau minėtai in-
tensyviai vartojamų semantizmų grupei (žr. *gautis, rastis, reiškia*):
sekantis (= **kitas**) *posėdis*; *reikia išdėstyti sekančiai* (= **taip, ši-
taip**); *visos iš to sekančios* (= **kylančios**) *aplinkybės*;

skaityti, skaitomas ir kt. tarp semantizmų patenka, gavęs
reikšmę 'laikyti': *įstatymas skaitomas* (= **laikomas**) *priimtu*;

smulkus (= **nedidelis**), *stambus* (= **didelis**) *nusikaltimas*;

statyti, statyba semantizmais tampa pavartoti siaura reikšme
'tiesi': *kelių, gatvių statyba* (= **tiesimas**);

stebimi ar pastebimi trūkumai, netikslumai (= **akivaizdūs, pa-
sitaikantys trūkumai, netikslumai**);

susišaukiantys (= **susiję**) *įstatymai*;

suvesti (= **apibendrinti**) *rezultatus*; *rezultatų suvedimas*
(= **apibendrinimas**);

tamprūs ryšiai; šiame junginyje semantizmą *tamprūs* siūloma
keisti žodžiu *glaudūs*; vis dėlto tikslesnis atitikmuo būtų **tvirti**;
taigi sakytina ne *tamprūs ryšiai*, o **tvirti ryšiai**;

teisingas (= **tinkamas**) *išteklių naudojimas*; *teisingas žodis* tu-
ri reikšmę 'tiesą atitinkantis žodis', jeigu žodį norima vertinti pa-
gal tikimą, sakoma: *taisyklingas žodis*;

uždėti (= **(pa)skirti**) *areštą, baudą, bausmę*;

veikiantys (= **galiojantys**) *įstatymai, teisės aktai, sprendimai*
ir kt.; taip sakytina, norint pabrėžti teisinės galios turėjimą;

vystyti (= **plėtoti**), *vystymas* (= **plėtra**);

žemai (= **mažai, menkai**) *mokamas darbas*; *žemas* (= **nedi-
delis**) *avaringumas*; bet *žemas avaringumo lygis* (*žemas* čia sie-
jamas su žodžiu *lygis*);

žinomai (= **akivaizdžiai**) *melagingas*;

žinoti (= **išmanyti, suprasti**) *įstatymus, teisės aktus*; tik ne
mokėti – taip kai kas, atsiminęs kitame kontekste taisomą *žinoti*,

keičia; deja, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje parašyta: *Istarymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės.*

Administracinėje kalboje pavartojamų semantizmų apžvalga, ypač pavyzdžiai, rodo, kad pasakyti, ar žodis yra semantizmas, galima tik turint konteksto žodį, padedantį išryškinti, kokia reikšme pavartotas tas rūpimas žodis, arba tiesiog nurodant, kokia reikšme rūpimas žodis nevartojamas.

Kontroliniai klausimai ir užduotis

1. Kas yra semantinė vertyba?
2. Kuo skiriasi semantiniai vertiniai nuo morfologinių vertinių?
3. Kokie yra semantizmų požymiai?
4. Kurios kalbos dalies žodžiai vyrauja tarp semantizmų?
5. *Rekomendacija:* pasirinkite asmeniškai svarbius semantizmus; jeigu darote individualiosios vartosenos žodynėlį, į jį įrašykite pasirinktus semantizmus.

Pratimai

3.5.1 pratimas. Su žodžiais, kurie dažnai pavartojami kaip semantizmai, sudarykite ir užrašykite po vieną taisyklingą sakinį. (Pageidautina, kad sakiniai atitiktų specialybės kalbos tematiką. Žodžių formas galima keisti).

Vieningi, eilinis, iššaukia, sekančiai, užsiėmimas, pilnas, nukreipti, atmainyti, bendrai, atskiras.

***3.5.2 pratimas.** Administracinių tekstų sakiniuose raskite ir ištaisykite semantizmus ir kitas pasitaikančias leksikos klaidas.

1. Skaitoma, kad už pateiktus žinomai iškreiptus duomenis betarpiškai yra atsakingas skyriaus vadovas. 2. Vienareikšmio atsakymo mū-

sų pusė dar neturi. 3. Nutekinta slapta informacija ne matomai, o tikrai įtakos tolesnį rezonansinės bylos tyrimą. 4. Sprendimai dėl strateginių dalykų negali būti priimti siaurame specialistų rate. 5. Pilnai sutinku, kad blogai suorganizuotas darbas yra amoralus žmogiškųjų galių naudojimas, susišauckiantis su nusikaltimu tiems žmonėms. 6. Tarnautojo pervedimas į kitą skyrių neprieštarauja veikiančio Darbo kodekso nuostatoms. 7. Neskelbtinų duomenų pagarsinimas iki bylos nagrinėjimo teisišiamajame posėdyje užtraukia baudžiamąją atsakomybę. 8. Esant interesų konfliktui, tarybos narys pats turi pranešti apie nusišalinimą, o ne pasimesti, kai jam tai pasiūloma padaryti. 9. Reiškia, atskiri atvejai negali daryti įtakos visumai – tai pastebėjo ne vienas seminaro dalyvis. 10. Seimo narys, kuris nesutinka su visomis išvadomis arba nori ką pridėti papildomai, gali tai pateikti raštu kaip atskirąją nuomonę. 11. Nesvarbu, ar nusikaltimas smulkus, ar stambus, jis uždeda atsakomybę tam, kas nusikaltimą padarė. 12. Dėl pareigūnų savivaldžiavimo nukenčia niekuo dėti žmonės, taip kad profesionalumo, atsakomybės klausimai dar turi būti svarstomi. 13. Kraštutiniu atveju reikės pasitelkti visas poveikio priemones, kad rangovas, laimėjęs konkursą ir įsipareigojęs glaustais terminais atlikti visus darbus, savo įsipareigojimus pilnai ištesėtų. 14. Duomenys turi būti patalpinami žiniatinklyje iki sekančio mėnesio 15 dienos. 15. Diplomatai įdomaujasi įvairiausiomis tarptautinio protokolo ir etiketo plonybėmis.

3.5.3 pratimas. Raskite ir ištaisykite semantizmus ir kitas leksikos klaidas.

1. Su įstatymo projektu susipažino platus teisininkų ratas: teisėjai, prokurorai, advokatai, teisininkai mokslininkai, ir jie vieningai iškėlė teigiamas projekto puses. 2. Dabar svarstomas trečias įstatymo projekto straipsnis pastebimai susišauckia su antru straipsniu ir su pasiūlyta alternatyva. 3. Numatyta, kaip išduodami oficialūs dokumentai su visomis iš to sekančiomis kituose veikiančiuose įstatymuose numatytais pasekmėmis. 4. Nemanau, kad turime pasimesti dėl to, jog klausimo svarstymas pakrypo tokia linkme, kuri neaptarta reglamente; siūlau pasisakyti. 5. Drįstu tvirtinti: toks Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūno pasisakymas tolygus informacijos nutekėjimui nusikaltėliams. 6. Frakcija jau dabar nebegali nusiimti atsakomybės už įneštą įstatymo pataisą.

7. Indėlio sumą į banką gali įnešti (pervesti) pats indėlininkas arba jo vardu kitas fizinis ar juridinis asmuo. 8. Lėšų bus skiriama dvigubai mažiau, atsižvelgiant į dabartines biudžeto galimybes ir į galimybes tas lėšas įsisavinti. 9. Jeigu valstybė, nors ir maža, yra pilnateisė ir pilnavertė tarptautinės organizacijos narė, su jos nuomone turi skaitytis kitos organizacijos narės. 10. Įsiteisėjusiame teismo nuosprendyje nustatyti žinomi melagingi liudytojų parodymai. 11. Teisiamo asmens namuose buvo išimta ir prijungta prie bylos nemažai specialios literatūros apie sprogiasias medžiagas, sprogstamuosius užtaisus ir jų gamybą. 12. Aplinkybės verčia manyti, kad prokuroras buvo užpultas ne už sunkių rezonansinių nusikaltimų tyrimą, o tapo eiline plėšikų auka. 13. Krašto apsaugos karininkas, tarptautinių misijų instruktorius, padarė grubų Medžioklės taisyklių pažeidimą; tiesa, tarnybos vadovai jį charakterizuoja tik teigiamai, matomai, jam pavyks išvengti griežtesnės bausmės. 14. Juk pažeidžiamos net konstitucinės neįgalių žmonių teisės, ir šiuo kraštutiniu atveju jiems belieka tik teisė streikuoti. 15. Esant tokiai sistemai, kai pensijos mokamos iš lėšų, gaunamų surenkant socialinį mokestį iš duotuoju momentu dirbančių šalies gyventojų, pensijų didinimo galimybes apsprendžia ir pensininkų skaičius, ir dirbančių gyventojų gaunamos algos.

3.6. Apibendrinamieji pratimai

*3.6.1 pratimas. Raskite ir ištaisykite įvairias leksikos klaidas.

1. Įsigydamas nejudamą nuosavybę A. D. juridines ir kitas kliūtis įveikė darydamas spaudimą kaimynams, tuo pačiu sukeldamas pastarųjų nepasitenkinimą. 2. Komisija per glaustą savo veiklos terminą nustatė sekančių neūkiškumo ir finansinio nekompetetingumo faktų: a) kažkur tai apie 40 tūkst. Lt kainavusi televizijos stotis buvo nupirkta personalinei įmonei <...>. 3. Jeigu partija sudarytų Seimo daugumą, reiškia, jos priedermė būtų ir toliau nešti pilną atsakomybę už ankstesnės Vyriausybės priimtus išipareigojimus. 4. Duotuoju atveju ekspertas neužsitraukia baudžiamosios ar kitokios atsakomybės, bet, kaip nekeista, toliau pildyti eksperto pareigų jis nebegali. 5. Laikas nuo laiko (ne rečiau kaip kartą per dvi savaites) kiek tai pakeičiama kompensuojamųjų vaistų nomenklatūra, įvedama įvairių kitokių pataisų, todėl gydytojai turi nuolat studi-

juoti taip vadinamąjį kompensuojamųjų vaistų sąrašą – jiems lieka mažiau laiko betarpiškam darbui su ligojais. 6. Vienas pažymos egzempliorius lieka gamintojui, kitas arba patiekiamas muitinei, jeigu muitinė pridedamosios vertės mokestį nuima, arba, jeigu pridedamosios vertės mokestis sumokamas, – tą mokestį gražinančiai mokesčių inspekcijai. 7. Stebėtojų tarybos eilinį posėdį eilinį kartą teko atšaukti nesulaukus atstovų iš Vyriausybės pusės. 8. Kompanijos būklę, kuri labai priklauso nuo išorinių faktorių, padeda atskleisti auditoriai – išeinant iš jų ataskaitos sprendžiama apie kompanijos finansinį stavį ir jį apsprendžiančius veiksnius. 9. Alternatyvus pasiūlymas – sukurti pensijų fondus, į kuriuos dirbantys žmonės laisvanoriškai nukreiptų kažkokią tai dalį savo pajamų. 10. Matomai, nereikėtų galvoti, kad vien tik šalies ekonomikos augimas ir efektingas pajamų transformavimas į socialinių galimybių augimą yra šalies gerbūvio pagrindas. 11. Neturėdamas tikslių davinių iš banko, negaliu atremti kai kurių ieškovo pusės argumentų. 12. Siekiant išvengti tėvų (įtėvių) piktnaudžiavimo, ypatingai ištuokos atveju, savivaldybės vaikų teisių apsaugos tarnybai suteikta teisė išduoti leidimą be tėvų (įtėvių) sutikimo patalpinti vaikus į valstybines globos įstaigas. 13. Leidžiama laikinai uždrausti transporto ir pėsčiųjų judėjimą arba gatvių, kelių statybos darbus ypatingais atvejais, kai kyla pavojus žmonių arba transporto saugumui. 14. Profesinės sąjungos, jų susivienijimai turi teisę vesti derybas ir sudaryti sutartis su darbdaviais dėl darbuotojų užimtumo ir perkvalifikavimo. 15. Iš Lietuvos Respublikos gali būti išsiųstas apatridas, jeigu jis siekia gauti leidimą apsigyventi Lietuvos Respublikoje pateikdamas žinomai melagingus duomenis.

***3.6.2 pratimas.** Raskite ir ištaisykite įvairias leksikos klaidas.

1. Įstatyme nurodoma, kad sandoris, kuriam įstatymas nenumato tam tikros formos, laikomas sudarytu ir tuo atveju, kai iš asmens elgesio matyti jo valia sudaryti sandorį. 2. Dėl to, kad bus nuimtas pridėtinės vertės mokestis, įkainiai negali būti sumažinti 18%, nes dauguma mūsų įmonių ir taip dirba į minusą. 3. Pretendentas privalo žinoti teisės aktų, projektų ir sutarčių rengimo principus, mokėti savistoviai organizuoti pareiginių funkcijų atlikimą. 4. Departamento darbuotojai, ypatingai juristai, toki nesudėtingą klausimą galėjo išspręsti maksimum per kelias valandas. 5. Juridinė teksto pusė nepriekaištinga, vienok keliose vietose

išsireikšta kažkaip tai neaiškiai. 6. Iš maždaug 400 medžiagų (daugiausia smulkiosios vagystės), dėl kurių atsisakyta kelti baudžiamąsias bylas, buvo pasirinkta patikrinti kažkur tai apie 50. 7. Tie, kas yra pilnai supažindinti su operacijos planu, neša visą atsakomybę, kad veikiant pagal Operatyvinės veiklos įstatymą nuostolių būtų išvengta, o jeigu jų gautųsi, tai tik minimum. 8. Yra valstybių, kuriose oficialiai patvirtintas vienas ombudsmenas, tačiau jis turi 100 ar net 200 žmonių ofisą, kurio tarnautojai dirba pagal atitinkamą veikiantį įstatymą. 9. Svarstant sekančių metų biudžetą Seime, Sveikatos apsaugos komiteto narius labiausiai neramino, kad svarstymo eigoje nebūtų kažkiek nuimta sveikatos apsaugai skirtų lėšų, nes sveikatos apsaugos stovis – tai pripažįsta ne tik mūsų valstybės, bet ir tarptautinių organizacijų atstovai – Lietuvoje yra kritiškas. 10. Neatmetama galimybė, kad šios valstybės valdžia ims presinguoti mūsų Užsienio reikalų ministeriją, Seimo Užsienio reikalų komitetą, net Prezidentą neduodama agremano tik dėl jai vienai suprantamų kažkokių tai priežasčių tai dėl vieno, tai dėl kito asmens, siūlomo užimti ambasadoriaus pareigas. 11. Užsakovo priedermė – savalaikiai pateikti pretenzijas įmonėms, gamintojams arba pardavėjams, distributoriams dėl nepilnai sukomplektuotų arba valstybinių standartų neatitinkančių prietaisų. 12. Štai, sakysim, tokia situacija: koks nors eilinis savivaldybės klerkas eilinį kartą parengia vieningų reikalavimų neatitinkančią pažymą ir klientą nukreipia į kitą instituciją, kad... 13. Pajamų ar apmokestinamų objektų slėpimas arba žinomai iškreiptų davinių apie juos pateikimas Valstybinei mokesčių inspekcijai užtraukia pateikėjui atsakomybę. 14. Ne paslaptis, kad Vokietijoje dirba daugybė gastarbaičių, atvykusių iš tų šalių, kuriose yra žemas apmokėjimas už darbą. 15. Kas liečia šią bylą, ji dėl didelės apimties negali būti išnagrinėta summarinio proceso tvarka.

4. OFICIALIEJI ADMINISTRACINIAI PAVADINIMAI

- 4.1. Institucijų sudėtiniai pavadinimai.
- 4.2. Dokumentų sudėtiniai pavadinimai.
- 4.3. Sudėtinių pavadinimų trumpinimas.
- 4.4. Pareigų pavadinimai.
- 4.5. Apdovanojimų pavadinimai.
- 4.6. Istorinių įvykių, epochų, švenčių ir kt. pavadinimai.
- 4.7. Didžiųjų raidžių vartojimas stilistiniais sumetimais.
- 4.8. Apibendrinamieji pratimai.

4.1. Institucijų sudėtiniai pavadinimai

Įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimų, susidedančių iš dviejų ar daugiau bendrinės reikšmės žodžių, tik pirmasis žodis rašomas didžiąja raide, pvz.: *Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Tarptautinis valiutos fondas, Nacionalinė mokėjimo agentūra, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Kultūros vertybių apsaugos departamentas, Socialinio draudimo fondas, Pasienio policijos departamentas, Valstybinė darbo inspekcija, Tėvynės sąjunga.*

Kai oficialus įstaigos, įmonės, organizacijos pavadinimas, susidedantis iš dviejų ar daugiau žodžių, prasideda geografiniu (valstybės, miesto, kaimo ir pan.) ar įžymaus asmens vardu, tai didžiąja raide pradedamas tik tikrinis žodis, o žodis, einantis po to tikrinio vardo, kaip ir toliau einantys bendriniai žodžiai, rašomas mažąja raide, pvz.: *Lietuvos apeliacinis teismas, Lietuvos darbo birža, Vilniaus 1-asis notarų biuras, Anykščių rajono apylinkės teismas, Širvintų rajono apylinkės prokuratūra, Kauno miesto vyriausiasis policijos komisariatas, Mykolo Romerio universitetas,*

Vilniaus universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos rašytojų sąjunga, Lietuvos socialdemokratų partija.

Atkreipiame dėmesį, kad tų Lietuvos institucijų (visų pirma ministerijų) pavadinimai, kurie turi žodžius *Lietuvos Respublikos*, rašomi taip: didžiosiomis raidėmis rašoma tik *Lietuvos Respublikos*, o po to einantys visi žodžiai pradedami mažosiomis raidėmis, pvz.: *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija.*

Aukščiausiųjų valstybinės valdžios įstaigų pavadinimų visi žodžiai rašomi didžiosiomis raidėmis, pvz.: *Lietuvos Respublikos Seimas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Didžiosios Britanijos Lordų Rūmai, Islandijos Altingas.*

Taip pat didžiosiomis raidėmis rašomi aukščiausiųjų tarptautinių organizacijų ir vyriausiųjų institucijų pavadinimų visi žodžiai, pvz.: *Jungtinės Tautos (Suvienytųjų Nacijų Organizacija), Generalinė Asamblėja, Saugumo Taryba, Tarptautinis Žmogaus Teisių Teismas, Europos Sąjunga, Europos Sąjungos Taryba, Europos Parlamentas, Europos Komisija, Europos Ministrų Taryba, Šiaurės Taryba.*

Sudėtiniame pavadinime esantis kitas oficialus pavadinimas, t.y. pirmojo padalinys, pradedamas didžiąja raide, pvz.: *Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra, Teisingumo ministerijos Teismų departamentas, Lietuvos kriminalinės policijos biuro Organizuotų nusikaltimų tyrimo tarnyba, Lietuvos Respublikos Seimo Audito komitetas, Seimo Kaimo reikalų komitetas, Seimo Socialdemokratinės koalicijos frakcija.*

Jeigu įstaiga, įmonė ar organizacija turi simbolinį pavadinimą,

rašomą kabutėse²⁰, didžiąja raide rašomas tik šis pavadinimas. Kai pastarasis susideda iš dviejų ar daugiau žodžių, didžiąja raide rašomas tik to pavadinimo pirmasis žodis, pvz.: *saugos tarnyba*, „*Kvintencija*“, *uždaroji akcinė bendrovė* „*Neris*“, *kino teatras* „*Skalvija*“, *ne pelno įmonė* „*Medis*“, *berniukų choras* „*Ažuoliukas*“, *uždaroji akcinė bendrovė* „*Miesto statyba*“, *aviakompanija* „*Lietuvos avialinijos*“, *valstybės įmonė* „*Visagino statybininkai*“.

Prieš simbolinį pavadinimą einantys žodžiai gali būti trumpinami, pvz.: *UAB* „*Vilniaus energija*“, *AB* „*Kometa*“, *VĮ* „*Visagino statybininkai*“.

Kartais prieš simbolinį pavadinimą būna kitas išskirtinės reikšmės pavadinimas, kuriuo apibūdinamos įstaigos, įmonės ar organizacijos funkcijos bei ypatybės. Jis turi būti pradedamas didžiąja raide, pvz.: *Antiteroristinių operacijų rinktinė* „*Aras*“, *Motorizuotoji pėstininkų brigada* „*Geležinis vilkas*“.

Įsidėmėtina, kad neoficialiai vartojami įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimai yra bendriniai ir rašomi mažąja raide, pvz.: *Nutarimas išsiuntinėtams visiems apylinkės teismams ir policijos komisariatams*, *Vilniuje statoma nauja klinikinė ligoninė*. *Pakoregavus Aukštojo mokslo įstatymą, universitetai galės priimti daugiau studentų*.

Masiškai paplitusių padalinių (pvz.: buhalterijų, kasų, raštinių, įstaigų bibliotekų, kabinetų, laboratorijų, cechų ir pan.) pavadinimai paprastai yra bendriniai ir rašomi mažąja raide, pvz.: *Teisingumo ministerijos kanceliarija*, *Kauno technologijos universiteto biblioteka*, *Muitinės departamento buhalterija*, *aviakompanijos* „*Lietuvos avialinijos*“ *bilietu kasa*.

Taip pat mažąja raide rašomi įstaigų, įmonių, organizacijų valdymo vienetų pavadinimai, pvz.: *Vilniaus universiteto rektoratas*, *Mokslų akademijos prezidiumas*, *Lietuvos banko valdyba*.

²⁰ Lietuviškame tekste kabutės turi būti rašomos taip: „ – atidaromosios (kompiuteriu rinkti Alt+0132), “ – uždarnosios (Alt+0147).

4.2. Sudėtiniai dokumentų pavadinimai

Įvairių teisės ir valdymo dokumentų pavadinimai, susidedantys iš dviejų ar daugiau bendrinės reikšmės žodžių, rašomi pagal tas pačias taisykles kaip anksčiau minėti įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimai, pvz.: *Administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Valstybinės kalbos įstatymas, Valstybinių pensijų įstatymas, Baltijos tautų teisių deklaracija, Branduolinio ginklo neplatinimo sutartis.*

Pavadinimai, prasidedantys žodžiais *Lietuvos Respublikos*, rašomi kaip anksčiau minėti atitinkamų institucijų pavadinimai: *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas, Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymas.*

Ypatingos reikšmės dokumentų visi pavadinimo žodžiai rašomi didžiosiomis raidėmis, pvz.: *Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Statutas, Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, Helsinkio Baigiamasis Aktas.*

Žodžiai *įsakymas, įsakas, nutarimas, sprendimas* ir pan. išskirtinės reikšmės neturinčiuose pavadinimuose rašomi mažąja raide, pvz.: *Vyriausybės nutarimas, vidaus reikalų ministro įsakymas, rektoriaus įsakymas, Vilniaus miesto mero sprendimas, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas, generalinio direktoriaus potvarkis.*

4.3. Sudėtinių pavadinimų trumpinimas

Sutrumpinti oficialūs įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimai rašomi kaip atitinkami nesutrumpinti, t. y. didžiąja raide rašomas tik pirmasis žodis, pvz.:

Lietuvos apeliacinis teismas – Apeliacinis teismas,

*Lietuvos mokslų akademija – Mokslų akademija,
Kauno technologijos universitetas – Technologijos universite-
tas,*

*Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija – Teisingumo
ministerija,*

*Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija – Aplinkos ministe-
rija,*

*Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra – Generalinė
prokuratūra,*

išskyrus tuos pavadinimus, kurių visi žodžiai buvo pradedami di-
džiosiomis raidėmis, pvz.:

*Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas – Konstitucinis
Teismas,*

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas – Aukščiausiasis Teismas,

Lietuvos Respublikos Seimas – Seimas,

Lietuvos Respublikos Vyriausybė – Vyriausybė.

P a s t a b a . Negalima taip trumpinti oficialių įstaigų pavadi-
nimų, pvz., *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija – LR Tei-
singumo ministerija* (trumpinama *Teisingumo ministerija*), *Polici-
jos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos – PD prie
VRM* (trumpinama *Policijos departamentas*), *Muitinės departa-
mentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos – MD prie
LR FM* (trumpinama *Muitinės departamentas*).

4.4. Pareigų pavadinimai

Pareigų pavadinimai ir titulai paprastai rašomi mažąja raide,
pvz.: *prezidentas, ministras pirmininkas, premjeras, ministras,
rektorius, direktorius, karalius, chanas* ir pan.

Garbės ir padėkos raštų ar garbės vardų bei laipsnių pavadi-
nimai irgi rašomi mažąja raide, pvz.: *garbės raštas, padėkos raš-
tas, socialinių mokslų daktaras, habilituotas mokslų daktaras,
profesorius, docentas, akademikas, sporto meistras.*

4.5. Apdovanojimų pavadinimai

Apdovanojimų pavadinimai irgi rašomi pagal tas pačias taisykles kaip anksčiau minėti įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimai, pvz., *Vyčio kryžiaus I-ojo laipsnio ordinas*, *Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordinas*, *Vytauto Didžiojo ordino Karininko kryžius*, *Sausio 13-osios atminimo medalis*, *Lietuvos nacionalinė premija*, *Valstybinė Jono Basanavičiaus premija*.

4.6. Istorinių įvykių, epochų, švenčių ir kt. pavadinimai

Svarbių istorinių įvykių ir epochų, švenčių pavadinimai, susidedantys iš vieno žodžio, irgi rašomi didžiąja raide, o susidedantys iš dviejų ar daugiau žodžių, rašomi pagal tas pačias taisykles kaip minėti įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimai, pvz.: *Renesansas*, *Vėlinės*, *Joninės*, *Žalgirio mūšis*, *Pirmasis pasaulinis karas*, *Trisdešimties metų karas*, *Šviečiamasis amžius*, *Liepos monarchija*, *Atgimimo epocha*, *Vasario 16-oji*, *Naujieji metai*.

Mažąja raide rašomi tokie epochų bei istorinių įvykių pavadinimai kaip: *akmens amžius (paleolitas)*, *feodalizmas*, *matriarchatas*.

Taip pat mažąja raide rašomi stilių, pasaulėžiūrų, geologinės istorijos laikotarpių pavadinimai: *barokas*, *gotika*, *rokokas*, *renesansas*, *materializmas*, *humanizmas*, *paleozojus*, *mezozojinė era*, *ledynų laikotarpis (ledynmetis)*.

Architektūros paminklų, rūmų, salių pavadinimai, susidedantys iš vieno žodžio, rašomi didžiąja raide, o susidedantys iš dviejų ar daugiau žodžių, rašomi pagal tas pačias taisykles kaip minėti įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimai, pvz.: *Luvras*, *Ermitažas*, *Vilniaus ledo rūmai*, *Kauno sporto halė*, *Verkių dvaro ansamblis*, *Baltoji salė*, *Aušros vartai*, *Baltieji rūmai*, *Kongresų rūmai*.

4.7. Didžiųjų raidžių vartojimas stilistiniais sumetimais

Didžiąja raide gali būti pradedami žodžiai, kuriais mandagiai, pagarbiai kreipiamasi į kitą asmenį (prašymuose, laiškuose, sveikinimuose, kvietimuose ir pan.), pvz.: *Rektoriau, Ministre Pirmininke, Pone, Jūs, Tamsta, Bičiuli, Drauge, Brangusis*.

Didžiąja raide gali būti rašomi žodžiai, kai jų žymimoms sąvokoms teikiama išskirtinė reikšmė bei pagarba, pvz.: *Tėvynė, Nepriklausomybė, Laisvė, Viltis, Motina*.

Iš pagarbos didžiosiomis raidėmis gali būti rašomi reikšmingiausių organizacijų, visuomeninių judėjimų ir kitų panašių pavadinimų visi žodžiai, pvz.: *Lietuvos Valstybės Taryba, Baltijos Asamblėja, Didysis Vilniaus Seimas, Lietuvos Sąjūdis*.

Iš pagarbos didžiosiomis raidėmis taip pat gali būti rašomi aukščiausių pareigūnų pavadinimai, pvz.: *Lietuvos Respublikos Prezidentas, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas, Ministras Pirmininkas*.

Prašymuose, pareiškimuose ir pan. dokumentuose didžiąja raide rašomas bet kurio pareigūno, į kurį kreipiamasi, pavadinimas, pvz.:

Mykolo Romerio universiteto Rektoriui, Viešojo administravimo fakulteto Dekanui, Filosofijos katedros Vedėjui.

4.8. Apibendrinamieji pratimai

***4.8.1. pratimas.** Raskite sakinius, kuriuose nėra didžiųjų raidžių rašybos klaidų.

1. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija baigė minėtos bylos nukentėjusiųjų ir liudytojų apklausą. 2. Praešta, kad Lietuvos Respublikos Sveikatos draudimo įstatymo pataisą siūlė Seimo Sveikatos reikalų komiteto bei Krikščionių demokratų frak-

cijos narys K. K. 3. Vakar prezidentas išleido atostogų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininką. 4. Nuo lapkričio 1 d. jis dirbs teisėju Europos Žmogaus Teisių Tisme. 5. Lietuvos Respublikos Seime darbo partijos atstovai veik kasdien spaudos konferencijose gąsdina tautą ypatingom rudeninėm kovom, o pirmiausia – interpeliacija Vyriausybei. 6. „Temidės akys užrištos jau antikos laikų skulptūrose. Visi siekiame, kad taip būtų“, – sako Apeliacinio teismo teisėjas, Teisėjų asociacijos pirmininkas Virgilijus V. 7. Pastato rekonstrukcijos projektą parengė Uždaroji akcinė bendrovė „Arstuva“. 8. Seimo kontrolierius vieninteliu Lietuvoje esančiu melo detektoriumi ėmė domėtis pavasarį, kai Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos Kadru atrankos ir kontrolės skyriaus darbuotojai karininkams išdalijo specialias anketas. 9. Vilniuje, prie Taupomojo banko centrinės būstinės, išminuotojai susprogdino rankinę, įtarę esant joje sprogmenų. 10. Atvykę į Strasbūrą kaip specialūs Europos Tarybos svečiai, jie pasiteiravo, kur gyvena skandinavų delegacija, ir Europos Tarybos sekretoriatas nurodė būtent šį viešbutį. 11. Rajono savivaldybė ne kartą kreipėsi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę, tiesiog į Lietuvos respublikos Ūkio ministeriją.

***4.8.2. pratimas.** Raskite sakinius, kuriuose nėra didžiųjų raidžių rašybos klaidų.

1. Pranešta, kad Lietuvos makroekonominę padėtį ir bendras ūkio raidos prognozes analizuos ir finansų sektoriaus plėtrą, biudžeto bei socialinės politikos priemonių įgyvendinimą vertins Tarptautinio valiutos fondo ekspertai. 2. Buvęs krašto apsaugos ministras liberaldemokratas A. B. savanorio ir buvusio Valstybės saugumo departamento darbuotojo J. A. žūtį bando sieti su kai kuriais Seimo nariais. 3. Lietuvos Respublikos Seimui bus teikiami tvirtinti Socialinės paramos mokiniams įstatymo pakeitimai. 4. Minėtus projektus Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto atstovai parengė po to, kai Valstybės saugumo departamentas neatsižvelgė į Seimo nutarimą, kuriuo buvo prašoma pateikti pažymas. 5. Įrangą naudos Lietuvos policijos Kriminalistinių tyrimų centras ir Lietuvos kriminalinės policijos biuras. 6. Šios bendrovės laimėjo Europos Sąjungos lėšomis finansuojamą konkursą, kurį vykdė Centrinė projektų valdymo agentūra. 7. Nors praėjusių metų valstybės biudžeto išlaidų Lietuvos Respublikos finansų ministerija kol kas neskelbia, Z. B.

nuomone, pirmą kartą Lietuvos istorijoje nacionalinis biudžetas gali būti subalansuotas. 8. Vilniaus apygardos teismas jį buvo išteisinęs, tačiau praėjusių metų birželį Lietuvos apeliacinis teismas šį nuosprendį panaikino ir atėmė teisę dirbti teisėsaugos, teisėtvarkos ir teismų institucijose. 9. Šalia Vyriausybės rūmų esanti Savivaldybės aikštė pervadinta Vinco Kudirkos vardu. 10. Vakar Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimo projektą, kuriuo pritariama Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo projekto nuostatai, draudžiančiai jaunesniems kaip 18 metų žmonėms vartoti alkoholinius gėrimus kavinėse, baruose, valgyklose ir kitoje viešojo maitinimo įstaigose. 11. Valdančiųjų frakcijų atstovai pritarė socialdemokratų perengtiems Lietuvos Respublikos Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pataisų projektams, pagal kuriuos merų rinkimų reforma būtų įgyvendinta nekeičiant Konstitucijos.

4.8.3. pratimas. Pasirinkite didžiąją ar mažąją raidę.

Vilniaus (A,a)pygardos (P,p)rokuratūra su minėta (B,b)audžiamąja (B,b)yla, iškelta pagal Lietuvos (R,r)espublikos (B,b)audžiamajame (K,k)odekse esantį straipsnį, dar nesusipažino. Ar jau svarstė (S,s)eime Lietuvos (R,r)espublikos (P,p)ilietybės (L,l)įstatymo pataisais? Aišku, jog (P,p)rivatizavimo (F,f)ondas, pardavęs „Marijampolės (C,c)ukraus“ akcijas, realiai gaus tik 2,5 milijono litų. Nemažai V. Putvinskis–Pūtvis padėjo ir (L,l)ietuvių (D,d)ailės, ir (L,l)ietuvių (M,m)okslo draugijoms. Ar asmeniškai pažįstate nors vieną Lietuvos (R,r)espublikos (K,k)onstitucinio (T,t)eismo teisėją? Pranešta, kad Lietuvos (P,p)rezidentas dalyvauja (J,j)ungtinių (T,t)autų (G,g)eneralinės (A,a)samblėjos (S,s)esijos atidarymo ceremonijoje. Į klausimus, pateiktus Lietuvos (R,r)espublikos (V,v)idaus (R,r)eikalų (M,m)inisterijos darbuotojų, išsamiai atsakė ir ministras, ir jo pavaduotojai. Biržų rajono (A,a)pylinkės (T,t)eismas priėmė nutartį suimti dešimčiai dienų (U,u)ždarosios (A,a)kcinės (B,b)endrovės „Astravas“ šaltkalvį A. Ž. Į Vilniaus (U,u)universiteto (A,a)ministracinės (T,t)eisės (K,k)atedrą kreipėsi Vytauto (D,d)idžiojo (U,u)iversiteto (R,r)ektorius. Kaip pranešė (P,p)ataisos (R,r)eikalų (D,d)epartamentas, Šiaulių (T,t)ardymo (L,l)zoliatoriuje pirmąkart vienu metu badauja tiek daug įkalintųjų – net septyni. Į Kauno rajono (P,p)olicijos (K,k)omisariato (K,k)riminalinės (P,p)aiėškos (S,s)kyrių buvo atsiųstas ypatingai svarbus dokumentas. Įvykius laikraščiu ko-

mentavo (K,k)rašto (A,a)psaugos (S,s)avanorių (P,p)ajėgų Utenos (R,r)inktinės (Š,š)tabo (V,v)iršininkas. Po skambučio prie pastato atvažiavę (S,s)pecialiųjų tarnybų pareigūnai ir (A,a)ntiteroristinių operacijų rinktinės „Aras“ išminuotojai (M, m)okesčių inspekcijos patalpas tikrino daugiau nei valandą. Reaguodama į studentų skundą, (P,p)rezidentūra prašo (Š,š)vietimo ir (M,m)okslo (M,m)inisterijos ištirti padėtį. Pagrindinį operatyvinį darbą atliko (S,s)ostinės (P,p)olicijos (O,o)rganizuotų (N,n)usikaltimų tyrimo tarnybos pareigūnai.

4.8.4. pratimas. Pasirinkite didžiąją ar mažąją raidę.

1. Bankas apie atliktas operacijas, kurios viršijo nustatytą ribą, yra pranešęs (F,f)inansinių (N,n)usikaltimų (T,t)yrimų (T,t)arnybos (P,p)inigių (P,p)lovimo (P,p)revencijos (S,s)kyriui. 2. Kaip pranešė (S,s)ostinės (V,v)yriausiasis (P,p)olicijos (K,k)omisariatas, avarijos metu buvo sužeistas įvykyje dalyvavęs Gruzijos (R,r)espublikos (A,a)mbasados (A,a)ministracinio (T,t)echninio (P,p)ersonalo darbuotojas, vairavęs (D,d)iplomatinės (A,a)tstovybės automobilį. 3. Vakar (V,v)yriausybė pritarė atitinkamoms (V,v)isuomenės (I,i)nfomavimo (I,i)statymo pataisoms, kurios bus teikiamos (S,s)eimui. 4. „Nelabai norėčiau apie tai kalbėti“, – sakė Lietuvos (N,n)acionalinio (D,d)ramos (T,t)eatro (A,a)ktorius. 5. Kaip pasakojo Kauno m. (P,p)riešgaisrinės (G,g)elbėjimo (T,t)arnybos (I,i)nfomacijos ir (A,a)nalizės (P,p)oskyrio (I,i)nspektorius Andrius Eidimtas, pranešimas apie nelaimę gautas apie 13 val. 6. Išankstiniais Lietuvos (R,r)espublikos (F,f)inansų (M,m)inisterijos duomenimis, pernai į (V,v)alstybės (B,b)judžetą be Europos (S,s)ajungos lėšų gauta apie 14,5 mlrd. (L,l)itų pajamų – maždaug 882 mln. (L,l)itų daugiau nei planuota. 7. Vilniuje po rekonstrukcijos neseniai atidaryti (L,l)ošimo (N,n)amai „Ggrand casino world“ Vilniaus (A,a)pygardos (T,t)eismui pateikė skundą dėl (V,v)alstybinės (L,l)ošimų (P,p)riežiūros (K,k)omisijos priimto sprendimo. 8. Sprendimą dėl (D,d)raudimo prieš savaitę priėmė Vilniaus m. 2-asis (A,a)pylinkės (T,t)eismas. 9. Ieškinį jam pateikė Rusijos (D,d)ujų (K,k)oncerno „Gazprom“ kontroliuojama (D,d)ujų (I,i)mporto (B,b)endrovė „Dujotekana“. 10. Prezidento (D,d)ekretas, kuriuo iš pareigų buvo atleisti trijų (T,t)eismų (P,p)irmininkai, atitinka (K,k)onstitucijos ir (T,t)eismų (I,i)statymo nuostatas.

***4.8.5. pratimas.** Raskite sakinius, kuriuose pavadinimai yra sutrumpinti taisyklingai.

1. Vadovavosi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21 str. = Vadovavosi LRBPK 21 str. 2. Taip teigė buvęs Lietuvos Respublikos Seimo narys G. Patackas = Taip teigė buvęs LRS narys G. Patackas. 3. LR pilietybės įstatymo pataisa. 4. Lietuvos Respublikos Seimo Tėvynės sąjungos frakcijos narė su šia nuomone nesutiko = Seimo TS frakcijos narė su šia nuomone nesutiko. 5. Pranešta, kad uždaroji akcinė bendrovė „Gelmė“ dirba nuostolingai = Pranešta, kad UAB „Gelmė“ dirba nuostolingai. 6. Pranešta, kad uždaroji akcinė bendrovė „Gelmė“ dirba nuostolingai = Pranešta, kad uab „Gelmė“ dirba nuostolingai. 7. Prasidėjo Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos sesija = Prasidėjo JT ST sesija. 8. Kalėjimų departamentas prie LR teisingumo ministerijos. 9. Prasidėjo Lietuvos Respublikos Seimo Kaimo reikalų komiteto posėdis = Prasidėjo Seimo Kaimo reikalų komiteto posėdis. 10. Abejonių sukėlė šis Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsnio taikymas = Abejonių sukėlė šis LR Administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsnio taikymas.

4.8.6. pratimas. Parašykite visus įmanomus teisės ir valdymo institucijų ir dokumentų sudėtinių pavadinimų sutrumpinimus.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, uždaroji akcinė bendrovė „Medis“, Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Civilinio proceso kodeksas, Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakultetas, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos Respublikos Seimo Socialdemokratų frakcija, Lietuvos Respublikos Prezidento patarėjas, Lietuvos Respublikos Seimo Audito komitetas.

5. TERMINŲ IR KITŲ ADMINISTRACINĖS KALBOS ŽODŽIŲ TARTIS

- 5.1. Balsių tartis.
- 5.2. Dvibalsių ir mišriųjų dvigarsių tartis.
- 5.3. Priebalsių tartis.
- 5.4. Apibendrinamieji pratimai.

Tartis yra kalbos garsų artikuliacijos, žodžių tarimo būdas. Bendrinės lietuvių kalbos tartis pradėta norminti XX a. pradžioje, kai išsiplėtė mokymas lietuvių kalba ir išaugo lietuvių kalbos vaidmuo valstybės ir viešajame gyvenime. Šiuo metu pagrindiniai mūsų bendrinės kalbos dalykai jau nusistovėję. Bendrinės lietuvių kalbos tarties normos remiasi trumpųjų ir ilgųjų balsių, priebalsių, jų junginių, žodžio galo ir kitomis taisyklėmis.

5.1. Balsių tartis

Siekiant, kad viešosios kalbos tartis būtų taisyklinga, svarbiausia išmokti ir įprasti tinkamai ištarti **ilguosius** ir **trumpuosius** balsius (taip jie skirstomi pagal tarimo trukmę).

Bendrinėje lietuvių kalboje raidėmis **i**, **u** žymimi trumpieji balsiai. Jie visada tariami trumpai, nesvarbu, ar kirčiuoti, ar ne. Pvz.: kirčiuoti balsiai: *tyrìmas*, *biùras*, *sutartìs*, *liùdijimas*, *sau-gùmas* nekirčiuoti: *bendrijà*, *vizà*, *biudžetas*, *buvėinė*, *prokuròras*, *budėtojas*. Taip pat reikia tarti trumpai šiuos balsius nekaitomų tarptautinių žodžių kirčiuotose galūnėse, pvz.: *taksì*, *žiuri*, *inter-viù*, *tabù*.

Balsių **i** ir **u** tarties klaidų dažniausiai atsiranda tada, kai kirčiuotame skiemenyje jie pailginami, pvz.: *rodīklis, ūīkslas, dis-kūsija, liudytojas*.

Raidėmis **a**, **e** yra žymimi trumpieji ir ilgieji balsiai. Šie balsiai visada tariami trumpai, kai skienuo nekirčiuotas, pvz.: *as-muō, akreditācija, inēdeksas, kompeteñcija, būsena*.

Kirčiuoto skiemens balsiai **a**, **e** tariami dvejopai: arba ilgai, arba trumpai. Ilgieji **a**, **e** tariami tada, kai:

žodžio šaknyje jie yra kirčiuoti ir kaitaliojasi su trumpaisiais **a**, **e**, pvz.: *āktas – aktūs, frāzė – frazė, pāsa – pasū, prēkė – prekės, pilnamētis – pilnamečiū,*

jie yra daiktavardžių priešdėliuose **ne-**, **at-**, **pa-**, pvz.: *nēgalė, nētikša, ātlygis, ātpildas, pājamos, pāgrindas,*

jie yra daiktavardžių priesagoje: **-atvė**, **-elis**, **-eklis**, pvz.: *senātvė, vienātvė, aikštėlė, kortėlė, murmėklis, žymėklis,*

jie yra būtojo laiko dalyvių, padarytų iš bendraties kamieno su trumpaisiais kirčiuotais **a**, **e**, šaknyse, pvz.: *kāstas iš kàsti, rāstas iš ràsti, mēstas iš mèsti, vēžtas iš vėžti*.

Visais kitais atvejais kirčiuoti **a**, **e** yra tariami trumpai. Pav.: galūnėse – *baudà, baudàs, veiklà, su veiklà, su atstovė, bausmės, su vadovė, vertė*, priesagoje **-ėsnis**, **-ė** – *patikimėsnis, -ė, tikslėsnis, -ė, tinkamėsnis, -ė*, priešdėliuose – *àtmeta, àtplėšia, nėkelia, nėskiria, pàkalba, pàmina, pràdeda, pràneša*, bendraties ir iš jos padarytų formų šaknyse – *atràsti, atràsdao, įpràsti, įpràsdamas, vėžti, vėždavo, vėždamas*, įvardžiutinių formų galūnėse – *įtaria-màsis, pirmàsis, sprogstamàsis, teisiàmàsis*, įvardžiuose – *màno, sàvo, tàvo*.

Taigi tik ką minėtais atvejais kirčiuoti **a**, **e** neturi būti ilginaimi.

Tarptautiniuose žodžiuose balsiai **e**, **o** paprastai tariami trumpai, pvz.: *čekis, objėktas, procėsas, protėstas, subjėktas, tėzė, banknòtas, bankròtas, kòdeksas, metodas, periòdas, prokuròras, protokòlas*. Tik kai kuriuose seniai į lietuvių kalbą patekusiuose

žodžiuose balsis *o* tariamas ilgai, pvz.: *admirōlas, kapitōnas, majoras, tribunōlas*.

Nereikėtų tarti lietuvių kalbai nebūdingų balsių. Balsis *e* ne-lietuviškuose žodžiuose kartais netaisyklingai pailginamas ir ištariamas, tarsi kaip rusų kalboje *э*, nors turi būti tariamas aiškiai trumpai, pvz.: *fakultėtas, temà*.

Ilgieji lietuvių kalbos balsiai *a, ę, ė, y, į, o, ū, u* visada turi būti tariami ilgai, t. y. ir kirčiuotuose, ir nekirčiuotuose skiemenyse. Kirčiuotuose skiemenyse šie balsiai paprastai ir tariami ilgai, tačiau nekirčiuotuose neretai trumpinami ir tada pažeidžiama lietuvių kalbos norma. Todėl reikia kreipti didesnę dėmesį į tai, kad žodžių galūnėse visada būtų ilgai tariami *ė, a, ę, į, u*, pvz.: *tėvynė, valstybė, kandidatūrq, vadovė, savivaldybė, rodiklį, teiginį, teisių*. Taip pat reikia ilgai ištarti visus ilguosius balsius, kai žodyje jų yra keli (ir kirčiuotas, ir nekirčiuotas), pvz.: *įstātymų, įvykių, pasiūlymų, parodymų, sąskaitą, vėliavų, vyriausybę*. Laikantis kalbos normų reikalavimų, nekaitomų tarptautinių žodžių galūnėje *ė* irgi tariamas ilgai, pvz.: *atašė, esė, fōjė, kupė, reziūmė*.

Lietuvių kalboje yra lietuviškų ir tarptautinių žodžių, kuriuose susiduria keli balsiai (tokia balsių samplaika vadinama *hiatu* [lot. *hiatus* – anga; plyšys]). Kalbos norma reikalauja, kad tokiuose žodžiuose būtų ištariami abu balsiai, pvz.: *koalicija, koeficieñtas, neapýkanta, neutralitėtas, nuālintas, paagitúoti, pađiškinti, paāñkstinti, reabilitācija, reākcija, reorganizācija*.

5.2. Dvibalsių ir mišriųjų dvigarsių tartis

Dvibalsiai ir mišrieji dvigarsiai skiemenyje turi panašią funkciją kaip ilgieji balsiai, t. y. jų sudaromi skiemenys visada yra ilgi ir gali turėti skirtingas priegaides.

Skiriami du sutaptiniai *ie, uo* ir keturi sudėtiniai *ai, au, ei, ui* dvibalsiai, pvz.: *siena piliētis, nuoma, nuosavybė; raidà, kàina*,

tautà, taurùs, téisè, teĩsti, buitìs, užgùitas. Tarties norma reikalauja, kad visose žodžių formose dvibalsiai būtų aiškiai ištariami. Negalima vienbalsinti sutaptinių dvibalsių *ie, uo*, ypač jei jie nekirčiuoti, ir tarti jų panašiai kaip *e, o*, pvz.: *Lietuvà* (ne *Letuva*), *lietuvių* (ne *letuvių*), *pilietybė* (ne *pilytybė*), *nuomoti* (ne *nomoti*), *nuolatinis* (ne *nolatinis*).

Mišriųjų dvigarsių yra šešiolika *a, e, i, u + l, m, n, r*. Tariant mišriuosius dvigarsius *al, am, an, ar, el, em, en, er* paprastai klaidų nedaroma, nebent supainiojama priegaidė (apie tai išsamiau kirčiavimo skyrelyje). Daugiau bėdų atsiranda tariant skiemenis su dvigarsiais *il, im, in, ir, ul, um, un, ur*. Kadangi žinoma, kad lietuvių kalboje *i* ir *u* visada tariama trumpai, tai ir dvigarsiuose šie balsiai turi būti trumpi, pvz.: *pìrmas, tìltas, Vìlnius, smùlkus, kùrti, stùmti*. Neretai šių dvigarsių pirmą dėmenį besistengiant ištartti labai trumpai, skienuo tampa panašus į tvirtagalį, o tada jau susipainioja tvirtapradžiai ir tvirtagaliai skiemenys tarpusavyje, pvz., vietoj *pìlkas* jau girdim *pìlkas* (tarsi kaip *pìlkis*), vietoj *pìrmininkas* – *pirmininkas* (tarsi kaip *viršinininkas*), vietoj *sąžinìngas* – *sąžiningas*, vietoj *pùlti* – *pulti* (tarsi kaip *pułkas*) ir pan. Taigi skiemenis su *il, im, in, ir, ul, um, un, ur* reikia ištarti tinkamai ir sugebėti skirti, kada jie tvirtapradžiai, o kada tvirtagaliai.

5.3. Priebalsių tartis

Visi bendrinės lietuvių kalbos priebalsiai (išskyrus *j*, kuris visada tariamas minkštai) gali būti minkšti ir kieti. Priebalsiai yra tariamai **minkštai** prieš priešakinės eilės balsius (*i, y, ĭ, e, ę, ė*) ir prieš dvigarsius, kurių pirmi dėmenys yra šie balsiai, pvz., *č'ėk'is* (– minkštumo ženklas), *d'iplòmas, m'ėras, visat'eĩs'is*. Prieš priešakinės eilės balsius suminkštėja ne tik šalia esantis priebalsis, bet ir visa priebalsių samplaika, pvz.: *añ't'p'el'n'is, buhál't'eris, kál't'inamas'is, kom'p'et'eñ'c'ija, smùl'k'm'ena, val'd'in'inkas*.

Prieš užpakalinės eilės balsius **a, a, o, u, u, ū** ir prieš dvigarsius, kurių pirmi dėmenys yra šie balsiai, priebalsiai tariami **kietai**, pvz.: *įstaiga, įstatai, konkursas, sąmata, sąnaudos, sąvoka, smirtas, transportas*.

Tam tikrais atvejais prieš užpakalinės eilės balsius esantis priebalsis gali būti tariamas minkštai; tada po jo rašomas minkštumo ženklas **i**, pvz.: *aktyviai, apeliacija, baudžiamasis, paininga, žaliavos*.

Žodžio gale esantys priebalsiai tariami kietai, pvz.: *dėl, gal, kodėl, kuř, teñ, todėl*.

Reikėtų atkreipti dėmesį į ką tik minėtas taisykles ir taisyklingai kietai tarti priebalsius žodžiuose: *asfaltas, kalkuliacija, konsultacija, kultūrà, rezultatas, Alma, Valdas, Vilma* ir pan.

Pagal balso stygų įtempimą lietuvių kalbos priebalsiai skirstomi į **dusliuosius** (**p, t, k, s, š, ch, f**), **skardžiuosius** (**b, d, g, z, ž, h, v, j, l, m, n, r**). Dėl asimiliacijos (supanašėjimo) duslieji priebalsiai, atsidūrę prieš skardžiuosius, **suskardėja**, pvz.: *atgarsis, [adgarsis], baūsdavo [bauzdavo], išdidžiai [iždidžiai], kasdieninis [kazdieninis], trukdyti [trugdyti]*, o skardieji priebalsiai, atsidūrę prieš dusliuosius, **suduslėja**, pvz.: *absolveñtas [apsolventas], dirbti [dirpti], kažkadà [kaškada], teĩgti [teikti], vėngti [venkti]*. Tariant priebalsius asimiliacija turi būti išlaikoma, o tarimo klaidų atsiranda tada, kai stengiamasi ištartai taip, kaip parašyta.

Kai žodyje susiduria priebalsiai **s, š, z, ž** vyksta kitokia asimiliacija – tariamas tik antras priebalsis, pvz.: *pūssunkis [pusunkis], pūssimtis [pušimtis], užsieniėtis [usienietis], užšnėkino [ušnekino]*.

Tam tikruose žodžiuose priebalsis **s** prieš **č** virsta priebalsiu **š**, pvz.: *mokesčiai [mokeščiai], pėsčiaiasis [pėščiasis], vėsčiau [veščiau]*, o priebalsis **z** prieš **dž** virsta **ž**, pvz.: *pāvyzdžiui [pavyždžiui], vamždžiai [vamždžiai]*.

Susidūrus dviem vienodiems priebalsiams, vienas jų netariamas, pvz.: *aplīnkkelis [aplinkelis], iššauti [išovė], pėrrašyti [perrašyti], švárraštis [švaraštis]*.

Skardieji priebalsiai **d, g, ž** žodžio gale tariami dusliai, pvz.: *daũg [dauk], daugmāž [daugmaš], kàd [kat]*.

Neretai padaroma priebalsio **j** tarimo klaidų. Reikia įsidėmėti, kad šis priebalsis tariamas lietuviškų žodžių pradžioje (ir po priešdėlių) prieš dvibalsį **ie**, pvz.: *ieškóti* [jieškoti], *ieškinỹs* [jieškinys], *ieškiklis* [jieškiklis], *ieškōvas* [jieškovas], *apieškóti* [apjieškoti], *iš-ieškóti* [išjieškoti], *paieškà* [pajieška]. Taip pat šis priebalsis tariamas svetimoms kilmės žodžiuose tarp **i** ir kitų balsių, pvz.: *bibliotekà* [biblijoteka], *iniciàlai* [inicijelai], *iniciatyvà* [inicijetyva], *kliēntas* [klijentas], *komisariàtas* [komisarijetas], *orientuótiš* [orientuotis], *prezidūmas* [prezidijumas], *sociàlinis* [socijelinis], *specialybė* [specijelybė], *specialūs* [specijelus].

Nereikia **j** tarti žodžių formose *labiaũ* ir *labiaũsiai*.

Netaisyklingai **j** pradėtas tarti tokiuose tarptautiniuose žodžiuose, kuriuose **i** yra tik minkštumo ženklas (ne balsis), pvz.: *infliaција*, *jubiliàtas*, *kompiùteris*.

Mūsų kalboje yra trys nelietuviškos kilmės priebalsiai **f**, **h**, **ch**. Priebalsis **h** yra skardusis ir jo negalima duslinti, taigi reikia aiškiai tarti *hėrbas* (ne *cherbas*), *hėmnas* (ne *chimnas*), *hipnòzė* (ne *chipnozė*).

Kontroliniai klausimai

1. Kokie lietuvių kalbos balsiai yra visada trumpi?
2. Kada balsiai *a*, *e* tariami ilgai, kada trumpai?
3. Kokių klaidų daroma tariant trumpuosius balsius?
4. Kokie balsiai visada tariami ilgai?
5. Kokių klaidų daroma tariant ilguosius balsius?
6. Išvardykite lietuvių kalbos dvibalsius.
7. Išvardykite mišriuosius dvigarsius?
8. Kokių klaidų daroma tariant dvibalsius ir mišriuosius dvigarsius?
9. Kada priebalsiai tariami minkštai ir kada – kietai?
10. Kas yra asimiliacijos reiškinys?
11. Kaip tariami žodžio gale esantys priebalsiai?
12. Kada tariamas priebalsis **j**, kai jis nerašomas?

5.4. Apibendrinamieji pratimai

5.4.1 pratimas. Taisyklingai perskaitykite žodžius. Sutelkite dėmesį į balsių trukmę.

Pataria, studijos, savo, kilo, buvo, panašumas, atleidimas, čekis, reikšmingesnis, kitas, bijo, didelis, išlaidos, puiku, tikrasis, nekelia, rasdavo, pliusas, nutarimas, skuba, bijo, nedera, truko, skubus, litas, atsargesnis, atliko, saugumas, auditas, pakelia, akcizas, grupė, išimtinis, kabinetas, tyrimas, detalus, nuramino, dvigubas, patarė, pasitarimas, lietuvis, technika, teisingumas, priminė.

Teisinis, tarkime, potvarkis, draudžia, teisėtas, pažeidžia, pateisinimas, skatinti, reikalauti, valstybė, leisti, elgtis, dalyvavimas, teisingas, laikymasis, pobūdis, atviras, apgyvendinti, ginčas, tvarką, įstatymas, taisyklės, veiksmas, palyginimas, skirtumas, atskleisti, derina, tiksliai, pareigos, taikyti, autorius, elgesį, pareigą, dažniausiai, perduoti, įvertinimas, ataskaita, kelti, riaušės, aktas.

Išvada, aplinkybės, diskusija, diskutavo, pažeidė, pažeisti, pažeidimas, pažeidėjas, teismas, bendras, bendrija, bendrauti, vyriausybė, aki-vaizdu, skundas, tikslas, taisyklės, drausmė, klausimai, viršininkas, paveldėti, paveldėjimas, paveldas, pažangą, pažengė, skolingas, skolą, paskolą, teisė, teisia, priteisė, liudytojas, draudžia, draudimas, draudėjas, nuomonė, teiginys, teigė, mokslas.

5.4.2 pratimas. Taisyklingai perskaitykite tarptautinius žodžius.

Agresija, akademija, ambicija, analogas, banknotas, bankrotas, barjeras, biudžetas, diplomai, ekonomika, emocija, forumas, interesas, istorija, kapitonas, kilometras, kodeksas, komisija, komitetas, kompleksas, kompromisas, kongresas, kontekstas, kontrolė, meras, metodas, milijonas, norma, objektas, peticija, pozicija, principas, procesas, procentas, progresas, projektas, protestas, periodas, prokuroras, protokolai, rajonas, semestras, stresas, subjektas, teritorija, tezė, tribunolas.

5.4.3 pratimas. Taisyklingai perskaitykite.

Atkūrus nepriklausomybę, administracinė kalba išsivadavo iš ją tiesiogiai slėgusios rusų kalbos įtakos. Pagerėjo įstatymų ir kitų valstybės dokumentų kalba ir stilius, nes jie pradėti rengti savarankiškai, nebesais-tomi rusiškai rašytų pavyzdžių. Laisvai ieškoma savos, lietuvių kalbai tinkamos raiškos. Daug kas atgaivinama ir į rengiamus dokumentus at-keliama iš tarpukario Lietuvos laikų. Vis dėlto liko nemažai iš rusų kal-bos atėjusių prie lietuvių kalbos nepritampančių kanceliarizmų.

Daugiausia rūpesčių kėlė įstaigų ir organizacijų raštai, kitaip sakant paprastoji kanceliarinė kalba. Pirmaisiais nepriklausomybės metais, vi-suotinai perėjus prie lietuviškų reikalų raštų, raštvedybos tvarkyti atėjo nemažai žmonių, neturėjusių patirties arba paveiktų rusiškai rašytų raš-tų. Trūko ir lietuviškų dokumentų, ir lietuviškos kanceliarinės kalbos pavyzdžių, ir leidinių, iš kurių galima pasimokyti.

Pranas Kniūkšta *Administracinė kalba ir jos vartoseną*. 19 p.

6. ADMINISTRACINIŲ TERMINŲ IR KITŲ ŽODŽIŲ KIRČIAVIMAS

- 6.1. Kirtis ir priegaidė.
- 6.2. Terminų ir kitų žodžių kirčiuotės, jų nustatymas.
- 6.3. Priešpaskutinio skiemens taisyklė.
- 6.4. Sudėtinių terminų kirčiavimas.
- 6.5. Administracinėje kalboje vartojamų savitų veiksmažodžių irrieveiksmių kirčiavimas.
- 6.6. Apibendrinamieji pratimai.

6.1. Kirtis ir priegaidės

Su terminų ir specialybės kalboje vartojamų žodžių tartimi glaudžiai siejasi kirčiavimas. Šiuo metu bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo dalykai yra nusistovėję ir gana aiškūs. Būsimi valdininkai, teisininkai ir kt. specialistai privalo mokėti taisyklingai kirčiuoti nors savo specialybės terminus ir tai turėtų tapti jų kalbos įpročiu. Juk jie turėtų kelti bendrinės kalbos kultūrą, rūpintis specialybės prestižu, būti pavyzdys kitiems, dažnai juos girdintiems ir besimokantiems iš jų.

Kirtis yra vieno skiemens stipresnis ištarimas kitų žodžio skiemenų atžvilgiu, pvz.: aiškiai girdima, kuris skiemuo paryškinamas tariant terminus – *administravimas*, *aktas*, *bauda*, *bendrovė*, *dokumentas*, *kodeksas*, *liudytojas*, *sąlyga*, *studentas*, *tauta*, *teismas*, *valdymas*, *valdininkas*, *veikla*, *vyriausybė*. Matyti, kad terminai kirtį gali turėti ir pirmame skiemenyje, ir žodžio viduryje ir galūnėje. Termino kirčio vieta neretai skiria vieną termino formą nuo kitos, pvz.: *baudoš* ir *baudos*, *sutartis* ir *sutartis*, *mažos* *tautos*

ir *mažos tautos*. Mums artimesnių kaimynų kalbų žodžiai, žinoma, irgi turi kirtį, tik ne visų kalbų žodžių kirčiai yra vienodi. Vienių kalbų, kaip ir mūsų, kirtis yra laisvas, pvz.: rusų, o kitų – kirčio vieta yra fiksuota, pvz.: latvių kalboje kirčiuojamas pirmas žodžio skiemuo, lenkų – antras nuo galo, prancūzų – paskutinis.

Stipriau tariant skiemenį, galima justti skirtingą jo spūdi skiemens pradžioje ar gale. Tas skirtingas kirčiuoto skiemens tarimas ir vadinamas priegaide. Nepastovi kirčio vieta ir skirtingos kirčiuotų skiemenų priegaidės mūsų kalbos kirčiavimo sistemą daro gan sudėtingą. Jai suprasti ir išmokti reikia nemažai pastangų.

Kirčiuoti skiemenys yra dviejų rūšių: trumpieji ir ilgieji.

Skiemuo yra trumpas, kai jį sudaro trumpasis balsis, t. y. višada, kai sudaro balsiai *i, u* (pvz.,: *išvada, savivalda, diskusija, nusikalstamumas*) ir trumpai tariami balsiai *a, e* (pvz.,: *pastaba, tiriamasis, savo, patikimesnis, meras*). Trumpieji kirčiuoti skiemenys priegaidžių neturi, jie žymimi tik kairiniu kirčio ženkle (˘).

Ilgieji skiemenys yra tada, kai jų pagrindą sudaro ilgieji balsiai, dvibalsiai ar mišrieji dvigarsiai. Būtent ilgieji skiemenys tariami nevienodai, kartais tariant daugiau spaudžiama skiemens pradžia, o kartais – galas. Palyginkime du vienodai rašomus žodžius: *teisė* – daiktavardį ir *teisė* – veiksmažodį. Pirmuoju atveju šio žodžio tarimą galima pavaizduoti taip:

t e e e i s ě

Jei tariant stipriau tariama dvigarsio pradžia *e*, tai **tvirtapradė priegaidė**, ji žymima dešiniu (˙)ženkle. Antruoju atveju žodis *teisė* ištariamas kitaip:

t e i i i s ě

Čia stipriau, ryškiau pabrėžiamas skiemens galas *i* – tai **tvirtagalė priegaidė**, žymima riestiniu ženkle (˘).

Priegaidžių skyrimas lietuvių kalbos žodžiams aktualus ir todėl, kad yra nemažai žodžių ar žodžių formų, kurios skiriasi tik priegaidėmis, pvz.:

*áukštas ir aũkštas,
káltas ir kałtas,
áusiu ir aũsiu,
láuk ir laũk,
mérkti ir meřkti,
šáuk ir šaũk.*

Reikėtų prisiminti, kad žodžius ar žodžių reikšmes gali skirti ne tik priegaidė, bet ir kirčio vieta, pvz.,

*ãgentas ir ageñtas,
dvìratis ir dvirãtis,
kláusimas ir klausìmas,
krèditas ir kredìtas,
trìkampis ir trikaĩpis.*

Priegaidžių tarimo skirtumai labai akivaizdūs, kai ilguosius skiemenis sudaro dvibalsiai, išskyrus *ie*, *uo*, ir mišrieji dvigarsiai, pvz.: *aĩnstolis*, *dárbas*, *giñčas*, *káina*, *kárdomasis*, *kláusimas*, *saũgiai*, *keĩstas*, *teĩkti*, *téisė*, *teĩstas*. Tačiau tik jautri ausis gali atskirti ilgųjų skiemenų, sudarytų iš ilgųjų balsių ar sutaptinių dvibalsių *ie*, *uo*, priegaidės, pvz, *atstòvė*, *bendròvė*, *ĩstaiga*, *ĩveda*, *rinkėjas*, *valstýbė*, *kontroliėrius*, *formuluòtė*, *visúomenė*, *vėliava*.

Kaip skirti tvirtapradę ir tvirtagalę priegaidę, kai aiškiai negirdime?

Tvirtapradę priegaidę visada turi kirčiuotos daugiskaitos naudininko linksnio formos, pvz.: *agresyvìems*, *baudòms*, *objektyvìems*, *paaugliãms*, *paraiškòms*, *ryšiãms*, *veiklòms*, *žymėms*.

Taip pat tvirtapradė būdinga žodžiams, turintiems kirčiuotus priešdėlius **ĩ-**, **nuo-**, **prie-**, **prieš-** ar **są-** (iškritęs *n*), pvz.: *ĩmonė*, *ĩstaiga*, *ĩtaka*, *ĩvaizdis*, *núojauta*, *núokrypis*, *núolaida*, *núomonė*, *príeaugis*, *príedanga*, *príekaištas*, *príemonė*, *príešgyna*, *príeškaris*, *príešprieša*, *sãjunga*, *sãlyga*, *sãmata*, *sãnaudos*.

Šią priegaidę turi kirčiuotos veiksmažodžių bendraties priesagos: *-ėti*, *-yti*, *-óti*, *-úoti*, ir tą priegaidę išlaiko iš tokių veiksmažodžių padaryti daiktavardžiai ar kitos (tam tikros) veiksmažodžio

formos (išskyrus būsimojo laiko trečiąjį asmenį), jei kirčiuojamas tas pats skiemuo pvz.: *demokratėjimas, demokratėja* iš *demokratėti, paveldėjimas, paveldėjo* iš *paveldėti, valdytojas, valdydavo* iš *valdyti, samdýtojas, samdýdavo* iš *samdýti, globótojas, globója, globódavo* iš *globóti, naudótojas, naudója, naudódavo* iš *naudóti, laidúotojas, laidúoja, laidúodavo* iš *laidúoti, protegúotojas, protegúoja, protegúodavo* iš *protegúoti*.

Tvirtapradė priegaidė būdinga ir sudurtinių terminų kirčiuotiems jungiamiesiems balsiams *-ė, -o*, pvz.: *teisésauga, pasaulėžiūra, žemėvalda, aplinkósauga, kraujósruva, paminklósauga, takóskyra*.

Visada tvirtagališkai (išskyrus anksčiau minėtas daugiskaitos naudininko formų galūnes) **kirčiuojamas** ilgasis kirčiuotas žodžio galūnės skiemuo, pvz.: *aikštė, baudų, bausmė, kaltė, kaltų, tautų, teismų, veismų, vertės, žymė*.

Tvirtagalę priegaidę turi kirčiuotame skiemenyje pailgėję balsiai *a, e*, pvz.: *áktas, ásmeniškas, átvėjis, įstátymas, žáliava, gėras, prėkė, žėmė*.

Visais kitais atvejais norint nustatyti ilgųjų kirčiuotų skiemenų priegaidę, reikia arba gerai įsiklausyti į tariamą žodį, arba pasitikrinti žodyne.

Kartais priegaidės painiojamos gana įprastuose žodžiuose. Tvirtapradis skiemuo sukirčiuojamas kaip tvirtagalis, pvz. tokiuose žodžiuose: *áutorius, jėigu, láiptinė, réiškinį, saváitgalis, skėlbtí*. Ir atvirkščiai – tvirtagalis skiemuo ištariamas, kaip tvirtapradis, pvz. tokiuose žodžiuose: *jėgáinė, Kaūnas, Klaipėda, laišvas, prekeīvis, skveřbtis*.

Kaip jau buvo minėta, priegaidės lengvai skiriamos, kai būna kirčiuoti mišrieji dvigarsiai *a, e + l, m, n, r*, pvz.: *añtstolis, káltinimas, kárdomóji, tárpíninkas, tařtį, kišėnvasis, ceñtras, deñpingas, peñnas, tendeñcija, veřslas, žėnklas*.

Daugiau bėdų atsiranda, kai skiemenį sudaro mišrieji dvigarsiai *i, u + l, m, n, r* ar dvibalsis *ui*. Paprastai būna gerai įsiminta, kad balsiai *i, u* visada yra trumpi. Taigi juos trumpus visada ir stengiamasi išlaikyti tariant šiuos mišriuosius dvigarsius. Iš tikrųjų

viskas būna gerai tada, kai šie skiemenys tvirtagaliai, pvz.: *giñčas, giñklas, iñdèlis, kiłmę, kiñtamas, piřkti, buiti, tuřtas*. Kas kita, kai šie skiemenys tvirtapradžiai (be to, jų tvirtapradė priegaidė visada žymima kairiniu ženkle), pvz.: *birža, firma, pirmas, sąžiningas, skiltis, skirsnis, teisingas, Vilnius, kumštis, kursas, pultas, sekundė, gūiti*. Šiais atvejais trumpai tariant kirčiuoto skiemens pradžia dažniausiai pradedamas ilginti skiemens galas, t. y. tvirtapradis skiemuo verčiamas tvirtagaliu. Tada priegaidės kitimas sukelia kitą pakitimą – žodis pradedamas kirčiuoti pagal kitą kirčiuotę ir laikytis kitos kirčiuotės dėsningumą. Taigi šiuo atveju reikia būti labai dėmesingiems ir nesusipainioti priegaidžių.

Kita vertus, su priegaidžių skyrimu susijusi ir priegaidžių kaita (arba jos nebuvimas) giminiškuose žodžiuose. Tai vadinamasis metatonijos reiškinys. **Metatonija – priegaidės pasikeitimas tai pačiai žodžio daliai priklausančiame skiemenyje žodžių darybos metu ar skirtingose to paties žodžio formose**, pvz.:

ámžius, ámžinas, bet bendraamžis,-ė
dárbas, nedárbas, bet bedařbis,-ė,
láisvė, neláisvė, bet belaĩšvis,-ė,
téisė, téisinis,-ė, téisininkas,-ė, bet beteĩsis,-ė,
lygiateĩsis,-ė, visateĩsis,-ė,
tévas, bet betėvis,-ė,
dirbti, dirba, dirbo, bet dirbtų,
bėgti, bėga, bėgo, bet bėgs.

Tačiau dažnai metatonijos nebūna, pvz.:

jaĩšmas, bejaĩsmis,
jėgà (jėga), bejėgis, bejėgiškas,
laĩkas, belaĩkis,-ė,
saváitė, saváitgalis,
tuřtas, netuřtas, betuřtis,-ė, tuřtinis,-ė,
vaĩkas, bevaĩkis,-ė, vaĩkiškas,-a.

Taigi reikia būti dėmesingiems ir giminiškų žodžių kirčiavimą pasitikrinti žodynuose.

6.2. Terminų ir kitų žodžių kirčiuotės, jų nustatymas

Remiantis kirčio šokinėjimo dėsningumais, visi terminai, kaip ir kiti linksniuojami žodžiai, skirstomi į keturias kirčiuotes. Jos žodynuose būna pažymėtos skaitmenimis – 1, 2, 3, 4, parašytas skliausteliuose po žodžio. Kaip rodo tyrimai, daiktavardžiai dažniausiai (apie 80 procentų) kirčiuojami pagal 1 ir 2 kirčiuotes. Taigi į šias terminų kirčiuotes reikia atkreipti ypąč didelį dėmesį. Terminų kirčiuotę galima nustatyti pagal **daugiskaitos naudininko** ir **daugiskaitos galininko** formų kirčio vietą (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Kirčiuotės

	1 kirčiuotė	2 kirčiuotė	3 kirčiuotė	4 kirčiuotė
Daugiskaitos naudininko kirtis	kamiene	kamiene	galūnėje	galūnėje
Daugiskaitos galininko kirtis	kamiene	galūnėje	kamiene	galūnėje
Pavyzdžiai	<i>įstaigoms, įstaigas, téisėms, téises, vyriausybėms, vyriausybės, téisininkams, téisininkus, aňtspaudams, aňtspaudus</i>	<i>ąktams, aktus, protokólams, protokolus, studentams, studentus, ekspertizėms, ekspertizės, objėktams, objektus</i>	<i>pareigóms, päreigas, aikštėms, áikštes, teiginiams, teiginius, užduotims, užduotis, darbdaviams, dárbdavius</i>	<i>baudóms, baudàs, bausméms, bausmės, teismams, teismus, skolóms, skolàs, ryšiams, ryšiùs</i>

Pirmoji kirčiuotė

Tai nesudėtinga kirčiuotė, nes jai priskiriami terminai visuose linksniuose kirtį turi tame pačiame kamienuose. Kaip matyti ir iš lentelėje pateiktų pavyzdžių, šios kirčiuotės žodžių gali būti kirčiuotas priešdėlis, šaknis ar priesaga. Reikia įsidėmėti, jog jei šios kirčiuotės terminų kirčiuojamas antras nuo galo skienuo, tai jo priegaidė visada bus tik tvirtapradė, pvz.: *idėja, rūšis, siena, teisėjas, žėnklas*. Taip pat pagal šią kirčiuotę kirčiuojami tam tikri tarptautiniai žodžiai, kurių antras nuo galo skienuo yra tvirtapradis, bet jo balsiai e, o, i, u tariami trumpai ir skienuo žymimas kairiniu ženklė, pvz.: *ekspėrtas, ekspėrtas, fėirma, fėondas, kėrsas, transpėrtas*. Jei kirčiuojamas tolesnis negu antras nuo galo skienuo, jis gali būti ir tvirtapradis, ir tvirtagalė, ir trumpas, pvz.: *klėusimas, kėltintojas, aėntrašė, beėndrininkas, prezėdiumas, savėivalda*. Pateikiami keli išlinksniuoti ir sukirčiuoti pirmosios kirčiuotės terminai (kirčiuotas žodžio priešdėlis, kirčiuota šaknis arba priesaga):

Vienaskaita

V.	<i>sėskaita</i>	<i>tėisė</i>	<i>valstėybė</i>	<i>savėivalda</i>
K.	<i>sėskaitos</i>	<i>tėisės</i>	<i>valstėybės</i>	<i>savėivaldos</i>
N.	<i>sėskaitai</i>	<i>tėise</i>	<i>valstėbei</i>	<i>savėivaldai</i>
G.	<i>sėskaitą</i>	<i>tėisę</i>	<i>valstėbę</i>	<i>savėivaldą</i>
Įn.	<i>sėskaita</i>	<i>tėise</i>	<i>valstėbe</i>	<i>savėivalda</i>
Vt.	<i>sėskaitoje</i>	<i>tėisėje</i>	<i>valstėbėje</i>	<i>savėivaldoje</i>

Daugiskaita

V.	<i>sėskaitos</i>	<i>tėisės</i>	<i>valstėybės</i>	<i>savėivaldos</i>
K.	<i>sėskaitų</i>	<i>tėisių</i>	<i>valstėbių</i>	<i>savėivaldų</i>
N.	<i>sėskaitoms</i>	<i>tėisėms</i>	<i>valstėbėms</i>	<i>savėivaldoms</i>
G.	<i>sėskaitas</i>	<i>tėises</i>	<i>valstėbes</i>	<i>savėivaldas</i>
Įn.	<i>sėskaitomis</i>	<i>tėisėmis</i>	<i>valstėbėmis</i>	<i>savėivaldomis</i>
Vt.	<i>sėskaitose</i>	<i>tėisėse</i>	<i>valstėbėse</i>	<i>savėivaldose</i>

Patartina įsidėmėti tam tikrus priešdėlius turinčius žodžius, kurie kirčiuojami pagal pirmąją kirčiuotę, pvz.:

añt- (ne **ánt-**): *añtkainis, aňtpelnis, aňtpuolis, aňtrankiai, aňtraštė, aňtspaudas,*

apý-: *apýgarda, apýlanka, apýlinkė,*

į-: *įdarbis, įkainis, įkaltis, įklija, įranga, įspūdis, įstaiga, įtaka, įžanga,*

są-, sán-: *sąjunga, sąlyga, sąmata, sąnaudos, sąvoka, sándėris, sándoris, sándrauga, sánkryža, sántaika.*

Mūsų kalboje yra daug priesagų, su kuriomis padaryti terminai yra kirčiuojami pagal pirmąją kirčiuotę. Pateikiami administracinėje kalboje ir teisės tekstuose dažniausiai vartojami priesagų vediniai:

-aitis, -ė: *mergaitė, savaitė, vaikaitis, -ė, giminaitis, -ė, našlaitis, -ė, Vilimaitė* (ir kitos priesagoje *-aitė* kirčiuotos merginų pavardės), (išimtis: *aukštaitis, -ė* (2), *žemaitis, -ė* (2)),

-ėjas, -a: *draudėjas, -a, patarėjas, -a, rinkėjas, -a, steigėjas, -a, vedėjas, -a,*

-ýba, -ýbos: *gamýba, gynyba, prekyba, tarnýba, valdýba, žinyba, žvalgyba, dalýbos, derýbos, netesybos,*

-ýbė: *aplinkybė, atsakomybė, atstovybė, galimybė, nepriklausomybė, nuosavybė, pilietybė, savybė, savivaldýbė, specialybė, vadovybė,*

-ýnas, -ė: *kaimýnas, -ė, kainýnas, knygýnas, teisýnas, žinýnas, žodýnas,*

-óvė: *bendrovė, vietovė, tikrovė, gerovė, įvairovė, naujovė,*

-ininkas, -ė: *ākcíninkas, -ė, beňdríninkas, -ė, derýbininkas, -ė, liudininkas, -ė, pírmininkas, -ė, tárpíninkas, -ė, téisininkas, -ė, veřslíninkas, -ė, virříninkas, -ė,* (Yra nedaug daiktavardžių, kurių priesaga *-ininkas, -ė* būna kirčiuota, ir tada šie daiktavardžiai kirčiuojami pagal antrąją kirčiuotę, pvz.: *valdiniňkas, -ė, valandiniňkas, -ė, šaliniňkas, -ė, amatiniňkas, -ė, pradiniňkas, -ė* (žr. 2 kirčiuotę).

Taip pat tarptautiniai žodžiai, turintys atitinkamus baigmenis, yra kirčiuojami pagal 1 kirčiuotę, pvz.:

-(i)ántas, -ė: *doktorántas, -ė, imigrántas, -ė, interesántas, -ė konsultántas, -ė, magistrántas, -ė, variántas,*

-**orius**, -**ė**: *auditorius*, -*ė*, *ambasadorius*, -*ė*, *instruktorius*, -*ė*, *kreditorius*, -*ė*, *lėktorius*, -*ė*, *organizatorius*, -*ė*,
 -**ántas**, -**ė**: *disertántas*, -*ė*, *doktorántas*, -*ė*, *interesántas*, -*ė*,
komersántas, -*ė*, *konsultántas*, -*ė*, *magistrántas*, -*ė*,
 -**ortas**: *ekspórtas*, *eskórtas*, *impórtas*, *spórtas*, *transpórtas*,
 -**értas**, -**ė**: *ekspértas*, -*ė*, *koncértas*,
 -**úrsas**: *konkúrsas*, *ekskúrsas*.

Be to, tarptautiniai terminai su baigmeniu **-ija** paprastai kirti turi trečiame nuo galo skiemenyje ir kirčiuojami pagal pirmąją kirčiuotę, pvz.: *asociácija*, *agrėsiija*, *delegácija*, *demokrátija*, *emigrácija*, *institúcija*, *integrácija*, *jurisdikcija*, *kompensácija*, *kompeteñcija*, *konkureñcija*, *konveñcija*, *kópija*, *liceñcija*, *mèriija*, *mìsiija*, *provokácija*, *rekomendácija*, *sánkcija*, *sėsiija*, *stìchija*, *subsìdiija* (nepainioti su lietuviškais žodžiais: *bendriija*, *žmonijà*, *nerijà*, *augalijà*, *brolijà*, *žiniijà* ir pan.).

Be to, reikėtų atsiminti, kad terminai su priesagomis **-(i)ava**, **-ena** kirčiuojami pagal pirmąją kirčiuotę, pvz.: *riñkliava*, *vėliava*, *páiniava*, *rášliava*, *átgyvena*, *búsenà*, *eĩsenà*, *eĩgsenà*, *laikýsenà*, *teĩsenà*.

Turime nemažai vietovardžių kirčiuojamų pagal pirmąją kirčiuotę, pvz.: *Vĩlnius*, *Naujójii Vĩlnia*, *Báltupiai*, *Bùivydiškės*, *Gariúnai*, *Justiniškės*, *Karvėliškės*, *Máišiagala*, *Piláitė*, *Rōkantiškės*, *Sántariškės*, *Šnìpiškės*, *Valākampiai*, *Vėrkiai*, *Viršùliškės*, *Žirmúnai*, *Klaipėda*, *Kėdainiai*, *Marijampolė*, *Mėdininkai*, *Rasėiniai*, *Šalčininkai*, *Visaginas*.

Antroji kirčiuotė

Antrajai kirčiuotei priklauso terminai ir specialiosios leksikos žodžiai, kurių **daugiskaitos naudininkas kirčiuotas priešpaskutiniame skiemenyje, o daugiskaitos galininkas – galūnėje**. Iš žemiau pateiktų išlinksnuotų ir sukirčiuotų terminų matyti, kad dauguma šios kirčiuotės linksnių turi kirčiuotą (tvirtagališkai ar trumpai) antrą skiemenį nuo galo ir tik keli linksniai – galūnę.

Vienaskaita

V.	<i>tyrimas</i>	<i>skuñdas</i>	<i>problemà</i>	<i>hipotèzè</i>
K.	<i>tyrimo</i>	<i>skuñdo</i>	<i>problèmos</i>	<i>hipotèzès</i>
N.	<i>tyrimui</i>	<i>skuñdui</i>	<i>problèmai</i>	<i>hipotèzei</i>
G.	<i>tyrimą</i>	<i>skuñdą</i>	<i>problèmą</i>	<i>hipotèžę</i>
Įn.	<i>tyrimù</i>	<i>skundù</i>	<i>problemà</i>	<i>hipotèzè</i>
Vt.	<i>tyrimè</i>	<i>skundè</i>	<i>problèmoje</i>	<i>hipotèžėje</i>

Daugiskaita

V.	<i>tyrimai</i>	<i>skuñdai</i>	<i>problèmos</i>	<i>hipotèzès</i>
K.	<i>tyrimų</i>	<i>skuñdų</i>	<i>problèmų</i>	<i>hipotèzių</i>
N.	<i>tyrimams</i>	<i>skuñdams</i>	<i>problèmomis</i>	<i>hipotèžėms</i>
G.	<i>tyrimùs</i>	<i>skundùs</i>	<i>problemàs</i>	<i>hipotèzès</i>
Įn.	<i>tyrimais</i>	<i>skuñdais</i>	<i>problèmomis</i>	<i>hipotèžėmis</i>
Vt.	<i>tyrimuose</i>	<i>skuñduose</i>	<i>problèmose</i>	<i>hipotèžėse</i>

Kaip matyti, antrosios kirčiuotės terminų visada galūnėje kirčiuojamas daugiskaitos galininkas, vienaskaitos įnagininkas, kurio galūnės *-u*, *-a*, *-e* (bet nekirčiuojamas įnagininkas su galūne *-iumi*, pvz.: *skaičiumi*, *kontroliėriumi*), vienaskaitos vietininkas tik su galūne *-e* ir vienaskaitos vardininkas, kurio galūnė tik *-(i)a*.

Pagal antrąją kirčiuotę kirčiuojama daug priesaginių terminų. Administracinėje kalboje ir teisės tekstuose dažniausiai vartojami šių priesagų vediniai:

-imas, -imai: *leidimas*, *nusikaltimas*, *nutarimas*, *įspėjimas*, *su-sirinkimas*, *papeikimas*, *patyrimas*, *keitimas*, *sprendimas*, *su-ėmimas*, *rinkimai*, *atsiminimai* (yra daug žodžių, kurių priesaga (ar viena iš priesagų) *-imas* yra nekirčiuota; tokie žodžiai kirčiuojami pagal pirmąją kirčiuotę, pvz.: *skātinimas*, *ketinimas*, *tvirtinimas*, *administrāvimas*, *registrāvimas*),

-ūmas: *abejingūmas*, *aplaidūmas*, *atsakingūmas*, *atsargūmas*, *beteisiškūmas*, *kaltūmas*, *pavaldūmas*, *pavojingūmas*, *saugūmas*, *skaidrūmas*, *slaptūmas*, *teisingūmas*, *teistūmas*, *valstybingūmas*,

-yklà (-ỹklà): *gamyklà*, *leidyklà*, *saugyklà*, *šaudyklà*,

-ỹklè: *taisỹklè*, *rodỹklè*,

-uōtè: *formuluōtè*, *ginkluōtè*, *grupuōtè*, *komandiruōtè*, *sta-žuōtè*,

-iētis, -ē: piliētis, -ē, tautiētis, -ē, užsieniētis, -ē, europiētis, -ē, pasienieētis, -ē, vilniētis, -ē,

-iniņkas, -ē: saviniņkas, -ē, valdiniņkas, -ē, darbiniņkas, -ē, kariniņkas, -ē, talkiniņkas, -ē,

-ōvas, -ē: atstōvas, -ē, atsakōvas, -ē, ieškōvas, -ē, rangōvas, -ē, varžōvas, -ē, vadōvas, -ē, žiūrōvas, -ē,

-ūnas, -ē: pareigūnas, -ē, seniūnas, -ē, lakūnas, -ē, atējūnas, -ē, pataikūnas, -ē,

-īnē: areštīnē, degalīnē, išklotīnē, pinigīnē, rinktīnē, suvestīnē,

-jynē, -jynēs: tėvynē, dykynē, landynē, eitynēs, imtynēs, rung-
tynēs,

-(i)ōnē: abejōnē, dvejōnē, keliōnē, malōnē, svajōnē,

-uōlis, -ē: jaumuōlis, -ē, drašuōlis, -ē, darbštuōlis, -ē, gudruō-
lis, -ē, šaumuōlis, -ē, teisuōlis, -ē, turtuōlis, -ē, varguōlis, -ē,

-īklis: rodīklis, dirgīklis, saugīklis, sprogdīklis, taikīklis, jun-
gīklis, varīklis.

Pagal antrąją kirčiuotę kirčiuojama labai daug tarptautinių žodžių. Dalis jų yra dviskiemeniai, pvz.: pvz.: *āktas, biūras, ceñtras, ceñzas, čekis, fāktas, grūpė, įzdas, kōdas, krizė, mētras, notà, pāktas, stāžas, šōkas, šrifas*. Tarptautinių daugiaskiemenių šios kirčiuotės terminų kirčiavimą galima įsidėmėti pagal baigmenis. Administracinėje kalboje dažnesni iš jų, pvz.:

-eñtas, -ē: abonemeñtas, absolveñtas, -ē, argumeñtas, depar-
tameñtas, disideñtas, -ē, dokumeñtas, eksperimeñtas, fragmeñtas,
konkureñtas, -ē, momeñtas, oponėñtas, -ē, parlameñtas, recenzeñ-
tas, -ē, refereñtas, -ē, reglameñtas, studeñtas, -ē,

-ūrà (-ūrą): advokatūrà, agentūrà, cenzūrà, diktatūrà, dokto-
rantūrà, infrastruktūrà, kandidatūrà, klientūrà, kultūrà, kupiūrà,
literatūrà, magistrantūrà, nomenklatūrà, prezidentūrà, procedūrà,
prokuratūrà, struktūrà,

-(i)ātas, -ē: advokātas, -ē, autokrātas, -ē, biurokrātas, -ē, de-
legātas, -ē, demokrātas, -ē, diplomātas, -ē, publikātas, komisa-
riātas, kandidātas, -ē, konsulātas, mandātas, notariātas, plagiā-
tas, referātas, rektorātas, sekretoriātas, senātas, sertifikātas,

-istas, -ē: aferistas, -ē, idealistas, -ē, juristas, -ē, krimi-

nalīstas, -ē, maksimalīstas, -ē, materialīstas, -ē, realistās, -ē, recidyvistās, -ē, specialīstas, -ē, terorīstas, -ē,

-ētās: autorītētas, biudžētās, bufētās, etikētās, fakultētās, imunitētās, kabinētās, komitētās, neutralītētās, parītētās, portrētās, prioritētās, suverenītētās,

-īzmas: altruīzmas, chuliganīzmas, egoīzmas, formalīzmas, idealīzmas, nacionalīzmas, sadīzmas, realizmas, skepticīzmas, terorīzmas, vandalīzmas,

-lōgas, -ē: dialōgas, filolōgas, -ē, ideolōgas, -ē, kinolōgas, -ē, kriminolōgas, -ē, monolōgas, psiholōgas, -ē, sociolōgas, -ē,

-ēktas: afēktas, aspēktas, defēktas, efēktas, intelēktas, komp-lēktas, konspēktas, objēktas, projēktas, prospēktas, subjēktas,

-āras, -ē: honorāras, komisāras, -ē, notāras, -ē, parlamentāras, -ē, semināras, signatāras, -ē, stacionāras,

-(i)ālas: filiālas, kapitālas, kriminālas, originālas, personālas, potenciālas, profesionālas, -ē, signālas, skandālas, vandālas, -ē, žurnālas,

-ītas, -ē: audītas, depozītas, kredītas, rekvizītas, tranzītas, vizītas,

-ēsas: interēsas, kongrēsas, procēsas, progrēsas, regrēsas,

-iērius, -ē: inžiniērius, -ē, kontroliērius, -ē, opozicioniērius, -ē, režisiērius, -ē.

Pagal antrajā kirčiuotē kirčiuojama dalis vietovardžiu, pvz.: *Akmēnē, ties Akmenē; Avižiēnīai, i Avižieniūs; Ignalinā, ties Ignalinā; Kalvarijōs, i Kalvarijās; Keļmē, ties Keļmē; Kirtīmai, i Kirtimūs; Lazdijai, i Lazdijūs; Markūčīai, i Markučīūs; Mažeīkīai, i Mažeikiūs; Nidā, ties Nidā; Skuōdas, ties Skuodū, Skuodē; Šeškinē, ties Šeškinē; Šilālē, ties Šilalē; Šilūtē, ties Šilutē; Trākai, Trāku, Trākams, i Trakūs, ties Trākais, Trākuose; Visōriai, i Visoriūs.*

Trečioji kirčiuotē

Kaip minēta, pagal trečīajā kirčiuotē kirčiuojami terminai ir kai kurie specialybēs žodžiai, kuriū **daugiskaitos naudininkas kirčiuojamas galūnėje, o daugiskaitos galininkas kirtį turi**

kamiene (antrame ar tolesniame nuo galo skiemenyje). Žodynuose prie trečiosios kirčiuotės žodžių būna parašytas vienas iš simbolių: 3, 3^a, 3^b, 3^{4a}, 3^{4b}, 3^{5a}, 3^{5b}, 3^{6b}. Jeigu yra kirčiuotas priešpaskutinis žodžio skiemuo, tai bus pažymėta tik 3 ir skiemuo visada bus tvirtapradis, pvz.: *áikštę* (3), *dárbas* (3), *žmónės* (3). Trečiosios 3^a kirčiuotės daugiaskiemenių žodžių kirtis tam tikruose linksniuose šokinėja iš galūnės į trečią nuo galo skiemenį, turintį tvirtapradę priegaidę, pvz.: *dúomenis*, *léidinius*, *príežastis*, *réiškinius*, o trečiosios 3^{4a} – iš galūnės į ketvirtąjį nuo galo skiemenį, turintį tvirtapradę priegaidę, pvz.: *įrenginį*. Trečiosios 3^b kirčiuotės daugiaskiemenių žodžių kirtis tam tikruose linksniuose šoka iš galūnės į trečią nuo galo skiemenį, turintį tvirtagalę priegaidę arba trumpą balsį, pvz.: *ásmenį*, *áplinką*, *pádėtį*, *súdėtį*, *teĩginį*, o trečiosios 3^{4b} – iš galūnės į ketvirtąjį nuo galo skiemenį, turintį tvirtagalę priegaidę arba trumpą balsį, pvz.: *pádalinį*, *pávaldinį*, *úždavinį*. Taigi prie kirčiuotės žymens 3 laipsnio rodiklyje esantis skaitmuo rodo į kelintą skiemenį šokinėja kirtis, o raidė – kurią priegaidę turi kirčiuotas skiemuo.

Iš žemiau pateiktų išlinksniuotų ir sukirčiuotų trečiosios kirčiuotės terminų įsidėmėkite, kuriuose linksniuose kirtis yra galūnėje, o kuriuose – kamiene.

Vienaskaita

V.	<i>dárbas</i>	<i>leidinỹs</i>	<i>pažymà</i>	<i>sutartĩs</i>
K.	<i>dárbo</i>	<i>léidinio</i>	<i>pažymõs</i>	<i>sutartiẽs</i>
N.	<i>dárbui</i>	<i>léidiniui</i>	<i>pážymai</i>	<i>sutarčiai</i>
G.	<i>dárbaq</i>	<i>léidinį</i>	<i>pážymą</i>	<i>sutartį</i>
Įn.	<i>dárbu</i>	<i>léidiniu</i>	<i>pážyma</i>	<i>sutartimĩ</i>
Vt.	<i>darbè</i>	<i>leidinyjè</i>	<i>pažymoje</i>	<i>sutartyjè</i>

Daugiskaita

V.	<i>darbaĩ</i>	<i>leidiniaiĩ</i>	<i>pážymos</i>	<i>sutartyss</i>
K.	<i>darbũ</i>	<i>leidiniũ</i>	<i>pažymũ</i>	<i>sutarčių</i>
N.	<i>darbáms</i>	<i>leidiniáms</i>	<i>pažymóms</i>	<i>sutartĩms</i>
G.	<i>dárbus</i>	<i>léidinius</i>	<i>pážymas</i>	<i>sutartis</i>
Įn.	<i>darbaĩs</i>	<i>leidiniaiĩs</i>	<i>pažymomĩs</i>	<i>sutartimĩs</i>
Vt.	<i>darbuosè</i>	<i>leidiniuosè</i>	<i>pažymosè</i>	<i>sutartyssè</i>

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, vienaskaitos ir daugiskaitos vietininko, daugiskaitos kilmininko ir naudininko linksnių galūnė visada būna kirčiuota, daugiskaitos galininko galūnė visada – nekirčiuota, o vienaskaitos įnagininko taip pat nekirčiuota, išskyrus žodžius, turinčius priesagą *-tis*: *sudėtimì, sutartimì, bendratimì, graužatimì*.

Administracinėje kalboje iš trečiosios kirčiuotės priesaginių žodžių reikėtų įsidėmėti šių priesagų vedinius:

-inỹs: *ieškinỹs, įrenginỹs, junginỹs, kalinỹs, -ė, mėginỹs, padalinỹs, padarinỹs, pasiuntinỹs, -ė, pavaldinỹs, -ė, pirkinỹs, radinỹs, samdinỹs, -ė, spaudinỹs, taikinỹs, teiginỹs, traukinỹs,*

-muõ: *atitikmuõ, dëmuõ, duomuõ, lygmuõ, matmuõ, pradmuõ, sprogmuõ, vaidmuõ,*

-menà: *didmenà, laikmenà, mažmenà, naũdmenos, staigmenà (bet smũlkmena (1)).*

Yra grupė sudurtinių terminų, kurie gali būti kirčiuojami pagal skirtingus trečiosios kirčiuotės tipus, pvz.: *triukšmadarỹs, -ė (3^{4b}, 3^b), geradarỹs, -ė (3^{4b}, 3^b), piktadarỹs, -ė (3^{4b}, 3^b), niekadarỹs, -ė (3^{4b}, 3^a), žaladarỹs, -ė (3^{4b}, 3^b), ugniagesỹs, -ė (3^{4b}, 3^b), laiškanesỹs, -ė (3^{4a}, 3^b), stebukladarỹs, -ė (3^{4b}, 3^b), laivavedỹs, -ė (3^{4b}, 3^a), galvažudỹs, -ė (3^{4a}, 3^b).*

Tam tikri Lietuvos v i e t o v a r d ž i a i kirčiuojami pagal šią kirčiuotę, pvz.: *Anykšciaĩ (3), Anykšciũ, į Anykščius, Anykščiuosė; Jonavà (3^b), Jonavõs, ties Jõnava, Jonavojė; Jũrbarkas (3^a), ties Jũrbarku, Jurbarkė; Kernavė (3^b), Kernavės, į Keřnavę, ties Keřnave, Kernavėjė; Kretingà, Kretingõs, į Krėtingà, ties Krėtinga, Kretingojė; Neringà (3^b), Neringõs, į Nėringà, ties Nėringa, Neringojė; Sudervė (3^b), Sudervės, į Sũdervę, Sudervėjė; Širvintos (3^a), Širvintũ, į Širvintas, ties Širvintomis, Širvintosė; Telšiaĩ (3), Telšiũ, į Tëlšius, ties Telsiaĩs, Tëlšiuosė; Varènà (3), Varènõs, ties Varėna, Varėnojė.*

Ketvirtoji kirčiuotė

Ketvirtosios kirčiuotės terminų **daugiskaitos naudininko ir galininko** linksniai kirčiuojami galūnėje. Šios kirčiuotės terminų kirtis tam tikruose linksniuose šokinėja **iš galūnės tik į priešpakinį tvirtagalį ar trumpą skiemenį**. Bendriniai ketvirtosios kirčiuotės daiktavardžiai būna tik dviskiemeniai, pvz.: *baudà, bylà, globà, kratà, plėtrà, rangà, ryšys, skolà, veikà, veiklà, vertė, žalà, žymà, žymė*.

Vienaskaita

V.	<i><u>bausmė</u></i>	<i><u>baudà</u></i>	<i><u>skolà</u></i>	<i>veiksmas</i>
K.	<i><u>bausmės</u></i>	<i><u>baudõs</u></i>	<i><u>skolõs</u></i>	<i>veiksmo</i>
N.	<i>baĩsmei</i>	<i>baĩdai</i>	<i>skõlai</i>	<i>veiksmui</i>
G.	<i>baĩsmę</i>	<i>baĩdą</i>	<i>skõlą</i>	<i>veiksmą</i>
Įn.	<i><u>bausmė</u></i>	<i><u>baudà</u></i>	<i><u>skolà</u></i>	<i><u>veiksmù</u></i>
Vt.	<i><u>bausmėjė</u></i>	<i><u>baudojė</u></i>	<i><u>skolojė</u></i>	<i><u>veiksmė</u></i>

Daugiskaita

V.	<i>baĩsmės</i>	<i>baĩdos</i>	<i>skõlos</i>	<i><u>veiksmáĩ</u></i>
K.	<i><u>bausmiũ</u></i>	<i><u>baudiũ</u></i>	<i><u>skoliũ</u></i>	<i><u>veiksmũ</u></i>
N.	<i><u>bausmėms</u></i>	<i><u>baudõms</u></i>	<i><u>skolõms</u></i>	<i><u>veiksmámms</u></i>
G.	<i><u>bausmės</u></i>	<i><u>baudás</u></i>	<i><u>skolàs</u></i>	<i><u>veiksmiũs</u></i>
Įn.	<i><u>bausmėmìs</u></i>	<i><u>baudomìs</u></i>	<i><u>skolomìs</u></i>	<i><u>veiksmáĩs</u></i>
Vt.	<i><u>bausmėsė</u></i>	<i><u>baudosė</u></i>	<i><u>skolosė</u></i>	<i><u>veiksmuosė</u></i>

Kaip matyti iš pavyzdžių, šios kirčiuotės terminų daugiskaitos linksniai, išskyrus tam tikrų žodžių vardininkus, kirtį turi galūnėje, taip pat visada kirčiuotą galūnę turi vienaskaitos naudininko ir vietininko linksniai.

Pagal ketvirtąją kirčiuotę kirčiuojama dalis Lietuvos vietovardžių, pvz.: *Alytùs, Alytaĩs, ties Alytumì, Alytujė; Balsiaĩ, ĩ Balsiũs, Balsiuosė; Garliavà, Garliavõs, ĩ Garliávą, ties Garliavà, Garliavojė; Giruliaĩ, Giruliũ, ĩ Giruliũs, Giruliuosė; Kaĩnas, ĩ Kaĩną, ties Kaunù, Kaunė; Riešė, Riešės, ĩ Riešę, ties Riešė, Riešėjė; Šeštokaĩ, Šeštokĩ, ĩ Šeštokùs, ties Šeštokaĩs, Šeštokuosė*.

6.3. Priešpaskutinio skiemens taisyklė

Terminų, kaip ir kitų kaitomų žodžių, kirtis šokinėja iš vieno skiemens į kitą pagal tam tikras taisykles. Pagrindinė taisyklė, apimanti ir linksniuojamus, ir asmenuojamus žodžius, yra vadinamoji **priešpaskutinio skiemens taisyklė**. Ji linksniuojamų žodžių yra tokia: **jeigu vienaskaitos galininko linksnyje priešpaskutinis kirčiuotas skiemuo yra ilgas tvirtagalys arba trumpas kirčiuotas** (t. y. skiemenį sudaro trumpasis balsis), **tai kirtis visada nušoka į galūnę šiose žodžių formose**:

1. Vyrishkosios ir moteriškosios giminės daugiskaitos galininko linksnyje, pvz.: *bėdą* → *bėdàs*, *bedar̃bį*, *-ę* → *bedarbiùs*, *-ès*, *diagnozė* → *diagnozès*, *grupuōtę* → *grupuotès*, *katalogą* → *katalogùs*, *lietuvį*, *-ę* → *lietuviùs*, *-ès*, *muītą* → *muitiùs*, *nutarimą* → *nutarimùs*, *prėkę* → *prekès*, *telefōną* → *telefonùs*, *veiklą* → *veiklàs*.
2. Vyrishkosios ir moteriškosios giminės vienaskaitos įnagininko linksnyje, kai galūnės yra **-a**, **-e**, **-u**, pvz.: *diagnozė* → *diagnozè*, *saugimą* → *saugumù*, *seminārą* → *seminarù*, *sprendimą* → *sprendimù*, *struktūrą* → *struktūrà*, *telefōną* → *telefonù*, *tyrimą* → *tyrimù*, *vadovą*, *-ę* → *vadovù*, *-è*, *vadovėlį* → *vadovėliù*.
3. Tik vyrishkosios giminės vienaskaitos vietininko linksnyje, jeigu galūnė tik **-e**, pvz.: *leidimą* → *leidimè*, *nutarimą* → *nutarimè*, *objektą* → *objektè*, *paragrąfą* → *paragrafè*, *teismą* → *teismè*, *tyrimą* → *tyrimè*, *veiksmą* → *veiksmè*.
4. Moteriškosios giminės vienaskaitos vardininko linksnyje, jeigu galūnė **-(i)a**, pvz.: *baūdą* → *baudà*, *mokyklą* → *mokyklà*, *prokuratūrą* → *prokuratūrà*, *sistėmą* → *sistėmà*, *skōlą* → *skolà*, *valdžią* → *valdžią*, *žmonių* → *žmoniją*.

Antrojo nuo galo skiemens taisyklė galioja ir tikriniams daiktavardžiams, pvz.: *Kaiñą* → *ties Kaunù*, *Kaunè*, *Eurōpą* → *Europà*, *su Europà*; *Irāką* → *Irakù*, *Irakè*, *Strasbūrą* → *ties*

Strasbūrù, Strasbūrè, Āgne → *Agnè, Editą* → *Edità, su Edità, Lìnq* → *Linà, su Linà, Jústą* → *su Justù, Liùdą* → *su Liudù.*

Iš pateiktų pavyzdžių galima suprasti, kad priešpaskutinio skiemens taisyklė negalioja pirmosios ir trečiosios kirčiuotės terminams, nes jų arba priešpaskutinis skiemuo yra tvirtapradis, arba kirtis yra tolesniame nei antras nuo galo skiemenyje (tada priegaidė gali būti bet kokia arba trumpas balsis), pvz.: *áikštę* → *ties áikšte, áikštes* (3); *galimýbę* → *galimýbe, galimýbes* (1), *káina* → *káina, su káina, káinas* (1); *pāramą* → *su pārama, paramojè* (3^b); *núorodą* → *núoroda, su núoroda, núorodas* (1), *Líetuvą* → *Lietuvà, su Líetuva, Lietuvojè* (3^a).

6.4. Sudėtinių terminų būdvardžių kirčiavimas

Administracinėje ir teisės srities kalboje nemažai vartojama sudėtinių terminų, pvz.: *administrācinė atsakomýbė, finānsinè atskaitomýbès dokumeñtas, įstatinìs kapitālas, kasācinis skuñdas, kontrolinìs ākcijų pakėtas, kriminālinè policija, lengvātinè paskolà, nuródomieji kėlio ženklai, operatývinès priemonès, slaptà informācija, tarptautinè teisè, týcinis padegìmas, uždaroji ākcinè bendrovė, valiūtiniè sāskaita, viešoji įstaiga*. Sudėtinio termino pagrindinis žodis paprastai yra daiktavardis, kurių kirčiavimą kaip tik ir aptarėme. O sudėtinio termino rūšiniai terminai dažniausiai būna būdvardžiai ar dalyviai. Dabar juos ir panagrinėsime.

Rūšiniai terminai – būdvardžiai – kirčiuojami pagal tas pačias taisykles, kaip ir terminai daiktavardžiai ir taip pat turi keturias kirčiuotes, pvz.: *administrācinis, -è* (1), *teisėtas, -a* (1), *beteĩsis, -è* (2), *tarptautinìs, -è* (2), *ātviras, à* (3^b), *didelis, -è* (3^b), *specialus, -ì* (4), *sunkùs, -ì* (4).

Administracinėje kalboje vartojama itin daug būdvardžių, turinčių priesagą *-inis, -è*. Reikia įsidėmėti, kad vieni būdvardžiai su šia priesaga yra kirčiuojami pagal pirmąją, o kiti – pagal antrąją

kirčiuotę. Tai priklauso nuo pamatinio žodžio (daiktavardžio, iš kurio padarytas būdvardis) kirčio vietos, kurią galima nusistatyti pagal daugiskaitos naudininko (ar kilmininko) linksnį.

Pagal pirmąją kirčiuotę kirčiuojami priesagos **-inis**, **-ė** būdvardžiai tada, kai:

pamatinio žodžio daugiskaitos naudininkas (ar kilmininkas) kirčiuotas antrame nuo galo skiemenyje, pvz.: *civiliams (civilių) → civilinė atsakomybė, diplomātams (diplomātu) → diplomātinis kòrpusas, finānsams (finānsų) → finānsinis sándoris, grùpėms (grùpių) → grùpinis nusikaltimas, psichològams (psichològų) → psichològinis smùrtas, vertýbėms (vertýbių) → vertýbiniai pòpie-riai*. (Yra viena kita išimtis: *ceñtrams (ceñtru) → centrìnis (2), kaŗtams (kaŗtu) → kartìnis (2)*).

padaryti iš tarptautinių žodžių su baigmenimis **-ija**, **-ika**, kurie darant būdvardį numetami, pvz.: *administrācija → administrācinė bylā, demarkācija → demarkācinė linija, demokrātija → demokrātinis režimas, ekonòmika → ekonòminis nusikaltimas, informācija → informācinės technologijos, kompensācija → kompensācinė išmoka, profilāktika → profilāktinės priemonės, reprèsija → reprèsinė struktūrā, reprezentācija → reprezentācinės išlaidos, sintètika → sintètiniai narkòtikai, tāktika → tāktinės pratýbos*. (Išimtis – *partìnis (2)*). Darant būdvardžius iš tokių daiktavardžių, **-ij-**, **-ik-** kartais neatmetama, tada būdvardis jau būna antrosios kirčiuotės, pvz.: *fízika → fizikìnis dýdis, klāsika → klasikinės kalbos, kolònija → kolonijìnis kāras, sèrija → serijìnė gamýba*.

Būdvardžiai su priesaga **-inis**, **-ė** kirčiuojami pagal antrąją kirčiuotę, kai:

pamatinio žodžio daugiskaitos naudininkas (ar kilmininkas) kirčiuojamas galūneje, pvz.: *asmenìms (asmenų) → asmenìnis klāusimas, buitìms (buičių) → buitìnis konfliktas, daiktāms (daiktų) → daiktìnis įròdymas, karāms (karų) → karìniai mókymai, kryžmėms (kryžmių) → kryžminė apklausā, lytìms (lyčių) → lytìnis nusikaltimas, planāms (planų) → planìnis ūkis, tautòms (tautų) →*

tautinės mąžumos ir tarptautinis konfliktas, žymėms (žymių) → žyminis mókestis.

pamatinio žodžio daugiskaitos naudininkas (ar kilmininkas) kirčiuotas trečiame ar tolesniame nuo galo skiemenyje, pvz.: *apývartoms (apývartų) → apyvarðtinis kapitālas, atāskaitoms (atāskaitų) → ataskaitinis susirinkimas, palūkanoms (palūkanų) → palūkaninė paskolà, pātentams (pātentų) → patentinis susitarimas, sálygoms (sálygu) → sályginis paleidimas, visuomenėms (visuomenių) → visuomeniniai sántykiai.*

pamatinis žodis reiškia medžiagà, pvz.: *áuksas → auksinis pāpuošalas, cemeñtas → cementiniai pamatai, giñtaras → gintarinė apýrankė, gipsas → gipsinė išlieja, mēdis → medinis tiltas, mēdvilnė → medvilniniai drabūžiai, metālas → metalinis strýpas, pōpierius → popieriniai pinigai, sidābras → sidabrinis laikrodis. (Yra išimčių: aližjus → aližjiniai dažaĩ, betonas → betoninė ūztvara, bronzà → bronzinė skulptūrà ir kt.)*

padaryti išrieveiksmių, pvz.: *atgal → atgalinis ādresas, nuolat → nuolatinis dārbas, šiañdien → šiandieninis įvykis, viñkart → viñkartinė pašalpà. (Bet: apliñk → apliñkinis kēlias, saváime → saváiminis užsidegimas, tiesióg → tiesióginiai rinkimai ir kt.)*

Be pirmosios kirčiuotės būdvardžių su priesaga *-inis, -ė*, dar neretai pasitaiko šios kirčiuotės būdvardžių su priesagomis:

-ingas, -a: *avaringas kēlio rúožas, dėmesingas elgesys, iškilmingas āktas, kerštingas žmogus, kompetentinga pareigūnė, pareigingas studeñtas, planingas dārbas, pražūtinga politika, skolinga bendrovė, teisingas sprendimas, valdingas tonas,*

-iškas, -a: *analogiškos sálygos, lietuviški gaminiai, savanaūdiškas póelgis, savanōriška draugijà, savarañkiškas dārbas, vaikiškas elgesys,*

-ėtas, -a: *kaukėtas plėšikas, neteisėtas veiksmas, paveldėtas dáiktas, teisėtas saviniñkas, žymėta kupiūrà.*

Rūšiniai terminai – įvardžiuotiniai būdvardžiai, padaryti iš pirmosios kirčiuotės paprastųjų būdvardžių, išlaiko jų kirčio vietà

ir priegaidę, pvz.: *atsakingas, -a* → *atsakingasis, -oji, iškilmingas, -a* → *iškilmingasis, -oji, teisėtas, -a* → *teisėtasis, -oji, vienišgas, -a,* → *vienišgasis, -oji.*

Pagal antrąją kirčiuotę, be priesagos *-inis, -ė* būdvardžių, kirčiuojama nemažai sudurtinių būdvardžių, pvz.: *daugiaprāsmis pasākymas, daugiareikšmis žodis, dvipūsis eīšmas, trišlė sutartis, ilgamėtis dārbas, lygiateīšiai sāntykiai, tuščiagaŗbis žmogū, visu-reīgė mašinà.*

Pagal trečiąją kirčiuotę kirčiuojami priešdėliniai būdvardžiai, pvz.: *ātviras atsākymas, ātvirkšćias veiksmas, įprastas elgesys, patikimà (pātikimà) informācija, ištikimas tarnāutojas, nūosavas nāmas.*

Būdvardžiai, turintys galūnę *-us, -i,* dažniausiai kirčiuojami pagal ketvirtąją kirčiuotę, pvz.: *aktualūs reiškinyš, amoralūs žmogū, agresyvūs keleivis, apsukrūs veřslininkas, fiktyvì sutartis, formālūs sāntykiai, konfidencialì informācija, nelegalūs dārbas, objektyvūs tyrīmas, racionalūs sprendīmas, realì politika, privatūs interėsas, subjektyvūs pōziūris* (su galūne *-us, -i* yra ir trečiosios kirčiuotės žodžių, pvz.: *tānkus, -i* (3), *ūmūs, -ì* (3)).

Taip pat aukštesniojo laipsnio būdvardžiai su priesaga *-esnis, -ė* kirčiuojami pagal ketvirtąją kirčiuotę, pvz.: *aukštėsnė instāncija, konkretėsnis ātvejis, pirmėsnė vietà, vėlėsnis laikas, žymėsnis mōkslininkas.*

Rūšiniais terminais dažnai būna neveikiamosios rūšies dalyviai, ypač jų įvardžiuotinės formos, pvz.: *keliamà problemà, lāukiamas rezultātas, pateikiamà atāskaita, priīmamas įstātymas, siūlomas projėktas, svaŗstoma pataisà, vėrtinama užduotìs, atsi-skaītomoji sāskaita, baigiamās dārbas, baudžiamās procėsas, draūdžiamosios pājamos, eīnamosios pāreigos, kāltinamoji kalbà, kārdomoji priėmonė, mōkomasis leidinyš, nurōdomieji kėlio ženklai, sprōgstamosios mēdžiagos.* Vieni iš šių dalyvių yra kirčiuojami pastoviai, t. y. linksniuojant kirtis visada lieka kamiene ir tame

pačiame skiemenyje, o kiti yra kilnojamo kirčiavimo. Pastoviai kirčiuojami paprastai tie neveikiamosios rūšies dalyviai, kurie padaryti iš daugiaskiemenių arba iš trečiosios asmenuotė (*o* kamieno) dviskiemenių veiksmažodžių, pvz.: *gyvėna* → *gyvėnamas*, *-a*, *ištėisina* → *ištėisinamas*, *-a*, *káltina* → *káltinamas*, *-a*, *rāšo* → *rāšomas*, *-a*, *taĩpo* → *taĩpomamas*, *-a*. Taip pat dažniausiai pastoviai kirčiuojamos ir įvardžiuotinės tokių dalyvių formos, t. y. jos išlaiko neįvardžiuotinių formų kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *apmókėstinamasis*, *-oji*, *atsākomasis*, *-oji*, *atsiskaĩtomasis*, *-oji*, *išteisinamasis*, *-oji*, *(ne)kilnójamasis*, *-oji*, *bañdomasis*, *-oji*, *rāšomasis*, *-oji*, *sañdomasis*, *-oji*, *tárdomasis*, *-oji*, *taĩpomasis*, *-oji*.

Dalyviai, padaryti iš pirmosios ir antrosios asmenuotės (*a* ir *i* kamienų) dviskiemenių veiksmažodžių, yra kirčiuojami nepastoviai, pvz.: *baũdžia* → *baũdžiamas*, *-à*, *baũdžiamo*, *-òs*, *baũdžiamám*, *-ai*, *baũdžiamu*, *-a*, *baũdžiamì*, *-os*; *kėlia* → *kėliamas*, *-à*, *kėliamo*, *-òs*, *kėliamám*, *-ai*, *kėliamu*, *-a*, *kėliamì*, *-os*; *láukia* → *láukiamas*, *-à*, *láukiamo*, *-òs*, *láukiamám*, *-ai*, *láukiamì*, *-os*, *mýli* → *mýlimas*, *-à*, *mýlimo*, *-òs*, *mýlimám*, *-ai*, *mýlimì*, *-os*; *žỹmi* → *žỹmimas*, *-à*, *žỹmimo*, *-òs*, *žỹmimám*, *-ai*, *žỹmimì*, *-os*. Šių dalyvių įvardžiuotinės formos irgi yra kilnojamo kirčiavimo, taigi bus: *baũdžiamàsis*, *-òji*, *kėliamàsis*, *-òji*, *láukiamàsis*, *-òji*, *mýlimàsis*, *-òji*, *žỹmimàsis*, *-òji*. Reikia paminėti, kad dabartinėje kalboje kilnojamą kirtį linkusios gauti ir iš priesaginių bei 3 asmenuotės veiksmažodžių kamienų padarytos esamojo laiko neveikiamųjų dalyvių įvardžiuotinės formos, todėl konkrečiu atveju verta pasitikrinti.

6.5. Administracinėje kalboje vartojamų veiksmažodžių irrieveiksmių kirčiavimas

Terminų veiksmažodžių nebūna, tačiau tam tikros reikšmės veiksmažodžiai dažnai vartojami konkrečiose administracinės ar teisės kalbos formuluotėse, todėl reikėtų įsidėmėti nors pačius pagrindinius jų kirčiavimo dėsniumus.

Yra pastovaus kirčiavimo veiksmažodžių, kurių visos pagrindinės formos kirčiuojamos tvirtapradiškai. Jų ir pirmasis, ir antrasis asmuo irgi išlaiko pagrindinės formos kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *dirbti, dirba, dirbo* → *dirbu, dirbi, dirbau, dirbai; gróbtí, gróbia, gróbė* → *gróbiu, gróbi, gróbiau, gróbei; klýsti, klýsta, klýdo* → *klýstu, klýsti, klýdau, klýdai; mókyti, móko, mókė* → *mókau, mókai, mókiau, mókei; síekti, síekia, síekė* → *síekiu, síeki, síekiau, síekei; skélbti, skélbia, skélbė* → *skélbíu, skélbí, skélbíu, skélbíei*.

Pastoviai kirčiuojami ir daugiaskiemeniai veiksmažodžiai, kurių kirtis (nesvarbu kokia priegaidė) yra tolesniame nei antras nuo galo skiemenyje, pvz.: *áiškinti, áiškina, áiškino* → *áiškinu, áiškini, áiškinau, áiškinai; apmókestinti, apmókestina, apmókestino* → *apmókestinu, apmókestini, apmókestinau, apmókestinai; išláisvinti* → *išláisvina, išláisvino, išláisvinu, išláisvini, išláisvinau, išláisvinai; núomoti, núomoja, núomojo* → *núomoju, núomoji, núomojau, núomojai; téisinti, téisina, téisino* → *téisinu, téisini, téisinau, téisinai; tvirtinti, tvirtina, tvirtino* → *tvirtinu, tvirtini, tvirtinau, tvirtinai; vértinti, vértina, vértino* → *vértinu, vértini, vértinau, vértinai; viēnyti, viēnija, viēnijo* → *viēniju, viēniji, viēnijau, viēnijai*.

Nepastovaus kirčiavimo veiksmažodžių pagrindinių formų antras nuo galo skienu kirčiuojamas tvirtagališkai arba trumpai, o 1 ir 2 asmens formų kirtis nušoka į galūnę, pvz., *baūdzia, baūdė* → *baudzíu, baudí, baudziaū, baudei; kyla* → *kylíu, kylí, kíló* → *kilaū, kilaĩ; reŋka, riŋko* → *renkù, renkì, rinkaū, rinkaĩ; teigia, teigė* → *teigiù, teigì, teigiaū, teigeĩ; teisia, teisė* → *teisiù, teisi, teisė* → *teisiaū, teiseĩ*.

Dar yra veiksmažodžių, kurių kirtis yra nepastovus tik esamojo arba tik būtojo kartinio laiko formose, pvz.: *kēlia* → *keliù, kelí* ir *kélė* → *kéliu, kélei; gina* → *ginù, giní* ir *gynė* → *gýniau, gýnei; gáuna* → *gáunu, gáuni* ir *gāvo* → *gavaū, gavaĩ; dúoda* → *dúodu, dúodi* ir *dāvė* → *daviaū, daveĩ*.

Kirčiuojant veiksmažodžius galima pritaikyti priešpaskutinio skiemens taisyklę – **jeigu esamojo arba būtojo kartinio laiko**

trečiojo asmens priešpaskutinis skiemuo yra ilgas tvirtagalys arba trumpas (kurį sudaro trumpasis balsis), **tai šių laikų pirmojo ir antrojo asmens formos kirtį turi galūnėje**, pvz.: *atliška, atliko* → *atliekù, atlieki, atlikaũ, atlikaĩ; keňkia, keňkè* → *kenkiù, kenki, kenkiaũ, kenkeĩ; peňka, piňko* → *perkù, perki, pirkaũ, pirkaĩ; rėmia, rėmè* → *remiù, remi, rėmiaũ, rėmeĩ; skleĩdzia, skleĩdè* → *skleidziù, skleidi, skleidziaũ, skleideĩ; skuba* → *skubù, skubi; teĩgia, teĩgè* → *teigiù, teigi, teigiaũ teigeĩ; tỹli* → *tyliù, tyli; tiňka, tiko* → *tinkù, tinki, tikaũ, tikaĩ*.

Nesunku įsidėmėti, kad beveik visada kirčiuojamas veiksmažodžių priešdėlis **pér-** pvz.: *pėrauklėti, pėrauklėja, pėrauklėjo; pėrkainoti, pėrkainoja, pėrkainojo; pėrspausdinti, pėrspausdina, pėrspausdino; pėrspėti, pėrspėja, pėrspėjo; pėrvažiuoti, pėrvažiuoja, pėrvažiavo*.

Priesaginių veiksmažodžių priesagos **-ėti, -yti, -oti, -uoti** yra kirčiuotos tvirtapradiškai ir tam tikrose tokių veiksmažodžių formose, kuriose išlieka kirčiuotas priesagos balsis ar dvibalsis, jis išlieka tvirtapradis (išskyrus būsimąjo laiko trečiąjį asmenį), pvz.: *naudóti* → *naudóju, naudója, naudójai, naudójo, naudódavo; paveldėti* → *paveldėjau, paveldėjai, paveldėjome, paveldėjote, paveldėjo, paveldėdavo, paveldėsiu, paveldėsi; skubėti* → *skubėjau, skubėjai, skubėjome, skubėjote, skubėdavo, skubėsiu, skubėsi; valdyti* → *valdýdavau, valdýdavai, valdýdavo, valdýsiu, valdýsi; vetiوتي* → *vetiúodavau, vetiúodavai, vetiúodavo, vetiúosiu, vetiúosi*.

Prieveiksmiai, kaip ir veiksmažodžiai, neretai pavartojami konkrečiose administracinės ar teisės kalbos formuluotėse, todėl aptarsime reikalingiausius jų kirčiavimo atvejus. Paprastai susiduriama su prieveiksmių turinčių priesagą **-(i)ai**, kirčiavimu, kuris ir kelia daugiausia neaiškumą. Šie prieveiksmiai daromi iš būdvardžių ir dalyvių.

Prieveiksmiai, padaryti iš dviskiemenių būdvardžių, turinčių galūnę **-as, -a**, dažniausiai kirčiuojami galūnėje, pvz.: *slãptas* → *slaptaĩ, tikras* → *tikraĩ, tvirtas* → *tvirtaĩ, áukštas* → *aukštaĩ, rėtas* → *retaĩ (bet greĩtas* → *greĩtai)*.

Iš dviskiemių būdvardžių, turinčių galūnę **-us, -i**, padarytirieveiksmiai kirčiuojami galūnėje, jei jų šaknis trumpa, pvz.: *budrūs* → *budriai*, *miklūs* → *mikliai*, *pigūs* → *pigiai*, *stiprūs* → *stipriai*, *tikslūs* → *tiksliai*. O jei būdvardžio šaknis ilga, tairieveiksmis išlaiko būdvardžio kirčio vietą ir vienaskaitos galininko priegaidę, pvz.: *baisūs*, *baisų* → *baisiai*, *brangūs*, *brangų* → *brangiai*, *saugūs*, *saugų* → *saugiai*, *smarkūs* → *smarkų*, *smarkiai*, *spartūs* → *spartų*, *spartčiai*, *taupūs* → *taupų*, *taupiai* (yra išimčių, bet tai buitinės kalbos žodžiai, pvz.: *gardžiai*, *karčiai*, *saldžiai*).

Prieveiksmiai padaryti iš daugiaskiemių pastoviai kirčiuojamų būdvardžių išlaiko pamatinio žodžio kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *ąsmeniškas* → *ąsmeniškai*, *atsakingas* → *atsakingai*, *drausmingas* → *drausmingai*, *kompetentingas* → *kompetentingai*, *tėisiškas* → *tėisiškai*, *(ne)teisėtas* → *(ne)teisėtai*, *vėsiškas* → *vėsiškai*.

Jeirieveiksmio pamatinis žodis yra daugiaskiemenis nepastoviai kirčiuojamas būdvardis, tairieveiksmis kirtį turi priesagoje, pvz.: *absolutūs* → *absoliučiai*, *agresyvūs* → *agresyviai*, *aktyvūs* → *aktyviai*, *demonstratyvūs* → *demonstratyviai*, *efektyvūs* → *efektyviai*, *individualūs* → *individualiai*, *fiktyvūs* → *fiktyviai*, *formalūs* → *formaliai*, *konkretūs* → *konkrečiai*, *legalūs* → *legaliai*, *modernūs* → *moderniai*, *natūralūs* → *natūraliai*, *normalūs* → *normaliai*, *nuosaikūs* → *nuosaikiai*, *nuoširdūs* → *nuoširdžiai*, *objektyvūs* → *objektyviai*, *oficialūs* → *oficialiai*, *operatyvūs* → *operatyviai*, *originalūs* → *originaliai*, *pastovūs* → *pastoviai*, *pažangūs* → *pažangiai*, *preliminarūs* → *preliminariai*, *priekabūs* → *priekabiai*, *punktualūs* → *punktualiai*, *racionalūs* → *racionaliai*, *realūs* → *realiai*.

Iš kai kurių daugiaskiemių būdvardžių padarytusrieveiksmius galima kirčiuoti dvejopai: *įdōmiai* ir *įdomiai*, *malōniai* ir *maloniai*, *padōriai* ir *padoriai*, *patōgiai* ir *patogiai*.

Prieveiksmiai su baigmeniu **-(i)ai**, padaryti iš veikiamosios rūšies esamojo ir būtojo kartinio laiko dalyvių išlaiko dalyvio vienaskaitos galininko kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *priderantis*,

priderantį → *priderančiai*, *užsispyręs*, *užsispyrusį* → *užsispyrusiai*, *vykęs*, *vykusį* → *vykusiai*.

Prieveiksmiai, padaryti iš pastoviai kirčiuojamų neveikiamosios rūšies esamojo, būtojo laiko ir reikiamybės dalyvių išlaiko dalyvio kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *įtikinamas* → *įtikinamai*, *neišvengiamas* → *neišvengiamai*, *neišmatuojamas* → *neišmatojamai*, *nenusąkomas* → *nenusąkomai*, *apgalvotas* → *apgalvotai*, *negirdėtas* → *negirdėtai*, *abejotinas* → *abejotinai*, *pakartotinas* → *pakartotinai*. Prieveiksmiai, padaryti iš tokių pačių, tik nepastoviai kirčiuojamų dalyvių, kirtį turi baigmenyje, pvz.: *atstumiamas* → *atstumiamai*, *patikimas* → *patikimai*, *prideramas* → *prideramai*, *sukalbamasis* → *sukalbamai*, *įtemptas* → *įtemptai*, *išstėtas* → *ištėtai*, *būtinasis* → *būtinai*, *atmiñtinasis* → *atmintinai*.

6.6. Apibendrinamieji pratimai

6.6.1 pratimas. Pabraukite kirčiuotą skiemenį.

Kodeksas, sprendimas, kompetencija, klausimai, atsakymas, objektivus, kontrolė, tekstas, administracinis, valdžia, visuomenė, kompetentingas, atstovas, pripažinimas, sąlyga, parama, formaliai, užsienis, imunitetas, jurisdikcija, norma, privatus, juridinis, asmuo, turtas, politinis, diskriminacinis, pilietis, pareigūnas, protokolas, straipsnis, pranešimas, nuosprendis, aplinkybės, laisvė, komisija, vyriausybė, kriterijus, gyventojas, garantija, sąjunga, apsauga, aspektas, partija, tarnautojas, bešališkumas, konvencija, pareiga, demokratinis, saugumas, principas, interesas.

***6.6.2 pratimas.** Pabraukite kirčiuotą skiemenį. Į vieną stulpelį surašykite žodžius, turinčius trumpą kirčiuotą skiemenį, į kitą – ilgą kirčiuotą skiemenį.

Kolegija, posėdis, rajonas, prašymas, pareiškimas, pareiškėjas, respublika, rinkliava, nutarimas, prekyba, centras, studentė, vieta, mašina,

balsas, draugas, hipotezė, bauda, kabinetas, posėdis, teismas, kalba, raštas, teisėtvara, juriskonsultas, seimas, konspektas, sprendimas, automobilis, skola, diplomas, dialogas, reiškinys, valdytojas, žemė, žodis.

6.6.3 pratimas. Į vieną stulpelį surašykite žodžius, kurių kirčiuotą skiemenį sudaro vienbalsis, į kitą – dvibalsis. Sukirčiuokite.

Bauginti – baugina, kilti – kilo – kilimas, gadina – gadinti, gyvena – gyventojas, rimti – nurimo, barti – bara – barimas, kelti – kelia, mėgina – mėginti – mėginimas, stumti – stumia – stūmimas, saugo – saugumas, vaidina – vaidinti, prikabino – prikabinti, sprogdinti – sprogdino – sprogdinimas, išdalinti – išdalina, ramina – raminti, priminti – priminė, atminti – atmintis.

6.6.4 pratimas. Sukirčiuokite žodžio galą.

Nariai, tautų, skubius tyrimus, naujas zonas, tautinius konfliktus, Lietuvos, skaudžioms pastaboms, teiginys, svarbių pažymų, pavaldiems teismams, didelėmis baudomis, skaudžius smūgius, žmonių kančių, nuobodžioms paskaitoms, tautinės bendrijas, geriems darbams, kelis pareiškimus, taikiais veiksmais, ženklai, asocialių asmenų, specialias vietas, turimoms atsargoms.

6.6.5 pratimas. Tvirtapradžius ir tvirtagalius skiemenis pažymėkite atitinkamomis priegaidėmis.

Darbas, nedarbas, dirbti, darbingas, darbdavys, darbuotojas, darbininkas; kaltė, kaltas, kaltinti, kaltintojas, bekaltis, kaltininkas; varginti, vargsta, vargas, vargingas, vargšas; laisvė, laisvas, nelaisvė, išlaisvinti, laisvėti; laimė, nelaimė, laimingas, laiminti, laimėti; melas, melagis, melagingas, meluoti, melagystė; laiptai, laiptinė, laiptoti, laipinti; laipsnis, laipsniškas, laipsniuoti, laipsniavimas, laiškas, laiškiniškas, laiškiniškas; vardas, vardažodis, vardyti, vardijimas; kelias, kelelis, keliauti, keliautojas, keliavo, keliauninkas, keliaženklis, kelininkas; baudų, bausti, baudėjas, baudinys, bausmė.

6.6.6 pratimas. Sukirčiuokite žodžius.

Lietuva, darbas, žmogus, metai, didelis, diena, laikas, respublika, straipsnis, kalba, šalis, asmuo, naujas, kartas, žemė, gyvenimas, klausimas, vaikas, pagrindas, veikla, antras, bendras, grupė, priemonė, pasaulis, pradžia, moteris, tvarka, užsienis, komisija, pinigai, gyventojas, kaina, reikalas, sprendimas, tikslas, socialinis, sutartis, vardas, pavardė, elementas, rezultatas, sunkus, santykis, balsas, amžius, apsauga, reikšmė, šeima, turtas, namas, namai, laisvė, pavadinimas, greitai, valdžia, ministerija, valdymas, padėtis, kraštas, jaunas, kaimas, pagrindas, autorius, draugas, paskutinis, centras, politika, ministras, ministerija, laikotarpis, išlaidos, dėmesys, priežastis, rinkta, fondas, savaitė, gatvė, terminas, suma, tekstas, esmė, partija, švietimas, pastatas, reikalavimas.

***6.6.7 pratimas.** Pagal daugiskaitos naudininko ir galininko linksnių kirčio vietą nustatykite terminų kirčiuotes ir sukirčiuokite žodžius.

Įstatymas, principas, bendrovė, pareiga, tyrimas, kalba, būklė, ordinas, apdovanojimas, valstybė, veikla, padėtis, problema, teismas, ginčas, reglamentavimas, teiginys, paraiška, bauda, vieta, argumentas, pobūdis, elgesys, grupė, paslauga, straipsnis, paragrafas, apskritis, apylinkė, priedas, alga, atlyginimas, atlygis.

***6.6.8 pratimas.** Išrinkite žodžius, kuriems tinka antro nuo galo skiemens taisyklė.

Žodį, firmą, taisyklę, asmeninį, vežslą, pratimą, uostą, Vilnių, Lietuvą, universitetą, studentą, fondą, fakultetą, knygą, pajamas, streiką, produkciją, maršrutą, eksportą, banką, tarptautinį, poziciją, simbolinį, mokesčių, draudimą, kompaniją, ceftą, rišką, vietovę, vilniėti, nuolatinių, apimtį, pasaulį, kongresą, kompiuterį, padėjėją, lietūvį, biudžetą, litą, darbą, prospektą, kultūrą, nuomonę, atsakingą.

***6.6.9 pratimas.** Raskite žodžius, kurie paklūsta antrojo nuo galo skiemens taisyklei. Parašykite šių žodžių vienaskaitos naudininko ir vietininko, daugiskaitos galininko linksnius ir sukirčiuokite.

Laikas, sostinė, sankryža, nepasitenkinimas, automobilis, šviesofono-

ras, transportas, problema, gatvė, bėda, pusė, signalas, šviesa, ženklas, saugumas, tarnyba, pareigūnė, paslaptis, perdavimas, atstovas, vietovė, vadovė, inspekcija, viršininkas, pavaduotojas, spauda, aplinkybės, pilietė, viza, siena, kontrolė, auditas, šalis, pasienis, autobusas, diena, nepilnametis, tvarka, nuobauda, miestas, vyriausybė.

***6.6.10 pratimas.** Sukirčiuokite ir nurodykite kirčiuotes.

Administracinis, akademinis, akcinis, asmeninis, asmeniškasis, atsakingas, brangus, buitinis, civilinis, daiktinis, drausmingas, imlus, informacinis, ištikimas, komercinis, kompensacinis, konkretus, masinis, mažesnis, naujas, negatyvus, pareigingas, pastovus, prekybinis, sąmoningas, studentiškas, tarnybinis, tarptautinis, tautinis, turpinis, universitetinis, valingas, visuomeninis, visuomeniškas, žalingas, žalingesnis.

6.6.11 pratimas. Lygindami žodžius, raskite ir pažymėkite kirčio vietą.

Biurokratas – biurokratinis – biurokratija; analogija – analoginis – analogas; demokratas – demokratinis – demokratija; autokratas – autokratinis – autokratija; aristokratas – aristokratinis – aristokratija; buržuazija – buržuazinis; filosofinis – filosofija – filosofas; filologinis – filologija – filologas; fiziologinis – fiziologija – fiziologas; pedagoginis – pedagogika – pedagogas; sinonimiškasis – sinonimika – sinonimas; sociologinis – sociologija – sociologas; pataloginis – patologija – patalogas; mikroskopinis – mikroskopija – mikroskopas.

***6.6.12 pratimas.** Sukirčiuokite visus žodžius.

Darbo ministerija, patarėjų komanda, šiuo metu, tie klausimai bus sprendžiami vėliau, žiniasklaida be reikalo aptarė tyrimų medžiagą, turi galimybę dirbti kartu su premjeru, laikomas labiausiai patyrusiu pareigūnu, pateikė išvadas, iš klausė komentarus, patvirtino Lietuvos Respublikos Seimo komitetų vadovybę, daugiausia aistrų sukėlė permainos, tyrimus atliko generalinio direktoriaus įsakymu, bendrovė skolinga daugiau nei du milijonus litų, pernai ši suma išaugo dvigubai.

6.6.13 pratimas. Sukirčiuokite sudurtinius žodžius.

Aplinkosauga, aplinkotvarka, abipusis, abišalis, bendraklasis, bendrabutis, bendradarbis, bendrakalbis, bendrakursis, bendraturtis, darbdavys, darbovietė, darbotvarkė, daugiareikšmis, dvikalbis, dviprasmiškas, dvišalis, garbėtroška, gyvenvietė, kišenvagis, bendravardis, piliakalnis, pusiasalis, savaitgalis, savanaudis, savanoris, slapyvardis, slaptavietė, svetimžodis, sraigtasparnis, teisėsauga, teisėtvarka, trišalis, trispalvė, vienareikšmis, žemėlapis, žemėtvarka, žemėvalda, žiniasklaida.

6.6.14 pratimas. Sukirčiuokite Vilniaus mikrorajonų ir apylinkių pavadinimus.

Antakalnis, Antaviliai, Baltupiai, Buivydiškės, Dvarčionys, Kairėnai, Galgiai, Naujoji Vilnia, Sapieginė, Naujamiestis, Senamiestis, Užupis, Markučiai, Naujininkai, Liepkalnis, Kirtimai, Rasos, Salininkai, Žirmūnai, Bukčiai, Paneriai, Žvėrynas, Lazdynai, Karoliniškės, Justiniškės, Viršuliškės, Pašilaičiai, Pilaitė, Zujūnai, Karveliškės, Fabijoniškės, Šeškinė, Šnipiškės, Santariškės, Verkiiai, Visoriai, Aukštoji Riešė, Sudervė, Rokantiškės, Balsiai, Kryžiokai.

6.6.15 pratimas. Sukirčiuokite vietovardžius. Parašykite ir sukirčiuokite jų kilmininko, galininko, įnagininko ir vietininko linksnius.

Europa (2), Pabaltijys (3^{4b}), Lietuva (3^a), Vilnius (1), Kaunas (4, 2), Klaipėda (1), Šiauliai (4), Mažeikiai (2), Trakai (2), Kernavė (3^b), Telšiai (3), Tauragė (3^b), Jurbarkas (3^a), Kretinga (3^b), Palanga (3^b), Neringa (3^b), Nida (2), Preila (1), Gargždai (3^a), Pabradė (3^b), Šalčininkai (1), Alytus (4), Šeštokai (4), Varėna (3), Lazdijai (2), Ignalina (2), Biržai (1), Panevėžys (3^{4b}), Anykščiai (3), Utena (3^b), Ukmergė (3^b), Širvintos (3^a), Tauragnai (2), Maišiagala (1), Dubingiaĩ (3^b), Karaliaučius (1), Tolminkiemis (1), Tilžė (2), Gumbinė (2), Ragainė (2).

6.6.16 pratimas. Taisyklingai perskaitykite.

Susitarė su Europos Sąjunga, domėjosi Pabaltiju ir Lietuva, saugo Neringos gamtą, puiku Palangoje, vyko link Šatrijos kalno, pakvietė į

Telšius, slidinėjo Pabradėje, Širvintų savivaldybė, gimė Trakuose, išpūdingi Kernavės piliakalniai, lankėsi Žuvinto rezervate, šalia Tauragnų yra Tauragno ežeras, buvau Šiauliuose, traukinys atvažiavo į Šeštokus, senasis Stelmužės ažuolas, apsigyveno Jurbarke, Kretingos meras, Riešėje yra žirgynas, susitiko ir Alytuje, ir Varėnoje.

***6.6.17 pratimas.** Sukirčiuokite.

pareigingą specialistė, su pareigingą specialiste, pareigingas specialistes,

teisėtas aktas, teisėtu aktu, teisėtame akte, teisėtus aktus,
senas šoviny, senų šovinių, sename šovinyje, senus šovinius,

tarnyba, su tarnyba, tarnyboje, tarnybas,

greitas automobilis, greitame automobilyje, greitu automobiliu,
greiti automobiliai, greitus automobilius,

sudėtinga byla, sudėtingoje byloje, sudėtingas bylas,

asmeninė atsakomybė, asmeninė atsakomybe, asmeninėje atsakomybėje,

fizinis asmuo, fiziniai asmenys, fiziniu asmeniu,

Vilnius, ties Vilniumi, Vilniuje.

***6.6.18 pratimas.** Sukirčiuokite.

tarptautinė įstaiga, tarptautinė įstaiga, tarptautinės įstaigos, tarptautinės įstaigas,

jaunas prezidentas, jauną prezidentą, su jaunu prezidentu, jaunus prezidentus,

motociklas, motociklu, motocikle, motociklus,

piktas tardytojas, su piktų tardytoju, piktus tardytojus,

asmenišką skundą, asmeniškame skunde, asmenišką skundus,

sudėtingas uždavinys, su sudėtingu uždaviniu, sudėtingame uždavinyje,

didelė bausmė, didelėje baudoje, didelės bausmės (dgs. V.), didelės bausmes,

turistinė agentūra, turistinėje agentūroje, turistines agentūras,

Klaipėda, ties Klaipėda, Klaipėdoje,

Justiniškės, Justiniškėse.

6.6.19 pratimas. Sukirčiuokite.

sėkminga paieška, sėkmingą paiešką, su sėkminga paieška, sėkmin-
goje paieškoje,

ministras, ministrė, su ministru, su ministre, ministrus, ministres,
tikslus nurodymas, tikslūs nurodymai, tiksliu nurodymu, tikslius
nurodymus,

teisinė valstybė, su teisine valstybe, teisinėje valstybėje,

puikus kabinetas, puikų kabinetą, puikiu kabinetu, puikiame kabi-
nete, puikius kabinetus,

bausmė, bausmę, su bausme, bausmėje, bausmes,

diagnozė, diagnoze, diagnozes,

visuomeninis renginys, visuomeniniu renginiu, visuomeniniame
renginyje, visuomeninius renginius,

pareiškimas, su pareiškimu, pareiškime, pareiškimai, pareiškimus,

Lietuva, Lietuvoje, su Lietuva, o Lietuva! Pabaltijys, su Pabaltiju,
Pabaltijyje,

Vilniaus senamiestis, senamiestyje.

6.6.20 pratimas. Sukirčiuokite administracinės ar teisės kalbos formu- luotėse dažnai vartojamus veiksmazodžių formas.

Galioti, galioja, galiojo, kelti, kelia, kėlė, drausti, draudžia, draudė,
draus, tirti, tiria, tyrė, nutarti, nutarė, leisti, leidžia, leido, apmokestinti,
apmokestina, apmokestino, remti, remia, rėmė, paveldėti, paveldi, pa-
veldėjo, paveldės, perduoti, perduoda, perdavė, įstoti, įstojo, įpareigoti,
įpareigoja, įpareigojo, rasti, randa, rado, ras, nuomoti, nuomoja, nuomo-
jo, įkainoti, įkainojo, kainuoti, kainuoja, kainavo, pasirašyti, pasirašė,
pasirašys, imti, ima, ėmė, suvokti, suvokia, suvokė, tapti, tampa, tapo,
atgauti, atgavo, atgaus, pripažinti, pripažįsta, pripažino, privalėti, priva-
lo, privalės, siekti, siekia, siekė, laikytis, laikosi, laikysis, kontroliuoti,
kontroliuoja, kontroliavo, remti, remia, rėmė, atmesti, atmeta, atmetė,
atšaukti, atšaukia, atšaukė, atšauks, kilti, kyla, kilo, skirti, skiria, skyrė,
tekti, tenka, teko, reikalauti, reikalauja, reikalavo, reikalaus, turėti, turi,
turėjo, vengti, vengia, vengė, ginti, gina, gynė, atstovauti, atstovauja, at-
stovavo, atsovaus.

***6.6.21 pratimas.** Sukirčiuokite sudėtinius terminus.

Nekilnojamasis turtas, ginamoji kalba, teisišiamasis posėdis, draudžiamasis kelio ženklas, apmokestinamosios pajamos, gyvenamoji vieta, išteisinamasis nuosprendis, kardomoji priemonė, tvarkomasis posėdis, nurodomasis kelio ženklas, atsakomosios priemonės, vykdomasis raštas, atsakomoji redakcija, kaltinamoji kalba, atsiskaitomoji sąskaita, baudžiamasis procesas, draudžiamosios pajamos, įgaliojamasis raštas, einamoji skola, kaltinamasis nuosprendis, skiriamasis ženklas, išperkamoji vertė, kilnojamasis turtas, išpėjamasis kelio ženklas, pridedamoji vertė, samdomasis darbuotojas, konstatuojamoji nutarimo dalis.

6.6.22 pratimas. Sukirčiuokite konkrečiose administracinės ar teisės kalbos formuluotėse vartojamus prieviekmsius. Nurodykite pamatinę formą, kuri lemia atitinkamo prieviekmsio kirčiavimą.

Pakartotinai tikrino, proporcingai paskirstė, šiurkščiai pažeidė, perspektyviai atrodė, krupščiai peržiūrėjo, klaidingai paskelbė, atkakliai reikalavo, sekė paskui, absoliučiai tylėjo, skubiai sprendė, įtaigiai ir kantriai aiškino, staigiai pranešė, pigiai nuomavo, papildomai įrašė, tiksliai susitarė, akivaizdžiai tendencingai kalbėjo, rezultatyviai derėjosi, paskui papildė, gudriai surašė, liguistai reagavo, narsiai gynė savo nuomonę, pavydžiai slėpė, įtikinamai prieštaravo, populiariai kalbėjo, visiškai nepaisė, bailiai elgėsi, įtikinamai pasakojė.

6.6.23 pratimas. Sukirčiuokite tekstą.

Viskas rodo, kad Europos Parlamentas iš tikrųjų vis aktyviau dalyvaus teisės aktų priėmimo procese. Tačiau kol kas negalima manyti, kad taip bus iš tikrųjų. Parlamentas tebėra institucija, kuriai tolimi kasdieniai Bendrijos piliečių rūpesčiai, – tą liudija žemas dalyvavimo rinkimuose lygis valstybėse, kuriose balsavimas nėra privalomas. Be to, tokie balsuotojai, dalyvaudami Europos Sąjungos rinkimuose, labai dažnai išreiškia savo nuomonę vidaus, o ne Europos klausimais.

Pagaliau Teismas. Speciali jo paskirtis – užtikrinti Bendrijos teisės taikymo ir aiškinimo vienovę, tačiau jis negali priversti nacionalinių tei-

smų vadovautis jo sprendimais. Kaltinimai, nors ir nepagrįsti, kad jo teisminė politika daugiau remiama politiniais nei teisiniais motyvais, gali paskatinti iš naujo įvertinti jo, kaip Bendrijos teisės globėjo, vaidmenį. Šiaip ar taip, aišku, kad smarkiai išsiplėtus Bendrijos geografijai bus reikalinga institucinės struktūros, kuri iš esmės išliko tokia pat kaip ir tada, kai Bendriją sudarė tik šešios narės, reforma. (Walter Cairns. *Europos Sąjungos teisės įvadas*. 78 p.)

7. TERMINŲ IR KITŲ ADMINISTRACINĖS KALBOS ŽODŽIŲ DARYBA

- 7.1. Pagrindinės sąvokos.
- 7.2. Terminai.
- 7.3. Specialioji leksika.
 - 7.3.1. Būdvardis.
 - 7.3.2. Skaitvardis.
 - 7.3.3. Veiksmažodis.
 - 7.3.4. Prieveiksmis.
- 7.4. Apibendrinamieji pratimai.

Terminams daryti naudojami visi pagrindiniai mūsų kalbos žodžių darybos būdai. Ypač daug naujų terminų daroma iš daiktavardžių, veiksmažodžių, būdvardžių. Terminijos naujadarų daryba kai kuriais atvejais gali šiek tiek skirtis nuo bendrinės kalbos naujadarų darybos, bet neturi prieštarauti jos bendriesiems polinkiams²¹.

7.1. Pagrindinės sąvokos

Prieš pradėdant kalbėti apie žodžių darybos būdus ir bendrinėje kalboje pasitaikančius netinkamus žodžių darybos atvejus, reiktų prisiminti, jog pagal sandarą visi žodžiai skirstomi į **paprastuosius (pirminius)** ir **išvestinius (darinius)**. Žodžius, kurie nėra padaryti iš kito žodžio, vadiname paprastaisiais, o bet kuriuo darybos būdu padarytus iš paprastųjų – dariniais. Tie žodžiai, iš ku-

²¹ Žr. Gaivenis K. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2002, p. 57.

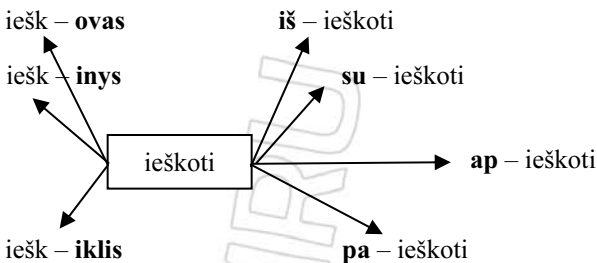
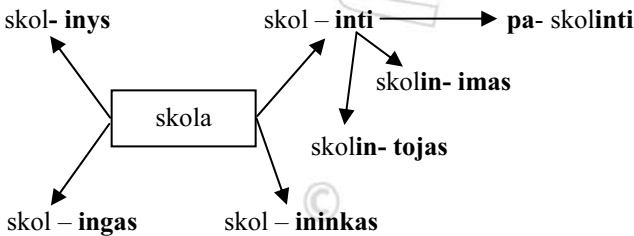
rių yra padaromi dariniai, vadinami pamatiniais žodžiais. Dariniai, kurie remiasi vienu pamatiniu žodžiu, vadinami **vediniais**, o tie, kurie remiasi dviem pamatiniais žodžiais, vadinami **sudurtiniais žodžiais**, arba **dūriniais**.

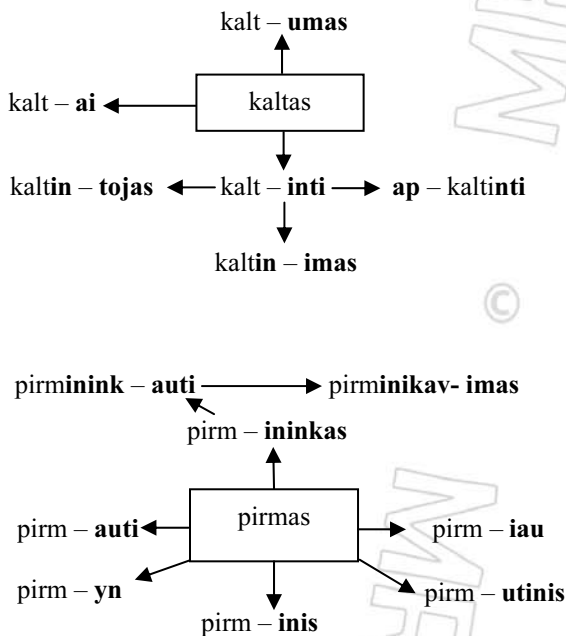
Lietuvių kalboje yra keturi pagrindiniai žodžių darybos būdai:

- priesaginis,
- priešdėlinis,
- galūninis,
- dūryba.

Iš lietuviško ar tarptautinės kilmės pamatinio žodžio bet kuriuo darybos būdu padarytas žodis (darinys) vadinamas **naujadaru**.

Priešdėliniu ir priesaginiu darybos būdu gali būti padaroma ir naujų žodžių (*siena* ir **užsienis**, **pasienis**; *skyrius* ir **poskyris**; *gauti* ir **apgauti**, **sugauti**; *rinkti* ir **rinkėjas**, **rinkikas**, **rinkimai**; *naujas* ir **naujiena**, **naujinti**), ir tiems patiems žodžiams suteikiamas naujas reikšmės atspalvis (*pulti* ir **puldinėti**; *važiuoti* ir **apvažiuoti**, **išvažiuoti**, **įvažiuoti**). Žodis gali turėti ne tik vieną, bet ir kelias priesagas, priesagą ir priešdėlį kartu (žr. 4 pav.).

4 pav. Darybos iliustracinė schema

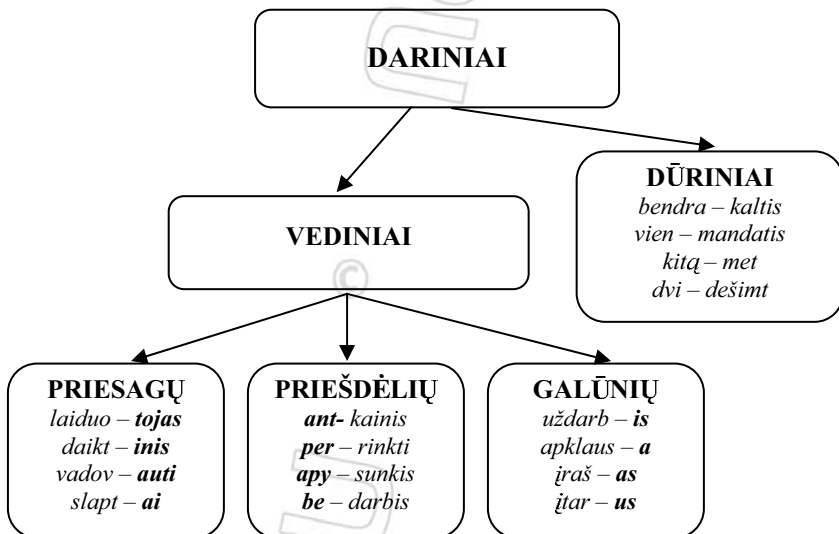
Naują žodį galima padaryti pakeitus vieną galūnę kita: *sauga* (: *saugus*), *kaltė* (: *kaltas*), *greitis* (: *greitas*), *vertė* (: *vertas*), *karys* (: *karas*), *apklausa* (: *apklausti*), *mainai* (: *mainyti*), *užstatas* (: *užstatyti*), *spaudas* (: *spausti*), *įrašas* (: *įrašyti*), *dešimtas* (: *dešimtis*), *įsakmus* (: *įsakyti*), *duslus* (: *dusti*). Kai kuriais atvejais gali pasikeisti pamatinio žodžio šaknies balsis: *įkaitas* (: *įkeisti*), *įnašas* (: *įnešti*).

Dalis naujų žodžių padaroma suduriant dviejų žodžių kamienus: *darbovietė*, *puskarininkis*, *nuompinigiai*, *bendrakaltis*, *bendradarbis*, *kraujomaiša*, *laikraštis*, *rinkodara*, *greitkelis*, *mažareikšmis*, *visateisis*, *šiųnakt*, *penkiasdešimt*, *pusšimtis*. Daugiausia sudurtinių terminų yra padaroma suduriant daiktavardį su daiktavardžiu (*dienpinigiai*, *kelkraštis*, *vietovardis*, *asmenvardis*, *dar-*

botvarkė), daiktavardį su veiksmažodžiu (*darbdavys, paminklo-sauga, žemėvalda, taikdarys*) ir būdvardį su daiktavardžiu (*pilna-metis, bendraautoris, plikledis*). Sudurtinių žodžių, arba dūrinių, kamienai gali būti sujungti tiesiogiai, t. y. be jungiamųjų balsių (*rankpinigiai, delspinigiai, lydkraštis, kelkraštis, vienmetis, visu-reigis, pusanthro, trečdalis*), arba su jungiamaisiais balsiais (*savi-valda, akligatvis, žemėlapis, prekystalis, dirvožemis, ilgalaikis, savikaina, paminklosauga, lygiateisis, savanoris, savadarbis*). Dū-rybos būdu gali būti padaroma ir tokių žodžių, kurių vienas dėmuo yra ne žodžio kamienas, o visas žodis, pvz.: *aplinkraštis, aplinkke-lis, savikaina, savikritika, trissyk, kažkoks, kažkas*.

Naują žodį galima padaryti vieno žodžio pradžią suduriant su visu kitu žodžiu, pvz.: *profscjunga, kolūkis*. Tokie žodžiai vadi-nami sudurtiniais sutrauktiniais žodžiais. Lietuvių kalboje jų nėra labai daug, nes toks žodžių darybos būdas, palyginti su prieš tai minėtais, nėra paplitęs.

Visa tai, kas buvo pasakyta, pavaizduota 5 paveiksle.

5 pav. Dariniai

Norint taisyklingai padaryti išvestinius žodžius, reikia laikytis tam tikrų žodžių darybos dėsnų, suvokti, kokia yra žodžių, daromų su vienu ar kitu darybos elementu, reikšmė. Tik tada galima pasirinkti tinkamus žodžių darybos būdus. Pavyzdžiui, daiktavardžiai su priesaga *-ymas* daromi iš tokių veiksmažodžių, kurie bendratyje turi priesagos balse *-y* ir esamojo laiko 3 asmens galūnę *-o* ((*įsakymas* (: *įsakyti, įsako*)), *įrašymas* (: *įrašyti, įrašo*)), o kitais atvejais daromi priesagos *-imas* vediniai ((*viršijimas* (: *viršyti, viršija, viršijo*)), *kaltinimas* (: *kaltinti, kaltina, kaltino*)). Su tomis pačiomis priesagomis negali būti daromi įrankių, prietaisų ir veikėjų pavadinimai (*autopakrovėjas* ir *krovėjas*), veiksmų, veiksmo rezultatų ir daiktų pavadinimai (*apvažiavimas* nevertotinas vietoj *lankstas, aplinkkelis*, o *sustojimas* vietoj *stotelė*) ir pan.

Darant naujus žodžius, ne visada galima remtis analogiškais kitų kalbų pavyzdžiais. Pirmiausia reikia žiūrėti, kad dariniai nesikirstų su savo kalbos žodžių darybos dėsniais, negriautų esamos sistemos.

Kalbos praktika rodo, kad darant išvestinius žodžius pasitaiko įvairių bendrinės kalbos normų pažeidimų. Pavyzdžiui, vietoj vedinių su priešdėliu *ne-* dažnai vartojami priešdėlį *be-* turintys žodžiai ((*bedarbystė* (= *nedarbas*), *betvarkė* (= *netvarka*), *bealkoholiniai* (= *nealkoholiniai*) gėrimai)), iš veiksmažodžių abstraktų daromi būdvardžiai su priesaga *-inis* ((*rinkiminė* (= *rinkimų*) *kampanija*, *draudiminis* (= *draudžiamasis*) *įvykis*, *ieškininis* (= *ieškinio*) *pareiškimas*, *įstatyminė* (= *įstatymų*) *bazė*)), iš veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvių –rieveiksmiai su priesaga *-(i)ai*, *nors jų vietoje geriau vartoti tos pačios priesagos vedinius, padarytus iš neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvių* (*įtikinančiai* – *įtikinamai*) *kalbėjo, pasiaukojančiai* – *pasiaukojamai*) *gynė*).

Kartais vediniai daromi be jokio reikalo, nes lygiai tą patį galima pasakyti pamatiniu žodžiu. Pavyzdžiui, prie žodžio pridemas priešdėlis, nors žodis be priešdėlio yra tikslesnis: *apmokamos* (= *mokamos*) *paslaugos*, *neapmokamos* (= *nemokamos*) *atostogos*, *apsaugos* (= *saugos*) *tarnyba*, *pakvietimas* (= *kvietimas*) ir

t. t. Vietoj labai paplitusių būdvardžių su priesaga *-inis*, *-ė* daug kur puikiai tinka požymi, rūši, priklausymą rodantis daiktavardžio kilmininkas: *derybinis* (= **derybų**) *objektas*, *teisminė* (= **teismų**) *reforma*, *kreditinė* (= **kredito**) *unija* ir pan.

Kai kuriais atvejais vienoms kalbos dalims daryti tinkami būdai taikomi norint pasidaryti kitų kalbos dalių žodžių. Pavyzdžiui, sakytinėje kalboje vartojami priesagos *-ietis*, *-ė* vediniai *gerietis*, *-ė*, *blogietis*, *-ė* netinkami todėl, kad šios priesagos vediniai bendrinėje kalboje daromi iš daiktavardžių ((*vilnietis*, *-ė* (: *Vilnius*), *kaimietis*, *-ė* (: *kaimas*)), o ne iš būdvardžių. Bendrinėje kalboje nevertotini daiktavardžiai, padaryti prie skaitvardžių pridėjus priesagą *-ukė*, pvz.: *trejukė* ((= **trejetas**, **trejetukas**; **trijulė**; **trivietis**, **-ė**; **trečiukas** (*autobusas*, *troleibusas*)). Su tokia priesaga daiktavardžiai daromi iš daiktavardžių.

Naujų žodžių kalboje gali atsirasti ne tik juos darant čia minėtais būdais, bet ir skolinantis iš kitų kalbų, išsiverčiant iš kitų kalbų, suteikiant žodžiui naują reikšmę. Visi nauji žodžiai vadinami **naujažodžiais**, arba **neologizmais**.

Kontroliniai klausimai ir užduotis

1. Kuriuos žodžius vadiname pirminiais žodžiais, o kuriuos dariniais?
2. Nurodykite pagrindinius žodžių darybos būdus.
3. Kuo naujadarai skiriasi nuo naujažodžių (neologizmu)?

7.2. Terminai

Terminais dažniausiai eina daiktavardžiai. Didžiausią terminų dalį sudaro dariniai.

Priesagų vediniai

Priesagų vedinių yra daug daugiau negu kitų tipų darinių. Su priesagomis daiktavardžiai gali būti daromi iš įvairių kalbos dalių: iš veiksmažodžių, pvz.: *gynimas* (: *gynė*), *gynyba* (: *gynė*), *veiksmas* (: *veikti*), *ieškinys* (: *ieškoti*), *valdytojas* (: *valdyti*), *nusikaltėlis* (: *nusikalto*), *tikrintuvas* (: *tikrinti*), *ginklas* (: *ginti*), iš daiktavardžių, pvz.: *vagystė* (: *vagis*), *derybininkas* (: *derybos*), *ambasadorius* (: *ambasada*), *parlamentaras* (: *parlamentas*), *išėivija* (: *išėivis*); iš būdvardžių, pvz.: *saugumas* (: *saugus*), *bendrovė* (: *bendras*), *lengvata* (: *lengvas*), *sveikata* (: *sveikas*), *aukštuomenė* (: *aukštas*); iš įvardžių, pvz.: *savininkas* (: *savo*), *visuomenė* (: *visas*); iš skaitvardžių, pvz.: *pirmininkas* (: *pirmas*), *antrininkas* (: *antras*); išrieveiksmių, pvz.: *daugetas* (: *daug*). Bene daugiau sia tokių vedinių padaroma iš veiksmažodžių.

Administracinėje kalboje labai paplitę veiksmažodiniai daiktavardžiai, turintys priesagas *-imas*, *-ymas*. Tokių vedinių galima padaryti iš kiekvieno veiksmažodžio. Dažniausiai tokiais vediniais reiškiamos abstrakčios sąvokos (veiksmai, būsenos): *vadovavimas*, *ispėjimas*, *klastojimas*, *kaltinimas*, *persekiojimas*, *sekimas*, *svarstymas*, *papildymas*, *siūlymas*, *laikymas*, *kardymas*, *mokymas*, *laisvės apribojimas*, *bylos nagrinėjimas*, *nuosprendžio švelninimas*, *skundo padavimas*, *ikiteisminis tyrimas*, *turto įkainojimas*, *skolos išieškojimas*, *prekybos reglamentavimas*, *taisyklių pažeidimas*, *įstatymų nesilaikymas*, *įgaliojimų viršijimas*, *verslo administravimas* ir t. t. Tačiau yra ir sukonkretėjusių, turinčių specialias reikšmes vedinių, kurie vartojami kaip konkretieji daiktavardžiai. Tokie yra administracinėje kalboje vartojami dokumentų

pvadinimai: *įstatymas, įsakymas, prašymas, nutarimas, pareiškimas, pažymėjimas, įgaliojimas, leidimas, liudijimas, sprendimas*.

Darant šių priesagų vedinius, reikia įsidėmėti, kad priesagą **-ymas** turi daiktavardžiai, padaryti iš tokių veiksmažodžių, kurie bendratyje turi priesagos balsę **-y-** ir esamojo laiko 3 asmens galūnę **-o**. Pavyzdžiui:

svarstyti, svarsto – svarstymas; skirstyti, skirsto – skirstymas; valdyti, valdo – valdymas; įrodyti, įrodo – įrodymas; įsakyti, įsako – įsakymas.

Priesagą **-imas** turi daiktavardžiai, padaryti iš tų veiksmažodžių, kurie bendratyje prieš **-ti** neturi priesagos balsės **-y-**: *nutarti – nutarimas; administruoti – administravimas; leisti – leidimas; nusikalsti – nusikaltimas; apriboti – apribojimas.*

Su priesaga **-imas** daiktavardžiai daromi ir iš tų veiksmažodžių, kurie bendraties priesagoje turi balsę **-y-**, o esamojo laiko 3 asmenyje **-ija** ir būtojo kartinio laiko 3 asmenyje **-ijo**. Pavyzdžiui: *liudyti, liudija, liudijo – liudijimas; vardyti, vardija, vardijo – vardijimas; viršyti, viršija, viršijo – viršijimas; keršyti, keršija, keršijo – keršijimas.*

Raštu, dokumentų kalboje (ypač kai reikia pasakyti abstrachiai, apibendrintai) tokie veiksmažodžių abstraktai vartojami dažnai, pvz.:

Pareiškimas dėl civilinės būklės akto registravimo, akto įrašo atkūrimo, pakeitimo, papildymo, ištaisymo ar anuliavimo paduodamas pareiškėjo gyvenamosios vietos apylinkės teismui [Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 514 str.]. Leidimų prekiauti ir teikti paslaugas viešosiose vietose išdavimo ir panaikinimo tvarką, leidimų prekiauti švenčių ir renginių metu išdavimo tvarką bei išvežiojamosios, išnešiojamosios prekybos tvarką numato Vilniaus miesto savivaldybės valdyba²². Pagrindinė teismo antstolių funkcija yra teismo

²² Prekybos viešosiose vietose taisyklės Lietuvos rytas. 2002.04.13.

*sprendimų ir kitų įstatymų numatytų vykdomųjų dokumentų priverstinis vykdymas*²³. Už norminių dokumentų reikalavimų nesilaikymą atsakomybę nustato Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas.

Su šių priesagų vediniais daromos dokumentų antraštės, svarstomų klausimų pavadinimai. Tokiais atvejais vartojami junginiai su prielinksniu *dėl*, pvz.:

Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas „Dėl Civilinio proceso kodekso oficialaus teksto išleidimo“;

Konvencija „Dėl priverstinio darbo panaikinimo“, „Dėl teisės jungtis į organizacijas ir vesti kolektyvines derybas principų taikymo“;

Lietuvos Respublikos Vyriausybės, profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų 1999 m. vasario 11 d. susitarimas „Dėl trišalio bendradarbiavimo“;

Svarstyta: 1. Dėl mokslo laipsnių pavadinimo trumpinimo.

2. Dėl valiutos pavadinimo „euras“ kirčiavimo.

Tokių abstrakčios reikšmės daiktavardžių vardininko formos vartojamos sudarant dokumentų atskirų dalių, skyrių, skirsnių antraštes. Pavyzdžiui:

Darbo sutarties sąlygų pakeitimas. Darbo sutarties sudarymas. Įdarbinimas. Darbo sutarties pasibaigimas. Darbo teisių įgyvendinimas ir gynimas. Kolektyvinių darbo sutarčių reglamentavimas. Civilinės būklės aktų įrašų atkūrimas, papildymas ir ištaisymas. Santuokos registravimas. Streiko skelbimas. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymas. Prašymo nagrinėjimas [pateikti pavyzdžiai yra Lietuvos Respublikos darbo kodekso ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso skyrių ir straipsnių pavadinimai].

²³ Kuconis P., Nekrošius V. *Teisėsaugos institucijos*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 63.

Veiksmažodiniai daiktavardžiai būdingi raštų kalbai, tačiau pernelyg dažnai vartojami stumia iš kalbos įprastesnius minčių raiškos būdus. Tokios darybos žodžiai sunkina kalbą, todėl reikia stengtis išsiversti be jų. Ypač dažnai abstrakčių veiksmažodinių daiktavardžių naudininkas yra vartojamas tikslui su paskirties atspalviu reikšti. Tokius vedinius reikia keisti veiksmažodžių, iš kurių jie yra padaryti, formomis (asmenuojamosiomis, bendratimi, padalyviu), šalutiniu sakiniu ar kitaip, pvz.:

Siunčiant vykdymui (= vykdyti) nuosprendį ar (ir) vykdomąjį raštą, byloje turi būti paliekami atitinkamų lydraščių nuorašai, patvirtinantys dokumentų išsiuntimo faktą²⁴. Jeigu buvo pasiūlyti du skirtingi klausimo išsprendimo variantai, kiekvienas iš jų apvarstomas jų pateikimo svarstymui (= svarstyti) eilės tvarka ir dėl kiekvieno iš jų priimamas sprendimas²⁵. Vidaus dokumentai naudojami organizacijos vidaus veiklai iforminti ir joje vykstančių operacijų fiksavimui (= vykstančioms operacijoms fiksuoti). Seimo komitetas pateikė svarstymui (= svarstyti) įstatymo projektą. Savivaldybė projekto įgyvendinimui (= projektui įgyvendinti) skyrė 187 tūkstančius litų. Nagrinėjimui (= Nagrinėti) atiduotos šešios baudžiamosios bylos. (dar žr. naudininko vartoseną). Įvažiavimas į atominės elektrinės teritoriją be leidimo draudžiamas (= Įvažiuoti į atominės elektrinės teritoriją be leidimo draudžiama). Ar įstatymas nenumato lygtinio paleidimo (= lygtinai paleisti) iš laisvės atėmimo vietas? Patikrinimu (= Tikrinant) nustatyta, kad į skundus ir pareiškimus buvo atsakyta įstatymo nustatyta tvarka. Pateikę suklastotus dokumentus norėjo įrodyti krovinio išsiuntimą (= kad krovinį išsiuntė). Draudimo įstatymas leidžia gyvybės draudimo įmonei vykdyti draudimą (= drausti) nuo nelaimingų atsitikimų ir nuo ligos.

²⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 332.

²⁵ Ten pat, p. 190.

Naudininko formas tikslui reikšti tinka vartoti tada, kai šių priesagų vediniai yra sukonkretėję ir nereiškia veiksmo pavadinimo arba daiktavardžiai turi konkretinąjį pažyminį:

*Europos Parlamentas pritarė **siūlymui** išplėsti sąrašą sričių, pagal kurį visoms Europos Sąjungos šalims bus leidžiama taikyti mažesnę pridėtinės vertės mokesį. Pritariama **sprendimui** atnaujinti ryšius su Baltarusijos valdžios institucijomis. Dalis pajamų buvo skirta **sveikatos draudimui**. Vis dar trūksta lėšų mokslui ir **švietimui**. Įstatymas teikiamas **pirmajam balsavimui**. Statuto projektą rengia **antram svarstymui**.*

Reikia įsidėmėti, kad priesagų **-imas**, **-ymas** vediniai, kuriais bendrinėje kalboje vadinamas veiksmas, nevartotini veiksmo vietai pavadinti, pvz.:

*valiutos **keitimas** (= **keitykla**); spalvotųjų metalų **supirkimas** (= **supirktuvė**); buitinės technikos **taisymas** (= **taisykla**); autobusų ir troleibusų **sustojimas** (= **stotelė**) ir pan.*

Administracinei kalbai būdingi ir abstrakčios reikšmės daiktavardžiai, sudaryti su priesaga **-umas**. Šie abstraktai daromi iš vardažodžių: būdvardžių, subūdvardėjusių dalyvių, daiktavardžių ir pan. Tokie vediniai dažniausiai daromi iš laipsniuojamų būdvardžių nelyginamojo laipsnio formų, pvz.: *saugumas* (: *saugus*), *teisnumas* (: *teisnus*), *veiksnumas* (: *veiksnus*), *konfidencialumas* (: *konfidencialus*), *konkretumas* (: *konkretus*), *nuosaikumas* (: *nuosaikus*), *sistemiškumas* (: *sistemiškas*), *grėsmingumas* (: *grėsmingas*), *teisingumas* (: *teisingas*), *teisėtumas* (: *teisėtas*). Iš nelaispsniuojamų būdvardžių šios priesagos vediniai nedaromi.

Reikėtų įsidėmėti, kad bendrinėje kalboje tokius vedinius įprasta daryti iš būdvardžių, turinčių paprastą ar darybiškai ne tokį sudėtingą kamieną. Kai to nepaisoma, atsiranda nevartotinių žodžių, pvz.:

*problematiškumas = **problemiškumas** (: **problemiškas**); sistematiškumas = **sistemiškumas** (: **sistemiškas**); adekvatiškumas = **adekvatumas** (: **adekvatus**), **tapatumas** (: **tapatus**).*

Kiti šią priesagą turintys vediniai daromi iš dalyvių. Didelė jų dalis yra padaryta iš neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvių, pvz.: *paveldimumas* (: *paveldimas*), *patikimumas* (: *patikimas*), *tinkamumas* (: *tinkamas*), *lankomumas* (: *lankomas*), *sergamumas* (: *sergamas*). Kur kas mažiau vedinių yra iš kitų rūšių dalyvių, pvz.: iš reikiamybės dalyvių ((*testinumas* (: *testinas*), *tikėtinumas* (: *tikėtinas*)), iš neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyvių ((*testumas* (: *testas*), *apibrėžtumas* (: *apibrėžtas*), *netikėtumas* (: *netikėtas*)).

Vienas kitas šią priesagą turintis vedinys yra padarytas iš kitų kalbos dalių žodžių: *pirmumas* (: *pirmas*), *daugumas* (: *daug*), *invalidumas* (: *invalidas*). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vietoj ne-lietuviškų žodžių *invalidas*, *invalidumas* kalbininkai siūlo vartoti lietuviškus *neįgalusis*, *neįgalumas*, *negalė*.

Priesagos **-umas** vediniais nusakomos su konkrečiu dalyku nesiejamos ypatybės, suprantamos kaip abstraktūs reiškinių pavadinimai. Administracinei kalbai tokie žodžiai labai parankūs, pvz.: *Darbdavio teisumą ir veiksnumą reglamentuoja Civilinis kodeksas* [Lietuvos Respublikos darbo kodekso 16 str.]. *Baudžiamosios bylos teisingumas – jos priklausymas vienam ar kitam teismui, kuris turi išnagrinėti bylą. Jei kai kurių sutarties sąlygų nereglamentuoja nei įstatymai, nei šalių susitarimai, tai jas ginčo atveju nustato teismas remdamasis papročiais, teisingumo, protingumo bei sąžiningumo kriterijais, įstatymų ar teisės analogija* [Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.149 str.]. *Konstitucijos išskirtinį pobūdį atskleidžia ir šie jos bruožai: teisėtumas, stabilumas ir realumas*²⁶. *Kiekvienam teismo sprendimui ar nuosprendžiui yra keliami teisėtumo ir pagrįstumo reikalavimai*²⁷. *Prokuratūra <...> įstatymų nustatyta tvarka padeda vykdyti teisingumą be užtikrinti*

²⁶ Kuconis P., Nekrošius V. *Teisėsaugos institucijos*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 16.

²⁷ Ten pat, p. 37.

teisėtumą²⁸. Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai²⁹. Abejojama kai kurių straipsnio autoriaus teiginių pagrįstumu. Visos šios institucijos privalo rūpintis saugumu. Butų pirkėjai buvo pasirinkti įvertinus jų patikimumą. Seimo sudaryta komisija tikrins komunalines paslaugas teikiančios akcinės bendrovės veiklos teisėtumą.

Pasitaiko, kad priesagos **-umas** vediniai kalboje vartojami jiems nebūdinga reikšme. Pavyzdžiui:

Priėmus atitinkamus teisės aktus buvo griežtinama valstybinio socialinio draudimo įmokų surenkamumo (= rinkimo, surinkimo) kontrolė. Galima drąsiai teigti, kad tokių teisės pažeidimų išaiškinamumas vis didėja (= išaiškinama vis daugiau). Statistikos duomenys rodo, kad šalyje kasmet mažėja gimstamumas (= gimimų, gimimų skaičius). Teigiama, kad sumažinus važiavimo greitį, sumažės avaringumas (= avarių, avarių skaičius). Avaringumo (= Avarių) priežastys dažniausiai tos pačios: nepasirenkamas saugus greitis.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad ne vienu atveju iš dalyvių padaryti priesagos **-umas** vediniai vartojami vietoj priesagų **-imas** ir **-ymas** vedinių veiksmui pavadinti.

Kuopiniai pavadinimai žymi gyvų būtybių ar negyvų daiktų grupę ar visumą. Tokie vediniai daromi su priesagomis **-ija** (išei-vija, žmonija, studentija), **-ynas** (laivynas), **-imas** (jaunimas), **-uomenė** (aukštuomenė, kariuomenė) ir kt. Administracinėje kalboje vartojami kuopiniai priesagos **-etas** pavadinimai: *visetas* (ap-linkybių visetas, nusikaltimų visetas), *daugetas* (prievolių daugetas, skolinininkų daugetas, kreditorių daugetas, aktyvusis daugetas, pasyvusis daugetas):

²⁸ Ten pat, p. 105.

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis / atsak. red. Jovaišas K. Vilnius: Teisės institutas, 2000, p. 237.

*Galimas ir kreditorių ir skolinininkų daugetas. Tai vadinama mišriuoju prievolės asmenų daugetu. <...> asmenų, kurie yra kreditoriai, daugetas vadinamas aktyviuoju daugetu*³⁰. Todėl sprendžiant, ar konkrečiu atveju darbo sutartis yra nutraukta dėl svarbių priežasčių, reikia atsižvelgti į darbo sutarties nutraukimo aplinkybių visetą.³¹

Didelę bendrinėje kalboje vartojamų asmenų pagal jų atliekamą veiksmą ar profesiją pavadinimų dalį sudaro priesagų vediniai. Paprastai jie daromi iš veiksmažodžių ir daiktavardžių.

Iš veiksmažodžių tokie vediniai, kuriais galima pavadinti asmenį tiek pagal trumpai trunkantį, atsitiktinį darbą ar atliekamą veiksmą, tiek pagal nuolatinį verslą, profesinį darbą, kaip nurodo „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika“ [2, p. 104–111], dažniausiai daromi su priesagomis **-tojas, -a** (vykdytojas, -a; paveldėtojas, -a; nuomotojas, -a; gelbėtojas, -a; stebėtojas, -a; valdytojas, -a) ir **-ėjas, -a** (draudėjas, -a; palikėjas, -a; tyrėjas, -a; teisėjas, -a; rėmėjas, -a). Kiek mažiau tokių vedinių sudaroma su priesagomis **-ovas, -ė** (ieškovas, -ė; atsakovas, -ė; užsakovas, -ė), **-ikas, -ė** (skundikas, -ė; draudikas, -ė; nešikas, -ė), **-inys, -ė** (pasiuntinys, -ė; kalinys, -ė), **-tinis, -ė** (įgaliotinis, -ė; globotinis, -ė; sugyventinis, -ė; išlaikytinis, -ė). Vos vienas kitas vedinys turi priesagą **-inčius** (karšintčius), **-yvė** (gimdė), **-agis, -ė** (melagis, -ė).

Dalis bendrinėje kalboje vartojamų tokią reikšmę turinčių asmenų pavadinimų yra daiktavardinės kilmės priesagos **-ininkas, -ė** vediniai (muitininkas, -ė; rentininkas, -ė; skolininkas, -ė). Šiais vediniais „asmenys dažnai pavadinami pagal tą objektą, kurį jie nuolat doroja, tvarko, tyrinėja, prižiūri, saugo, kuriuo prekiauja ar šiaip rūpinasi, pvz.: iždininkas, -ė; geležinkelininkas, -ė; durininkas, -ė“ [2, p. 138]. Nurodoma ir kitų požymių, pagal kuriuos gali būti sudaromi tokie asmenų pavadinimai: darbo vaisius, gaminy

³⁰ Mikelėnas V. *Prievolių teisė*. I dalis. Vilnius: Justitia, 2002, p. 126.

³¹ *Lietuvos Respublikos darbo kodekso komentaras*. I, II dalys. Vilnius: Justitia, 2003, p. 34.

(*plytininkas*, -ė; *sūrininkas*, -ė), darbo ar šiaip užsiėmimo priemonė, įrankis, instrumentas (*kanklininkas*, -ė; *keltininkas*, -ė), darbo vieta (*jūrininkas*, -ė; *spaustuvinininkas*, -ė). Tokių vedinių gali būti padaryta iš žodžių, žyminčių asmens turta, jo nuosavybę ir kartu pragyvenimo, pelno šaltinį (*dvarinininkas*, -ė; *įmoninininkas*, -ė). Kai kurių vedinių (*darbininkas*, -ė; *prekybininkas*, -ė) pamatiniais žodžiais pasakomas pats darbas, verslas ar veiklos sritis.

Dalis tokių vedinių yra padaryta iš būdvardžių, pvz.: *privatininkas*, -ė; *bendrininkas*, -ė; *blaivininkas*, -ė; *pėstininkas*, -ė.

Yra atitinkamas priesagas turinčių tarptautinių žodžių, vartojamų asmenims pagal profesiją ar atliekamą veiksmą pavadinti. Pavyzdžiui, **-istas**, **-ė** (*kriminalistas*, -ė; *prokuristas*, -ė³²; *žurnalistas*, -ė; *karjeristas*, -ė), **-ierius**, **-ė** (*kontrolierius*, -ė; *inžinierius*, -ė; *revoliucionierius*, -ė), **-orius**, **-ė** (*kreditorius*, -ė; *ambasadorius*, -ė; *direktorius*, -ė; *redaktorius*, -ė), **-aras**, **-ė** (*komisararas*, -ė; *notaras*, -ė; *parlamentaras*, -ė), **-eris**, **-ė** (*makleris*, -ė; *lyderis*, -ė; *felčeris*, -ė). Didžiausią tokių vedinių dalį sudaro priesagos **-istas**, **-ė** vediniai.

Lietuvių kalboje kai kuriais atvejais asmenims pagal profesiją ar veiklos pobūdį pavadinti lygiagrečiai vartojami tiek priesagą **-ininkas**, **-ė**, tiek priesagą **-istas**, **-ė** turintys daiktavardžiai, pvz.: *automobilininkas*, -ė ir *automobilistas*, -ė; *finansininkas*, -ė ir *finansistas*, -ė; *kompiuterininkas*, -ė ir *kompiuteristas*, -ė; *monopolininkas*, -ė ir *monopolistas*, -ė. Ar abiejų priesagų vediniai teiktini bendrinei kalbai? Jau prieš kelis dešimtmečius išleistuose „Kalbos praktikos patarimuose“³³ buvo atkreiptas dėmesys į kalboje vartojamus priesagos **-istas**, **-ė** vedinius ir su nuoroda *geriau* siūlyta jų vietoje rinktis priesagos **-ininkas**, **-ė** atitikmenis: *finansistas* (- **finansininkas**), *futbolistas* (- **futbolininkas**), *parašutistas* (- **para-**

³² Prokuristas – įgalotinis, veikiantis pagal komercinio juridinio asmens įgaliojimus.

³³ Žr. *Kalbos praktikos patarimai*. II pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslas, 1985, p. 7.

šiutininkas), *traktoristas* (- *traktorininkas*) . Taip pat pateikti ir lygiaverčiai formų variantai (*propagandistas* || *propagandininkas*, *ralistas* || *ralininkas*, *telegrafistas* || *telegrafininkas*), o aptariant leidinio sandarą paaiškinta, kad „antrasis (paskutinis) žodis ar forma dėl tam tikrų priežasčių (vartojimo tradicijos, tendencijos, sistemos ir kt.) gali būti šiek tiek gerėlesnis“.

Šiuo metu kalbos praktikai skirtuose darbuose laikomasi tokios nuostatos: tais atvejais, kai esama iš ko rinktis, reikia pasirinkti ir vartoti žodžius su lietuviška priesaga, o nelietuvišką priesagą *-istas*, *-ė* turinčius vedinius vartoti tais atvejais, kai tokio pasirinkimo nėra. Kalbos praktika rodo, kad toks polinkis yra. Pavyzdžiui, ne taip seniai muzikos pasaulio atstovai turbūt sunkiai įsivaizdavo savo kalbą be *violončelisto*, *saksofonisto*, *perkusisto* ir pan. priesagos *-istas*, *-ė* vedinių. Šiandien šių žodžių vietoje puikiai prigijo priesagos *-ininkas* vediniai *violončelininkas*, *saksofonininkas*, *perkusininkas*.

Tačiau kartais nutinka atvirkščiai ir į kalbą gražinami nevertami žodžiai.

2005 m. pradžioje Lietuvą sukrėtęs KGB rezervo karininkų skandalas atgaivino seniai užmirštą priesagos *-istas* vedinį – *rezervistas*:

Demaskuoti KGB rezervistus (= atsarginius) padės Rusija. Per mėnesį komisija žada apklausti visus skandalo dalyvius ir išsiaiškinti, ar KGB rezervistų (= atsarginių, rezervo karininkų) sąraše nėra daugiau aukštas pareigas einančių asmenų. Komisijai taip pat pavesta išsiaiškinti, ar aukštuose postuose nėra daugiau KGB rezervistų (= atsarginių, rezervo karininkų). Seimo sudaryta komisija turės išsiaiškinti, ar rezervistai (= atsarginiai) sąmoningai bendradarbiavo su KGB.

Tais atvejais, kai priesagos *-istas*, *-ė* vedinių negalima pakeisti lietuviškas priesagas turinčiais atitikmenimis, jie vartojami kalboje. Pavyzdžiui: *lobistas*, *specialistas*, *monarchistas*, *teroristas*, *individualistas*, *aferistas*, *publicistas*, *turistas*, *taksistas* ir t. t.

Jau buvo rašyta, kad su priesagomis **-ėjas**, **-a ir -tojas**, **-a** daromi veikėjų pavadinimai pagal atliekamą veiksmą (tiek pagal nuolatinę veiklą ar darbą, tiek pagal nenuolatinį, atsitiktinį veiksmą): *gynėjas, -a; teisėjas, -a; tyrėjas, -a; tarnautojas, -a; valdytojas, -a ir pareiškėjas, -a; pirkėjas, -a; siuntėjas, -a; liudytojas, -a; kalbėtojas, -a; prašytojas, -a; vartotojas, -a; laiduotojas, -a.*

Administracinei kalbai ypač būdingi nenuolatinio veiksmo veikėjų pavadinimai: *testamentinės išskirtinės gavėjas, projekto rengėjas, paslaugos teikėjas, paramos gavėjas, kredito laiduotojas, testamentinės išskirtinės vykdytojas, fondo steigėjas, konkurso nugalėtojas, lėšų skirstytojas, dokumentų sudarytojas, rinkimų stebėtojas, paslaugos vartotojas, mokesčio mokėtojas ir pan.*

Priesagų **-ėjas** ir **-tojas** vediniai administracinėje kalboje taikomi ir įstaigoms bei įmonėms³⁴. Jos vadinamos *juridiniaisiais asmenimis* (plg. *fiziniais asmenimis*). Įmonės ir įstaigos (kaip ir asmenys) taip pat gali atlikti tam tikrus veiksmus ir būti veikėjai ir veiksmų atlikėjai, pvz.: *kredito gavėjas* (kreditą gali gauti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo), *rašto siuntėjas* (rašta siųsti gali ir fizinis, ir juridinis asmuo), *turto vertintojas, dokumento sudarytojas, darbų atlikėjas*. Priesagų **-ėjas** ir **-tojas** vediniais gali būti vadinamos įmonės ar institucijos: *vandens tiekėja* „Vilniaus vandenys“; *šaldytuvų gamintoja* „Snaigė“; *įmonė gamintoja* AB „Panevėžio pienas“, *įmonė importuotoja* ir pan.

Nusižiūrėjus į kitas kalbas, priesagų **-ėjas**, **-a** ir **-tojas**, **-a** vediniai gana dažnai pavartojami prietaisams, įrankiams bei cheminėms medžiagoms pavadinti. Lietuvių kalbai tai nebūdinga, todėl tokie išvestiniai žodžiai, kuriais vadinami daiktai, o ne asmenys, neturi būti vartojami, pvz.:

telefono numerio surinkėjas (= **rinkiklis**); *akumuliatoriaus pakrovėjas* (= **įkroviklis**); *autopakrovėjas* = **automobilinis krautuvas**; *išjungėjas* = **išjungiklis**; *jungiklis*; *jungtuvas*; *informacijos nešėjas* (= **laikmena**); *magnetinis*

³⁴ Žr. Kniūkšta P. *Administracinė kalba ir jos vartosena*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005, p. 230-231.

nešėjas = **magnetinė laikmena**; surinkėjas = **rinkiklis**; (oro, vandens) **rinktuvas**; drėkintojas = (oro) **drėkintuvas**; skirstytojas = (srovės) **skirstiklis, skirstytuvas**; (liepsnos) **sklaidiklis**; balintojas = **baliklis, balalas**; valytojas = (dėmių) **valiklis**; (sniego) **valytuvas**; skiedėjas = **skiediklis** ir pan.

Kalbos praktika rodo, kad greta asmenų pavadinimus reiškančių vedinių su priesaga **-ovas, -ė** (*atsakovas, -ė; ieškovas, -ė; užsakovas, -ė; rangovas, -ė; žinovas, -ė; varovas, -ė; atstovas, -ė*), gana paplitęs ir dažnai vartojamas šios reikšmės neturintis žodis *autoatsakovas*. Jį reikia keisti **atsakikliu**.

Dera įsidėmėti, kad bendrinėje kalboje vartojami įrankių, prietaisų pavadinimai daromi pridėdant priesagas **-iklis** (*variklis, degiklis, rašiklis*), **-tukas** (*mygtukas, teptukas, drožtukas*), **-tuvas** (*tikrintuvas, spausdintuvas, siūstuvus*), **-yklė, -yklės** (*naršyklė, rodyklė, tvarkyklė, svarstyklės*), **-eklis** (*žymeklis, mirkseklis*), **-klas** (*ginklas, durklas*), **-ikas** (*vilkikas, kirtikas*), **-tas** (*gražtas, svertas*) ir t. t.

Tokių patį baigmenį turintys tarptautiniai žodžiai gali reikšti ir asmenų, ir prietaisų pavadinimus. Pavyzdžiui: *kasatorius, -ė; auditorius, -ė; ambasadorius, -ė; administratorius, -ė* ir *ventiliatorius, akumuliatorius, transformatorius; prokuroras, -ė* ir *motoras; filantropas, -ė; mizantropas, -ė* ir *mikroskopas, teleskopas*.

Bendrinėje kalboje asmenų pavadinimai, rodantys jų gyvenamąją ar kilmės vietą, daromi su keliomis priesagomis: **-ietis, -ė** (*(miestietis, -ė* (: mieste gyvenantis ar iš miesto kilęs žmogus); *užsienietis, -ė*)), **-iškis, -ė** (*kauniškis, -ė; palangiškis, -ė*), **-ėnas, -ė** (*anykštėnas, -ė; kupiškėnas, -ė*). Kai kuriais atvejais priesagos **-ietis, -ė** vediniai gali būti vartojami lygiagrečiai su priesagų **-iškis, -ė** ir **-ėnas, -ė** vediniais (*vilnietis* ir *vilniškis, klaipeðietis* ir *klaipeðiškis, panevėžietis* ir *panevėžiškis, rokiškietis* ir *rokiškėnas* ir pan.). Ir vieną, ir kitą priesagą turintys žodžiai savo reikšme neskiria.

Nemaža dalis asmenų pavadinimų su priesaga *-ietis*, *-ė* padaroma iš valstybių ir iš vietovardžių pavadinimų: *amerikietis*, *-ė* (: *Amerika*), *kanadietis*, *-ė* (: *Kanada*), *ukrainietis*, *-ė* (: *Ukraina*), *korėjietis*, *-ė* (: *Korėja*), *europietis*, *-ė* (: *Europa*), *sibirietis*, *-ė* (: *Sibiras*). Toks darybos būdas gana paplitęs, tik reikia įsidėmėti, kad asmenų pavadinimai su priesaga *-ietis*, *-ė* nedaromi iš valstybių ar vietovardžių pavadinimų, turinčių baigmenį *-ija*. Tokiais atvejais vartojami galūnių *-as*, *-ė* ir *-is*, *-ė* vediniai arba žodžių junginiai, pvz.: *slovėnas*, *-ė* (: *Slovėnija*), *austras*, *-ė* (: *Austrija*), *vokietis*, *-ė* (: *Vokietija*), *žemaitis*, *-ė* (: *Žemaitija*), *dzūkas*, *-ė* (: *Dzūkija*), *danas*, *-ė* (: *Danija*), *turkas*, *-ė* (: *Turkija*), *suomis*, *-ė* (: *Suomija*), *Indonezijos gyventojas*, *-a* (: *Indonezija*). Dėl šios priežasties nevertotini vis dar pasitaikantys nenorminiai vediniai: *kinietis*, *-ė* = *kinas*, *-ė*; *australietis*, *-ė* = *australas*, *-ė*; *azijietis*, *-ė* = *Azijos gyventojas*, *-a* ir pan.

Reikia vengti kalboje vartojamų priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių, kurie neturi šios priesagos žodžiams būdingų reikšmių (nerodo nei asmens gyvenamosios, nei kilimo vietos). Jais dažniausiai vadinami žmonės pagal veiklos sritį, priklausymą kolektyvui, pvz.:

darbietis, *-ė* = *Darbo partijos narys*, *-ė*; *profsajungietis*, *-ė* = *profsajungos narys*, *-ė*; *profesinės sąjungos narys*, *-ė*; *partietis*, *-ė* = *partijos narys*, *-ė*; *sajūdietis*, *-ė* = *sajūdininkas*, *-ė*; *sajūdžio dalyvis*, *-ė*; *geležinkelietis*, *-ė* = *geležinkelininkas*, *-ė*, *geležinkelio darbuotojas*, *-a*; *apsaugietis*, *-ė* = *apsaugos darbuotojas*, *-a*; *apsaugininkas*, *-ė*; *apsauginis*, *-ė*.

Kalboje vartojama keletas šios reikšmės neturinčių priesagos *-ietis*, *-ė* vedinių, pavyzdžiui, *pasienietis*, *-ė*; *tautietis*, *-ė*; *pasaulietis*, *-ė*.

Bendrinėje kalboje reikėtų vengti asmenų pavadinimus reiškiančių sudurtinių žodžių, padarytų su priesaga *-ietis*, *-ė* iš dvižodžių ar keliažodžių gyvenamųjų arba darbo vietų, įstaigų, įmonių ar organizacijų pavadinimų, ir jų vietoje vartoti žodžių junginius:

naujavilnietis, *-ė* = *Naujosios Vilnios gyventojas*, *-a*; *naujaze-*

landietis, -ė = Naujosios Zelandijos gyventojas, -a; vaiknamietis, -ė = vaikų namų auklėtinis, -ė ir pan.

Priešdėlių vediniai

Naujų žodžių galima pasidaryti pridėdant prie pamatinio žodžio atitinkamus priešdėlius (*bedarbis, atgarsis, įkaltis, įrankis, nuosprendis, išvakarės, priešnuodis, poskyris, santaupos, pavardė* ir pan.). Daiktavardžiams daryti vartojami tokie priešdėliai: **ant-**, **apy-** (*ap-*, *api-*), **at-** (*ata-*, *ato-*), **be-**, **į-**, **iš-**, **ne-**, **nuo-**, **pa-**, **per-**, **po-**, **pra-**, **prie-**, **prieš-**, **pro-**, **są-** (*sam-*, *san-*), **už-** (*užu-*, *užuo-*). Beveik visi priešdėlių vediniai yra daromi iš daiktavardžių. Su vienais priešdėliais yra sudaryta vos po kelias dešimtis daiktavardžių, kiek daugiau vedinių yra su priešdėliais **ant-** (*antraštė, antpečiai, antkainis*), **už-** (*užsienis, užmiestis, užribis*), **prie-** (*priemiestis, prielinksnis, prieangis*). Dariausias yra priešdėlis **pa-**. Dauguma šio priešdėlio vedinių žymi vietą: *pasienis, pakelė, pakrautė, palangė, paraštė, pamiškė* ir pan.

Darant priešdėlinių daiktavardį, paprastai keičiasi žodžio galūnė: *siena – pasienis, tėvas – įtėvis, kalnas – nuokalnė* ir pan.

Bendrinėje lietuvių kalboje yra žodžių, sudarytų ir su tarptautiniais priešdėliais: *asimetrija, antisemistas, disproporcija, eksčempionas, infrastruktūra, kontekstas, kontr(a)pasiūlymas, kontraargumentas, prorektorius, prodekanas, subnuoma, subnuomininkai, vicemerai* ir t. t. Su tarptautiniais priešdėliais padarytų daiktavardžių galūnės nesiskiria nuo pamatinių žodžių galūnių.

Daiktavardžius su priešdėliais reikia daryti ir vartoti tik tada, kai pamatiniams žodžiams norima suteikti tam tikrą reikšmę, plg.: *komitetas* ir *pakomitetis*; *komisija* ir *pakomisė*; *grupė* ir *pogrupis*; *siena* ir *pasienis*, *užsienis*; *miestas* ir *užmiestis*, *priemiestis*; *ranka* ir *antrankiai*, *parankė*, *apyrankė*; *pulkininkas* ir *papulkininkis*; *tėvas* ir *įtėvis*, *patėvis*; *kalnas* ir *pakalnė*, *prieškalnė*, *nuokalnė*.

Tada, kai priešdėlį turinti žodžio forma savo reikšme nesiskiria nuo nepriešdėlinės formos, žodžio su priešdėliu reikia atsisakyti. Pvz.:

Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnai mero kabinete rado pasiklausymo³⁵ (= klausymosi) įrenginį. Pakvietimus (= Kvietimus) gaus tik registruoti kursų dalyviai. Apsaugos (= Saugos) tarnybos teikia paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims visoje Lietuvoje. Darbuotojams sudarytos sąlygos vykti į pasitobulinimo (= tobulinimosi) kursus.

Darant įrankių, prietaisų ir veikėjų pavadinimus reikia vartoti veiksmazodinius daiktavardžius be priešdėlio, jeigu priešdėlis neturi specialios reikšmės. Priešdėlių turintys žodžiai vartojami tada, kai priešdėlis skiria reikšmes: *žaidėjas* ir *įžaidėjas*, *jungiklis* ir *išjungiklis*³⁶.

Kita klaida – žodis vartojamas ne su tuo priešdėliu, kurio reiktų, pvz.:

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija darbo ieškantiems arba perspėjimą (= įspėjimą) apie atleidimą iš darbo gavusiems asmenims mokyti skirs beveik 200 mln. litų. Vyriausybės nutarimas įpareigoja atsakyti į Valstybės turto fondo užklausimus (= paklausimus). Į rinkėjų užklausimą (= paklausimą) niekas neatsakė. Tai prasižengimas (= nusižengimas) šiuo metu galiojančiam įstatymui. Dėl netinkamo elgesio darbuotojui pareikštas perspėjimas (= įspėjimas, pastaba). Savivaldybės pastatai sujungti siauru praėjimu (= perėjimu). Asociacijoje šeimoje augusiems vaikams teko patirti daug pergyvenimų (= išgyvenimų). Bedarbystės³⁷ (= Nedarbo) lygis, palyginti su tokiu pačiu praėjusių metų laikotarpiu, nė kiek nesumažėjo. Dėl betvarkės (= netvarkos) ir įstatymų nesilaikymo tarnybos darbuotojai kreipėsi į Valstybinę darbo inspekciją.

³⁵ Priešdėlių turintys priesagų *-imas*, *-ymas* vediniai, padaryti iš priešdėlinių veiksmazodžių, nelaikomi priešdėlių vediniais, tačiau patogumo dėlei aptariami šiame skyrelyje.

³⁶ *Kalbos patarimai 1. Gramatinės formos ir jų vartojimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002, p. 47–48.

³⁷ Šis žodis kartu yra ir priesagos vedinys.

Ne visada skiriama, kurį priešdėlį (*be-* ar *ne-*) reikia vartoti darant vedinį, todėl priešdėlio *be-* vediniai *bedarbystė* ir *betvarkė* gana dažnai vartojami vietoj *nedarbas* ir *netvarka*. Reikia prisiminti, kad priešdėlis *ne-* suteikia žodžiui priešingą reikšmę. Todėl laikas, būsena, kai nėra darbo, turi būti vadinamas žodžiu *nedarbas*, o ne *bedarbystė* (plg.: *nelaisvė*, *nesantaika*, *neturtas*, *nelaimė*). Kai stinga tvarkos, yra *netvarka*, o ne *betvarkė*.

Priešdėlio *be-* vediniai žymi asmenį, neturintį to dalyko, kuris yra pasakomas pamatiniu žodžiu. Žmogus, netekęs darbo, yra *bedarbis*, tas, kuriam stinga tvarkos – *betvarkis*, praradęs laisvę – *belaisvis*, neturįs turto – *beturtis*, likęs be namų – *benamis*, be valdžios – *bevaldis* ir pan.

Galūnių vediniai

Galūniniu darybos būdu naują daiktavardį galima padaryti iš skirtingoms kalbos dalims priklausančių pamatinių žodžių. Aptarkime kelis tokios darybos atvejus.

Veiksmų pavadinimai (veiksmažodžių abstraktai) gali būti daromi iš veiksmažodžių pridėdant galūnes *-a* (*-ia*), *-is* (*-ys*), *-as*. Tokie vediniai daromi tiek iš priešdėlinių, tiek iš nepriešdėlinių veiksmažodžių: *ištuoka* (: *ištuokti*), *apklausa* (: *apklausti*), *apžiūra* (: *apžiūrėti*), *atsakas* (: *atsakyti*), *nuojauta* (: *nujausti*), *įtūžis* (: *įtūžti*), *samda* (: *samdyti*), *trauka* (: *traukti*), *sklaida* (: *sklaidyti*), *skundas* (: *skųsti*). Darant tokius galūnių vedinius, kai kuriais atvejais pasikeičia pamatinių žodžių šaknies balsiai, pvz.: *pagalba* (: *pagelbėti*), *kaita* (: *keisti*), *skrydis* (: *skristi*), *kančia* (: *kęsti*).

Veiksmo rezultato pavadinimai gali būti daromi iš veiksmažodžių, pridėdant galūnes *-a*, *-as*, *-is* (*-ys*), *-ė*. Jų pamatiniais žodžiais gali būti ir priešdėliniai, ir nepriešdėliniai veiksmažodžiai: *paklausa* (: *paklausti*), *nuolauža* (: *nulaužti*), *įkaitas* (: *įkeisti*), *įrašas* (: *įrašyti*), *išrašas* (: *išrašyti*), *nuorašas* (: *nurašyti*), *užstatas*

(: *užstatyti*), *pastatas* (: *pastatyti*), *uždarbis* (: *uždirbti*), *atlygis* (: *atlyginti*), *grobis* (: *grobti*), *lūžis* (: *lūžti*), *atspindys* (: *atspindėti*), *riekė* (: *riekti*).

Ypatybių pavadinimai (vardažodžių abstraktai) daromi iš laipsniuojamų būdvardžių, turinčių darybiškai nesudėtingą kamieną, pridėdant galūnes *-is*, *-a* (*-ia*), *-ė*. Pavyzdžiui, *kaltė* (: *kaltas*), *vertė* (: *vertas*), *greitis* (: *greitas*), *šaltis* (: *šaltas*), *skonis* (: *skanus*), *narsa* (: *narsus*), *gausa* (: *gausus*).

Veikėjų ir veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimai daromi iš veiksmožodžių su galūnėmis *-a* (*-ia*), *-is*, *-ė* (*-ys*, *-ė*), *-as*, pvz.: *pamaiva*, *saugas*, *neregys*, *-ė*.

Vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai gali būti daromi iš kokybinių būdvardžių ar daiktavardžių pridėdant galūnes *-is*, *-ė* (*-ys*, *-ė*); *-ius*, *-ė*; pvz.: *bailys*, *-ė*; *sermėgius*, *-ė*; *kurčius*.

Asmenų pavadinimai pagal profesiją, padaryti iš daiktavardžių pridėdant galūne *-ius*, retai vartojami pvz.: *stalius*, *knygius*. Iš vietovardžių su galūne *-is*, *-ė* padaryti tik keli pavadinimai, kuriais vadinami asmenys pagal kilimo ar gyvenamąją vietą: *linkuvis*, *-ė* (: *Linkuva*), *šeduvis*, *-ė* (: *Šeduva*).

Dūriniai

Aptariant žodžių darybos būdus, buvo kalbėta, kad naujadarą galima padaryti ir suduriant dviejų žodžių kamienus. Sudūrimo būdu daiktavardžiai gali būti daromi iš įvairių kalbos dalių, pvz.: *darbdavys*, *pėdsakas*, *kainodara* (iš daiktavardžio ir veiksmožodžio); *delspinigiai*, *gyvenvietė*, *kirtavietė* (iš veiksmožodžio ir daiktavardžio); *kitatautis*, *savikaina* (iš įvardžio ir daiktavardžio); *dienpinigiai*, *pusgaminiai*, *turgavietė*, *tinklapis*, *kelkraštis* (iš dviejų daiktavardžių); *bendraturtis*, *viešbutis*, *brangakmeniai*, *kurčne-*

byliai (iš būdvardžio ir daiktavardžio); *vienkiemis, trečdalis* (iš skaitvardžio ir daiktavardžio); *šaligatvis, aplinkraštis* (iš prieveksmio ir daiktavardžio); *viršvalandžiai, tarpuvartė* (iš prielinksnio ir daiktavardžio); *savigyna, savimonė* (iš įvardžio ir veiksmažodžio) ir t. t. Jau buvo minėta, kad daugiausia sudurtinių terminų padaroma suduriant daiktavardį su daiktavardžiu, daiktavardį su veiksmažodžiu ir būdvardį su daiktavardžiu. Kalbos praktika rodo, kad šalia taisyklingų dūrinių yra ir padarytų netinkamai.

Pradėkime nuo dūrinių, kurių pirmasis dėmuo yra **bendr-**. Tokiais sudurtiniais žodžiais yra pasakoma, kas su kuo kitu ar kitais yra bendra. Jų galūnė turi būti *-is, -ė*. Pavyzdžiui, *bendravardis, -ė* (: *bendras + vardas*); *bendramokslis, -ė* (: *bendras + mokslas*); *bendradarbis, -ė*; *bendraklasis, -ė*; *bendrakursis, -ė*; *bendraauto-
ris, -ė*; *bendrabutis, bendraautorystė*.

Dėmenį *bendr-* turintys terminai vartojami Lietuvos Respublikos kodeksuose, jų komentaruose, pvz.:

Jeigu skolininkų yra du ar daugiau asmenų (bendraskolių), tai kiekvienas iš jų privalo įvykdyti prievolę lygiomis dalimis, išskyrus įstatymų ar šalių susitarimu nustatytus atvejus [Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.5 str.]. *Bendraturčiu gali būti kiekvienas asmuo, galintis būti nuosavybės teisinių santykių subjektu* [Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.66 str.]. *Taikos sutarčiai sudaryti, atsisakyti ieškinio ar ieškinį pripažinti būtinas visų bendrininkų (bendraieškių arba bendraatsakovių) sutikimas, išskyrus atvejus, kai šie veiksmai yra atliekami tik neviršijant reikalavimų ar įsipareigojimų* [Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 44 str.]. *Jeigu nusikalstamą veiką padarė keli asmenys kartu, tai kiekvienas iš jų laikomas vykdytoju (bendravykdytoju). Tokiu atveju kaltininkas atsako kaip nusikaltimo bendravykdytojas, organizatorius ar padėjėjas* [Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24 str.]. *Įtraukti į bylą kaip bendraatsakovius tiek autorių, tiek visuomenės informavimo priemonę svarbu dėl to, kad ši norma reglamentuoja tik atsakovo klau-*

*simą sprendžiant dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo*³⁸. *Nutarimo skirti laikiną nuosavybės teisės apribojimą nuorašas įteikiamas turto, į kurį laikinai apribojama nuosavybės teisė, savininkui (bendraturčiams)*³⁹. *Apribojimui turtui turi būti taikomi operatyviai, todėl komentuojamo straipsnio 2 dalies nuostatos įpareigoja pareigūną nutarimą dėl turto apribojimo nedelsiant paskelbti tokio turto savininkui ir bendrasavininkams*⁴⁰.

Palyginkime pateiktuose sakiniuose pavartotus dėmenį *bendraturinčius* žodžius. Kas turi su kuo bendrą skolą, tas vadinamas *bendraskoliu*, kas turi bendrą turtą – *bendraturčiu*, kas su kuo bendrai ieško – *bendraieškiu*. Tokią pačią reikšmę turi turėti ir kiti žodžiai: *bendraatsakovis*, *bendrasavininkis*, *bendravykdytojas*. Tik vargu ar taip yra: *bendraatsakovis* turėtų būti suprantamas kaip atsakovas, kuris yra bendras kelioms byloms, nors šiuo žodžiu teisės kalboje paprastai vadinami keli vienos bylos atsakovai, *bendrasavininkis* turėtų reikšti, kad kas su kuo kitu turi bendrą savininką, tačiau yra kitaip: keli savininkai gali turėti bendrą turtą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad administracinėje kalboje bendro turto savininkai vadinami ir *bendraturčiais*, ir *bendrasavininkiais*. Ar reikalinga vartoti du terminus?

Sunku paaiškinti, kodėl pasirinkus tinkamai sudarytą terminą *bendraieškis* (: bendrai + ieško), nenuveita toliau ir tokiu pačiu būdu nepasidaryta terminų *bendraatsakis* (: bendrai + atsako) ir *bendravykdis* (: bendrai + vykdo), vietoj kodeksuose ir jų komentaruose teikiamų vartoti *bendraatsakovis* ir *bendravykdytojas*?

Kalbos praktikai skirtuose darbuose atkreipiamas dėmesys, kad bendrinėje kalboje sudurtiniai daiktavardžiai paprastai daromi iš priesagų ir priešdėlių neturinčių žodžių. Dėl šios priežasties ne-

³⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras V-XI dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. p. 71.

³⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. p. 382.

⁴⁰ Ten pat, p. 384.

tinka vartoti asmenis reiškiančių sudurtinių daiktavardžių, kurių pirmas dėmuo *bendr-*, o antras dėmuo turi priesagą, pavyzdžiui:

bendranuomininkas, -ė, bendranuomininkis, -ė = bendranuomis, -ė; bendrakaltininkas, -ė, bendrakaltininkis, -ė = bendrakaltis, -ė; bendraskolininkas, -ė, bendraskolininkis, -ė = bendraskolis, -ė; bendravykdytojas, -a = bendravykdis, -ė; vykdyimo bendrininkas, -ė; bendraatsakovis, -ė = bendraatsakis, -ė; atsakomybės bendrininkas, -ė; bendraieškovis, -ė = bendraieškis, -ė; ieškinio bendrininkas, -ė; bendrasavininkis, -ė = bendraturtis, -ė; nuosavybės bendrininkas, -ė.

Bendrosios nuosavybės turėtojus siūloma vadinti *nuosavybės dalininkais*.⁴¹ Jeigu bendroji nuosavybė yra jungtinė, tai jos turėtojas vadintinas *bendrosios jungtinės nuosavybės dalininku*. Bendrosios dalinės nuosavybės turėtojus siūloma vadinti *bendrosios dalinės nuosavybės turėtojais*.

Sudūrimo būdu yra padaroma tokių žodžių, kurių pirmasis dėmuo lietuvių kalboje savarankiškai nevartojamas (*aero-, euro-, foto-, mikro-, makro-, poli-, video-* ir pan.): *aeroklubas, europarlamentaras, euroskeptikas, euroderybininkas, fotonuotrauka, foto-robotas, mikrorajonas, mikroautobusas, mikrofilmas, mikroschema, makroekonomika, poliklinika, videofilmas* ir pan. Reikia atkreipti dėmesį į skirtingus tokių dūrinių rašymo atvejus. Siekiant jų išvengti, reikia įsidėmėti, kad tokių dūrinių dėmenys negali būti rašomi atskirai. Klaida laikytinas ir brūkšnelio rašymas tarp sudedamųjų tokių dūrinių dalių: *foto robotas, foto-robotas (= fotorobotas); foto popierius, foto-popierius (= fotopopierius); video aparatūra, video-aparatūra (= videoaparatūra); audio aparatūra, audio-aparatūra (= audioaparatūra).*

⁴¹ Žr. Klimavičius J. Ar taisyklingas *bendrasavininkis*? *Gimtoji kalba*. 2007. Nr. 6, p. 9–10.

Ir *videoaparaturą*, ir *audioaparaturą* galėtume vadinti lietuviškiau, t. y. *vaizdo aparatūra ir garso aparatūra*. Kartu reikia atkreipti dėmesį į tai, kad vienas kitas tokio sudurtinio žodžio dėmuo yra vartojamas ir kaip savarankiškas žodis, pvz.: *Mis foto, klubas „Retro“*.

Tam tikri nelietuviškos kilmės nekaitomi žodžiai yra vartojami savarankiškai. Jie rašomi atskirai nuo kitų žodžių, pvz.: *veto teisė, gama spinduliai, alfa dalelė* ir kt.

Kalboje gana paplitę dūriniai, padaryti iš dėmens *auto-* ir lietuviško žodžio, reiškiančio automobilio dalį ar automobiliui priklausantį daiktą. Tokie dariniai nevartotini, pvz.:

autožibintas = **automobilio žibintas**; *autopadanga* = **automobilio padanga**; *autodetalės* = **automobilių detalės**; *autopriekaba* = **automobilio priekaba** (plg.: *automobilio stiklas, automobilio durelės*).

Bendrinei kalbai neteiktini ir tokie sudurtiniai žodžiai, kurių pirmasis dėmuo *auto-*, o antrasis priesagą turintis veiksmažodinis daiktavardis, reiškiantis veiksmo pavadinimą ar veiksmo vietą, pvz.:

autopardavimas = **automobilių pardavimas**; *autoplovykla* = **automobilių plovykla**; *autogamykla* = **automobilių gamykla**; *autolenklynės* = **automobilių lenklynės** ir pan.

Nevartotini ir tokie dūriniai, kurių pirmieji dėmenys yra tarptautiniai žodžiai ir gali būti vartojami kaip savarankiški, pvz.:

*Namo savininkas kaltinamas tuo, kad suklastojo elektroskaitiklio (= **elektros skaitiklio**) rodmenis ir padarė valstybei 10 tūkst. Lt žalą. Naujojo elektroprietaisų (= **elektros prietaisų**) salono atidarymo proga dalis prekių parduodama 30 procentų pigiau. Gavęs pranešimą apsaugos policijos ekipažas *į radioprekių* (= **radijo prekių**) parduotuvę atvyko po 5 minučių.*

Reikia įsidėmėti, kad su savarankiškai vartojamais žodžiais tarptautinis dėmuo **elektro-** sudurtinio žodžio nesudaro. Su šiuo dėmeniu daromi ir laikomi norminiais tik tokie dūriniai, kurių ant-rasis dėmuo lietuvių kalboje savarankiškai nevartojamas (*elektro-vežis*), ir kai dūrinio antruoju dėmeniu eina tarptautinis žodis, var-tojamas įvairioms mokslo sąvokoms žymėti (*elektromagnetas, elektrodinamika*).

Jau minėta, kad turime sudurtinių sutrauktinių žodžių (*sant-technikas, santehnika, profsąjunga, kolūkis, komjaunimas*), nors toks žodžių darybos būdas lietuvių kalboje neturi senų tradicijų. Todėl tokių žodžių, kurie padaryti prie vieno ar kelių žodžių pra-džios pridėjus visą paskutinį žodį, siūloma nevartoti, pvz.:

orgvadyba = **organizacijų vadyba**; *teraktas* = **teroro aktas**; *narkoprekeiviai* = **narkotikų prekeiviai**; *narkobiznis* = **narko-tikų verslas**; *specžvalgyba* = **specialioji žvalgyba**; *spectarny-bos* = **specialiosios tarnybos**; *specmedtechnika* = **specialioji medicinos technika**; *speclėšos* = **specialiosios lėšos**; *genran-govas* = **generalinis rangovas**; *orgkomitetas* = **organizacinis komitetas**; *politekonomija* = **politinė ekonomija**; *redkolegija* = **redakcijos, redaktorių kolegija** ir pan.

Išimtis daroma tik tvirtai įsigalėjusiems (anksčiau minėtiems) tokios darybos žodžiams, o analogišku būdu daromi naujadarai kalboje neturėtų būti vartojami, pvz.: *krikdėmai* vietoj *krikščionys demokratai*, *socdėmai* vietoj *socialdemokratai* ir pan.

Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Ką pavadiname priesagų *-imas* ir *-ymas* vediniais?
2. Ar tinka priesagų *-imas*, *-ymas* vedinius vartoti tikslui su pa-skirties atspalviu reikšti?
3. Su kuriomis priesagomis gali būti daromi asmenų pavadinimai pagal atliekamą veiksmą ir profesiją?

4. Priesagų *-ėjas, -a* ir *-tojas, -a* vedinių vartojimo ypatumai administracinėje kalboje.
5. Priesagos *-istas, -ė* vediniai ir jų vartojimas bendrinėje kalboje.
6. Kurių priesagų vediniai vartojami asmenims pagal kilmės arba gyvenamąją vietą pavadinti?
7. Kurios priesagos vartojamos įrankių, prietaisų pavadinimams daryti?
8. Priešdėlių vediniai: norminė ir nenorminė daryba.
9. Kada vartojami vediniai su priešdėliu *be-*?
10. Su kuriomis galūnėmis galima daryti veiksmy ir veiksmo rezultatų pavadinimus?
11. Dūrinių su dėmeniu *bendr-* daryba: normos ir klaidos.
12. Vartotini ir nevartotini dūriniai.

Pratimai

***7.2.1 pratimas.** Nurodykite taisyklingai sudarytus žodžius. Paaiškinkite, kodėl netinka vartoti nepasirinktų žodžių.

Bedarbis, benamis, bedarbystė, laiduotojas, kredito gavėjas, kriminalistas, rezervininkas, rezervistas, prokuristas, subnuomininkas, vice-meras, sklaida, bendravykdis, bendrininkas, bendraturtis, bendrasavininkis, nusikaltimo bendravykdytojas, autoįvykis, mikrorajonas, bendrapartietis, pasienietis, kraštietis, fotorobotas, spectarnybos, pasiklausymo įrenginys, rinkimai, pasirinkimas.

7.2.2 pratimas. Jums žinomais būdais padarykite asmenų pavadinimus.

Alytus – alytiškis
 Klaipėda - klaipėdietis, klaipėdiškis
 Anykščiai -
 Didžiasalis -
 Jonava -
 Žemaitija -
 Suvalkija -

Belgija-
 Vokietija-
 Kinija-
 Azija-
 Amerika
 Europa-
 Saudo Arabija-

7.2.3 pratimas. Raskite netaisyklingai sudarytus terminus ir juos pataisykite

1. Generalinis rangovas yra atsakingas už subrangovų prievolių įvykdymą.
2. Keli skolininkai vadinami bendraskoliais, o asmenų, kurie yra skolininkai, daugetas – pasyviuoju daugetu.
3. Taikos sutartis negli būti sudaryta be visų bendraieškių arba bendraatsakovių sutikimo.
4. Pagal pirkimo – pardavimo išsimokėtinai sutartį pardavėjui išlieka nuosavybės teisė į daiktą tol, kol pirkėjas nesumoka visos kainos.
5. Asmuo negali būti skiriamas testamentu vykdytoju prieš savo valią.
6. Su apsaugos tarnyba sudaromoje sutartyje nurodomos paslaugų suteikimo sąlygos.
7. Testatorius turi teisę sudarytą testamentą pakeisti, papildyti ar panaikinti.
8. Prokuristu vadinamas įgaliotinis, veikiantis pagal komercinio juridinio asmens įgaliojimus.
9. Palikėją pergyvenęs sutuoktinis paveldi pagal įstatymą arba kartu su pirmos ar antros eilės įpėdiniais.
10. Už pravažiavimą be bilieta skiriama nustatyto dydžio bauda.

7.3. Specialioji leksika

7.3.1. Būdvardis

Būdvardžiai, kaip ir daiktavardžiai, skirstomi į **paprastuosius** ir **darinius**. Darinių yra dviejų rūšių: vedinių ir dūrinių.

Didžiausią vedinių dalį sudaro priesagų vediniai (*daiktinis, teisėtas, vidutinis, diplomatiškas, šeiminis*). Mažiau vedinių sudaryta su galūnėmis (*įsakmus, landus, darbštus, įtarus, duslus*), mažiausiai – su priešdėliais (*apysunkis, ponaujis, parankus*). Kitą darinių dalį sudaro dūriniai (*kitatautis, visateisis, vienmandatis, daugianacionalinis, trumpalaikis, dvišalis*).

Priesagų vediniai

Būdvardžiams daryti vartojama įvairių reikšmių priesagų. Pavyzdžiui:

- vidinės ypatybės būdvardžiai gali būti daromi su priesagomis:

-ingas, -a (reikšmingas darbas, nuostolingas sandėris, apgaulingas įspūdis, vertingas pasiūlymas, melagingas liudijimas),

-otas, -a (ribota civilinė atsakomybė, ribotas veiksnumas, skubotas vertinimas, galvotas žmogus),

-inas, -a (laikinas perkėlimas, laikinas atvykimas (išvykimas), laikinas darbas, laikinas reiškinyš);

- išorinės ypatybės – su priesagomis:

-uotas, -a (ginkluotas asmuo, spygliuota viela, vingiuotas kelias),

-ėtas, -a (kaukėtas žmogus, dėmėtas paviršius);

- panašios bei būdingos ypatybės – su priesagomis:

-iškas, -a (diplomatiškas elgesys, grobikiškas karas, demokratiški rinkimai, lygiateisiški santykiai, vidutiniškas atlyginimas, visiškas žalos atlyginimas, draugiškas patarimas, analogiška sutartis);

- išskiriamieji (rūšiniai) – su priesagomis:

-inis, -ė (vertybiniai popieriai, pridėtinė vertė, įprastinė dailėto vertė, įprastinės išlaidos, kovinis ginklas, kolektyvinė sutartis),

-tinis, -ė (atsitiktinis darbas, pakartotinis skundas, pakartotinė ekspertizė, tęstinio vykdymo sutartis, tęstinis leidinys, priversninis gydymas, išskirtinis interviu),

-utinis, -ė (gretutinės turtinės teisės, vidutinė palūkanų norma, vidutinės pajamos, galutinio teismo sprendimo galia, galutinis sprendimas, galutinė išvada);

- ypatybės stiprinimo bei kiekio būdvardžiai – su priesagomis:

-(i)ulis, -ė (didžiulės sąnaudos, didžiulė atsakomybė),

-okas, -a (sunkokas uždavinys, brangokas pirkinys),

-yvas, -a (ankstyvas keleivis, senyva moteris) ir t. t.

Darant tokius vedinius, kiekvienu atveju svarbu pasirinkti tinkamą pamatinį žodį ir priesagą, kad padarytas žodis būtų taisyklingas, t. y. turėtų reikiamą reikšmę ir atitiktų įprastas darybos normas.

Vartojimo dažnumu išsiskiria priesagos **-inis**, **-ė** būdvardžiai. Daugiausia jų padaroma iš daiktavardžių ((*diplomatinis* (: *diplomatas*), *autorinis* (: *autorius*), *kolektyvinis* (: *kolektyvas*), *struktūrinis* (: *struktūra*)), neveikiamųjų būtojo laiko dalyvių ((*pridėtinis* (: *pridėtas*), (*įprastinis* (: *įprastas*), *išplėstinis* (: *išplėstas*), *rinktinis* (: *rinktas*), *rašytinis* (: *rašytas*), *priverstinis* (: *priverstas*)). Žymiai mažiau priesagų vedinių iš būdvardžių ((*vientisinis* (: *vientisas*), *atbulinis* (: *atbulas*), *bendrinis* (: *bendras*), *ištisinis* (: *ištisas*)), skaitvardžių ((*pirminis* (: *pirmas*), *tūkstantinis* (: *tūkstantis*)), prieveiksmių ((*atgalinis* (: *atgal*), *tyčinis* (: *tyčia*), *tuometinis* (: *tuomet*)), prielinksnių konstrukcijų ((*ikiteisminis* (: *iki teismo*), *išankstinis* (: *iš anksto*), *tarptautinis* (: *tarp tautų*)).

Jau minėta, kad tokie vediniai dažniausiai žymi daiktų rūšį arba skiriamąsias jų ypatybes. Su jais daromi sudėtiniai terminai, pvz.:

diplomatiniai santykiai, neturtiniai teisiniai santykiai, daiktinis įrodymas, kolektyvinė sutartis, lobistinė veikla, ūkinė komercinė veikla, procesiniai pažeidimai, smurtiniai nusikaltimai, piniginė prievolė, piniginė bauda, žyminė rinkliava, įstatinis kapitalas, konsulinė įstaiga, visuomeninės organizacijos, koalicinė vyriausybė, šešėlinis ministrų kabinetas, lengvatinis kreditas, kontrolinis akcijų paketas, atominis kuras, toksinės medžiagos, istorinis susitarimas, esminės pataisos, lėtinė liga, atbulinis bėgis, ištisinis tekstas, pirminė apžiūra, atgalinio veikimo galia, tiesioginiai nuostoliai, tyčinis bankrotas, atgalinė data, tuometinė vyriausybė, pridėtinės vertės mokesčio mokėtojas, išplėstinė teisėjų kolegija, rinktinės pajėgos, išskirtinės sąlygos, įprastinė kaina, popietinis posėdis, išankstinis vertinimas.

Priesaga *-inis, -ė* yra dažniausiai vartojama būdvardžių darybos priesaga. Mūsų kalboje atsiranda vis naujų priesagos *-inis, -ė* vedinių. Ne visus tokius vedinius tinka vartoti. Vienu atveju dėl to, kad jie vartojami nebūdinga reikšme, kitu – kad yra netinkamai padaryti. Darant išvestinius žodžius pirmiausia reikia remtis savo kalbos žodžių darybos normomis. Išsiversti be šiokių tokių nukrypimų nuo įprastų žodžių darybos būdų ne visada įmanoma, tačiau kiekviena išimtis turi būti pagrįsta. Neįprastos darybos žodžiai gali būti vartojami tada, kai jiems sunku rasti taisyklingų ir priimtinių vartoti pakaitų. Kai kuriais atvejais įvairiomis išimtimis bandoma papiktnaudžiauti ir į kalbą įsibrauna tokių žodžių, kuriems be didelių pastangų galima rasti taisyklingų atitikmenų. Bėda ta, kad netinkami vartoti žodžiai skamba ne tik sakininėje kalboje, bet patenka ir į raštus. Taip jie įgyja savotišką neliečiamybę, nes rašytinė kalba lyg ir įteisina, o kartu ir pateisina vieno ar kito kalbos reiškinių vartojimą.

Dalis kalboje vartojamų priesagos *-inis, -ė* vedinių padaroma iš tarptautinių daiktavardžių, turinčių dėmenis *-ij-, -ik-*. Paprastai tokių vedinių dėmenys *-ij-* ir *-ik-* prieš priesagą *-nis, -ė* yra praleidžiami, pvz.: *akcinė* (: *akcija*) *bendrovė, administracinės* (: *administracija*) *teisės pažeidimas, konstitucinė* (: *konstitucija*) *teisė, Apeliacinis* (: *apeliacija*) *teismas, kasacinis* (: *kasacija*) *procesas, kvalifikacinis* (: *kvalifikacija*) *egzaminas, partinė* (: *partija*) *priklausomybė, loginis* (: *logika*) *mąstymas, grafinis* (: *grafika*) *vaizdas, keraminis* (: *keramika*) *paviršius*. Tik tais atvejais, kai praleidus šiuos dėmenis vediniai darosi dviprasmiški arba sunku suvokti jų reikšmę, *-ij-* ir *-ik-* paliekami: *klasikinis* (: *klasiika*) *pavyzdys ir klasinė* (: *klasė*) *visuomenė, kolonijinė* (: *kolonija*) *santvarka ir koloninis* (: *kolona*) *stilius, linijinis* (: *linija*) *mastelis ir lininis* (: *linas*) *audinys, serijinė* (: *serija*) *gamyba*.

Gyvenime vykstantys pokyčiai atsispindi kalboje. Pavyzdžiui, prasidėjus papildomų, arba kaupiamųjų, pensijų sutarčių sudarymo ir pasirašymo vajui, diskutuojant dėl socialinio draudimo pensijų reformos ir Pensijų kaupimo įstatymo, „išpopuliarėjo“ būd-

vardžiai *pensijinis ir priešpensijinis*. Susidarė įspūdis, kad be šių žodžių neįmanoma išsiversti kalbant apie pensijų reformos įstatymų bazę, pensijų skyrimą, skaičiavimą ar kokius kitus su pensijomis susijusius dalykus. Pvz.:

Sutartis garantuoja pensijinį (= pensinį) aprūpinimą asmenims, kurie iš vienos valstybės vyksta gyventi arba dirbti į kitą. Priėmus Bedarbių rėmimo įstatymo pataisas, pratęstas bedarbio pašalpos mokėjimas priešpensijinio (= priešpensinio) amžiaus bedarbiams. Sudarius pensijų kaupimo sutartį, pinigai kaupiami asmeninėje sąskaitoje pensijų fonde, o išmokos mokamos sulaukus pensijinio (= pensinio, pensijos) amžiaus. Taryba nagrinėjo ne vieną skundą dėl nustatyto skirtingo pensijinio (= pensinio, pensijos) amžiaus vyrams ir moterims.

Nevartotini priesagos *-inis, -ė* vediniai, prieš tą priesagą turintys dėmenis *-al-, -ar-, -at-, -et-, -yv-, -or-*. Tokie iš kitų kalbų atėję būdvardžiai taisomi skirtingai. Jeigu kalboje yra tos pačios šaknies daiktavardis, priesagos *-inis, -ė* vedinys turi būti daromas iš jo:

intelektualinė ((= **intelektinė** (: intelektas)) veikla, nuosavybė; *problematinis* ((= **probleminis** (: problema)) klausimas; *teoretinis* ((= **teorinis** (: teorija)) darbas: *represyvinės* ((= **represinės** (: represija)) struktūros; *progresyviniai* ((= **progresiniai** (: progresija)) mokesčiai; *federatyvinė* ((= **federacinė** (: federacija)) respublika; *racionalizatorinis* ((= **racionalizacinis** (: racionalizacija)) pasiūlymas.

Kai tokio daiktavardžio nėra, daromas galūnės *-us, -i* vedinys ir paliekamas minėtas dėmuo:

preliminarinis (= **preliminarus**) svarstymas, (teismo) sprendimas, skaičiavimas; *alternatyvinis* (= **alternatyvus**) reikalavimas; *kolegialinis* (= **kolegialus**) sprendimas; *kolegialinė* (= **kolegiali**) nuomonė; *lokalinis* (= **lokalus**) reiškinys; *globalinė* (= **globali**) problema.

Nurodant rūšį turi būti vartojamos tokių būdvardžių įvardžiuotinės formos:

solidarinė (= **solidarioji**) *prievolė, reikalavimo teisė, skola; alternatyvinė* (= **alternatyvioji**) *prievolė; preliminarinė* (= **preliminarioji**) *sutartis*.

Tačiau kai kurių minėtųs dėmenis turinčių priesagos *-inis, -ė* vedinių taip paprastai pataisyti negalima. Negalima ir be jų išsi-versti. Pavyzdžiui, *Vidaus reikalų ministerijos generalinis inspek-torius, Generalinė prokuratūra, Generalinė Asamblėja, Federa-linių tyrimų biuras, operatyvinė informacija, operatyvinė veikla, socialinis darbas, socialinės garantijos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybinis socialinio draudimo fondas, socia-linės partnerystės sistema, valstybinio socialinio draudimo pensi-jos, komunalinės paslaugos, komunalinių paslaugų bendrovė*.

Administracinėje kalboje dažnai vartojamas netinkamas ter-minas, sudarytas su priesagos *-inis, -ė* vediniu, *ieškininis* (kartais net *ieškininis*) *pareiškimas*. Derėtų įsidėmėti, kad lietuvių kalboje neįprasta daryti priesagos *-inis, -ė* būdvardžių iš išvestinių daikta-vardžių, o ypač iš veiksmažodžių abstraktų. Būtent toks yra šio būdvardžio pamatinis žodis *ieškinys* (: *ieškoti*)⁴². Dėl šios priežas-ties junginio *ieškininis pareiškimas* vietoje turi būti vartojama **ieš-kinio pareiškimas, pareiškimas dėl ieškinio**. Dėl tos pačios prie-žasties nepriimtini ir kiti su šiuo vediniu sudaryti junginiai, pvz.:

bendroji ieškininė (= **ieškinio**) *tvarka; ieškininė* (= **ieški-nio**) *senatis; ieškininės* (= **ieškinio**) *senaties terminas; ieški-niniai* (= **ieškinių**, o gal **ieškovų**?) *reikalavimai; priešieš-kininis pareiškimas* (= **priešieškinio pareiškimas, pa-reiškimas dėl priešieškinio**).

Būdvardžiai su priesaga *-inis, -ė* taip pat nedaromi iš tokių veiksmažodžių vedinių, kurie turi priesagas *-imas, -ymas*. Tačiau

⁴² Žr. Pupkis A. Ar vartotinas ieškininis pareiškimas? *Gimtoji kalba*. 1995. Nr. 1, p. 21.

administracinėje kalboje vis nepavyksta išsiversti be būdvardžių *įstatyminis, poįstatyminis, draudiminis, rinkiminis*, kurie yra padaryti iš tokias priesagas turinčių vedinių. Kalbą apie juos reikėtų pradėti nuo neįprastos darybos būdvardžio *įstatyminis, -ė*, kuri įstatymų leidėjai ypač dažnai vartoja junginyje *įstatyminė bazė*. „Kanceliarinės kalbos patarimai“ [14, p.112] atkreipia dėmesį, kad tai gremėzdiškas, dažnai be reikalo vartojamas ir kalbą sunkinantis žodis. Norint jo atsisakyti, išeitį rasti nesunku. Pavyzdžiui:

*Siekiant subalansuoti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą, buvo tobulinama įstatyminė (= **įstatymų**) bazė (junginio įstatymų bazė vietoje tinka vartoti ir vieną žodį įstatymai). Per nurodytą laiką turi būti paruošta visa įstatyminė (= **įstatymų**) bazė. Tokios įstatyminės (= **įstatymų**) pataisos bus naudingos ne šilumos vartotojams, o jos tiekėjams. Įstatyminės (= **Įstatymų**) spragos sudaro prielaidas valdininkams priimti tokius sprendimus ir savivaliauti. Likusi turto dalis priklauso įstatyminėi įpėdinei (= **įpėdinei pagal įstatymą**) – sutuoktinį pergyvenusiai sutuoktinei. Įstatyminių įpėdinių (= **Įpėdinių pagal įstatymą**) eilės. Reikalavimą pripažinti sandorį negaliojančiu gali pareikšti neveiksnaus asmens įstatyminis atstovas (= **atstovas pagal įstatymą**).*

Darybos požiūriu nevykęs kalboje vartojamas junginys *poįstatyminiai aktai*. „Kanceliarinės kalbos patarimuose“ aiškinama, kad šiuo junginiu vadinami „įstatymą konkretinantys ir jį įgyvendinti padedantys dokumentai galėtų būti *įstatymus papildantys* arba *įstatymus lydintys* aktai, o kaip terminas *įstatymo lydantieji aktai*“ [14, p. 21]. Taip pat nurodoma, kad veiksmazodžio *lydėti* dalyviai kanceliarinėje kalboje yra įgiję naują reikšmę – „*rodo buvimą šalia pagrindinio dokumento ir jo papildymą: Konstitucijos pataisą lydintis įstatymas, įstatymas ir jį lydintys aktai*“ [14 p. 148]. Todėl vietoj junginio *poįstatyminiai aktai* būtų galima vartoti čia siūlomus pakaitus. Tačiau kartu reikia atkreipti dėmesį į tai, kad kai kada tokiais aktais sureguliuojami ir tokie valstybės gyvenimo klausimai, kurių įstatymai nereguliuoja. Dėl šios priežasties

siūlomas vartoti terminas *įstatymo lydimieji aktai* ne visais atvejais gali būti tikslus.

Nė vieni Lietuvoje vykę rinkimai neapsiėjo be *rinkiminių šou*, *rinkiminių agitacijų*, *rinkiminių apylinkių*, *rinkiminių pažadų* ir kitokių *rinkiminių* dalykų. Rinkimai – reikšmingas įvykis valstybės gyvenime. *Rinkiminiai šou* nemenkina jo svarbos, peiktinas tik prieš kiekvienus rinkimus skambantis žodis *rinkiminis*, *-ė*, kurio netinka vartoti dėl neįprasto darybos būdo. Vediniai su priesaga *-inis*, *-ė* nedaromi iš tokių pamatinių žodžių, kurie patys yra vediniai ir turi abstrakčią reikšmę. Tokią reikšmę turi veiksmožodinis daiktavardis *rinkimai*. Todėl ir čia pateiktuose, ir panašiuose junginiuose būdvardžio *rinkiminis*, *-ė* vietoje vartotina daiktavardžio kilmininko forma, pvz.:

*Rinkiminių (= **Rinkimų**) kampanijų metu didelės organizacijos gali lengvai užtikrinti didelį rinkėjų balsų skaičių remiamam kandidatui, o turtingi rėmėjai gali skirti daug lėšų priešrinkiminei (= **rinkimų**) agitacijai ir reklamai. Rinkimų dieną draudžiama agituoti rinkiminėse (= **rinkimų**) apylinkėse. Protokole komisijos nariai nurodo, ar buvo rasta sugadintų rinkiminių (= **rinkimų**) biuletenių.*

Dėl netinkamos darybos nevertotinas būdvardis *draudiminis*, *-ė*, mat jo pamatinis žodis *draudimas* yra veiksmožodinės kilmės priesagos *-imas* vedinys:

*Įvykus draudimiam (= **draudžiamajam**) įvykiui kreditorius, kurio reikalavimai užtikrinti įkeitimu, turi pirmumo teisę patenkinti savo reikalavimus iš draudimo atlyginimo sumos [Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.205 str. 3 d.]. Kitais atvejais profesinės ligos nebuvo pripažintos draudiminiais (= **draudžiamaisiais**) įvykiais dėl tos priežasties, kad ligos nustatymo dieną asmuo nebuvo apdraustas valstybiniu socialiniu draudimu. Numatyta, kad draudimo išmoka išmokama ne tik įvykus draudimiam (= **draudžiamajam**) įvykiui, bet ir pasibaigus draudimo sutarties galiojimo terminui.*

Tam tikrų neaiškumų kyla vartojant priesagos *-inis, -ė* vedinius *šeiminis, -ė* ir *šeimyninis, -ė*. Abu vediniai yra taisyklingos darybos, tik turi skirtingas reikšmes. Tas reikšmes rodo jų pamatiniai žodžiai. Pirmasis padarytas iš daiktavardžio *šeima*, kuriuo vadinama 'žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų (kartais ir artimų giminaičių), gyvenančių kartu' [3, p. 802]. Antrojo būdvardžio pamatinis žodis yra daiktavardis *šeimyna*, kuris, be reikšmės 'šeima' (paprastai taip vadinama didelė šeima), turi ir kitą reikšmę – 'visi namų žmonės (savi ir svetimi)' [3, p. 802]. Pastaruoju metu žodžiu *šeimyna* vadinami nedideli vaikų globos namai, kuriuose globotiniai gyvena kartu su globėjais kaip vienos šeimos nariai.

Kada vieną ar kitą vedinį vartoti? Tai priklauso nuo to, ką norima pasakyti. Santykiui su šeima nusakyti vartotinas būdvardis *šeiminis, -ė*, pvz.:

Areštą atliekantys nuteistieji <...> gali gauti trumpalaikę išvyką į namus dėl itin svarbių šeiminių aplinkybių [Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 55 str. 5 d.]. *Studentas gali nutraukti studijas dėl šeiminių, tarnybinių ar kitų aplinkybių. Advokato teigimu, ginamąjį papiktino tai, kad viešai buvo paskelbta jo gyvenamoji vieta ir šeiminė padėtis.*

Vediny *šeimyninis, -ė* tinka tuo atveju, kai reiškiamas sąsaja su šeimyna: *Pradėjus ikiteisminį tyrimą, sustabdyta šeimyninių vaikų globos namų veikla.*

Tačiau administracinėje kalboje būdvardis *šeimyninis, -ė* dažnai vartojamas tais atvejais, kai norima nurodyti asmens būklę santuokos ir šeimos atžvilgiu, pvz.:

Norint gauti banko paskolą, prašyme būtina nurodyti šeimininę (= šeiminę) padėtį. Ar renkantis darbuotojus svarbu jų šeimyninė (= šeiminė) padėtis? Anketoje pateikiamas klausimas apie šeimininę (= šeiminę) padėtį. Moteris gali turėti pavardę, nerodančią jos šeimyninės (= šeiminės) padėties.

Junginiu *šeimos padėtis* pasakoma, kaip šeima gyvena, kokia jos materialinė, socialinė padėtis.

Priesagos *-inis, -ė* vediniai labai paplitę ir gana dažnai vartojami be reikalo. Daugeliu atveju vietoj būdvardžio su priesaga *-inis, -ė* vartotinas požymį, rūšį, priklausymą nusakantis daiktavardžio kilmininkas. Pvz.:

teismų (o ne *teisminė*) reforma; **teismų** (o ne *teisminė*) praktika; **teismo** (o ne *teisminė*) ekspertizė, psichiatrija, medicina; **vedybu** (o ne *vedybinė*) sutartis; **derybu** (o ne *derybinis*) objektas, sutartis; **apsaugos** (o ne *apsauginės*) priemonės, sistema; **konkurso** (o ne *konkursiniai*) reikalavimai; **Konstitucijos** (o ne *konstitucinė*) pataisa; **Vyriausybės** (o ne *vyriausybinė*) garantija, programa, veikla; **parlamento** (o ne *parlamentinė*) dauguma, mažuma, komisija; **ekonomikos** (o ne *ekonominis*) nuosmukis, reforma.

Vedinių su priesaga *-inis, -ė* reikėtų vengti darant sudėtinius įstaigų, įmonių, organizacijų ar jų padalinių, kabinetų, literatūros rūšių ir pan. pavadinimus. Visur, kur tik įmanoma, pirmenybę dėrėtų teikti daiktavardžių kilmininko formoms. Pvz.:

notarų, notaro (o ne *notarinis*) biuras, **priežiūros** (o ne *priežiūrinės*) instancijos, **teisės** (o ne *teisinis*) aktas, **teisės** (o ne *teisinis*) terminas, **kompiuterijos** (o ne *kompiuterinių*) terminų žodynas, **šilumos** (o ne *šiluminiai*) tinklai, **medicinos** (o ne *medicininės*) įstaigos, **reklamos** (o ne *reklamė*) agentūra ir pan.

Neretai priesagos *-inis, -ė* būdvardžiai gali būti vartojami sinonimiškai su daiktavardžių kilmininku, pvz.: *vietos ir vietinė valdžia, pramonės ir pramoninis centras, tarnybos ir tarnybiniai reikalai, darbo ir darbiniai drabužiai* ir pan. Kalbos praktika rodo, kad tokiais atvejais priesagos *-inis, -ė* vediniai beveik visada stumia iš vartosenos daiktavardžio kilmininką. Kad būdvardžiai su priesaga *-inis, -ė* nebūtų be reikalo ar pernelyg dažnai vartojami, kalbininkai siūlo elgtis taip: **jeigu tai, ką norima pasakyti, galima išreikšti daiktavardžio kilmininko forma, tai priesaginio būdvardžio vartoti nereikia.**

Tačiau svarbu nepersistengti, nes tam tikrais atvejais daiktavardžio kilmininku ir būdvardžiu su priesaga *-inis*, *-ė* gali būti pasakomi skirtingi dalykai, pvz.: *valstybės* (t. y. *visos šalies*) *nuosavybė* ir *valstybinė* (t. y. *ne privati*) *nuosavybė*; *valstybės žemė* ir *valstybinė žemė*; *valstybinis bankas* ir *valstybės* (t. y. *centrinis*) *bankas*; *autorius teisė* ir *autorinė teisė*; *notaro veiksmas* ir *notarinis veiksmas*; *šėimos padėtis* ir *šeiminė padėtis*; *mokyklos autobusas* ir *mokyklinis autobusas*. Kilmininku pasakoma tiesioginė priklausomybė, o būdvardžiu reiškiamą netiesioginę, iš priklausomybės atsirandanti ypatybė.

Kalbos taisyklingumui aktualu ir priesagos *-ingas*, *-a* būdvardžių vartoseną. Bendrinėje kalboje šios priesagos vediniais paprastai reiškiamas vidinės ypatybės gausumas, polinkis į ką, pamėgimas ko, pvz.: *turtingas* ‘turintis daug turto’ *žmogus*, *protingas* ‘išsiskiriantis protu’ *oponentas*, *lietuvų kalba labai žodinga* ‘turinti daug žodžių’, *konkurencingas* ‘galinčios konkuruoti’ *prekės*, *reikšmingas* ‘svarbus, turintis reikšmės’ *faktas*, *karinga* ‘linkusi kariauti’ *tauta*, *tvarkingas* ‘mėgstantis tvarką, ją palaikantis’ *žmogus*, *kūrybinga* ‘daug kurianti, linkusi į kūrybą’ *asmenybė*, *kompetentingas* ‘gerai išmanantis, suprantantis’ *specialistas*.

Nemaža dalis iš daiktavardžių padarytų šios priesagos vedinių žymi pamatiniu žodžiu pasakyto daikto vidinės ypatybės turėjimą, sąsają su tuo daiktu, nereikšdami tos ypatybės gausumo. Pavyzdžiui: *melagingas liudijimas*, *nuostolingas sandėris*, *veiksmingos priemonės*, *žalingas įprotis*, *kenksmingos darbo sąlygos*, *tvarkingos darbo priemonės*.

Administracinėje kalboje vartojami gyvajai kalbai nebūdingi dirbtiniai būdvardžiai *žinybingas*, *atskaitingas*, *teisingas* ir pan. priesagos *-ingas*, *-a* vediniai, kuriais reiškiamas pavaldumas, priklausymas, kompetencija ar pan. dalykai. Daugeliu atveju be tokių vedinių galima puikiai išsiversti, pasakyti ir aiškiau, ir paprasčiau. Pvz.:

Tokie pareiškimai sprendžiami teisme ar arbitraže arba ***Tokius pareiškimus sprendžia teismas ar arbitražas*** (o ne *Tokie*

pareiškimai žinybingi teismui ar arbitražui). **Paaiškėjo, kad dėl tokio ieškinio negali būti keliami byla** arba **Pareiškimas dėl tokio ieškinio negali būti nagrinėjamas teisme** (o ne *Paaiškėjo, kad toks ieškinys neteismingas teismui*). **Žinyba turi atsiskaityti (atsiskaito) Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui** (o ne *Žinyba atskaitinga Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui*). **Tokias bylas nagrinėja aukštesnės instancijos teismas** arba **Tokios bylos nagrinėjamos aukštesnės instancijos teisme** (o ne *Tokios bylos teismingos aukštesnės instancijos teismui*). **Apygardos teismas nagrinėja baudžiamąsias bylas, kuriose asmenys kaltinami padarę sunkius nusikaltimus** (o ne *Apygardos teismui teismingos baudžiamosios bylos, kuriose <...>*). **Baudžiamoji byla nagrinėjama tame teisme, kurio veiklos teritorijoje padaryta nusikalstama veika** (o ne *Baudžiamoji byla teisminga tam teismui, kurio <...>*).

Priesagos *-ingas, -a* vediniai netinka panašumo ypatybei reikšti. Tokia reikšmė vartojami iš asmenų pavadinimus reiškiančių daiktavardžių padaryti vediniai, pvz.:

giminingos (= **giminiškos**) žinybos, įstaigos, įmonės, kalbos; *giminingi* (= **giminiški**) žodžiai; *pranašingas* (= **pranašiškas**) ženklas ir pan. (plg.: *draugiški ryšiai, kolegiškas poelgis, broliški santykiai, klajokliškas gyvenimas, vienuoliškas elgesys*).

Atkreiptinas dėmesys į priesagos **-iškas, -a** vedinius. Būdingiausia šią priesagą turinčių būdvardžių darybinė reikšmė yra tokia: ‘panašus į pamatiniu žodžiu pasakytą daiktą’: *diplomatiškas poelgis, draugiškas susitikimas, prisitaikėliškas elgesys, karališkas priėmimas*. Daiktavardiniai šios priesagos būdvardžiai gali žymėti būdingas arba esmines daikto ypatybes, t. y. rodyti, kad pamatiniu žodžiu pasakytas daiktas sudaro pažymimuoju žodžiu reiškiamo daikto esmę, pamatą, pvz.: *asmeniškas reikalas, demokratiški rinkimai, logiškos išvados, šališkas žmogus, raštiškas atsa-*

kymas, raštiškas atsisakymas, pompastiškas renginys, stichiškas judėjimas ir pan.

Būdingą arba esminę ypatybę žymintys daiktavardiniai priesagos *-iškas, -a* būdvardžiai dažnai yra artimi priesagą *-inis, -ė* turintiems būdvardžiams ir net eina jų sinonimais. Pavyzdžiui, *demokratiški ir demokratiniai rinkimai, asmeniškas ir asmeninis reikalas, stichinis ir stichiškas judėjimas, mokslinis ir mokliškas straipsnis, šventiška ir šventinė diena*. Tai nereiškia, kad sutampa šių priesagų vedinių reikšmės. Priesagos *-inis, -ė* būdvardžiai žymi išskiriamąją arba rūšinę ypatybę, o priesagos *-iškas, -a* būdvardžiai rodo būdingas arba esmines daiktų ypatybes. Pavyzdžiui, *kūrybinis darbas* ir *kūrybiškas darbas*: būdvardis *kūrybinis* rodo santykį su kūryba, o *kūrybiškas* – kad kūryba sudaro to darbo esmę.

Būdingą arba esminę daikto ypatybę žymintys šios priesagos būdvardžiai gali būti daromi iš išvestinių arba sudurtinių būdvardžių: *bešališkas* (: *bešalis*) *sprendimas*, *abipusiška* (: *abipusė*) *nauda*, *vienašališkas* (: *vienašalis*) *atsisakymas*, *vienašališkas sutarties nutraukimas*, *lygiateisiški* (: *lygiateisiai*) *santykiai*.

Priesagos *-iškas, -a* vediniai netinka veikėjo priklausymui kokiam nors kategorijai (ypač tautybei) reikšti, pvz.: *nauji lietuviškieji emigrantai* (= *lietuvų emigrantai, emigrantai lietuviai*) ir pan.

Bendrinei kalbai būdingos darybos normos taip pat yra pažeidžiamos, kai būdvardžiai daromi iš žodžių, reiškiančių veikėjus, kuriems priklauso pažymimasis daiktavardis:

žmogiškieji (= *žmonių*) *ištekliai*, *žmonės*; *žmogiška* (= *žmogaus*) *garbė, galimybės*; *žmogiškas* (= *žmogaus*) *orumas*; *studentiškas* (= *studentų*) *streikas*; *vartotojiškas* (= *vartotojų*) *solidarumas*.

Reikia skirti, kada kalbama apie panašumą, o kada – apie priklausymą, ir kiekvienu atveju pasirinkti tinkamus raiškos būdus, pvz.: *diplomatiškas (panašus į diplomato) atsakymas ir diplomato atsakymas; vergiškos darbo sąlygos ir vergo darbo sąlygos; žie-*

miškas (panašus į žiemos) oras ir žiemos oras; vaikiškas (prime-nantis vaiką, būdingas vaikui) elgesys ir vaiko elgesys.

Priešdėlių vediniai

Būdvardžių su priešdėliais padaroma palyginti nedaug. Viena dalis priešdėlių vedinių žymi ypatybės kiekį, kita – pamatiniu žodžiu pasakytos vidinės ypatybės turėjimą. Neapibrėžtą ypatybės kiekį žymintys būdvardžiai daromi su priešdėliais **apy-** (*apysunkis tyčinis nusikaltimas, apynaujis*), **po-** (*polaisvis, popiktis*), **prie-** (*prietamsis, prietrumpis*), **pro-** (*proretis*). Vidinės ypatybės būdvardžiai daromi pridodant priešdėlius **ap-** (*apkūnus*), **at-** (*atšiaurus*), **pa-** (*parankus*), **pra-** (*prakaulus*).

Yra mišraus tipo priešdėlinių priesaginių vedinių, daromų iš prielinksnių konstrukcijų. Tokie būdvardžiai žymi išskiriamąsias ypatybes bei daiktų rūšį pagal pamatinių žodžių leksinę reikšmę, pvz.: **ikiteisminis** (: *iki teismo*) tyrimas, **tarptautinė** (: *tarp tautų*) teisė, **priešlaikiniai** (: *prieš laiką*) rinkimai, **išankstinis** (: *iš anksto*) balsavimas, **išankstinė** ginčo (*bylos*) sprendimo ne teisme tvarka, **ikisutartiniai** (: *iki sutarties*) santykiai, **ikivedybinė** (: *iki vedybų*) sutartis, **povedybinė** (: *po vedybų*) sutartis, **priešgaisrinė** (: *prieš gaisrą*) sauga.

Atkreiptinas dėmesys į būdvardžius, daromus iš prielinksnio be konstrukcijų, pvz.: **bešeimininkis** (: *be šeimininko*) daiktas, **be priežiūriai** (: *be priežiūros*) naminiai gyvūnai. Tokie vediniai turi priešdėlį *be-* ir galūnę *-is, -ė*. Jie daromi nepridedant priesagos *-inis, -ė*: *bedokumentė* (o ne *bedokumentinė*) apskaita; *beprocentė* (o ne *beprocentinė*) paskola; *beprecedentis* (o ne *beprecedentinis*) atvejis, *įvykis*; *bevizis* (o ne *bevizinis*) režimas; *belaidis* (o ne *belaidinis*) ryšys; *bejungtukis* (o ne *bejungtukinis*) sakinytis.

Priesagą *-inis, -ė*, turintys būdvardžiai vartojami ne su priešdėliu *be-*, o su priešdėliu *ne-*, pvz.:

nepiniginės prievolės, nepiniginė išraiška, nepiniginio pobūdžio sprendimai, nevalstybiniai vaikų globos namai, neturtiniai teisiniai santykiai, neturtinė žala, neklasinė visuomenė, nealkoholiniai (o ne bealkoholiniai) gėrimai, nepiniginis (o ne bepiniginis) atsiskaitymas.

Tik nedidelė dalis priešdėlių *be-* ir priesagą *-inis, -ė* turinčių vedinių vartojama kalboje, pvz.: *besąlyginis sandoris, besąlyginė kapituliacija, begalinė aibė, begalinis ryžtas.*

Kai kurie priešdėlių *be-* ir galūnę *-is, -ė* turintys būdvardžiai kalboje vartojami lygiagrečiai su priešdėlių *be-* ir priesagą *-iškas, -a* turinčiais būdvardžiais, pvz.: *bešalis* ir *bešališkas sprendimas, beprasmė* ir *beprasmiška diskusija, bejėgis* ir *bejėgiškas žmogus, bevalis* ir *bevališkas asmuo.*

Galūnių vediniai

Tokie vediniai gali būti daromi ir iš veiksmažodžių, ir iš vardažodžių. Veiksmažodiniai vediniai daromi pridendant galūnę *-us, -i*. Pavyzdžiui, *kalbus* (: *kalbėti*), *išlaidus* (: *išleisti*), *priekabus* (: *prikibti*). Jie gali būti daromi ir iš paprastųjų, ir iš priešdėlinių veiksmažodžių. Dauguma tokių vedinių žymi ypatybės gausumą, palinkimą į pamatinį žodžiu pasakytą veiksmą: *apdairus žmogus* (t.y. *linkęs numatyti į priekį, atsargus*), *santūrus žmogus*. Prieš galūnę kartais gali eiti priebalsinis formantas, pvz.: *-mus* (*įsakmus*), *-nus* (*paklusnus*).

Vardažodiniai vediniai daromi pridendant galūnę *-is, -ė*. Jų reikšmės sutampa su priesagos *-inis, -ė* vedinių išskiriamosiomis reikšmėmis: *kasdienis drabužis, padienis darbininkas.*

Dūriniai

Sudūrimo būdu būdvardžiai gali būti daromi iš įvairių kalbos dalių. Pavyzdžiui:

- iš būdvardžio ir daiktavardžio (*ilgalaikė paskola, lygiateisė bendrijos narė, pilnametis asmuo, mažametis vaikas, trum-*

palaikė sutartis, trumpalaikė nuoma, mažareikšmis nusikaltimas);

- iš skaitvardžio ir daiktavardžio (*vienašalis įsipareigojimas, vienašalis pareiškimas, dvišalė restitucija, dvišalė sutartis, dvišalės prievolės, dvišaliai sandoriai, trišalė taryba, antraeiliai daiktai, antraeilės sutarties sąlygos, vienažodis terminas*);
- iš įvardžio ir daiktavardžio (*abišalis susitarimas, abipusės derybos, savalaikis pasiūlymas, kitataučiai žmonės, savadarbis ginklas*);
- išrieveiksmio ir daiktavardžio (*daugiašalė sutartis, daugiašaliai sandoriai, daugiaaukštis pastatas, daugkartinis įteikimas, daugiaženklis skaičius, visureigė transporto priemonė*);
- iš daiktavardžio ir daiktavardžio (*pusamžis žmogus, pietvakaris vėjas*) ir t. t.

Darant sudurtinius būdvardžius, reikia vengti dūrinių, kurių antrasis dėmuo turi priesagą *-inis, -ė*⁴³. Pvz.:

daugiapakopiniai (= daugiapakopiai) rinkimai; daugiamandatinė (= daugiamandatė) rinkimų sistema, apygarda; daugiametinio (= daugiamečio) darbo rezultatas; daugiametinė (= daugiametė) patirtis; dvipakopinė (= dvipakopė) studijų sistema; abipusinės (= abipusės) pareigos; abipusinė (= abipusė) atsakomybė, nauda; vienpakopinis (= vienpakopis) teisinis universitetinis išsilavinimas; bendraeuropinė (= visos Europos, Europos) problema; bendraūkinės (= viso ūkio, bendrosios ūkio) išlaidos; orgvadybinės (= organizacijų vadybos) teorijos.

Priesagą *-inis, -ė* turi tokie sudurtiniai būdvardžiai, kurių vienas arba abu dėmenys yra kitų kalbų žodžiai, pvz.:

⁴³ Kai kurie tokiu būdu padaryti žodžiai taisomi ne taip griežtai, pvz.: Klimavičius J. Vienkartinis, daugkartinis, dukartinis. *Gimtoji kalba*. 1999. Nr. 6, p. 7–14.

daug(ia)partinė sistema, vienpartinė sistema, smulkiaburžuazinės partijos, daugianacionalinė valstybė, daugiatūkstantinė minia, daugiamilijoninis pelnas.

Kontrolinės užduotys

1. Nurodykite būdvardžių darybos būdus. Pateikite pavyzdžių.
2. Vedinių su priesaga *-inis*, *-ė* daryba: teiktini ir neteiktini vartoti vediniai.
3. Būdvardžių su priesaga *-inis*, *-ė* ir daiktavardžio kilmininko formų vartojimas.
4. Priesagų *-ingas*, *-a* ir *-iškas*, *-a* vediniai administracinėje kalboje.
5. Paaiškinkite vedinių su priešdėliu *be-* darybos normas ir pasi-taikančias klaidas.
6. Aptarkite norminius ir nenorminius sudurtinių būdvardžių da-rybos atvejus.

Pratimai

***7.3.1.1 pratimas.** Pridėkite priesagą arba galūnę.

Valstyb..... social..... draudimo įmokos; valstyb.... herbas; teis..... pagalba; teis..... terminas; preliminar..... ataskaita; reklam..... skydas; ekonom..... nuosmukis; turt..... santykiai; kar.... tarnyba; šilum..... ūkis; kredit..... kortelė; kasdien..... paklausos prekės; met.... palūkanų norma; beviz..... režimas; beprecedent..... atvejis; begal..... ryžtas; mažagaba-rit.... atliekos.

7.3.1.2 pratimas. Nurodykite, kurie junginiai sudaryti su tinkamai padarytais būdvardžiais. Pataisykite nenorminės darybos būdvardžius ir paaiškinkite jų darybos klaidas.

Nepiniginė prievolė, nepalūkaninė paskola, beprocentinė paskola, besąlyginis sandoris, šešeiminkis turtas, įstatinis kapitalas, įstatyminės pataisos, priešrinkiminė agitacija, kolonijinė santvarka, pensijinis amžius, administracinė nuobauda, globalinė problema, intelektualinė nuosavybė, intelektinė veikla, veiksminga kardomoji priemonė, giminingos struktūros, giminiški ryšiai, žmogiškieji ištekliai, generalinis prokuroras, nacionalinis investuotojas, socialinis būstas, preliminarinė sutartis, abipusė nauda, menkavertė parama, vienkartinė išmoka, daugiapakopiniai rinkimai, radioaktyvinis spinduliavimas, smulkiaburžuazinės partijos, dvipakopės studijos.

7.3.2. Skaitvardis

Pagal sandarą skaitvardžiai skirstomi į **paprastuosius** ir **sudėtinus**.

Paprastieji skaitvardžiai gali būti *neišvestiniai* (vienas, du, trys ... t. y. visi skaičiai nuo vieno iki dešimt) arba *išvestiniai*. Išvestiniai skaitvardžiai daromi pridodant priesagas: **-eji, -ejos** (*dvi* → *dveji, dvejos*; *trys* → *treji, trejos*), **-etas** (*septyni* → *septynetas, devyni* → *devynetas*), **-eri, -erios** (*šeši* → *šešeri, šešerios*; *septyni* → *septyneri, septynerios*), **-tas** (*ketveri* → *ketvertas*), **-tas, -ta** (*šeši* → *šeštas, šešta*; *dvylika* → *dvyliktas, dvylikta*) arba galūnę **-as, -a** (*dešimtis* → *dešimtas, dešimta*).

Su priesaga **-eji, -ejos** daromi tik *dveji, dvejos* ir *treji, trejos*, o su priesaga **-eri, -erios** – visi kiti dauginiai skaitvardžiai, t. y. *ketveri, ketverios...devyneri, devynerios*. Todėl kalboje pasitaikančios formos *dvejeri, dvejerios, trejeri, trejerios* laikomos klaida ir taisomos. Pvz.:

dvejeri (= **dveji**) *koalicijos valdymo metai, Seimo rinkimai*;

dvejerios (= **dvejos**) *pratybos, skyrybos*;

trejerios (= **trejos**) *derybos, lažybos ir pan.*

Sudėtiniai skaitvardžiai gali būti *sudurtiniai* ir *samplaikiniai*. Sudurtiniai skaitvardžiai yra sudaryti iš dviejų paprastųjų, pvz.: *trisdešimt* (: *trys* ir *dešimt*), *keturiasdešimt* (: *keturi* ir *dešimt*), arba iš skaitvardžio ir kito žodžio, pvz.: *pusanthro* (: *pusė* ir *antro*), *pustrečio* (: *pusė* ir *trečio*) ir pan. Sudėtiniai samplaikiniai skaitvardžiai yra sudaryti iš kelių paprastųjų, pvz.: *du šimtai trys*, *keturi tūkstančiai šimtas du* arba iš paprastųjų ir sudurtinių skaitvardžių, pvz.: *trisdešimt trečias*, *šešiasdešimt šešeri*, *tūkstantis šimtas dvidešimt devyni*, *trys ketvirtadaliai*, *vienas penktadalis*.

7.3.3. Veiksmažodis

Darybos atžvilgiu veiksmažodžiai yra skirstomi į paprastuosius ir išvestinius. Paprastieji (*eiti*, *tirti*, *skirti*, *skelbti*) nėra padaryti iš jokio kito žodžio, o išvestiniai (*įeiti*, *ateiti*, *ištirti*, *paskirti*, *griežtinti*, *gyventi*, *antrinti*, *nuvertinti*, *įrodinėti*) yra padaryti iš kitų žodžių, pridėjus priešdėlius ar priesagas. Žodis gali kartu turėti ir priesagą, ir priešdėlį.

Išvestinių veiksmažodžių galima padaryti ir su sangražos dalele *si* (-*is*, -*s*), pvz.: *derėtis*, *naudotis*, *bartis*, *susitaikyti*, *pasi-skelbti*. Sudūrimo būdu veiksmažodžiai nėra daromi.

Priesagų vediniai

Su priesagomis veiksmažodžiai dažniausiai daromi iš daiktavardžių, būdvardžių, paprastųjų veiksmažodžių, kur kas rečiau iš įvardžių, skaitvardžių,rieveksmių. Tokiu būdu padarytų veiksmažodžių visos trys pagrindinės formos (bendratis, esamojo laiko 3 asmuo ir būtojo kartinio laiko 3 asmuo) turi priesagas. Pvz.:

-(i)auti, -(i)auja, -(i)avo

tarpininkauti, tarpininkauja, tarpininkavo (: *tarpininkas*),
pirmininkauti, pirmininkauja, pirmininkavo (: *pirmininkas*),
bendrauti, bendrauja, bendravo (: *bendras*).

-(i)uoti, -(i)uoja, -(i)avo

vizituoti, vizituoja, vizitavo (: *vizitas*),

*grupuoti, grupuoja, grupavo (: grupė),
filmuoti, filmuoja, filmavo (: filmas).*

raudonuoti, raudonuoja, raudonavo (: raudonas),

-yti, -ija, -ijo

vienyti, vienija, vienijo (: vienas),

viršyti, viršija, viršijo (: viršus),

vardyti, vardija, vardijo (: vardas),

gėdyti, gėdija, gėdijo (: gėda).

-(i)oti, -(i)oja, -(i)ojo

nuomoti, nuomoja, nuomojo (: nuoma),

aukoti, aukoja, aukojo (: auka),

bėgioti, bėgioja, bėgiojo (: bėgti).

-inti, -ina, -ino

tikslinti, tikslina, tikslino (: tikslus),

kaltinti, kaltina, kaltino (: kaltas),

turtinti, turtina, turtino (: turtas),

ankstinti, ankstina, ankstino (: anksti),

artinti, artina, artino (: arti).

-ėti, -ėja, -ėjo

aiškėti, aiškėja, aiškėjo (: aiškus),

artėti, artėja, artėjo (: arti),

griežtėti, griežtėja, griežtėjo (: griežtas).

-(d)inėti, -(d)inėja, -(d)inėjo

įrašinėti, įrašinėja, įrašinėjo (: įrašyti),

įrodinėti, įrodinėja, įrodinėjo (: įrodyti),

šnipinėti, šnipinėja, šnipinėjo (: šnipas).

apgaukinėti, apgaukinėja, apgaukinėjo (: apgauti),

puldinėti, puldinėja, puldinėjo (: pulti).

Priesagos suteikia žodžiams konkrečias reikšmes, į kurias būtina atsižvelgti darant ir vartojant vienų ar kitų priesagų vedinius. Pavyzdžiui, daiktavardiniai priesagos *-(i)auti, -(i)auja, -(i)avo* vediniai paprastai daromi iš asmenų pavadinimų, nusakančių jų darbą, verslą, elgesį ir turi tokią reikšmę: ‘atlikti funkcijas to, dirbti tuo, elgtis taip, kas pasakyta pamatiniu žodžiu’: *sekretoriauti, ad-*

vakatauti, viršininkauti, vadovauti, direktoriauti ir pan. Nedidelė šios priesagos vedinių dalis padaryta iš daiktavardžių įvardijančių tam tikrą veiklos sritį, ir reiškia ‘dalyvauti tame, kas pasakyta pamatiniu žodžiu’. Pavyzdžiui, *posėdžiauti* (‘dalyvauti posėdyje’), *atostogauti* (‘būti atostogose’). Iš būdvardžių su priesaga *-(i)uoti, -(i)uoja, -(i)avo* padaryti veiksmažodžiai reiškia ‘darytis tokiam, kas pasakyta pamatiniu žodžiu’: *raudonuoti* (‘darytis raudonam’), ‘būti tam ar tokiam, kas pasakyta pamatiniu žodžiu’: *juoduoti* (‘būti, iš tolo rodytis juodam’). Šios priesagos veiksmažodžiai, padaryti iš daiktavardžių, reiškia ‘daryti tai ar tokį, kas pasakyta pamatiniu žodžiu’, pvz.: *vizituoti* (‘daryti vizitą’), *komplektuoti* (‘daryti komplektą’), ‘atsirasti, darytis tam, kas, pasakyta pamatiniu žodžiu’: *kraujuoti* (‘kraujui rodytis’).

Daiktavardiniai priesagos *-ėti, -ėja, -ėjo* vediniai reiškia ‘darytis, virsti tuo, kas pasakyta, pamatiniu daiktavardžiu’: *lietuvėti* (‘virsti lietuviu’), *pelkėti* (‘virsti pelke’), *anglėti* (‘virsti anglimi’). Tokią pačią reikšmę gali turėti ir su priesagomis *-yti, -ija, -ijo* iš daiktavardžių padaryti veiksmažodžiai, pvz.: *anglyti* (‘virsti anglimi’). Dalies vedinių reikšmės gali būti kiek konkretesnės, pvz.: *rūdyti* (‘trauktis rūdimis’), *pelyti* (‘trauktis, apaugti pelėsiais’).

Iš veiksmažodžių padaryti priesagų vediniai nuo pamatinių žodžių skiriasi reiškiamo veiksmo trukme, kryptimi ar kt., pvz.: *bėgti – bėgioti, pulti – puldinėti, augti – auginti, juoktis – juokinti*. Tam tikrais atvejais keičiasi pamatinių žodžių šaknies balsiai: *grasinti* (:grėsti, *gresia*), *naikinti* (:nykti), *ugdyti* (:augti).

Ar visada vediniai tinkamai daromi ir vartojami? Tam tikros painiavos yra vartojant priesagos *-(d)inėti* vedinius. Reikia įsidėmėti, kad šios priesagos vediniai tinka kartojamam arba tęsiamam mažiųjų veiksmai žymėti. Pvz.:

Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą <...>, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo [Lietuvos Respublikos Konstitucijos 26 str.]. *Pardavėjas netenka teisės įrodinėti, kad pirkėjas netinkamai atliko procesinius veiksmus* [Lietuvos Respublikos ci-

vilinio kodekso 6.322str.2d.]. *Vyriausybės vadovas susitikinėja su galimais įmonės pirkėjais. Nutarimų nuorašai išsiuntnėjami visiems policijos komisariatams. Pardavinėti vaistus turgavietėse draudžiama.*

Šios priesagos vediniai gali būti daromi ir iš priešdėlinių veiksmažodžių, tačiau (skirtingai nuo įprastų priešdėlių vedinių) jie žymi ne užbaigtą, o trunkantį veiksma, pvz.: *įrodinėti tiesą, įtarinėti žmones, pažeidinėti įstatymus, apgaudinėti visuomenę, prisiekinėti teisme, atsakinėti į klausimus, praleidinėti paskaitas, įžeidinėti pareigūnus* ir t. t. Tada, kai kalbama apie veiksma, kuris vyksta vieną kartą, t. y. nesikartoja, priesagos *-(d)inėti* vediniai netinka. Pvz.:

Dabar pareigūnas atlikinėja (= atlieka) baudmę Vilniaus antruosiuose pataisos namuose. Tie, kurie pasirašinėjo (= pasirašė) tokią sutartį, negalvojo apie valstybės interesus. Vairuotojas kliudė per gatvę pereidinėjantį (= einantį) žmogų ir pabėgo iš įvykio vietos.

Atkreiptinas dėmesys į dažnai painiojamus priesagų *-uoti* (*-uoja, -avo*) ir *-oti* (*-oja, -ojo*) vedinius *kainuoti* ir *kainoti*. Pirmasis iš jų reiškia ‘turėti kainą, atsieiti’, o antrasis – ‘nustatyti kainą, vertinti’. Tada, kai kalbama apie esamą daikto kainą, vertę, turi būti vartojami priesagos *-uoti* (*-uoja, -avo*) vediniai:

Ant automobilio stogo tvirtinamas reklaminius skydas kainuoja du šimtus litų. Kiek dabar kainuoja šios bendrovės akcijos? Žemdirbius domina, kiek kainuoja užsienio gamintojų žemės ūkio technika.

Kai norima pasakyti, kad reikia nustatyti kainą, vertę (jos nebuvo arba reikia pakeisti buvusią), vartojamos veiksmažodžio formos *(į)kainoti, perkainoti, nukainoti*:

Vykdomo proceso metu įkainoto turto vertei pasikeitus, antstolio patvarkymu turtas gali būti perkainojamas laikantis šiame straipsnyje nustatytos tvarkos [Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 681 str. 2 d.]. Areštuotas turtas turi būti įkainotas (ne įkainuotas) rinkos kaina, atsižvelgiant į tur-

to nusidėvėjimą ir į išieškotojo ir skolininko nuomones. **Nukainota** (ne nukainuota) buitine technika prekiaujama atskirame prekybos centro skyriuje. Negalėdami parduoti pagamintos produkcijos, gamybininkai buvo priversti ją **nukainoti** (ne nukainuoti).

Veiksmažodžio *nuomoti(s)*, *nuomoja(si)*, *nuomojo(si)* ('pagal susitarimą perleisti ar paimti ką laikinai naudoti') vietoje dažnai vartojamas netaisyklingas vedinys *nuomuoti(s)*, *nuomuoja(si)*, *nuomavo(si)*. Pvz.:

Tokiam šeimos nariui gali būti išnuomojama (= išnuomojama) izoliuota gyvenamoji patalpa. Bendrovės administracija dalį nenaudojamų patalpų išnuomavo (= išnuomavo) individualiai įmonei. Verslo centre galima pirkti arba nuomoti (= nuomoti) patalpas biurams. Nebrangiai išsinuomavo (= išsinuomavo) ūkinei veiklai tinkamas patalpas.

Priešdėlių vediniai

Priešdėliniai veiksmažodžiai gali būti daromi tik iš veiksmažodžių. Priešdėliai gali būti dedami ir prie paprastųjų veiksmažodžių (*apklausti*, *pareikšti*, *nuspręsti*, *įvežti*), ir prie išvestinių, t. y. prie tokių, kurie jau turi priesagą (*sugalvoti*, *pažymėti*, *išgyventi*, *pabendrauti*, *priartėti*, *pervažiuoti*, *įkainoti*) ar priešdėlį (*pripažinti*, *perparduoti*, *atpasakoti*). Yra veiksmažodžių, kurie be priešdėlių iš viso nevartojami, pvz.: *apmokestinti*, *pažinti*, *nustebti*, *išsigąsti*, *suprasti*.

Lietuvių kalboje veiksmažodžiams daryti vartojama 12 priešdėlių: *ap-* (*api-*), *at-* (*ati-*), *į-*, *iš-*, *nu-*, *pa-*, *par-*, *per-*, *pra-*, *pri-*, *su-*, *už-*. Priešdėlių vediniai dažniausiai žymi ne visai naujas sąvokas, o tą patį veiksma, tik įgavusį tam tikrų papildomų reikšmių (atspalvių). Pavyzdžiui: *vežti* – *įvežti*, *išvežti*, *pervežti*, *nuvežti*, *pravežti*; *bėgti* – *išbėgti*, *nubėgti*, *atbėgti*, *perbėgti*; *rašyti* – *aprašyti*, *perrašyti*, *įrašyti*, *išrašyti*, *prirašyti*, *surašyti*; *kainoti* – *įkai-*

noti, nukainoti, perkainoti; važiuoti – apvažiuoti, išvažiuoti, nuvažiuoti, pravažiuoti, pervaziuoti; skaičiuoti – suskaičiuoti, apskaičiuoti, paskaičiuoti, perskaičiuoti.

Tačiau iš to paties pamatinio žodžio padarytų vedinių reikšmės gali būti ir nutolusios, pvz.: *išieškoti (baudą, atlyginimą, išlaidas)* ir *apieškoti (patalpą, vietovę, asmenį)*, *įrodyti (tiesą, nekaltumą)* ir *parodyti (įvykio vietą)*, *paimti (daiktus, vertybes, dokumentus)* ir *priimti (sprendimą, teismo nutartį)*, *pakviesti (į posėdį)* ir *iškviesti (iš atostogų)*.

Su tuo pačiu priešdėliu gali būti padaryta vedinių, kurie pamatinio žodžio veiksmą apibūdina ne tuo pačiu požiūriu ir dėl to turi kitokią darybos reikšmę: *išbėgti reiškia* ‘bėgti tam tikta kryptimi, t. y. iš vidaus’, o *išlaukti* – ‘laukti tam tikrą laiką’, *praslinkti* – ‘slinkti pro šalį’, o *prakalbėti* – ‘kalbėti tam tikrą laiką’ ir ‘pradėti kalbėti’ [2, p. 402].

Kai kuriais atvejais priešdėlis gali iš esmės pakeisti pamatinio žodžio leksinę reikšmę: *gauti* ir *užgauti*, *apgauti*, *sugauti*; *manyti* ir *išmanyti*; *rodyti* ir *įrodyti*, *atrodyti*; *klausyti* ir *priklausyti*; *duoti* ir *išduoti*, *parduoti*; *tikti* ir *sutikti*, *patikti* ir pan.

Darant priešdėlių vedinius svarbu žinoti, kokias reikšmes atitinkami priešdėliai gali suteikti pamatiniams žodžiams. Pavyzdžiui, veiksmo kryptis gali būti nurodoma tokiais iš slinkties (judėjimo) veiksmažodžių padarytais priešdėlių vediniais:

ap(i) – (kryptis aplinkui): *apsupti pastatą*,

į – (kryptis į vidų): *įeiti į saugomą objektą*,

iš – (kryptis iš vidaus): *išvykti iš Lietuvos*, *išbėgti iš degančio pastato*,

nu – (kryptis tolyn): *nuvažiuoti keliu*,

(kryptis žemyn): *nutūpti oro uoste*,

pa – (kryptis po kuo nors): *palįsti po stogu*,

par – (kryptis į namus): *parvažiuoti namo*, *parvykti atostogų*,

per – (kryptis per ko nors viršų): *perlipti per tvorą*,

pra – (kryptis pro šalį): *pravažiuoti (pro) munitinę*,

pri – (kryptis artyn prie ko nors): *privažiuoti prie pasienio posto*,

su – (kryptis ten ir atgal): *suvažinėti tokį kelią*,

už – (kryptis už ko nors): *užlįsti už stalo*,

(kryptis į viršų): *užlipti į palėpę*.

Kai norima pasakyti, kad veiksmą reikia atlikti iš naujo, pakartotinai, vartotini priešdėlių **at-**, **per-** vediniai, pvz.: *atkurti nepriklausomybę, atgauti laisvę, atgauti nekilnojamąjį turtą, atstatyti paminklą, perrašyti teismo nutartį, perredaguoti straipsnį, perskirstyti lėšas*.

Kai kalbama apie veiksmo pradžią, (t. y. apie veiksmą, kuris prasideda ir po to tęsiasi) vartotini vediniai su priešdėliais **ap(i)-** (*apsirgti profesine liga*), **pra-** (*prabilti apie darbo drausmės pažeidimus, prakalbėti apie žalos atlyginimą*), **su-** (*suabejoti sandoario teisėtumu, susiginčyti dėl įstatymo pataisų*), **už-** (*užrėkti*). Visus veiksmo pradžią reiškiančius veiksmožodžius galima pakeisti žodžių junginiais: *apsirgo* → *ėmė sirgti*, *prakalbo* → *ėmė kalbėti*, *susiginčijo* → *ėmė ginčytis* ir t. t.

Norint pabrėžti veiksmo silpnumą, menką intensyvumą, reikia vartoti vedinius su priešdėliais **ap(i)-** (*apmokyti, apgydyti*), **nu-** (*nugirsti, nusemti, nupilti*), **pa-** (*paskaičiuoti, pasiklausyti, padirbėti*), **pra-** (*pramokti, pratarti, praverti*), **į-** (*įskilti, įdrėksti, įbrėžti*).

Kalbos praktika rodo, kad ne visada pavyksta pasirinkti tinkamus priešdėlių vedinius. Pavyzdžiui, kartais neskiriama, kada vartoti slinkties (judėjimo) veiksmožodžius su priešdėliu **par-**, o kada reikia rinktis vedinius su priešdėliu **at-**. Tada, kai veiksmas grįžta į veikėjo namus, nuolatinę buvimo vietą, vartotini priešdėlio **par-** vediniai, pvz.: *parvažiuoti į namus, parvykti iš užsienio*, o kai artėjama į svetimą, neutralią vietą, tinka priešdėlio **at-** vediniai,

pvz.: atvykti į muitinę, atvažiuoti į egzaminų sesiją, atvykti į konferenciją, ateiti į posėdį, atvežti knygas.

Tokių atvejų, kai vienu priešdėlių vedinių vietoje vartojami su kitais priešdėliais padaryti vediniai, kalboje pasitaiko dažnai, pvz.: *įregistruoti* (= **užregistruoti**, t.y. įrašyti į tam tikrą sąrašą, duomenų sancaupą) *eismo įvykį, pranešimą, viešosios tvarkos pažeidimą; užregistruoti* (= **įregistruoti**, t.y. įtraukti į oficialią įskaitą ar apskaitą, suteikiančią tam tikrą statusą) *santuoką, vaiko gimimą, sandorį, įmonę; užslaptinti* (= **įslaptinti**) *duomenis; paskaičiuoti* (= **suskaičiuoti, apskaičiuoti**) *gautą pelną, gamybos išlaidas; pravažiuoti* (= **pervažiuoti**) *per muitinę, per pasienio postą; praeiti* (= **paieiti**) *pirmyn; pergyventi* (= **išgyventi**) *netektį.*

Negalima atskirai nepaminėti vedinių su priešdėliu *da-* (*neda-*). Jie išskirti ir Didžiųjų kalbos klaidų sąrašė, o tai rodo, kad nepaisant ilgamečių kalbos tvarkytojų pastangų šio priešdėlio vediniai iš vartosenos nesitraukia:

daeiti (= **prieiti**) *iki Europos Žmogaus Teisių Teismo, iki valdžios; dabaigti* (= **pabaigti, užbaigti**) *sąrašą, projektą; darsyti* (= **prirašyti**) *trūkstamus duomenis, žodį, skaičių; nedausti pažeidimų, trūkumų* (= **neleisti atsirasti pažeidimams, trūkumams**); *nedabaigtas* (= **nebaigtas**) *darbas, tekstas; nedasvarstyti* (= **nebaigti svarstyti**) *klausimai ir pan.*

Kalboje vartojamas priešdėlio *į-* vedinys *įtakoti*⁴⁴. Jau buvo minėta, kad priešdėliniai veiksmažodžiai daromi tik iš veiksmažodžių, todėl su priešdėliais padaryti veiksmažodžiai paprastai gali būti vartojami ir be jų (išskyrus vieną kitą išimtį): *įeiti* – *eiti*, *išspręsti* – *spręsti*, *sugalvoti* – *galvoti*. Minėto vedinio taip pavartoti neįmanoma, nes vargu ar kas pasakytų *takoti*. Jo vietoje derėtų vartoti *daryti įtaką, turėti įtakos, veikti, lemti*. Pvz.:

⁴⁴ Iš dalies jį galima laikyti ir priesagos vediniu, tačiau ir tokiu atveju jo daryba nenatūrali ir neišklaidi motyvuota.

*Kredito gavėjas užtikrino, kad nevyksta jokie teisminiai, arbitražiniai ar administraciniai ginčai ar procesai, kurių baigtis gali įtakoti (= **turėti įtakos**) kredito gavėjo gebėjimą (= **gebėjimui**) vykdyti savo prievoles. Tokios kalbos gali įtakoti (= **veikti, lemti**) rinkėjų nuomonę. Diskutuojama, ar vaistų kvotos *įtakos* ligonių sveikatą (= **turės įtakos ligonių sveikatai**).*

Kartais veiksmažodžiai vartojami su priešdėliais, nors jų pamatiniams žodžiams nereikia. Paprastai nepriešdėliniais veiksmažodžiais reiškiamas nuolatinis ar tam tikrą laiką trunkantis veiksmas. Todėl tais atvejais, kai kalbama apie trunkantį, o ne apie baigtą veiksma, geriau vartoti nepriešdėlinius veiksmažodžius. Pvz.:

*Dėl to, kad laiku ne išmoka (– **nemoka**) atlyginimų, gamyklos darbininkai paskelbė bado streiką. Iš kyla (– **Kyla**) daug klausimų dėl pasirašytos Vilniaus šilumos tinklų nuomos sutarties. Baiminamasi, kad būdamas laisvėje p a d a r y s (– **darys**) įtaką liudytojams. Dėl tokio vairuotojų elgesio Vežėjų asociacijos vadovams iš kyla (– **kyla**) daug problemų. Tai p a r o d o (– **rodo**), kad sprendžiant žemės grąžinimo klausimus buvo naudojamas tarnybine padėtimi.*

Priešdėliniai veiksmažodžiai tinka veiksmo baigčiai pabrėžti. Pvz.:

*Gavęs pranešimą, saugos tarnybos ekipažas **atvyko** po 5 minučių. Po trijų dienų **paskelbė** dingusio vaiko paiešką. Į Seimą **išrinko** vienmandatėje rinkimų apygardoje.*

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai kurių esamojo laiko veiksmažodžių priešdėlinės formos reiškia ne įvykusį, o vykstantį veiksma: *pareina, parneša, atplaukia, atveža, išneša* ir pan.

Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Nurodykite veiksmažodžių darybos būdus.
2. Iš kurių kalbos dalių žodžių galima daryti priesaginius veiksmažodžius?
3. Kada turi būti vartojami priesagos *-(d)inėti* vediniai?
4. Paaiškinkite priešdėlinių veiksmažodžių darybos normas ir klaidas.
5. Kada vartojami su priešdėliais *par-* ir *at-* sudaryti slinkties (judėjimo) veiksmažodžiai?

Pratimai

7.3.3.1 pratimas. Kurių priešdėlinių veiksmažodžių vartoti netinka? Kodėl?

Išieškoti skolą, įregistruoti partiją, surašyti prašymą, sudaryti testamentą, užregistruoti įstatymo pataisas, apmokyti naudotis duomenų baze, apjungti akcinės bendrovės padalinius, pervaziuoti Europos Sąjungos sieną, pravažiuoti be bilieto, gerai apmokamas darbas, paskaičiuotos sąnaudos, apskaičiuoti darbo užmokestį, sugiedoti himną, pagiedoti himną, iškelti baudžiamąją bylą, pervesti pinigus, praveisti derybas, įtraukti į komisijos sudėtį, nutraukti darbo sutartį, prailginti atostogas, pratęsti darbo sutartį, praeiti konkursą.

7.3.3.2 pratimas. Kuriuos junginiuose pateiktus vedinius pataisykite?

Įkainuoti ieškinį, švaistyti turta, nuomuoti patalpas, užsiiminėti ūkine veikla, išnagrinėti sutartį, įrodinėti nekaltumą, atlikinėti bausmę, aptarinėti sprendimus, atnaujinti tyrimą, nukainotos pre-

kės, *perkėlinėti* poilsio dienas, *pardavinėjamos* automobilių dalys, *supirkinėti* metalo dirbinius.

*7.3.3.3 pratimas. Įrašykite tinkamą priešdėlį.

....*registruoti* kandidata;*važiuoti* pėsčiųjų perėja;*važiuoti* miesta;*forminti* darbo sutartį;*tęsti* nuomos sutartį, *registruoti* naują įmonę;*skaičiuoti* gamybos išlaidas;*eiti* techninę apžiūrą;*baigti* sąrašą; papildomos*mokamos* atostogos;*eiti* namo;*duoti* eksploatuoti pastatą;*remontuoti* kabinetą;*kreipti* dėmesį;*matyti* galimus padarinius;*mokėti* gautą sąskaitą;*eiti* mokymo kursą;*mažinti* santuokinį amžių.

7.3.4. Prieveiksmis

Didelė dalisrieveiksmių yra padaroma su priesagomis, priešdėliais arba kartu su priesagomis ir priešdėliais. Nemažairieveiksmių atsirado sutrumpėjus linksnių formoms ir joms susiliejus į vieną žodį su prielinksniu (*išvien, išsyk, perdien, pervasar, nuotolaik*). Prieveiksmių galima padaryti ir sudūrimo būdu (*dukart, kelissyk, tądien, šiąnakt*).

Daugiausiarieveiksmių yra padaroma priesaginiu darybos būdu iš būdvardžių ir dalyvių, kiek mažiau – iš skaitvardžių, įvardžių, daiktavardžių.

Iš būdvardžiųrieveiksmiai daromi su priesagomis **-(i)ai**: *slaptai* (: *slaptas*), *saugiai* (: *saugus*), *agresyviai* (: *agresyvus*), *kaltai* (: *kaltas*); **-yn**: *aukštyn* (: *aukštas*), *blogyn* (: *blogas*), *platyn* (: *platus*); **-(i)uoju**: *bloguoju* (: *blogas*), *geruoju* (: *geras*), *piktuoj* (: *piktas*).

Iš dalyviųrieveiksmiai daromi su priesaga **-(i)ai**: *įskaitytinai* (: *įskaitytinas, -a*), *išsimokėtinai* (: *išsimokėtinas, -a*), *pasirašytinai* (: *pasirašytinas, -a*), *tinkamai* (: *tinkamas, -a*), *įtikinamai*

(: *įtikinamas, -a*), *teigiamai* (: *teigiamas, -a*), *abejotamam* (: *abejotamas, -a*), *netikėtai* (: *netikėtas, -a*), *nelauktai* (: *nelauktas, -a*).

Iš įvardžių prieveiksmai daromi pridodant priesagas **-(i)aip, -iek, -ur**: *kitaip* (: *kitoks, kitokia*), *taip* (: *tas, ta*), *kiek* (: *koks, kokia*), *šitiek* (: *šitoks, šitokia*), *kitur* (: *kitas, kita*), *visur* (: *visas, visa*).

Iš daiktavardžių, būdvardžių ir skaitvardžių – pridodant priešdėlį **pa-** ir priesagą **-(i)ui** (*pasroviui, pavėjui, pamažui, pavieniui*).

Administracinei kalbai itin būdingi būdvardiniai prieveiksmai, padaryti su priesaga **-(i)ai**:

šurkščiai pažeisti Konstituciją, oficialiai paskelbti, periodiškai mokėti. laikinai apriboti teises, vienašališkai nutraukti sutartį, ribotai pakaltinami asmenys, solidarčiai atsakyti, viešai apkaltinti, laisvai reikšti įsitikinimus, teisiškai įregistruoti sandorį ir t.t.

Tokie būdo prieveiksmai dažniausiai daromi iš galūnės *-as, -a* ir *-us, -i* turinčių būdvardžių. Kur kas mažiau prieveiksmių su priesaga **-(i)ai** padaroma iš galūnės *-is, -ė* turinčių būdvardžių.

Įsidėmėtina, kad būdo prieveiksmai negali būti daromi iš santykiinių (t.y. nelaipsniuojamų) būdvardžių, turinčių vienaskaitos vyriškosios giminės vardininko galūnę *-is*, o daugiskaitos naudininko **-(i)ams** (*vienareikšmis – vienareikšmiams, civilis – civiliams, esminis – esminiams, abipusis – abipusiams, bejėgis – bejėgiams* ir pan.). Pvz.:

Ši savivaldybės sprendimą reikia suprasti vienareikšmiškai (= vienareikšmiškai). J. P. nuomone, eksperto išvada – tik vienas įrodymas, kurį reikia vertinti ne vienareikšmiškai (= nevienareikšmiškai). Tikimasi, kad šis valstybių vadovų susitikimas bus abipusis (= abipusiškai, abiem pusėms) naudingo bendradarbiavimo pradžia. Po ilgų derybų pasirašyta abipusis (= abipusiškai, abiem pusėms) naudinga sutartis. Oponentų teigimu, siūlomas priimti įstatymo pataisas

*galima suprasti dviprasmiai (= **dviprasmiškai**). Ar verta betiksliai (= **be tikslo, betiksliškai**) ginčytis?*

Kaip matyti, tokie netaisyklingos darybos žodžiai keičiami prieveiksmiais, padarytais iš būdvardžių su priesaga *-iškas, -a*, kilmininko su prielinksniu konstrukcijomis ar kitokiais junginiais.

Taip pat reikėtų įsidėmėti, kad būdo prieveiksmiai su priesaga *-(i)ai* nedaromi iš būdvardžių, turinčių priesagą *-inis, -ė*. Tokie prieveiksmiai gali būti daromi iš būdvardžių, turinčių priesagas *-ingas, -a* (*melagingai liudija, protingai pataria, dėmesingai klausso, sąžiningai elgiasi*), *-ėtas, -a* (*teisėtai sulaikė, netikėtai atvyko*), *-okas, -a* (*brangokai pirko, ilgokai laukė, dažnokai lankosi*), *-otas, -a* (*miglotai kalba, apgalvotai elgiasi, skubotai daro išvadas*), *-iškas, -a* (*asmeniškai atsakyti, teisiškai įrodyti, logiškai pagrįsti, paviršutiniškai išnagrinėti*).

Dalis priesagą *-iškas, -a* turinčių būdvardžių gali būti vartojama lygiagrečiai su priesagos *-inis, -ė* vediniais, pvz.: *asmeniškai* ir *asmeninis*, *ekonomiškai* ir *ekonominis*, *juridiškai* ir *juridinis*, *teisiškai* ir *teisinis*, *fiziškai* ir *fizinis* ir pan., tačiau prieveiksmiai iš vedinių, turinčių priesagą *-inis, -ė*, nedaromi. Kalbos praktika rodo, kad iš tokių vedinių padarytų prieveiksmių vis dar pasitaiko. Ten, kur įmanoma, jie turi būti keičiami prieveiksmiais, padarytais iš būdvardžių su priesaga *-iškas, -a*, pvz.:

*Susivienijimu vadinamas moksliai ir teisiniai (= **teisiškai**) pagrįstas tarpusavyje veikla susijusių įmonių susijungimas. Privaloma besąlyginiai (= **besąlygiškai, be išlygų**) laikytis įstatymų. Skyriaus vadovas yra juridiniai (= **juridiškai**) atsakingas asmuo. Krizės padarinius pirmosios pajuto ekonominiai (= **ekonomiškai**) atsilikusios valstybės.*

Kai tokių priesagos *-iškas* atitikmenų nėra, prieveiksmiai daromi iš kitų būdvardžių, jų vietoje vartojamos prielinksninės ar kitokios konstrukcijos, pvz.:

*Kreditorius turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį ir pareikalauti visiškai arba dalinai (= **iš dalies**) sumokėti skolą ir*

palūkanas. Vyriausybė nutarė dalinai (= iš dalies) atlyginti žemdirbiams patirtus nuostolius. Jų parodymai esminiai (= iš esmės) nesiskiria. Tai principiniai (= iš principo) naujas požiūris į baudžiamąją teisę.

Išimtis yrarieveksmis *beginiai*, padarytas iš priesaginio būdvardžio *beginis*.

Dalisrieveksmių yra padaroma iš dalyvių. Tokie priesagos *-(i)ai* vediniai gali būti daromi iš subūdvardėjusių ar būdvardėjančių veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyvių (*netikęs, -usi* → *netikusiai; sutrikęs, -usi* → *sutrikusiai*), iš neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvių (*pasiukojamas, -a* → *pasiukojamai; patenkinamas, -a* → *patenkinamai*) ir neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyvių (*pagrįstas, -a* → *pagrįstai; nelauktas, -a* → *nelauktai*) bei iš reikiamybės dalyvių (*išsimokėtinas, -a* → *išsimokėtinai, neįtikėtinas, -a* → *neįtikėtinai*).

Administracinei kalbai būdingi tam tikri su tokiaisrieveksmiais sudaryti junginiai, pvz.:

nepertaukiamai veikiančios įmonės ir organizacijos, pirkinimas – pardavimas išsimokėtinai, pirkimo – pardavimo išsimokėtinai sutartis, pakartotinai išrinkti, neatlygintinai paimti, neatlygintinai perleisti turtą, įteikti pasirašytinai, nenuginčijamai įrodyti, tinkamai vykdyti prievoles, pagrįstai areštuoti, atmestiniai tirti, priverstinai gydyti.

Kalboje vartojami ir iš veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvių padarytirieveksmiai. Tokie vediniai nelaikomi didele klaida, tačiau jų vietoje geriau vartotirieveksmius, padarytus iš neveikiamųjų dalyvių:

Proceso metu gynėjas kalbėjo aiškiai ir įtikinančiai ((– įtikinamai (: įtikinamas)). Ar šiandien jie vėl taip pasiaukojančiai ((– pasiaukojamai (: pasiaukojamas)) gintų laisvę ir nepriklausomybę? Pasiūlymus dėl įstatymo pataisų reikia išdėstyti argumentuotai ir įtikinančiai ((– įtikina-

mai (: *įtikinamas*)). *Sėkmingai reformavus ekonomiką, žmonės dabar gyvena pasiturinčiai* ((-*pasiturimai* (: *pasiturimas*)).

Kontroliniai klausimai ir užduotis

1. Iš kurių kalbos dalių galima daryti priesaginiusrieveiksnius?
2. Paaiškinkite būdvardiniųrieveiksnių, daromų su priesaga *-(i)ai*, darybos ypatumus.
3. Iš kurių dalyvių daromi priesagos *-(i)ai* vediniai?

Pratimai

***7.3.4.1 pratimas.** Iš kurių būdvardžių ir dalyvių galima padarytirieveiksnius su priesaga *-(i)ai*? Sugalvokite su šiaisrieveiksniais žodžių junginių.

Abipusis, abipusiškas, dalinis, esminis, įtikinamas, įtikinantis, socialinis, socialus, asocialus, nepertraukiamas, formalus, lygiavertis, lygiavertiškas, apysunkis, besąlyginis, besąlygiškas, begalinis, pasiaukojantis, pasiaukojamas, dvigubas, senas, globalus, apylygis, galimas.

7.3.4.2 pratimas. Ar šiuose sakiniuose yra pavartota netaisyklinėgos darybosrieveiksnių?

1. Prievolių vykdymas atidedamas labai retai ir tik esant ypatingoms sąlygoms. 2. Pirkėjas, kuriam pardavėjas nepagrįstai atsiskako perduoti daiktus, gali atsisakyti vykdyti pirkimo–pardavimo sutartį. 3. Asmuo, panaudojęs savigną neteisėtai ar be pakankamo pagrindo, privalo atlyginti padarytą žalą. 4. Sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu, jeigu jis sudarytas akivaizdžiai nenau-

dingomis jį sudariusiam asmeniui sąlygomis. 5. Įtariamasis ir jo gynėjas turi rasti abipusiai priimtina gynybos būdą. 6. Gynėjas turi teisę savarankiškai rinkti gynybai reikalingus duomenis. 7. Darant kratą priverstinai ištiriama, apieškoma patalpa, vietovė ar asmuo. 8. Pareiškėjui ar jo atstovui turi būti laiduojama galimybė nevaržomai naudotis savo teisėmis. 9. Vadovai dalinai pripažįsta savo kaltę dėl įmonės bankroto. 10. Šaukimas adresatui yra įteikiamas pasirašytinai.

7.4. Apibendrinamieji pratimai

7.4.1 pratimas. Remdamiesi pavyzdžiu, parašykite pateiktų priesagų vedinių ir nurodykite jų reikšmes.

Priesagos	Vediniai	Reikšmės
-imas	tyrimas, pirkimas, perkėlimas	veiksmų pavadinimai
	nutarimas, liudijimas, skelbimas	daiktų pavadinimai
-ymas		
-etas		
-ėjas, -a		
-tojas, -a		
-ovas, -ė		
-ietis, -ė		
-iškis, -ė		
-ikas		
-inis, -ė		
-ingas, -a		
-iškas, -a		
-(i)uoti, -(i)uoja, -(i)avo		
-(d)inėti, -(d)inėja, -(d)inėjo		

7.4.2 pratimas. Įrašykite trūkstantą žodžio dalį.

Finansuoti *rinkim*..... kampaniją; ginti *autor*..... interesus; organizuoti *dvipakop*..... studijas; pasirašyti *autor*..... sutartį; atsisakyti *progres*..... mokesčių; *išnuom*..... ūkinius pastatus; saugoti privačią ir *valstyb*..... nuosavybę; sudaryti *besąlyg*..... sandorį;*mokėti* sąskaitą;*važiuoti* valstybės sieną; atsisakyti būti *bendraautor*.....; suteikti*procentinę* paskolą; įvertinti*turtinę* žalą; apklausti abu *bendraiešk*..... ;*vesti* lėšas į sąskaitą.

***7.4.3 pratimas.** Kurie dariniai prieštarauja bendrinės kalbos žodžių darybos normoms? Pataisykite juos.

1. Draudimo sutartimi viena šalis įsipareigoja sumokėti kitai šaliai draudimo išmoką, jeigu įvyksta įstatyme ar draudimo sutartyje nustatytas draudiminis įvykis. 2. Įstatymas numato, kad tokiu atveju kaltininkas atsako kaip nusikaltimo bendravykdytojas, organizatorius ar padėjėjas. 3. Jeigu neaišku, ar įvaikinimas bus pripažintas kitoje šalyje, įvaikinti draudžiama. 4. Svarbu išsiaiškinti, ar konstitucinis įstatymas suprantamas kaip konstitucinė pataisa ar yra Konstitucijos sudėtinė dalis. 5. Lietuvai negaunant pakankamai naftos, toks problemos sprendimo būdas būtų abipusiai naudingas. 6. Nuosavybės teisė gali būti įgyjama ir pasisavinant šešiminkį daiktą, beprižiūrius naminius gyvūnus. 7. Pardavinėti vaistus turgavietėse draudžiama. 8. Kreditorius gali vienašališkai nutraukti sudarytą sutartį ir pareikalauti visiškai arba daliniai sumokėti skolą ir palūkanas. 9. Kai kuriose šalyse prezidentas turi pakankamai teisinių įgaliojimų įtakoti politinius sprendimus. 10. Esant skolininkų daugumai dalinės prievolės labai retos.

7.4.4 pratimas. Iš pateiktų žodžių padarykite priesagų, priešdėlių, galūnių vedinių ir baikite pildyti lentelę.

Pirminiai žodžiai	Vediniai		
	Priešdėlių	Priesagų	Galūnių
kaina		kainuoti	
ranka			
nuoma			
rodyti	įrodyti	įrodymas	nuoroda
pirkti		pirkėjas	
ginti	apginti		
saugus			
vertas		vertinti	
naujas	apynaujis		

***7.4.5 pratimas.** Ar visi pasviruoju šriftu išspausdinti žodžiai tinkami vartoti? Kodėl?

1. Komentuojamo straipsnio nuostatos įpareigoja pareigūną nutarimą dėl turto apribojimo nedelsiant paskelbti tokio turto *svaininkui* ir *bendrasvaininkiams*. 2. Seimo sudaryta komisija turi nustatyti, ar aukštų pareigū neina daugiau KGB *rezervistų*. 3. *Teroristų* auka tapo Libano Parlamento narys. 4. *Bedarbių* rėmimo įstatyme numatytas profesinių sąjungų dalyvavimas svarstant gyventojų *užimtumo* programas. 5. Kūriiniu autorinėje teisėje laikomas asmens *intelektualinės* veiklos rezultatas. 6. Jeigu nėra nei *įstatyminių*, nei *testamentinių* įpėdinių, mirusiojo turtas gali atitekti valstybei. 7. Klientams nereikės *pasirašinėti* jokių naujų sutarčių ar pildyti prašymų; norimą įmokėti sumą galima pranešti telefonu. 8. Beveik dešimt tūkstančių studentų priimta į *visiškai* arba *dalinai* valstybės finansuojamas vietas kolegijose. 9. Visi šie ginklai *išimti* minėtų kratų metu. 10. Darbuotojui, slaugančiam sergantį šeimos narį, gali būti suteikiamos *nemokamos* atostogos. 11. Studijos gali būti nutraukiamos ir studentas išbraukiamas iš sąrašų paties prašymu dėl *šeiminių, tarnybinių* ir kitų aplinkybių. 12. Nuosavybės teisės liudijimas išduotas situoktinių *pergyvenusiai* situoktinei.

7.4.6 pratimas. Kuriuos priešdėlių vedinius reikia pataisyti?

1. Darbo apmokėjimo sąlygos nustatomos kolektyvinėse sutartyse.
2. Be asmenį išdavusios valstybės sutikimo Lietuva negali šio asmens perduoti trečiajai valstybei.
3. Kūrybinių atostogų trukmę, jų apmokėjimo tvarką reglamentuoja atitinkami teisės aktai.
4. Viešojo administravimo institucijos turi nešališkai nagrinėti piliečių pateiktus prašymus.
5. Teigiama, kad pasiklausymo įrenginys priklausė ne Lietuvos specialiosioms tarnyboms.
6. Į atsiskaitymo lapelį įrašoma darbuotojui apskaičiuota, išmokėta ir išskaičiuota suma.
7. Teismas privalo įvaikinamajam išaiškinti sutikimo davimo ir įvaikinimo pasekmes.
8. Antstolio patvarkymas, kuriuo patenkinamas nušalinimas, neskundžiamas.
9. Ar kiekvieną sandorį būtina apiforminti notarine tvarka?
10. Darbdavys privalo sudaryti sąlygas išieškotojui susipažinti, ar tinkamai daromos išskaitos iš skolininko darbo užmokesčio.

7.4.7 pratimas. Atskliauskite ir pasirinkite tinkamas formas.

(*Teisės, teisinis*) terminas; (*teisės, teisinė*) norma; (*statistiniai, statistikos*) duomenys; (*valstybės, valstybinė*) nuosavybė; (*valstybės, valstybinė*) siena; (*valstybės, valstybinė*) kalba; (*valstybinis, valstybės*) kaltintojas; (*vietos, vietinė*) valdžia; (*tarnybos, tarnybinė*) paslaptis; (*tarnybos, tarnybinis*) automobilis; (*pensiniai, pensijiniai, pensijų*) fondai; (*rinkimų, rinkiminė*) sistema; (*progresiniai, progresyviniai*) mokesčiai; (*įstatymų, įstatyminės*) spragos; (*Europos, europiniai*) standartai; (*reklamos, reklaminė*) kampanija; (*prekės, prekinis*) ženklas.

*7.4.8 pratimas. Įrašykite trūkstamą žodžio dalį.

1. *Intelekt....* nuosavybę gina Lietuvos Respublikos įstatymai.
2. Byla jau perduota *ekspert....* komisijai.
3. Taikos sutarčiai sudaryti būtinas visų *bendraiešk....* sutikimas.
4. Valdininkas*gyveno* dėl jam pareikštų įtarimų piktnaudžiavus tarnyba.
5. Sulaikytas vagyste kaltinamas *kin....* neturėjo jokių asmens dokumentų.
6. *Ieškin....* senatis – tai nustatytas terminas, per kurį asmuo gali apginti savo teises.
7. *Rinkim....* kampanijai skirtos lėšos bus viešai deklaruotos.
8. Lengvatų turi tik

pens.... amžiaus sulaukę žmonės. 9. Teisme įtariamasis buvo labai *nerv....* 10. Įmonės vadovams nurodyta dar kartą*skaičiuoti* pajamas ir išlaidas. 11. Taip elgtis neleidžia *žmog....* savigarba. 12. Bendrovės sandėlyje rasta neaiškios kilmės alkoholinių ir*alkoholinių* gėrimų

7.4.9 pratimas. Parinkite tinkamus priešdėlius (jų gali būti vienas ar keli).

i-, per-, iš-, už-	registruoti juridinio asmens buveinę
į-, per-, nu-	vertinti nekilnojamąjį turtą
į-, už-, per-	skaityti rašto darbą
at-, pa-	žymėti detalajame plane
su-, pa-, per-, at-	redaguoti įstatymą
pa-, iš-, ap-	mokyti vairuoti
ne-, ap-	mokamos paslaugos
į-, už-	registruoti įstatymo pataisas
į-, už-, iš-	registruoti santuoką
per-, pra-	važiuoti per muitinę
į-, iš-, už-	slaptinti informaciją
per-, su-, pa-, ap-	skaičiuoti darbo stažą
be-, ne-	palūkaninė paskola
be-, ne-	šališkas sprendimas

* **7.4.10 pratimas.** Išrinkite taisyklingus dūrinius ir parašykite juos.

Bendrakaltis, bendrakaltininkis, bendrakaltininkas, bendrabutis, bendravalstybinis, bendraatsakis, vienkartinis, autopadangos, autonuoma, spectarnybos, orgvadyba, daugianacionalinis, dviprasmiškas, daugiamandatis, daugiamandatinis, dienraštis, kainoraštis, kelkraštis, savikaina, bendraeuropinis, europarlamentaras, abipusinis.

* **7.4.11 pratimas.** Pasirinkite skliausteliuose pateiktus tinkamus variantus.

1. Tam tikrais atvejais teisėjas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar (*teisės, teisinis*) aktas atitinka Konstituciją.

2. Negalėdami parduoti pagamintos produkcijos, gamybininkai buvo priversti ją (*nukainoti, nukainuoti*). 3. Dėl eismo įvykių (*dalinais, iš dalies, kartais*) būna kalti pėstieji. 4. (*Rinkimų, rinkiminėje*) apylinkėje jau balsavo daugiau nei 80 procentų rinkėjų. 5. (*Nuomotojo, nuomuotojo*) reikalavimu nuomos sutartis gali būti nutraukta. 6. Butą Pilaitės seniūnijoje (*išnuomavo, išnuomojo*) trejiems metams 7. Komisijos nariams kilo abejonių dėl (*saugumiečių, Valstybės saugumo departamento pareigūnu*) parengtų pažymų, kuriose neigiamai vertinamos kelios konkurse dalyvaujančios įmonės. 8. Civiliniame kodekse pateikta (*preliminarijos, preliminarinės, preliminariosios*) sutarties samprata numato, kad šalys įsipareigoja ateityje sudaryti pagrindinę sutartį. 9. Įstatymus pažeidusių asmenų (*nebaudžiamumas, nebaudimas*) mažina visuomenės pasitikėjimą teisės saugos institucijomis. 10. Ar toks vaistų gamybos įmonės veiklos sustabdymas (*teisiškai, teisiniai*) pagrįstas? 11. Lengvosios pramonės įmonių asociacijos vadovai teigia, kad jų verslą žlugdo į šalį įvežamos pigios (*kiniškos, kinietiškos*) prekės.

* **7.4.12 pratimas.** Raskite ir pataisykite tai, ko netinka vartoti.

1. Pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl dokumentų klastojimo, suklastotų dokumentų panaudojimo, sukčiavimo, pareigų neatlikimo. 2. Vidaus dokumentai naudojami organizacijos vidaus veiklai įforminti ir joje vykstančių operacijų fiksavimui. 3. Vandens tiekėjai paskaičiavo, kad mokesčių surinkimo sąnaudos išaugo daugiau kaip tris kartus. 4. Taryba teikia pasiūlymus dėl katedrų, laboratorijų ir kitų padalinių steigimo ar panaikinimo. 5. Televizijos laidoje „Narkomafijos keliai: nuo Kolumbijos iki Kauno“ buvo pateikta daug faktų apie Kauno nusikaltėlių grupotes. 6. Tikrinimu nustatyta, kad atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus buvo padaryta procesinių pažeidimų. 7. Nekilnojamojo turto vertintojai įkainavo bendrovės turtą. 8. Pasirašomą sutartį būtina atidžiai perskaityti. 9. Komisijai pavesta išsiaiškinti, ar rezervistai sąmoningai bendradarbiavo su KGB. 10. Lietuviško pacientų teises reglamentuojančio įstatymo vingrybių nesupranta net teisininkai. 11. Straipsnyje įtvirtintas teismo neliečiamumo principas užtikrina galimybę išsamiai ir nešališkai išnagrinėti kiekvieną bylą.

* **7.4.13 pratimas.** Raskite ir pataisykite netaisyklingus vedinius ir dūrinčius.

1. Jeigu bendrasavininkis yra valstybė, jai atstovauja vietos savivaldybės paskirtas pareigūnas. 2. Ieškinį dėl priverstinio pardavimo padavęs juridinio asmens dalyvis privalo kreiptis į kitus juridinio asmens dalyvius siūlydamas tapti bendraieškiais. 3. Kokios gali būti sąlyginio sandorio pasekmės ir kada sandoris laikomas besąlyginiu? 4. Konstitucinės kontrolės institucijų sprendimai koreguoja įstatymines nuostatas, pripažįstant jas negaliojančiomis, jeigu jos prieštarauja Konstitucijai. 5. Valstybės institucijos ir jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus, jeigu jie paregti remiantis pripažintu nekonstituciniu teisės aktu. 6. Savotiška netiesioginių rinkimų atmaina galima laikyti daugiapakopinius rinkimus. 7. Savivaldybių tarybų nariai renkami trejiems metams daugiamentatėse rinkimų apygardose. 8. Rinkimams organizuoti sudaromos apygardų ir apylinkių rinkiminės komisijos. 9. Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami. 10. Ką nagrinėja klasikinės orgvadybinės teorijos?

7.4.14 pratimas. Įvertinkite sakiniuose pavartotų priesagų vedinių taisyklingumą. Pataisykite netinkamus vedinius.

1. Situoktinis be kito situoktinio sutikimo negali jam nuosavybės teise priklausančios gyvenamosios patalpos įkeisti, perleisti ar išnuomuoti. 2. Skolininko turto administravimo tvarką nustato Civilinio kodekso ketvirtosios knygos keturiolikto skyriaus nuostatos. 3. Leidimą dirbti turintys kiniečiai įsidarbino Kauno statybos bendrovėje. 4. Už tokius sandorius atsako nepilnamečio įstatyminiai atstovai, jeigu neįrodo esą nekalti. 5. Įmonės steigėjai bendrai sprendžia visus steigiamos įmonės klausimus ir atsako solidariai. 6. 1990 m. pagal mažoritarinę rinkimų sistemą (kai tarybos nariai renkami savivaldybės vienmandatinėse apygardose) išrinkti miestų, rajonų ir apylinkių tarybų nariai. 7. Pranešimo apie užsieniečio suėmimą siuntimas diplomatinei atstovybei ar konsulinei įstaigai derinamas su Užsienio reikalų ministerija. 8. Negalima atsakyti priimti asmenį į darbą dėl jo šeimyninės padėties. 9. Išaiškintus liudytojui jo pareigas, į apklausos protokolą užrašomi jo anketiniai duomenys. 10. Abu nepilnamečiai bausmę atlikinėjo pirmą kartą.

11. Preliminarinėje sutartyje nurodomos prekių pristatymo ar paslaugų suteikimo sąlygos.

*** 7.4.15 pratimas.** Pasirinkite vartoti tinkamus variantus.

1. Negalima iš darbuotojo išieškoti permokėto ir neteisingai pritaikius įstatymą (*apskaičiuoto, suskaičiuoto, paskaičiuoto*) darbo užmokesčio, išskyrus skaičiavimo klaidą. 2. Klubo (*apsaugininkai, apsaugiečiai, apsauginiai*) sulaikė metaliniais strypais automobilius daužiusius jaunuolius ir iškviėtė policiją. 3. Bedarbiais laikomi asmenys, (*įsiregistravę, užsiregistravę*) gyvenamosios vietos teritorinėje darbo biržoje kaip ieškantys darbo ir pasirengę priimti pasiūlymą įsidarbinti arba mokytis profesijos. 4. Nukentėjęsysis savo garaže pasigedo trijų kalnų dviračių, (*keraminių, keramikinių*) plytelių, dujų baliono. 5. Teismui pateikiant ieškinį, turi būti nurodoma ieškinio suma, jeigu ieškinys turi būti (*įkainotas, įkainuotas*). 6. Vaiko teisių kontrolierė buvo informuota, kad nepaklusnūs vaikų globos namų auklėtiniai buvo vežami į (*psichiatrijos, psichiatrinę*) ligoninę. 7. Šiuo atveju teisės normos suformuluotos aiškiai ir (*nedviprasmiškai, nedviprasmiai*). 8. Pagal savo teisinę prigimtį rinkliavos mokėtojo ir rinkliavos gavėjo tarpusavio santykiai artimi (*nuomotojo, nuomuotojo*) ir nuomininko santykiams. 9. Statistikos departamento duomenimis, 2006 m. iš JAV į Lietuvą gyventi (*atvyko, parvyko*) 600 žmonių. 10. Ministrai (*atskaitingi, atsiskaito, atsakingi*) Seimui, Respublikos Prezidentui ir tiesiogiai pavaldūs Ministrui Pirmininkui.

7.4.16 pratimas. Raskite sakinius, kuriuose yra netaisyklingos darybos arba netinkama forma vartojamų žodžių, ir pataisykite juos.

1. Aplinkos ministerija nėra parengusi tipinių daugiabučių namų modernizavimo projektų, todėl namų bendrijos priverstos išleisti dešimtis tūkstančių litų projektų rengimui. 2. Rinkėjus ypač domina klausimas, kodėl šalies moterų užimtumo lygis yra vienas žemiausių Europos Sąjungoje. 3. Poįstatyminiuose aktuose nurodoma, kad prietaisas, kuris sugedo nepraėjus dvejiems metams, laikomas prastos kokybės. 4. Daugelis vartotojų nežino, kad įsigytam daiktui galioja dvejų metų garantija.

5. Per pirmuosius šių metų mėnesius išieškomų skolų suma padidėjo dešimtadaliu. 6. Raginama laikytis nuoseklios mokesstinės politikos ir vengti manipuliacijų mokesčiais rinkiminius tikslais. 7. Artėjant visuotiniams rinkimams garsiausiai aptarinėjama tema – šalies ekonomika. 8. Remiantis energetikų apskaičiavimais, šilumos kainos Lietuvoje kils ir artės prie išsivysčiusiose Europos šalyse galiojančių kainų. 9. Aptikus pasiklausymo įrenginį reikia kreiptis į Valstybės saugumo departamentą arba į Generalinę prokuratūrą. 10. Užregistruoti 1453 vaikai, kuriuos be suaugusiųjų priežiūros paliko į užsienį uždarbiauti išvykę tėvai. 11. Ekspertų pateiktose išvadose teigiama, kad šalis nėra pasirengusi stojimui į Europos Sąjungą.

7.4.17 pratimas. Raskite sakiniuose pavartotus neteiktinos darybos žodžius ir paaiškinkite, kodėl jie negali būti vartojami bendrinėje kalboje.

1. Toliau diskutuojama dėl progresyvinio gyventojų pajamų mokesčio įvedimo. 2. Užsienio spaudos vertinimu, valdžios kontroliuota rinkiminė kampanija verčia abejoti rezultatų teisėtumu. 3. Santuoka buvo užregistruota Lukiškių tardymo izoliatoriuje – kalėjime, kur jaunas atlikinėjo Kauno apygardos teismo skirtą bausmę, o jaunoji laukė teismo nuosprendžio. 4. Įvykus draudimui įvykiui automobilio savininkas privalo apie įvykį pranešti policijai ir užregistruoti įvykį įstatymo nustatyta tvarka. 5. Naudojimo tvarką nustato standartai ir kiti norminiai aktai. 6. Nepaisant to, kad dirbančių moterų skaičius pasaulyje auga, moterų bedarbių 2007 metais buvo 6,4 procento. 7. Autorių teisių gynėjai reikalauja nustoti pažeidinėti autorių teises ir grasina paduoti pažeidėjus į teismą. 8. Įmonės darbuotojų santykiai įtakoja konfliktų sprendimo strategiją. 9. Knygoje pateikta vadybos mokslo vystymosi analizė bent dalinai padės atsakyti į šiuos ir kitus diskusinius klausimus. 10. Padidinus pelno mokesťi iki Europos Sąjungos vidurkio, į biudžetą patektų milijardai litų ir rastųsi galimybė esminiai padidinti atlyginimus.

7.4.18 pratimas. Raskite tai, kas taisytina šiuose sakiniuose, ir pataisykite.

1. Tik Lietuvos Respublikos Seimas turi teisę pavesti Valstybės kontrolei atlikti Valstybinio audito programoje nenumatytą valstybinį

audita. 2. Referendumas dėl elektrinės darbo pratęsimo būtų veiksmingiausia priemonė teisiškai pasiekti norimą rezultatą ir išvengti sankcijų. 3. Įstatymas numato, kad 50 tūkstančių rinkimų teisę turinčių Lietuvos piliečių gali teikti Seimui įstatymo projektą ir Seimas privalo jį svarstyti. 4. Lietuvos profesinės sąjungos, opozicinės partijos ir visuomeninės organizacijos nepritaria šiuo metu vykdomai energetinei politikai. 5. Jeigu gyventojai yra sudarę šiluminio ūkio priežiūros sutartis su šilumos tiekėjais, šio ūkio modernizavimo klausimus jie gali spręsti kartu. 6. Statistikos duomenys rodo, kad avaringumas šalyje mažėja, tačiau per ilguosius šventinius savaitgalius eismo įvykių ir viešosios tvarkos pažeidimų suvestinės pailgėja. 7. Prokuroras priima motyvuotą nutarimą, kuris siunčiamas vykdymui areštinės administracijai. 8. Specialiai apmokyti šunys padėjo pareigūnams sulaikyti nusikalstamą veiklą padariusius asmenis. 9. Ar reikia įrodinėti tai, kas visuomenei seniai žinoma? 10. Draudimo įstatymas leidžia gyvybės draudimo įmonei vykdyti draudimą nuo nelaimingų atsitikimų ir draudimą nuo ligos.

7.4.19 pratimas. Ar visi sakiniuose pavartoti dariniai yra taisyklingi? Paaiškinkite, kodėl taip manote.

1. Sandoriai, kuriems įstatymai ar šalių susitarimas nenustato rašytinės formos, gali būti sudaromi žodžiu. 2. Lietuvos Respublikos darbo kodekse yra nurodyti 8 atvejai, kada darbuotojui gali būti suteikiamos neapmokamos atostogos. 3. Ir konservatoriai, ir darbiečiai mano, kad ministras turi prisiimti atsakomybę ir atsistatydinti iš pareigų. 4. Ekspertai rado pažeidimų, kuriuos padarė komisija, nustatinėdama bazines šilumos kainas. 5. Teritorinėse darbo biržose įregistruota 72,9 tūkst. darbo ieškančių asmenų, t.y. 15 proc. daugiau negu per tokį patį laikotarpį pernai. 6. Iki šiol mažiausiu nedarbo lygiu garsėjęs miestas skaičiuoja gausėjančias bedarbių gretas. 7. Ūkio ministro teigimu, šalis turi visas galimybes išlaikyti aukštus ekonominio augimo tempus. 8. Prabangiai įrengtą verslininko namą teismo antstoliai turės pardavinėti iš varžytinių. 9. Gamyba negali būti plečiama dėl didelio įmonės įrenginių nusidėvėjimo. 10. Pateiktą sąskaitą reikia apmokėti iki mėnesio 25 dienos.

8. TERMINŲ IR KITŲ ADMINISTRACINĖS KALBOS ŽODŽIŲ GRAMATINĖS FORMOS

- 8.1. Daiktavardžio gramatinės formos.
 - 8.1.1. Giminė.
 - 8.1.2. Skaičius.
 - 8.1.3. Galūnė.
- 8.2. Būdvardžio gramatinės formos.
 - 8.2.1. Laipsnis.
 - 8.2.2. Įvardžiuotinės ir neįvardžiuotinės formos.
 - 8.2.3. Giminė.
- 8.3. Skaitvardžio gramatinės formos.
 - 8.3.1. Giminė.
 - 8.3.2. Linksnis.
 - 8.3.3. Įvardžiuotinės formos.
- 8.4. Įvardžio giminės ir linksnio formos.
- 8.5. Veiksmažodžio gramatinės formos.
 - 8.5.1. Laikai ir nuosakos.
 - 8.5.2. Sangražinės formos.
 - 8.5.3. Bendratis.
 - 8.5.4. Dalyvis.
 - 8.5.4.1. Veikiamieji dalyviai.
 - 8.5.4.2. Neveikiamieji dalyviai.
 - 8.5.4.3. Įvardžiuotinės formos.
 - 8.5.4.4. Daiktavardinė vartosena.
 - 8.5.4.5. Giminė.
 - 8.5.4.6. Laipsnis.
- 8.6. Prieveiksmio laipsnių formos.
- 8.7. Apibendrinamieji pratimai.

Pagal savo reikšmę (pasako daikto vardą, reiškia daikto ypatybę, žymi daiktų kiekį arba jų skaičiuojamą vietą eilėje ir t. t.), kaitymo ypatybes (tam tikri žodžiai kaitomi linksniais, skaičiais, giminėmis, laipsniais, nuosakomis, laikais, asmenimis), vartojimą sakinyje (eina veiksmu, papildiniu, kreipiniu, pažyminiu, aplinkybėmis ir t. t.) žodžiai yra skirstomi į kalbos dalis.

Šioje vadovėlio dalyje aptariami būdingesni pagrindinių kalbos dalių gramatinių formų vartojimo atvejai, analizuojamos dažniau pasitaikančios klaidos.

Pavyzdžiui, ne visada skiriama, kada vartoti įvardžiuotines ir neįvardžiuotines būdvardžių formas, todėl kalboje dažnai girdime skirtingai įvardijamus tuos pačius dalykus: *smulkus verslas* ir *smulkusis verslas*, *smulkūs verslininkai* ir *smulkieji verslininkai*, *vidutiniai verslininkai* ir *vidutinieji verslininkai* ir pan. Kurie junginiai taisyklingi ir vartotini? Kai būdvardžiais reiškiamos išskiriamosios daiktų ypatybės, turi būti vartojamos įvardžiuotinės formos. Su tokiomis formomis sudaromi įvairių mokslo sričių terminai, sudėtiniai pavadinimai, nurodoma rūšis: *baudžiamoji byla*, *viešieji interesai*, *Vyriausioji tarnybinės etikos komisija*, *Specialiųjų tyrimų tarnyba*, *Laisvosios rinkos institutas*, *viešasis administravimas*, *mobilusis telefonas*, *aukštoji mokykla*. Dėl to turi būti vartoti *smulkusis verslas*, *smulkieji verslininkai*. Priesagą *-(ut)inis*, *-ė* turintis būdvardis *vidutinis*, *-ė*, kaip ir priesagos *-(ur)inis*, *-ė* vediniai (*vidurinis*, *-ė*; *kultūrinis*, *-ė*), išskiriamajai daikto ypatybei reikšti vartojami neįvardžiuotinių formų. Taisyklingai bus *vidutinis verslas*, *vidutiniai verslininkai*, kaip ir *vidutinės pajamos*, *vidutinis darbo užmokestis*, *vidurinė mokykla*, *vidurinis išsilavinimas*.

Lietuvių kalbos daiktavardžiai (išskyrus kai kurias išimtis) priklauso vienai iš dviejų giminių (vyriškajai arba moteriškajai), todėl į tai reikia atsižvelgti kartu su daiktavardžiais vartojant giminės kategoriją turinčias kalbos dalis ar jų formas. Pavyzdžiui, žodis *diena* yra moteriškosios giminės, todėl su juo turi būti vartojami moteriškosios giminės skaitvardžiai ir įvardžiai: *liepos šeštąją* (ne *š e š t o*) *minima Valstybės diena*; *birželio keturioliktoji* (ne

keturiolikto) – *Gedulo ir vilties diena; kelintą (ne kelinto) prasideda Seimo pavasario sesijai?*

Su moteriškosios giminės daiktavardžiais nevartotini vyriškosios giminės dalyviai, pvz.:

Šalys turi būti *susitarusios* (ne *susitarę*), kurios valstybės teise vadovausis sudarydamos sutartį. Ataskaitų laiku *neparengusios* (ne *neparengę*) darbuotojos buvo nubaustos. Nustatyta, kad pareigūnės, *dariusios* (ne *darę*) krata įtariamųjų namuose, viršijo įgaliojimus.

8.1. Daiktavardžio gramatinės formos

Pagrindinė daiktavardžio reikšmė – daiktų ir sąvokų įvardijimas. Daiktavardis turi tris morfologines kategorijas: giminės, skaičiaus ir linksnio. Daiktavardžiai kaitomi skaičiais ir linksniais. Pagal reikšmę skiriami tikriniai ir bendriniai daiktavardžiai.

8.1.1. Giminė

Dauguma lietuvių kalbos daiktavardžių priklauso vienai iš dviejų giminių: vyriškajai (*antstolis, muitininkas, protokolai, kablėjimas, nuosprendis, režimas*) ar moteriškajai (*apklausa, krata, rinkliava, akistata, pareigūnė, nuomonė, kvotėja*). Kai kuriais daiktavardžiais galima pavadinti ir vyriškosios, ir moteriškosios lyties asmenis, pvz.: *akiplėša, valkata, garbėtroška, nenuorama, nemokša*. Paprastai tokiais daiktavardžiais reiškiamas asmenims būdingas neigiamas požymis.

Reikia įsidėmėti, kad pareigų, profesijų, teisinio statuso, rangų, titulų, mokslo laipsnių, pedagoginių mokslo vardų, kvalifikacinių laipsnių ir panašūs pavadinimai apibendrintai reiškiami vyriškosios giminės daiktavardžiais. Šiais daiktavardžiais galima pavadinti abiejų lyčių asmenų pareigas, profesijas ir pan. Ir vyras, ir

moteris gina *daktaro* disertaciją, įgyja *advokato* kvalifikaciją, *gydytojo* profesiją, gauna *docento*, *profesoriaus* pedagoginį mokslo vardą, Lietuvos Respublikos *piliečio* pasą, *magistro*, *bakalauro* diplomą, *vairuotojo* pažymėjimą ir t. t. Siūlant darbą ekonomistui, teisininkui, vadybininkui, vertėjui, projektuotojui ir t. t., suprantama, kad į tas pareigas gali pretenduoti tiek vyrai, tiek moterys.

Tačiau tada, kai moteris apibūdinama pagal pareigas, profesiją, teisinį statusą, rangą, titulą ir t. t. (t. y. pasakoma, kas ji yra – teisėja, antstolė, advokatė, viršilė, kapitonė, dėstytoja, parlamentarė, valdytoja) turi būti vartojami moteriškosios giminės daiktavardžiai, pvz.: *advokatė Jūratė Zabielaitytė*, *Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarė Kazimiera Prunskienė*, *Seimo narė Dalia Teišerskytė*, *aktorė Vaiva Mainelytė*, *rašytoja Gabrielė Petkevičaitė – Bitė*, *Lietuvos kariuomenės pulkininkė leitenantė Lina Lajauskienė*.

Vyriškosios giminės daiktavardžiai negali būti vartojami ten, kur reikia moteriškosios giminės žodžių. Pvz.:

Pagrindinis liudytojas (= Pagrindinė liudytoja) Jonė Jonėnaitė į apklausą neatvyko dėl ligos. Nekilnojamojo turto eksperto (= ekspertės) L. Linienės teigimu, siūlomų parduoti namų kaina neatitinka jų realios vertės. Sudarytą sutartį patvirtino miesto antrojo notarų biuro notaras (= notarė) V. Valinckytė. Jūrų pėstininkų apsaugos padalinio Vilniuje vadas (= vadė) – 27-erių metų seržantė. Dabar Vokietija yra jų didžiausias sąjungininkas (= didžiausia sąjungininkė). Mūsų šalis yra knygų mugės svečias (= viešnia).

Kyla keblumų vartojant nelinksniuojamus kitų kalbų kilmės daiktavardžius, nes galūnės neparodo jų giminės. Iš kitų kalbų į lietuvių kalbą atėję linksniais nekaitomi daiktavardžiai, turintys gale tiek kirčiuotą, tiek nekirčiuotą *-o*, *-u*, *-i*, lietuvių kalboje yra vyriškosios giminės, pvz.: *kazino*, *bolero*, *kredo*, *interviu*, *tabu*, *alibi*, *žiuri*, *taksi*. Išimčių sudaro tik moteriškosios lyties asmenis

žymintys daiktavardžiai – jie yra moteriškosios giminės, pvz.: *fru, ledi*.

Daiktavardžiai su kirčiuotu galūniniu *-ė* lietuvių kalboje yra moteriškosios giminės, pvz.: *ateljė, kupė, esė, fojė, autodafė, želė*. Išimtį sudaro vyriškosios lyties asmenis žymintys daiktavardžiai: *atašė, krupjė, portjė, rantjė*⁴⁵. Kalboje tokių linksniais nekaitomų daiktavardžių giminė, skaičius, linksnis reiškiami su tais daiktavardžiais derinamų kaitomų žodžių formomis. Pvz.:

Įtariamasis neturi jokio alibi. Šiuo metu sostinės gatvėmis važinėja daugiau kaip 3 tūkstančiai nenaujų taksi. 2002 metų vasario mėnesį Klaipėdoje atidarytas pirmasis mūsų šalyje kazino. Laidos „Aktualūs interviu“ svečias – naujasis finansų ministras. Atrodo, kad skandalingojo savaitraščio leidėjams nėra jokių tabu. Tame interviu daugiausia vietos skirta oponentų kritikai.

Vartoseną rodo, kad tokius iš svetimų kalbų atėjusius žodžius, ypač tuos, kurių paskutinis dėmuo nekirčiuotas, imta lietuvinti ir linksniuoti, pvz.: *gaminamos žaliuzės (ne žaliuzi), didelė žaliuzių (ne žaliuzi) paklausa, įdomus hobis (ne hobi), neturi laiko jokiam hobiui (ne hobi), ekstazio (ne ekstazi) tablečių siunta, brendžio (ne brendi) gamyba* ir pan.

8.1.2. Skaičius

Dauguma lietuvių kalbos daiktavardžių yra kaitoma skaičiais, t. y. turi ir vienaskaitą, ir daugiskaitą. Pvz.: *apklausa – apklausos, protokolas – protokolai, pašalpa – pašalpos, parlamentaras – parlamentarai, sankryža – sankryžos, sutartis – sutartys*.

Kalbant apie profesiją, amatą, specialybę, verslą reikia vartoti daiktavardžių vienaskaitos formas. Pvz.:

⁴⁵ Pastaruoju metu kai kurie iš jų vartojami ir moteriškosios lyties asmenims pavadinti.

Tęsdamas šeimos tradicijas, pasirinko **advokato** profesiją. **Gydytojo** profesija ne tik garbinga, bet ir sunki. Gavęs paskolą ėmėsi daržovių **augintojo** verslo. Mokydamasis statybininkų mokykloje, išmoko **mūrininko** amato.

Daiktavardžių daugiskaita tinka kalbant apie šventes, dienas ir panašias progas, kurios yra susijusios su tam tikra žmonių grupe (pagal profesiją, specialybę, socialinę padėtį ir pan.), pvz.: *Lietuvos gynėjų diena, Angelų sargų diena, Tarptautinė mokytojų diena, Tarptautinė studentų diena.*

Skaičiais kaitomų daiktavardžių vienskaitos formas tinka vartoti tada, kai kalbama apibendrintai. Pvz.:

*Asmuo, paskirtas **teisėju**, įstatymo nustatyta tvarka prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymą* [Lietuvos Respublikos Konstitucijos 112 str]. *Semo **nariu** gali būti renkamas Lietuvos Respublikos **pilietis**, kuris nesusijęs priešais ar pasižadėjimu užsienio valstybei ir rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 25 metų bei nuolat gyvena Lietuvoje* [Lietuvos Respublikos Konstitucijos 56 str.]. *Vyriausybė nutarė pakeisti įstatymą, kad sutaupytos **mokinio** krepšelio lėšos galėtų būti panaudotos tik švietimo reikmėms ir tik baigiantis finansiniams metams. **Darbdavys** tvirtina darbuotojų, kuriems privaloma pasitikrinti sveikatą, sąrašą. **Turistui** padaryta turtinė ir neturtinė žala atlyginama Civilinio kodekso nustatyta tvarka.*

Neapibendrintai reiškiant daugiau kaip vieną asmenį, vartojama daiktavardžių daugiskaita. Pvz.:

***Ministrai** vadovaudami jiems pavestoms valdymo sritims, atsakingi Seimui, Respublikos Prezidentui ir tiesiogiai pavaldūs Ministrui Pirmininkui* [Lietuvos Respublikos Konstitucijos 96 str.] *Konstitucinio Teismo **teisėjai**, eidami savo pareigas, yra nepriklausomi nuo jokios valstybės institucijos, asmens ar organizacijos ir vadovaujasi tik Lietuvos Respublikos Konstitu-*

cija [Lietuvos Respublikos Konstitucijos 104 str.]. *Naujoji partija gins darbo žmogaus (= žmonių) interesus. Politikai įvairiais būdais siekia rinkėjo (= rinkėjų) balsų ir palankumo.*

Tada, kai kalbama apie didesnę negu vienas kiekį, taip pat reikia vartoti daugiskaitos formas. Pvz.:

Akmens anglimis (ne anglimi) prekiaujančios bendrovės akcininkai nepatenkinti tokiu administracijos sprendimu. Neseniai šalyje įsigaliojo nauja augalų sėklų (ne sėklos) kontrolės sistema. Reklamuojami žuvų (ne žuvies) taukai į Lietuvą buvo įvežti iš Norvegijos. Tikrinant įmonę paaiškėjo, kad žuvų (ne žuvies) konservus ruošė 7 nelegaliai dirbę asmenys.

Ne visi daiktavardžiai yra kaitomi skaičiais. Dalis daiktavardžių turi tik vienaskaitos formą. Jie vadinami vienaskaitiniais daiktavardžiais, pvz.: *valstybingumas, galingumas, suverenitetas, nuosavybė, atsakomybė, labdara, nuoma, prekyba, ginkluotė*. Vienaskaitos neturintys daiktavardžiai vadinami daugiskaitiniais, pvz.: *atostogos, mainai, lėšos, pajamos, derybos, netesybos, pratybos, metai, sąnaudos, palūkanos*.

Kartais neskaičiuojamus daiktus reiškiantys daiktavardžiai klaidingai pavartojami daugiskaitos forma, pvz.:

*Planuojama didinti hidroakumuliacinės elektrinės pajėgumus (= **pajėgumą**). Prekybos bendrovei reikalingas turintis darbo patirtį pardavimų (= **pardavimo**) vadybininkas. Akcinė bendrovė plečia savo veiklą ir ieško Pardavimų (= **Pardavimo**) skyriaus vadovo. Nauji mokesčių tarifai sukėlė didžiulius Lietuvos gyventojų pasipiktinimus (= **didžiulį ... pasipiktinimą**). Vairuotojų nepasitenkinimai (= **nepasitenkinimas**) kilo dėl naujos priėmimo į darbą tvarkos. Ar gresia pavojus naujų Europos Sąjungos narių suverenitetams (= **suverenitetui**)? Padidinus pridėtinės vertės mokesťį, prekybos apimtys (= **apimtis**) sumažėjo. Rizikų (= **Rizikos**) rūšys ir jų klasifikavimas priklauso nuo verslo pobūdžio.*

Tačiau tam tikrais atvejais vienaskaitinių daiktavardžių daugiskaita yra pateisinama. Pavyzdžiui, kai bandoma suskaičiuoti tokiais daiktavardžiais įvardijamus abstrakčius dalykus: *dvi grėsmės, kompetencijų sąrašas, žalų sureguliuavimo tvarka*. Tikriniai vienaskaitą turintys daiktavardžiai taip pat gali būti pasakomi daugiskaitos forma. Taip gali būti vartojami žymių mokslininkų, menininkų, istorijos veikėjų, žinomų literatūros kūrinių herojų vardai ir pavardės, pvz.: nežinomi *niutonai, napoleonai*, naujieji *tartiujai*. Vartojant tokias tikrinių daiktavardžių daugiskaitos formas pasakomas tam tikrų asmeniui būdingų savybių bendrumas su žinomu konkrečiu istoriniu asmeniu ar literatūros kūrinio veikėju.

Derėtų įsidėmėti, kad su daugiskaitiškai vartojamais ar tik daugiskaitos formas turinčiais daiktavardžiais galima vartoti tik kiekinius dauginius skaitvardžius *dveji, -os ... devyneri, -ios* ir įvardžio *abeji, abejos* formas, pvz.: *trejos derybos, dvejos atostogos, ketverios lažybos, abeji rinkimai, abeji vaikų globos namai, abeji parlamento rūmai, abejos datostogos*.

Tačiau kalbos praktika rodo, kad su tokiais daiktavardžiais pavartojamos ir įvardžio *abu, abi*, ir kiekinių pagrindinių skaitvardžių nuo 2 iki 9 formos. Pvz.:

Tūkstančiui Lietuvos gyventojų tenka penkios (= penkerios) vedybos ir trys (= trejos) skyrybos. Rengiamasi dviem (= dvejomis) deryboms su užsienio partneriais. Policija gavo pranešimą, kad iš baigiamo įrengti namo dingo keturios (= ketverios) ažuolinės durys ir du vandens maišytuvai. Aukcione parduoti trys (= treji) pajūryje esantys poilsio namai. Pareigūnai aiškinasi, kas išsvartė paminklus abiejose (= abejose) miestelio kapinėse. Dabar mieste veikia trys (= treji) nakvynės namai.

Atkreiptinas dėmesys į skaitvardžius ir įvardžius, vartojamus su daiktavardžiu *metai*. Laikantis kalbos tvarkybos tradicijų su daugiskaitiniu daiktavardžiu *metai* (kaip ir su kitais tik daugiskaitą turinčiais ar daugiskaitiškai vartojamais daiktavardžiais) vartoti-

nos dauginių skaitvardžių *dveji, -os ... devyneri, -ios* ir įvardžių *abeji, -os, keleri, -ios* formos. Pvz.:

Komitetas gali nutarti, kad vieno ar kelių renkamų narių kadencija truktų ne šešerius metus, bet būtų ne ilgesnė kaip devyneri ir ne trumpesnė kaip treji metai. Savivaldybių tarybų nariai renkami trejiems metams slaptu balsavimu. Darbo rinkoje papildomai remiami asmenys nuo šešiolikos iki dvidešimt penkerių metų, pirmą kartą pradedantys darbo veiklą, ilgalaikiai bedarbiai, kurių nedarbo trukmė nuo išregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos ilgesnė kaip dveji metai. Tikimasi, kad po kelerių metų šalis bus priimta į Europos Sąjungą. Tik po kelerių metų verslininkas buvo paskelbtas dingusiu be žinios. Abejus metus neturėjo jokio darbo.

Tačiau naujieji „Kalbos patarimai“ [9:24] su daiktavardžiu *metai* vartojamų įvardžių *abu, -i; keli, -ios* ir kiekinių pagrindinių skaitvardžių nuo 2 iki 9 formų griežtai netaiso, tik siūlo jų vengti

Kalbos praktikos darbuose atkreipjamas dėmesys, kad su vienaskaitos ir daugiskaitos formas turinčiais daiktavardžiais neturi būti vartojami dauginiai skaitvardžiai, pvz.:

dvejos (= dvi) bylos, apklausos; dveji (= du) derybų etapai; trejos (= trys) savaitės, dienos; penkeri (= penki) dešimtmečiai ir pan.

8.1.3. Galūnė

Kalboje vartojamos ir ilgosios, ir trumposios daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos įnagininko, vietininko bei daugiskaitos naudininko formos, pvz.: *priežastimi – priešastim, sąskaitomis – sąskaitom, nuotraukoje – nuotraukoj, akligatvyje – akligatvyj – akligatvy, keliuose – kelius, pastatuose – pastatuos, rinkimuose – rinkimuos, priešastims – priešastim, atestacijoms – atestacijom, konkursams – konkursam*. Tiek ilgosios, tiek trumposios įnagininko ir vietininko formos yra taisyklingos ir vartotinos. Raštų kalbo-

je įprastos ilgosios, o sakininėje kalboje tinka ir ilgosios, ir su-trumpėjusios formos.

Daiktavardžių daugiskaitos naudininko formų be galūnės -s vartoti netinka. Pvz.:

dalyviam (= **dalyviams**) *sutikti*; *administratoriam* (= **admini-
stratoriams**) *mokyti*; *rinkimam* (= **rinkimams**) *organizuoti*;
derybom(= **deryboms**) *pasiruošti*; *santykiam* (= **santykiams**)
gerinti.

Nepriesaginių daiktavardžių, kurių vienaskaitos vardininko galūnė -as eina po priebalsės *j*, vietininko galūnė gali būti ir -*yje*, ir -*uje*, pvz.: *kraujyje* ir *kraujuje*, *vėjyje* ir *vėjuje*.

Oficialiojoje kalboje nevartotinos daiktavardžių formos *mafiozis* (= **mafiozas**, **mafininkas**), *paparacis* (= **paparacas**), *orimul-sionas* (= **orimulsija**), *lapkritys* (= **lapkritis**), *atvejas* (= **atvejis**), *krepšis* (= **krepšys**), *ryšis* (= **ryšys**), *opijumas* (= **opijus**)

Kai kurios formos gali būti vartojamos lygiagrečiai, pvz.: *stabdis* ir *stabdys*, *trukdis* ir *trukdys*.

Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Kurios giminės daiktavardžiai vartojami pareigų, profesijų ir pan. pavadinimams reikšti?
2. Kurio skaičiaus daiktavardžius vartoti kalbant apie profesiją, amatą, sudarant švenčių pavadinimus?
3. Kada tinka vartoti daugiskaitą turinčių daiktavardžių vienaskai-tos formas?
4. Nurodykite norminius ir nenorminius vienaskaitinių ir daugis-kaitinių daiktavardžių vartojimo atvejus.
5. Paaiškinkite, kuriuos skaitvardžius ir įvardžius reikia vartoti su daugiskaitiniais ir daugiskaitiškai vartojamais daiktavardžiais.
6. Kokių daiktavardžio galūnių vartojimo klaidų padaroma?

Pratimai

8.1.4 pratimas. Įrašykite reikiamą galūnę ir paaiškinkite savo pasirinkimą.

1. Studentei suteiktas kvalifikacinis *magistr....* laipsnis. 2. Pigi kiniška produkcija verčia įmonę mažinti gamybos *apimt.....* 3. Turto *vertintoj.....* A. Jankūnaitė ir V. Jonaitis nustatė parduodamo sklypo ir namo kainą. 4. Skelbiamas konkursas eiti *finansinink.....* pareigas. 5. Ar numatoma didinti elektrinės *pajėgum.....?* 6. Policininkė vairavo automobilį neturėdama *vairuotoj.....* pažymėjimo. 7. Vairuotojo *krauj.....* buvo rasta alkoholio. 8. Kada minima Lietuvos *gynėj.....* diena? 9. Reikalingas darbo patirtį turintis *pardavim.....* vadybininkas. 10. Kyla *grėsm.....* šalies nacionaliniam saugumui. 11. Baltijos šalys pirmosios paskelbė *nepriklausomyb.....* .

8.1.5 pratimas. Nurodykite, su kuriais daiktavardžiais netinka vartoti pateiktų skaitvardžių ir įvardžių formų.

Ketveri koalicijos valdymo metai; baigėsi abejos derybos; dvi atostogų dienos; dvejys atostogos; sudarytos trejos sutartys; abu gyvenamieji namai; abu poilsio namai; pasirašyti keli nutarimai; dvejys rinkimai; dvejys rinkimų turai; keleri susitarimai; keli patarimai; dvejys derybos; du derybų etapai.

8.2. Būdvardžio gramatinės formos

Būdvardis rodo daikto ypatybę. Lietuvių kalboje būdvardžiai yra skirstomi į kokybinius (kintamosios ypatybės) ir santykinius (nekintamosios ypatybės). Beveik visi būdvardžiai, turintys vienskaitos vardininko galūnes *-as, -a* ir *-us, -i*, yra kokybiniai (*vertingas, -a; kaltas, -a; saugus, -i; smalsus, -i; agresyvus, -i*), o turintys galūnes *-is, -ė* – santykiniai (*asmeninis, -ė; vidurinis, -ė; turti-*

nis, -ė; procesinis, -ė; pradinis, -ė; viršutinis, -ė; apysunkis, -ė; ilgalaikis, -ė).

8.2.1. Laipsnis

Kokybiniai būdvardžiai (su retomis išimtimis) yra laipsniuojami, iš jų daromos įvardžiuotinės ir bevardės giminės formos. Nelaipsniuojami santykiniai būdvardžiai, nes jie reiškia tokias ypatybes, kurių kiekis negali būti nei didesnis, nei mažesnis.

Laipsniuojant būdvardžius (žr. 2 lentelę) prie nelyginamojo laipsnio formų dedamos atitinkamos priesagos.

2 lentelė. Būdvardžių laipsniavimas

Nelyginamasis laipsnis	<i>kaltas, -a; saugus, -i</i>
Aukštėlesnysis laipsnis	<i>kaltėlesnis, -ė; saugėlesnis, -ė</i>
Aukštesnysis laipsnis	<i>kaltesnis, -ė; saugesnis, -ė</i>
Aukščiausiasis laipsnis	<i>kalčiausias, -ia; saugiausias, -ia</i>
Visų aukščiausiasis laipsnis	<i>pats kalčiausias, pati kalčiausia; visų kalčiausias, visų kalčiausia</i> <i>pats saugiausias, pati saugiausia; visų saugiausias, visų saugiausia</i>

Nelaipsniuojami kokybiniai būdvardžiai, turintys priesagas **-okas, -a** (*didokas, -a; mažokas, -a* – nusakantys tam tikrą ypatybės kiekį), **-iškas, -a** (*lietuviškas, -a; lotyniškas, -a*, t. y. nurodantys daiktų rūšį), priešdėlius **apy-** (*apysunkis, -ė; apynaujis, -ė*), **po-** (*požalis, -ė; ponaujis, -ė*) ir dar vienas kitas.

Dėl ilgametės rusų kalbos įtakos lietuvių kalboje imta laipsniuoti būdvardžius vietoj priesagų pridodant prieveiksmio *labai* aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnių formas, pvz.:

labiau kaltas (= **kaltesnis**) *žmogus*; *labiau populiarus* (= **populiariesnis**) *aiškinimas, sprendimas*; *labiau saugus* (= **saugesnis**) *greitis*; *labiausiai įprastas* (= **įprasčiausias**) *darbas, vaizdas*.

Bendrinei kalbai tokios samplaikinės formos nebūdingos.

Reikia įsidėmėti, kad aukštesniojo laipsnio būdvardžiai nevar-totini su prievoksmiu *mažiau*, pvz.: *mažiau pavojingesnis* (= **ne toks pavojingas**) *greitis*; *mažiau žalingesnis* (= **ne toks žalingas**) *įprotis*.

Neturėtų būti laipsniuojami tarptautiniai būdvardžiai, kurie rodo didžiausią ypatybės kiekį: *elementarus*, *ekstremalus*, *minimalus*, *maksimalus*, *optimalus*. Todėl derėtų vartoti tokių būdvardžių nelyginamojo laipsnio formas, pvz.: *optimalus*, *geriausias* (ne *optimaliausias*) *sprendimas*, *pasirinkimas*; *minimalios*, *mažesnės* (ne *minimalesnės*) *pastangos*, *sąnaudos*; *maksimali*, *didžiausia* (ne *maksimaliausia*) *bausmė*, *bauda*, *nauda*; *maksimalus*, *didžiausias* (ne *maksimaliausias*) *pelnas*, *darbo užmokestis*, *greitis*.

8.2.2. Įvardžiuotinės ir neįvardžiuotinės formos

Kokybiniai (kintamosios ypatybės) būdvardžiai gali turėti įvardžiuotines formas: *slaptasis*, *-oji* (: *slaptas*, *-a*), *mobilusis*, *-ioji* (: *mobilus*, *-i*), *aukštesnysis*, *-ioji* (: *aukštesnis*, *-ė*).

Įvardžiuotiniai būdvardžiai turi būti vartojami šiais atvejais:

- rūšinei daikto ypatybei reikšti (***viešasis*** *administravimas*, ***viešieji*** *darbai*, ***solidarieji*** *skolininkai*, ***smulkusis*** *verslas*, ***vyriausiasis*** *derybininkas*, ***nepaprastasis*** ir ***įgaliotasis*** *ambasadorius*, ***vyresnysis*** *inspektorius*, ***aukštesnysis*** *teismas*, ***aukštoji*** *mokykla*, ***atskiroji*** *nutartis*, ***viešoji*** *įstaiga*, ***radioaktyviosios*** *medžiagos*, ***spalvotieji*** *metalai*, ***mobilusis*** *ryšys*, ***raitoji*** *policija*, ***tikroji*** *ūkinė bendrija*);
- vienam daiktui išskirti iš kitų vienu ar kelių daiktų (***naujasis*** *įstatymas*, ***senosios*** *pataisos*, ***juodoji*** *kronika*, ***skandalin-goji*** *byla*, ***įtakingasis*** *asmuo*, ***garsusis*** *advokatas*, ***didysis*** *kambarys*);
- į ką nors kreipiantis (*Jūsų* ***Karališkoji*** *Prakilnybė*, ***mielieji*** *klausytojai*).

Neapmirškime įvardžiuotinių formų vartodami rūšinį dėmenį turinčius sudėtinius pavadinimus: **Aukščiausiasis** Teismas, **Aukščiausioji** Taryba – Atkuriamasis Seimas, **Savanoriškoji** krašto apsaugos tarnyba, **Vyriausioji** tarnybinės etikos komisija, **Vilniaus miesto vyriausiasis** policijos komisariatas, **Laisvosios** rinkos institutas, **Vyriausioji** rinkimų komisija, **Lengvosios** pramonės įmonių asociacija, **uždaroji** akcinė bendrovė, **Specialiujų** tyrimų tarnyba ir t. t.

Kalbant apie kokybines daiktų ypatybes, derėtų vartoti neįvardžiuotines būdvardžių formas, pvz.: *bendra sutartis, bendras turtas, atviras pokalbis, uždaras teismo posėdis, speciali ministerijos komisija, reikšmingas faktas, aukštas pareigūnas, aukštos pareigos*.

Tačiau tam tikrais atvejais ypatybės nusakymas kartu gali reikšti ir rūšį. Tokiais atvejais vartojamos tradiciškai įsigalėjusios neįvardžiuotinės būdvardžių formos, pvz.: *juoda duona, balta kava, liesas pienas, sausas davinys*.

Santykiniai būdvardžiai, kuriais nurodoma rūšis ar daiktas išskiriamas iš kitų vienaarūšių daiktų, vartojami neįvardžiuotinių formų, pvz.: *teisinė pagalba, konstitucinė teisė, ekonominė policija, socialinis darbas, likutinė vertė, suminė darbo laiko apskaita, pakartotinė ekspertizė, pirminė įvykio vietos apžiūra, statutiniai santykiai, esminės pataisos, neuniversitetinė aukštoji mokykla, turtiniai ginčai, struktūriniai pokyčiai, galutinis rezultatas*.

Tačiau kalbos praktika rodo, kad kartais išskiriamajai daikto ypatybei reikšti sudėtinuose terminuose pavartojamos įvardžiuotinės būdvardžių, turinčių priesagas *-(ut)inis, -ė, -(ur)inis, -ė*, formos [9: 26]. Tokie būdvardžiai yra netaisyklingi ir taisytini, pvz.: *vidutinieji* (= **vidutiniai**) *ūkininkai, verslininkai; smulkusis ir vidutinysis* (= **vidutinis**) *verslas; vidurinieji amžiai* (= **viduriniai amžiai, viduramžiai**); *vidurinioji* (= **vidurinė**) *mokykla; sunkusis ir vidutinysis* (= **vidutinis**) *svoris*.

Bendrinėje kalboje tokias priesagas turinčių vedinių įvardžiuotinės formos vartojamos pabrėžiamajai ypatybei reikšti (*iša-*

nalizavus visus pasiūlymus, sustota prie paskutiniojo), gretinama-
jai ypatybei reikšti (*tai buvo pirmasis ir paskutinytis kartas*) ir ta-
da, kai būdvardis yra suprieveiksmėjęs ir sudaiktavardėjęs (*stengėsi iš paskutiniųjų; ateina paskutiniai*).

Nors būdvardžiais neįvardijami daiktai, o nurodomos jų ypatybės, kai kurie įvardžiuotiniai būdvardžiai linkę daiktavardėti, pvz.: *pėsčiasis* (nevertokime formos *pėstysis*), *šaltoji* (*kalėjimas*), *jaunasis* (*jaunikis*), *jaunoji* (*nuotaka*).

8.2.3. Giminė

Būdvardžiai kaitomi giminėmis. Visi būdvardžiai (žr. 3 lentelę) turi vyriškąją ir moteriškąją, o kokybiniai būdvardžiai dar ir bevardę gimines.

3 lentelė. Būdvardžių giminės

Vyr. g.	Mot. g.	Bev. g.
<i>asmeninis</i>	<i>asmeninė</i>	–
<i>pirminis</i>	<i>pirminė</i>	–
<i>slaptas</i>	<i>slaptà</i>	<i>slāpta</i>
<i>geras</i>	<i>gerà</i>	<i>gēra</i>
<i>saugus</i>	<i>saugi</i>	<i>saugu</i>
<i>įdomus</i>	<i>įdomi</i>	<i>įdomu</i>

Vyriškosios ir moteriškosios giminės būdvardžiai žymi ypatybę, kuri siejama su tam tikru daiktu, pvz., *naujas įstatymas, nauja rinkliava, saugus greitis, asmeninė atsakomybė, valstybinė žemė, didelė bauda*.

Bevardės giminės formos ypatybę reiškia apibendrintai, jos nesiejamos su daiktavardžiu, nes bevardės giminės daiktavardžių lietuvių kalboje nėra. Pvz.: *Čia saugu. Viskas nauja ir įdomu*.

Bevardės giminės būdvardžių formos dažniausiai vartojamos vardininko ir galininko, kartais – kilmininko ir įnagininko reikšme. Pvz.:

***Negirdėta ir nauja** visada įdomu. Tokia skuba, privatizuojant svarbius strateginius objektus, ne į **gera**. Licencijų neturinčių firmų, siūlančių darbą užsienyje, skelbimai neturi nieko **bendra** su priimta įdarbinimo procedūra. Įtarimas, kad paaugliai daro kažką **negera**, pasitvirtino. Darbuotoja nemano ką nors **bloga** padariusi. Grupė parlamentarų laiko **tikslinga** kreiptis į Vyriausiąją rinkimų komisiją.*

Bevardės giminės reikšme nederėtų vartoti vyriškosios giminės būdvardžių. Jų vietoje teiktinos bevardės giminės formos, konstrukcijos su bevarde gimine ar atitinkamas įvardžio *tas* linksnis su šalutiniu sakiniu. Pvz.:

*Manoma esant reikalingu (= **Mano, kad reikalinga**) kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą. Komitetas laiko reikalingu (= **reikalinga**) paskelbti oficialų paneigimą. Atsakydami į klausimus, **nereikalingą** (= **kas nereikalinga, ko nereikia**.) išbraukite. Ar galima laikyti normaliu (= **Ar normalu**), kad tiek žmonių iki šiol negali atgauti jiems priklausančios žemės? Laikome tikslingu (= **Laikome tikslinga; Manome, kad tikslinga**) dar kartą svarstyti pateiktą įstatymo projektą. Siekiant aiškumo, apibrėžime **nereikalingo** (= **to, kas nereikalinga**.) reikia vengti.*

Su neapibrėžiamosios reikšmės įvardžiais *kas, kas nors, kažkas, niekas* ir prievoksmiais *kiek, daug, mažai* gali būti lygiagrečiai vartojamos tiek būdvardžių vyriškosios giminės, tiek bevardės giminės formos. Pvz.:

Pasitarime nieko naujo (| nauja) neišgirdo. Taip elgdamiesi vaiko tėviai nieko blogo (| bloga) nepadarė. Nuogaustaujama, kad jie gali padaryti ką nors neteisėto (| neteisėta). Ar pavyko sužinoti ką nors vertingo (| vertinga)?

Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Paaiškinkite būdvardžių laipsniavimo būdą ir pasitaikančias laipsnių raiškos klaidas.
2. Kuriais atvejais vartojamos įvardžiuotinės būdvardžių formos?
3. Ar visi būdvardžiai gali turėti įvardžiuotines formas?
4. Nurodykite bevardės giminės vartojimo atvejus.

Pratimai

***8.2.4 pratimas.** Atskliauskite ir pasirinkite tinkamos formos būdvardį.

1. Pasirašyta sutartis su (*speciali*) paskirties įmone. 2. Delegacijos nariams buvo užsakytas (*specialus*) lėktuvo reisas. 3. Diskutuojama dėl priimtų (*Aukštas*) mokslo įstatymo pataisų. 4. Savo išvadas paskelbė (*aukštas*) Tarptautinio valiutos fondo pareigūnai. 5 Pareiškimą išplatino (*Smulkus*) ir (*vidutinis*) verslo plėtros agentūra. 6. (*Smulkus*) verslininkai nepatenkinti nauja atsiskaitymo tvarka. 7. Sutuoktinis turi teisę kreiptis į teismą ir prašyti uždrausti sutuoktiniui disponuoti (*bendras*) sutuoktiniu turtu. 8. Tam tikrais atvejais sandoriai, susiję su sutuoktinių (*bendra*) jungtine nuosavybe, gali būti pripažinti negaliojančiais. 9. Visuomenė domisi (*Specialus*) tyrimų tarnybos veikla. 10. Civiliniame kodekse nurodyta, kad (*viešas*) konkursas gali būti skelbiamas norint pasiekti gerai moralei ar (*vieša*) tvarkai neprieštaraujantį tikslą.

8.2.5 pratimas. Kuriuose sakiniuose pavartotas būdvardžių formas reikia taisyti?

1. Atviro viešo konkurso sąlygos gali nustatyti tam tikrus jo dalyvių kvalifikacijos reikalavimus. 2. Tik maksimaliausiomis derybininkų pasitangomis buvo pasiekta tokių rezultatų. 3. Vilniaus teisės ir verslo kolegija yra aukštoji neuniversitetinė mokykla. 4. Partija laiko reikalingu informuoti visuomenę apie savo ketinimus dalyvauti Seimo rinkimuose. 5. Kelių eismo direkcija primena: pasirinkite greitį, kuris tokiomis oro sąlygomis būtų mažiau pavojingas. 6. Įstatymo tikslas – skatinti viešo

administravimo institucijų administracinius gebėjimus, didinti jų veiklos efektyvumą. 7. Neaišku, katras iš jų labiau kaltas: žurnalistas ar policininkas. 8. Per metus bazinė pensija buvo padidinta du kartus. 9. Miesto vyriausio policijos komisariato vadovai kviečia pareigūnus budėti po darbo už papildomą atlygį. 10. Vaiko teisių apsaugos tarnybos vyriausioji specialistė išvyko į kvalifikacijos kėlimo kursus.

8.3. Skaitvardžio gramatinės formos

Skaitvardis yra savarankiška kalbos dalis, rodanti daiktų kiekį (*dvi bylos, treji metai, vienuolika tomų*) arba jų skaičiuojamąją vietą eilėje (*pirmas svarstymas, antras bandymas, trečias kursas*).

Pagal reikšmę ir gramatines ypatybes skiriami *kiekiniai* ir *kelintiniai* skaitvardžiai. *Kiekiniai* skaitvardžiai žymi abstraktų skaičių arba daiktų kiekį. Jie dar skirstomi į *pagrindinius* (*du, penkiolika, dvidešimt*), *dauginius* (*dveji, -os, treji, -os, ketveri, -ios, kuopinius* (*dvejetas, trejetas*) ir *trupmeninius* (*dvi trečiosios, viena ketvirtoji*). *Kelintiniai* skaitvardžiai rodo daiktų skaičiuojamąją vietą eilėje (*antras, -a, penkioliktas, -a*).

Bendrinėje kalboje nuo 1 iki 9 yra vartojamos dvi poros kiekinių skaitvardžių: pagrindiniai *vienas, viena...devyni, devynios* ir dauginiai *vieneri, vienerios...devyneri, devynerios*. Jau buvo minėta, kad su daiktavardžiais, turinčiais ir vienaskaitos, ir daugiskaitos formas, vartojami kiekiniai pagrindiniai skaitvardžiai (*vienas pareigūnas, trys fotorobotai, penkios gatvės, devynios nuobaudos*). Su daugiskaitiniais (neturinčiais vienaskaitos) ar daugiskaitiškai vartojamais daiktavardžiais turi būti vartojami dauginiai skaitvardžiai (*dvejos atostogos, dveji rinkimai, treji pataisos namai*).

Kai reikia pasakyti tikslų kiekį, vartojami kiekiniai pagrindiniai ar dauginiai skaitvardžiai, o kalbant apytikriai tinka kuopiniai skaitvardžiai. Pvz.:

Per šį laikotarpį Seimo komiteto nariai parengė svarstyti keturis įstatymų projektus. Finansų ministerijos skaičiavimais,

valstybės biudžetas dėl to negaus **2,7 mln. litų pajamų**. Po **trejus metus** trukusios pertraukos bylos tyrimas buvo atnaujintas. Po **dveju** iškovotų **pergalių** jungtinė Lietuvos studentų komanda užima antrą vietą. Bendrovės akcininkų skundus tiriانčios komisijos posėdis prasidėjo prieš **trejetą valandų**. Teisme paaiškėjo, kad narkotikų kurjere ji tapo prieš **trejetą metų**. Tokie faktai pirmą kartą paskelbti prieš koki **penketą metų**.

Kuopiniais skaitvardžiais galima nusakyti ne tik apytikrį, bet ir konkretų kiekį. Tokie skaitvardžiai reiškia kiekį kaip tam tikrą būrį (kuopą), pvz.: *trejetas įtariamųjų, penketas šaulių, šešetas konferencijos dalyvių, septynetas darbuotojų*.

8.3.1. Giminė

Skaitvardžiai turi giminę, tačiau giminėmis kaitoma tik dalis jų.

Ir vyriškosios, ir moteriškosios giminės formas turi pagrindiniai kiekiniai skaitvardžiai *vienas, -a, ..., devyni, -ios*, visi dauginiai skaitvardžiai (*dveji, -os, treji, -os, penkeri, -ios* ir t. t.), visi kelintiniai skaitvardžiai (*pirmas, -a, antras, -a* ir t. t.) ir mišriųjų skaičių pavadinimai su dėmeniu **pus-** (*pusantro, -os, pustrėčio, -ios* ir t. t.).

Vyriškosios giminės formą turi pagrindiniai skaitvardžiai (*šimtas, tūkstantis, milijonas, milijardas*), visi kuopiniai skaitvardžiai (*dvejetas, trejetas* ir t. t.), trupmeniniai skaitvardžiai, sudaryti su dėmeniu – **dalis** (*trečdalis, ketvirtadalis* ir t. t.).

Moteriškosios giminės yra sudėtiniai trupmeniniai (*viena antroji, trys ketvirtosios* ir t. t.), bei kiekiniai pagrindiniai skaitvardžiai (*vienuolika, ..., devyniolika*) ir *dešimtis*.

Skaitvardis *vienas* ir visi kelintiniai skaitvardžiai dar turi ir bevardės giminės formas (*viena, pirma, antra, devinta* ir t. t.), kurios dažniausiai vartojamos dėstomų teiginių eilei nusakyti. Pavyzdžiui:

Socialinė partnerystė įgyvendinama:

- 1 (t. y. **pirma**) sudarant trišales ar dvišales tarybas (komisijas, komitetus);
- 2 (t. y. **antra**) naudojantis informavimo ir konsultavimo procedūromis;
- 3 (t. y. **trečia**) vedant kolektyvines derybas dėl kolektyvinių sutarčių pasirašymo;
- 4 (t. y. **ketvirta**) kai darbuotojai dalyvauja valdant įmonę [Lietuvos Respublikos darbo kodekso 43 str.].

Nurodant datą, dažnai praleidžiamas žodis *diena*. Tokiais atvejais ne visada taisyklingai pavartojamos skaitvardžių formos, nes nelieka daiktavardžio, su kuriuo tas skaitvardis turi būti derinamas. Reikia atsiminti, kad kelintinių skaitvardžių vyriškosios giminės kilmininko formos netinka mėnesio dienai nusakyti, kadangi žodis *diena*, su kuriuo turi būti derinamas skaitvardis, yra moteriškosios giminės. Pvz.:

Gegužės pirmo (= pirmą), Tarptautinę darbo dieną, nedirbama. Buhalterinės apskaitos įstatymui įgyvendinti reikalingus teisės aktus reikėjo parengti iki sausio pirmo (= pirmos). Nuo kovo penkto (= penktos) ministerijoje dirbo speciali ekspertų grupė. Priėmimo komisija dirbs nuo balandžio 15 ((penkiolikto (= penkioliktos)) iki 18 ((aštuoniolikto (= aštuonioliktos))). Kelių eismo taisyklėse numatyta, kad nuo lapkričio 1 ((pirmo (= pirmos)) iki balandžio 1 ((pirmo (= pirmos))) galima važinėti su dygliuotomis padangomis.

8.3.2. Linksnis

Skaitvardis yra linksniuojama kalbos dalis. Nelinksniuojami tik sutrumpėję dešimčių pavadinimai (*dešimt*, ..., *devyniasdešimt*) ir trupmeniniai skaitvardžiai su dėmeniu **pus-** (*pusantro*, *-os*, *pus-trečio*, *-ios* ir pan.). Skaitvardžiai, turintys tik vienos giminės formą, linksniuojami kaip daiktavardžiai, o tie, kurie kaitomi giminėmis, linksniuojami kaip būdvardžiai.

Sutrupėję dešimčių pavadinimai linksniais nekaitomi, tačiau kalbos praktika rodo, kad greta formos *dešimt*, vartojamos vardninko ir galininko reikšme, kitų linksnių reikšme vartojamos skaitvardžio *dešimtis* formos: *dešimt liudytojų, dešimties liudytojų, dešimčiai liudytojų* ir t. t. Dažnai taip vartojamos ir kitų dešimčių pavadinimų formos, pvz.: *po trisdešimties dienų, keturiasdešimčia litų pigiau, už dvidešimties metrų, iki šimto penkiasdešimties kilometrų per valandą.*

Tokia vartoseną nelaikytina kalbos klaida, tačiau nederėtų užmiršti ir stumti iš kalbos nuo seno vartojamų linksniais nekaitomų sutrupėjusių dešimčių formų. Pvz.:

*Nekilnojamojo turto ekspertų teigimu, šis pastatas vertas ne mažiau kaip **dešimt** milijonų litų. Teismas nepatenkino prokuratūros prašymo leisti suimti A. V. **10 (dešimt)** parų. Už tai skiriama nuo **30 (trisdešimt)** iki **50 (penkiasdešimt)**, o nusižengus pakartotinai – nuo **50 (penkiasdešimt)** iki 100 (šimto) litų dydžio bauda. Grįžęs po **dešimt** minučių nerado kieme palikto įstaigai priklausančio automobilio. Prognozuojama, kad šiąnakt temperatūra nukris iki **trisdešimt** laipsnių šalčio.*

Sudėtinių kelintinių skaitvardžių yra linksniuojamas tik paskutinis dėmuo, pvz.: *du tūkstančiai trys šimtai trečias, du tūkstančiai trys šimtai trečio, du tūkstančiai trys šimtai trečiam, du tūkstančiai trys šimtai trečių* ir t. t. Sudėtinių kiekinių skaitvardžių kaitomi visi dėmenys, išskyrus dešimčių pavadinimus, pvz.: *keturi šimtai dvidešimt aštuoni, keturių šimtų dvidešimt aštuonių, keturiems šimtams dvidešimt aštuoniems, keturis šimtus dvidešimt aštuonis* ir t. t. Tačiau kalbos praktika rodo, kad vartojant sudėtinius kiekinius skaitvardžius dažnai yra linksniuojamas tik paskutinis žodis. Pvz.:

*Spėjama, kad taip valdoma bendrovė patyrė šeši šimtai (= **šešių šimtų**) penkiasdešimt penkių milijonų dolerių nuostolį. 2001 (du tūkstančiai pirmais) metais Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnai sulaukė 1354 (tūkstantis trys šimtai (= **tūkstantį tris šimtus**) penkiasdešimt ketu-*

ris) valstybės sienos pažeidėjus, arba 23 proc. (dvidešimt trims procentais) daugiau negu užpernai. Įstaigos archyve nerasta du šimtai (= **dviejų šimtų**) penkiolikos saugotinių bylų. Po patikrinimo paaiškėjo, kad trūksta tūkstantis aštuoni šimtai (= **tūkstančio aštuonių šimtų**) šešiolikos vadovėlių.

Reikia įsidėmėti, kad bendrinėje kalboje skaitvardžių *du*, *dvi* naudininkas, skirtingai nei kieikinių skaitvardžių *trys*, ..., *devyni* naudininkas, turi būti vartojamas be galūnės -s. Pvz.:

dviem (ne *dviems*) sutartims parengti, sulaikyti *dviem* valandoms, suimti *dviem* mėnesiams, atvykti *dviem* paroms, kaina *dviem* asmenims, *dviem* įstatymams išanalizuoti, *dviem* mokslo darbams paskelbti, plg.: *trims* teiginiams įrodyti, *trims* atvejams iširti, *keturiems* sienos pažeidėjams sulaikyti, *penkioms* akistatoms surengti, *šešioms* išvadoms paskelbti.

Bendrinėje kalboje nevartotinos tokios dauginių skaitvardžių galininko formos:

dvejis (= **dvejus**) metus; *penkeris* (= **penkerius**); *septyneris* (= **septynerius**) ir pan.

Dauginiai skaitvardžiai išlinksnuoti 4 lentelėje.

4 lentelė. Dauginių skaitvardžių linksniavimas

V.	<i>dveji, dvejos</i>	<i>ketveri, ketverios</i>
K.	<i>dvejų</i>	<i>ketverių</i>
N.	<i>dvejiems, dvejomis</i>	<i>ketveriems, ketveriomis</i>
G.	<i>dvejus, dvejas</i>	<i>ketverius, ketverias</i>
Įn.	<i>dvejais, dvejomis</i>	<i>ketveriais, ketveriomis</i>
Vt.	<i>dvejuose, dvejose</i>	<i>ketveriuose, ketveriose</i>

8.3.3. Įvardžiuotinės formos

Kelintiniai skaitvardžiai turi įvardžiuotines formas (*pirmasis, -oji, penkioliktasis, -oji, šimtas dvidešimt antrasis, -oji* ir t. t.).

Tokios skaitvardžių formos turi būti vartojamos švenčių, įvairių dalių skaitvardiniams pavadinimams reikšti. Pvz.:

liepos 6-oji (ne *6-a*) – *Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) diena, Vasario 16-osios* (ne *16-os*) *Nepriklausomybės Aktas, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinas, Sausio 13-osios* (ne *13-os*) *atminimo medalis, Antrasis pasaulinis karas, Vilniaus miesto 6-asis policijos komisariatas, Vilniaus miesto 1-oji advokatų kontora, 1-ieji pataisos namai, 2-asis notarų biuras, 5-oji vidurinė mokykla, 2-ieji vaikų globos namai, Kauno miesto 1-asis apylinkės teismas. Vasario 16-ąją, Lietuvos valstybės atkūrimo dieną, įmonėse, įstaigose ir organizacijose nedarbama.*

Derėtų atkreipti dėmesį į dar dažnai pasitaikantį netaisyklingą apylinkės teismų numeravimą. 1994 m. priėmus Lietuvos Respublikos teismų įstatymą, atsirado nauja teismų rūšis – apylinkės teismai. Tai pirmoji ir žemiausia bendrosios kompetencijos teismų grandis. Didesniuose miestuose tokių teismų esama po kelis, todėl juos teko numeruoti ir atsirado tam tikros painiavos vartojant skaitvardžio formas, pvz.: ar *pirmasis* ar *pirmosios* apylinkės teismas? Miestai nėra suskirstyti į apylinkes. Pavadinimo žodžiu *apylinkė* nurodoma teismo rūšis, o skaitvardžiu – tokios rūšies, t. y. apylinkės, teismo numeris. Todėl skaitvardis turi būti derinamas su daiktavardžiu *teismas*. Pvz.:

Bylą dėl nuomos sutarties pripažinimo negaliojančia nagrinės Vilniaus miesto 1-asis apylinkės teismas. Dėl iškeldinimo reikla kreiptis į Kauno miesto 2-ąjį apylinkės teismą. Tokia nutartis buvo priimta 3-ajame apylinkės teisme. Pareigūnų sprendimą apskundė Vilniaus miesto antrajam apylinkės teismui. Sprendimas gali būti skundžiamas Vilniaus apygardos teismui per Vilniaus miesto 1-ąjį apylinkės teismą.

Administracinėje kalboje vartojami su įvardžiuotinėmis formomis sudaryti junginiai *trečiasis asmuo (tretieji asmenys), trečioji šalis, trečiųjų teismas, pirmosios instancijos teismas*:

Bet kokie kiti veiksmai sąžiningo trečiojo asmens naudai gali būti panaudoti prieš restitucijos reikalaujantį asmenį [Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.153 str. 3 d.]. Pirmosios instancijos teismo nuosprendis įsiteisėja, jei pasibaigus apeliacinio skundo padavimo terminui jis nėra apskųstas. Trečioji šalis įvykdė savo sutarties dalį. Tretieji asmenys turi pateikti duomenis apie gyventojų pajamas ir išlaidas Valstybinei mokesčių inspekcijai. Trečiojo asmens atstovas į teismo posėdį neatvyko. Tokią išvadą pirmosios instancijos teismas padarė šalių pateiktų įrodymų pagrindu.

Derėtų atkreipti dėmesį į pasitaikančią skaitvardžio formą *tretytis*, vartojamą vietoj *trečiasis*:

Įvykus draudžiamajam įvykiui, draudėjas, apdraustasis ar tretysis (= trečiasis) asmuo įgyja teisę į draudimo išmoką. Tretysis (= Trečiasis) asmuo – asmuo, kurio draudėjas nenurodo draudimo sutartyje, bet kuris tam tikromis sąlygomis įgyja teisę į draudimo išmoką.

Įvardžiuotinės skaitvardžių formos vartotinos ir tada, kai reikia išskirti, pabrėžti. Pvz.:

Nedirbama pirmąjį gegužės sekmadienį – Motinos dieną. Nepritariama Rinkimų įstatymo pataisoms, kuriomis atsisakoma antrojo rinkimų turo vienmandatėse apygardose. 1991-aisiais išleista pirmoji šios aukštosios mokyklos absolventų laida. Pirmąjį 2002-ųjų metų pusmetį Ispanija pirmininkavo Europos Sąjungai. Siaurės aljansas oficialiai pakvietė Rusiją tapti dvidešimtają jo nare. Trečiajame knygos skyriuje pateikta daug iki šiol niekur neskelbtų faktų. Priėmus tokį įstatymą, netrukus šalyje gali atsirasti pirmasis legalus kazino.

Kai ypatybės pabrėžti netikslinga, įvardžiuotinių skaitvardžių formų geriau nevartoti. Pvz.:

Projektas teikiamas svarstyti jau trečiąją (– trečią) kartą. Lietuva atidarė antrąją (– antrą) garbės konsulatą Prancūzijoje, Bordo mieste. Baigęs antrąją (– antrą) kursą, pradėjo dirbti Seimo nario padėjėju. Pirmasis (– pirmas) bandymas perskristi Atlanto vandenyną buvo nesėkmingas.

Reikia įsidėmėti, kad dešimtis reiškiančių kelintinių skaitvardžių įvardžiutinės formos nevartotinos dešimtmečiams žymėti. Pvz.:

Aštuoniasdešimtųjų (= devintojo dešimtmečio) pabaigoje į šią grupuotę pavyko infiltruoti du patikimus informatorius. Keturiasdešimtųjų (= penktojo dešimtmečio) pradžioje buvo pradėta masiškai tremti Pabaltijo gyventojus į Sibirą.

Tokios įvardžiutinės dešimtmečių formos gali būti vartojamos tik kalbant apie konkrečius metus. Pvz.:

Keturiasdešimtaisiais (t. y. 1940 m.) Lietuva buvo okupuota. Devyniasdešimtųjų (t. y. 1990 m.) kovo 11-ąją Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo sprendimu atkurta Lietuvos Nepriklausomybė. Devyniasdešimtaisiais (t. y. 1990 m.) buvo įkurta Lietuvos policijos akademija.

Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Kada vartotini kiekiniai pagrindiniai ir dauginiai skaitvardžiai?
2. Paaiškinkite skaitvardžio galūnės vartojimo klaidas.
3. Nurodykite sudėtinių kiekinių ir sudėtinių kelintinių skaitvardžių linksniavimo skirtumus.
4. Kada turi būti vartojamos įvardžiutinės skaitvardžių formos?

Pratimai

8.3.4 pratimas. Nurodykite junginius, kuriuose pavartotos tinkamos skaitvardžių formos.

Apdovanotas pirmo laipsnio ordinu; perkeltas į antrą kursą; sausio pirmą nedirbama; byla nagrinėjama antrosios apylinkės teisme; antroji policijos nuovada; trečio asmens atstovas; duomenis pateikia tretysis asmuo; trečiasis asmuo; kreiptis į pirmosios instancijos teismą; Vilniaus miesto pirmasis apylinkės teismas; nuvežtas į antruosius vaikų globos namus; įsteigti antri vaikų globos namai; trečiųjų teismas; uždirbo keturi tūkstančiai penki šimtai dešimt litų; sugadinta trys šimtai balsavimo biuletenių; trūksta tūkstančio penkių šimtų litų; mokosi dvejis metus; sulaikytas dviem paroms; suimtas dviems mėnesiams; nedirbo trejus metus; už šimto penkiasdešimt kilometrų; po dešimties metų; Europos Sąjungos nare tapo du tūkstantis pirmais metais.

***8.3.5 pratimas.** Atskliauskite ir pasirinkite reikiamą kiekinio ar kelininio skaitvardžio formą.

1. Rašytinė darbo sutartis sudaroma (2) egzemplioriais.
2. Įtarimai pareikšti (3) departamento darbuotojams.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas įsigaliojo (2003) m. sausio (1) d.
4. Metai turi (365) arba (366) dienas.
5. Žaliavų perdirbimo įmonė dirba (3) pamainomis.
6. Vaikai iki (7) metų vežami nemokamai.
7. Kitokia bausmė gali būti skiriama Baudžiamojo kodekso (62) straipsnyje numatytais pagrindais.
8. Kas pirmininkavo Europos Sąjungai (2) 2008 metų pusmetį?
9. Terminuota darbo sutartis sudaroma ne ilgesniam kaip (5) metų laikotarpiui.
10. Nutraukus darbo sutartį pagal Darbo kodekso (129) straipsnį, darbuotojui, turinčiam toje darbovietėje nepertraukiamą darbo stažą nuo (120) iki (240) mėnesių, mokama (5) mėnesių vidutinio darbo užmokesčio dydžio išeitinė išmoka.
11. Laisvės atėmimo bausmė gali būti skiriama nuo (3) mėnesių iki (20) metų.
12. Bausmę atlieka Vilniaus miesto (2) pataisos namuose.

8.4. Įvardžio giminės ir linksnio formos

Įvardis – savarankiška kalbos dalis, nurodanti daiktus arba ypatybes. Dauguma įvardžių turi giminės, skaičiaus, linksnio kategorijas. Įvardžiai nereiškia daiktų ar ypatybių turinio, jie tik nurodo daiktus ar ypatybes tam tikru santykiu. Pagal tai skiriamos keturios pagrindinės įvardžių grupės:

- asmeniniai (*aš; tu; jūs; savęs; manasis, -oji; savas, -a; sa-
viškis, -ė* ir t. t.),
- parodomieji (apibrėžiamieji) (*tas, -a; šitas, -a; toks, -ia;
anoks, -ia* ir t. t.),
- klausiamieji bei santykiniai (*kas; koks, -ia; kuris, -i; kelin-
tas, -a; keletas* ir t. t.),
- neapibrėžiamieji (*kažkoks, -ia; kažkuris, -i; kuris ne kuris;
kuri ne kuri; toks, -ia; kitas, -a; kiekvienas, -a; joks, -ia* ir t. t.).

Kalboje kai kurie įvardžiai, pvz.: *jis, ji, tas, ta, tai, šitas, šita, toks, tokia, anas, ana*, dažnai pakeičia daiktavardžius, būdvardžius, kitas kalbos dalis ir padeda išvengti tų pačių žodžių kartojimo. Siekiant kalbos aiškumo, reikia įsidėmėti, kad viename sakinyje pavartojus kelis tos pačios giminės ir to paties skaičiaus daiktavardžius, kitame sakinyje įvardį tinka vartoti tik vietoj pasakutinio, o ne priešpaskutinio ar ankstesnio daiktavardžio.

Administracinei kalbai būdingas nežymimasis įvardis *kas kita*, pvz.:

*Dvišalio ar daugiašalio sandorio sudarymo vieta laikoma ofe-
rento gyvenamoji ar verslo vieta, jeigu susitarimu ar įstatymų
nenumatyta kas kita* [Lietuvos Respublikos civilinio kodekso
1.69 str. 2 d.]. *Jeigu sutartyje nenumatyta ko kita, pirkėjas
privalo iš karto sumokėti visą kainą* [Lietuvos Respublikos
civilinio kodekso 6.314 str. 4 d.].

Įvardžio *tas* vyriškosios giminės vardininkas ir galininkas gali būti vartojamas lygiagrečiai su formomis *tai, tat (tatai)* apibendrinamąja reikšme, pvz.:

Tą (| Tai) nuspręsti gali tik teismas. Dabar jau neaišku, kas pirmasis tą (| tai) pasiūlė. Būtina išsiaiškinti, kas tą (| tai) padarė, ir nubausti kaltininkus. Tą (| Tai) dar reikia įrodyti. Tas (| Tai, tatai) niekam nekelia abejonių.

Vartosena rodo, kad įvardžio *kelintas, -a* vyriškosios giminės formos dažnai pasirenkamos mėnesio dienai nusakyti. Norint išvengti tokių klaidų, tereikia prisiminti, jog *diena* yra moteriškosios giminės daiktavardis, todėl ir su juo vartojamas įvardis turi būti moteriškosios giminės. Pvz.:

*Ar jau žinoma, kelinto (= **kelintą**) prasidės egzaminų sesija? Kelinto (= **Kelintą**) – liepos pirmo (= **pirmą**) ar penkto (= **penktą**) – planuojama rengti valdybos posėdį? Kol kas neaišku, iki kelinto (= **kelintos**) reikia parengti straipsnį spaudai.*

Įvardis *keletas* neturi moteriškosios giminės formų, todėl bendrinėje kalboje siūloma nevartoti formų *keleta, keletos, keletai* ir t. t. Reikia įsidėmėti, kad šis įvardis turi būti linksniuojamas kaip kuopiniai skaitvardžiai (*dvejetas, dvejeto, dvejetui, dvejetą, dvejetu, dvejete ir keletas, keleto, keletui, keletą, keletu, kelete*). Pvz.:

*Po keletos (– **keleto, kelių**) apklausų paaiškėjo, kad tokia studijų forma nėra populiari. Jie spėjo išplatinti padirbtas kupiūras keletoje (– **kelete**) Lenkijos miestų (– **keliuose Lenkijos miestuose**). Atlikus patikrinimą keletoje (– **kelete**) bendrovių nustatyta, kad buhalterinės apskaitos dokumentai tvarkomi aplaidžiai (– **keliuose bendrovėse**). Keletai (– **Keletui**) dieną atidėjo visus darbus ir išvyko į komandiruotę (– **kelioms dienoms**). Dėl vandentiekio avarijos keletai (– **keletui**) valandų sutriko transporto eismas (– **kelioms valandoms**).*

Oficialiuosiuose stiliuose vengtina įvardžio *pats* kilmininko forma *pačio*: *klauskite paties* (ne *pačio*) *pareigūno*; *tai jo paties* (ne *pačio*) *reikalas*; ir pan. Įvardžių *kas* ir *tas* įnagininko formų *kuo*, *tu* vietoje nevartotinos formos *kuom* ir *tuom*, pvz.: *tu* (ne *tuom*) *galima apkaltinti ir esamą, ir buvusį vadovą; kuo* (ne *kuom*) *jis įtariamas*.

8.5. Veiksmažodžio gramatinės formos

Veiksmažodis yra savarankiška kalbos dalis, reiškianti veiksmą (*vežti, klausti, samdyti, įrodyti*) arba būseną (*jausti, senti, lyti*) ir turinti laiko, nuosakos, asmens, skaičiaus, rūšies morfologines kategorijas.

Skiriamos asmenuojamosios ir neasmenuojamosios veiksmažodžių formos. Asmenuojamosios formos kaitomos asmenimis. Neasmenuojamosios veiksmažodžių formos – dalyvis, pusdalyvis, padalyvis, bendratis – asmenimis nekaitomos.

8.5.1. Laikai ir nuosakos

Veiksmai reikšti kalboje gali būti vartojamos tiek vientisinės, tiek sudėtinės laikų ir nuosakų formos, pvz.: *mačiau, įrodyčiau, girdėjo, įtarė* ir *esu matęs, būčiau įrodęs, yra girdėjęs, buvo įtaręs* ir pan. Vientisinės formos reiškiamos asmenuojamaisiais veiksmažodžiais, o sudėtinės veiksmažodžių formos sudaromos iš veiksmažodžio *būti* asmenuojamųjų formų ir dalyvių.

Vientisinės tariamosios nuosakos formos tinka kalbant apie dabarties ar ateities tariamą veiksmą. Pvz.:

Jeigu gautų Europos Sąjungos paramą, išplėstų gamybą. Jeigu gaučiau paskolą, pradėčiau verslą. Jeigu suprasčiau, paaiškinčiau, kas vyksta. Kad turėtų pakankamai faktų, įrodytų kaltę ir skirtų atitinkamą bausmę. Kad žinotų tiesą, visiems paskelbtų.

Kai kalbama apie tariamą, neįvykusį (dažniausiai su sąlygos atspalviu) praeities veiksmą, reikia vartoti sudėtinės tariamosios nuosakos formas. Pvz.:

*Jeigu nukentėjusieji **būtų kreipęsi** į teisėsaugos institucijas, pareigūnai **būtų pradėję** ikiteisminį tyrimą. Jeigu **būtume surengę** referendumą dėl elektrinės uždarymo, **būtume sužinoję** visuomenės nuomonę.*

Vientisinės tariamosios nuosakos formos nevertotinos vietoj sudėtinių formų neįvykusiam veiksmui reikšti:

*Jeigu organizatoriai **kreiptųsi** (= **būtų kreipęsi**) laiku, **gautų** (= **būtų gavę**) leidimą pradėti streiką. Jeigu **paraišką būtų parengę** tinkamai, **gautų** (= **būtų gavę**) struktūrinių fondų paramą. Jeigu jie **važiuotų** (= **būtų važiuavę**) greičiau, **nebūtų pavėlavę** į komisijos posėdį. Jeigu **pareigūnas būtų apsidraudęs**, draudimo bendrovė **atlygintų** (= **būtų atlyginusi**) patirtus nuostolius. Jeigu **oponentai palygintų** (= **būtų palyginę**) seną Civilinį kodeksą su nauju, **būtų pamatę** akivaizdžių skirtumų. Kas **pasikeistų** (= **būtų pasikeitę**), jeigu **tokį įstatymą priimtų** (= **būtų priėmę**) prieš keletą metų?*

Neįvykusiam veiksmui reikšti vartotina konstrukcija *užuo* su *būtojo* laiko dalyviu ar *padalyviu* (*užuo* atėjęs, *paskambino*; *užuo* pranešęs, *nutylėjo*; *užuo* informavus, *tylima*). Žodžių junginys *vietoj to, kad* + *bendratis* arba *padalyvis* yra laikomas klaida:

Vietoj to, kad išsiaiškinti (= **Užuo** išsiaiškinę), *padarė skubotas išvadas*. *Vietoj to, kad pataisyti* (= **Užuo** pataisę), *paliko viską kaip buvo*. *Vietoj to, kad paaiškinus* (= **Užuo** paaiškinus), *kas įvyko, stengiamasi nuslėpti tikrąsias avarijos naftos terminale priežastis*.

Veikiamieji būtojo laiko dalyviai nevertotini kartu su tarinio veiksmu vykstančiam ar vėlesniam veiksmui reikšti. Jų vietoje turi būti asmenuojamosios veiksmazodžių formos. Pvz.:

*Iš Seimo frakcijos išstojo grupė parlamentarų, paskelbusių (= **ir paskelbė**) apie naujos partijos kūrimą. 1990 m. jis baigė Bostono universitetą, gavęs (= **ir gavo**) teisės bakalauro laipsnį. Juos pasveikino ministerijos sekretorius, palinkėjęs (= **ir palinkėjo**) kiekvienam surasti vietą gyvenime.*

Kai veiksmai vyksta ne kartu, o vienas veiksmas sukelia ar lemia kitą, vėlesnį to paties veikėjo veiksma, netinka vartoti pusdalyvį. Jį reikia keisti asmenuojamąja veiksmažodžio forma. Pvz.: *Aukštesnės instancijos teismas atmetė advokato skundą, palikdamas (= **ir paliko**) galioti anksčiau priimtą nuosprendį. Sunkvežimio vairuotojas išvažiavo į kitą kelio pusę, kliudydamas (= **ir kliudė**) ten stovėjusį vilkiką. Užpuolikai padegė namą, palikdami (= **ir paliko**) jame sumuštą ir surištą moterį. Siautėjusius paauglius sulaikė policijos pareigūnai, nuveždami (= **ir nuvežė**) į nuovadą.*

8.5.2. Sangražinės formos

Kalboje vartojamos sangražinės veiksmažodžių formos paprastai rodo, kad veiksma atlieka pats veikėjas, pvz.: *tuokiasi, slapstosi, sukasi, ginasi, rengiasi, ruošiasi*, arba keli veikėjai tarpusavyje, pvz.: *pešasi, stumdosi, kalbasi, barasi, mušasi, skiriasi, ginčijasi*. Sangražiniai veiksmažodžiai gali žymėti ir savaime vykstančius dalykus:

Profesinės sąjungos kuriasi laisvai ir veikia savarankiškai [Lietuvos Respublikos Konstitucijos 50 str.]. Skiriasi partijos frakcijos narių nuomonės dėl siūlomo kandidato. Kai vieno iš teisėjų nuomonė skiriasi, jis gali išdėstyti atskirąją nuomonę raštu, kuri skelbiant nuosprendį neskaitoma, bet pridedama prie bylos. Naujojo prekybos centro durys pačios atsidaro ir užsidaro. Niekam nesinorėjo veltis į konfliktą. Šiuo metu įvairių kalbos reiškinių variantų randasi dėl netinkamo vertimo iš

kitų kalbų. *Sprendimas gaminti tokias medžiagas **radosi** po bendrovės atliktos apklausos.*

Jeigu veiksmas negali vykti savaime, be kitų pastangų, įsikišimo, sangražinės veiksmoždzių formos nevertotinos. Pvz.:

*Tokios problemos turi spręstis (= **būti sprendžiamos**) Vyriausybės lygiu. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija **randa si** (= **yra**) Šventaragio gatvėje. Daug specialybės kalbos žodžių **kirčiuojasi** (= **kirčiuojama**) pagal šią taisyklę. Universitete **atsidarė** (= **atidaryta, ėmė veikti**) interneto svetainė. Miesto centre **išsinuomuoja** (= **išnuomojamos**) patalpos biurams. **Nusimato** (= **numatomas**) oro atšalimas. (= **Numatoma, kad oras atšals**).*

Sangražos dalelės *-si* netinka dubliuoti įvardžio *savęs* formomis, pvz.: *pasisiūliau save* (= **pasisiūliau**), *nusipirkau sau* (= **nusipirkau**), *įsigijau sau* (= **įsigijau**) ir pan. Tačiau tam tikrais atvejais įvardis *sau* gali būti vartojamas su sangražiniais veiksmoždziais kaip stiprinamasis žodelis (*Ieškosi sau palaikymo. Apsigink save, o manimi nesirūpink.*).

Kai kurie sangražiniai veiksmoždziai yra vartojami kaip atitinkamų nesangražinių veiksmoždzių sinonimai, pvz.: *girdėti – girdėtis, matyti – matytis, bijoti – bijotis*. Kalbos praktika rodo, kad tokiais atvejais dažniau pasirenkamos ir vartojamos sangražinės formos, pvz.:

*Iš liudytojų parodymų **matosi**, kad teisiamasis šiuos veiksmus atliko. **Matosi**, kad parlamentarai nesutaria dėl pereinamojo laikotarpio parduoti dirbamą žemę užsieniečiams. **Matosi**, kad partija rimtai ruošiasi artėjantiems savivaldybių rinkimams. Kaimynai skundžiasi, kad iš nuomojamo buto dažnai **girdisi** triukšmas. **Girdisi** įvairių nuomonių dėl Ignalinos atominės elektrinės uždarymo. **Bijosi**, kad po tokių kalbų sulauks grasinimų.*

Be asmenuojamųjų veiksmažodžio formų, sangražines formas gali turėti ir pusdalyviai (*vadovaudamasis – vadovaudamasi, tvarkydamasis – tvarkydamasi, kreipdamasis – kreipdamasi*). Reikia įsidėmėti, kad sangražinių pusdalyvių moteriškosios giminės daugiskaitos galūnė turi būti **-osi**, o ne *-osios, -osis*, nes sangražos dalytė nekaitoma: *skelbdama – skelbdamasi ir skelbdamos – skelbdamosi, dalydama – dalydamasi ir dalydamos – dalydamosi* ir pan. Pvz.:

*Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, vadovaudamosi Lietuvos Respublikos Konstitucija, šiuo Kodeksu, kitais įstatymais, Vyriausybės nutarimais ir kitais norminiai aktais, pagal savo kompetenciją įgyvendina valstybės politiką darbuotojų saugos ir sveikatos srityje [Lietuvos Respublikos darbo kodekso 284 str.]. Remdamosi sutarties laisvės ir šalių autonomijos principu šalys gali susitarti, kad jų teisėms ir pareigoms bus taikoma atitinkamos valstybės teisė.*⁴⁶

Tačiau šių gramatikos normų ne visada laikomasi. Pvz.:

Visuomenės nuomonės tyrimo bendrovės, remdamosios (= remdamosi) apklausos duomenimis, paskelbė šalies gyventojų nuomonę apie valdžios institucijas. Remdamosios (= Remdamosi) šiomis įstatymo pataisomis, aukštosios mokyklos galės priimti daugiau studentų. Lankydamosis (= Lankydamosi) globos namuose, seniūnijos darbuotojos domėjosi vaikų gyvenimo sąlygomis. Savivaldybių komisijos, vadovaudamosis (= vadovaudamosi) įstatymu, parengė atestacijos nuostatus.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2001, p.88.

8.5.3. Bendratis

Nekaitoma veiksmažodžio forma – bendratis – žymi veiksmą be asmens, skaičiaus, laiko.

Su veiksmažodžiais ir neveikiamosios rūšies dalyviais bendratis vartojama tikslui bei paskirčiai reikšti. Pvz.:

*Statistikos departamentas rengia ir **teikia tvirtinti** statistikos darbų programą. Tais atvejais, kai turtas areštuojamas ir **perduodamas** kitiems **saugoti** ir **administruoti**, turi būti sudarytas šio turto aprašas. Akcininkų siūlymus dėl bendrovės įstatų papildymo taryba **pateiks svarstyti** po savaitės. Į **svarstyti pateiktą** Civilinio kodekso projektą šis klausimas buvo **įtrauktas**. Teismas **gražino** bylą **papildyti**. Seimo komitetas **svarstyti pateikė** šį įstatymo projektą.*

Veiksmažodžio bendratis su galininku vartojama dokumentų paskirčiai reikšti ir jų pavadinimams. Pvz.:

įgaliojimas parduoti namą, įgaliojimas tvarkyti palikimą, prašymas suteikti atostogas, prašymas skirti paskolą, leidimas organizuoti protesto akciją, leidimas rekonstruoti pastatą, sprendimas pradėti šildymo sezoną, sprendimas areštuoti turtą.

Veiksmažodžio (pa)lyginti bendratis ir padalyviai palyginus, lyginant vartojami lyginimui reikšti. Teiktinesne forma laikoma bendratis. Ji gali būti vartojama viena arba su prielinksniu su. Pvz.:

*Darbo užmokestis **palyginti** geras. **Palyginti su** ankstesniais metais, šiame banko pelnas 14 proc. didesnis. Žmonių pasitikėjimas Lietuvos banku, **palyginti su** sausiu, padidėjo. **Lyginant su** praėjusiais metais, už mokslą mokančių studentų padaugėjo.*

8.5.4. Dalyvis

Dalyvis žymi iš veiksmo kylančią daikto ypatybę, veiksmo aplinkybę arba patį veiksma. Dalyviai yra dviejų rūšių: veikiamieji ir neveikiamieji.

8.5.4.1. Veikiamieji dalyviai

Veikiamieji dalyviai žymi ypatybę to daikto, kuris veikia pats, pvz.: *kalbantis žmogus, budintis policininkas, dirbantis antstolis, nusikaltęs asmuo, rūdijantis metalas, griūvantis pastatas, važiuojantis automobilis, siaučianti epidemija.*

Veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyviai nevartotini su veikėjo nereiškančiais daiktavardžiais daikto paskirčiai, rūšiai, t. t. pui nusakyti. Pvz.:

*provokuojantis (= **provokuojamas**) elgesys, žodis, gestas; įtikinantis (= **įtikinamas**) argumentas, faktas; tinkantis (= **tinkamas**) poelgis, pasiūlymas, daiktas; išpėjantis (= **ispėjamas**) šūvis, streikas; pasiaukojantis (= **pasiaukojamas**) darbas, elgesys; svaiginantis (= **svaiginama**) karjera, perspektyva, ateitis; aiškinantis (= **aiškinamasis**) raštas, darbas; vadovaujantis (= **vadovaujamas**) darbas ir t. t.*

8.5.4.2. Neveikiamieji dalyviai

Neveikiamaisiais dalyviais pasakoma, kad veiksma atlieka kas kitas iš šalies, pvz.: *rengiama sutartis, priimama nutartis, rašomas atsakymas, analizuojamos pastabos, saugomas objektas, slepiama tiesa, svarstytas projektas, konstatuotas faktas, paskelbta paieška, užpildyta anketa, įgaliotas asmuo.*

Prie neveikiamųjų dalyvių galima skirti reikiamybės dalyvius. Jais žymimos ypatybės yra siejamos su veiksmu, kuri reikia atlikti, pvz.: *svarstytinas klausimas, mokėtina suma, nagrinėtina problema, ginčytina tiesa.* Administracinėje kalboje tokios formos dažnos:

Atlygintinos žalos dydį sudaro tiesioginiai nuostoliai bei negautos pajamos [Lietuvos Respublikos darbo kodekso 257 str. 5.d.]. *Dovanojimo sutartims taikytina teisė* [Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.41 str.]. *Jeigu žalą padarė keli asmenys, taikytina teisė yra nustatoma atskirai kiekvienam iš jų. Sudarius tiesioginio debeto sutartį, mokėtina suma nurašoma nuo sąskaitos.*

Neveikiamosios rūšies dalyviai žymi ypatybę, kuri kyla iš veiksmo, atliekamo kitų pastangomis, todėl jie negali būti vartojami savaiminei ypatybei ar būsenai reikšti. Tačiau iš kalbos praktikos matyti, kad neveikiamieji būtojo laiko dalyviai dažnai pasirenkami tokiais savaime, t. y. be pašalinio poveikio, specialaus įsikišimo, atsiradusiai ypatybei, būsenai reikšti. Jų vietoje turi būti vartojami veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyviai. Pvz.:

padidintas (= padidėjęs) pavojus, dėmesys; sumažintas (= sumažėjusi) rizika, paklausa; padidinta (= padidėjusi) prekių apyvarta; sulėtinta (= sulėtėjusi) reakcija; sulėtintas (= sulėtėjęs) mąstymas; pagreitintas (= pagreitėjęs) pulsas.

Neveikiamieji būdvardinės reikšmės dalyviai netinka papildinio vietoje. Tokiais atvejais derėtų vartoti dalyvio bevardės giminės formą, dalyvį su daiktavardžiu arba šalutinį sakinį, pvz.:

Dėl išdėstyto (= Dėl to, kas buvo išdėstyta; Remdamasi tuo, kas buvo išdėstyta,) Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija mano, kad Vilniaus miesto pirmojo apylinkės teismo nutartis yra pagrįsta ir teisėta. Remiantis išdėstytu (= tuo, kas išdėstyta), siūloma ieškinį patenkinti. Jie nesitenkina pasiektu (= tuo, kas pasiekta; pasiektais rezultatais; pasiekimais). Komiteto nariai svarsto, ar pritarti pasiūlytam (= tam, kas pasiūlyta; pasiūlymui). Remiantis išdėstytu (= tuo, kas išdėstyta; išdėstytais argumentais), nuspręsta įstatymo pataisų nesvarstyti. Vadovaujantis pasakytu (= tuo, kas pasakyta), būtina papildyti šią nutarimo dalį. Svarbu perskaitytą (= tai, kas perskaityta,)

suprasti. *Visaip stengiasi, nori įrodyti neįrodomą (= neįrodoma; tai, kas neįrodoma)* (dar žr. įnagininko linksnį).

8.5.4.3. Įvardžiutinės formos

Neveikiamieji esamojo laiko dalyviai dažnai vartojami kaip būdvardžiai (*priimamas įstatymas, nepriklausomas ekspertas, parduodamas objektas, saugomas asmuo*). Tada, kai jais nusakoma daiktų ar reiškinių rūšis, reikia vartoti įvardžiutines formas. Pvz.:

Atkuriamasis Seimas, baudžiamoji byla, Baudžiamojo proceso kodeksas, kardomoji priemonė, tvarkomasis teismo posėdis, perkamoji galia, nekilnojamasis turtas, išmetamosios dujos, gyvenamasis namas, geriamasis vanduo, išperkamoji nuoma, einamoji sąskaita, kaupiamoji sąskaita, nešiojamasis kompiuteris, išpėjamasis streikas.

Tais atvejais, kai nusakant ypatybę kartu nurodoma ir rūšis, tradiciškai galima vartoti neįvardžiutines formas: *ariama žemė, dirbama žemė*.

Vartoseną rodo, kad nurodant rūšį neveikiamųjų dalyvių vietoje neretai pavartojamos veikiamųjų dalyvių esamojo laiko formos. Pvz.:

*konstatuojančioji (= **konstatuojamoji**) dalis; kaltinančioji (= **kaltinamoji**) išvada; ginančioji (= **ginamoji**) kalba; sprogs-tančioji (= **sprogstamoji**) medžiaga; išpėjantieji (= **ispėjamieji**) kelio ženklai; fondo vykdytysis (= **vykdomasis**) direktorius; vykdančioji (= **vykdomoji**) valdžia; raminantieji (= **ramina-mieji**) vaistai ir pan.*

Kartais būdvardinę reikšmę turintys neveikiamieji dalyviai kalboje konkuruoja su paskirties kilmininku, pvz.: *mokomosios programos ir mokymo programos, mokomieji dalykai ir mokymo dalykai, pagiriamieji žodžiai ir pagyrimo žodžiai*.

Dalyvių įvardžiutinės formos gali būti vartojamos norint išskirti, pabrėžti. Pvz.:

Dėl šios sutarties **valdančioji dauguma** ketina kreiptis į Konstitucinę Teismą. Svarstant miesto plėtros planą, **oponuojantys** pusei pritrūko įtikinamų argumentų. **Paskirtasis premjeras** Seimui pateikė svarstyti Vyriausybės veiklos programą. **Valdančioji koalicija** nepritarė tokiai Prezidento patarėjų nuomonei.

Kokybinei daikto ypatybei reikšti įvardžiutinės formos nevartotinos. Ypač dažnai vartojamos į išskirtinį pažyminį įeinančių dalyvių įvardžiutinės formos. Pvz.:

Gyventojai, *norintieji* (= **norintys**) gauti tokias kompensacijas, turi kreiptis į Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrą. Lietuvos piliečiai, *vykstantieji* (= **vykstantys**) į užsienį Lietuvoje registruotu automobiliu, privalo turėti paprastą draudimo sutartį. Pasaulyje yra daugybė mokslo šakų, tarpusavyje *susijusių* (= **susijusių**) ir viena kitą *papildančių* (= **papildančių**). Žmonės, *neturintieji* (= **neturintys**) darbo, registruojami Darbo biržoje.

Geriau vartoti neįvardžiutines formas tų dalyvių, kurie įeina į išplėstinį pažyminį. Pvz.:

Bendrovės vadovų kalnę *įrodantieji* (= **įrodantys**) dokumentai jau surasti. Sulaukyti JAV prezidento vizito metu viešąją tvarką *pažeidusieji* (= **pažeidę**) asmenys. Tokiam sprendimui *nepritariantieji* (= **nepritariantys**) darbuotojai nebalsavo ir išėjo iš salės.

8.5.4.4. Daiktavardinė vartoseną

Kai kurie neveikiamosios rūšies įvardžiutiniai dalyviai vartojami kaip daiktavardžiai, pvz.: *kaltinamasis*, -oji; *ginamasis*, -oji; *nuteistasis*, -oji; *įtariamasis*, -oji; *nepažįstamasis*, -oji; *priimamasis*, *laukiamasis*.

Tačiau ir sakininėje, ir rašytinėje kalboje neretai taip yra vartojami ir veikiamieji esamojo laiko dalyviai. Ypač dažnai daroma klaida – tokių dalyvių vartojimas asmenims pagal pareigas (atliekamą veiksma) pavadinti vietoj kalboje esamų tapačios reikšmės daiktavardžių. Pvz.:

*Baudžiamojo proceso kodekso komentare aiškinama, kad pirmininkaujantysis (= **posėdžio pirmininkas**) turi taip organizuoti teisėjų pasitarimą, kad kiekvieno teisėjo nuomonė visais svarstomais klausimais būtų išklausyta. Pirmininkaujantysis (= **Pirmininkas**) pateikdamas kiekvieną klausimą turi laikytis tam tikrų taisyklių. Išaiškėjo, kad tarpininkaujantieji (= **tarpininkai**) nesilaikė sutarties sąlygų. Budintis (= **budėtojas**) teigė jokie triukšmo negirdėjęs, nieko įtartina nematęs. Budintysis (= **Budėtojas**) pareikalavo parodyti asmens dokumentus. Ginnančiojo (= **Gynėjo**) nuomone, nepagrįstai siūloma konfiskuoti turtą. Nepatenkinti tokiu administracijos sprendimu kalinieji (= **kaliniai**) paskelbė bado streiką.*

Esamojo laiko veikiamųjų dalyvių geriau nevartoti vietoj daiktavardžių asmenims pagal nuolatinį veikimą, nuolatinę būseną pavadinti. Pvz.:

*Medicinos paslaugų teikimo dirbantiesiems (– **darbuotojams**) tvarką įmonėje nustato Įmonių darbuotojų saugos ir sveikatos tarnybų nuostatai. Profesinės sąjungos gina dirbančiųjų (– **darbuotojų, darbininkų**) teisės ir teisėtus interesus. Ir toliau tokiems sergantiesiems (– **ligoniams**) bus skiriami kompensuojamieji vaistai.*

Daiktavardžių vietoje tokios dalyvių formos vartotinos tada, kai kalboje nėra atitinkamų daiktavardžių, pvz.: *tikintysis, -ioji; skęstantysis, -ioji*. Tokios dalyvių formos gali būti vartojamos ir kalbamuoju momentu (t. y. laikinai) veikiančiam asmeniui pavadinti, pvz.: *laukiantieji nerimavo; stojantieji jaudinosi; sėdintieji šurmuliavo.*

8.5.4.5. Giminė

Dalyvis yra giminėmis kaitoma veiksmažodžio forma. Sakinyje dalyvio giminę reikia derinti su daiktavardžio ir įvardžio gimine. Pvz.:

Darbo sutartyje šalis buvo nurodžiusios, kad sutarčiai taikoma darbo vietos valstybės teisė. Jos nesijaučia pažeidusios Kelių eismo taisyklių reikalavimų, todėl ketina apskusti policininkų veiksmus. Netrukus tapo aišku, kad mažos įmonės nepasiruošusios tokiai konkurencinei kovai.

Tačiau kalba rodo, kad moteriškosios giminės veikiamųjų dalyvių vietoje dažnai yra vartojamos vyriškosios giminės dalyvių formos. Pvz.:

Šalis yra pasirinkę (= pasirinkusios) taikyti Anglijos teisę. Tiriama, ar bendrovės buvo sudarę (= sudariusios) kartelinių susitarimų. Nustatyta, kad įmonių valdybos, priėmę (= priėmusios) sprendimus įsigyti privačios bendrovės akcijų, įstatymams nenusižengė. Nukentėję (= Nukentėjusios) kurorto viešnios kreipėsi į policijos komisariatą pagalbos. Buvo apklaustos visos eismo įvyki matę (= mačiusios) moterys. Kelios konkurse dalyvaavę (= dalyvavusios) bendrovės apkaltino jo organizatorius tendencingumu ir pareikalavo panaikinti konkurso rezultatus.

Įstatymų, įsakymų, nutarimų, sprendimų ir pan. raštų kalboje dažnai vartojamos neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvių bevardės giminės formos (*nurodoma, pabrėžiama, pažymima, rekomenduojama, reikalaujama* ir t. t.). Tokios dalyvių formos reiškia apibendrintus, t.y. su konkrečiais veikėjais nesiejamus, veiksmus. Pvz.:

Draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ir artimus giminaičius [Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str.]. Neleidžiama sudaryti terminuotos darbo sutarties, jeigu darbas yra nuolatinio pobūdžio, išskyrus atvejus, kai tai nustato įstatymai ar kolektyvinės sutartys [Lietuvos

Respublikos darbo kodekso 108 str.]. **Pažymima**, kad V. V. dirba Vilniaus miesto vyriausiajame policijos komisarijate. Šios pakopos studijų programose auditoriniam darbui **rekomenduojama** skirti ne daugiau kaip 45 proc. studijų laiko. **Reikalaujama**, kad pateikti duomenys būtų apskaičiuoti pagal patvirtintą metodiką. **Nurodoma**, kad draudimo įmokos skaičiuojamos nuo indėlininkų sąskaitose esančių lėšų litais ir (ar) užsienio valiuta. Už šiuos pažeidimus **traukiama** atsakomybėn Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.

Administracinei kalbai būdingos ir neveikiamųjų dalyvių bevardės giminės formos: *nutarta, svarstyta, suderinta, patvirtinta* ir pan.

8.5.4.6. Laipsnis

Dalis dalyvių laipsniuojama. Veikiamieji dalyviai ir daugelis neveikiamųjų dalyvių laipsniuojami pridedant atitinkamas pagalbinio žodžio **labai** formas (*patyręs – labiau patyręs – labiausiai patyręs, nusikaltęs – labiau nusikaltęs – labiausiai nusikaltęs, saugomas – labiau saugomas – labiausiai saugomas*).

Subūdvardėję neveikiamosios rūšies ir reikiamybės dalyviai laipsniuojami kaip būdvardžiai, t. y. pridedant atitinkamas priesagas (*tinkamas – tinkamesnis – tinkamiausias, įtikinamas – įtikinamesnis – įtikinamiausias, patikimas – patikimesnis – patikimiausias, priimtinas – priimtinesnis – priimtinausias, tikėtinas – tikėtinesnis – tikėtinausias*). Pasitaikančių samplaikinių formų (*labiau tinkamas, labiausiai tinkamas, labiausiai priimtinas* ir pan.) reikėtų vengti.

Kontroliniai klausimai ir užduotys

1. Paaiškinkite, kokiomis veiksmažodžio formomis reiškiamas praeityje neįvykęs veiksmas.

2. Aptarkite sangražinių veiksmažodžio formų vartojimo atvejus.
3. Bendraties vartojimas administracinėje kalboje.
4. Kada vartojami veikiamosios ir neveikiamosios rūšies dalyviai?
5. Įvardžiuotinės dalyvių formos: norminė ir nenorminė vartose-na.
6. Kada dalyviai teiktini daiktavardžių vietoje?
7. Paaiškinkite, kaip vartojamos dalyvių giminės formos.
8. Nurodykite dalyvių laipsniavimo ypatumus.

Pratimai

* **8.5.4.7 pratimas.** Daugtaškio vietoje įrašykite pasirinktą dalyvį.

..... kontrolė kalinimas
..... kalba ryšys
..... išvada galia
..... šalis prekė
..... šūvis valdžia
..... nutartis krovinyš
..... įrenginys darbas

Pasirinkite: *keliamas, kardomasis, vykdomoji, vykdoma, perkama, perkamoji, mokamas, keliamasis, sugriežtinta, kaltinamoji, įspėjamas, įtinkinama, pirmininkaujanti, grįžtamasis.*

8.5.4.8 pratimas. Kurie sangražiniai veiksmažodžiai pateiktuose junginiuose pavartoti tinkamai?

Įsikūrė nauja partija; gavosi nesusipratimas; susigražino pridėtinės vertės mokesčiai; atsidarė prekybos centras; pasirašė sutartį; pasisavino skirtas lėšas; radosi naujų kliūčių; įsipareigojo parengti atsakymą; išsiuomomojo patalpas; susirašinėjo su verslo partneriais; atsisakė siūlomų pareigų.

***8.5.4.9 pratimas.** Kuriuose sakiniuose yra veiksmoždzio gramatinių formų vartojimo klaidų? Raskite ir pataisykite.

1. Vyriausybė tvirtina darbuotojų, turinčių teisę į pailgintas atostogas, kategorijų sąrašą ir nustato konkrečią atostogų trukmę kiekvienai darbuotojų kategorijai. 2. Remdamosios gauta informacija tyrimą pradėjo Valstybinę darbo inspekcija ir Migracijos tarnyba. 3. Žemdirbių problemos neišsprendžs be Vyriausybės įsikišimo. 4. Skundai dėl antstolių veiksmų žyminiu mokesčiu neapmokestinami. 5. Iš pasakyto negalima daryti jokių išvadų. 6. Tam tikrais atvejais valstybės ar savivaldybės tarnautojas turi nusišalinti nuo dalyvavimo administracinėje procedūroje. 7. Kad priiimti tokius išsipareigojimus, pirmiausia reikia įvertinti finansines galimybes. 8. Palyginti su praėjusiais metais, kai kurie maisto produktai pabrango daugiau kaip du kartus. 9. Bendrabočio budintysis informavo policijos pareigūnus apie viešosios tvarkos pažeidimus. 10. Darbuotojams, perkeltiems į kitą darbą dėl prastovos, už darbą mokama Darbo kodekso 195 straipsnio nustatyta tvarka.

8.6. Prieveiksmio laipsnio formos

Prieveiksmis yra nelinksniuojama ir neasmenuojama savarankiška kalbos dalis. Tik tam tikra dalis prieveiksmių yra laipsniuojami. Pagal reikšmę prieveiksmiai skirstomi į keletą skyrių:

- vietos (*anapus, svetur, žemai, čia, kur ne kur*),
- laiko (*seniai, dabar, vakar, anądien, užpernai, nuo seno, kada ne kada*),
- būdo (*aiškiai, drąsiai, tinkamai, žiauriai, paeiliui, senai, išsamiai, pasiaukojamai, dukart, penkiese, kelissyk*),
- priežasties (*kodėl, todėl, užtat, dėl ko, dėl to*),
- tikslo (*juokais, tyčia, šiaip sau*).

Sakiniuose prieveiksmiai paprastai eina įvairiomis aplinkybėmis.

Dalį prieveiksmių galima laipsniuoti. Laipsniuojami iš kintamosios ypatybės būdvardžių bei dalyvių padaryti prieveiksmiai ir

dar vienas kitas. Pavyzdžiui, *saugiai – saugiau – saugiausiai; įtinamam – įtinamiam – įtinamiausiai; toli – toliau – toliausia*.

Be nelyginamojo, aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnių,rieveksmiai turi ir aukštėlesnįjį laipsnį (*tylėliau, tolėliau, daugėliau*). Vartojant aukščiausiojo laipsniorieveksmius, ne visada aišku, kurią galūnę *-(i)ai* ar *-ia* reikia pasirinkti. Tai priklauso nuo nelyginamojo laipsnio formos. Jeigu nelyginamojo laipsniorieveksmio galūnė yra *-(i)ai*, tai ir aukščiausiojo laipsniorieveksmio galūnė bus *-(i)ai*: *gerai – geriausiai, netikėtai – netikėčiausiai, tiesiai – tiesiausiai*.

Visais kitais atvejais aukščiausiojo laipsniorieveksmiai turės galūnę *-ia*: *daug – daugiausia, pirma – pirmiausia, arti – artčiausia, toli – toliausia, staiga – staigiausia*⁴⁷.

Kai kurių kokybinių (laipsniuojamų) būdvardiniųrieveksmių nelyginamojo laipsnio formos gali būti vartojamos lygiagrečiai su būdvardžių bevardės giminės formomis. Pvz.:

Streikavusių kalinių teigimu, kolonijoje jiems blogai (| bloga). Kaltei įrodyti to mažai (| mažą). Reikia pripažinti, kad abi pusės padarė nemažai (| nemažą) nuolaidų.

Norint pasakyti ne tikslų, o didesnę ar mažesnę ko nors kiekį, vartojami aukštesniojo laipsniorieveksmiai *daugiau, ne daugiau* ir *mažiau, ne mažiau* su lyginamaisiais jungtukais *kaip, nei, negu*. Pvz.:

Lietuvos Respublikos Seimas laikomas išrinktu, kai išrinkta ne mažiau kaip 3/5 Seimo narių. Už įstatymo pataisas balsavo daugiau nei pusė Seimo narių. Jeigu įmonėje dirba mažiau kaip 50 darbuotojų, toks komitetas gali būti steigiamas darbdavio ar profesinės sąjungos iniciatyva arba daugiau kaip pusė įmonės darbuotojų reikalavimu. Neturinčio aštuoniolikos metų asmens prašymu teismas turės teisę sumažinti san-

⁴⁷ Kai kuriuose literatūros šaltiniuose nurodoma, kad galima lygiagrečiai vartoti *daugiausia* ir *daugiausiai*, *pirmiausia* ir *pirmiausiai*, *pirmučiausia* ir *pirmučiausiai*.

tuokinį amžių **ne daugiau kaip** trejais metais. Administracinių teisės pažeidimų kodeksas numato, kad bausmę galima skirti praėjus **ne daugiau kaip** metams po padaryto nusižengimo.

Lyginamosios reikšmėsrieveiksmių *daugiau, ne daugiau, mažiau, ne mažiau* vartojimas su kilmininku be lyginamųjų jungtukų laikomas klaida. Pvz.:

Akcizai ir pridėtinės vertės mokestis sudaro daugiau pusės (= daugiau nei (negu, kaip) pusę) valstybės pajamų. Sostinėje tokiomis viešųjų darbų programomis naudojasi daugiau pusės (= daugiau kaip (nei, negu) pusė) seniūnijų. Užstato suma negali būti mažiau šimto (= mažiau kaip (nei, negu) šimtas) minimalių gyvenimo lygių. Apklausta mažiau pusės (= mažiau kaip (negu, nei) pusė) liudytojų. Posėdis truks ne mažiau trijų valandų (= ne mažiau kaip (nei, negu) tris valandas) (dar žr. kilmininko linksnį).

Kiekio viršijimas gali būti nusakomas ne tikrieveiksniu *daugiau* su lyginamaisiais jungtukais, bet ir kitaip, pvz.: *yra šimtas su viršum litų; Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos dydis per tūkstantį litų; Žvėryne gyvena per dvidešimt tūkstančių vilniečių.*

Kalbant apie kiekio viršijimą netinka vartoti prielinksnio *virš* su kilmininku, pvz.:

yra virš šimto ((= daugiau kaip (nei, negu) šimtas)) litų; apklausta virš pusės ((= daugiau negu (nei, kaip) pusė)) itariamų muitininkų; padaryta virš penkių klaidų ((= daugiau nei (kaip, negu) penkios klaidos)); gauta virš ((= daugiau nei (kaip, negu)) 50 kompiuterinės programos komplektų; kreipėsi virš ((= daugiau kaip (nei, negu)) 700 gyventojų.

Kai reikia nurodyti bendrąjį kiekį, turi būti vartojamasrieveksmis *iš viso*, o ne įvardis *viso*. Pvz.: *pasirašyti iš viso* (o ne *viso*) *septyniasdešimt šeši sandoriai; dirba iš viso* (o ne *viso*) *350 darbuotojų; šauta iš viso* (o ne *viso*) *6 kartus.*

Kontroliniai klausimai

1. Kokias galūnes gali turėti aukščiausiojo laipsnio prieveiksmiai?
2. Kaip pasakyti didesnę ar mažesnę ko nors kiekį?

8.7. Apibendrinamieji pratimai

***8.7.1 pratimas.** Ar tinkamai pavartotos pasviruoju šriftu išspausdintų žodžių gramatinės formos?

1. Politinės partijos ir visuomeninės organizacijos veikia *vadovaudamosios* Konstitucija ir savo įstatais. 2. Asmenys, atliekantys *tikrą* karo arba *alternatyvią* tarnybą, negali dalyvauti politinių partijų veikloje. 3. Profesinės sąjungos gali *steigtis* profesiniu, pareiginiu, gamybiniu ar kitais savo nustatytais principais. 4. Seimas – *atstovaujamoji* valstybinės valdžios institucija. 5. Už asmens įžeidimą ar šmeižtą Seimo narys gali būti traukiamas atsakomybėn *bendra* tvarka. 6. Tokius *bendrosios* kompetencijos teismo ir administracinio teismo ginčus rašytinio proceso tvarka išsprendžia *speciali* teisėjų kolegija. 7. *Uždaros* akcinės bendrovės *direktoriaus* pareigas einanti pavaduotoja atsisakė bendrauti su žurnalistais. 8. Akcinė bendrovė plečia savo veiklą ir siūlo darbą *pardavimui* vadybininkui. 9. Vilniuje veikiantys *trys* nakvynės namai negali patenkinti miesto poreikių. 10. Teismo posėdžio *pirmininkaujantis* išaiškina dalyvaujantiems byloje asmenims jų teises ir pareigas bei atsakomybę. 11. Tokios nuostatos aiškinamos *dalinės* ir *solidariosios* prievolės skirtumais. 12. *Įtariamasis* gali būti sulaikytas tik 48 valandoms.

***8.7.2 pratimas.** Įrašykite trūkstamą žodžio dalį.

1. *Vyriaus*..... rinkimų komisijos pirmininką skiria Seimas. 2. *Pirm*..... instancijos teismas nurodė, kad ginčijami sprendimai nėra norminiai administraciniai teisės aktai. 3. Savivaldybės taryba turi teisę nustatyti rinkliavą už leidimo atlikti kasinėjimo darbus savivaldybės *vieš*.... naudojimo teritorijoje išdavimą. 4. Savivaldybės taryba neturi teisės apmokestinti *nekilnojam*..... daikto, kurį valdo kitas asmuo. 5. Nedemokratinio režimo valstybėse partijų veikla gali būti uždrausta išleidžiant *special*..... įstatymus. 6. *Special*..... tyrimų tarnybos direkto-

riaus ir jo pavaduotojų priesaiką priima Lietuvos Respublikos Prezidentas. 7. Konstitucijoje įtvirtinta tikėjimo laisvė negali būti ribojama įvedus *kar.....* ar *nepaprast.....* padėtį. 8. *Aukščiausias....* Teismui tenka kitoks vaidmuo. 9. Organizacijai plečiant savo veiklą atsiranda *vidur... ir žemutin....* vadybininkų sluoksnis. 10. Teorinį ginčą padės išspręsti *aukščiausias....* valstybės valdžios institucijų veiklos praktika.

***8.7.3 pratimas.** Nurodykite ir pataisykite esamas gramatinių formų klaidas.

1. Gyvenamų namų nuomos sutartys tarp fizinių asmenų gali būti sudaromos žodžiu. 2. Remiantis išdėstytu reikia sudaryti tolesnį įmonės veiklos planą. 3. Komisijos pirmininkas turėjo atsistatydinti iš pareigų. 4. Ar bus uždrausta rūkyti viešose vietose? 5. Seimo sudaryta komisija viso posėdžiavo 20 kartų. 6. Tokios problemos turi būti sprendžiamos ne savivaldybių, o Vyriausybės lygiu. 7. Bažnyčios bei religinės organizacijos tvarkosi pagal savo kanonus ir statutus. 8. Dabar mieste veikia treji ne savivaldybės įsteigti vaikų globos namai. 9. Aukščiausio Teismo teisėjus skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu. 10. Jei gu rinkimuose dalyvauja mažiau kaip pusė visų rinkėjų, išrinktu laikomas kandidatas, kuris gavo daugiausia, bet ne mažiau 1/3 visų rinkėjų balsų.

8.7.4 pratimas. Pasirinkite norminį variantą.

1. Pamokomas, pamokantis	Atvejis.
2. Įspėjamas, įspėjamasis	streikas.
3. Vykdantysis, vykdomasis	direktorius.
4. Pasiaukojantis, pasiaukojamas	poelgis.
5. Pasiaukojantis, pasiaukojamas	pareigūnas.
6. Skiriamoji, skiriančioji	juosta.
8. Įtikinantys, įtikinami	argumentai.
8. Padidinta, padidėjusi	paklausa.
9. Sulėtinta, sulėtėjusi, lėtesnė	reakcija.
10. Sumažintas, sumažėjęs	darbo užmokestis.
11. Vadovaujantis, vadovaujamas	darbas.
12. Įspėjantis, įspėjamasis, įspėjamas	kelio ženklas.
13. Vykdančioji, vykdomoji	valdžia.

***8.7.5 pratimas.** Kurios pasviruoju šriftu išspausdintos žodžių gramatinės formos tinka? Tas, kurios netinka, pataisykite.

1. Tokios įmonės, įstaigos ir organizacijos atitinkamą valstybės ar savivaldybių turtą valdo *vadovaudamosi* savo įstatais. 2. Studentai tris semestrus studijuoja Kauno policijos fakultete ir įgyja pirminės grandies policijos *pareigūno* kvalifikaciją. 3. Mergina kreipėsi į ambasadą dėl neaiškiomis aplinkybėmis dingusio Lietuvos Respublikos *pilietės* paso. 4. Tai susiję su *grėsmėmis* šalies nacionaliniam saugumui. 5. Per keletus metus labai išaugo krašto *ekonominiai pajėgumai*. 6. Iš *pasakymo* galima daryti išvadą, kad mokesčių dydis tiesiogiai priklauso nuo įmokų sumos. 7. Laikinais einanti *direktorius* pareigas R. Rimkienė apgyvendino vaikus savivaldybės įsteigtuose vaikų globos namuose. 8. Nutrūkusi sutartims su tiekėjais akmens *anglimi* prekiaujanti bendrovė negali vykdyti savo įsipareigojimų. 9. *Gyvenamosios* patalpos nuomos sutarties sąlygos yra nuomotojas ir nuomininkas. 10. Doktorantūrą baigusiai ir disertaciją apgynusiai advokatei suteiktas *daktaro* mokslo laipsnis ir išduotas daktaro mokslo diplomas. 11. Nepilnamečius vaikus gina *įstatymas*.

8.7.6 pratimas. Parašykite skaitmenis žodžiais.

Vasario 16;
trūksta 1425 balsavimo biuletenių;
gavo 128 balsus;
2 policijos nuovada;
kaina 2 asmenims;
3 gyvenamieji namai;

Kovo 11 Aktas;
3 apylinkės teismas;
3 solidarūs skolininkas;
2 notarų kontoroje;
Sausio 13 atminimo medalis;
3 slaugos namai.

***8.7.7 pratimas.** Pataisykite rastus netaisyklingus sakinius.

1. Atsakovas per 20 dienų nuo skelbimo paskelbimo turi teisę pateikti Vilniaus miesto 2-osios apylinkės teismui atsiliepimą į ieškinį, kuris atitiktų procesiniams dokumentams keliamus reikalavimus. 2. Dėl duobių tvarkymo daugelyje miesto gatvių bus apsunktos eismo sąlygos. 3. Gavus Vyriausybės leidimą, galima steigti juridinio asmens teises turinčius padalinius. 4. Ligis ir motinystės socialinio draudimo iš-

mokos 2001 m., palyginti su 2000 m., sumažėjo 21,7 procento. 5. Remiantis nurodytu darytina išvada, jog atsakovai visiškai nesirūpina savo vaikais. 6. Uždara akcinė bendrovė „Vintra“ plečia veiklą ir siūlo darbą vilkikų vairuotojams. 7. Įtariamasis su advokatu dėl teisinės gynybos susitaria pasirašant sutartį. 8. Dėl nepilnamečiams parduotų svaiginančių gėrimų parduotuvės savininkas gali netekti licencijos. 9. Į susitikimą atvyko Kovo 11-os Akto signataras. 10. Apie įvykį buvo informuotas Vilniaus miesto trečiasis policijos komisariatas.

***8.7.8 pratimas.** Pasirinkite taisyklingus skliaustuose pateiktus variantus.

1. Sustabdytame automobilyje muitininkai rado (*iš viso, viso*) 15 tūkstančių pakelių rusiškų cigarečių. 2. (*Vadovaujantis, vadovaudamiesi*) Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu informuojame, kad ruošiant bylą teismui bus tikrinami jūsų (*asmeniniai, asmens*) duomenys. 3. Mūsų šalyje 67,3 proc. visų (*darbuotojų, dirbančiųjų*) uždirba (*mažiau, mažiau nei*) 1500 litų per mėnesį. 4. Vilniaus miesto (*3-osios, 3-ios, 3-iamė, 3-iajamė*) apylinkės teisme iškelta civilinė byla dėl skolos priteisimo (*uždarai, uždarajai*) akcinei bendrovei „Miesto vandenys“. 5. Šešių transporto priemonių savininkai kreipėsi į Vilniaus miesto (*vyriausią, vyriausiąjį*) policijos komisariatą dėl apgadintų automobilių, paliktų prie „Pramogų banko“. 6. Gyventojams, nedeklaruojantiems karšto vandens skaitiklių rodmenų (daugiau kaip du mėnesius, daugiau dviejų mėnesių) iš eilės, mokesčiai už karštą vandenį bus skaičiuojami atsižvelgiant į (*gyvenamosiose, gyvenamose*) patalpose gyvenančių asmenų skaičių. 7. Policijos komisariato (*budintis, budintysis, budėtojas*) (*užregistravo, įregistravo*) 20 pranešimų apie nusikalstamas veikas. 8. Ataskaitoje nurodoma, kad (*abiejuose, abejuose*) vaikų globos namuose gyvenantys nepilnamečiai nėra mokomi savarankiškumo, patiria smurtą ir prievartą, nepaklusnūs vaikai kartais yra išvežami į psichiatrijos ligoninę. 9. (*Palyginti, palyginus, lyginant*) su Europos Sąjungos valstybėmis, Lietuvoje yra (*daugiausia, daugiausiai*) vaikų, gyvenančių globos įstaigose. 10. Šiaulių tardymo izoliatoriaus pareigūnai iš pasimatymo grįžusio suimtojo bate rado (*mobiliojo, mobilaus*) ryšio telefoną ir dvi SIM korteles.

8.7.9 pratimas. Raskite gramatinių formų vartojimo klaidas ir pataisykite.

1. Vyriausybė turi turėti žemutiniųjų parlamento rūmų – Nacionalinio susirinkimo – pasitikėjimą. 2. Prezidentas formuoja Vyriausybę, kuri yra jam atskaitinga. 3. Siekiant išvengti teismo bylinėjimosi, prašome per 18 dienų nuo šio rašto išsiuntimo dienos apmokėti nurodytą įsiskolinimą. 4. Ieškinių senaties terminų egzistavimas skatina operatyviau ginti teises bei kontroliuoti įsipareigojimų vykdymą. 5. Darbuotojai tokiose organizacijose dirba tik dėl to, kad patenkinti savo materialinius poreikius, uždirbti pinigų. 6. Kiekvienas žmogus turi teisę pasirinkti religiją arba tikėjimą ir atlikinėti religines apeigas. 7. Trečiųjų teismo teisėjus po vieną ar po kelis skiria kolektyvinio ginčo šalys ir įformina tai rašytine sutartimi. 8. Konstitucijos 50 str. įtvirtinta nuostata: profesinės sąjungos kuriasi laisvai ir veikia savarankiškai. 9. Tokie klausimai sprendžiasi ne savivaldybių, o Vyriausybės lygiu. 10. Yra valstybių, leidžiančių ir vienam asmeniui pasiskelbti partija. 11. Profesinės sąjungos veikia vadovaudamosi Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Profesinių sąjungų įstatymu.

8.7.10 pratimas. Paaiškinkite, kodėl pasirenkate tokius skliausteliuose pateiktus variantus.

1. Remiantis (*išdėstyti; tuo, kas išdėstyta*) išvadas daryti anksti. 2. (*Treti, tretieji*) asmenys duomenis apie gyventojų 2005 metais gautas pajamas ir patirtas išlaidas turėjo pateikti iki 2006 metų vasario 15 dienos. 3. Darbo kodekse įtvirtinta nuostata, kad naktį dirbantys ir pamaininiai darbuotojai privalo pasitikrinti sveikatą prieš (*įsidarbinant, įsidarbindami*). 4. 2004 metų duomenimis, 96 vaikų globos įstaigose gyveno (*iš viso, viso*) 6,4 tūkst. nepilnamečių. 5. Tokiais atvejais posėdžio (*pirmininkaujantysis, pirmininkas*) pasiūlo kiekvienam teisėjui išdėstyti savo nuomonę. 6. Teismų praktika leidžia daryti išvadą, kad moterys nėra (*padarę, padariusios*) itin sunkių nusikaltimų, už kuriuos galima skirti minėtą bausmę. 7. Atsisakymas registruoti visuomeninę organizaciją gali būti grindžiamas tik Visuomeninių organizacijų įstatymo 19 str. 1 d. (*nustatytais pagrindais, nustatytu pagrindu*). 8. (*Kelis, kelerius*) metus iš eilės didėjo įmonės pelnas. 9. Organizacija turi stengtis, kad jos interesai

(*susiderintu, būtu suderinti*) su visuomenės interesais. 10. Draudimo sutartis numato, kokių atveju (*tretysis, trečiasis*) asmuo įgyja teisę į draudimo išmoką.

8.7.11 pratimas. Nurodykite, kuriuose sakiniuose pavartotas gramatinės formas reikia pataisyti.

1. Po atestacijos prokurorei buvo suteiktas kvalifikacinis jaunesniojo justicijos patarėjo laipsnis. 2. Avarijos kaltininkui teismas skyrė maksimaliausią bausmę. 3. Tarybos sprendimu iš rajono biudžeto dviems ūkininkams buvo skirta 114 tūkstančių litų. 4. Jeigu būtų daugiau pasistengę, vairavimo egzaminą būtų išlaikę. 5. Būtina sumažinti į atmosferą patenkančių ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekius. 6. Specialiai sudaryta parlamento komisija tirs šalies saugumui iškilusias galimas grėsmes. 7. Tokiomis įstatymo pataisomis nepatenkinti tiek smulkiojo, tiek vidutiniojo verslo atstovai. 8. Verslininkai suprato, kad jų turimos žinios yra pasenę. 9. Sostinės komisariatuose pradėti sudarinėti pareigūnų, norinčiųjų dirbti po darbo, sąrašai. 10. Lietuvos laisvos rinkos institutas siūlo neapmokestinti kūrybinių darbuotojų privalomu valstybiniu socialiniu draudimu. 11. Gyvenamą namą nusprendusiems renovuoti gyventojams paramą siūlo ir valstybė, kuri yra pasirengusi skirti net 30 procentų reikalingų lėšų.

8.7.12 pratimas. Kurių žodžių gramatinių formų vartoti netinka?

1. Vairuotojas nepastebėjo draudžiančio ženklo ir pasuko į priešpriešinio eismo juostą. 2. Parduoti svaiginančius gėrimus nepilnamečiams draudžiama. 3. Protokolą pasirašė prodekanė, laikinai einanti dekanų pareigas. 4. Du tūkstantis penktais metais sudarytos sutarties terminas baigėsi. 5. Jeigu būtų padidintas pelno mokestis, į biudžetą patektų milijardai litų. 6. Palikimo atsiradimo vieta laikoma paskutinė nuolatinė palikėjo gyvenamoji vieta. 7. Už nuopelnus buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino penkto laipsnio ordinu. 8. Liepos šešta yra Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo diena. 9. Dvigubos pilietybės šalininkai pateikė įtikinančių argumentų. 10. Kai mažinamas darbuotojų skaičius, pirmenybės teisę likti dirbti turi darbuotojai,

kuriems iki senatvės pensijos liko ne daugiau kaip treji metai. 11. Suteikta beprocentė paskola trim mėnesiams.

8.7.13 pratimas. Įrašykite vyriškosios, moteriškosios ar bevardės giminės galūnę.

1. Tokiu atveju, jeigu įstatymas nenumato ko *kit.....*, sandoris galioja. 2. Leidinyje analizuojama *kelet....* žymaus šeimos teisės specialisto straipsnių. 3. Nubaustos dvi tarnybinius įgaliojimus *viršij.....* savivaldybės darbuotojos. 4. Ne kartą buvo bausta dėl to, kad vairavo automobilį neturėdama *vairuotoj.....* pažymėjimo. 5. Priėmimo komisija pradeda darbą gegužės *penkiolikt.....* 6. Išlaikius kvalifikacinius egzaminus suteikiama *advokat.....* kvalifikacija. 7. Buvusi mokytoja dabar yra Lietuvos Respublikos Seimo *nar.....* . 8. Lietuva ir Lenkija yra Ukrainos *advokat.....* siekiant tapti Europos Sąjungos ir NATO *nar.....* . 9. Pareiga įrodyti, kad sąmoningai buvo siekiama padaryti ką *blog.....*, tenka ieškovui. 10. Jai suteiktas *nepaprast.....* ir *įgaliot.....* *ambasador.....* rangas.

8.7.14 pratimas. Raskite ir pataisykite netinkamas žodžių gramatines formas.

1. Draudžiama įspėti apie darbo sutarties nutraukimą ir atleisti iš darbo darbuotoją laikino nedarbingumo laikotarpiu. 2. Terminuota darbo sutartis gali būti sudaroma ne ilgiau kaip penkeriems metams. 3. Darbo kodekse nurodyta, kad bedarbiams teikiamų įdarbinimo paslaugų ir paramos formas bei tvarką nustato specialus įstatymas. 4. Jeigu šalys nesusitarė kitaip, įmokos pirmiausiai skiriamos atlyginti kreditoriaus turėtoms išlaidoms. 5. Kad nuspręsti, ar reklama yra klaidinanti, reikia turėti daugiau informacijos. 6. Ar vykdomoji valdžia atlieka savo funkcijas? 7. Įstatymo pataisų iniciatoriai argumentus dėstė labai įtikinamai. 8. Streikuojantieji darbuotojai atleidžiami nuo įsipareigojimų atlikti savo darbo funkcijas. 9. Jeigu ūkininkai būtų žinoję visas aplinkybes, jie nesudarytų tokios sutarties su pieno perdirbėjais. 10. Advokatas turi pateikti įtikinančius argumentus.

8.7.15 pratimas. Įrašykite trūkstantą žodžio dalį.

Minėti Lietuvos *pasienieč*..... dieną; supainioti *vieš*..... ir *privač*..... interesus; nedalyvauti *kelet*..... posėdžių; kreiptis į *1*..... apylinkės teismą; deklaruoti nekilnojam..... turtą; patraukti baudžiam..... atsakomybėn; rašyti grasinam..... turinio laiškus; nevykdyti *solidar*..... prievolės; perregistruoti *uždar*..... akcinę bendrovę; spręsti turi *special*..... teisėjų kolegija; įsteigti *vieš*..... įstaigą; nedirbti gegužės *pirm*.....; įsigyti *nešiojam*..... kompiuterių; *bendr*..... kompetencijos teismas; *bendr*..... šalių susitarimas.

8.7.16 pratimas. Ar taisyklingai vartojamos įvardžiuotinės ir neįvardžiuotinės formos?

1. Viešojo administravimo institucija privalo priimti asmenų prašymus ir juos nagrinėti pagal savo kompetenciją. 2. Tuo atveju, kai tarnybę pagalbą gali suteikti kelios institucijos, pirmiausia turi būti kreipiamasi į žemesnio lygio instituciją. 3. Pirmos instancijos teismas priima išteisinamuosius, apkaltinamuosius nuosprendžius ir nuosprendžius dėl bylos nutraukimo. 4. Prokuroras ir ikiteisminio tyrimo teisėjas kardomąsias priemones skiria ikiteisminio tyrimo metu. 5. Teismo sprendimu vieši darbai gali būti pakeisti bauda arba areštu. 6. Kardomos priemonės taikomos siekiant atimti įtariamajam galimybę trukdyti bylos tyrimui ir nagrinėjimui. 7. Gruodžio dešimta – Tarptautinė žmogaus teisių diena. 8. Darbuotojams, kurie mokosi bendrojo lavinimo, aukštesnėse ir aukštosiose mokyklose suteikiamos mokymosi atostogos. 9. Prieš streiką gali būti organizuojamas išpėjamasis streikas. 10. Darbuotojai, nedalyvaujantieji streike, bet dėl jo negalintys dirbti savo darbo, gali būti perkelti į kitą darbą.

9. ADMINISTRACINĖS KALBOS SAKINYS IR TEKSTAS

- 9.1 Administracinių ir mokslinių tekstų santykis.
- 9.2. Savitos linksnių konstrukcijos.
 - 9.2.1. Vardininkas.
 - 9.2.2. Kilmininkas.
 - 9.2.3. Naudininkas.
 - 9.2.4. Galininkas.
 - 9.2.5. Įnagininkas.
 - 9.2.6. Vietininkas.
 - 9.2.7. Šauksmininkas.
 - 9.2.8. Apibendrinamieji pratimai.
- 9.3. Savitos prielinksnių ir polinksnių konstrukcijos.
 - 9.3.1. Prielinksnių konstrukcijos.
 - 9.3.2. Polinksnių konstrukcijos.
 - 9.3.3. Apibendrinamieji pratimai.
- 9.4. Padalyvių, pusedalyvių ir dalyvinių konstrukcijos.
- 9.5. Su sakiniu gramatiškai nesusijusių žodžių ir posakių vartojimas tekstuose.
- 9.6. Sakinio dalių ir sakinių jungimas.
 - 9.6.1. Sakinio dalių jungimas.
 - 9.6.2. Sujungiamieji sakiniai.
 - 9.6.3. Sujungiamieji sakiniai.
 - 9.6.4. Prijungiamieji sakiniai.
 - 9.6.5. Sakinių pridūrimas.
 - 9.6.6. Sakinio dalių ir sakinių jungimo pratimai.
- 9.7. Apibendrinamieji pratimai.

9.1. Administracinių ir mokslinių tekstų santykis

Administracinis stilius apima reikalų raštus, valstybės dokumentus ir teisės aktus, o mokslinis stilius – visų sričių mokslo visuomenės veiklą⁴⁸. Ir vienas, ir kitas stilius iš esmės pradėjo formotis tik XX a. pradžioje, kai Lietuva paskelbė Nepriklausomybę ir pradėjo lietuviškai rašyti valstybės dokumentus, administracinius raštus ir įvairius mokslo darbus, nors tam tikrų vieno ar kito stiliaus pradmenų galima rasti laikraščių straipsniuose, patarimų knygelėse, kalendoriuose ir pan. Iki Antrojo pasaulinio karo administracinio ir mokslinio stilių kalba buvo išplėtotą ir neblogai sutvarkytą. Vėliau viena po kitos ėjusios okupacijos ir rusų kalbos įsigalėjimas daugelyje gyvenimo sričių kalbos plėtrą smarkiai sutrikdė. Ir tik XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje atsirado galimybių tvarkyti raštvedybą, buvo pradėta daugiau leisti mokslo ir mokslo populiarinimo leidinių. Sąlygos iš pagrindų pasikeitė tik atkūrus Nepriklausomybę, kai lietuvių kalbai buvo suteiktas valstybinės kalbos statusas, o tai reiškė jos privalomą vartojimą oficialiame valstybės gyvenime.

Be bendros istorijos, abiem stiliams būdingos tos pačios kalbos ypatybės: aiškumas, glaustumas, logiškumas, tikslumas. Kita vertus, administraciniam stiliui dar būdingas šabloniškumas, tradiciškumas, o moksliniam – objektyvumas ir išsamumas. Abiejų stilių tekstai turi ir vienodų raiškos priemonių: terminų ir terminizuotos leksikos, veiksmažodinių daiktavardžių, beasmenių formų ir sakinių, pusdalyvinių ir padalyvinių konstrukcijų, ilgų sudėtinių sakinių. Akivaizdu, kad nė vienas iš šių stilių nepasizymi vaizdinumu ir emocionalumu, taigi ir neturi atitinkamų raiškos priemonių.

Kaip matyti, tarp šių stilių yra daug kas bendra, o kadangi čia susiduriame su teisės, valdymo ir administravimo srities moksliniais

⁴⁸ Šiems stiliams taip pat priklauso ir sakininė administracinė bei mokslinė kalba, tačiau čia aptarsime tik abiejų stilių tekstams būdingą vartoseną.

niu stiliumi, tai jo sąsajų su administraciniu stiliumi dar padaugėja. Šiuo metu abiejų stilių tekstams ypač didelę įtaką daro anglų kalba, nes iš anglų kalbos verčiama daug Europos Sąjungos teisės aktų, mokslo visuomenė daug skaito mokslo darbų, parašytų angliškai, bei patys mokslininkai rašo darbus anglų kalba. Todėl reikia būti labai atidiems, kad svetimos kalbos dėsningumai neardytų lietuvių kalbos sistemos, kad kiekvieno stiliaus tekstas būtų taisyklingas, sklandus ir lengvai suprantamas.

Šiame skyriuje pirmiausia bus nagrinėjami **žodžių junginiai**, kurie sudaromi tiesiogiai su linksniu (*imasi priemonių, moka mokesčius, nenustatė tarifų, stebėjo veiksmus, vadovavo kompanijai, pažeidė įstatymus, padeda klientui, priimtas nutarimas, miesto savivaldybė, kainų politika, mokesčių inspekcija, nusikaltimai tautai, galioja Lietuvoje, užimtumo garantijos, neatrodo įtikinamas, sakyk tiesą*) ir žodžių junginiai, kurie sudaromi su linksniu, prieš kurį eina prielinksnis, t. y. vadinamosios **prielinksninės konstrukcijos** (*elgiasi pagal reikalavimus, įsivėlė į diskusijas, reagavo į prašymą, kalba apie konkurenciją, protestavo prieš sankcijas, susidūrė su sunkumais, priteisė iš užsakovo, požiūris į asmenybę, diskutuota dėl metodikos, rašė apie teismus, atsakingas už tvarką, viena iš funkcijų, atskirta nuo Europos, parengė per metus*).

Įsidėmėtina, kad lietuvių kalboje linksniai ir prielinksninės konstrukcijos neretai vartojamos sinonimiškai. Bus visiškai taisyklinga, jei sakysime: *parengė kompiuteriu* ir *parengė su kompiuteriu, pats tinkamiausias* ir *vienas iš pačių tinkamiausių, dirbo visą naktį* ir *dirbo per visą naktį, važiavo automobiliu* ir *važiavo su automobiliu*. Matyt, dėl kitų kalbų įtakos lietuvių kalba prielinksneja, t.y. tam tikras linksnių reikšmės vis labiau linkstama keisti prielinksninėmis konstrukcijomis [34].

Šiame skyriuje daugiausia nagrinėsime žodžių junginių taisyklingumą, tiksliau sakant, **žodžių valdymą** ir **žodžių derinimą**. Derinami, pavyzdžiui, pažyminys su pažymimuoju žodžiu (*tarpautinė sutartis, teisėtas veiksmas, baudžiamoji byla, kriminologinis tyrimas, valstybinė agentūra, privati įmonė, moralinė žala*). Vieni žodžiai prisitraukia kitus tam tikros reikšmės ir tam tikros

formos žodžius, t. y. tarsi vieni žodžiai valdo kitus (*priima nutarimą, nepateikė dokumento, padidino atlyginimą, atitinka reikalavimus, atstovauja valstybei, svarstė galimybes, sutaupė pinigų*) arba du žodžiai šliejasi vienas prie kito, ir tai nepriklauso nuo jų morfologinės formos (*viešai paskelbė, daug pokyčių, toliau ginčijosi, ilgai derėjosi, gerai vadovauja*). Daugiausia daroma žodžių valdymo klaidų, nes ilgus metus diegtos dvikalbystės sąlygomis lietuvių kalboje atsirado nemažai verstinių konstrukcijų iš rusų kalbos, pvz.: būvio įnagininko vartoseną, vietininkai, reiškiantys priežastį ar tikslą, prielinksnio *pas* vartojimas turėjimo reikšme, prielinksniu *prieš* reiškiami objektiniai santykiai ir pan.

Taip pat šiame skyriuje bus aptartos **išplėstinės dalyvio, pusdalyvio ir padalyvio aplinkybės** (*gavęs pranešimą, užuot dirbęs, taikydami įstatymus, perrašydamas protokolą, siekdamas pritraukti naujų investuotojų, atliekant tyrimą, vykdam nutarimą, komisijai pasiūlius, padidinus darbo našumą, patikrinus skundą*) bei **vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai**. Atskirai bus paminėti įvairūs įterptiniai (gramatiškai su sakiniu nesusiję) žodžiai ir posakiai.

9.2. Savitos linksnių konstrukcijos

9.2.1. Vardininkas

Taisyklingai pavartotas vardininkas sakinyje eina:

veiksniu, pvz.:

Lietuvos **piliečiai** laikosi Lietuvos Respublikos įstatymų. **Teisiamasis** savo kaltę pripažino. Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik **teismas**. Paprastai kiekviena **reforma** sukelia daug diskusijų.

vardine sudurtinio tarinio dalimi, pvz.:

Konstitucija – pagrindinis valstybės **įstatymas**. Šių nusikaltimų objektas yra kito žmogaus **sveikata**. Dalia Podienė – lei-

dyklos **redaktorė**, atsakinga už vadybos srities vadovėlių leidybą. Tai ir yra jo pagrindinis **įnašas** į šalies ūkio plėtrą.

vietos aplinkybe, tik dažniausiai ne vienas, o su kiekiniais skaitvardžiais ir tam tikrais įvardžiais, pvz.:

*Ši eismo nelaimė įvyko **keli kilometrai** nuo Vilniaus. Sužeistas jaunuolis bandė bėgti namo, tačiau **kokie penki metrai** nuo durų susmuko.*

laiko aplinkybe, pvz.:

*Greit bus **metai**, kai Seime svarstomas šis įstatymas. **Kelinta diena** nesibaigia smarkūs ginčai dėl kitų metų biudžeto. Jau **trečias mėnuo** dirba naujoji Vyriausybė.*

Daugiausia pridaroma vardininko vartojimo klaidų, kai vardininku nusakomas neapibrėžtas arba nežinomas daiktų kiekis. Lietuvių kalba dar nuo seno tebeskiria apibrėžtą ir neapibrėžtą daiktų kiekį ir tą skirtumą išreiškia vardininku, kai kalbama apie apibrėžtą ar žinomą daiktų kiekį, arba kilmininku, kai turimas galvoje neapibrėžtas daiktų kiekis ar tik visumos dalis. Palyginkime paprasčiausius sakinius: *Atnešk iš pašto dėžutės laikraščius* || *Nupirk laikraščiu*. Šio skirtumo nedaro slavų kalbos ir šiais atvejais beveik visur vartoja vardininką, todėl tokia vartosena patenka ir į lietuvių kalbą.

Taigi vardininku (vėliau matysime, kad ir galininku) pasakome žinomą visumą, o kilmininku tik visumos dalį ar neapibrėžtą kiekį. Kad šie linksniai nebūtų painiojami, reikia įsidėmėti veiksmažodžius, su kuriais dažniausiai ir pridaroma minėtos rūšies klaidų: *ateiti, atplaukti, atsirasti, atsitikti, atskristi, atvažiuoti, atvykti, būti, daugėti, (iš)kelti, (iš)kilti, įvykti, kilti, mažėti, (pa)daugėti, (pa)gausėti, pasirodyti, pasitaikyti, (su)mažėti, susidaryti* ir pan. Pvz.:

*Komisija priėjo išvadą, kad byla negali būti svarstoma tol, kol nebus pateikta **naujų įrodymų** (ne pateikti nauji įrodymai). Kilo **ginčų** (ne ginčai) ir dėl teismo kompetencijos. Atsirado*

keblumų (ne *keblumai*) priimant minėtą įstatymą. Svarstant teisėsaugos klausimus, tarp Seimo narių dažnai kyla **prieštaravimų** (ne *prieštaravimai*).

Visgi į vardininko ir dalies kilmininko vartoseną reikia žiūrėti labai atidžiai, įsigilinti į kontekstą, paisyti logikos, gerai suprasti, ką norime pasakyti ar pabrėžti tuo sakiniu. Pvz.: sakinyje *Baigiamojo darbo pabaigoje turi būti pateiktos išvados ir apibendrinimai* vardininko nereikia keisti dalies kilmininku, nes, aišku, kad kalbama apie realiai galimas darbo išvadas ir apibendrinimus.

Dėl tiesioginės rusų kalbos įtakos paplitusi ir kita didelė klaida⁴⁹, kai kreipiantis į kitą asmenį yra vartojamas vardininkas vietoj šauksmininko. Juk šauksmininkas, kaip sako linksnio pavadinimas, ir yra skirtas šaukti, pašaukti, kreiptis, teirautis. Pvz.: **Direktoriau** (ne *Direktorius*), *prašom paimti šią pažymą. Advokate* (ne *Advokatas*), *patarkite, kaip man šiuo atveju reikėtų elgtis* (plačiau žr. šauksmininko skyrelyje).

Paprastai prie veiksmažodžių **tapti, virsti, pasidaryti** ir pan., reiškiančių virstimą kuo nors, einantis daiktavardis vartojamas ne vardininko linksniu, o įnagininko. Pvz.:

Lietuva taps jūrų valstybe. Kurį laiką buvo abejojama, ar Pabaltijo valstybės taps visateisėmis Europos Sąjungos narėmis. Avarija bendrovėje „Mažeikių nafta“ daugeliui žmonių virto košmaru.

Tais atvejais, kai norima pabrėžti būvio laikinumą, gali būti pavartotas ir daiktavardžio vardininkas. Pvz.:

Moksleiviai ir jų tėvai tapo švietimo reformos įkaitai. Bendrovė TEO vėl tapo laidos „Bėdų turgus“ pirklys.

⁴⁹ Iš tikrųjų rusų kalboje kreipimuisi irgi skirtas šauksmininkas (zvateľnyj pa-dež), tačiau jis savo forma sutampa su vardininko linksniu. Be to, kreipimuisi vardininko linksniu galėjo turėti įtakos ir tai, kad daugelis mūsų kaimynų kalbų šauksmininko nebeturi.

Tačiau, jei po šių veiksmoždzių eina būvardis ar kitas būvardiškas žodis, nusakantis būseną, jis turi būti suderintas su daiktavardžiu ar įvardžiu, kuris įvardija būsenos turėtoją (žr. įnagininko linksnio vartojimą). Pvz.:

*Jei nebus ieškoma naujų rinkų, įmonė netaps **rentabili** (ne rentabilia). Aš įsitikinęs, kad ši energijos rūšis taps **perspektyvi** (ne perspektyvia).*

Kaip žinome, sakinyje **veikėjo vardininkas** gali būti išreikštas ne tik daiktavardžiu, bet ir būvardžiu, subūdvardėjusiu dalyviu, įvardžiu. Tokiuose sakiniuose paprastai galima numanyti, kad praleistas daiktavardis *žmogus*. Pvz.:

*Aiškiai matėsi, kad **įtariamasis** meluoja. **Aklas** aklą veda. **Nukentėjusieji** buvo skubiai evakuoti į saugią vietą. **Toks** tokį pažino ir prie stalo pavadino.*

Šiuo metu administracinėje kalboje tokių įvardžiuotinės formos dalyvių vartojama gana daug. Reikia žiūrėti, kad jie neišgalėtų vietoj turimų tinkamų daiktavardžių, pvz., *budintis(-ysis)* vietoj *budėtojo*, *dirbantis(-ysis)* – *darbuotojo*, *darbininko*, *pirmininkaujantis(-ysis)* – *pirmininko*, *sekretoriaujantis(-ysis)* – *sekretoriaus*, *vedantis(-ysis)* – *vedėjo*, *dalyvaujantis (-ysis)* – *dalyvio*, *tarpininkaujantis (-ysis)* – *tarpininko* (dar žr. 193–194 p.). Taigi:

*Suvažiavę akcininkai išsirinko susirinkimo **pirmininką** ir **sekretorių** (ne pirmininkaujantį ir sekretoriaujantį). Laidos **vedėjas** (ne vedantysis) žiūrovams pristatė visus **dalyvius** (ne dalyvujančius). Tuo klausimu teko kreiptis į **budėtoją** (ne budintįjį).*

Mūsų kalboje yra ir vadinamasis **vardo vardininkas**. Jis vartojamas įvairių tam tikros rūšies įstaigų, įmonių, organizacijų oficialiuose pavadinimuose. Pvz.: *akcinė bendrovė „Gausa“*, *bankas „Snoras“*, *gamykla „Vingis“*, *krepsinio komanda „Žalgiris“*, *leidykla „Pradai“*, *žurnalas „Romuva“* ir pan. Daugeliu atvejų gyvesniu, teiktinesniu laikomas **vardo kilmininkas**. Turėtume sakyti ir rašyti: *„Snoro“ bankas*, *„Vingio“ gamykla*, *„Žalgiro“ komanda*.

da, „Pradų“ leidykla. Tačiau dabar leidžiama vartoti pasirinktinai, t. y. ir vardo vardininką, ir vardo kilmininką. Pvz.: *Jis savo santaupas laikė banke „Snoras“ ir „Snoro“ banke. Akcinėje bendrovėje „Gausa“ ir „Gausos“ akcinėje bendrovėje rasta daug pažeidimų.* Jeigu tai, apie ką kalbama, visi pašnekovai supranta, tada priedėlio išvis galima nevartoti. Pvz.: *Skelbimas išspausdintas „Lietuvos ryte“.* *Jis yra „Snoro“ vyriausiasis finansininkas. Ar rytoj žais „Žalgiris“?*

Tebėra išlikusi tradicija vartoti tik mokyklų pavadinimų kilmininkus, pvz.: „Aušros“ gimnazija, „Saulės“ gimnazija (ne gimnazija „Aušra“, ne gimnazija „Saulė“). Taip pat tik kilmininko linksniu vartojami tradiciniai vietų pavadinimai. Pvz.:

Vilniaus miestas (Vilnius) (ne miestas Vilnius) yra įsikūręs prie Neries ir Vilnios santakos, tarp Ašmenos ir Aukštaičių aukštumų. Vilnios upės (ne upės Vilnia), kairiojo Neries intako, ilgis yra 82 km.

Vietų vardai vardininku gali būti pateikiami žemėlapiuose, kelio ženkluose ar pan., pvz.: **miestas Panevėžys, kaimas Skodiniai, upė Dubysa, ežeras Žuvintas.**

Pratimai

***9.2.1.1 pratimas.** Pataisykite vardininko vartojimo klaidas.

1. Pastaruoju metu padažnėjo atvejai, kai Lietuvos piliečiai keliauja į Rusiją su Baltarusijos vizomis. 2. Akivaizdu, kad tam tikri ekonomikos poslinkiai tikrai įvyko. 3. Vadovas, prašyčiau mane anksčiau išleisti iš darbo. 4. Parodoje pateikti projektai, maketai, šilumą izoliuojančios medžiagos. 5. Pradėję mokytis universitete, mes tapome „Sakalų“ komandos gerbėjai. 6. Vienas kaunietis kriminalistams nurodė, kuriame sandėliuke yra ginklai ir sprogmenys. 7. Ženkli, kad mūsų ekonomika gerėja, aišku, yra. 8. Dėstytojas, aš norėjau jūsų paprašyti, kad paaiškintumėt šią taisyklę. 9. Spaudoje rašyta, kad iš moters buto, išlaužus balkono duris, pavogti įvairūs daiktai. 10. Pasaulis vis dažniau naudojasi kompiute-

riais, yra sukurtos įvairios automatizuotos identifikacijos sistemos.
11. Kilo ginčai ir dėl studento elgesio.

***9.2.1.2 pratimas.** Raskite netaisyklingus vardininkus ir juos pataisykite.

1. Teismas priverstas priimti visus skundus, nors dėl to kartais kyla įvairiausi nesklandumai. 2. Kartais atsiranda tam tikrų prieštaravimų tarp mokslo ir praktikos. 3. Rasti ginklai yra aukščiausios klasės, policija tokių gali tik pavydėti. 4. Jam tą vietą užimti sutrukdė V. K., pranešęs, kad apie buvusį prokurorą policijoje yra kompromituojanti medžiaga. 5. Dėstytojau, aš šitos užduoties niekaip negaliu atlikti. 6. Konferencijos metu dalyviams buvo įteiktos smulkios dovanėlės. 7. Kursiniame darbe privalo būti pateikiamos ir keliamos problemos, ieškomi jų sprendimo būdai bei pateikiami pavyzdžiai. 8. Tam tikra dalis žmonių gali tapti bedarbiais. 9. Mūsų studentai dažnai daro linksnių vartojimo klaidas. 10. Šiuo klausimu išsakoma įvairių nuomonių. 11. Aš manau, kad po šio susitikimo bus užmegzti kontaktai. 12. Kratų metu aptikti sprogmenys, ginklai, tūkstančiai dolerių, Vokietijos markių bei kiti svarbūs įkalčiai.

9.2.1.3 pratimas. Raskite netaisyklingus vardininkus ir juos pataisykite.

1. Krizės ženklai pastebimi ir mūsų kaimyninėse valstybėse. 2. Įstojus į Europos Sąjungą Lietuvai atsirado naujos galimybės. 3. Įtariamojo bute rasta apie kilogramą susmulkintų aguonų galvučių, švirkštų ir adatų. 4. Šioje srityje civilinių ginčų mažėja. 5. Pasak premjero, dėl siūlomos kandidatūros yra tam tikros abejonės. 6. Stodama į Europos Sąjungą mūsų valstybė prisiėmė tam tikrus įsipareigojimus, kurių privalo laikytis. 7. Kai kuriose rinkimų apylinkėse rinkimų rezultatai gali būti anuliuoti, jei bus nustatyta šurkščių rinkimų pažeidimų. 8. Šiuo atveju šaliai buvo padaryti didžiuliai nuostoliai. 9. Apibendrinus tai, kas pasakyta, darytina išvada, jog teismo medikų ekspertų veikloje yra išvelgiama nusikaltimo, numatyto BPK 132 str., požymių. 10. Pasak Seimo nario K. G., tada buvo padarytos ir kitos, tik daug rimtesnės, klaidos. 11. Ministras teigė, kad yra įvairūs būdai taisyti per privatizavimą padarytas klai-

das. 12. Tarnybinio patikrinimo metu nustatyti rimti pažeidimai vykdant tarnybinės pareigas ir buvo svarstomos drausminio poveikio priemonės.

9.2.2. Kilmininkas

Taisyklingai pavartotas kilmininkas sakinyje dažniausiai eina:

papildiniu, pvz.:

*Bendrovės pajininkai turi teisę gauti **dividendų**. Už tokius padarinius **atsakomybės** negali būti. Tokių **žinių** nepranešimas traktuojamas kaip nusikaltimas. Dabar reikia ypač daug **išminties**. Ar užteko **pinigų** knygoms?*

pažyminiu, pvz.:

*Įsigaliojus **įstatymo** pataisoms, bendrovė tokią teisę įgijo. **Nusikaltimo** įkalčiai buvo paslėpti nevykusiai. Tokiu atveju **bendrovės** steigėjai privalo susaukti steigiamąjį **akcininkų** susirinkimą. Viešoji **romėnų** teisė nunyko žlugus Romos imperijai.*

tikslo aplinkybe, pvz.:

*Jis rengėsi vykti į užsienį **studijuoti Europos Sąjungos teisės**. Grįžo **pasiimti dokumentų**. Rytoj eisiu **perlaikyti įskaitos**. Kaip matyti iš šių pavyzdžių, tikslo kilmininkas dažniausiai vartojamas su priešlįjusia veiksmažodžio bendratimi ir abu žodžiai kartu atsako į klausimą *kokiu tikslu? ko?**

Galima nurodyti nemažai veiksmažodžių, kurie reikalauja kilmininko: **bijoti, gailėti(s), gedėti, griebtis, ieškoti, ilgėtis, imtis, išsigąsti, laikytis, laukti, netekti, norėti, pabūgti, pakakti, pri-trūkti, reikalauti, reikėti, saugotis, siekti, tikėtis, trūkti, užtekti, vengti** ir kt. Pvz.:

*Nagrinėjant bylą, **imtasi** ypatingų saugumo **priemonių**. Prem-jeras tvirtino, kad ministerijose **pakanka** intelektualaus **po-tencialo** ir pilietinės **atsakomybės**. Socialinio draudimo fon-*

das sausio mėnesį **pritrūko** pensijoms išmokėti 34 mln. **litų**. Dabartinė ekonominė ir politinė padėtis tokia sudėtinga, jog **tikėtis** esminių teigiamų **pokyčių** nerealu.

Pradedant aptarti nenorminį kilmininko vartojimą, pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, kad dėl rusų kalbos įtakos yra labai paplitusios konstrukcijos, kurias sudaro aukštesniojo laipsnio prieveiksmai (ypač *daugiau*, *mažiau*) su kilmininku. Tokios konstrukcijos turi būti pakeistos lyginamaisiais posakiais su žodeliais *kaip*, *negu*, *nei* ar prielinksnių *už*, *per* konstrukcijomis. Pvz.:

Dėl tos sankcijos taikymo buvo gauta daugiau dešimties (= daugiau kaip dešimt, daugiau negu dešimt, daugiau nei dešimt, per dešimtį) skundų. Kad būtų priimtos Konstitucijos pataisos reikia ne mažiau pusės (= ne mažiau kaip (negu, nei) pusės) Seimo narių balsų. Atlyginimo per mėnesį jis gauna mažiau aštuonų šimtų (= mažiau kaip (negu, nei) aštuonis šimtus) litų.

Kartais lygiai taip pat netaisyklingai pavartojamos konstrukcijos, kurias sudaro aukštesniojo laipsnio būdvardžiai su kilmininku. Pvz.:

Man buvo paaiškinta, kad šioms pareigoms eiti reikia išsilavinimo ne žemesnio magistro laipsnio (= ne žemesnio kaip (negu, nei, už) magistro laipsnis). Varikliui užvesti reikia oro temperatūros ne žemesnės penkių laipsnių (= ne žemesnės kaip (negu, nei) penki laipsniai).

Vieno kilmininko negalima vartoti su veiksmazodžiu *prieiti*. Buitiškai kalbėdami juk niekada nesakome: *priėjau upės, priėjo miesto*, o sakome *priėjau upę (prie upės), priėjo miestą (prie miesto)*. Tuo tarpu oficialiai kalbėdami žmonės dažnai pasako: *priėjau nuomonės, priėjo išvados*. Taigi akivaizdu, kad ir šiuo atveju reikia vartoti galininką arba kilmininką su prielinksniu *prie*, tik dabar toks junginys reikš atėjimą ar priartėjimą ne prie daikto, o prie problemos, prie sprendimo, tai yra abstraktų ko nors pasiekimą. Pvz.:

*Komisija buvo priėjusi išvados (= **priėjusi išvadą, priėjusi prie išvados**), kad toks pareigūno elgesys nepateisinamas. Visi priėjom vieningos nuomonės (= **vienodą, tą pačią nuomonę, prie vienodos, prie tos pačios nuomonės**), kad įstatymo projektas tobulintinas.*

Aišku, kad galima ne tik *prieiti išvadą, prieiti prie išvados*, bet ir *padaryti išvadą, nuspręsti, nutarti*.

Lygiai taip pat netinka kilmininkas prie veiksmažodžio *pasiekti*, nors be priešdėlio *pasiekti* yra vartojamas su kilmininku (*siekė laisvės, siekė nepriklausomybės, bet pasiekė laisvę, pasiekė nepriklausomybę*). Pvz.:

*Dar šį pusmetį reikia pasiekti esminio persilaužimo (= **esminį persilaužimą**). Tik tokiu būdu įtariamasis pasiekė savo tikslo (= **tikslą**).*

Su veiksmažodžiu *reikalauti* kilmininkas vartojamas tada, kai įvardijamas daiktas ar reiškinys, kurio reikalaujama. Pvz.:

Griežtai reikalauju tvarkos! Šis darbas reikalauja pastabumo ir kruopštumo. Į namus įsibrovę kaukėti plėšikai reikalauvo pinigų.

Tačiau kilmininkas netinka, kai kalbama apie asmenį, iš kurio nors reikalaujama. Šiuo atveju vartojama prielinksnio iš konstrukcija ar šalutinis sakiny. Pvz.:

*Administracijos atstovo (= **Iš administracijos vadovo**) buvo reikalaujama, kad jis paaiškintų sudarytą sutartį. Į mitingą atskubėję policijos pareigūnai reikalavo žmonių (= **reikalavo iš žmonių**) laikytis tvarkos (= **reikalavo, kad žmonės laikytųsi tvarkos**).*

Kartais pasitaiko akivaizdžiai nelietuviškų junginių su kilmininko formą turinčiu pažyminiu *pirmo* (*pirmo būtinumo, pirmo reikalingumo, pirmo ryškumo, pirmo svarbumo* ir pan.). Pvz.:

*Per posėdį suspėta apsvarstyti tik pirmo svarbumo (= **svarbiausius, labai svarbius**) klausimus. Renginyje kalbėjo pirmo ryškumo politikos veikėjai (= **žymiausi**,*

garsiausi, labai garsūs politikai). Žmonės už tokią atlyginimą negali įsigyti net pirmo būtinumo (= **būtiniausių**) daiktų.

Žodžiai *įtaka, pagrindas, prasmė, atgarsis* ir pan. su veiksmažodžiais *turėti, daryti, rasti* ir kt. gali būti vartojami ir kilmininko, ir galininko linksniu. Pvz.: *darė įtakos ir darė įtaką, rado pagrindą ir rado pagrindą, turėjo prasmės ir turėjo prasmę, turėjo atgarsio ir turėjo atgarsį*. Tačiau jei šalia šių daiktavardžių atsiranda apibrėžtos reikšmės pažymins (pvz.: *didelis, geras, milžiniškas, platus, svarbus, tam tikras* ir pan.), kuris leidžia suprasti, kad ypatybė labai svarbi, nedaloma, tada turi būti vartojamas galininko linksnis, t.y.: *darė didelę įtaką, paliko gerą įspūdį, rado svarbų pagrindą, turėjo platų atgarsį*. Pvz.:

*Darbdaviui padarysite gerą įspūdžio (= **gerą įspūdį**), jei pokalbio metu parodysite, kiek daug žinote apie jo firmos veiklą. Tas poelgis jo karjerai padarė didelės žalos (= **didelę žalą**). Atrodė, kad lemiamos reikšmės (= **lemiamą reikšmę**) turės Kauno holdingo byla.*

Terminijoje požymiui reikšti nevertotinas abstrakčiojo veiksmažodinio daiktavardžio kilmininkas be pažyminių, pvz.: *išteinimo (= **išteisinamasis**) nuosprendis, kaltinimo (= **kaltinamoji**) išvada, įgaliojimo (= **įgaliojamasis**) raštas*. Jei yra pažymins, tai toks kilmininkas tinka, pvz.: *ilgalaikio draudimo lėšos*.

Dar viena kilmininko vartojimo klaida – tai kilmininku reikiama mėnesio diena – atsirado dėl pažodinio vertimo iš rusų kalbos ir paplito daugiausia šnekamojoje kalboje. Pvz.:

*Ataskaitą reikia baigti iki balandžio ketvirtos (= **ketvirtos dienos**). Ar dvidešimto (= **dvidešimtą dieną**) bus numatyta posėdis?*

Darantieji šią klaidą paprastai teisinasi, kad taip sakyti trumpiau, todėl geriau. O iš tikrųjų, jei reikia trumpinti, tai trumpinda-

mi galime sakyti: *Ataskaitą reikia baigti balandžio ketvirtą. Ar dvidešimtą bus numatytas posėdis* (skaitvardžio giminę pasirenkame pagal numanomą daiktavardį *diena*, kuris yra moteriškosios giminės).

Pratimai

***9.2.2.1 pratimas.** Pataisykite kilmininko vartojimo klaidas.

1. Naujoje auditorijoje telpa daugiau šimto žmonių. 2. Kasos aparato juostoje viso išmušta 80 čekių. 3. Pratybų metu jis netyčia smarkiai susitrenkė galvą, todėl ne mažiau savaitę turės gulėti. 4. Filosofo išvelgta dualistinė meno prigimtis turėjo milžiniško poveikio vėlesnei estetikos minties plėtotei. 5. Pagaliau visi studentai priėjo bendros nuomonės. 6. Pas mane ateik ne vėliau 10 val. 7. Į lagaminą susikrovė tik pirmo būtinumo daiktus ir skubiai išvyko.

***9.2.2.2 pratimas.** Raskite netaisyklingai pavartotus kilmininko linksnius ir juos pataisykite.

1. Konferencijoje, be Lietuvos studentų, dalyvavo ir svečių. 2. Vakar temperatūros turėjau tikrai ne mažiau 39 laipsnių. 3. Jei turtingas pinigų, labai prašau paskolinti. 4. Mes negalėjome ją nuraminti, bet tiesos sakyti irgi nenorėjome. 5. Rodyklė rodė kiek mažiau pusės skalės, o atsarginis bakas dar buvo nepaliestas. 6. Tai kelia minčių ir išvadų, kad pasaulio ir žmogaus raida, paremta atsitiktinumu, iš esmės yra neįmanoma. 7. Mums buvo griežtai įsakyta, kad grįžtume ne vėliau 10 valandos. 8. Atlyginimo per mėnesį gaunu per aštuonis šimtus litų.

9.2.2.3 pratimas. Raskite netaisyklingai pavartotus kilmininko linksnius ir juos pataisykite.

1. Po apiplėšimo kasininkei prireikė medikų pagalbos. 2. Į konferenciją susirinko ne daugiau šimto studentų. 3. Jis atkakliai tvirtino, kad ši Vyriausybė ilgiau nei pusmetį neišsilaikys. 3. Buvo manoma, kad ka-

riuomenė toliau Sarajevo nesitrauks. 4. Komisija priėjo nuomonės, kad teismo psichiatrinį ekspertizų aktuose padarytos išvados yra neargumentuotos. 5. Dar šiais metais pasieksime esminio pagerėjimo. 6. Keli laivai nuo lynų nutrūko maždaug 50 km aukščiau Drezdeno, o vienas laivas tebedreifuoja. 7. Asmenims ir firmoms, įstaigoms ir organizacijoms, kurio paaukojo ne mažiau tūkstančio litų, suteiktas Valdovų rūmų statytojo titulas. 8. Labai pabrango net pirmo būtinumo maisto produktai. 9. Šio sportininko ūgis ne didesnis už du metrus. Jei teismas prieina prie išvados, kad ekstradicijai teisinių kliūčių nėra, tai nutartį vykdyti turi būti pavedama arba Teisingumo ministerijai, arba Lietuvos generalinei prokuratūrai. 10. Nukentėjusiajam draudimo bendrovė išmokėjo per penkis tūkstančius litų.

9.2.3. Naudininkas

Taisyklingai vartojamu naudininku dažniausiai pasakome daiktą ar asmenį, kuriam kas nors daroma ar į kurį krypsta veiksmas. Toks naudininkas sakinyje eina **papildiniu**. Šio naudininko dažniausiai reikalauja tam tikri veiksmoždziai: **atiduoti, atstovauti, aukotis, dėkoti, drausti, grasinti, kenkti, keršyti, kliudyti, nusikalsti, padėti, pataikauti, patarti, patikti, pavydėti, priešintis, prieštarauti, pritarti, trukdyti, vadovauti** ir kt. Pvz.:

Kai kurie įstatų punktai iš esmės prieštaravo bankų veiklą reguliuojantiems įstatymams. Tarybos deputatai turėtų priimti sprendimą, kuris draustų paaugliams vakarais bastytis po miestą. Informacija apie galimus prekybos partnerius Lietuvoje teikiama užsienio šalių ambasadoms ar jų specializuotoms organizacijoms.

Reikia gerai įsidėmėti, kad administracinėje kalboje dažnai vartojamas veiksmoždzis **atstovauti** reikalauja naudininko linknio⁵⁰. Pvz.:

⁵⁰ Lietuvių kalboje veiksmoždzis *atstovauti* dažnai klaidingai vartojamas su galininko linkniu todėl, kad rusų kalboje šis veiksmoždzis reikalauja galininko linknio (představliat' kogo?).

Komanditorius neturi teisės atstovauti bendrijai (ne bendrija). Buvęs premjeras sutiko atstovauti konservatoriams vykšiančiuose Prezidento rinkimuose. Vykdydamas savo įgaliojimus, meras atstovauja arba įgalioja kitus asmenis atstovauti tarybai ir valdybai teisme.

Todėl taisome sakinius:

Prezidentas turi atstovauti visus Lietuvos piliečius (= visiems ... piliečiams), o ne būti kurios nors partijos, klasės ar grupės statytinis. Lietuvą (= Lietuvai) tarptautinėje parodoje Hanoveryje atstovaus Žemės ūkio ministerija.

Lygiai taip pat reikia vartoti naudininko linksnį ir tada, kai sakinyje atstovauti turi neveikiamojo dalyvio ar pusdalyvio formą. Pvz.:

Susitikime pabrėžta, kad darbininkų interesams turėjo būti geriau atstovaujama. Aš, atstovaudamas teisinei institucijai, norėčiau pasakyti, kad žmogaus teisės yra ir visuomenės, ir piliečių problema.

Yra ir naudininką valdančių būdvardžių. Dažniausiai su naudininku vartojami: *analogiškas, artimas, atviras, gabus, geras, ištikimas, kenksmingas, naudingas, pavojingas, proporcingas, reikalingas, svarbus* ir kt. Pvz.:

Klaipėdos valstybinis jūrų uostas yra atviras tarptautinei laivybai. Jis tvirtino, kad šis sandėris bus naudingas valstybei. Veikos pavojingumą lemia pagrobto turto mastas grobimo metu, ir jis yra proporcingas tuo metu buvusiam minimaliam gyvenimo lygiui. Siekiant apsaugoti vietos cukraus rinką, bus nustatytas specialus cukraus mokestis, analogiškas šiuo metu taikomam akcizui už cukrų.

Beasmeniuose sakiniuose naudininko linksniu reiškiamas veikėjas (subjektas). Pvz.: *Studentams čia jauku. Mums nepaprastai įdomu. Dėl tokio jo elgesio man labai pikta.*

Taisyklingai naudininkas vartojamas:

tikslo aplinkybei reikšti, pvz.:

*Jūrų teisės konvencijos 88 straipsnyje nurodoma, kad atviroji jūra naudojama **taikiems tikslams**. Per tą laikotarpį smulkiąjam ir vidutiniam verslui remti buvo skirta 54 mln. JAV dolerių. Buvo paskirti atsakingi pareigūnai aukštam sveičiui saugoti.*

laiko aplinkybei reikšti, pvz.:

*Patentai įmonėms gali būti išduodami **metams, pusei metų arba ketvirčiui**, o fiziniams asmenims – ir vienam mėnesiui. Šiam terminui pasibaigus, pretenzijų nepareiškę kreditoriai praranda teisę reikalauti, kad būtų pakeistas bendrovės nuosavybės paskirstymo planas. Ar parašėte paraiškas **ateinančioms metams**.*

Taip pat įsidėmėtina, kad teisės ir valdymo srities kalboje neretai vartojamas veiksmožodis **nusikalsti** ir iš jo padarytas daiktavardis **nusikaltimas** irgi reikalauja naudininko linksnio. Pvz.:

*Daugelio šalių baudžiamieji kodeksai **nusikaltimams žmogui** teikia prioritetą. Tam tikru laikotarpiu už **nusikaltimus žmogui** buvo baudžiama daug švelniau. Kuo aš **tau nusikaltau**?*

Pasak A. Pupkio, lietuvių kalboje niekada nėra buvę, kad kas nusikalstų negyvam daiktui, pvz., bankui, finansams, nuosavybei. Kai aiškiai turimos galvoje nusikaltimų rūšys, tada turi būti sakoma: ne *nusikaltimai bankui ar bankininkystei*, o **bankiniai nusikaltimai**, ne *nusikaltimai finansams*, o **finansiniai nusikaltimai**, ne *nusikaltimai nuosavybei*, o **turtiniai nusikaltimai** ir pan.⁵¹ Tuo tarpu įvairiuose Lietuvos teisės dokumentuose tik kartais nusikaltimų rūšys yra įvardijamos būdvardžio su priesaga *-inis* ir daiktavardžio junginiu. Dažniausiai vartojami daiktavardiniai junginiai su naudininku, pvz.: *nusikaltimai Lietuvos valstybei, nusikaltimai*

⁵¹ Pupkis A. Ar galima *nusikalsti finansams*? *Gimtoji kalba*. 1998. Nr.7, p. 27.

žmoniškumui, nusikaltimai intelektualinei ir pramoninei nuosavybei, nusikaltimai visuomenės saugumui, nusikaltimai informatikai, nusikaltimas transporto eismo saugumui ir pan. (žr. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso skyrių pavadinimus).

Nors, kaip matėme anksčiau, taisyklingas naudininkas sakinyje gali reikšti laiką, kuriam kas nors skiriamas, tačiau naudininkas netinka laiko ribai žymėti. Jį reikia keisti kilmininku su prielinksniu *iki* ar kitu linksniu. Pvz.:

Šiai dienai turime įregistruotą (= Iki šios dienos įregistruota) 500 smulkiojo verslo įmonių. Pagaliau metų pabaigai (= pabaigoje) mokesčių surinkimas pagerėjo. Teismo ekspertizės išvadų šiandien diena (= iki dabar, iki šios dienos, iki šiol, šiandien, šiuo metu) dar negavome.

Reikia taisyti naudininką ir tokio tipo sakiniuose:

Būtina nustatyti pavogto daikto kainą tai dienai (= tą dieną). Įvykio vietoje reikėjo nustatyti jo girtumo laipsnį tam momentui (= tuo momentu).

Trumpą laiko tarpą reiškiančių daiktavardžių naudininką taip pat reikia keisti galininku. Pvz.:

Įsilaužėlis nė akimirksniui (= nė akimirkos) nedvejojo. Tik pusvalandžiui (= pusvalandį) pavėlavau į darbą. Mašinos variklis akimirksniui (= akimirka) stabtelėjo.

Ne visada naudininkas taisyklingai vartojamas tikslui ir paskirčiai reikšti. Pavyzdžiui, administracinio stiliaus raštuose ypač daug vartojama iš veiksmažodžių padarytų abstrakčios reikšmės daiktavardžių su priesagomis *-imas*, *-ymas* įvairių linksnių, tarp jų ir naudininkų. Tokių abstrakčios reikšmės žodžių naudininko reiktų vengti tikslui ar paskirčiai reikšti ir keisti jį bendratimi. Pvz.:

Direktorius protokolą gražino perrašymui (= perrašyti). Stojimui (= Stoti) į Lietuvos aukštąsias mokyklas reikia tokių dokumentų. Telefonas pasiteiravimui (= pasiteirauti, pasiteiravimo telefonas).

Dažniausiai tokie naudininkai dar turi ir kilmininku išreikštą pažyminį, kurį reikia keisti naudininku. Ir tada jau bus naudininko su bendratimi konstrukcija, kuri labai būdinga lietuvių kalbai. Pvz.:

Gautos lėšos bus panaudotos civilinio ieškinio padengimui (= civiliniam ieškiniui atlyginti). Atsakovas nesugeba uždirbti pinigų vaikų išlaikymui (= vaikams išlaikyti). Lėšų skyrė naujų technologijų įsigijimui (= naujoms technologijoms įsigyti).

Tačiau jeigu naudininkas su galininkinio⁵² veiksmažodžio bendratimi sudaro junginį, kuris reiškia ne paskirtį, o tik abstraktaus daiktavardžio požymį, tada reikia vartoti bendratį su galininku. Pvz.:

Prokuroras davė nurodymą sąskaitai areštuoti (= areštuoti sąskaitą). Laikraščio redakcija dažnai gauna laiškų su pasiūlymais padėčiai gerinti (= gerinti padėtį, kaip gerinti padėtį, kokiu būdu gerinti padėtį, kad reikia gerinti padėtį). Priminsiu, kad Vyriausybė jau priėmė nutarimą smulkiajam verslui plėsti (= plėsti smulkųjų verslą, kad reikia plėsti smulkųjų verslą). (žr. galininko vartojimą ir [45]).

Negalima naudininko vartoti su vadinamaisiais slinkties (judėjimo) veiksmažodžiais, pvz.: *bėgti, eiti, lėkti, plaukti, pulti, rinktis, skristi, važiuoti* ir pan. (taip pat ir tais atvejais, kai šie veiksmažodžiai turi priešdėlius). Čia naudininkas paprastai keičiamas kilmininku, veiksmažodžio bendratimi ar prielinksnine konstrukcija. Pvz.:

Man reikia vykti į advokato biurą pasitarimui (= pasitarėti). Po pietų posėdžiui (= posėdžio, posėdžiauti, į posėdį)

⁵² Galininkiniais veiksmažodžiais vadinami tokie veiksmažodžiai, kurie gali turėti tiesioginį papildinį, išreikštą galininko linksniu, pvz.: *pasirašo dokumentą, laimi bylą, rengia raštą, valdo įmonę.*

susirinks Universiteto senatas. Į departamentą atvyko keli studentai praktikai (= praktikos) atlikti.

Paskutiniame sakinyje prie naudininko yra bendratis, kuri išliko ir prie teikiamo kilmininko.

Naudininkas netinka daikto požymiui reikšti, kai nežymima paskirtis. Pvz.:

Per šį mėnesį bendrovė atliko darbų 15000 Lt sumai (= už 15000 Lt). Buto savininkas ugnies padarytus nuostolius įvertino 1100 Lt sumai (= savininko vertinimu, ugnis padarė 1100 Lt nuostolių).

Naudininkas nevertotinas įmonių, įstaigų ar organizacijų padalinių vadovų pareigybėms pagal veiklos sritį pavadinti. Pvz.:

Mūsų firmoje nuolaidų sistemą tvarko direktorius komercijai (= komercijos direktorius). Tuo klausimu kreipkitės į prorektorius mokslų reikalams (= į mokslų reikalų prorektorius).

Kai kurie veiksmazodžiai ar iš jų padaryti daiktavardžiai reikalauja ne naudininko, o kitų linksnių ar prielinksninių konstrukcijų:

atitikti ne kam, o *ka*: Ši formuluotė atitinka tokiems nutarimo punktams (= tokius punktus). (žr. galininko vartojimą). Paskirta bausmė atitinka padaryto nusikaltimo sunkumui (= sunkumą).

atitikimas: Svarbu kolektyvinių darbo santykių reguliavimo atitikimas Europos Sąjungos darbo teisei (= Svarbu, kad kolektyvinių darbo santykių reguliavimas atitiktų Europos Sąjungos darbo teisę; Svarbu, ar kolektyvinių darbo santykių reguliavimas atitinka Europos Sąjungos darbo teisę; Svarbu kolektyvinių darbo santykių reguliavimo ir Europos Sąjungos darbo teisės atitikimas).

atsilaikyti ne kam, o **prieš ką**: Tie, kas nusprendžia atsilaikyti biurokratinio valdymo sprendimams (= **prieš biurokratinio valdymo sprendimus**), turi jungtis į savo organizaciją. Vienas iš ekonominių stojimo kriterijų yra gebėjimas atsilaikyti konkurencijos spaudimui (= **prieš konkurencijos spaudimą**) Europos Sąjungoje.

kurstyti ne kam, o **kurstyti** + bendratis: Ar specialiosios tarnybos žino, kas kursto jaunimą teroristinėms akcijoms (= **rengti teroristines akcijas; kas pastūmėjo jaunimą į teroristines akcijas**). Bus išsiaiškinta, kas Rukloje pabėgėlius pakurstė nacionalinei nesantaikai (= **pakurstė pabėgėlių nacionalinę nesantaiką; pastūmėjo pabėgėlius į nacionalinę nesantaiką**).

kreipti dėmesį ne kam, o **į ką**: Būtina kreipti dėmesį liudytojų parodymams (= **į liudytojų parodymus**). Reikia kreipti dėmesį studentų estetiniam auklėjimui (= **į studentų estetinį auklėjimą**).

kviesti ne kam, o **ko**: Kviečiame posėdžiui (= **posėdžiauti, į posėdį, posėdžio**).

linkti ne kam, o **į ką**: Šis studentas labiau linkęs komercijai (= **į komerciją**), o ne mokslams (= **į mokslus**).

prisitaikyti ne kam, o **prie ko**: Visai mūsų šalies pramonei sunkiai sekėsi prisitaikyti naujoms sąlygoms (= **prie naujų sąlygų**).

pasitikėti ne kam, o **kuo**: Šie rinkimai Lietuvos centro judėjimui nebuvo sėkmingi, nes jam (= **juo**) pasitikėjo tik 2,44 % visų balsavusių rinkėjų.

pasitikėjimas irgi ne kam, o **kuo**: Išsilavinusios visuomenės dalies emigraciją visų pirma skatina mažas pasitikėjimas valdžios institucijoms (= **institucijomis**).

pastūmėti ne kam, o **į ką**: Vykstantiems pokyčiams (= **Į vykstančius pokyčius**) mane pastūmėjo puoselėjama idėja apie verslą, paremtą informacijos srautais. Kas pastūmėjo savanorius drastiškiems veiksams (= **į drastiškus veiksmus; griebtis drastiškų veiksmų**).

sutelkti dėmesį ne kam, o **į ką**: Vadovas reikalavo, kad pagrindinis dėmesys būtų sutelktas šiam darbui (= **į šį darbą**).

tikėti ne kam, o **kuo**: Jis tvirtino netikįs toms apkalboms (= **tomis apkalbomis**).

Be to, reikia vengti, kad naudininkas nevaldytų būdvardžių: *godus, lygiagretus, šykštus*. Pvz.:

*Liudytojas teigė, kad įtariamasis labai godus pinigams (- **pinigų**). Godus pinigams (- **pinigų**), šykštus žodžiams (- **žodžių**).*

Šnekamojoje administracinėje kalboje kartais prie naudininko pasakoma viena bendratis: *Jums tik triukšmauti, reikalauti*. Tačiau, jei ta bendratis neigiama, geriau jos vengti. Pvz.:

*Šios situacijos jums nesuvaldyti (- **Šios situacijos mes nesuvaldysime; Ne jums suvaldyti šią situaciją; Šios situacijos mes negalėsime suvaldyti**). Tokių klausimų taip greitai neišspręsti (- **Tokių klausimų taip greitai neišspręsime; Tokie klausimai taip greitai neišsprendžiami**).*

Pratimai

*9.2.3.1 pratimas. Pataisykite naudininko vartojimo klaidas.

1. Studentus praktikai žadame siųsti į visas savivaldybes. 2. Sugedus lėktuvui, bataliono kariai buvo priversti pasilikti Vyborge dar vienai parai. 3. Po tokio pratimo duodamas testas žinių patikrinimui. 4. Pradžiai susikurkime laužą, sušilkime ir tada statysime palapines. 5. Dėstytojų, ar galėčiau trumpam išeiti. 6. Lietuvos Vyriausybė skyrė šiek tiek lėšų Afganistano atstatymui. 7. Sėdėti antriems metams toje pačioje klasėje dabar neįprasta. 8. Pageidautina studentams daugiau savarankiškai mokytis. 9. Mūsų biblioteka pirkė naujų knygų 10 tūkst. litų sumai. 10. Tokios piktogramos gali būti naudojamos failų katalogų ir diskų valdymui. 11. Teroristai iš valdžios reikalavo autobuso pabėgimui. 12. Skelbiu pertrauką dešimčiai minučių. 13. Kolegija taip pat priėmė atskirą nutartį – nutarė civilinio ieškinio užtikrinimui areštuoti O. D. priklausanti butą.

*9.2.3.2 pratimas. Raskite netaisyklingai pavartotus naudininkus ir juos pataisykite

1. Akivaizdu, kad lėšų užteks vos savaitei. 2. Toks tiesioginis savi-tarpio prisitaikymas yra būdingas mažoms organizacijoms. 3. Skelbiu posėdį dešimčiai minučių. 4. Testo atlikimui skiriama tik 1 valanda. 5. Toks metodas taikomas sunkioms problemoms nagrinėti. 6. Galima teigti, kad tokiu elgesiu jis nusikalto motinai. 7. Jau pradėti rengti teisės dokumentai restitucijos įgyvendinimui. 8. Ar visų reikalingų priemonių buvo imtasi dokumentų teisinės apsaugos užtikrinimui? 9. Diskusijoje departamento vadovas iš esmės pritarė tokiam nutarimo projektui, tik pareiškė pastabų dėl tekste vartojamų sąvokų. 10. Pažymos suinteresuotoms įstaigoms arba asmenims išduodamos ne vėliau kaip per 10 dienų. 11. Siūloma pritari ūkio reformos programai. 12. Balandžio penkiolik-tai dienai buvo užregistruoti 27 pranešimai apie eismo įvykius. 13. Kra-tos atlikimui reikalingas orderis.

9.2.3.3 pratimas. Raskite netaisyklingai pavartotus naudininkus ir juos pataisykite

1. Ar jau žinoma, kas atstovaus mūsų universitetui? 2. Gaila, kad toje konferencijoje Lietuvą atstovavo tik viceministras. 4. Būkite ištikimi Tėvynei. 5. Šios lėšos bus panaudotos naujai ginkluotei įsigyti. 6. Ypač kenksmingas sveikatai yra ankstyvas rūkymas. 7. Pasitarimą atidėjo kitai savaitei. 8. Sulaikytieji jaunuoliai tvirtino, kad jie nenusikalto įstatymams. 9. Birželio 30 dienai reikia išlaikyti visus egzaminus. 10. Naudotasi senesnių metų rusų autorių literatūra, kuri pasirodė esanti tinkama ir šiai dienai. 11. Fondai neskiriami vertėjų darbo tobulinimui, o skiriami tik vertimams. 12. Lėšų skyrė tik pirmam pusmečiui. 13. Automobilio paviršiui apsaugoti vartojamas tam tikras mišinys. 14. Domimasi kompiuterių galimybėmis teisėtvarkos uždaviniams spręsti. 15. Išvyko vienai dienai. 16. Sulaikytas asmuo tvirtino, kad jokiai gyvam suvėrimui jis nėra nusikaltes.

9.2.4. Galininkas

Taisyklingai vartojamas galininkas sakinyje eina tik dviem sakinio dalimis:

papildiniu, pvz.:

*Vakar tokį **sprendimą** priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Valstybė veikia ekonominius **procesus** skirdama subsidijas. Ar ilgai toleruosime šiuos drausmės **pažeidimus**? Teismas vertina **įrodymus** nuo pat bylos iškėlimo momento.*

laiko aplinkybe, pvz.:

*Ilgą **laiką** tarptautine jūrų teise buvo laikoma paprotinė teisė. Vėlų balandžio 2-osios **vakarą** buvo sulaikytas bendrovės direktorius. Genocido istorija siekia **šimtmečius**, tačiau kaip tarptautinis nusikaltimas **pirmą kartą** genocidas buvo paminėtas Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo statute.*

Įsidėmėtina, kad administracinėje kalboje dažnai vartojamas veiksmazodis **atitikti** reikalauja galininko linksnio (šio veiksmazodžio junginys su naudininku netaisyklingas). Pvz.:

*Notarė patvirtino, kad nuorašas **atitinka** dokumento **originalą**. Geriausia būtų, kad pasiūla **atitiktų paklausą**. Baudžiamajame procese objektyviaja tiesa yra pripažįstamos tyrėjo ir teismo išvados, tiksliai **atitinkančios tikrovę**.*

Tačiau iš šio veiksmazodžio padarytas daiktavardis **atitikimas** nevartojamas nei su naudininku, nei su galininku. Jis dažniausiai keičiamas veiksmazodžiu ir sukuriamas šalutinis sakinys. Pvz.:

*Vakar Seime kilo ginčų dėl šio įstatymo atitikimo Konstitucijai (= **dėl to, ar šis įstatymas atitinka Konstituciją**). Leidėjui rūpėjo vertimo atitikimas originalui (= **rūpėjo, ar vertimas atitinka originalą; rūpėjo, kaip vertimas atitinka originalą; rūpėjo, kiek vertimas atitinka originalą; rūpėjo vertimo ir originalo atitikimas**).*

Pradėdami plačiau aptarinėti netaisyklingus galininko vartojimo atvejus, dar kartą priminsime, kad lietuvių kalboje veiksmazodis *atstovauti* nevartojamas su galininku, o turi būti vartojamas su naudininku (žr. naudininko linksnį).

Galininkas, kaip ir anksčiau minėtas vardininkas (žr. vardininko linksnį), nevartotinas tada, kai kalbama apie neapibrėžtą skaičių, kiekį, reikia vartoti neapibrėžto kiekio arba dalies kilmininką. Šis kilmininkas dažniausiai vartojamas su tam tikrais veiksmazodžiais: **daryti, duoti, gauti, mokėti, patirti, pirkti, rasti, teikti, turėti** ir kt. Pvz.:

*Svarbiausia, kad kaimyninė šalis padarė nuolaidas (= **nuolaidų**) ir sutarties pasirašymas tik techninis reikalas. Taip valdomos įmonės patiria tam tikrus sunkumus (= **tam tikrų sunkumų**). Kad tinkamai pasiruoštų egzaminui, studentai gauna papildomas užduotis (= **papildomų užduočių**).*

Lietuvių kalboje tie veiksmažodžiai, kurie valdo galininką (vadinamieji galininkiniai veiksmažodžiai), gavę neigiamą priešdėlį **ne-**, reikalauja kilmininko. Plg.: *rengia įstatymą ir nerengia įstatymo, rašo nutarimą ir nerašo nutarimo, tikrina veiklą ir netikrina veiklos, surenka mokesčius ir nesurenka mokesčių*. Todėl reikia taisyti tokio tipo sakinius:

Nesumokėjusi nustatytą rinkliavą (= nustatytos rinkliavos), įmonė pažeidė įstatymus. Šį mėnesį dar nedidiname paslaugų įkainius (= įkainių). Argi jus (= jūs) nedomina naujausi mokslo laimėjimai.

Neiginys labai stipriai veikia linksnį, todėl ir tada, kai prie neigiamo veiksmažodžio atsiranda teigiama bendratis, geriau tinka kilmininkas, o ne galininkas. Pvz.:

Daugelis piliečių negali gauti teisinę pagalbą (= teisinės pagalbos) dėl materialinių priežasčių. Šiuo metu finansinės galimybės neleidžia daugiau didinti paslaugų įkainius (= įkainių). Gal jis paprasčiausiai nenorėjo sakyti tiesą (= tiesos).

Reikėtų įsidėmėti, kad kuo toliau nuo neigiamo veiksmažodžio atsiduria objektą nusakantis linksnis, tuo labiau galima vartoti galininką greta teigiamos jį valdančios bendraties. Plg. *Ar nenorėtum jau dabar pradėti šio darbo (arba šį darbą)?*

Kaip ir anksčiau minėtas naudininkas, prie slinkties (judėjimą reiškiančių) veiksmažodžių tikslui reikšti nevartotinas ir galininkas su bendratimi, o reikia kilmininko (žr. kilmininką, vartojamą tikslui reikšti). Pvz.:

Seimo pirmininkas sakė, kad naujasis Rusijos ambasadorius atvyko į Lietuvą gerinti santykius (= santykių) ir spręsti problemas (= problemų). Po paskaitos nueisime sužinoti kontrolinio darbo rezultatus (= rezultatu).

Su tam tikrais būdvardžiais ir veiksmažodžiais paskirčiai reikšti vartojamas galininkas taip pat keistinas naudininku ir bendratimi tokio tipo sakiniuose. Pvz.:

Manychiau, kad šis teiginys labiausiai tinka apibūdinti šios dienos situaciją (= šios dienos situacijai apibūdinti). Iššaukė specialų furgoną, skirtą vežioti sprogstamąsias medžiagas (= sprogstamosioms medžiagoms vežioti). Pervažiuoti Lietuvą (= Lietuvai pervažiuoti) tereikia kelių valandų. Bendrovei stinga pinigų įsigyti mazutą (= mazutui įsigyti). Jei cheminės medžiagos buvo panaudotos operatyvinių priemonių metu ir buvo skirtos žymėti įvairius daiktus (= įvairiems daiktams žymėti), tai turėjo būti surašyta atitinkama pažyma. Turistinei firmai reikalingas darbuotojas organizuoti keliones (= kelionėms organizuoti).

Iš šių pavyzdžių aiškiai matyti, jog, taisant tokį galininką, tenka keisti ir žodžių tvarką sakinyje, kad naudininkas atsidurtų prieš bendratį.

Pratimai

***9.2.4.1 pratimas.** Pataisykite galininko vartojimo klaidas.

1. Rytoj visi darbuotojai rinksis aptarti viešojo pirkimo konkurso rezultatus.
2. Argi jums neaišku, kad negalime taip švaistyti lėšas.
3. Sudarytą sutartį mes nesugebėjome pilnai įvykdyti.
4. Paduok maišelį sudėti knygas.
5. Šiuo atveju neskiriame studentams papildomą užduotį.
6. Šiandien išgėriau net tris kavas, nes nuo pat ryto skauda galvą.
7. Prieš valandą jaunesnysis inspektorius išvyko apklausti įtariamąjį.
8. Žmonės, kurie nemoka saikingai vartoti stiprius alkoholinius gėrimus, gėda visai Lietuvai.
9. Čia jis buvo atvykęs filmuoti šventinį renginį.
10. Lankėsi pas jį ir advokatus, atstovaujantis Aplinkos ministerijos vadovų interesus.
11. Versdamiesi kontrabanda nusikaltėliai gauna milžiniškas pajamas ir taip gali paveikti daugelio pareigūnų sprendimus savo naudai.
12. Teroristą vytiš šoko net keli netoliese budėję policininkai.

***9.2.4.2 pratimas.** Pataisykite galininko vartojimo klaidas.

1. Pabrėžtina, kad tai neatitinka Administracinių teisės pažeidimų kodekso reikalavimus. 2. Deja, tokias scenas savivaldybės darbuotojai mato nuolat. 3. Studentų atstovybė atlieka vieną funkciją – atstovauja savo aukštosios mokyklos studentiją ar tam tikrų studentų grupę. 4. Jų darbas ne tam, kad duotų pelną ar naudą. 5. Profesorius atvyko skaityti strateginio valdymo paskaitą. 6. Dabar ieškau dažų tas automobilio detales dažyti. 7. Bibliotekų katalogai skirti supažindinti studentus su turima literatūra. 8. Jis išmokė mane keletą akrobatikos numerių. 9. Sugadinę kompiuteryje esančią informaciją, jie gali padaryti didelius materialinius ir moralinius nuostolius. 10. Atrodo, kad šis darbuotojas atstovauja firmos „Limeda“ interesus. 11. Laikraščiai rašė, kad sulaikytieji gaujos nariai turėjo šaunamuosius ir nešaunamuosius ginklus, dalyvaudavo apiplašimuose.

9.2.4.3 pratimas. Raskite netaisyklingai pavartotus galininko linksnius ir juos pataisykite.

1. Protokolą pasirašo susirinkimo pirmininkas ir protokolą rašęs asmuo, jei kiti teisės aktai nenumato kitaip. 2. Migracijos departamentas dažnai gauna laiškus, kuriuose klausiama, ar ... 3. Mūsų šešiolikmečiai, kai jiems sukanka 16 m., nelabai skuba išsiimti pasą. 4. Paskaitysiu dar kokį pusvalandį ir eisiu miegoti. 5. Tavo praeitis mane negąsdina. 6. Tik tada politika bus teisinga ir atstovaus žmones. 7. Šie bandymai jau pelnė tam tikrą tarptautinį pripažinimą. 8. Vakar teatre buvau susitikęs du pačius geriausius savo draugus. 9. Kristina ateis į studiją atsiimti savo kasetę, kuri yra Jogailos gatvėje. 10. Dokumentų užduotys turi atitikti įstaigos funkcijas. 11. Mūsų universitetas gauna įvairius pasiūlymus dalyvauti tarptautinėse programose. 12. Vakar visą dieną sugaišau tvarkydamas šiuos dokumentus. 13. Pateikta pažyma, kad moteris sunkiai vaikšto, nes ją įkando šuo. 14. Radijas pranešė, kad artimiausias dvi dienas oras nesikeis.

9.2.4.4 pratimas. Raskite netaisyklingai pavartotus galininko linksnius ir juos pataisykite.

1. Savivaldybėms, kurios nebus patvirtinusios detaliųjų planų, negalėsime skirti lėšas. 2. Beveik prieš kiekvieną egzaminą dėstytojai konsultuoja studentus. 3. Laikraščiai dar kelias dienas rašė apie Nyderlandų karalienės vizitą. 4. Atvykome iš Kauno įspėti dalyvius, kad jie būtų atsargesnį ir jų neapgautų sukčiai. 5. Tokios prekės turi atitikti numatomas investicijas. 6. Tuo metu departamente buvo tikrinta ir naujai parengtų dokumentų atitikimas įstatymams. 7. Juk ir mes dažnai darome tokias klaidas. 8. Rytoj važiuosiu aplankyti sergantį draugą. 9. Žaviuosi tais, kuriuos nepalaužia gyvenimo audros. 10. Nenorėjau tave barti, bet reikės. 11. Šis interneto puslapis skirtas pagerbti alternatyvaus meno grupę. 12. Kita kryptis traktuoja ekonominę atsakomybę kaip savarankišką teisinės atsakomybės rūšį, turinčią specifinius požymius, kuri ją atriboja nuo administracinės atsakomybės.

9.2.5. Įnagininkas

Nors įnagininkas lietuvių kalboje nėra dažnas linksnis, tačiau jis turi nemažai būvio, būsenos reikšmių. Taisyklingai vartojamas daiktavardžio įnagininkas sakinyje gali eiti:

tarinio vardinė dalimi, pvz.:

*Jo tikslas – būti geru **specialistu**. Svarbiausia – visada būti **žmogumi**. Eidamas minėtas pareigas, kartais ir **ieškovu** būdavau.*

papildiniu, kai reiškia objektą, pvz.:

*Tokiu **bendradarbiavimu** buvo susidomėjęs abi besiderančios šalys. Specialiųjų tyrimų tarnyba susidomėjo jo turto ir pajamų **deklaracija**. Versdamasis komercine **veikla**, jis pažeidė Tarnybos etikos įstatymą.*

pažyminiu, pvz.:

*Visi trys paaugliai rankose turėjo ilgus **geležiniais galais** pagalius ir sutardami nuožmiai badė jais orą.*

būdo aplinkybe, pvz.:

*Moteris iš darbo buvo atleista **jos pačios prašymu**. Pažadėjo **visomis jėgomis** kibti į darbą. Gyveno **svetima pavarde**, todėl slapstėsi. Žodis **žvirbliu** išlekia, o **jaučiu** sugrįžta.*

laiko aplinkybe, pvz.:

***Praėjusiais metais** buvo aptikta ir daugiau pinigų klastojimo atvejų. Jums buvo sakyta, kad darbą reikia atlikti **laiku**. **Šiuo metu** teisėsaugininkai ieško efektyvesnių kovos su korupcija būdų. Deja, moksline veikla jis galėjo užsiimti tik **laisvalaikiu**.*

vietos aplinkybe, reikšdamas judėjimo vietą, pvz.:

*Kontrabandinės prekės iš Karaliaučiaus srities dažnai plukdomos **Nemunu**. Transporto darbuotojai **įspėja**, kad važiavimo sąlygos **vieškeliais** sudėtingos. Matė, kaip jie nuėjo **gatve** link miesto rotušės.*

priežasties aplinkybe, pvz.:

*Nors ir nenorėjo, jam teko važiuoti generalinio direktoriaus **įsakymu**. **Tuo tikslu** mes kreipėmės į Darbo ministeriją. **Tarnybiniais reikalais** dažnai lankosi Briuselyje.*

Taip pat įnagininkas gali reikšti **kiekį**, pvz., laiko, pinigų ir pan. Pvz.:

*Pritaikius naują technologiją, darbo našumas pakilo **devyniais procentais**. Gaila, kad lietuviškos prekės net **keliais li-tais** brangesnės už importines. Gal tik **metais** jis vyresnis už brolių.*

Be to, įnagininkas, reiškiantis ko nors pagrindą ar informacijos šaltinį, administracinėje kalboje dažnai vartojamas **įterpi-niams sudaryti**. Pvz.:

*Kas, **jūsų nuomone**, svarbiausia, norint gerai dirbti? **Vyriausybės vadovo pareiškimu**, dedamos visos pastangos susidariusiems sunkumams šalinti. **Jo teigimu**, įmonei turi vadovauti*

geras vadybininkas, o ne inžinierius. **Mūsų supratimu**, taip elgtis nedera.

Jei papildiniu einančiu įnagininku **pasakoma priemonė**, tai taisyklingas ir vienas įnagininkas, ir kartu su prielinksniu **su**. Plg.: *dirba kompiuteriu ir dirba su kompiuteriu, atvažiavo autobusu ir atvažiavo su autobusu.*

Veiksmažodis *pripažinti* vartojamas su visų kalbos dalių įnagininku: *pripažino nedarbingu, pripažino neveiksmingu, pripažino kaltu, pripažino pirmu* nors griežtai neatmetama ir galininko vartoseną, t. y. *pripažino nedarbingu ir pripažino esant nedarbingą, pripažino netekusiu galios ir netekusį galios* [14, p. 228; 34].

Veiksmažodis *pa(si)skelbti* tam tikrais atvejais irgi gali reikauti įnagininko. Pvz.:

*Lietuvių kalba buvo **paskelbta valstybine**. Buvusi kolonija **pasiskelbė nepriklausoma šalimi**.*

Daugiausia įnagininko vartojimo klaidų pridaroma nusakant būseną. Įsidėmėtina, kad kai būseną nusakoma būdvardžiais, dalyviais ar kitais būdvardiškais žodžiais, juos reikia derinti su daiktavardžiu ar įvardžiu, kuris žymi būsenos turėtoją⁵³. Todėl:

- a) vietoj įnagininko reikia vardininko: *Nusikaltimas turi būti akivaizdžiu (= **akivaizdus**), kad galėtų būti tiriamas supaprastinto proceso tvarka. Nors abeji rūmai įstatymų leidybos srityje yra lygiaverčiai (= **lygiaverčiai**), tačiau Senatas visgi svarbesnis už Atstovų rūmus. Nors ir pateko į avariją, tačiau pareigūnas neatrodė išsigandusiu (= **išsigandęs**).*
- b) vietoj įnagininko reikia kilmininko: *Nauji įrašai posėdžio protokole nepadarė jo negaliojančiu (= **negaliojan-***

⁵³ Reiškiantis būsenos turėtoją daiktavardis ar įvardis, prie kurio reikia derinti, sakiniuose pabrauktas.

čio). Tie priekaištai nepadarys jo kitokiu (= **kitokio**). Vien pinigai nepadaro žmogaus laimingu (= **laimingo**).

- c) vietoj įnagininko reikia naudininko: *Tyrimo metu, norint išlikti o b j e k t y v i u* (= **objektyviam**), reikia vadovautis ir *įstatymais ir sąžine*. Kas jam trukdo tapti garsiu (= **garsiam**). Pasitaiko gyvenime tokių momentų, kai reikia būti *stipresniu* (= **stipresniam**) už save.
- d) vietoj įnagininko reikia galininko: *Vėlesnis atstovo pritarimas sandorį daro g a l i o j a n č i u* (= **galiojančią**) nuo jo sudarymo momento. Mano užimamas postas *įpareigoja mane būti n e u t r a l i u* (= **neutralų**). Nuosavybės formos Lietuvoje verčia administravimo subjektus būti *lankščiais* (= **lankščius**) ir parinkti tiesioginius ir netiesioginius *įtakos metodus*.

I š i m t i s: Veiksmažodžiai **laikyti**, **(pa)vadinti** reikalauja būdvardiškų žodžių įnagininko. Pvz.:

Dingusį ... apvalųjį antspaudą laikyti negaliojančiu. Jis laikomas dingusiu be žinios. Seimo Pirmininkas padėtį pavadinu pavojinga. Antaną vadina išmintingu darbuotoju.

Daiktavardžių įnagininkas su veiksmažodžio *būti* formomis nevertotinas nuolatiniam (nekintamam) būviui reikšti. Pvz.:

Šio žurnalo leidėju (= leidėjas) yra mūsų universitetas. Kas buvo šios nelaimės priežastimi (= priežastis). Sprendžiant iš akcento, jis galėjo būti prancūzu (= prancūzas).

O jei būvis laikinas, galima vartoti ir įnagininką. Pvz.:

Kai buvo atliekamas auditas, jis dar buvo Panevėžio meru / meras.

Įnagininkas netinka neveikiamąjo dalyvio veiksmo atlikėjui reikšti. Pvz.:

Taikomos įstatymais (= įstatymų, įstatymuose) numatytos poveikio priemonės. Pavogtų pinigų suma nustatyta tar-

dymo organais (= *institucijų* arba *Pavogtą pinigų sumą nustatė tardymo institucijos*).

Tačiau jei įnagininkas prie neveikiamojo dalyvio reiškia priemonę (ne veikėją), kuria yra kažkas pasinaudojęs, tai jis tinka: *Sužeistasis buvo užklotas balta paklode*.

Negalima daiktavardiškai vartoti neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyvio įnagininko. Pvz.:

Remdamasis išdėstytu (= *išdėstyta medžiaga; išdėstytais teiginiais; išdėstytais faktais; tuo, kas išdėstyta*), galiu daryti tokią išvadą. *Pasiremiant virš išdėstytu* (= *Remiantis tuo, kas buvo pasakyta aukščiau*), galima teigti, kad santuoka yra dorovinė jungtis. *Vadovaudamasis išdėstytu* (= *išdėstytais faktais, išdėstyta medžiaga*), pranešu štai ką.

Įnagininkas netinka kokybės turiniui reikšti su gausos reikšmės būdvardžiais *dosnus, -i, gausus, -i, sotus, -i, turtingas, -a*. Pvz.:

Jie vis kuo (= *visko*) buvo sotūs, bet vis tiek vagiliavo. *Praėjusi savaitė buvo gausi naujienomis ir įvykiais* (= *naujienų ir įvykių*). *Jei turtingas pinigais* (= *pinigų*), paskolink. *Praėjusieji metai buvo turtingi kelionėmis, konkursais* (= *kelionių, konkursų*).

Taip pat įnagininkas nevartotinas kokybės turiniui reikšti su būdvardžiais, kurie šio linksnio nereikalauja. Pvz.:

Tas studentas labai įdomus savo mąstymu ir pažiūromis (= *To studento labai įdomus mąstymas ir pažiūros*; *Tas studentas labai įdomiai mąsto ir jo pažiūros įdomios*). *Nebūk silpnas dvasia* (= *silpnos dvasios, silpnadvasis*), mokėk išverti.

Įnagininkas nevartotinas būdai reikšti, kai daiktavardis yra abstraktus. Pvz.:

*Sistemas, kurios automobilį pavers mobiliųjų komunikacijų centru, jie projektavo dideliu užsidegimu (= **su dideliu užsidegimu**). Visi šventiniai renginiai vyko didžiausiu pasisekimu (= **su didžiausiu pasisekimu**).*

Būdai reikšti reikia vengti vartoti junginį *mielu noru* be prieinksnio. Pvz.:

*Jis mielu noru (= **noriai, mielai, su mielu noru**) konsultuoja. Ateisiu mielu noru (= **mielai, noriai, su mielu noru**).*

Negalima vartoti žodžio *tikslas* įnagininko su bendratimi priešasčiai reikšti. Pvz.:

*Tikslu užmaskuoti (= **Norėdamas užmaskuoti; Kad užmaskuotu**) savo nusizengimą, jis apsimetė sergas. Teismas nutarė bylą atidėti, tikslu sutaisyti šalis (= **kad šalys susitaisytų, turėdamas tikslą sutaisyti šalis**). Kiekviena bausmė, kokia ji bebūtų, visuomet paskiriama asmeniui, tikslu apriboti (= **turint tikslą apriboti, kad būtų apribotos jo teisės ir laisvės**) jo teises ir laisves.*

Be bendraties, o teiraujantis siekiamo dalyko, forma *tikslu* puikiausiai vartotina: **Kokiu tikslu pas mus lankėsi departamento vadovas? Kokiu tikslu šaukiamas posėdis?**

Labai dažnai priemonės įnagininkas be jokio reikalo keičiamas gramozdiška konstrukcija su įnagininku *pagalba*, esančiu polinksnio pozicijoje. Pvz.:

*Jei valstybė turi garantuoti teisingumą, tai tik įstatymų pagalba (= **įstatymais**). Viena iš negrynujų pinigų apyvartos rūšių – atsiskaitymai čekių ir vekselių pagalba (= **čekiiais ir vekseliais**). Išspręsti narkomanijos ir alkoholizmo problemas prievartos pagalba (= **prievarta**) yra neįmanoma.*

Taip pat *pagalba* polinksnio reikšme nevartojama padedančiam ar tarpininkaujančiam veikėjui reikšti. Pvz.:

Tik miestelio bendruomenės pagalba (= **padedant miestelio bendruomenei; tik su miestelio bendruomenės pagalba**) pavyko laiku sutvarkyti aikštę. Darbuotojas klientą suprato tik *vertėjo pagalba* (= **padedamas vertėjo; su vertėjo pagalba; per vertėją**).

Galima paminėti ir kitų žodžių (*atžvilgiu, atveju, būdu, požiūriu, apimtimi, sąskaita* ir pan.) įnagininkus, kurių vartojimas sakinius padaro netaisyklingus, prastus. Pvz.:

Surinktoji medžiaga skirtinga kilmės atžvilgiu (= **yra skirtingos kilmės**). *Kvito pametimo atveju* (= **Pametus kvita**), užsakymas be paso neišduodamas. *Visų skyrių galimybės išplėstos kompiuterinės technikos pagrindu* (= **naudojant kompiuterius**). *Fiziniai asmenys įgyja civilinį procesinį veiksnumą pilna apimtimi* (= **visišką civilinį procesinį veiksnumą**) nuo 18 m. amžiaus. *Šios bendrovės sustiprėjo ekonominiu požiūriu* (= **ekonomiškai**). *Neverta taip elgtis savo sveikatos sąskaita* (= **ir gadinti savo sveikatą**). *Duomenis reikia pateikti diagramų būdu* (= **diagramomis, diagramose**).

Reikėtų vengti ir tokių įnagininkų, taip pat pavartotų polinksnio pozicijoje. Pvz.:

Daug kritiškų straipsnių buvo skelbta žemėtvarkininkų adresu (– **apie žemėtvarkininkus; dėl žemėtvarkininkų darbo**). *Klientai gali būti tikri, kad jų interesams bus tinkamai atstovaujama tiek krovinių transportavimo metu* (– **krovinių transportuojant**), tiek išmuitinant. *Gautu pelnu galima laikyti projektavimo metu* (– **projektuojant**) įgytas žinias ir patirtį. *Ar tai pasakei mano adresu* (– **apie mane**)?

Dažnai painiojamas bendrašaknių žodžių *rūpintis, rūpinimasis, rūpestis* valdymas. Reikėtų įsidėmėti, kad *rūpintis kuo*, ne *dėl ko* (Lietuva **rūpinasi** informacinių technologijų **eksportu**. *Ta šeima labai rūpinasi savo vaikais*), *rūpinimasis irgi kuo* (*Tariamasis*

rūpinimasis vartotoju atsisuka prieš vartotoją. Jo rūpinimasis savo pažymiais kartais net juokingas.), bet rūpestis ne kuo, o dėl ko (Visus apėmė rūpestis dėl jo likimo).

Reikėtų vengti vartoti junginius *paaukštinti (pažeminti) pareigomis*. Pvz.:

Mokymasis gali būti sąlyga paaukštinti pareigomis (– skirti į aukštesnes pareigas). Šis siūlymas leidžia karjeros valstybės tarnautoją paaukštinti pareigomis (– paskirti (perkelti) į aukštesnes pareigas). Visi, kurie pažeminti pareigomis (– perkelti į žemesnes pareigas), išėjo iš darbo.

Pratimai

***9.2.5.1 pratimas.** Pataisykite įnagininko vartojimo klaidas.

1. Pareigūnai mano, kad Lietuva pasiruošusi būti aktyvia Šengeno zonos nare. 2. Vyriausiasis administracinis teismas bylą G. Leipaus atžvilgiu sustabdė ir paskelbė, kad 3. Svarbu, kad pareigūnai visada būtų tvarkingais. 4. Šis padalinys gali disponuoti informacija, kuri jo objektų aptarnavimą padarys rezultatyviu bei veiksmingu. 5. Orlaivio pagrobimas nuvarymo tikslu baudžiamas labai griežtai. 6. Jis linki, kad visi būtume lygiateisiai. 7. Mūsų kalėjimai perpildyti jaonais žmonėmis, dėl ko labai gaila. 8. Tiesa, Vilniuje, būdamas mokiniu, buvau užsirašęs į šaulius, kai lenkai brovėsi į Vilnių. 9. Anketos pagalba pabandėme apklausti studentus, kaip jie vertina studijų procesą. 10. Šios programos pagalba galima lengvai ir paprastai peržvelgti failų katalogus. 11. Saugokime savo krašto ateitį, būkime atsakingais. 12. Tai padaro mūsų prekes Rusijoje nekonkurencingomis.

***9.2.5.2 pratimas.** Pataisykite įnagininko vartojimo klaidas.

1. Komisija turi teisę pakviesti į savo posėdį asmenį, kurio atžvilgiu gauta skundų. 2. Svečiai liko sužadinti lietuvių draugiškumu ir nuošir-

dumu. 3. Ilgą laiką P. Pamataitis buvo Aukštesniosios policijos mokyklos lektoriumi. 4. Šis renginys tapo tradiciniu nuo 1991 m. rudens. 5. Jie puoselėja troškimą mylėti ir būti mylimais. 6. Kiekvienoj valstybėj į parlamentą išrinkti nariai yra šios tarptautinės organizacijos nariais. 7. Prezidentas lankėsi ne tikslu mus patikrinti, bet kad sužinoti realią padėtį pasienyje. 8. Gynybos liudytojas Grušnys, 1920 m. buvęs Šumino mokytoju ir mokęs jį rusiškai, liudijo, kad ... 9. Antrasis maratonas jau tapo respublikiniu. 10. Bet kompiuteriai ir vieliniai tinklai gali susirišti vienas su kitu ryšio kanalų pagalba. 11. Kelio į Rusnę dalis buvo apsemta pavasario polaidžio vandenimis. 12. Kas taip dirba, daug pasiekia, tampa garsiais ne tik mūsų šalyje. 13. Izraelio ministras pirmininkas ragino Europos Sąjungą būti objektyvesne žydų ir palestiniečių požiūriu.

***9.2.5.3 pratimas.** Įrašykite tinkamas galūnes ir ištaisykite klaidas.

1. Oro sąlygos itin nepalankios, todėl vairuotojams primygtinai patariama būti atid____. 2. Jis palinkėjo, kad visi būtume lygiateis____. 3. Visos tos priežastys jo gyvenimą daro sudėtingesn____. 4. Lai vaikas pajunta norą būti geresn____. 5. Praėjusi savaitė gausi spektakl____. 6. Ar žaisite krepšinį būdamas vadov____? 7. Būtina aprūpinti pasienio postus moderniais prietaisais, aptinkan____ žmogų, asmens apžiūros priemonėmis – tikslu nustatyti, ar nėra rūbuose slaptaviečių. 8. Tai padėtų elektrinės darbą padaryti saugesn____. 9. Net ir patys didieji knygų tiražai labai didel__ nebuvo. 10. Prieš akis plytėjo lyguma, išbraižyta plač__ slėn____ ir klon____. 11. Kai žinai visus bendravimo niuansus, atsiranda begalinė pagunda būti nenuošird____, nes taip daug lengviau.

9.2.5.4 pratimas. Raskite netaisyklingai pavartotus įnagininko linksnius ir juos pataisykite.

1. Mūsų prezidentas padėjojo Olimpino komiteto pirmininkui, kad jis sutiko būti Baltijos olimpinių žaidynių globėju. 2. Gal patirti vargai žmones tokiais padarė. 3. Lietuva, būdama pakankamai išsivysčiusia ša- limi, gali puikusiai tikėtis kitų Europos Sąjungos narių palaikymo šiuo klausimu. 4. Aukštasis svečias lankėsi prezidento kvietimu. 5. Argi Sovietų sąjungos tautų atžvilgiu genocidas nebuvo vykdomas? 6. Tarpvals-

tybinė sutartis sudaryta trimis egzemplioriais. 7. Kompiuterių pagalba galima rengti įvairių formų dokumentus. 8. Tikėdamiesi, kad jūs būsite didesniais optimistais, šią vakaro laidą baigiame. 9. Pakeisti komisiją reikėjo todėl, kad buvę jos nariais asmenys išėjo iš darbo. 10. Pagaliau mūsų jaunimas turi susimąstyti, kad esame lietuviais. 11. Būdamas vaiku, visas vasaras praleisdavau kaime. 12. Leiskite žmonėms būti laisvais. 13. Ažuolai, kurie galėjo būti mūsų tautos simboliais, pradėjo nykti.

9.2.5.5 pratimas. Raskite netaisyklingai pavartotus įnagininko linksnius ir juos pataisykite.

1. Visi dokumentai turi būti rengiami lietuvių kalba. 2. Šiuo nutarimu patvirtinti mūsų skyriaus veiklos nuostatai. 3. Kitos valstybės įstatymai negalioja Lietuvos Respublikos piliečių atžvilgiu. 4. Tai informacija, kurios pagalba sudaromos prielaidos operatyviniams uždaviniams spręsti. 5. Aš vėl stoviu po gimtinės saule, kaip kadaise būdamas vaikas. 6. Darbais ir džiaugsmu užpildytos plaukia dienos. 7. Ar kas kada nors jį matė supykusį. 8. Tas medis vadinasi ažuolu. 9. O šis hormonas, kurį išskiria organizmas, žiemą daro žmogų pavargusiu. 10. Tas konfliktas kuo toliau, tuo labiau tampa tarptautiniu. 11. Mums visiems dažnai reikėtų būti mandagesniems ir pakantesniems. 12. Jau būdamas Tarybos nariu, J. Š. ir toliau tęsė savo „žygdarbių“ seriją.

9.2.6. Vietininkas

Taisyklingai vartojamas vietininkas sakinyje eina:

dažniausiai **vietos aplinkybe**, pvz.:

Vakarų šalyse sukaupia ilgametę didžiulę strateginio valdymo patirtis. Tuo metu Lietuvos valstybėje buvo vykdoma viešojo valdymo ir administravimo bei savivaldos reforma. Šio straipsnio pirmojoje dalyje nurodoma, kad gretimoje teritorinei jūrai zonoje pakrantės valstybė gali vykdyti kontrolės funkcijas.

laiko aplinkybe, pvz.:

*Jau IX amžiuje pasirodė pirmieji jūrų teisės šaltiniai. Romėnų teisės vystymuisi, pritaikant ją naujoms sąlygoms, didžiausios reikšmės turėjo pretorių veikla, o to laikotarpio **pabaigoje** – ir teisės mokslas. Pačiame **vidurnaktyje** išgirdome pranešimą, jog Antakalnio gale kažkas sprogo.*

retkarčiais **būdo aplinkybe** ar ypač retai **vardine tarinio dalmi**, pvz.:

*Jis ryžosi kurį laiką pagyventi **skolose**. Tapęs vyriausiuoju ginkluotųjų pajėgų vadu, jis ne tik nesikreipė į kariuomenę, bet ir paliko **laisvėje** gynybos ministrą. Kodėl jie auginami **paniekoj ir pašaipoj**?*

Iš visų linksnių vietininkas yra pats pavojingiausias, nes jo klaidų įvairiuose administraciniuose raštuose, sakininėje administracinėje kalboje, palyginti su kitais linksniais, daroma daugiausia. Klaidos paprastai būna atsiradusios dėl pažodinių vertimų iš rusų kalbos, kurioje vietininkas turi daug norminių reikšmių, todėl ir vartojamas daug įvairiau bei plačiau negu lietuvių kalboje.

Taigi dėl rusų kalbos įtakos lietuvių kalboje ypač paplitę suprieiksmėję vietininkai *daugumoje, esmėje, pagrinde, pilnumoje, principe, tikrumoje, visumoje* ir pan. Dažnai verta pagalvoti, ar tokie vietininkai reikalingi. Ten, kur nereikalingi, t. y. jais nieko naujo nepasakoma, niekas nepatikslinkama, jų visai nereikia vartoti. Jei tokie vietininkai pavartoti, juos reikia keisti žodžiais: *dau-giausia, dažniausiai, iš esmės, visai, iš principo, iš tikrųjų, iš tiesų, tiesą sakant, apskritai, bemaž*. Pvz.:

*Esmėje (= **Iš esmės; Iš tiesų**) aš sutinku su tokiu valdymo modeliu, tik turiu keletą pastabų. Privatizavimas įgijo laukinių bruožų, dominuojančias pozicijas *pagrinde* (= **dau-giausia, iš esmės**) užėmė valdininkai ir jų interesai. Tie duomenys galėtų parodyti korupcijos mastą *pilnumoje* (= **iki galo, visiškai, tiksliai**). Balsavimo rezultatai *principe* (= **iš esmės, iš tiesų, iš tikro, iš tikrųjų, tiesą sakant**) jiems buvo*

palankūs. Šie trys bruožai visumoje (= Iš tikro šie trys bruožai) finansinius teisinius santykius išskiria iš kitų teisinių santykių.

Kita labai dažna vietininko klaidų grupė – laiką reiškiantys ir polinksniu einantys vietininkai: *bėgyje, eigoje, laike, laikotarpyje*. Jie dažniausiai keičiami prielinksnine konstrukcija. Pvz.:

Tą sumą užsakovas gali išreikalauti dvejų metų bėgyje (= per dvejus metus). Raštvedybos eigoje (= Tvarkant raštvedybą) bylų antraštės gali būti tikslinamos. Šių metų eigoje (= Šiais metais, per šiuos metus) įvykdyta daug programos pakeitimų. Tikimės, kad tyrimo rezultatai paaiškės laike trijų dienų (= per tris dienas). Jūs privalėjote penkių dienų laikotarpyje (= per penkias dienas) įregistruoti savo įmonę.

Į šio tipo klaidas šiek tiek panašūs netaisyklingi žodžių junginiai su vietininku: *pirmoje eilėje, antroje, ... paskutinėje eilėje; daugelyje (eilėje) atvejų*. Juos būtina taisyti taip:

Pirmoje eilėje (= Pirmiausia; Iš pradžių) sudarykime svarstytinų klausimų sąrašą. Pirmoje eilėje (= Visu pirma) savivaldybės darbuotojams suteiksiu daugiau sprendimų laisvės. Didinama atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto reikšmė: pirmoje eilėje (= pirmiausia) plėtojami lygtinės bausmės taikymo pagrindai, antroje eilėje (= vėliau, be to,) didinama tokių asmenų elgesio kontrolė. Deja, jūsų prašymą svarstysime paskutinėje eilėje (= paskutinį, pačioje pabaigoje, paskiausiai). Patikrinus bendrovės nustatyta, kad daugelyje atvejų (= dažniausiai, daugiausia) jos mokėjo tik dalį pelno mokesčio (arba Patikrinus nustatyta, kad kai kurios bendrovės mokėjo tik dalį pelno mokesčio). Eilėje atvejų (= Kartais, dažnai, neretai) tokių sprendimų padariniai būna nuostolingi.

Lietuvių kalboje vietininku niekada nereiškiama priežastis ar tikslas, t.y. nevertotini tokie žodžiai: *sąryšyje su*⁵⁴, *to (ko) išdavoje, to (ko) pasekoje, rezultate, sąveikoje, to (kieno) įtakoje, poveikyje*, o vietoj jų dažniausiai tinka: *dėl ko, dėl to, todėl*. Pvz.:

Sąryšyje su tuo (= Dėl to, todėl) nutarta prašymo nepatenkinti. To išdavoje (= Dėl to; Todėl) Vakarų kapitalas ateina į Lietuvą. Teismo ekspertizės pasekoje (= Po teismo ekspertizės) paaiškėjo, jog sumušimo pasekmė yra nėštumo nutraukimas. Galutiniame rezultate (= Galiausiai; Pagaliau) teismo sprendimas buvo pripažintas teisėtu. Šių teorijų įtakoje (= Veikiant šioms teorijoms; Dėl šių teorijų poveikio) formavosi specifiniai konkrečių tyrimų metodai ir valdymo reglamentavimo formos. Asmuo buvo veikiamas psichiškai ir fiziškai ir tame poveikyje (= dėl to poveikio, todėl) padarė žalą vertybėms. Valdžių padalijimo principas yra vienas iš teisingą valstybę charakterizuojančių elementų, sąveikoje su kitais kriterijais sudarantis (= kuris kartu su kitais kriterijais sudaro) prielaidas demokratinei valstybei egzistuoti.

Dažnai netaisyklingai vartojami abstrakčios reikšmės veiksmažodinių ar būdvardinių daiktavardžių su priesagomis *-imas, -ymas, -umas* vietininkai. Pvz.:

Vietinių reikalų tvarkyme (= Tvarkydamas vietinius reikalus) meras gali konsultuotis su įvairiais specialistais. Deja, šiandieniniame teismo bylų nagrinėjime (= dabar teisme nagrinėjant bylas) pasitaiko klaidų, kurios skaudžiai paveikia asmens gyvenimą. Turiu didelę patirtį statybos darbų organizavime (= statybos darbų organizavimo patirtį). Bėda glūdėjo nusirašinėjime (= Bėda buvo nusirašinėjimas). Konfliktai slypėjo na-

⁵⁴ Administracinėje kalboje priežastčiai nusakyti kartais pateisinamas kanceliariizmo *ryšium su* vartojimas. Pvz.: *Jį vadovo įsakymu atleido iš pareigų ryšium su perkėlimu į kitą darbą*. Paprastesniais atvejais šio kanceliariizmo vartoti nereikėtų.

*cionalinių klausimų ignoravime (= **konfliktų kilo dėl ... ignoravimo**). Jei liudytojas tardyme (= **per tardymą, tardymo metu**) kalba vienaip, o teisme kitaip, tai skelbiami jo pirmesni parodymai. Reikia siekti, kad tuose klausimuose (= **tais klausimais**) būtų kuo daugiau viešumo. Valsybės institucija kaip autoritetas primeta savo valią asmenims, kurie yra tam tikrame pavaldume prieš tą instituciją (= **pavaldūs tai institucijai**).*

Tačiau visiškai geras sakiny: *Vakar dalyvavau svarbiame **su-sirinkime***, nes tai konkretaus daiktavardžio vietininkas.

Vietininkas nevertotinas gyvo padaro vidui reikšti; šiais atvejais reikia kito linksnio. Pvz.:

*Tiriant bylą paaiškėjo, kad įmonė direktoriaus asmenyje (= **įmonė, atstovaujama direktoriaus,**) sudarė sutartį su Šitame žmoguje man patinka (= **Man patinka šio žmogaus**) mokėjimas bendrauti. Labiausiai vertinu tame žmoguje slypintį (= **to žmogaus**) pilietiškumo jausmą. Reikia ugdyti studentuose (= **studentų**) pažinimo troškulį. Tokia nuomonė manyje jau seniai brendo (= **Jau seniai brendo tokia mano nuomonė**).*

Taip pat vietininkas netinka veikimo, būsenos ar požymio sričiai (bet ne vietai) reikšti: Pvz.:

*Pretendentas į šį postą turi gerai nusimanyti teisėje (= **išmanyti teisę**). Ji pakankamai nusimano vadyboje (= **apie vadybą, išmano vadybą**), Šie darbuotojai turėtų tobulintis įmonių valyme (= **valdymo srityje**).*

Tam tikrų žodžių vietininkas netinka ir daikto būviui, būsenai ar požymiui, veiksmo pagrindui reikšti:

*apimtyje: Tie rinkos tyrimai buvo atlikti plačioje apimtyje (= **Buvo atlikti išsamūs rinkos tyrimai**).*

asmenyje: *Sutartį turėjo pasirašyti bendrovė generallinio direktoriaus V. B. asmenyje (= bendrovės generalinis direktorius V. B.). Lietuvos kompiuterininkų sąjunga A. Oto asmenyje (= sąjunga, atstovaujama A. Oto,) ir Lietuvos informatikos ryšių ir elektronikos bendrija A. Basevičiaus asmenyje (bendrija, atstovaujama A. Basevičiaus,) susitarė derinti tam tikrus klausimus.*

atstume (nuotolyje): *Įtariami kyšininkavimu pareigūnai sulaikyti kelių žingsnių atstume (= už kelių žingsnių) nuo savivaldybės pastato. Nusikaltimas buvo įvykdytas sodyboje, esančioje visai nedideliame nuotolyje (= netoli) nuo valstybės sienos.*

aukštumoje: *Kol jie apgaudinėjo paprastus žmones, viskas sekėsi aukštumoje (= gerai, puikiai). Dar viskas aukštumoje (= klostosi gerai, puikiai sekasi), todėl apie padarinius jis negalvoja.*

būklėje (stovyje): *Žmogus, būdamas normalioj būsenoj, (= normalios būsenos; Normalus žmogus) tokio veiksmo nepadarytų. Šių veiksmų tikslas – palaikyti tam tikrą valdymo sistemą reikalingoje organizacinėje būklėje (= tam tikrai valdymo sistemai reikalingą organizacinę būklę). Avarijoje nukentėjęs asmuo sunkioje būklėje (= sunkios būklės asmuo, labai nukentėjęs asmuo) nuvežtas į ligoninę. Sulaikyti trys uniformuoti pareigūnai girtame stovyje (= trys girti uniformuoti pareigūnai).*

egzemplioriuose: *Protokolas turėtų būti surašomas dviejuose egzemplioriuose (= dviem egzemplioriais; Protokolo turėtų būti surašyti du egzemplioriai). Žaliavų tiekimo sutarties tekstas parašytas trijuose egzemplioriuose (= trim egzemplioriais; Parašyti trys žaliavų tiekimo sutarties egzemplioriai).*

etate, (keliuose) etatuose: Nustatyta, kad jis dirbo net trijuose etatuose (= dirbo net trim etatais, turėjo net tris etatus). Tame etate dabar niekas nedirba (= Tas etatas dabar laivas).

formoje (nuotaikoje): Kokioje nuotaikoje (= Kaip nusiteikęs; Kokios nuotaikos) Jūs pradodate darbo dieną? Mūsų studentų rinktinė dabar geroje formoje (= geros formos, pajėgi).

galioje: Tas įstatymas ir toliau lieka galioje (= galioja). 1992 m. Konstitucija tebėra galioje (= tebegalioja).

jurisdikcijoje: Pagal šią konvenciją kiekviena valstybė dalyvė turi leisti inspektuoti jos jurisdikcijoje esančias (= jos jurisdikcijai priskiriamas) asmenų grupes. Pranešimo tema – Nusikaltimai, esantys Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcijoje (= priklausantys Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcijai).

kalboje: Kai kurios paskaitos bus skaitomos anglų kalboje (= anglų kalba, angliškai). Ar šį įstatymą skaitei originalo kalboje (= kalba)?

kame (tame): Problema tame (= ta), kaip nustatyti administracinės atsakomybės atsiradimo momentą. Ne tame dalykas (= Ne tai svarbu), kad privatizavimas buvo skubus. Dalykas tame (= tas; Tas ir yra), kad tokio atvejo įstatymas nenumato. Kame reikalas (= Kas yra; Kas atsitiko), kodėl taip susinervinai. Jaunų darbuotojų klaida dažnai būna tame (= ta), kad jie per daug patiki klientais. Tame (= Tai) ir yra šios avarijos priežastis.

kompetencijoje: Kitos ekonominės politikos sritys iš esmės liko atskirų euro zonos valstybių narių kompetencijoje

(= **buvo paliktos ... kompetencijai**). VPK kompetencijoje yra (= **kompetencijai priklauso**) vertybinių popierių apskaita.

lygyje: Ta sutartis bus pasirašoma aukščiausiam lygyje (= **aukščiausiu lygiu**, t. y. valstybės vadovų). Kursinis darbas atliktas aukštame lygyje (= **geras, puikus, aukšto lygio**).

normoje (normos ribose): Teks išsiaiškinti, ar visi rodikliai yra normos ribose (= **geri, neperžengia normų**). Viskas normoj (= **normalu, gerai**).

nuosavybėje: Šis apgriuvęs viešbutis buvo verslininko J. D. nuosavybėje (= **nuosavybė**). Įmonės nuosavybėje yra (= **įmonei priklauso**) ir daugiaaukštis bendrabutis.

nuotolyje: Nelaimė įvyko maždaug 500 m nuotolyje (= **nuotoliu, už 500 m**) nuo sankryžos.

originale: Jis atkakliai tvirtino, kad knygą skaitęs originale (= **originalo kalba**).

pardavime: Kontrolierius pardavime rado (= **rado pardavinėjamų**) alkoholinių gėrimų be banderolių.

pareigose: Jau metai, kaip dirbu juriskonsulto pareigose (= **dirbu juriskonsultu, einu juriskonsulto pareigas**). J. S. sėkmingai dirba ekonomikos direktoriaus pareigose (= **dirba ekonomikos direktoriumi, eina ekonomikos direktoriaus pareigas**).

pavaldume: Paskelbtas komentaras dėl Vyriausybės pavaldume esančių (= **dėl Vyriausybei pavaldžių**) įstaigų reorganizavimo. Trumpai apibūdinkite, kiek darbuotojų yra jūsų pavaldume (= **kiek turite pavaldžių darbuotojų; keli darbuo-**

tojai jums pavaldūs)? Turizmo skyriaus pavaldume yra (= skyriui pavaldus) ir Vilniaus turizmo informacijos centras.

pavidale: Per valstybės sieną nelegaliai bandyti pervežti maisto produktai buvo *fasuotame pavidale* (= **fasuoti**). Autorinių teisių agentūros leidžiamas „Skaitmeninė Lietuva 2001“ bus pristatytas kompaktinio disko (CD) *pavidale* (= **pavidalu**).

rėmuose: *Esamo finansavimo rėmuose* (= **Esant tokiam finansavimui; Kai toks finansavimas,**) šios problemos išspręsti negalime. Su šiais universitetais TEMPUS programos *rėmuose* (= **pagal TEMPUS programą**) vyksta aktyvūs studentų mainai.

sąlygose: *Studentai, mokydamiesi stresinėse sąlygose* (= **stresinėmis sąlygomis**), tampa vis labiau emociškai pažeidžiami. Gyvenant *tokiose sąlygose* (= **tokiomis sąlygomis**) daug lengviau mokytis.

sąlytyje: *Lietuvių tautos istorija plėtojosi glaudžiamose sąlytyje* (= **kartu**) su kaimyninių tautų istorija.

santykiuose: Šie tretieji asmenys yra *tokiuose teisiniuose santykiuose* (= **turi (palaiko) tokius teisnius santykius**) su viena iš šalių arba su abiem šalimis. *Santykiuose su kurso draugais jis labai santūrus* (= **Su kurso draugais jis bendrauja labai santūriai** arba **Jo ir kurso draugų santykiai labai santūrus**).

stadijoje: Programa yra *bandymo stadijoje* (= **dar tik bandoma**). *Minėtoji užsienio firma dar tebėra kūrimosi stadijoje* (= **dar tik kuriama, dar tebekuriama**).

statuse: Pagal *įstatymą šios valdymo institucijos turėtų būti kitokiame teisiniame statuse* (= **įgauti kitokį teisinį statusą; Šių valdymo institucijų teisinis statusas turėtų būti kitoks**).

*sudėtyje: Ir antrą posėdį teismas dirbo tokioje pat sudėtyje (= **Ir per antrą posėdį dirbo tokios pačios sudėties teismas**).*

*sumoje: Įmonės pelnas bendroje sumoje yra 10 mln. litų (= **Bendra įmonės pelno suma – 10 mln. litų. Įmonė iš viso turėjo 10 mln. litų pelno**). Pirko kanceliarinių prekių 1000 litų sumoje (= **už 1000 Lt**).*

*tame (reikalas tame): Reikalas tame (= **Tas ir yra**), kad audito išvados kelia daug rūpesčių. Reikalas tame (= **tas; toks; atsitiko taip**), kad baigėsi statyboms skirti pinigai.*

*tame tarpe, tame skaičiuje: Jie domėjos Baltijos šalių rinka, tame tarpe (= **tarp jų, iš jų**) ir Lietuvos. Konstitucinė teisė daug dėmesio skiria valstybės institucijų, tame tarpe (= **taip pat**) ir vietos valdžios institucijų formavimo tvarkai. Statybai buvo paskirta 50 tūkstančių litų, tame skaičiuje (= **iš jų, iš to skaičiaus**) 20 tūkstančių keliams tiesti.*

Netaisyklingi ir tokie sakiniai:

*Vienos aukštosios mokyklos valdžios atstovas pareiškė, jog idėja kilo pačių vadovų tarpe (= **patiems vadovams**). To dėstytojo prestižas studentų tarpe (= **tarp studentų**) yra labai aukštas.*

*tvarkoj(e): Ar jau viskas tvarkoje (= **Ar jau tvarka; Ar jau viskas sutvarkyta; Ar jau viskas gerai**)? Visi dokumentai buvo sumesti baisiausioj netvarkoj (= **baisiai netvarkingai**).*

*variante: Idealiame variante valstybinio valdymo institucijų sistemos turi būti darnios ir gerai sukoordinuotos (= **Idealus variantas, kai valstybinio valdymo institucijų sistemos yra darnios ir gerai koordinuotos. Idealus variantas, kai valsty-***

binio valdymo institucijų sistemos dirba darniai ir koordinuotai.).

Panašių vietininko klaidų būtų galima paminėti dar daugiau. Svarbiausia, reikia įsidėmėti: **jei sakinyje vietininkas neina vietos ar laiko aplinkybėmis, būtina atidžiai išnagrinėti, ar tai ne šio linksnio vartojimo klaida.**

Kol kas buvo kalbama apie tokį vietininką (pvz.: *Lietuvoje, valstybėje, įmonėje, pabaigoje, amžiuje, vidurnakty* ir kt.), kuris gramatikose vadinamas vidaus esamuoju vietininku, kitaip – inesyvu. Be šio mums įprasto vietininko, tarmėse ir sakytinėje kalboje dar vartojamas ir einamasis vidaus vietininkas – iliatyvas⁵⁵, pvz.: *darban, universitetan, įstaigon, Vilniun*. Bendrinėje kalboje, ypač administracinio ar mokslinio stiliaus tekstuose, paprastai vartojamas ne šis vietininkas, o prielinksnio *į* konstrukcijos, pvz.: *į darbą, į universitetą, į įstaigą, į Vilnių*. Tačiau teisės, valdymo ir pan. sričių tekstuose yra vartojama sustabarėjusių posakių su iliatyvu, kurie laikomi taisyklingais ir nekeičiami prielinksnio *į* konstrukcijomis. Tai būtų gana dažnai valdininkų ir teisininkų vartojami sustabarėję posakiai: **(pa)traukti administracinėn (baudžiamojon, teisminėn) atsakomybėn**. Pvz.:

Pagal Konkurencijos įstatymo 40 str. 3 d. ūkio subjektai gali būti patraukti atsakomybėn už šio įstatymo pažeidimus ne vėliau kaip per trejus metus. Drausminėn atsakomybėn patraukta 2,03 karto daugiau pažeidimus padariusių darbuotojų.

Be jų, dar gali būti vartojami analogiški junginiai, kai kurie iš jų gali būti pakeisti prielinksnio *į* konstrukcijomis: **duoti (pirkti) skolon, įsigyti kreditan, įrašyti įskaiton, išleisti apyvarton, iškilti**

⁵⁵ Anksčiau lietuvių kalbos tarmėse ir senuosiuose raštuose buvo vartojami dar du vietininkai: esamasis pašalio – adesyvas (pvz.: *miškietp*) ir einamasis pašalio – aliatyvas (pvz., *Dievop, rudeniop, vakarop*). Taigi seniau lietuvių kalba yra turėjusi keturis vietininkus.

aikštėn, kelti viešumon, paimti (perimti) globon, perduoti (perimti) žinion, pereiti jurisdikcijon⁵⁶ ir pan. Pvz.:

Įmonės administracija visgi buvo priversta tuos faktus kelti viešumon (į viešumą). Minėtus dokumentus Generalinė prokuratūra perėmė savo žinion. B. Matimaitis nuteistas už tai, kad padėjo E. Ancipovičiui ir E. Alechnovičiui dideliais kiekiais paleisti apyvarton (į apyvartą) netikrus JAV dolerius. Nėra efektyvios asmenų, norinčių ir sutinkančių paimti globon vaiką, atrankos sistemos. Problema iškilo netrukus po to, kai iš Lietuvos buvo išvesta Rusijos jurisdikcijon (į Rusijos jurisdikciją) perėjusi kariuomenė. Bendrovė tvarko kreditan išigyty gyvenamųjų namų ir butų kreditų grąžinimo klausimus. Paskutinė paslaptis iškilo aikštėn.

Tačiau gana panašios formos *vardan*, *ženklan*, paprastai pavartotos prielinksnio ar polinksnio pozicijoje, laikomos verstinėmis ir taisomos dažniausiai prielinksniu *dėl*. Pvz.:

Neaišku, vardan ko (= dėl ko) buvo taip keistai pasielgta. Jis teigė, kad viską darą pavaldinių vardan (= dėl pavaldinių). Daug pasiekta žmonių vardan (= žmonių labui). Susitaikymo ženklan (= Patvirtindami, reikšdami susitaikymą) jie paspaudė vienas kitam ranką.

Iš tradicijos *vardan (ko)* netaisoma tik iškilmingo stiliaus posakiuose, žegnojimosi formulėje: **Vardan tos Lietuvos vienybė te-žydi. Vardan Dievo Tėvo...**

⁵⁶ Plačiau apie tai žr. Akelaitis G. Dėl posakio (pa)traukti atsakomybėn // *Teisės kalba: taisyklingumas ir stilius*: konferencijos pranešimų tezės. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000, p. 4-5.

Pratimai

*9.2.6.1 pratimas. Pataisykite vietininko vartojimo klaidas.

1. Džiugu, kad darbo planas įvykdytas pilnumoje. 2. Skaičiavimo rezultate gauname štai tokį skaičių. 3. Mūsų studentai pagrinde blogiau laiko baudžiamosios teisės egzaminą. 4. Pranešė per radiją, kad renginio metu oras daugumoje bus be kritulių. 5. Ar bent kiek nusivoki įstatymuose. 6. Pirmadienį ši problema bus sprendžiama aukščiausiam lygyje. 7. Reikia įveikti savyje baime, tik taip ką nors pasieksi. 8. Reformos išdavoje atsiras laisvų darbo vietų. 9. Žmogus visą gyvenimą ko nors siekia; tame ir yra jo gyvenimo prasmė. 10. Drabužius išskalbiame ar išvalome vienos paros bėgyje. 11. Visi darbuotojai dalyvavo vėliavos pakėlime ir nuleidime. 12. Audrius yra čempionas baidarių irklavime. 13. KAM perduoti 4 lėktuvai, tame tarpe du – visiškai atremontuoti. 14. Jis gerai skaito tik rusų kalboje. 15. Liberalų partiją pagrinde sudaro jauni verslininkai.

*9.2.6.2 pratimas. Pataisykite vietininko vartojimo klaidas.

1. Susirinkę ministerijų pareigūnai valdymo problemas aptarė įvairiuose lygiuose. 2. Dabar studentų žinias vertiname dešimties balų sistemoje. 3. Firma vykdo garantinius įsipareigojimus laike vieno mėnesio. 4. Šiame rajone paauglių tarpe puikiai dirbamas auklėjamasis darbas. 5. Pirmieji lietuvių švietėjai mokslo siekė sunkiose sąlygose. 6. Deja, atsipalaidavimo išdavoje mūsų komanda pralaimėjo. 7. Mes pagrinde visi važiuosim į varžybas ir palaikysim savo komandą. 8. Jis norėjo visada išlaikyti savyje gyvą suvokimą apie dviejų pasaulio veidų egzistavimą. 9. Neatsargumo pasekmėje žmonės pakliūna po mašinos ratais. 10. Kieno nors blogos valios įtakoje vėl gali kilti sunkumų. 11. Svarbus momentas teisėjavime – abiejų aikštės teisėjų sutarimas. 12. Nelaimė tame, kad mes vieni kitų nesupratome.

*9.2.6.3 pratimas. Pataisykite vietininko vartojimo klaidas.

1. Dabar jis jau dirba atsakingose pareigose. 2. Šios krizės įtakoje vėl pabrango naftos produktai. 3. Mūsų uždavinys – auklėti jaunąją kar-

tą patriotinėje dvasioje. 4. Iš kur tame žmoguje tiek drąsos. 5. Tokių konkursų, tame tarpe ir pastatams restauruoti, reikėtų skirti daug daugiau. 6. Kolonijinės šalys buvo didelėje priklausomybėje nuo monopolijų. 7. Viskas tvarkoj, galim būti ramūs. 8. Pas mus pagrinde mokosi atletiški jaunuoliai. 9. Slėgimas padidėja garų poveikyje. 10. Jis žuvo nelaimingo atsitikimo pasėkoje. 11. Ne tame dalykas, o tame, kad visos paieškos grandys dirbtų darniai ir atidžiai. 12. Dviejų semestrų bėgyje mes praėjome beveik visą etikos kursą. 13. Darius jėgas išbandė bėgime. 14. Dabar jau Lietuvos krepšininkai atakoje. 15. Neblaiviamo stovyje transporto vairuoti negalima.

9.2.6.4 pratimas. Raskite netaisyklingai pavartotus vietininko linksnius ir juos pataisykite.

1. Teismas skyrė bausmę įstatymo numatytose ribose. 2. Nemažą reikšmę šių ligų plitime turi amoralus gyvenimo būdas. 3. Sąryšyje su potvyniu sutriko susisiekimai su Rusne. 4. Jie teigė, kad nesutarimai slypi lenkų tautinės mažumos klausimų ignoravime. 5. Jus dominanti administracinė byla yra mano kolegos J. M. žinioje. 6. Vadyboje žmonės laikomi racionaliai mąstyti sugebančiomis būtybėmis. 7. Jie pagrinde kalbėjo apie Vilniaus apskrities valdymo problemas. 8. Argi mes gyvename vienodose sąlygose? 9. Šiame žingsnyje strateginės alternatyvos yra vertinamos ir lyginamos tarpusavyje. 10. Šie darbuotojai bus pastoviam ryšyje su rinkimų apylinkėmis. 11. Meška pasakė vaikui į ausį, kad draugą pažinsi nelaimėje. 12. Praneškite, kokiame stovyje yra skolos mokėjimas. 13. Jaunimą reikia ugdyti humanizmo dvasioje. 14. Tokių dokumentų pavyzdžiai pateikti raštvedybos instrukcijoje. 15. Paaiškinkite, kokioj būklėj yra tas įstatymas. 16. Jeigu Lietuvoje ar kaimyninėse šalyse neįvyks kardinalių socialinių bei politinių pokyčių, nusikaltamumo būklė iš esmės keistis neturėtų. 17. Tokius nusikaltimus daugumoje padaro aukštesniųjų technikos mokyklų auklėtiniai. 18. Kursinį darbą reikia parašyti dviejų savaitių laikotarpyje. 19. Baudžiamoji teisė yra glaudžiamie sąryšyje su bausmių vykdymo teise. 20. Tėvų laimė slypi vaikuose ir jų darbuose.

9.2.6.5 pratimas. Raskite netaisyklingai pavartotus vietininko linksnius ir juos pataisykite.

1. Be abejo, Lietuva taip pat dalyvauja tarptautinės teisės normų kūrime. 2. Visumoje teisėtvarkos pažeidimų yra padaroma labai daug. 3. A. M. per tris dienas turėjo parašyti prašymą dėl priėmimo į darbą. 4. Pasak bendrovės direktoriaus, įvertinę ir geriau sutvarkę verslo valdymą visuose lygmenyse ir sistemingiau dirbdami, pritrauksime dar daugiau investicijų. 5. Jo vaikystė prabėgo varge ir skurde. 6. Teisėtvarkos pareigūnų nemalonėn yra patekęs ir N. D. sūnus E. D. 7. Tokio didelio nedarbo rezultate gali atsirasti daug skurdo. 8. Mums teks įprasti gyventi naujose sąlygose, teks taikytis prie globalizacijos reiškinių. 9. Programos rengime dalyvavo virš 40 įvairaus lygio Lietuvos organų. 10. Taip pat ir teisės srityje reikalingi atitinkami valstybinių įstatymų pakeitimai, netgi Konstitucijos lygyje. 11. Suinteresuoto asmens atstovai bylos nagrinėjimo eigoje pilnai palaikė suinteresuoto asmens poziciją. 12. Šiame bendravime dalyvauja dvi pusės: kalbantysis ir asmuo, suprantantis kalbėjimą. 13. Pabrėžtina, pareigūnai tikrai veikė savo kompetencijos ribose. 14. Daugumoje valstybių įprasta nuostata, kad teisinė apsauga prekių ženklui suteikiama nuo jo registracijos datos nacionalinėje prekių ženklų tarnyboje.

9.2.7. Šauksmininkas

Šauksmininkas yra visai kitoks linksnis nei anksčiau minėtieji, nes jis su kitais sakinio žodžiais gramatiškai nesusijęs. Pvz.: *Dėstytojau, paaiškinkite šį teiginį. Direktoriau, prašom paimti šiuos dokumentus. Mykolaiti, prašyčiau susipažinti su protokolo išrašu.* Taigi šauksmininku paprastai tik įvardijamas asmuo (kartais daiktas ar reiškinys, ypač poezijoje, tautosakoj), į kurį kreipiamasi, kurį norima pašaukti, pakviesti, paraginti, įspėti, pvz.: *Karoli, Pečiuli, bičiuli, dėstytojau, docente, pone, broli, dėde, melagi, nenaudėli, saulele, žiburėli, Vilniau, Tėvyne, gerbiamasis, mielas, brangioji* ir pan. Kitokių reikšmių šauksmininkas neturi. Tai yra mūsų kalbos savitumas, kurį būtina išlaikyti.

Kaip žinoma, lietuvių kalbos šauksmininkas dažniausiai turi šiam linksniui būdingas vienaskaitos galūnes. Kartais šauksminin-

ko ir vardininko galūnės sutampa, bet skiriasi kirčio vieta, pvz.: *Lietuva ir Lietuvà, Āsta ir Astà, Aldōna ir Aldonà*. Ir tik kai kurių moteriškų vardų šauksmininkas ir vardininkas visiškai sutampa, pvz.: *Dáiva, Láima, Silvija, Váiva*.

Be to, reikėtų įsidėmėti, kad bendrinių daiktavardžių, turinčių galūnę *-as* šauksmininkas yra *katine, vanage, vilke*, o tikrinių daiktavardžių – *Katinai, Vanagai, Vilikai* (kaip *Balčiūnai, Kazlauskai*), todėl reikia kreiptis *pone Vanagai, pone Vilikai* ir pan.

Kartais kreipiantis į žmogų, tenka įvardyti ne tik vardą ar pavardę, bet ir pareigas, profesiją, mokslinį laipsnį ar vardą ir pan., pvz.: *akcininke Sruogi, daktare Petrošiau, vedėjau Petraiti*.

Dabar kreipiamasi *pone mere* ir *ponas mere, pone vedėjau* ir *ponas vedėjau, pone pirmininke* ir *ponas pirmininke*. Abu šie variantai galimi, bet geriau kreiptis *pone mere, pone vedėjau, pone pirmininke*, nes priedėlis bus suderintas su kreipiniu. Kita vertus, tam tikrais atvejais kreipinio ir priedėlio nesuderinimas visai keistai atrodytų, pvz.: argi kas nors kreiptųsi: *inspektorius Petraiti, profesorius Puškoriau, redaktorius Žymantai, sekretorius Mataiti*⁵⁷.

Visgi ir lietuvių kalboje yra tam tikro šauksmininko ir vardininko suartėjimo, kuris būdingiausias apibendrintam kreipiniui, t. y., kai mes į žmogų ne tiek kreipiamės, kiek jį įvardijame. Toks įvardijimo vardininkas gali turėti šiurkštumo atspalvį, pvz.: *Balsys – prie darbo!* arba, atvirkščiai, prielankumo siekimo atspalvį: *Ar valdytojas teiktųsi išklausti mūsų pastabas?* (plačiau žr. [34, p. 345]).

⁵⁷ Apie tai plačiau žr. Gimtoji kalba. 1995, Nr. 8-9, p. 13. Su laisvesne priedėlio *ponas* vartoseną kai kurie autoriai nesutinka [13].

9.2.8. Apibendrinamieji pratimai

*9.2.8.1 pratimas. Įrašykite tinkamą galūnę.

1. Skyriaus vedėjas atstovauja savo skyri___ visose įstaigose ir įmonėse. 2. Šis neapgalvotas dokumentas gali sukelti dar didesni___ neramum___. 3. Šią melodiją groju tiems, kurie nelabai mėgsta sudėting___ melodij___. 4. Tikslu žinojimas patį darbą daro lengvesn___. 5. Sulaikyti kontrabandininkai dėl to turi didel___ materialin___ nuostol___. 6. Paslaptingumo, didingumo bruož___ mitas įgavo dar pirmąją kartą visuomenėje. 7. Vis___ kaimyn___ apvaikščiau, bet niekas negalėjo paskolinti dviračio. 8. Pasak jo, sambūrio tikslas surasti sąžining___ žmon___, galinč___ dalyvauti valstybės valdyme. 9. Visi rinkosi į salę paminėti Nepriklausomybės dien___. 10. Prasidėjus antrajam kėliniui, rungtyn___ liko stebėti vos pusė žiūrovų. 11. Studijos tame centre man paliko malon___ prisiminim___. 12. Seime priimti įstatymai turi atitikti mūsų valstybės Konstitucij___. 13. Reikėjo tau apsimesti serganč___. 14. Nevykdam šių reikalavimų, neįmanoma įgyvendinti idealių darbo metodų, optimizuoti darbo operacijų laik___. 15. Tokiu būdu kiekvienas darbininkas tampa pavald___ aštuoniems, siaurai specializuotiems viršininkams.

*9.2.8.2 pratimas. Raskite netaisyklingus sakinius ir juos pataisykite.

1. Pagrindė itin svarbus ir įstatymų užfiksuotas politinio neutralumo principas. 2. Aikštėn iškilo kelios sąlygos, kurių privalu besąlygiškai laikytis. 3. Valstybės draudimo priežiūros tarnybai nesuteikta teisė aiškinti draudimo sutarties sąlygų. 4. Visumoje teisėtvarkos pažeidimų yra labai daug. 5. Tyrinėtojas ypač akcentuoja būtinumą, formuojant struktūrą, nesusieti joje numatomas pareigybes, padalinius su konkrečiais asmenimis, kurie galbūt galėtų užimti šias pareigas. 6. Trijų dienų bėgyje A. M. turėjo parašyti prašymą dėl priėmimo į darbą. 7. Beje, rūpestis „Mažeikių naftos“ sėkme turėtų būti ilgalaikis. 8. Atvyko komisija apžiūrėti namelį ir tada spręs jo statybos teisėtumo klausimus. 9. Turėdami gerų specialistų, naudodami tinkamą įrangą, kokybiškas medžiagas ir žaliavas, jie pirmieji Lietuvoje gamina šias prekes. 10. Jie turi teisę penkių dienų eigoje apskūsti teismo nutartį aukštesniam teismui. 11. Visose

valstybėse, pradedant senaisiais laikais, armijos vaidino išskirtinį vaidmenį, o jų organizavimui ir valdymui buvo skiriamas didelis dėmesys. 12. Buvo imtasi priemonių, ko pasėkoje reikalai pasikeitė. 13. Suprantu Jūsų rūpestį smulkaus verslo likimu. 14. To išdavoje lengvai gali kilti gaisras. 15. Vairuotojo aplaidumo rezultate.

9.2.8.3 pratimas. Raskite netaisyklingus sakinius ir juos pataisykite.

1. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja apsvarstė daugelį klausimų, tame tarpe ir taikos buvusioje Jugoslavijoje problemą. 2. Šią savaitę keliai buvo slidūs, ko pasėkoje įvyko daug avarijų. 3. Visos bėdos slypi menkuose kelių tarnybos pajėgumuose. 4. Paaiškind, kame pasireiškia jo nemokšišumas. 5. Bylos tyrimo eigoje buvo gauta naujų įrodymų. 6. Ši žaliava pagrinde yra gabenama keltu. 7. Mumyse dar likę labai daug mąstymo stereotipų. 8. Modemai gaminami staliniame ir kišeni-niame variantuose. 9. Nesirūpinkite, visi klausimai bus apsvarstyti labai aukštame lygyje. 10. Mokyklos statybai buvo paskirta 3 mln. Lt, tame skaičiuje 2 mln. Lt statybos ir montavimo darbams. 11. Pateikiamas apskrities pavaldume esančių globos įstaigų sąrašas. 12. Bet vis dėlto vietiniai valymo įrenginiai negali pilnumoje tenkinti visus poreikius. 13. Bėda tame, kad jam trūksta ir gabumų, ir darbštumo. 14. Mokslininkas nurodo, kad vadovas negali tiesiogiai kontroliuoti daugiau kaip penkių – šešių pavaldinių veiklą. 15. Visokiais būdais, tame tarpe ir televizijos reportažais, bandžiau užkirsti kelią nelaimėms.

9.2.8.4 pratimas. Raskite netaisyklingus sakinius ir juos pataisykite.

1. Aplinkoje vykstantys procesai vienaip ar kitaip įtakoja jų veiklą, ko pasėkoje iš dalies keičiasi ir kai kurie organizacijos vidinio funkcionavimo principai. 2. Reikia pripažinti, kad Antrajame pasauliniame kare Raudonoji armija buvo apgailėtina stovyje. 3. Kompromisas – kai abi besitariančios pusės daro nuolaidas ir susitaria. 4. Prašau palikti mane ramybėje, aš dabar ne nuotaikoje. 5. Šis nutarimas turbūt bus galioje iki einamųjų metų pabaigos. 6. Visi buvo šventiškos nuotaikos, o tai labai trukdė dirbti. 7. Skaitykloje yra 52 darbo vietos, tame tarpe 8 kompiuterizuotos. 8. Noras, kad organizacija padarytų žmogų laimingą, yra nena-

tūralus, kurti laimę – ne organizacijos reikalas; jos funkcija – atlikti savo vaidmenį šios laimės kūrime. 9. Bėda ta, kad visos Lietuvos šilumos įmonės pagrinde vartoja gamtines dujas. 10. To pasekmėje komunistinė vyriausybė šalyje buvo nuversta. 11. Netrukdyk, dabar aš ne nuotaikoj. 12. Knygoje autorius nenagrinėja įvairių lygių vadovų žinių turinio klausimus ir tai yra šioks toks trūkumas. 13. Organizacijų vadovams be reikalingų žinių ir patyrimo dar reikia turėti sugebėjimų dirbti būtent vadovo darbą, kitaip tariant, turėti vadovo talentą.

9.3. Savitos prielinksnių ir polinksnių konstrukcijos

9.3.1. Prielinksnių konstrukcijos.

9.3.2. Polinksnių konstrukcijos.

9.3.3. Prielinksnių ir polinksnių kartojimo pratimai.

Prielinksniai, kaip aišku iš pavadinimo, tai tarnybiniai žodžiai, kurie eina prieš linksnį ir rodo linksniuojamo žodžio ryšį su kitais žodžiais. Kaip žinome, lietuvių kalboje prielinksnių yra nedaug, jie vartojami su trim linksniais: kilmininku, galininku, įnagininku. Čia bus aptariami ne visi prielinksniai, o tik tie, kuriuos vartojant administracinio (teisės ir valdymo) ir mokslinio stiliaus tekstuose padaroma klaidų.

9.3.1. Prielinksnių konstrukcijos

Ant

Vartojamas su kilmininko linksniu. Taisyklingai vartojamas prielinksnis **ant** rodo:

vieta kaip paviršių, kur kas nors yra, vyksta, ar į kurią veiksmas dar tik krypsta, pvz.:

Uždėk antspaudą ant šių dokumentų. Surask minėtuosius dokumentus ir padėk ant mano stalo. Kabinete ant sienos kabo smulkus Vilniaus žemėlapis.

veiksmo atlikimo būdą, bet šiuo atveju visada galima įžiūrėti tam tikrą vietos ar paviršiaus reikšmę, pvz.:

Ką išmoksi, to ant pečių nenešiosi.

objektą, į kurį nukreiptas veiksmas, pvz.:

Dėl neatliktų užduočių dėstytojas labai supyko ant studentų. Jis griežia dantį ant kaimynų. Pavargęs niršta ant viso pasaulio.

Tai ir visi taisyklingi prielinksnio *ant* vartojimo atvejai.

Kitomis reikšmėmis jo vartoti nedera, nes tos reikšmės bus arba tarminės, arba nevykusiai išverstos iš slavų kalbų.

Taigi šiuo prielinksniu negalime reikšti veiksmo priemonės, nesusijusios su vieta. Pvz.:

Sakėsi, tuo metu dirbęs ant dviejų kompiuterių (= dviem kompiuteriais).

Taip pat *ant* nevartotinas laiko, būdo, tikslo, priežasties aplinkybėms reikšti tokiuose junginiuose:

ant biuletenio: Pasitarimo nebus, viršininkas ant biuletenio (= turi nedarbingumo lapelį, biuletenį, pažymėjimą, serga).

ant išsimokėjimo: Namas buvo pirktas ant išsimokėjimo (= išsimokėtinai).

ant kelionės: Ar skyrė pinigų ant kelionės (= kelionei).

ant kelių dienų (mėnesių, metų): Atsiskaitymą atidėjo ant kitų metų (= kitiems metams).

*ant kelių etatų: Jau metai, kaip ji dirba ant dviejų etatų (= **dviem etatais, turi du etatus**).*

*ant kelių litų: Čekis buvo išrašytas ant šimto litų (= **Buvo išrašytas šimto litų čekis**). Kanceliarinių prekių paskyrė tik ant penkiasdešimt litų (= **už penkiasdešimt litų**). Parduotuvėje jį apskaičiavo ant trijų litų (= **trim litais**).*

*ant keršto: Manau, kad pareigūnas taip bus pasielgęs ant keršto (= **iš keršto, keršdamas**).*

*ant kiek: Bendrovės direktorius negalėjo paaiškinti ant kiek (= **kiek**) išaugo paslaugų kainos per pirmąjį pusmetį. Šiandien niekas negali pasakyti, ant kiek (= **kaip, ar, kiek**) liberalai laikysis valstiečiams duotų pažadų.*

*ant kiemo vardo: Namas buvo užrašytas ant žmonos vardo (= **žmonos vardu**).*

*ant sąskaitos: Jų visi pinigai buvo padėti ant sąskaitos (= **į sąskaitą, į banką**).*

*ant rytojaus (ant pietų, ... ant vakaro): Ant rytojaus (= **Kitą dieną**) nutarimas buvo pakeistas. Teigė, kad iš Lietuvos išvažiuoja ant visados (= **visam laikui, visai**).*

Prielinksnis *ant* nevartojamas veiksmo objektui reikšti su veiksmoždziais keisti, mainyti. Pvz.:

*Reformos metu šimtą rublių keitė ant vieno lito (= **į vieną litą**). Susitarė keisti butą ant mažesnio (= **į mažesnį**). Kas mainys knygą ant užrašų (= **į užrašus**).*

Šis prielinksnis nevartojamas objektui reikšti su būdvardžiais gabus, godus, šykštus, turtingas. Pvz.:

*Pasak kaimynų, jaunuolis buvęs gabus ant muzikos (= **muzikai**). Jei turtingas ant pinigų (= **pinigų; Jei turi pinigų**), paskolink.*

Sakytinėje kalboje, nusakant kieno nors matmenis, labai dažnai pasakomas prielinksnis *ant*, kurį reikia keisti prielinksniais *iš*, *su*, arba net jungtuku *ir*. Pvz.:

Prie dokumentų reikia pridėti tris nuotraukas, kurių dydis 3 cm ant (iš, su, ir) 4 cm.

Panašių netaisyklingų junginių yra pavartojama labai daug, tačiau iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad jie lengvai pastebimi ir nesunkiai pataisomi.

***9.3.1.1 pratimas.** Atskliauskite. Kur tinka, pavartokite prielinksnį *ant*.

1. Parodyk, kokiomis gatvėmis reikės važiuoti (miestas, planas).
2. Tiek pavargau, kad nepastovėjau (kojos).
3. Keičiant pasą, reikia trijų nuotraukų, kurių matmenys (3x4).
4. Jis vis griežė dantį (kaimynas).
5. Nesušnekėjome, bet daug ką susirodėme (pirštai).
6. Kas atsitiko, ko bariesi (studentai)?
7. Automobilis apdraustas (tūkstantis) litų.
8. (Kiek) vienas brolis protingas, tai (tiek) kitas kvailas.
9. Nesirūpink per daug, baigsi daryti (rytojus).
10. Paskui apšivertė (kitas šonas) ir užmigo.
11. Čia (tiek) logiška, kad nėra ką svarstyti.
12. Vaikai prastypčiojo pro miegantįjį (pirštų galai).
13. (Jis) dėstytojas neturi akies.
14. Nesusivaldė ir užrikęs (bendradarbis) puolė versti viską aukštyn kojom.

Apart

Šis prielinksnis per lenkų kalbą yra atklydęs iš prancūzų kalbos (*a part*) ir mūsų valdininkų vartojamas su kilmininko linksniu. Jį visais atvejais reikia keisti savais prielinksniais *be*, *išskyrus*. Pvz.:

Apart to (= Be to; Išskyrus tai), kas išdėstyta Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse, dar reikia perskaityti ir šią knygą. Apart pagrindinės bausmės (= be pagrindinės bausmės, išskyrus pagrindinę bausmę), kaltininkui gali būti paskirta ir papildoma bausmė. Apart (= Be) garbės rašto, jis gavo ir vertingą dovaną.

Apie

Vartojamas su galininko linksniu. Taisyklingai pavartotas šis prielinksnis reiškia:

vieta, aplink kurią ar ties kuria kas vyksta ar daroma, pvz.:
Apie Marijampolę derlingos žemės. Lenktyniavom, kuris greičiau apibėgs apie aikštelę.

apytikrį laiką, pvz.:
*Tikimasi, kad šį klausimą svarstys tik apie kovo mėnesį.
 Manoma, kad bendrovėje gaisras kilo apie vidurnaktį.*

apytikrį kiekį, pvz.:
Pasitarime dalyvavo apie dvidešimt darbuotojų. Ignalinos atominės elektrinės vieno reaktoriaus uždarymas kainuos apie 12 mlrd. litų. Suskaičiavus nustatyta, kad pagrobta apie 2,5 tūkst. litų.

objektą, apie kurį kalbama, pranešama, žinoma ir pan., pvz.:
Gyventojų surašymo lape turi būti tiksliai užfiksuota darbovietė, kad būtų galima spręsti apie ekonominę veiklą. Susitikime buvo kalbėta apie Europolo ir Lietuvos policijos bendradarbiavimą. Sužinojęs apie turtingą fondą, P. J. kreipėsi į jį. Įstatymo projekte nėra žodžio apie išskirtinę nusikaltėlių kategoriją – itin pavojingus recidyvistus. Gavau stulbinamos informacijos apie savo kaimyną.

Prielinksnis *apie* nevartotinas su veiksmažodžiais: *liudyti, priminti, rodyti, skelbti, paminėti, pažymėti, rodyti* ir pan., kurie reikalauja tiesioginio papildinio. Pvz.:

Apie tai (= Tai) vakar pareiškė Rusijos Federacijos energetikos ministras. Kodėl tau kasdien reikia priminti apie tavo pareigas (= tavo pareigas). Posėdžio pirmininkas

pažymėjo apie būtinumą (= **būtinumą**) skatinti ūkininkus.

Taip pat prielinksnis *apie* nevertotinas su kai kuriais sangražiniais veiksmažodžiais: *domėtis, rūpintis, skųstis, įsitikinti, susipažinti* ir pan. Pvz.:

Apie reformas eigą (= **Su reformas eiga**) turite susipažinti kiekvienas asmeniškai. *Apie mūsų įtarimų pagrįstumą* (= **Mūsų įtarimų pagrįstumu**) galime įsitikinti, peržiūrėję filmuotą medžiagą.

Šis prielinksnis nevertotinas daikto (dalyko) požymiui nuskaidyti su tam tikrais daiktavardžiais, pvz.: *ginčas apie, skundas apie, statistika apie, suvestinė apie* ir pan.. Pvz.:

Argi laikraštyje buvo skelbta suvestinė apie nemokias bendroves (= **nemokių bendrovių suvestinė**)? *Prasidėję ginčai apie mokslo ir švietimo reformą* (= **dėl ... reformos**), *rodos, niekad nesibaigs. Valstybės kontrolė neretai gauna skundų apie laiku nesumokamus atlyginimus* (= **dėl laiku nesumokėtų atlyginimų**).

Su veiksmažodiniais daiktavardžiais *įstatymas, nutarimas, sprendimas, sutartis, derybos, pasitarimas* ir pan. taip pat vertotinas ne prielinksnis *apie*, bet prielinksnio *dėl* konstrukcijos. Pvz.:

Priėmė nutarimą apie nuolatinės komisijos sudarymą (= **dėl ... sudarymo**). *Įsigaliojo įstatymas apie statybas* (= **dėl statybų**) *pajūrio zonoje. Vakar prasidėjo derybos apie bendradarbiavimą* (= **dėl bendradarbiavimo**).

Neretai pasitaiko panašių konstrukcijų, kai *apie* irgi netaisyklingai pavartotas vietoj prielinksnio *dėl*. Pvz.:

Gautas dar vienas skundas apie to darbuotojo elgesį (= **dėl ... elgesio**). *Tada buvo pareikšta įdomių nuomonių apie Lietuvos siekį* (= **dėl Lietuvos siekio**) *tapti NATO nare. Kilo diskusija apie pranešimo turinį* (= **dėl pranešimo turinio**).

Kartais prielinksnis *apie* netaisyklingai vartojamas vietoj prielinksnio *su*. Pvz.:

Apie Mykolo Romerio veiklą (= Su Mykolo Romerio veikla) dėstytojas supažindino studentus.

Reikėtų įsidėmėti, kad dokumentų antraštėse (virš dokumento teksto) taip pat nevartotinas prielinksnis *apie*, o antraštę reikia pradėti prielinksniu *dėl*, pvz.:

Dėl darbo vizito dienomis; Dėl Vilniaus m. gatvių būklės; Dėl tvarkos pasienio poste.

***9.3.1.2 pratimas.** Atskliauskite. Kur tinka, pavartokite prielinksnius *apie*, *aplink*, *dėl*.

1. Įmonės atstovai turėjo išsamią informaciją (šie klausimai). 2. Man rodos, kad ta statistika (automobilis, vagystė) nėra tiksli. 3. (Tas nelaimingas atsitikimas) galvojau kelias dienas. 4. Apibėk (stadionas) tris ratus. 5. Aš visai (jie) negalvoju. 6. Važiuok (miestas), nes tiesiai važiuodamas pakliūsi į didžiulę mašinų spūstį. 7. Jis nuo pat vaikysies svajojo keliauti (pasaulis). 8. (Aš) stovėjo nepažįstami žmonės. 9. (Baigiamojo darbo vertinimas) dėstytojai pradėjo ginčytis. 10. Matyt, turėsiu pasiaiškinti (šio įvykio tyrimas). 11. (Namas) augo nuostabus gėlynas. 12. Vakar dėstytojas papasakojo (šio žymaus teisininko) biografiją. 13. (Jis) man neprimink, nieko nenoriu girdėti. 14. Ar tu kiek nors išmanai (eismo taisyklės)?

Dėl

Šis prielinksnis vartojamas su kilmininku. Jam būdinga plati **priežasties** reikšmė, kartais įgaunanti tikslo ar nuolaidos atspalvį. Pvz.:

Reikia įvertinti, dėl ko susidarė savivaldybių skolos per pastaruosius trejus metus. Prašyčiau mane atleisti iš einamų pareigų dėl pablogėjusios sveikatos. Dėl to tarp šalių kyla ginčų ir mes turime imtis atitinkamų priemonių. Buvusiam šalies policijos

vadovui teks bylinėtis **dėl pinigų**. **Dėl to** pareigūnui buvo iškelta drausminė byla, jis atleistas iš pareigų.

Taisyklingai vartojamas *dėl* nusako **objekto** turinį ir su juo susijusius dalykus. Pvz.:

Tartasi dėl nutarimo projekto, bet nesusitarta. Vakar ministras pasirašė pažymą, kurioje pateiktos išvados dėl departamento vadovo tarnybinio tikrinimo. Vilniaus apygardos administracinis teismas patenkino V. R. skundą dėl grąžinimo į darbą. Šaltinių teigimu, A. S. sulaukė nemažai priekaištų dėl savo darbo.

Kaip jau minėta prielinksnio *apie* skyrelyje, su prielinksniu *dėl* sudaromos tvarkomųjų dokumentų ir raštų antraštės. Pvz.:

Dėl premijų skyrimo; Dėl valstybinės kalbos vartojimo.

Taip pat su šiuo prielinksniu dažnai formuluojami ir darbotvarkės punktai. Pvz.:

Posėdžio darbotvarkė:

1. *Dėl išlaidų transportui.*
2. *Dėl drausmės pažeidimų.*
3. *Dėl naujų teisės aktų įsigaliojimo.*

Tačiau su tam tikrais veiksmažodžiais (*mirti, atsakyti, atsiskaityti, pretenduoti, reaguoti* ir pan.) *dėl* konstrukcijos visgi netinka objekto turiniui reikšti. Pvz.:

Jam teks atsakyti dėl iššvaistytų įmonės lėšų (= už iššvaistytas... lėšas). Bendrovės vadovas atsiskaitė dėl savo veiklos (= už ... veiklą). Avarijos kaltininkas mirė dėl smegenų sutrenkimo (= nuo sutrenkimo). Jie yra realiai pretenduojantys dėl pasaulio čempiono vardo (= į ... vardą).

Lietuvių kalboje daugelis prielinksnio *dėl* vartojimo klaidų yra atsiradusios dėl rusų kalbos prielinksnio *для* vertimo prie-

linksniu *dėl*. Iš tiesų mūsų *dėl* atitinka rusų kalbos prielinksnius *паду, из-за*. Pvz.:

Dokumentai dėl prijungimo prie bylos (= įsegti į bylą, įdėti į bylą). Asociacijos vadovai rūpinosi dėl savo organizacijų santykinės padėties (= savo organizacijų santykinė padėtimi) automobilių rinkoje. Duos automobilį dėl nepilnamečių aplankymo (= nepilnamečiams aplankyti). Skyrė pinigų dėl mokyklos statybos (= mokyklai statyti).

Valdininkų ir teisininkų kalboje gana dažni tokie posakiai: ***Dėl pasakyto*** posėdis nutraukiamas; ***Dėl nurodyto*** ieškinys atmetamas; ***Dėl paminėto*** sutartis nepasirašyta ir pan. Šią ne tik prielinksnio *dėl*, bet ir vyriškosios giminės dalyvio kilmininko klaidą reikėtų taisyti taip: *Dėl pasakytų (nurodytų, paminėtų) motyvų (priežasčių); remiantis tuo, kas pasakyta (nurodyta); remiantis pateikta medžiaga (teiginiais, motyvais faktais).*

***9.3.1.3 pratimas.** Raskite netaisyklingai pavartotas prielinksnio *dėl* konstrukcijas ir jas pataisykite.

1. Per praėjusius metus visose ministerijose dėl aplaidumo ar blogo pareigų vykdymo nebuvo atleistas nė vienas darbuotojas. 2. Suvažiavime partijos vadovybė atsiskaitė apie savo veiklos. 3. Padavė į teismą dėl žalos atlyginimo. 4. Liudytojas nedalyvavo teismo posėdyje dėl ligos. 5. Nustatyta, kad įtariamasis areštiniėje mirė dėl smegenų sutrenkimo. 6. Pagirtinas vadovo rūpinimasis dėl savo darbuotojų darbo sąlygų. 7. Kova dėl Akcizų įstatymo dar nesibaigė. 8. Abejojant dėl konkrečios informacijos suteikimo, paprastai nustatoma, kokia institucija ar konkretus pareigūnas sprendžia šį klausimą. 9. Teismas nusprendė, kad bendrovė turės atsakyti dėl padarytų nuostolių. 10. Pažadėjo, kad socialinei darbuotojai duos automobilį dėl vaikų lankymo. 11. Savivaldybė skyrė pinigų dėl gyvenamųjų namų renovacijos. 12. Vakar jie pasirašė sutartį apie buto nuomą. 13. Skirti 2 mln. litų mokyklos statybai.

I

Prielinksnis **į** vartojamas su galininku. Taisyklingai vartojama prielinksnio **į** konstrukcija dažniausiai reiškia:

vieta, į kurios vidų kas patenka, ar kurios link krypsta veiksmas, pvz.:

Jis skubiai įėjo į posėdžių salę. Piketuotojai mėgino užtvirti kelią merei V. S. į miesto savivaldybę. Pranešė, kad į avarijos vietą išskubėjo policijos automobilis.

kartais **apytikrį laiką** ir **objektą**, į kurią krypsta veiksmas, pvz.:

Į metų pabaigą įmonės finansinė padėtis pagerėjo. Pažymoje siūloma kreiptis į Valstybinę mokesčių inspekciją. Kreipkitės į departamento direktorių. Į šį jūsų klausimą aš negaliu atsakyti. Teismas jį gražino į ankstesnes pareigas. Patenkinu prašymą, atsižvelgdamas į Vilniaus universiteto Teisės fakulteto raštą.

veikimo būdą ir pan., pvz.:

Visus asmenis, pateikusius prašymus, surašė į eilę. Jis iškeltas kandidatu į savivaldybės tarybą.

Matyt, pats dažniausias **į** netaisyklingo vartojimo atvejis – kai šiuo prielinksniu su linksniu reiškiamas laikas. Pvz.:

Ataskaita rašoma du kartus į (= per) metus. Vadinasi, vidutiniškai aptarnaujamas vienas skambutis į (= per) minutę. Kiek gauta pajamų į (= per) mėnesį.

Taip pat prielinksnis **į** nevertotinas junginiuose su tam tikrais veiksmazodžiais ar apstabarejusiais posakiais:

atsiliepti į (reikšme 'turėti poveikį į'): Bloga darbo drausmė atsiliepia į produktyvumą (= produktyvumui). Bet,

kaip minėta, *atsiliepti į* galima atsišaukimo, reagavimo reikšme, pvz.: *atsiliepė į prašymą, į raštą*.

daryti (turėti) įtaką (poveikį, spaudimą) į: Vadovas turėjo nemenką įtaką į pavaldinių elgesį (= elgesiui). Jie daro įtaką į tyrimo eigą (= tyrimo eigai).

įprasti į: Tas valdininkas buvo įpratęs į lengvą gyvenimą (= prie lengvo gyvenimo, lengvai gyventi).

nurodyti į: Nurodoma į nepakankamą kontrolę... (= Nurodoma, kad nepakankamai kontroliuojama...).

pristatyti į: Pažyma duota pristatyti į Socialinio draudimo skyrių (= Socialinio draudimo skyriui).

skirti dėmesį (dėmesio) į: Skirkite daugiau dėmesio į įstatymų vykdymo kontrolę (= kontrolei).

remtis į ką (reikšme 'imti pagrindu'): Pranešime teigiama, kad remiantis į Bankroto įstatymą (= Bankroto įstatymu) buvo paskelbtas įmonės bankrotas.

veikti (paveikti) į: Tokios karštos diskusijos veikia į įstatymų leidėjus (= įstatymų leidėjus). Palankus vertinimas teigiamai veikia į darbuotojo savimoneį (= darbuotojo savimoneį).

***9.3.1.4 pratimas.** Raskite, kuriuose sakiniuose prielinksnis į pavartotas netaisyklingai, ir juos pataisykite.

1. Dėl švaros ir tvarkymo taisyklių pažeidimų į administracinę atsakomybę patraukti 57 asmenys. 2. Vanduo sušalo į ledą. 3. Jeigu toks nusikaltimas padaromas du kartus į metus, tai valstybė patiria didelių nuostolių. 4. Spyriau į kamuolį basa koja ir susižeidžiau pirštą. 5. Žiūrėk, į

ką jis pavirto. 6. S. S. alkoholinius gėrimus vartodavo vieną kartą į savaitę, o kartais ir nė sykio. 7. Tik į vakarą nurimo vėjas. 8. Arklys netikėtai spyrė į žmogų ir jį sužeidė. 9. Lėktuvas maršrutu Vilnius–Hamburgas skrenda du kartus savaitėje. 10. Psichotropinės medžiagos labai neigiamai veikia į žmogaus organizmą. 11. Nemėgstu, kai į akis meluoja. 12. Laikraštis eina tris kartus į savaitę. 13. Nuvažiavus apie 200 metrų reikia pasukti į dešinę. 14. Tą pačią dieną reichskomisaras atsišaukime į gyventojus oficialiai paskelbė apie vokiečių civilinės valdžios įvedimą Lietuvoje.

Iki (ligi)

Šis prielinksnis vartojamas su kilmininko linksniu ir reiškia:

vieta, iki kurios judama, iki kurios kas nors plinta, pvz.:

*Važiuoti **iki** valstybės **sienos** liko apie dešimt kilometrų. Pakilęs vanduo užliejo gatvės važiuojamąją dalį **iki** pat **šaligatvių**.*

laiką, iki kurio kas vyksta, atsitinka, pvz.:

*Sutartis galioja tik **iki** birželio 30 **dienos**. **Iki** įmonės **privatizavimo** liko tik kelios dienos, o reikalingi dokumentai dar nesutvarkyti.*

reiškinio (veiksmo) **kiekį, kiekio ribą**, pvz.:

*Kompanijoje dirba 1300 žmonių, o jos metinė apyvarta siekia **iki** 620 mln. JAV **dolerių**. Tikimasi, kad šiais metais bendrovė eksportuos **iki** 75 **procentų** savo produkcijos.*

veiksmo atlikimo **būdą** (ypač šnekamojoje kalboje), pvz.:

*Tų įtampų visada būdavo, nes mes neturėjome ir neturime lengvo kelio **iki galo** normalizuoti santykių su Rusija. Paskutinis sandoris pasirodė nesąs **iki galo** švarus.*

Tačiau beasmeniuose sakiniuose kartais pasitaikanti *iki* konstrukcija neigiamam būviui reikšti yra netaisyklinga. Pvz.:

*Kai paaiškėjo visos sandorio aplinkybės, jiems buvo ne iki juokų (= **ne juokai, visai prastai, blogai**). Prieš tokio masto auditą mums ne iki linksmybių (= **ne linksmybės rūpi**).*

Iš

Taisyklingai vartojamas prielinksnis **iš** dažniausiai reiškia:

vieta, iš kurios kyla veiksmas, pvz.:

*Iš **Briuselio** grįžęs pareigūnas atsisakė kalbėti su žurnalistais. Britų policininkas išvyko iš **Vilniaus**, nesumokėjęs jam teismo skirtos administracinės baudos.*

Tokiai vietai reikšmei artima kilmės reikšmė, pvz.:

*Jis kilęs iš **Žemaitijos**, iš senos bajorų **giminės**.*

laiką, nuo kurio prasideda veiksmas, pvz.:

*Reikalingus dokumentus parenk iš **anksto**. Iš **vakaro** abu susitarė, kad tvirtai laikysis savo žodžių.*

objektą, į kurį krypsta veiksmas, pvz.:

*Iš šių **derybų** abi šalys tikisi labai daug. Pagrobtas vilkikas buvo rastas garaže, kuri iš vieno kaimo **gyventojų** nuomojo A. S.*

Šiai reikšmei artima daikto medžiagos reikšmė, pvz.:

*Rasti papuošalai buvo iš brangiųjų **metalu**. Namą statė iš **bal-
tų plytų**.*

veiksmo atlikimo **būdą** (dažniausiai suprieveiksmėjusios konstrukcijos), pvz.:

*Konkursą teko organizuoti iš **naujo**. To įvykio tyrimas vyksta iš **lėto**.*

priežastį, kai prielinksnis **iš** vartojamas su abstrakčios reikšmės daiktavardžiais, pvz.:

Jis tvirtino, kad narkotikus pradėjęs vartoti iš sielvarto. Taip pasielgė iš neapykantos.

Kitomis reikšmėmis šis prielinksnis nevertotinas: juo negalima reikšti dokumento, įstatymo, nutarimo ar šiaip kokio nors rašto požymio, kai tas požymis susijęs su dokumento parašymo laiku. Pvz.:

Reikia remtis posėdžio protokolu iš šių metų sausio 15 dienos (= šių metų sausio 15 dienos posėdžio protokolu). Vadvaukitės ne senosiomis taisyklėmis, o tomis, kurios iš praėjusių metų (= o praėjusių metų taisyklėmis).

Taip pat prielinksnis iš netinka konstrukcijose:

iš kieno iniciatyvos: Visos naujovės atsirado ne iš savivaldybės iniciatyvos (= savivaldybės iniciatyva). Egzaminas į kitą dieną buvo nukeltas iš studentų iniciatyvos (= studentų iniciatyva).

iš kieno (kokio) taško vertinant (žiūrint): Vertinant iš eurointegracijos taško (= Eurointegracijos požiūriu) minėtą iniciatyvą būtina palaikyti. Iš mano taško žiūrint (= Mano manymu, mano nuomone, man rodos), tas darbas išvis neatitinka tokiems darbams keliamų reikalavimų.

iš einant iš (reikšme 'pagal, atsižvelgiant'): Iš einant iš problemos sudėtingumo, jos tyrimui (= Įvertinus problemos sudėtingumą, jai tirti; Kadangi problema sudėtinga, jai tirti) teks sudaryti specialią komisiją. Iš einant iš programos apimties (= Pagal programą, kaip matyti iš programos, atsižvelgiant į programą), studentų savarankiškam darbui skiriama 40 val.

Veiksmo atlikėjui nusakyti nevertojama verstinė konstrukcija iš (kieno/kokios) pusės. Pvz.:

*Tuo klausimu iš administracijos pusės (= **administracijos**) nurodymų negauta. Iš valdžios pusės buvo imtasi (= **Valdžia ėmėsi**) adekvačių priemonių.*

Panašiais atvejais, kai nėra žodžio *pusės*, iš konstrukcijos taip pat geriau vengti. Pvz.:

*Pastabų iš redaktorių (– **Redaktorių pastabų**) dar negauta. Savivaldybė daug priekaištų iš mokytojų (– **mokytojų priekaištų**) gavo dėl vėluojančių atlyginimų.*

Nuo

Su kilmininko linksniu vartojamas prielinksnis **nuo** turi daug reikšmių, tačiau administracinio stiliaus sakiniuose šis prielinksnis dažniausiai rodo:

priežastį, pvz.:

*Priklausomai **nuo** vietos **sąlygų** ir **papročių**, savivaldos teisė kartais būdavo keičiama ir įgaudavo naujų pavadinimų. **Nuo vėtros** daugiausia nukentėjo pajūrio gyventojai. Pranešime teigiama, kad žmogus mirė **nuo apsinuodijimo** dūmais. Akys vargsta **nuo kompiuterio**.*

vieta, pvz.:

*Tik paryčiu, nurimus uraganui, pavyko laivą, nutempti **nuo seklumos**. **Nuo kalvos** buvo gerai matyti vandens užlieti plotai. Šis žodis kirtį turi antrame skiemenyje **nuo galo**.*

laiką, pvz.:

*1992 m. priėmus Konstituciją, savivaldybės tarybos narių įgaliojimų laikas **nuo** penkerių **metų** sumažintas iki dvejų. **Nuo šiol** Jūs esate išankstinio mokėjimo paslaugos „Labas“ vartotojas. Vyriausybės įstatymas reikalauja, kad Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų **nuo** jo **paskyrimo** pristatytų Seimui savo sudarytą Vyriausybę.*

Kartais prielinksnis **nuo** gali reikšti:

apytikrę kilmės vietą, pvz.:

*Iš tarimo matyti, kad jis kilęs **nuo Panevėžio**. Ar tik jis kilimo ne **nuo pajūrio**?*

veiksmo atlikimo būdą, pvz.:

*Tada honorarą skaičiuodavo **nuo** eilučių **skaičiaus**. Rašto darbą pradėk rašyti **nuo** eksperimentinės **dalies**.*

tikslų kiekį, pvz.:

*Šiuo atveju amortizacijos išlaidos skaičiuojamos **nuo** visos **sumos**. Susitarė atskaičiuoti po du litus **nuo** kiekvieno **šimto**.*

objektą, pvz.:

*Institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso **nuo** tos **valdžios** vietos bendroje valdžių sistemoje. Bet sudėtiniai principai **nuo** pirminių **principų** skyrėsi tuo, kad <...> faktinės Vyriausybės veiklos gėlios priklausė **nuo Seimo**.*

daikto požymį, pvz.:

*Bėglys nesuvaldė automobilio ir nuvertė šaligatvyje pastatytą didžiulį skėtį **nuo saulės**. Nupirk vaistų **nuo galvos skausmo**.*

Tačiau prielinksniu **nuo** negalima reikšti požymio, susijusio su vieta (su valstybe, su institucija ar pan.): Pvz.:

*Derybose dalyvaus ir trys atstovai **nuo Lietuvos Vyriausybės** (= **Lietuvos Vyriausybės atstovai**). Ką siūlysimė į konferenciją **nuo** (= **iš**) mūsų departamento.*

Taip pat šiuo prielinksniu nereiškiamas ir toks objektas, kuris sunaikinamas, nuvalomas nuo paviršiaus ir pan. Pvz.:

*Prasidėjus pūgai, kelininkai nespėja valyti gatvių **nuo sniego** (= **sniego nuo gatvių**). Nestovėk, nuvalyk lentą **nuo kreidos** (= **kreidą nuo lentos**).*

Pagal

Šis prielinksnis vartojamas su galininku.

Jis dažniausiai žymi **vieta**, t. y. buvimą šalia ko nors ir veiksmą išilgai ko nors: *Kelias eina **pagal**⁵⁸ valstybės **sieną**. Ginčytino sklypo riba yra **pagal** geležinkelį*. Iš šios reikšmės išsirutuliojo abstraktesnės reikšmės – pagrindo, kriterijaus. Dalykiniuose raštuose būtent ir vyrauja **pagrindo** (rėmimosi kuo nors) reikšmė ar įvairūs jos atspalviai. Pvz.:

*Atsakomybėn traukiama **pagal įstatymą**. **Pagal** strateginiam investuotojui sudarytą **grafiką** pirmame etape buvo išpirkta 60 proc. visų norimų parduoti bendrovės akcijų. **Pagal** tarpautinius apskaitos **standartus** bendrovės grynasis nuostolis siekė 117 mln. litų. Specialios paskirties dokumentai tvarkomi **pagal** jiems skirtas **instrukcijas**. Pažymėjimai išrašomi **pagal eilę**. Kompensacija mokama **pagal** gyvenamąją **vieta**. Pernai **pagal** išskolinimo mokėjimo atidėjimo **sutartį** IAE grąžinta 130 mln. litų skolos. **Pagal** projekto rengėjų numatytą **tvarką** daugiausia skolų būtų nurašyta Vilniaus savivaldybei. Rinkimai į savivaldybes **pagal** proporcinę rinkimų **sistemą** įvyko 1991 m.*

Tačiau šio prielinksnio negalima vartoti atpažinimo, identifikavimo ir išvadų darymo reikšmėmis. Pvz.:

*Asmens tapatybę pareigūnai nustato **pagal** asmens dokumentus (= iš ... dokumentų). **Pagal** tyrimus, atliktus (= **Remiantis tyrimais, atliktais**) 1999 m. birželį, LTB patikimiausiu šalies banku pavadino 30,9 proc. apklaustų gyventojų. **Pagal** tyrimų duomenis (= **Tyrimų duomenimis; Kaip rodo tyrimų duomenys**), gaisro priežastis buvo laidų trumpas jungimas. Specialistą pažinsi **pagal** darbą (= **iš darbo**). **Pagal** mokslininkus (= **Pasak mokslininkų; Kaip teigia mokslininkai**), daug lemia paveldimumas. **P a-***

⁵⁸ Tokiai vietas reikšmei nusakyti taip pat tinka ir prielinksnis *palei*.

gal 1999 m. pirmo ketvirčio Teismo antstolių kontoros proceso vykdymo ataskaitą (= **Iš ... ataskaitos matyti, kad ...; Kaip rodo ... ataskaita; Kaip matyti iš ... ataskaitos**) ataskaitinio laikotarpio pradžioje buvo 58960 vykdomųjų bylų. Pagal liudytojų pateiktus parodymus (= **Iš... pateiktų parodymų**) darome tokią išvadą. Šiandien pateiksiu ne tik rezultatų apibendrinimą pagal skirtingus fakultetus (= **atskirų fakultetų rezultatų apibendrinimą**), bet ir...

Taip pat pagal nevertotinas priežastis reikšti. Pvz.:
Pagal šį faktą (= **Dėl šio fakto**) administracinė byla nebus keliama. Pagal minėtą faktą (= **Dėl minėto fakto**) apklausti šie asmenys.

Šio prielinksnio nereikia vartoti minties šaltiniui nusakyti⁵⁹.
Pvz.:

Pagal jį (= **Jo nuomone; Jo manymu; Jo įsitikinimu; Pasak jo**), tokiems dalykams švaistyti lėšų neverta [34].

***9.3.1.5 pratimas.** Raskite prielinksnio pagal vartojimo klaidas ir jas ištaisykite.

1. Pagal šį faktą iškelta administracinė byla. 2. Pagal Muitinės departamento pateiktą statistiką kontrabanda Lietuvoje labiausiai išgalėjo 1994 metais. 3. Mašiną vairuoja pagal įgaliojimą. 4. Jo manymu, rinkimai į savivaldybes turi būti organizuojami pagal proporcinę rinkimų sistemą. 5. Tokiu būdu darbuotojas, atlikdamas tyrimą pagal tokius nusišaltimus, neretai prieina iki tam tikros ribos, už kurios stovi valdžios vyrai. 6. Pagal KAM ministro įsakymą aš vykau į Kaliningradą. 7. Pagal turimus duomenis šalyje susiformavo stiprios ekonominės grupuotės, praturtėjusios iš nusikalstamos veiklos. 8. Pagal darbą ir užmokestis. 9. Į auditoriją kviečia pagal sąrašą. 10. Į komisiją jis įeina pagal pareigas.

⁵⁹ Kai kurie autoriai šią reikšmę griežtai tauso.

11. Biudžeto skiriamos lėšos turi būti naudojamos pagal paskirtį. 12. Bet konkrečiai dirbant pagal akcija „Saugus greitis“ sulaikyta piliečių nebuvo. 13. Sustojus neutralioje zonoje, pakeičiami krovinių dokumentai, pagal kuriuos jis užmaskuojamas ir grįžta atgal į Lietuvą.

Pas

Taisyklingai su galininko linksniu vartojamas prielinksnis *pas* paprastai žymi:

vieta, pvz.:

***Pas mus** visiškai neskatinama formuoti vidurinio gyventojų sluoksnio. Buto raktai palikti **pas kaimynus**. **Pas juos** buvusi vokiška tvarka.*

veiksmo kryptį, pvz.:

*Laukiame **pas mus** atvykstančių derybininkų. Žmonės turėtų pranešti surašinėtojams, kada **pas juos** būtų patogiau ateiti. Vyksime **pas** Karaliaučiaus srities **verslininkus** tartis dėl statybų atnaujinimo.*

Dabar šio prielinksnio klaidų daroma labai daug, nes iš rusų kalbos į lietuvių kalbą sklinda netaisyklingas *pas* vartojimas turėjimo ar nuosavybės reikšme. Pvz.:

*Atlikti tyrimai rodo, kad **pas juos** dar yra (= **jie dar turi**) lėšų. **Pas** mane yra klausimas (= **Aš turiu klausimą; Noriu paklausti**). Dėl tokių nemalonumų darbe **pas** jį (= **jam**) prasidėjo nervinis šokas.*

Pas nevertotinas veiksmo adresatui žymėti su veiksmožiais *gauti, imti, įsigyti, klausti, kreiptis, pirkti, prašyti, reikalauti, skambinti, skolintis, skųstis, sužinoti, šauktis, teirautis, vogti*. Pvz.:

*Dėl atlyginimo kreipkitės **pas buhalterį** (= **į buhalterį**). Prašiau **pas viršininką** (= **viršininką, viršininko**) pagal-*

bos. Bilietus gali įsigyti pas vairuotoją (= iš vairuotojo). Paskambinkit rytoj pas mane (= man) į darbovietę. Reikalavo pas direktorių (= iš direktoriaus), kad nesumažintų atlyginimo. Skambinsiu pas juristą (= juristui) ir išsiaiškinsiu. Tvarkaraštį sužinosiu pas draugus (= iš draugų). Teiraukitės pas departamento vadovą (= departamento vadovo, departamento vadovą).

Didelė klaida, kai *pas* vartojamas santykiui su savimi nusakyti. Pvz.:

Direktorius nuėjo pas save (= į savo kabinetą). Ar vadybininkas pas save (= savo kabinete, savo darbo vietoje)?

***9.3.1.6 pratimas.** Raskite ir ištaisykite prielinksnio *pas* vartojimo klaidas.

1. Tai rodo, kad pas kai kuriuos vairuotojus yra silpni vairavimo įgūdžiai. 2. Teisininkai teigė, kad asmenų, nesusijusių nei su A. S. tardymu, nei su jos gynimu, vizitai pas ją neteisėti. 3. Aš stebėjausi iš kur pas mokytoją tokia jėga. 4. Taloną galite įsigyti pas vairuotoją. 5. Vasaros pas mus dažnai būna šaltos ir lietingos. 6. Pas tą žmogų yra valiutinių šaltinių. 7. Ačiū ponui Žukui, kad jis moka skaičiuoti pinigus, kurie yra pas mane kišenėje. 8. Atėjau prašyti pas jį pagalbos. 9. Jis teiravosi pas direktorių, ar jau patvirtintas budėjimų grafikas. 10. Turiu skambinti pas tėvus ir jiems viską pranešti. 11. Pas kaimynus talka, ir tu nueik padėti. 12. Deja, ne pas visus žmones intensyvioms treniruotėms yra valios ir laiko. 13. Pas jį ant stalo mobiliojo ryšio telefonas.

Po

Šis prielinksnis vartojamas su kilmininku, galininku, įnagininku, o keliuose sustabarėjusiuose posakiuose net su naudininku ir turi daug reikšmių. Pvz.:

Praėjusią savaitę Seimas po pateikimo nepritarė ir gražino patobulinti Vyriausybės pateiktą įstatymo projektą. Prokuro-

rai iškėlė kelias bylas *po straipsnių* spaudoje. **Po** kiekvieno **surašymo** darbuotojas privalo pasirašyti konkretų išipareigojimą. Vazinėjo **po Lietuvą** ir agitavo balsuoti už... **Po truputį** reikalai pradėjo gerėti. Įvykį jie puikiai matė, nes viskas vyko **po kaimynų langais**. Teigė, nesiruošiąs tvarkyti ūkio **po senovei**. Ten ir **po šiai dienai** tebegyvena.

Netaisyklingos *po* reikšmės dažniausiai pasitaiko jų vartojant su įnagininku vietoj prielinksnio *pagal*. Taigi šis prielinksnis nevartojamas:

su vieta nesusijusiam būdai reikšti: *Išduoda pažymėjimus po parašu* (= **pagal parašą, pasirašytinai**).

būviui reikšti: *Laikomas po peržiūra* (= **Yra peržiūrimas, saugomas**). *Laikomas po sargyba* (= **Laikomas suimtas; Sargybos saugomas**). *Yra po areštu* (= **areštuotas**). *Tada gyvenome po rusais* (= **rusų valdomi, rusų valdžioje**).

požymiui reikšti: *Dokumentai spausdinami po bendru pavadinimu* (= **bendru pavadinimu, su bendru pavadinimu**). *Studentų kolona žygiavo po spalvingomis vėliavomis* (= **su spalvingomis vėliavomis**).

Prie

Prie vartojamas su kilmininko linksniu. Lietuvių bendrinėje kalboje *prie* konstrukcijos paprastai žymi **vieta**, pvz.:

Jis ragino visus rinktis prie savivaldybės. Įėjimą saugoję apsaugos darbuotojai neleido piketuotojų prie pat durų. Minėti pastatai atsirado nuošalioje sodyboje prie ežero.

Administracinėje kalboje *prie* vartojamas su veiksmoždziais (*pridėti, priklausyti, prirašyti, pridurti, prisidėti* ir pan.), reiškiančiais dėjimą šalia ko nors ar kokį papildymą, pvz.:

Dokumentų sąrašą pridedame prie raštvedybos instrukcijos. Prie pagrindinio teksto prirašytos pastabos. Visa tai prisidėtų prie ekonomikos stiprinimo.

Prielinksninė konstrukcija *prie ko* su įstaigų ar organizacijų pavadinimais rodo netiesioginį priklausymą tai įstaigai: *Archyvų generalinė direkcija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Ryšių ir informacijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos*. Tačiau šis junginys netinka, jei toks priklausymas tiesioginis, todėl rašytina ir sakytina ne *Teisės ir personalo departamentas prie Aplinkos ministerijos*, o *Aplinkos ministerijos Teisės ir personalo departamentas*.

Kitos prielinksnio *prie* konstrukcijos, reiškiančios laiką ir turinčios kitų aplinkybių reikšmių yra taisytinės, nes paprastai būna verstinės:

prie tokių sąlygų (aplinkybių): Prie tokių sąlygų (= Tokiomis sąlygomis; Esant tokioms sąlygoms) pareigūnams labai sunku dirbti. Jis dingio prie labai keistų aplinkybių (= keistomis aplinkybėmis). Prie išvardintų aplinkybių (= Išvardytomis aplinkybėmis) teismas išnagrinėjo J. K. bylą. Prie milžiniškos kontrolės sistemos (= Nors kontrolės sistema ir milžiniška; Esant milžiniškai kontrolės sistemai), klestėte klestėjo nesąžiningumas.

prie uždaru durų: Komisijos posėdis vyksta prie uždaru durų (= už uždaru durų, yra uždaras, slaptas).

prie progos: Prie progos (= Pasitaikys progai; Kai bus proga; Gavę proga) aptarsime šiuo reikalus. Prie progos (= Gavę proga; Kai pasitaikys proga), išsiaiškinkime pajamų ir išlaidų ryšį.

prie geriausių norų: Ir prie geriausių norų (= Kad ir kaip norėčiau; Kad ir labiausiai norėdamas; Kad ir

kaip norėdamas; Kad ir geriausių norų turėdamas) dabar negaliu jums padėti. **Prie geriausių norų (= Nors ir labai bus stengiamasi,)** kitais metais Lietuvai dar nepavyks įvesti eurų.

prie ko čia aš (tu, ... jie): Prie ko čia aš (= Kuo aš čia dėtas, kaltas), kodėl mane kaltini? Jis čia ne prie ko (= Jis čia niekuo nedėtas, nekaltas; Su tuo jis neturi nieko bendra).

Sakytinėje buitinėje kalboje įmanoma tokia prielinksnio *prie* konstrukcija, nors galima pasakyti geriau:

prie caro (vokiečių) ir pan.: Prie caro (– Carui valdant; Caro laikais) Lietuvoje buvo įvestas spaudos draudimas. Prie vokiečių (– Vokiečiams valdant; Vokiečių okupacijos metais) buvo sunku, bet dar sunkiau prie rusų (– rusų okupacijos metais, rusams valdant).

***9.3.1.7 pratimas.** Raskite ir ištaisykite prielinksnio *prie* vartojimo klaidas.

1. Kaip rašoma įstatyme, narkotinėmis medžiagomis yra laikomi vaistiniai preparatai ir medžiagos, kurios priskiriamos prie tokių pagal Sveikatos apsaugos ministerijos sąrašą. 2. Girti asmenys padarė 87 sunkius nusikaltimus prie sunkinančių aplinkybių. 3. Jis turi ne tik duonos, bet ir prie duonos. 4. Kitą rytą prie VRM budėtojo priėjo įtariamojo motina ir laukė, kol ministerijos darbuotojai susirinks į darbą. 5. Prie tokio šalčio vėjai retai kada pučia. 6. Tėvas mus ragino prie knygų skaitymo. 7. Ragink svečius prie stalo. 8. Prie tokių sąlygų labai sunku dirbti. 9. Jis visą laiką buvo linkęs prie kortų. 10. Javus auginti grūdams neapsimoka; prie dabartinių kainų vieni nuostoliai. 11. Prie tinkamo darbo dienos režimo studentai nepervargsta. 12. Prašom prie kavos puodelio. 13. Archyvų generalinė direkcija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės priėmė tokį nutarimą. 14. Prie šaunamųjų ginklų priskiriami ir nupjautvamzdžiai šautuvai, pagaminti iš medžioklinių šautuvų, praradę medžioklinio šautuvo savybes.

Prieš

Pati bendriausia prielinksnio *prieš*, vartojamo su galininku, reikšmė – **pirmumas, priešingumas** vietos, laiko ir kitais atžvilgiais, pvz.:

Kokias garantijas bankui suteikė norvegų bendrovė prieš imdama paskolą? Balsuoja prieš kandidatą. Jis esąs prieš šalies jungimąsi į karinius blokus. Pagaliau išaiškėjo, kurie parlamentarai buvo prieš šalies stojimą į Europos Sąjungą. Stovi prieš teisėjus (jų akivaizdoje). Jie čia gyveno prieš dvejus metus. Prieš vėją nepapūsi. Pasielgė prieš tėvo valią. Gėda prieš draugus. Prieš namus – plati gatvė.

Tačiau *prieš* netinka priešpriešai reikšti prie veiksmazodžių *priešintis, prieštarauti* ir prie iš jų padarytų daiktavardžių, taip pat prie žodžių junginio *būti atspariam*. Pvz.:

Lietuvių tauta atkakliai priešinosi prieš pavergėjus (= pavergėjams). Prieš šį dėstytoją (= Šiam dėstytojui) nepaprieštarausi.

Prielinksnis *prieš* nevartotinas su veiksmazodžiais, reiškiančiais tam tikrus moralinius veiksmus: *nusikalsti, atsiskaityti*, bei su žodžių junginiais *jausti pareigą, kelti uždavinį*. Pvz.:

Tas, kuris nusikalto prieš tautą (= tautai), turės atsakyti. Seimo nariai turėtų atsiskaityti prieš savo rinkėjus (= savo rinkėjams). Prieš tris dienas „Lietuvos“ viešbutyje vėl buvo padarytas nusikaltimas prieš JAV pilietį (= JAV piliečiui). Gražu, kad jis jaučia pareigą prieš savo draugus (= savo draugams).

Nereikėtų prielinksnio *prieš* vartoti prie žodžių *karas, kova, kovoti*. Čia tinka prielinksnis *su*. Pvz.:

Kova prieš organizuotą nusikalstamumą (= su organizuotu nusikalstamumu) – didelis mūsų rūpestis. Tuo metu Kalnų Karabache vyko armėnų karas prieš azer-

baidžaniečius (= su azerbaidžaniečiais). Pateikė tokį visuomenės modelį, kai kiekvienas kovoja prieš savo kaimyną. (= su kaimynu).

Geriau nevertoti prielinksnio prieš su veiksmazodžiu *atsakyti*: *Politikas teigė, kad esąs pasirengęs atsakyti prieš įstatymus (– pagal įstatymus)*. O akivaizdos reikšme vartoti šią konstrukciją visiškai tinka: *Tau teks atsakyti prieš teisumą*.

***9.3.1.8 pratimas.** Raskite ir ištaisykite prielinksnio *prieš* vartojimo klaidas.

1. Prieš įstatymus visi lygūs, ar yra lygesnių? 2. Kovoiant prieš alkoholinių gėrimų kontrabandą buvo išbandytos įvairiausios priemonės. 3. Jis visada eina prieš daugumos valią. 4. 1943 m. buvo mėginta suformuoti „vietinės savisaugos“ būrius kovai prieš bolševikų partizanus, bei iš to nieko neišėjo. 5. Aspirinas ne tik skystina kraują, bet tinka ir prieš uždegimą. 6. Reikia tylėti prieš jį, kitaip nieko nebus. 7. Lomžoje lankėsi vyriausiasis prokuroras J. V. ir Nusikaltimų prieš asmenį skyriaus prokuroras T. M. 8. Policija prieš jį nusižengė tuo, kad iškvietė kaip liudytoją. 9. O prieš pensionato vadovus iškelta baudžiamoji byla pagal Valstybės kontrolės departamento atliktos revizijos rezultatus. 10. V. Bobiną nuteisė kalėti vienerius metus ir šešis mėnesius už „lietuvių partizanų organizavimą kovai prieš lenkus“. 11. Nedera tokiomis priemonėmis prieštarauti prieš tėvų norą. 12. „Užkulisų“ leidėjai ragina pradėti bylą prieš A. ir J. S. ir yra pasiruošę atsakyti prieš įstatymą.

Su

Šis prielinksnis vartojamas su įnagininko linksniu. Bendroji prielinksnio *su* reikšmė yra **buvimas kartu, drauge**, pvz.:

Drauge su Premjeru į Paryžių atvyko jį lydintys asmenys. Tikimasi kartu su kitu akcininku – Valstybės turto fondu – toliau ieškoti strateginio investuotojo. Vakar kartu su Įmonių bankroto įstatymu buvo priimtas ir Įmonių restruktūrizavimo įstatymas. Metų pabaigoje tyrimo medžiaga su pateiktomis iš-

vadomis buvo atiduota teisiškai įvertinti Generalinei prokuratūrai.

Žodžių junginyje ar sakinyje šis prielinksnis priklausomai nuo daiktavardžio, prieš kurį yra *su*, įgauna nemažai skirtingų reikšmių (veiksmo atlikimo būdo, veiksmo atlikimo priemonės, laiko, priežasties ir pan.), nors buvimo kartu ryškesnė ar blankesnė reikšmė lieka. Pvz.:

Bankrutavusios įmonės turtas pirmiausia bus panaudojamas atsiskaityti su bankais. Bendrovei buvo suteikta 59 mln. litų paskola su valstybės garantija. Tai teigė „Lietuvos energijos“ atstovė ryšiams su visuomene. Vakar V. M. sakė, kad su šia pažyma bus supažindinti visi bendrovės akcininkai. Nustatyta, kad jis niekada nebuvo susijęs su kaukazičių mafija.

Norint išvengti šio prielinksnio vartojimo klaidų, jo nereikėtų vartoti ten, kur negalima numanyti buvimo kartu atspalvio.

Įsidėmėtina, kad veiksmažodžiai: *džiaugtis, girtis, rūpintis, rengtis, vilktis, autis* ir pan. reikalauja vieno įnagininko, t.y. be prielinksnio *su*. Pvz.:

Į sesiją pasieniečiai atvyko apsirengę su uniformomis (= apsirengę uniformomis, uniformuoti). Nesigirk su savo pažymiais (= pažymiais), dar visko bus.

Netaisyklingai su pavartotas tokiuose sakiniuose:

R. V. teigė, kad šis verslas su perspektyva (= perspektyvus, turi perspektyvą). Noriu papasakoti, kas atsitiko su vienu darbuotoju (= vienam darbuotojui). Reikia baigti su tais ginčais (= tuos ginčus). Žiūrėk, kad neprasi-dėtum su skundais (= skūstis, skundų rašinėti). Pelną „Lietuvos geležinkeliai“ panaudos keliams remontuoti, todėl metus planuojama baigti su nuliniu pelnu (= todėl planuojama, kad metų pabaigoje jo ir nebus). Iki šiol didelių problemų su kariniu tranzitu (= dėl ... tranzito) nebuvo. Jie

*buvo nuteisti laisvės atėmimu dvejiems metams su turto konfiskavimu (= **konfiskuojant turtą**).*

Reikia vengti vartoti prielinksniį *su* vidiniam požymiui reikšti *su* apkonkretėjusių daiktavardžių įnagininku

*Dabar darbdaviai dažniausiai pageidauja asmenų tik su aukštuoju išsilavinimu (– **baigusių universitetus asmenų; turinčių aukštąjį išsilavinimą asmenų**). Komisariate yra tik trys žmonės su aukštuoju išsilavinimu (– **žmonės, turintys aukštąjį išsilavinimą, baigę aukštąsias mokyklas**).*

Sakytinėje kalboje prielinksnis *su* netaisyklingai vartojamas žodžių junginiuose: *prasti reikalai su, blogi popieriai su, maža (daug) naudos su* ir pan. Pvz.:

*Bendrovėje labai prasti reikalai su patalpomis (= **prasti patalpų reikalai**, o dar geriau konkrečiai pasakyti **trūksta patalpų, patalpos nesuremontuotos**). Kadangi buvo visai blogai su pinigais (= **labai trūko pinigų, neužteko pinigų**), tai buvo suteikta 59 mln. litų paskola su valstybės garantija. Buvo daug rūpesčių su transportu (= **rūpesčių dėl transporto, transporto rūpesčių**).*

***9.3.1.9 pratimas.** Raskite ir ištaisykite prielinksnio *su* vartojimo klaidas.

1. Darbdaviui pristatyta pažyma, kad A. Virkutis su sulaužyta ranka gydosis ambulatoriškai. 2. Jis su visais labai mandagiai elgiasi. 3. Subjektas – tai fizinis asmuo su nusikaltimu, sulaukęs atitinkamo amžiaus ir pakaltinamas. 4. Kokios problemos su smulkių įmonių bankrutavimu. 5. Pastaruoju metu buvo aktyviau dirbama su kontrabanda. 6. Su saule atsikėliau, bet vis tiek visko padaryti nespėjau. 7. Tarnybos galėtų keistis su jų turima operatyvine informacija pagal kompetenciją. 8. Ryšys tarp darbuotojų bus palaikomas su radijo stoties pagalba. 9. Taip buvo daroma vien su tikslu pasipelnyti. 10. 1899 m. Lietuvoje veikė 1426

įmonės su 13,2 tūkst. darbininkų. 11. Pranešame, kad autobusas išvyks su pavėlavimu. 12. Darbo ieško vaikinai su aukštesniu išsilavinimu. 13. Jis atsistojo greta su vadovu.

Ties

Taisyklingai su įnagininko linksniu vartojamas šis prielinksnis reiškia **vietą** (erdvę), pvz.: *Vienas iš tokių eismo organizavimo pakeitimų buvo atliktas Vilniaus mero iniciatyva Didžiojoje gatvėje, **ties** Rotušės **pastatu**. Buvo pasiūlyta atstatyti miesto gynybinės sienos atkarpą **ties namu** Universiteto g. 14.*

Jei vietos santykių nėra, prielinksnis *ties* nevertotinas. Pvz.: *Nevertėtų mums susikoncentruoti **ties** finansinių problemų sprendimu (= **prie ... sprendimo**). **Ties** šia sutartimi (= **Prie ... sutarties**) savivaldybės pareigūnai dar turės gerokai padirbėti. Pateikė netikėtą klausimą, **ties** kuriuo (= **dėl kurio**) dar teks pagalvoti.*

Už

Prielinksnis *už* vartojamas su kilmininko ir galininko linksniais.

Taisyklingai pavartotas su kilmininku jis reiškia **vietą, atstumą ar laiką po kokio nors tarpo, veiksmo atlikimo būdą**, pvz.: *Už biuro **durų** pasigirdo neaiškus bruzdesys. Buvo toks rūkas, kad **už poros žingsnių** nieko negalėjai matyti. Mokykla netoli, **už pusės kilometro**. Gal **už kelių dienų** tas namas ir sudegė. **Už metų** ir jis baigs mokslus. Čiupo jį **už rankų** ir tvirtai laikė. Skęstantis ir **už šiaudo** griebiasi.*

Kai šių reikšmių nėra, prielinksnis *už* nevertotinas. Pvz.: *Girtas pareigūnas išdrįso sėsti **už** (= **prie**) automobilio vairo. Sėdint **už** (= **prie**) šio automobilio vairo, į akis krinta prietai-*

*su skydelio funkcionalumas. Kas po rinkimų stos už (= **prie**) valstybės vairo?*

Taisyklingai vartojamas su galininku prielinksnis už paprastai reiškia **atlyginimą, kompensaciją, atpildą, pavadavimą**. Pvz.:

Bendrovė, norėdama sumokėti už akcijas, jas užstatė bankui ir gavo paskolą. Bet ir už tokią nakvynę reikėjo mokėti. Teismas V. R. priteisė daugiau nei 21 tūkst. litų piniginę kompensaciją už priverstines pravaikštas. Dabar aš už tave padirbėsiu. Vykdydamas savo įgaliojimus, meras atsako ir už neigalių gyventojų socialinę integraciją. Nuo neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies atleidžiami asmenys, nuteisti iki 2 metų itinai už nesunkius nusikaltimus.

Prielinksnis už su veiksmažodžiais balsuoti, būti, pasisakyti vartojamas **pritarimui reikšti**. Pvz.:

Pasisakė už tokią kodekso straipsnio pataisą. Kas pasisakote už šį kandidatą, pakelkite rankas. Beveik visi akcininkų susirinkimo dalyviai buvo už tokį nutarimą. Visi vieningai balsavo už jo kandidatūrą.

Dėl slavų kalbų įtakos prielinksnis už įsigali vietoj prielinksnio dėl su veiksmažodžiais kovoti, žūti, lenktyniauti. Su šiais veiksmažodžiais paprastai reikia dėl, nes dažniausiai nurodoma priežastis, tikslas. Pvz.:

Lietuvių tauta atkakliai kovojo už Nepriklausomybę (= dėl Nepriklausomybės). Jie žuvo už Tėvynės laisvę (= dėl ... laisvės).

Nevartotini posakiai priimti už pagrindą ir laikyti už pagrindą, nes yra verstiniai. Pvz.:

Posėdžio metu buvo siūloma šį nutarimą priimti už pagrindą (= pagrindu, kaip pagrindą). Susirinkimo dalyviai nusprendė pateiktąjį projektą laikyti už nutarimo pagrindą (= nutarimo pagrindu).

Prielinksnis už netaisyklingai pavartotas ir tokiuose sakiniuose:

*Už universiteto komandą (= **Universiteto komandoje**) startavo ir du absolventai. Už Ispanijos „Realo“ komandą (= „**Realo**“ komandoje) žaidžia ir Lietuvos krepšininkai.*

Prielinksnis už ir galininkas nevertotinas su veiksmazodžiu *atstovauti* bei atstovavimo reikšmės posakiuose. Pvz.:

*Mes tik dviese atstovavom už mūsų universitetą (= **mūsų universitetui**). Kas už jūsų departamentą (= **jūsų departamentui**) galėtų atstovauti konkurse?*

Šis prielinksnis vengtinas vartoti nusakant laiko tarpą, kuriam kas priskiriama, ir buvusiam laikui reikšti. Pvz.:

*Ataskaita už praėjusius metus (– **Praėjusių metų ataskaita**) buvo parengta netinkamai. Parašiau kontrolinius darbus už visą semestrą (– **viso semestro**). Buvo susumuoti pažangumo balai už dvejus mokslo metus (– **dvejų ... metų**).*

Reikia vengti vartoti prielinksnių už junginiuose, reiškiančiuose kiekybinius požymius. Pvz.:

*Gaisras padarė nuostolių už 10 tūkst. litų (– **10 tūkst. Lt. nuostolių**). Nustatyta, kad buvo pavogta prekių už 5 tūkst. litų (– **kurių vertė 5 tūkst. Lt**).*

Virš

Vartojamas su kilmininku. Šis prielinksnis reiškia **buvimo aukščiau ko nors** santykį, pvz.:

*Dokumento pavadinimą reikia rašyti dešinėje lapo pusėje **virš datos**. **Virš durų** pritvirtintas kabineto numeris. **Virš namo** plazda Trispalvė.*

Verstinius posakius *virš išdėstytas*, *virš pateiktas*, dažnai pasitaikančius įvairiuose tarnybiniuose raštuose, reikia keisti posakiais *aukščiau išdėstytas*, *pateiktas*. Pvz.:

Virš pateikta (= **Aukščiau pateikta**) *statistika verčia rimtai susimąstyti. Virš išdėstytos* (= **Aukščiau, anksčiau išdėstytos**) *mintys – vertos mūsų dėmesio.*

Prielinksnis *virš* netaisyklingai vartojamas nusakant reiškinių persvarą. Pvz.:

Deja, tai ir reiškė viršenybę virš išvardytų įstatymų (= **reiškė, kad tai aukščiau už ... įstatymus, aukščiau kaip (negu, nei) ... įstatymai**). *Asmeninius interesus jis stato virš visuomeninių* (= **Asmeniniai interesai jam svarbiau kaip (negu, nei) visuomeniniai; Asmeninių interesų jis paiso labiau negu visuomeninių**).

Prielinksnio *virš* geriau nevartoti kiekio ar skaičiaus viršijimo reikšme. Pvz.:

Komandiruotėje išbuvau virš mėnesio (– **daugiau kaip mėnesį, daugiau negu mėnesį, daugiau nei mėnesį**). *Vilniuje gyvena virš pusės* (– **daugiau kaip (negu, nei) pusė, per pusę**) *milijono gyventojų.*

Nereikėtų *virš* vartoti ir nusakant ypatybės viršijimą. Pvz.:

Tai virš mano jėgų (– **Tai viršija mano jėgas; Tai man per sunku**). *Tai jau virš išūlumų* (– **Tai negirdėtas išūlumas; Tai per daug išūlu; Tai daugiau nei išūlumas**).

***9.3.1.10 pratimas.** Pataisykite prielinksnių *už* ir *virš* bei kitas pastebėtas klaidas.

1. Vokietijos pilietei padarytas nuostolis už 23 500 eurų. 2. Beveik visi pasisakė už pasiūlytą kandidatų. 3. Juodas debesis pakibo virš galvos. 4. Rinkiminėse apylinkių komisijose dirba virš 900 žmonių. 5. Sta-

tistikos departamentas už 1996 metus dar neapskaičiavo šio rodiklio. 6. Rytoj aš už draugą budėsiu prie konsultacijų telefono. 7. Šiais metais iš kontrabandininkų išimta virš 5 mln. tonų spirito. 8. Siūloma šią rezoliuciją priimti už pagrindą. 9. Paskaičiuota, kad produkcijos savikaina už šiuos metus gerokai sumažėjo. 10. Tai rodo neištirtų kontrabandos bylų skaičiaus didėjimas, pvz., 1996 m. neištirta virš 50 bylų.

9.3.2. Polinksnių konstrukcijos

Kaip žinome, prielinksniai būna prieš linksnį. Tačiau yra ir prielinksnių, kurie vartojami po linksnio. Lietuvių kalboje yra tik vienas tikras polinksnis **dėka**, vartojamas po kilmininko, pvz.:

Tik rėmėjų dėka pavyko surengti konferenciją. Statybininkų dėka mokyklos priestatas bus baigtas iki rugsėjo 1-osios. Tik tėvų dėka jis galėjo baigti mokslą. Tavo dėka aš viską laiku padariau.

Polinksnio *dėka* negalima vartoti priežasčiai ir būdai nusakyti, t. y. tais atvejais, kai negalima numanyti dėkojimo reikšmės. Pvz.:

Šio pasiūlymo įgyvendinimo dėka (= Įgyvendinus šį pasiūlymą) darbas palengvėjo. Tik didelių pastangų dėka (= didelėmis pastangomis; labai stengdamiesi) tą tyrimą atliksime laiku. Biudžeto dėka yra kuriami (= Biudžete yra numatyti) valstybės ir savivaldybių tobulinimo piniginiai fondai. Šių pastangų dėka (= Šiomis pastangomis) buvo padėti geri stabilaus ekonomikos augimo pamatai. Tąsyk eilė dėl žemės gražinimo pajudėjo tik suklastotų dokumentų dėka (= suklastojus dokumentus, kai buvo suklastoti dokumentai).

Taip pat polinksnis *dėka* netinka, kai nusakoma bloga baigtis ar nepalanki būseną, nes tada sakinyje paprasčiausiai pasidaro neologizmas. Pvz.:

Veršlininko A. J. dėka (= Dėl ... A. J. kaltės) patyriau didelių materialinių nuostolių. Bendradarbio dėka

(= *Dėl bendradarbio kaltės; Per bendradarbį*) jis pateko į avariją.

Prielinksniai *dėl, link, vidury, vietoj* gali būti vartojami ir kaip polinksniai: *link centro* ir *centro link, vidury gatvės* ir *gatvės vidury, dirbo vietoj tėvo* ir *tėvo vietoj*.

Dėl rusų kalbos įtakos mūsų valdininkų kalboje kaip polinksnis pradėtas vartoti *atgal*, kuris lietuvių kalboje yra prievoksmis ir kurį būtina keisti prielinksnio *prieš* konstrukcija. Pvz.:

Trys savaitės atgal (= **Prieš tris savaites**) buvo užfiksuoti dvidešimt du administraciniai nusižengimai. *Tik metai atgal* ir *aš taip galvojau* (= **Tik prieš metus ir aš taip maniau; Prieš metus ir mano buvo tokia nuomonė**).

***9.3.2 pratimas.** Pataisykite polinksnių ir kitas pastebėtas klaidas.

1. Važiukite toliau miško link, pervaziavę tiltą pasukite dešinėn.
2. Įvairių intrigų dėka jis turėjo palikti šį kolektyvą.
3. Į tokią situaciją pakliuvau tik bendradarbio dėka.
4. Man rodos, du metai atgal lygiai toks pat įvykis buvo Vilniuje.
5. Tik kaimyno dėka pavyko gauti daugiau duomenų apie siūlomą darbą užsienyje.
6. Trinties dėka juosta galėjo savaime užsiliepsnoti ir sukelti gaisrą.
7. Daugybė žiūrovų traukė stadiono linkui.
8. Artėjant link valstybės sienos kelių būklė yra gerokai pablogėjusi.
9. Dėka šių importinių gobelenų muziejus neatpažįstamai pakeitė šiuos baldus.
10. Dokumentus įteikti pavėlavau, konkursas jau pasibaigęs trys dienos atgal.
11. Su kaimynų pagalba pasisėkė skubiai susiremontuoti biuro patalpas.
12. Tėvų dėka sūnus pasidarė visai kitoks žmogus.

9.3.3. Prielinksnių ir polinksnių kartojimo pratimai

***9.3.3.1 pratimas.** Raskite ir pataisykite įvairių prielinksnių vartojimo klaidas.

1. Ekonomikos krizė atsiliepė ir į konditerijos pramonę. 2. Pabėgėlių stovykloje buvo per 300 vietų. 3. Vakar „Žalgiris“ žaidė prieš „Statybą“. 4. Iš tikrųjų tai jie vienas iš kito mókėsi. 5. Tu dar šauksiesi prie jo. 6. Kai neįleido, spyrė į duris ir jas išlaužė. 7. Verslininkai kontrabandininkai dažniausiai būna intelektualūs žmonės su aukštuoju išsilavinimu, su atitinkamais jų darbo specifikos ryšiais, didžiai gerbiami žmonės visuomenėje. 8. Už „Atleto“ komandą šiemet žais nemaža jaunimo. 9. Ar teiravaisi pas palydovą, kurioje stotelėje reikės išlipti. 10. Prie tokio stipraus susirgimo tikrai reikės kelias dienas gulėti. 11. VRM Kriminalinės policijos Nusikaltimų prieš asmenį tyrimų skyriaus komisaras L. B. papasakojo, kad šiuo metu yra ieškomas kaunietis J. M. 12. Pas mane rankose plakatas, kuriame parašyta ... 13. Mažiausių pastangų dėka pasiekėme optimalų efektą. 14. Visus prašyčiau prie vakarienės stalo. 15. Jis nepriklausė prie jokių draugijų. 16. Vyriškis su sužalota galva paguldytas į ligoninę, o įtariamojo ieškome. 17. Atlyginimo tegauna tik 600 litų per mėnesį.

***9.3.3.2 pratimas.** Raskite ir pataisykite įvairių prielinksnių vartojimo klaidas.

1. Negalima taikstyti prie tokių lėšų panaudojimo trūkumų. 2. Iki mėnesio 5 dienos reikia pateikti darbo ataskaitą už praėjusį mėnesį. 3. Pasak Nusikaltimų prieš asmenį skyriaus prokuroro L. A., įtariamųjų šioje byloje dar nėra. 4. Štai kas atsitiko su vienu valdininku. 5. Lietuva turėtų rūpėti labiau nei sava kišenė; Lietuva virš visko! 6. Pas mus bakalauro studijų pirmame kurse pradės studijuoti per 1500 studentų. 7. Sakosi, kad jo uždarbis – 3000 litų į mėnesį. 8. Ir iš kur pas jus kyla tokie klausimai? 9. Jis visko teiraujasi pas direktorių. 10. Aš seniausiai suku galvą su tuo važiavimu. 11. Sakė matęs plakatą, raginantį jaunuolius kovoti prieš lenkus ir užsirašyti į Šaulių organizaciją. 12. Transporto intensyvumas ta gatve maždaug 3000 automobilių į parą. 13. Suprasdami savo teismą studentai ėmė rinkti protestuotojų parašus, kurių jau su-

rinkta per 750. 14. Jis nejučia jokios atsakomybės prieš draugus. 15. Jie nieko neturi, su ta diena gyvena. 16. Pas mane atvyko kolegos iš Prienų savivaldybės, užėik ir tu. 17. Aš už biuro vadovą atvykau į pasitarimą. 18. Įsakau pavedimą įvykdyti ne vėliau kaip per dvi dienas.

9.3.3.3 pratimas. Raskite ir pataisykite įvairių prielinksnių vartojimo klaidas.

1. Didžiausia bauda 1000 Lt, apart to vairuotojas gauna 8 balus.
2. Specialistai turėjo gauti reikiamą informaciją apie šiuos klausimus.
3. Dvi savaitės atgal universitete lankėsi žymus krepšinio veteranas.
4. Pas juos išimta virš 3 kg narkotinių medžiagų.
5. Prie tokių sąlygų labai sunku nustatyti saugų atstumą tarp transporto priemonių.
6. Atsiimk atgal savo daiktus ir einam namo.
7. Užsieniečių padarytų nusikaltimų ir nusikaltimų, padarytų prieš juos, tyrimo procesas yra tapatus.
8. Apie tai liudija nusikaltimo vietoje rasti pėdsakai.
9. Kai būsiu pas save, aš tau paskambinsiu.
10. Vykti atgal, neįvykdžius užduoties, nebuvo jokios prasmės.
11. Kadangi buvo daug rūpesčių su pinigais, tai buvo paimta paskola.
12. Apart tų lengvatų, kurias numatė Vyriausybė, dar įsigaliojo ir papildomos.
13. Už tai balsavo 13 bendrovės narių.
14. Grozno apylinkėse nesiliauja karas su čečėnų kovotojais.
15. Vakar pas mus buvo talka.

9.3.3.4 pratimas. Raskite ir pataisykite įvairių prielinksnių vartojimo klaidas.

1. Be baudos taikomas ir šio prietaiso konfiskavimas.
2. Nuo pusiaukelės turėjau atgal važiuoti.
3. Rodėsi, kad jis visiškai nesidomi apie kaimynų gyvenimą.
4. Sakė, kad pinigus pasiskolino pas kaimyną.
5. Apart to, kad jie atleisti iš darbo, dar negauna ir išėitinės kompensacijos.
6. Ši knyga pasirodė knygynuose gal kokią savaitę atgal.
7. Narkotines medžiagas rado po grindimis įrengtoje slėptuvėje.
8. Skūsiuosi pas prokurorą.
9. Vadovui bus taikoma didesnė atsakomybė už įstaigos veiklą.
10. Pas ją išlaužtos durys ir pavogta.
11. Už kelionę į Daniją taip pat mokėjo fondas.
12. Nėra tikslios statistikos apie dingusius Lietuvos piliečius.
13. Kai kas teigia, kad ši teorija pamiršo apie žmogų.
14. Dar-

bo privalumas – lyginamoji analizė, kurios dėka aiškiau apibrėžiamas Lietuvos viešojo sektoriaus etikos vaidmuo. 15. Tvarką palaiko po aljanso vėliava veikiantys kariniai kontingentai.

9.4. Padalyvių, pusdalyvių ir dalyvinių konstrukcijos

Padalyviai yra iš veiksmažodžio kamieno daromos neasmenuojamosios ir nelinksniuojamosios formos, turinčios veiksmažodžių irrieveiksmių ypatybių. Su veiksmažodžiais padalyvius sieja veiksmo reikšmė ir laiko kategorija. Įvairių administracinių raštų kalboje vartojami **esamojo laiko** padalyviai (pvz.: *nagrinėjant, rašant, remiantis, rengiantis, steigiant, tiriant*) ir **būtojo kartinio laiko** padalyviai (pvz.: *atsiradus, įsteigus, (iš)kėlus, (iš)nagrinėjus, (pa)rašius, (iš)tyrus*)⁶⁰. Surieveiksmiais padalyvius sieja aplinkybinė vartosena. Sakinyje padalyvis reiškia antraeilį veiksmą, vykstantį savaime arba atliekamą kito, pašalinio veiksmo veikėjo.

Todėl taisyklingos padalyvinės konstrukcijos labai dažnai turi **laiko reikšmę**. Pvz.:

Nagrinėjant bet kokią civilinę bylą, neišvengiamai susiduriama su rekonstrukcijos, atgaminimo būtinumu. Taikant tinklinio planavimo metodus, galima padidinti valdymo efektyvumą. Prasidėjus pasitarimui, paaiškėjo, kad dar nėra atvykusių kelių specialistų. Darbuotojams susirinkus, prasidėjo garbės raštų įteikimas.

Laiko santykius rodo ne tik visa padalyvinė konstrukcija, bet ir padalyvio laikas (esamasis laikas rodo kartu su pagrindiniu veiksmu vykstantį veiksmą, o būtasis kartinis – prieš pagrindinį veiksmą vykusį veiksmą). Plg.: ***Steigiant įmonę***, reikia turėti... || ***Įsteigus įmonę***, prasidėjo... ***Dalijant anketą***, aiškinama ... || ***Iš-***

⁶⁰ Iš tikrųjų padalyvis turi dar ir būtojo dažninio (pvz.: *nagrinėdavus, rašydavus*) bei būsimojo laiko formas (pvz.: *steigsiant, tirsiant*), tik jų vartojimas labai ribotas.

dalijus anketą, paaiškėjo... *Dėstytojui aiškinant*, studentai tyli. || *Dėstytojui nutilus*, studentai pradėjo bruzdėti.

Tačiau netaisyklingos tokios padalyvinės konstrukcijos, kurių padalyvio laiko forma nederą su pagrindinio veiksmo laiku. Pvz.:

Paskirtas į tas pareigas, direktoriui siūlant (= *direktoriui pasiūlius* ar *direktoriaus siūlymu*, t.y. pirma pasiūlė, o tik paskui paskyrė). *Atleistas iš pareigų, jam pačiam sutinkant* (= *jam pačiam sutikus, savo sutikimu*, t.y. pirma sutiko, o tik paskui atleido).

Dalykiniuose raštuose gali būti taisyklingai vartojamos padalyvinės konstrukcijos, **reiškiančios sąlygą** (dažnai su priežasties reikšmės atspalviu). Pvz.:

Neturint atitinkamo blanko, toks protokolas gali būti rašomas standartiniame popieriaus lape. *Siekiant teisingai pritaikyti teisės normą*, pirmiausia reikia išsiaiškinti, ar tikrai tarp šalių egzistuoja materialiniai teisiniai santykiai.

Padalyvis taisyklingai vartojamas tada, kai pagrindinį sakinio veiksmažodį atlieka *vienas veikėjas*, o šalutinį padalyviu pasakomą veiksmažodį – *kitas veikėjas*. Pastarasis veikėjas dažniausiai reiškiamas naudininko formą turinčiu žodžiu. Pvz.:

Valdybai svarstant nutarimo projektą, komisija parengė jo naują variantą. Posėdžio *pirmininkui pasiūlius*, prasidėjo kandidatūrų svarstymas. Nutarimas įsigaliojo, *paskelbus* įstatymą spaudoje.

Padalyvio negalima vartoti, kai ir pagrindinį, ir šalutinį sakinio veiksmažodį atlieka tas pats veikėjas. Pvz.:

Apibūdinant (= *Apibūdinamas*) administravimą, jis vartoja tokias sampratas. Seimas turėtų nedelsiant (= *nedelsdamas*) priimti Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimus, kurie reglamentuotų veiklą šiose teritorijose. Įvertinus (= *Įvertinęs*) liudytojų parodymus, teismas nutarė, kad....

Baigiamojo darbo įžangoje studentas turi paaiškinti, su kokiais sunkumais susidūrė *rašant* (= *rašydamas*) darbą. *Atsižvelgiant* (= *Atsižvelgęs*) į visas aplinkybes, buvo pareikštas žodinis įspėjimas. *Aprašant* (= *Aprašydamas*) patirtų nuostolių priežastis, pareigūnas kai ką nutylėjo.

Iš šių pavyzdžių matyti, kad vienu atveju padalyvinę konstrukciją reikia keisti dalyvine (*įvertinęs, atsižvelgęs*), o kitu – pusdalyvine (*apibūdindamas, rašydamas, nedelsdamas, aprašydamas*) konstrukcija.

Padalyvį galima vartoti tik tokiuose sakiniuose, kuriuose pagrindinis sakinio veiksmas reiškiamas beasmenėmis formomis (beasmeniais veiksmažodžiais su bendratimi), sudurtinėmis formomis su neveikiamaisiais dalyviais. Pvz.:

Patikrinus skundą, rasta (beasmenė forma) *daug trūkumų*. *Adresuojant laišką, pradžioje yra rašomas* (sudurtinė forma su neveikiamuoju dalyviu) *adresatas*. *Siekiant* *valdymą padaryti efektyvesnį, sudaromos tam tikros valdymo struktūros*. *Atsakant į raštą, pranešta, kad...*

Jei pagrindinį veiksmažodį reiškiančią formą padarytume asmeninę, t. y. atsirastų veiksmo veikėjas, šių sakinių padalyvius atitinkamai tektų keisti dalyviais ar pusdalyviais. Plg.:

Patikrinęs buhalterinės apskaitos dokumentus, kontrolierius surašė *pastebėtus trūkumus*. *Adresuodamas* *laišką, pradžioje rašau* *adresatą*. *Siekdamas* *valdymą padaryti efektyvesnį, jis sudarė* *tam tikras valdymo struktūras*. *Atsakydamas į raštą, vadovas pranešė, kad...*

Dar padalyvį galima vartoti, kai šalutinį veiksmažodį atlieka žmonių grupė, o į ją įeina ir pagrindinio veiksmo veikėjas, be to, pagrindinis veiksmas reiškiamas dalyvavimo reikšmės veiksmažodžiais: *dirbti, dalyvauti, prisidėti*. Pvz.:

Prisidėjo tobulinant *nutarimą*. *Dalyvavo svarstant* *perspektyvinį planą*.

Tačiau tą patį galima pasakyti ir taip:

Prisidėjo prie nutarimo tobulinimo. Kartu su kitais svarstė perspektyvinį planą.

Padalyvinės konstrukcijos gali būti vartojamos **kaip įterpiniai**. Tokie įterpiniai yra: *tiesą sakant, kieno žodžiais tariant, viena vertus, kita (antra) vertus* ir kt. Kaip įterpiniai, tik be aiškesnio ryšio su pagrindiniu veiksmu, vartojami žodžių junginiai: *įskaitant ką, išskyrus ką, pradedant kuo*. Pvz.:

Įstatymas tebegalioja, išskyrus trečiąjį punktą. Reikia pervertinti viso darbo struktūrą, pradedant įžanga.

Negalima vartoti padalyvinių konstrukcijų su žodžiais, kurie pakartoja veiksmo pasakytą dalyką. Šios konstrukcijos dažniausiai keičiamos dalyviu. Pvz.:

Dokumentai juos pasirašius (= Pasirašyti dokumentai) registruojami. Nenuoju butai, juos suremontavus, (= Nenuoju suremontuoti butai) irgi parduodami brangiai. Įstatymas įsigalioja, jį paskelbus spaudoje (= Paskelbtas spaudoje įstatymas įsigalioja; Įstatymas įsigalioja, kai paskelbiamas spaudoje).

Kartais galima taisyti ir taip:

J. M. jam pačiam prašant (= savo prašymu) išbrauktas iš studentų sąrašų. Dokumentai, įvykdžius jų užduotis, segami į bylas (= Įvykdžius užduotis, dokumentai segami į bylas).

Padalyvinės konstrukcijos nevartotinos, kai apibūdinamąją reikšmę nustelbia veiksmy nuoseklumas ar apibūdinamosios reikšmės apskritai nėra. Pvz.:

Senas bylas reikia sunaikinti perduodant (= ir perduoti) į makulatūros surinkimo punktą. Panaikinti nuovadą pastatą perduodant (= ir pastatą perduoti) savivaldybei.

Negalima vartoti būtojo laiko padalyvio su jungtuku *kad* tikslui reikšti (tai tokia pati klaida kaip *kad* su bendratimi). Pvz.:

*Kad supratus (= **Norint suprasti**), kaip veikia Japonijos administracinė sistema, būtina išnagrinėti japonų elgsenos orientyrus. Esamas ir būsimas valstybės turtas negali būti įkeistas tam, kad garantavus (= **kad būtų garantuota ... skola**) valstybės skolą. Kad sumažinus bausmių vykdymo negeroves (= **Kad būtų sumažintos ... negerovės; Norint sumažinti ... negeroves**), būtina tobulinti baudžiamuosius įstatymus. Reikia imtis griežtų priemonių, kad apribojus transportą (= **kad būtų apribotas transportas; Reikia imtis griežtų transporto ribojimo priemonių**). Kad tai supratus (= **Norint tai suprasti**), reikia išnagrinėti kiekvieną nusikaltimo padarymo stadiją. (Dar žr. skyrelį „Prijungiamieji sakiniai.“)*

Lygiai taip pat nevertotinas būtojo laiko padalyvis su jungtu ku *jei(gu)* sąlygai reikšti. Pvz.:

*Jeigu pervežus (= **pervežtume, būtų pervežama**) per mūsų valstybę daugiau krovinių, daugiau gautume pajamų. Jei rimčiau tą patyrinėjus (= **patyrinėtume**), tai paaiškėtų rimtų nusizengimų.*

Nereikėtų, nusižiūrėjus į rusų kalbą, padalyvinėmis konstrukcijomis *nežiūrint ko (į ką)*, *nepaisant ko* šalutinių nuolaidos aplinkybės sakinių jungti prie pagrindinių. Tam reikalui vertotinas nuolaidos jungtukas *nors (nors ir)*. Pvz.:

*Nežiūrint kainų padidėjimo (– **Nors kainos padidėjo**), perdirbamosios pramonės kai kurių įmonių padėtis yra labai sudėtinga. Tikėkimės, kad 2009 metais, nežiūrint praktiškai dar labiau sumažėjusio finansavimo (– **nors finansavimas iš tikrųjų dar labiau sumažės**), bus rasta galimybių bent ... Vargu ar valdininkams pavyks išnaikinti mokslininkus kaip „rūšį“, nežiūrint nuskurdusių laboratorijų ir menkų atlyginimų (– **nors nuskurdusios laboratorijos ir menki atlyginimai**).*

Pusdalyviai yra iš veiksmažodžių kamienų daromos nelinksniuojamosios formos, turinčios veiksmažodžių, būdvardžių irrieveiksmių ypatybių. Sakinyje pusdalyviai reiškia antraeilį veiksma, kylantį iš to paties veikėjo, kuris atlieka ir pagrindinį veiksma. Pusdalyvio vartoseną pasižymi tuo, kad pusdalyviu žymimas veiksma visada laiku sutampa su kitu to paties veikėjo atliekamu veiksmu. Pvz.:

Važiudamas dideliu greičiu, nesuvaldė automobilio (tas pats asmuo ir važiavo, ir nesuvaldė). Mokydamasis išjunk magnetofoną (tas pats asmuo ir mokosi, ir jungia magnetofoną). Su-laikydami nusikaltėlius, panaudojo ginklus.

Kada reikia vartoti pusdalyvines konstrukcijas, akivaizdžiai matyti iš padalyvinių konstrukcijų vartosenos, taisylių.

Reikia tik įsidėmėti, kad pusdalyvinės konstrukcijos netinka, jeigu veikėjas du veiksmus atlieka ne tuo pačiu metu; tada abu veiksmus reikia nusakyti veiksmažodžio asmenuojamomis formomis. Pvz.:

Baigiau Mykolo Romerio universitetą, įgydamas (= ir įgijau) teisininko specialybę. Automobilį staigiai stabdė, sudauždamas (= ir sudaužė) priekyje sustojusį automobilį. Naktį girta grįžusi motina pradėjo mušti dukrą, suduodama (= ir sudavė) keletą stiprių smūgių į galvą.

Kada reikalingos dalyvinės konstrukcijos, jau buvo minėta, aptariant padalyvį ir įnagininko linksnį. Veikiamųjų esamojo laiko dalyvių formų vartoseną taip pat išsamiai aptarta anksčiau (žr. 8.5.4.1 skyrelį).

Dar kartą primenama, kad būtojo laiko neveikiamųjų dalyvių negalima vartoti be daiktavardžių abstraktiems dalykams nusakyti. Pvz.:

Ryšium su išdėstytu (= Remdamasis išdėstytais faktais) įsakau.... Remdamasis aukščiau pasakytu (= tuo,

kas aukščiau pasakyta) konstatuoja.... Iš sumanyto (= Iš to, kas sumanyta,) daugiau nepadaryta, negu atlikta.

Kartais vartojant veikiančiosios rūšies dalyvių konstrukcijas yra pažeidžiami laiko santykiai. Pavyzdžiui, iš sakinio *Turnyrą laimėjo mūsų universiteto krepšininkų komanda, iškovojusi kelialapį į finalą* išeina, kad krepšininkų komanda pirmiausia iškovojė kelialapį, o paskui tą turnyrą laimėjo. O juk norėta pasakyti priešingai, kad turnyro laimėjimas buvo kelialapio iškovojimo pagrindas. Taigi sakinį reikėjo formuluoti taip: *Turnyrą laimėjo mūsų universiteto krepšininkų komanda ir (dėl to) iškovojė kelialapį į finalą.*

Jeigu norime pagrindinį ir šalutinį veiksmažodį labiau susieti, vartojame pusdalyvį. Pvz.:

Lankydamas net trijų sporto šakų treniruotes, Vytautas nedaug laiko turi mokslui.

***9.4.1 pratimas.** Tinkamai pavartokite padalyvius, pusdalyvius ar dalyvius

1. Remiantis šia logika, autorius siūlo dar vieną skirtingą įstatymo variantą.
2. Vadovaudamasis išdėstytais motyvais, departamento vadovas priėmė tokius išsipareigojimus.
3. Formuojant kainų politiką, mūsų specialistai ėmėsi tokių priemonių.
4. Siekiant efektyviau vykdyti įmonių kontrolę, buvo prieita prie paprastesnės sistemos.
5. Kaina turi būti nustatoma šalių susitarimu, laikantis sutarties sudarymo metu galiojančių kainų.
6. Užsakovas turi visišką teisę atmesti siūlymą nepaaiškinant priežasties.
7. Išeinant iš to, nustatėme eilę, pagal kurią bus kviečiami firmų atstovai.
8. Manau, kad praėjus keliolikai metų, šis verslas žlugs.
9. Apibendrinant pabrėšime, kad visi trys siūlomi tyrimo metodai yra neperspektyvūs.
10. Privatizavus bendrovę, buvo labai sumažintas darbuotojų skaičius.
11. Tuo remiantis, firma pasirinko tinkamiausią variantą.
12. Taigi pereinant prie rinkos ekonomikos, valstybė turi visų pirma siekti kuo tolygesnės ekonomikos plėtros ir suteikti kuo didesnius socialinius garantijas.
13. Firma, norėdama panaudoti tokį planuojamo

pelno skaičiavimo metodą, pirmiausia turi įvertinti realiai egzistuojančią paklausą. 14. Atlikdami darbuotojų kvalifikacijos įvertinimą, nustatėme, kad vos ne ketvirtadalis jų neatitinka keliamų reikalavimų.

9.4.2 pratimas. Raskite netaisyklingai pavartotus padalyvius, pusdalyvius ar dalyvius ir juos pataisykite.

1. Po įžangos anonimas nurodė A. V. įsteigti naują etatą ir priimti į darbą žmogų, paskiriant jam 2000 Lt atlyginimą. 2. Vadovas griežtai pasakė, kad į laišką privalau atsakyti nedelsiant. 3. Sutartį sudarant tarptautinėje konfederacijoje ar organizacijoje, įgaliojimai pateikiami šių institucijų nustatyta tvarka. 4. Tik vieninteliu atveju sutarties tekstą patvirtinus vėliau dar nustatomas jos autentiškumas. 5. Nagrinėdami nacionalinės teisės derinimo teisinius pagrindus, privalome atsižvelgti ir į 1957 m. Romos sutartį. 6. Žurnalistai teigia, kad pirmadienį matė eksprezidentą lošiant tenisą viename sporto centre. 7. Nuo lapkričio mėn. pinigų gausite Centriniam pašte, pateikus savo kreditinį kortelį. 8. Sutarties galiojimo sąlygų nesilaikymas sudarant sutartį, gali sukelti sutarties negaliojimą. 9. Vilniaus m. prokuratūra, remiantis šia medžiaga ir papildomais tyrimais, iškėlė baudžiamąją bylą. 10. Sprendžiant tarptautinių sutarčių taikymo nacionalinėje teisėje problemą, neišvengiamai kyla klausimas, kokią vietą jos turi nacionalinės teisės sistemoje. 11. Nepaisant gauto skundo dėl J. A. elgesio, direktorius jam paskyrė premiją. 12. Dėl ieškovo argumento, kad draudikai dar prieš pasirašant sutartį privalėjo išaiškinti draudėjui 5.13 punkto turinį, siūlytume laikytis tokios pozicijos.

9.5. Su sakiniu gramatiškai nesusijusių žodžių vartojimas

Gramatiniais ryšiais sakinyje su kitais žodžiais būna nesusiję įvairūs įterpiniai: kreipiniai, kreipimosi žodžiai ir įterptiniai žodžiai. Jie vienaip ar kitaip tikslina sakinio reikšmę, bet pagrindinė reikšmė būna aiški ir be tų įterpinių.

Administracinio stiliaus sakiniuose dažnai pasitaiko netaisyklingai sudarytų ar netaisyklingai vartojamų įterpinių, pvz.: *dar daugiau, iš vienos pusės, ... iš kitos pusės, kaip pavyzdžiui, kaip taisyklė, matomai, priedo, regimai, reiškia* ir pan. Pvz.:

Kai kurios pramonės šakos, kaip pavyzdžiui (= pavyzdžiui), lengvoji pramonė pradeda prisitaikyti prie rinkos sąlygų. Tokie opozicijos atstovai, kaip pavyzdžiui (= pavyzdžiui), A. V., R. J., R. S., gilinasi į detales, o esmės nemato. Tokius nusikaltimus, kaip taisyklė, (= dažniausiai, paprastai) padaro paaugliai. Kaip taisyklė, (= Paprastai) tokia rinka lieka be jokios alternatyvos, jautri menkiausiai krizei. Situacija bendrovėje m a t o m a i (= matyt, tikriausiai, turbūt) greitai nepasikeis. Tai regimai (= matyt, turbūt, tikriausiai) pats palankiausias privatizavimo variantas. Reiškia (= Taigi, vadinasi), jie tikėjosi tų lėšų gauti iš biudžeto. (Jų taisyčių buvo pateikta ir anksčiau.)

Tam tikrais atvejais, kai norima parenti prieš tai pasakytas mintis ar pasakyti tarsi išvadą, nereikia vartoti įterpinių ir taip. Pvz.:

Ir taip (= Taigi; Ir štai), gavome net keliolika paraiškų. Ir taip (= Taigi; Vadinasi), baigiamųjų darbų gynimą galime pradėti.

Kaip jau buvo minėta, lietuvių kalboje kreipimuisi reikšti iš seno vartojamas šauksmininko linksnis. Pvz.:

Dėstytojau, ar galiu paklausti? Lik sveika, Lietuva! (ne Lietuvà).

Oficialiai kreipiantis sudėtinu kreipiniu (kreipinys su pažyminiu), vartojama įvardžiuotinė forma, pvz.: *gerbiamieji kolegos, gerbiamieji konferencijos dalyviai, brangieji draugai*. Įvardžiuotinės formos nereikia, kai kreipinys pradedamas forma *didžiai*, pvz.: *didžiai gerbiamas ministre* (ne *didžiai gerbiamasis!*). Kai pažymi-

niu eina daiktavardis, geriau ir jo vartoti šauksmininką: *pone direktoriau, pone Jonai*.

Ko nors prašant, pageidaujant, kur nors kviečiant, vartojami mandagumo žodžiai: *prašom, prašau, prašyčiau*. Geriausiai tinka apiprievėismėjęs – *prašom*. Kam nors pasibeldus į duris, kviečiama – *prašom!* (jokiu būdu ne *taip!* ar *įeikite!*). Ką nors duodant, irgi pridedama – *prašom*. *Prašom* neberodo nei asmens, nei skaičiaus, todėl tinka kreipiantis ir į vieną, ir į kelis, *prašom* dažniausiai yra neutralus. Dažnai prašymas patikslinamas bendratimi: *prašom paaiškinti, prašom paduoti, prašom pasakyti* ir pan. (netaisyklinga *prašom paaiškinkite, perduokite, patikslinkite*). Kartais *prašom* gali būti ir įsakmus (priklauso nuo greta esančio veiksmažodžio bendraties ir intonacijos). Pvz.: *Prašom eiti pas vadovą ir aiškinti. Prašom man netrukdyti*.

Forma *prašyčiau* (*prašytume*) dažniausiai tinka tik mandagiai prašyti. Šią formą dera vartoti prašymuose ar kalbant su aukštesnės pareigos einančiais žmonėmis.

Dėkojama žodžiais *dėkui* ir *ačiū*. Jie gali būti vartojami pasirinktinai. Dėkojimui sustiprinti prieš dėkojimo žodį pridedama *labai, nuoširdžiai, didžiai, iš visos širdies* ir pan. Netinka sakyti *ačiū labai*. Intensyvaus dėkojimo nedera reikšti jungtuku ir sujungtais dviem tais pačiais prievėiskimais. Taigi sakoma *labai labai dėkui* (o ne *labai ir labai*).

Prie prašymo ir dėkojimo žodžių (*prašom, ačiū, dėkui*) gali būti prišlieti būdo prievėiskimais. Taigi sakoma: *nuoširdžiai prašom* (ne *nuoširdus prašau*), *labai ačiū* (ne *didelis ačiū*).

Sveikinamasi įprastais žodžiais: *labas rytas, laba diena, labas vakaras*. Galima vartoti ir: *labą rytą, labą dieną, ...* su draugais galima sveikintis trumpai: *labas, sveikas, gyvas*. Netinka sveikintis *Pagarba!* Atsisveikinant sakoma: *sudie(v), iki pasimatymo, lik(-ite) sveikas(-i), viso labo, laimingai, sėkmės*.

Ką nors sutikus ir pasisveikinus, klausiamo: *kaip sekasi, kaip gyveni (gyvenate), kas nauja (naujo), kas gera (gero), kaip sveikata?* Negalima vartoti verstinės vardininko formulės – *kaip gyvenimas?*

9.6. Sakinio dalių ir sakinių jungimas

9.6.1. Sakinio dalių jungimas

Sakinys yra mažiausias bendravimo vienetas, turintis gramatiškai nepriklausomą formą. Vientisinis sakinytis turi vieną sintaksinį centrą (veiksnį ir tarinį arba tik tarinį), o sudėtinis – du arba kelis centrus. Sakinį gali sudaryti vienas žodis (*Įvyko.*), žodžių junginys (*Priėmė sprendimą.*) ir išplėstinė konstrukcija, į kurią gali įeiti įvairūs žodžių junginiai (*Įsigaliojo naujas įstatymas. Ketinama skelbti šios įmonės pardavimo konkursą. Šiemet bus pakeista transporto priemonių tikrinimo procedūra. Tiriamam poligrafu asmeniui turi būti leista bet kada nutraukti tyrimą.*) Vientisinių sakinių taisyklingumas paprastai didesnių problemų nekelia. Reikia atkreipti dėmesį tik į kai kuriuos dalykus.

Jei sakinyje yra konstrukcija, kurią sudaro daiktavardis + daiktavardis + būdvardis (ar dalyvis), tai pastarasis turi būti derinamas su antrojo daiktavardžio gimine ir skaičiumi. Pvz.:

Savivaldybės pavadinimas ir panaudotos lėšos pateikiami (= pateikiamos) pirmoje lentelėje. Bet.: Panaudotos lėšos ir savivaldybės pavadinimas pateikiamas 1-oje lentelėje.

Reikia įsidėmėti kad tokiuose sakinyje esantis kelintinis skaitvardis turi būti rašomas prieš pažymimąjį žodį, o ne po jo. Pvz.:

Pelno didėjimas parodytas trečioje lentelėje (ne lentelėje 3). Kaip matyti iš antros diagramos (ne iš diagramos 2), rezultatai geresni nei tikėjomės.

Vientisiniame sakinyje klaidų pasitaiko dėl to, kad rusų kalba yra paveikusi lietuvių kalbos sakinių žodžių tvarką. Tai pirmiausia

pasakytina apie svetimą nederinamųjų pažyminių ir pažymimųjų žodžių junginių sandarą, kuri tolygi pasakymams *sąlygos privatizavimo* (= *privatizavimo sąlygos*), *danga kelio* (= ***kelio dangą***), *uniforma Dariaus* (= ***Dariaus uniformą***). Sudėtingesniais atvejais tokie junginiai atrodo taip:

Importuojamų prekių, brangesnių nei 100 Lt, (= Brangesnių nei 100 Lt prekių) apskaita. Svorijų, sunkesnių kaip 500 kg, (= Sunkesnių kaip 500 kg svorių) kėlimo įrenginių pardavimas. Dėstytojų, budinčių katedroje, (= Katedroje budinčių dėstytojų) darbo grafikas.

Šiuose pavyzdžiuose išplėstinis dalyvinis ar būdvardinis pažymynis yra iškeltas iš svetimos jam pozicijos.

Reikėtų įsidėmėti ir tai, kad vardažodžių irrieveiksmių stiprinamosiose konstrukcijose (*būriai ir būriai, dar ir dar, daug ir daug, labai ir labai, šimtai ir šimtai, tūkstančiai ir tūkstančiai, vėl ir vėl* bei pan.) žodžiams jungti nevertotinas jungtukas *ir*. Pvz.:

Įmonei labai ir labai (= labai labai, nepaprastai, be galo) trūksta apyvartinių lėšų. Mokslininkai tuo klausimu dar ir dar kartą (= dar kartą, daug kartų, dar daug kartų) kreipėsi į ministrą. Jiems reikėjo peržiūrėti daugybę bylų, patikrinti šimtus ir šimtus (= šimtus, šimtų šimtus) faktų. Tuo metu prie Seimo rūmų vis rinkosi būriai ir būriai (= būrių būriai) žmonių. Ar pastebėjai, kad jis vėl ir vėl (= iš naujo vis, nuolat(os), vėl, vis) gilinasi į sutarties tekstą.

Pasikartojančių veiksmožodžių jungimas jungtuku *ir* yra taisyklingas. Taip tarsi sustiprinamas veiksmas. Pvz.: *Jis kartojo ir kartojo tą teiginį, kol pagaliau visi suprato, ką norėjo pasakyti.*

Vientisiniuose sakiniuose reikšme ‘*drauge, kartu*’ nereikia vartoti vertinio *tuo pačiu*. Pvz.: *Ekonomikos nuosmukis paveikė visas gyvenimo sritis, tuo pačiu (= taip pat, kartu) palaužė ir žmonių dvasią.*

9.6.2. Sujungiamieji sakiniai

Sujungiamieji sakiniai susideda iš dviejų ar kelių sintaksiškai **lygiaverčių dėmenų**. Priklausomai nuo šių dėmenų tarpusavio santykių skiriami tokie sujungimo tipai: sudedamasis (dėmenims sujungti vartojami jungtukai *ir, ir ...ir, nei ...nei, tai ...tai, čia ...čia*) priešinamasis bei gretinamasis (jungtukai *o, bet, tačiau, tik (tai)*), jungiamieji žodžiai *vis dėlto, vis tiek, užtat, tuo tarpu*), skiriamasis (jungtukai *ar, arba, ar ...ar, arba ...arba*), paremiamasis (jungtukai *tai, tad, taigi*, jungiamieji žodžiai *dėl to, per tai, todėl*) ir pažymimasis (jungtukai *ir, o, bet, tačiau*).

Administracinėje kalboje nemažai vartojama priešinamojo bei gretinamojo sujungimo sakinių, kuriuose vieno dėmens mintis yra priešinama kito dėmens minčiai. Pvz.:

Materialinė teisė apibrėžia, ką asmuo gali ar privalo daryti, o procesinė teisė nusako, kaip apginti pažeistą ar neginčijamą materialinę teisę. Viešojo administravimo modelis pagrįstas griežta biurokratijos hierarchine struktūra, o valstybės tarnautojai yra nuolatiniai, neutralūs, nešališki pareigūnai. Teisingumo koncepcijos kelyje pasitaiko ne tik jos šalininkų, bet yra ir akivaizdžių priešininkų. Yra valstybių, turinčių dar ir trečią procesinės teisės šaką – administracinio proceso teisę, tačiau ji interpretuojama įvairiai. Viešasis sektorius dabar yra net svarbesnis negu anksčiau, tačiau turi būti nustatytos naujos šio sektoriaus funkcijos. Esame minėję, kad ši tendencija labiau turėtų būti pastebima viešosios teisės srityje, tačiau šiuo metu negalima daryti kategoriškų išvadų. Iš esmės sutikdamas su audito išvadomis, vis dėlto norėčiau atkreipti dėmesį į tokias, mano manymu, svarbias aplinkybes: Vaikų teisių apsaugos darbuotojai buvo nuvykę patikrinti, tik globėjo namuose nerado.

Tačiau tokiuose sujungiamuosiuose sakiniuose dėmenų negalima jungti dalelyte *gi*. Pvz.:

Mes labai stengėmės, g i (= tačiau) pašalpų reikalai nè iš vietos. Vienas pareigūnas, įtariamą neteisėtu Europos Sąjungos lėšų skirstymu, į pateiktus klausimus atsakinėjo nenoriai, g i (= o) kitas išvis tylėjo.

Dviejų jungiamų sakinių minčiai priešinti arba gretinti nevertotinas ir sudėtinis jungtukas *tuo tarpu kai*, kuris tinka tik šalutiniams laiko aplinkybės sakiniams prijungti. Pvz.:

Tokiais veiksmais tik skatinami „skrajūnai“, tuo tarpu kai (= o, tuo tarpu) visų įmonių personalo skyriai turi kovoti su kadru kaita. Tada gyventojai netektų bet kokios apsaugos ir priedangos, tuo tarpu kai (= ir, tuo tarpu) kariuomenė liktų senose pozicijose.

Tiktų vartoti: *Tuo tarpu, kai tu pietavai, aš paruošiau ataskaitą.*

Tokių sujungiamųjų sakinių dėmenims jungti nevertotini verbtalai iš slavų kalbų *vienok* (= tačiau, bet, o) ir *o taip pat*⁶¹ (= ir, taip pat). Pvz.:

Jau buvo sutarta pasirašyti sutartį, vienok (= tačiau) tai sutrukdė nenumatytos aplinkybės. Visuomenėje susiformavo teisinis nihilizmas, dėl to imta abejoti teisininkų kompetencija, jų sąžiningumu, o taip pat (= taip pat) nepasitikima ir teisės sistema apskritai. Buvo jam daug visokių valandų, vienok (= tačiau, vis dėlto) jis nepalūžo. Nagrinėjant tradicinį viešojo administravimo modelį, paaiškėjo, kad valstybės vaidmuo ekonomikai turi būti mažinamas, o taip pat (= taip pat, ir) būtina demokratizuoti viešojo sektoriaus veiklą.

⁶¹ Administracinėje kalboje *o taip pat* dažnai netaisyklingai vartojamas ir vienarūšėms sakinio dalims jungti. Pvz.: *Tam tikrais atvejais už tokią veiklą asmuo gali būti traukiamas drausminėn, o taip pat (= ir, taip pat) administracinėn atsakomybėn.*

Sujungiamųjų sakinių dėmenims jungti taip pat nevertotinos samplaikos *o tuo pačiu, ir tuo pačiu*⁶². Pvz.:

*Per trumpą laiką Vokietijoje ne tik buvo atkurta ekonomika, žemės ūkis, gamyba, o tuo pačiu (= **bet ir**) žymiai pagerėjo žmonių gyvenimas. Gerinant ekonomikos padėtį, galėtų daugiau padėti užsienio, o tuo pačiu ir (= **o ypač**) JAV lietuviai. Lietuva taip pat atsigautų, pagerėtų ekonomika ir tuo pačiu (= **ir, kartu ir**) žmonių gyvenimas.*

9.6.3. Prijungiamieji sakiniai

Sudėtiniai prijungiamieji sakiniai yra sudaryti iš dviejų ar daugiau dėmenų, kurių vienas yra **pagrindinis**, o kitas (kiti) – **šalutinis**, prijungtas prijungiamuoju žodžiu: jungtuku (pvz.: *kad, jog, kai, iki, kol, kadangi, nes, jei(gu), nors* ir kt.), santykiniu įvardžiu (pvz.: *koks, -ia, kuris, -i, keli, -ios* ir kt.) arrieveiksniu (pvz.: *kada, kaip, kiek, kur, kodėl* ir kt.). Šie prijungiamieji žodžiai dažnai kartu rodo ir sakinių ryšio pobūdį, t. y. kokio tipo (veiksniu, papildinio, pažyminio, kokios nors aplinkybės) šalutinis sakinys prijungiamas.

Pasitaiko netaisyklingai prijungtų pažyminio, laiko, vietos, tikslo, sąlygos ir nuolaidos aplinkybių šalutinių sakinių.

Kaip žinome, šalutiniai pažyminio sakiniai atsako į klausimus *koks? kokia?*, aiškina kokią nors pagrindinio sakinio dalį ir prasiždeda tuojau po žodžio, kurį aiškina. Pvz.:

Dokumentas, kuriuo** vadovavosi pareigūnas, iš ministerijos buvo gautas prieš mėnesį. G. J. buvo paskelbęs oficialų **prašymą, kuriame** kritikavo partijos vadovybės politiką. Asmeniui turi būti suteikta galimybė iš anksto perskaityti **klausi-

⁶² Šios samplaikos taip pat nevertotinos vienuose sakinio dalims jungti. Pvz.: *Kalinių amnestija padėtų spręsti laisvės atėmimo vietų perpildymo problemą ir tuo pačiu (= **ir, kartu**) duotų teigiamą ekonominį efektą.*

mus, kurie bus pateikti tiriant melo detektoriumi. Knyga, iš kurios mokiausi, buvo gerokai apiplyšusi.

Jei šalutinis pažyminio sakinytis atsiduria ne po to žodžio, kurį turi paaiškinti, būna sunku suvokti sakinio prasmę ar net susidaro dviprasmybė. Pvz.:

Bus priimami gyventojų mokesčiai, kurie gyvena rajonuose (= rajonuose gyvenančių gyventojų mokesčiai, arba gyventojų, gyvenančių (kurie gyvena) rajonuose, mokesčiai, arba mokesčiai gyventojų, kurie gyvena rajonuose). Studentų sąrašus, kurie nori gauti paskolą, (= Norinčių gauti paskolą studentų sąrašus) sudaro komisija. Kelis mėnesius trukęs pasiruošimas NATO forumui Vilniuje, kuris laikomas svarbiausiu Lietuvai metų politiniu renginiu, baigėsi (= Kelis mėnesius trukęs pasiruošimas NATO forumui, kuris įvyks Vilniuje ir kuris laikomas svarbiausiu Lietuvai metų politiniu renginiu, baigėsi).

Netaisyklingi ir tokie iš rusų kalbos nusižiūrėti sakiniai:
Aišku, renginyje dalyvavo ir Seimo pirmininkas, gauti interviu iš kurio (= iš kurio gauti interviu), nepasisėkė. Dėl eismo nelaimių keliuose dažniausiai nukenčia pėstieji ir dviraatininkai, dauguma kurių (= kurių dauguma) būna girti.

Kartais prijungiamajame sakinyje pavartojamas koks nors žodis, kuris yra vienas ar keli sakinio dalis su pagrindinio sakinio atitinkamu žodžiu, ir tada tokio prijungiamojo sakinio nebegalime laikyti pažyminio šalutiniu sakiniu (neatsako į šių sakinių klausimą). Pvz.: *Per gatvę ėjo berniukas, kuris pakliuvo po motociklu.* Kadangi *ėjo* ir *pakliuvo* yra vienas ar keli tariniai, tai prijungtas sakinytis nelogiškas, jis neatsako į klausimą *koks berniukas?* Taisome taip: *Berniukas ėjo per gatvę ir pakliuvo po motociklu.* Reikia taisyti ir tokius sakinius:

Audros metu kilo du gaisrai, kurie (= bet) buvo greitai užgesinti. Mūsų bendrovėje dirbo du ligoti darbuotojai, kurie (= ir jie) greitai metė darbą.

Matome, kad šiuos sakinius reikia jungti sujungiamaisiais jungtukais.

Laiko aplinkybės šalutiniai sakiniai rodo arba tikslina pagrindinio sakinio veiksmo laiką ir atsako į klausimus *kada? nuo (iki) kada? kaip ilgai?* Tokie šalutiniai sakiniai jungiami jungtukais *kada, kai, kol, iki*. Pvz.:

Terminas pradedamas skaičiuoti nuo sausio 1 dienos po tų metų, kada įvyko juridinis faktas, kurio pagrindu pradedamas skaičiuoti nurodytas terminas. Jau praėjo metai, kai jis baigė mūsų universitetą. Sudėtingiau sprendžiamas vaikų pilietybės klausimas, kai tėvai yra skirtingų valstybių piliečiai. Prokuro-ras J. K. tvirtino, jog šias pareigas eis tik laikinai, kol departamentas suras kitą kandidatūrą. Kauno zonos organizuotų nusikaltimų tyrimo tarnybos pareigūnai sulaukė iš Hamburgo atskridusius vyrus, kai jie bandė įvežti nedeklaruotos valiutos.

Laiko aplinkybės šalutinių sakinių geriau nejungti prieveiks-miu *kuomet*. Pvz.:

Kuomet (– Kai) susikaupė daug klausimų, direktorius sušaukė susirinkimą. Užėikit į mūsų biurą, kuomet (– kai) būsite Vilniuje.

Tačiau *kuomet* gali eiti paprasta laiko aplinkybe. Pvz.: *Ar esi kuomet buvęs Vilniuje? Kuomet tu atbėgsi greičiau už mane?*

Tikslo aplinkybės šalutiniai sakiniai rodo pagrindinio sakinio veiksmo tikslą ir atsako į klausimus *kam? kuriam tikslui?* Pvz.:

Kad pagrįstų savo teiginius, jis surinko dar daugiau duomenų. Teks dirbti kelias dienas, kad būtų suskaičiuoti patirti nuostoliai. Sėdome į taksi, kad tik suspėtume (suspėtumėme) į posėdį. Sprendėme daug uždavinių, kad išmoktume (išmoktumėme) eismo taisykles.

Iš šių sakinių matyti, kad tikslo šalutiniuose sakiniuose vartojama tariamoji nuosaka, o ne bendratis (kas labai dažnai pasitaiko ir yra ypač šiurkšti klaida). Pvz.:

*Kad išvengti (= **Siekiant išvengti; Kad būtų išvengta**) klaidų ir organizacinių nesklandumų, reikia atsižvelgti į administracinės praktikos patikrintus valdymo standartus ir principus. Komisijos nariai susirinko, kad aptarti (= **kad aptartų, norėdami aptarti**) tolimesnius veiksmus. J.M., kad sutaupyti (= **kad sutaupytų, norėdamas sutaupyti**) lėšas, nusprendė namo nevažiuoti ir nakvoti Vilniuje. Kad nustatyti nusikaltimo sudėtį (= **Norint nustatyti; Kad būtų nustatyta ... sudėtis**), reikia įrodyti tokius požymius. Kad tai suprasti (= **Norint tai suprasti; Kad tai būtų suprasta**), reikia išnagrinėti kiekvieną nusikaltimo padarymo stadiją. Kad išvengti (= **Kad būtų išvengta**) infliacijos, Lietuvos bankas vykdo atitinkamą pinigų politiką. Kad surasti tokį finansinį nusikaltimą padariusius asmenis (= **Norint surasti; Kad būtų surasti nusikaltimą padarę asmenys**), teisėsaugos pareigūnams reikia įdėti labai daug pastangų.*

Kita labai panaši (tik rečiau pasitaikanti) klaida, tai tikslo šalutiniuose sakiniuose bendraties pozicijoje vartojamas būtojo karinio laiko padalyvis. Pvz.:

*Kad išvengus susitikimo (= **Vengdamas susitikti; Kad išvengtų**) su žurnalistais, jis išėjo pro kitas duris. Vietos savivaldos pareigūnai imsis priemonių, kad tą veiklą sustabdžius (= **tai veiklai sustabdyti, kad sustabdytų tą veiklą**). Kad kultūringai aptarnavus (= **Norint kultūringai aptarnauti**) gana mažus indėlius turinčius gyventojus (arba **Kad būtų kultūringai aptarnauti gana mažus indėlius turintys gyventojai**), reikia labai daug darbuotojų. Centras įkurtas tam, kad paruošus (= **kad ruoštų**) darbuotojus, reikalingus įvairioms pataisos darbų institucijoms. Visa tai turi būti atliekama korektiškai, ramiai, dalykiškai, kad geranoriškai nuteiktus liudytoją (= **Norint geranoriškai nuteikti liudytoją; Kad liudytojas būtų nuteiktas geranoriškai, visa tai turi būti ...**). (dar žr. 9.4 skyrelyje padalyvio vartojimą).*

Tiksliui reikšti nevertotina žodžio forma *tikslu* su bendratimi.

Pvz.:

Taip jis padarė, *tikslu pagąsdinti* (= *kad pagąsdintų, norėdamas pagąsdinti*) pavaldinius. *Tikslu sumažinti* (= *Norint sumažinti*) bausmių vykdymo negeroves (= *Kad būtų sumažintos ... negerovės*), būtina tobulinti baudžiamuosius įstatymus. Reikia imtis griežtų priemonių, *tikslu apriboti transportą* (= *kad būtų apribotas transportas*). *Tikslu sumažinti* (= *Norint sumažinti; Kad sumažėtų*) avarijų, reikėjo surengti instruktažą (dar žr. įnagininko vartojimą).

Nereikia tikslo sakinių painioti su papildinio šalutiniais ir pageidaujamaisiais sakiniais. Juose bendratis ir padalyvis vartojami taisyklingai. Pvz.: *Jaunuolis garsiai šaukė, kad į direktorių jam nusispyjaut*. Šis šalutinis dėmuo atsako į klausimą *ką šaukė?*, todėl yra papildinio šalutinis sakinytis. Bus taisyklingas ir toks pageidaujamas sakinytis – *Kad taip dar valandėlę numigus (numigti)*.

Konstrukcija *vietoj to, kad* nevertotina su bendratimi ar padalyviu, o turi būti keičiama konstrukcija *užuot* su dalyviu ar vienu užuot. Pvz.:

Toks nutarimas vietoj to, kad padėti pramonės plėtrai (= *užuot padėjęs plėtoti pramonę*), ją tik apribojo ir suvaržė. *Vietoj to, kad išsiaiškinti* (= *Užuot išsiaiškinęs*), jis nutilo ir stengėsi su niekuo nebendrauti. *Vietoj to, kad atsižvelgti* (= *Užuot atsižvelgę*) į gyventojų prašymus, valdininkai užsitarė savo kabinetuose. *Vietoj to, kad pranešti* (= *Užuot pranešę*) vadovybei apie šį laišką, pradėjo ieškoti jo autoriaus. *Vietoj to, kad* (= *Užuot*) ieškojus išeities, pasirenkamas lengviausias kelias. *Vietoj to, kad* (= *Užuot*) propagavus sveiką gyvenimo būdą, reklamuojami tabako gaminiai.

Netaisyklinga jungtuku *jei(gu)* jungti sąlygos šalutinius sakinius, kurių tarinys (kaip ir tikslo šalutinių sakinių tarinys) taip pat

reiškiamas viena bendratimi ar vienu būtojo kartinio laiko padalyviu. Vietoj bendraties ar padalyvio reikia vartoti būsimąjo laiko arba tariamosios nuosakos atitinkamas formas; kartais tinka ir kiti tokie taisymsai. Pvz.:

Je žiūrėti (= **Je** žiūrėsime; **Je** žiūrėtume) formaliai (arba **Formaliai** žiūrint), šis įstatymas tikrai nepažeistas. *Je* tikėti (= **Je** tikėsime; **Je** tikėtume) spauda, tai mūsų ekonomika vis dar neatsigauna. *Jeigu* patenkinti bendrovės vadovų pretenzijas (= **Jeigu** būtų patenkintos ... pretenzijos), tai viskas pasidarytų labai sudėtinga. *Je* griežtai remtis nuostatais, tai (= **Griežtai** remiantis nuostatais) į šio klausimo sprendimą reikia įtraukti daugiau specialistų. Įstatymo projektas tikrai būtų patobulintas, jeigu įvertinus (= **įvertinus**, **jeigu** įvertintume) opozicijos siūlymus (arba **jei** būtų įvertinti opozicijos siūlymai). *Je* pasakius tiksliau (= **Tiksliau** kalbant; **Je** pasakysčiau tiksliau; **Je** pasakysiu tiksliau), reikėjo nepamiršti partijų steigimo tvarkos prieškarį Lietuvoje. *Jeigu* skaičiuoti (= **Jeigu** skaičiuotume; **jeigu** skaičiuosime) pajamas vienam gyventojui, tai Lietuva yra trečioje vietoje. *Jeigu* kalbėti (= **Jeigu** kalbėsime; **Jeigu** kalbėtume) iš esmės, tai įtariamojo vaidmuo dar nevisiškai aiškus.

Sąlygos šalutiniams sakiniams jungti geriau nevertoti žodžio *sykį*: Pvz.:

Sykį (= **Je**; **Jeigu** *jau*) susirinkime, tai viską išsiaiškinkim iš esmės. Tai ir elkis, kaip išmanai, *sykį* (= **jei**, **jeigu**) taip užsispyrei.

Jeigu sakinyje kalbama apie praeityje vykusius įvykius, vartojamos sudurtinės veiksmažodžių formos. Pvz.:

Jeigu būčiau žinojęs, kad taip atsitiks, **nebūčiau** kreipęsis į teismą. *Je* mūsų pareigūnai **būtų** buvę rūpestingesni, dokumentus **būtų** sutvarkę laiku.

Nuolaidos šalutinis sakinys rodo, kad nepaisoma pagrindiniame sakinyje pasakyto veiksmo. Jis prie pagrindinio sakinio gali būti jungiamas jungtukais *nors, kad ir*. Pvz.:

Nors ir kas būtų, tikrai tas problemas svarstysime. Kad ir užsirašysiu siūlomą pataisą, vargu ar spėsiu į ją įsigilinti.

Į šiuos sakinius yra panašūs vietos ir būdo aplinkybių šalutiniai sakiniai, turintys nuolaidos atspalvį. Pvz.:

Kur tik kreipėmės, atsakymo nesulaukėme. Kaip stengėmės, vis tiek nieko neišėjo.

Kaip matome, tokių pagrindinių sakinių veiksmažodis yra teigiamas (*svarstysime, spėsiu pataisyti, kreipėmės, stengėmės*).

Tokiuose sakiniuose nevertotini neigiami veiksmažodžiai. Pvz.:

Nors ir kaip nesistengėme (= stengėmės), vis tiek nespėjome laiku baigti. Kaip nekeista (= Kad ir keista, nors ir keista, nors ir kaip keista), to tikrinimo aš visiškai nebijau.

Taip pat nelabai taisyklinga padalyvine konstrukcija *nežiūrint ko, nepaisant ko* jungti priešinamosios nuolaidos sakinius, kaip daroma rusų kalbos sakiniuose. Pvz.:

Nežiūrint firmų, siūlančių informacijos apsaugos sistemas bei paslaugas, pasirodymo (– Nors pasirodė firmų, siūlančių informacijos apsaugos sistemas bei paslaugas), ši rinkos sritis vis dar nepakankamai išplėtota. Nežiūrint į Vyriausybės kaitą (– Nors Vyriausybė ir keitėsi), buvo išlaikytas svarbiausių išpareigojimų tęstinumas. Nepaisant dažnai girdimos kritikos (– Nors ir dažnai kritikuojama), fondo vadovybė griežtai laikosi ministerijos nurodymų

9.6.4. Sakinių pridūrimas

Dalykiniuose raštuose kartais pasitaiko tokių šalutinių sakinių, kurie aiškina ne vieną pagrindinio sakinio dalį, bet visą pagrindinį sakinį arba apibendrina jo turinį. Pvz.:

*Jam įsakė ateiti į budėjimą, **ką jis ir padarė**. Štai jums transporto eismo schema, **ką ir reikėjo pavaizduoti**.*

Panašių sakinių negalima pridurti žodžių junginiais *kas link, kas liečia*. Vietoj jų geriausiai tinka prielinksnis *dėl* (kartais su jungtuku *o*). Pvz.:

*Kas liečia triukšmą (= **Je**i kalbėsime apie triukšmą; **Kai dėl** triukšmo; **Kas dėl** triukšmo), tai mieste su juo kovojama. Kas liečia mane (= **Kai dėl** manęs; **Kas dėl** manęs; **Je**i klausai manęs), tai aš sutinku. Kas link knygų (= **Dėl** knygų), tai, rodos, jau susitarėme. Norėjau pasiteirauti, kas link (= **dėl** posėdžio, **apie** posėdį) posėdžio.*

9.6.5 Sakinio dalių ir sakinių jungimo pratimai

***9.6.5.1 pratimas.** Raskite ir ištaisykite sakinių sandaros ir jungimo klaidas

1. Tam, kad į dokumento tekstą įdėti piešinėlį kaip objektą, būtina atlikti tokius veiksmus.
2. Jeigu kaupti ir analizuoti visos šalies laikraščių informaciją, nepriklausomai nuo to pasitvirtino ji ar ne, metams bėgant turėtume kartoteką, su kuria ministerijoje esančios kartotekos negalėtų lygintis.
3. Jei esate pakankamai gudrus, kad sugalvoti pavadinimą, tai ir sugalvokite.
4. Minėjimą baigėme, sugiedant Lietuvos himną.
5. Gaila, kad šie studentai mėgsta vien detektyvus, kai tuo tarpu rimtos grožinės literatūros neima nė į rankas.
6. Jis studijuoja teisę, o taip pat papildomai mokosi anglų kalbos.
7. Dėl to, kad nesinervuoti, aš jums pasiūlysiu štai ką.
8. Šių paskaitų skaičiaus jeigu nedidinti, tai bent nemažinti.
9. Kad greitai gauti pasą, pilietis turės sumokėti 135 Lt.
10. Vietoj to, kad rengtis egzaminui, jis išėjo į stadioną pabėgioti.

11. Dėstytojas, paaiškinkite prašau, kaip suprasti šį teiginį. 12. Tas modelis reikalingas tam, kad įteisinus agento nusikalstamus veiksmus. 13. Matyti, kiek jėgų sudėjo pareigūnai, kad demaskuoti tokias automobilių vagystes. 14. Įgyvendinant strategiją, svarbu apibrėžti ir suderinti aiškias gaires tiems, kas įgyvendins strategiją.

***9.6.5.2 pratimas.** Raskite ir ištaisykite sakinių sandaros ir jungimo klaidas

1. Kokių gi reikia imtis priemonių, kad išvengti tokios kontrabandos? 2. Jeigu kalbėti apie transporto vagystes ir lyginti pernai metų pirmą pusmetį, tai matysime, kad padėtis nėra tokia bloga. 3. Tu net negali įsivaizduoti, ant kiek man visa ta neaiški padėtis nusibodo. 4. Kad nesusidurti su jais, reikia nedelsiant sprukti. 5. Reikalas tame, kad jie į pasitarimą atėjo visai nepasirengę. 6. A. M. laimėjo viešųjų pirkimų konkursą, gi O. V net nebandė pateikti paraiškos. 7. Pats sąmoningai puldavau į tribūną, kad įpilti žibalo į diskusijų liepsną. 8. Jei tikėti autoriumi, pas mus yra pakankamai šios srities specialistų. 9. Sąryšyje su tuo, kad inspektorius visą savaitę neišėjo į darbą, o taip pat nepateikė pateisinančių dokumentų, jam buvo paskirta nuobauda. 10. Abiejų ministerijų specialistai darbuojasi, kad parengti vieningą koncepciją. 11. Kad laiku nutiesus kelią, būtina iš anksto gerai viską suplanuoti ir paruošti. 12. Direktoriau, pasirašykite, prašau, šį protokolą. 13. Jeigu užsiimti tokiais ieškiniiais, tai iš teismų neišeisi. 14. Tipiškas šis užduočių rengimo ir komunikacijos procesas apima tai, kas turi būti padaryta, kuriuo laiku ir su kokiais ištekliais. 15. Ši programa realizuojama, kai negalima įveikti sunkumų įgyvendinant išsamią arba daugiapakopę programą.

9.6.5.3 pratimas. Raskite ir ištaisykite sakinių sandaros ir jungimo klaidas

1. Susidarius tokioms sąlygoms, nutarta skubiai organizuoti įmonės apsaugą (saugoti įmonės turtą, lėšas, o taip pat joje dirbančius darbuotojus). 2. Kad tapti geru specialistu, reikia įdėti labai daug darbo. 3. Darbuotojas tik tada dirbs gerai, kuomet darbo turinys atitiks jo kvalifikaciją, sugebėjimus, polinkius ir pan. 4. Studentas neišlaikė žiemos sesijos

egzaminų, to rezultate buvo išbrauktas iš studentų sąrašų. 5. Vietoj to, kad imtųsi priemonių, jis slėpė pavaldinių nusizengimus. 6. Kad palengvinus šį uždavinį, jis pabandė sudaryti vagių žargoną žodynėlį. 7. Taip atsitiko todėl, kad buvo per mažai kontrolės iš departamento pusės. 8. Šiuo atveju pirmenybė teikiama agresyvioms deryboms, kad būtų užsitikrinama mažiausia kaina sutartų paslaugų teikimams. 9. Kad išsiaiškinus, kaip buvo iš tikrųjų, jis nuvyko į minėtąjį banką. 10. Norėdami atsipalaiduoti po sunkios darbo dienos, išėjome į mišką pasivaikščioti. 11. Šie reikalavimai privalomi įstaigoms, įmonėms, organizacijoms, o taip pat akcinėms bendrovėms ir firmoms. 12. Jeigu sakyti, kad mūsų požiūris pasikeitė, tai vis tiek reikia atsižvelgti į sąlygas. 13. Kad įgyvendinti reformas, kurias numatė ministerija, reikia labai daug pastangų. 14. Pasakyk man, ką reikia daryti, kad ištesėti duotą žodį. 15. Pirmoje eilėje reikia paduoti prašymą, gi paskui pažiūrėsime.

9.6.5.4 pratimas. Raskite ir ištaisykite sakinių sandaros ir jungimo klaidas

1. Sutartį iš vienos pusės pasirašo administracija, iš kitos – profesinė sąjunga.
2. F. Teilorio siūlymus gana negatyviai sutiko profsąjungos, o taip pat ir darbdaviai.
3. Tuomet būtina jiems leisti dalyvauti ir sprendimų priėmimo procese, priimant atstovus į tarybas, komitetus.
4. Įstatymas įsigalios, jį paskelbus spaudoje.
5. Darbuotojai organizacijose dirba tik dėl to, kad patenkinti savo materialinius poreikius, uždirbti pinigų.
6. Puiku, kad gauta tinkamų pasiūlymų iš studentų pusės.
7. Pataisykite, prašau, posūkių jungiklį, apsimokėsime.
8. Ar Vyriausybė buvo pakeista tik dėl to, kad bandyta nuslėpti susidariusią sunkią padėtį.
9. Čia ypač svarbu nustatyti ir aprašyti konkrečias skyrių funkcijas, o taip pat paskirstyti laiką joms atlikti.
10. Žmogui suklydus, reikia jam padėti.
11. Jo galimybes skatinti reformas lemia du pagrindiniai veiksniai: iš vienos pusės, jo įgaliojimai yra gana riboti, iš antros pusės, jis gerai neperprato interesų žaidimo mechanizmo.
12. Beje, valstybė gali nustatyti, kad atsisakyti pilietybės galima tik nuolat gyvenant užsienyje.
13. Du ekspertai teigia, kad Baudžiamojo kodekso abėcėlinės rodyklės sudarymas nėra vien techninis darbas.

9.7. Apibendrinamieji pratimai

*9.7.1 pratimas. Ištaisykite įvairias klaidas.

1. Kaip nekeista, valstybės kontrolėje tebėra elektros energijos tarifai. 2. Bylos tyrimas to pasėkoje sustabdytas pagal BPK 2I straipsnį. 3. Perduokite, prašau, mano geriausius linkėjimus savo kolegai A. M., su kuriuo aš anksčiau kartu dirbau. 4. Pasak žurnalisto, šįmet net du Seimo nariai tapo milijonieriai. 5. Kad mažėtų degalų kainos mūsų šalies kolonėlėse, kol kas dar nepastebėta, greičiau priešingai. 6. Kad pasisverti, vilkiko vairuotojas nesustodamas pravažiuoja svarstyklės, įrengtas pačioje autostradoje. 7. Kaip taisyklė kiekviena kompiuteryje vykdoma programa užima ekrano langą. 8. Paaiškinkite, kaip atliekamas agento įvedimas į tyrimą. 9. Dabar šis sportininkas geroje formoje ir varžybas, matomai, laimės. 10. Pasaulyje egzistuoja tūkstančiai taip vadinamų programų paketų. 11. Šiai dienai nusikaltimų, kurie liečia finansus, yra labai daug. 12. Pilnai sutinku su eile recenzento pastabų. 13. Tai paskatino jį radikaliai ryšių su savo praeitimi nutraukimui. 14. Andriumi apart senelės niekas nesirūpino, todėl neužilgo jis pasidarė visai nesukalbamas; vienok auklėtojos pareiga padaryti viską, kas nuo jos priklauso. 15. Dvišalėje sutartyje pabrėžta, kad užsakovas turi teisę atmesti siūlymą nepaaiškinant priežasčių.

*9.7.2 pratimas. Ištaisykite įvairias klaidas.

1. Tikimasi, kad patvirtintos turizmo plėtros programos dėka bus išplėstas turizmas Lietuvoje. 2. Kvalifikuoti teisės specialistai ir dabar suranda išimtis įstatyme, taip jį apeidami teisiniais metodais. 3. Siunčiamos faksogramos kokybė kaip taisyklė būnu aukštesnė. 4. Ryšium su kontrabandinio krovinio savininko nustatymo sunkumais buvo sustabdyta nemažai bylų. 5. Tų reiškinų aptarimui paskirtas sekantis vadovėlio skyrius. 6. Kreipkis pas vadovą, gal jis paaiškins reikalo esmę. 7. Daugumoje atvejų pakanka nustatyti atitinkamą koeficiento reikšmę. 8. Problema dar yra tame, kad įmonės yra daugiau pusės milijono skolingos savo darbuotojams. 9. Štai prie ko priveda vairavimas neblaiviam stovyje. 10. Tai galutiniame rezultate atsilies į bendrą gyventojų pragyvenimo lygį. 11. Kainas valstybei būtina reguliuoti, kad ekonomika išliktų

subalansuotoje būsenoje. 12. Daugelyje šių šalių, kiekvienoje gyvenvietėje, greitis ribojamas iki 50 km/h. 13. Bylą perduoti šioje dalyje naujam nagrinėjimui tam pačiam teismui.

***9.7.3 pratimas.** Ištaisykite įvairias klaidas.

1. Kad užskaityti kontrolinį darbą, turi būti padaryta ne daugiau penkių klaidų, o tai prie dabartinės programos reikalavimų labai ir labai sunku. 2. Ir gerame įstatymo projekte galima rasti netikslumus. 3. Net ir tokiose sąlygose reikia siekti kainų politikos, apsprendžiančios didžiausią pelną. 4. Manyta, kad po privatizavimo daugiau nei pusė įmonių taps akcinėmis bendrovėmis. 5. Apeliacinis Teismas patvirtino Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo nuosprendį. 6. Kadangi Lietuva, būdama Europos centre, yra puikioje socialinėje plotmėje, tai ir lėmė, kad Lietuva taps daugelio tranzitinių kelių susikirtimo vieta. 7. Kompiuterio pagalba architektas, projektuojantis tiltą arba pastatą, turi paskaičiuoti apkrovimus. 8. Bet kokį užsakymą atliekame tik savaitės bėgyje. 9. Visas šis reikalas turėjo būti pirmoje eilėje apsvarstytas akademiniam lygyje, kaip reikalauja universiteto statutas. 10. Savo sveikinimus institutui perdavė Lietuvos respublikos Ministras pirmininkas, sveikino Švietimo ir mokslo, ūkio ir aplinkos ministerijų atstovai, taip pat sveikinimo žodį tarė Kauno miesto meras. 11. Duomenys nėra tikslūs, nes ne visos aukštosios mokyklos galėjo tiksliai nurodyti, kiek jose mokosi būtent neįgalių studentų. 12. Šįmet čia mokosi per du šimtus lietuvių kilmės mokinių, atvykusių iš užsienio šalių. 13. Teismo sprendimu jis buvo įkalintas penkiems metams ir šešioms mėnesiams. 14. Laikraštyje buvo skelbtas konkursas tokioms pareigoms eiti.

***9.7.4 pratimas.** Ištaisykite įvairias klaidas

1. Kaip jau minėjau, pagal BK komentarą kontrabanda yra laikoma, kai buvo bent vienas iš šešių jos požymių, tame tarpe ir apgaulingas muitų ir kitų dokumentų panaudojimas. 2. Tačiau glaudžiausiai imta bendradarbiauti būtent Nepriklausomybės laikotarpiu, kai teko bendromis jėgomis ieškoti išeičių iš kritinių situacijų. 3. Bendroje sumoje muitinė surinko 1,4 tūkstančių litų. 4. Lietuvos studentų sąjungai atlikus apklausą, kurioje dalyvavo 611 studentų, paaiškėjo, jog didžioji dalis ap-

klaustųjų nesinaudojo karjeros centrų teikiamomis paslaugomis. 5. Vakarų pradžia 20 val. Universiteto Aktų salės patalpose. 6. Į akciją susirinko daugybė studentų, norintys joje dalyvauti turėjo stovėti ilgose eilėse, tačiau niekas tuo nesipiktino. 7. Nors kraujospūdis normos ribose, tačiau pirmininkauti teismo posėdžiui jis negalės. 8. Rajonuose pasirodė antisovietiniai pareiškimai. 9. Egzaminai mokyklose turi būti pravesti birželio penkioliktai, todėl dabar ir sukame galvas, kaip laiku baigti kartoti temas. 10. Ta įvykio vietoje rasta neaiški medžiaga yra kietoje būklėje. 11. Perskaičius darbo planą, jis nieko nerado apie tyrimo metodus. 12. Skirtingais laikais skirtingose tautos žmonės rengėsi skirtingai. 13. Be to, prekyboje rasta eilė kitų nusižengimų. 14. „Pagal apklausos duomenis galima spręsti, jog studentai yra pasyvūs asmeninės karjeros planavime“, – pastebėjo Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos studijų departamento direktorė G.J.

***9.7.5 pratimas.** Raskite ir ištaisykite įvairias klaidas

1. Direktorius, ar negalėtumėt išskirti šiek tiek lėšų konferencijos rengimui, tuo pačiu pakeistume ir salės apšvietimą. 2. Paprastai atskiras reiškinys yra įvairiuose santykiuose su reiškinį visuma. 3. Gaisras kilo dėl netvarkingo elektros išjungėjo, o juo, aš skaitau, turėjo pasirūpinti darbų mokytojas. 4. Departamento inventorių dar geroje būklėje. 5. Posėdžio metu buvo prieita išvados, kad bendrovė privatizuota pažeidžiant įstatymus. 6. Vilniaus Apygardos teismas vakar nusprendė iš pataisos namų paleisti E. D. 7. Ji tapo trečiaja Lietuvos atstove, konkurso keliu užėmusia aukštas pareigas ES institucijose. 8. Įstatymų sutvarkymas, kurie liečia ekonominius nusikaltimus, vykdomas taip. 9. Teigiama, kad tai atitinka kažkokiam tai požymiui, kuris įteisintas Administracinės teisės pažeidimų kodekse. 10. Šiuo apibrėžimu aš ir rėmiausi, rašant baigiamąjį darbą. 11. Mėnesio bėgyje pareigūnas patikrina virš 20 pareiškimų, o taip pat nepamiršta ir operatyvinio darbo. 12. Seimo Žmogaus teisių komiteto pirmininkas susirūpino, kad politikų paskelbta kova dėl saugumo keliuose nevirstų karu su vairuotojais.

***9.7.6 pratimas.** Raskite ir ištaisykite įvairias klaidas

1. Anot Muitinės kriminalinės tarnybos, persinešti pinigus per Medininkų pasienio postą ukmergiškis bandė trečiadienį vėlai vakare. 2. Pareigūnai atlieka patikrinimus, reidus, o taip pat vykdo paties premjero nutarimų dėl pilstuko, kasos aparatų, kontrabandos tikrinimą. 3. Lietuvoje irgi yra teigiamų dalykų, kas liečia organizuotą nusikalstamumą. 4. Vėliau VSD atstovas spaudai aiškino, kad departamento atstovas į teismą neatvyko per nesusipratimą. 5. Atsakant į klausimą apie valdymo schemas, turėčiau pasakyti, kad jos taikomos ne vien Lietuvoje. 6. Netrukdykite, prašau, salės patalpose vyksta paskaita. 7. Ypatingai tai pastebėjau literatūroje skaitant apie KGB operacijas. 8. Teisme liudytoju apklaustas Seimo narys T. U. ir kiti liudytojai incidentą vadino nesusipratimu. 9. Žinant eismo intensyvumą, pasirenku stebėjimo vietą. 10. Taip priėjome prie ekonominių nusikaltimų prevencijos ir jų kontrolės programos, kurios negalime nepaliesi kalbant apie šiuo metu vieną aktualiausių problemų – ekonominius nusikaltimus, kurie įgavo platų mastą po Nepriklausomybės atstatymo. 11. Šią savaitę Lietuva nusprendė nuo 2007 m. atverti darbo rinką būsimų ES narių – Bulgarijos ir Rumunijos piliečiams. 12. Didžiąją lėšų dalį numatyta panaudoti nebaigtiems statyboms tęsti, medicinos įrangai pirkti, švietimo, kultūros, sporto, socialinių įstaigų remontui.

***9.7.7 pratimas.** Raskite ir ištaisykite įvairias klaidas

1. Tikimasi, kad naujos taisyklės dujų pardavėjus įpareigos prisiimti didesnę atsakomybę už parduodamų produktų kokybę. 2. Norėtusi, kad ši diena nebūtų kaip Žemės diena, kai žmonės prisimena, kaip myli Žemę, o likusius metus ramiai ją teršia. 3. Pranešta, kad trečiadienį, dienos metu, neiškiomis aplinkybėmis iš spaudos kiosko dingo apie 100 litų ir 500 vienetų pravažiavimo bilietų. 4. Akivaizdu, kad vien bausmių pagalba šio reiškinio nebus įmanoma išgyvendinti. 5. Smagu, kad jis ne tik puikus specialistas, bet ir gerai nusituokia muzikoje. 6. Lenkijos pyktį iššaukė Maskvos draudimas importuoti mėsą. 7. Parlamentarų grupė, apsilankiusi rytiniame Lietuvos pasienyje, pabrėžė, jog šis sienos ruožas yra mažiausiai apsaugotas, kas matosi iš plūstančio kontrabandos kiekio. 8. Tą pavyzdį duodu tam, kad parodyti, kaip reikia viską surašyti. 9. Jo

manymu, naujoji juriskonsultė nelabai orientuojasi įstatymuose. 10. Departamento direktorė teigė, kad klientai jau atranta į keliones vežtis grynuosius pinigus ir noriai naudojami kredito kortelių privalumais. 11. Tačiau klausimas labai komplikuojasi, kai gabenamos juridiniams asmenims priklausančios prekės, o jie baudžiamojoje teisėje nėra traktuojami kaip subjektai. 12. Formuojame naujo filialo personalą, todėl reikalingi menedžeriai, jų asistentai, pardavėjai.

***9.7.8 pratimas.** Raskite ir ištaisykite įvairias klaidas

1. Teisėjas turi būti tvirtas savo sprendimuose. 2. Šios savaitės bėgyje aš pakviesiu eilę darbuotojų į savigynos pratybas. 3. Galutinėje išvadoje – tai tik kaimynų ginčai, ir nieko daugiau. 4. Pasirodė lapeliai, raginantys žmones būti budriais. 5. Kiekvienas iš mūsų gyvenime susiduriame su kova už būvį. 6. Sakykite, prašau, keli dėstytojai bus per valstybinį egzaminą. 7. Aš, leiskim, pastebėjau, kad mūsų studentai labai nemėgsta sąvokas. 8. Be to, vakar parlamentaras pasiūlė Konstituciniam teismui ištirti, ar šiuo klausimu priimti Vyriausybės nutarimai neprieštarauja konstitucijai. 9. Šį nutarimą ko gero reikės peržiūrėti ir pakeisti. 10. Sukilimui Lietuvoje malšinti Rusija panaudojo 30 tūkst. armiją, o Lietuvos sukilėliai iš pradžių turėjo ne daugiau 10 tūkst. žmonių reguliarią armiją. 11. Seimo narys pareiškė, kad galimybės sureguliuoti problemą tikrai yra. 12. Sukauptų pinigų užteks kokių trijų dienų laikotarpiui. 13. Ministras ir toliau įtikinėjo savanorius iki 12 val. grįžti į nuolatinę dislokacijos vietą, pabrėždamas, kad konfliktas turi būti išspręstas ministerijos vidaus ribose. 14. Policininkas parodė moteriai kažkokius tai dokumentus ir pareikalavo, kad įleistų į namus atlikti kratą. 15. Kompensacija už buto apšildymą prie tokių pajamų bus ne mažesnė nei 150 Lt. 16. Galutinėje išvadoje turime su tuo sutikti. 17. Šie vadovėliai bibliotekoje yra, paimkite prašau.

10. KARTOJIMO PRATIMAI

10.1 pratimas. Sukirčiuokite

advokatas, advokatu, advokatė, su advokate, advokatus, advokates,
tautinė vėliava, tautinės vėliavos, su tautine vėliava, tautines vėlia-
vas,
asmeninis ginklas, su asmeniniu ginklu, asmeniniame ginkle, asme-
ninius ginklus,
postas, postu, poste, postai, postus,
puiki gynyba, su puikia gynyba, puikioje gynyboje,
sudėtinga anketa, sudėtingos anketos, sudėtingoje anketoje, sudė-
tingas anketas,
naujas automobilis, nauju automobiliu, naujame automobilyje, nau-
jus automobilius,
taikynys, su taikiniu, taikinyje, taikinius,
protokolas, su protokolu, protokole, protokolai, protokolus,
Regioninių reikalų ir tautinių mažumų departamentas.

10.2 pratimas. Sukirčiuokite

juridinis asmuo, juridinio asmens, juridiniu asmeniu,
geras kriminologas, su geru kriminologu, gerus kriminologus,
gyvybė, su gyvybe, gyvybes,
teisminis tyrimas, teisiniu tyrimu, teisiniame tyrime, teisiniai
tyrimai, teisinius tyrimus,
sunkus klausimas, sunkūs klausimai, sunkių klausimų, sunkius
klausimus,
troleibusas, troleibusu, troleibuse, troleibusus,
greitas sprendimas, greitu sprendimu, greitus sprendimus,
sąžiningas pareigūnas, su sąžiningu pareigūnu, sąžiningus pareigū-
nus,

Palanga, ties Palanga, Palangoje,
Santariškės, į Santariškes.

10.3 pratimas. Sukirčiuokite

statutas, statutu, statute, statutai, statusus,
valingas studentas, su valingu studentu, valingus studentus,
visuomeninė tarnyba, visuomeninę tarnybą, su visuomenine tarny-
ba, visuomeninėje tarnyboje, visuomenines tarnybas,
buitinis konfliktas, buitiniame konflikte, buitinius konfliktus,
transporto agentas, su perdavimo aktu,
problema, problema, su problema, problemeje, problemas,
atgalinė data, atgaline data,
nauja pataisa, su nauja pataisa, naujoje pataisoje, naujos pataisos,
naujas pataisas,
asmeniška atsakomybė, su asmeniška atsakomybe, asmenišką atsa-
komybę, asmenišką atsakomybę,
Vilniaus apskrities viršininkas.

10.4 pratimas. Raskite ir pataisykite klaidas.

1. Dalinės prievolės esmę sudaro tai, kad esant ne vienam skolinin-
kui pareiga yra dalijama į tiek dalių, kiek yra bendraskolių. 2. Ar Lietu-
vos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra turi juridinio asmens
teises? 3. Vyriausioji rinkimų komisija paskelbia vienmandatinėse apy-
gardose iškeltų kandidatų pavardes. 4. Vidutinis darbo užmokestis yra
paskaičiuojamas Vyriausybės nustatyta tvarka. 5. Konkretūs darbo ap-
mokėjimo dydžiai yra nustatomi kolektyvinėse ar darbo sutartyse.
6. Savivaldybės tarybos sprendimai yra bendro pobūdžio norminiai tei-
sės aktai, kuriuose neįmanoma sureglamentuoti visų situacijų, galėsan-
čių atsirasti juos taikant. 7. Agentūros vykdančiojo direktoriaus kadenci-
ja gali būti pratęsta kitiems penkeriems metams. 8. Globalinius verslo
santykius veikia daugybė ekonominių, politinių ir technologinių sąlygų.
9. Planavimas organizacijoje apima tikslų suformulavimą bei priemonių
tiems tikslams įgyvendinti parinkimą. 10. Siekdamas kuo daugiau abi-
pusinių garantijų sutarties šalys sudaro sąlyginio deponavimo sąskaitos
sutartį.

***10.5 pratimas.** Pratime yra 5 sakiniai su kalbos klaidomis. Raskite juos ir pataisykite klaidas.

1. Aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų sistemoje išskirtinė vieta tenka šalies parlamentui. 2. Prezidentas privalo atsižvelgti į politinių jėgų santykį abiejuose parlamento rūmuose. 3. Kol bus gauti teismo medicinos ekspertizės rezultatai, praeis kažkiek tai laiko. 4. Užstato suma negali siekti mažiau 30 minimalių gyvenimo lygių. 5. Per žemdirbių surengtą protesto akciją viso surinkta keturi tūkstančiai parašų. 6. Konstitucinio Teismo pirmininko įgaliojimai gali nutrūkti tik tais pagrindais, kurie numatyti Konstitucijoje. 7. Lyginant su ankstesniais metais, mokačių už mokslą studentų daugėja. 8. Auditoriniam darbui studijų programose rekomenduojama skirti ne daugiau kaip 45 proc. studijų laiko. 9. JAV ir Europos Sąjungos šalyse kartelius draudžia antimonopoliniai įstatymai. 10. Savininko neturintys daiktai turi būti pripažįstami bešeimininkiais daiktais. 11. Susilažinusius asmenis, jeigu lažybos neprieštarauja viešai tvarkai ar moralei, sieja prigimtinė prievolė. 12. Gynėjo pareiga – maksimaliai palengvinti ginamojo padėtį naudojant teisėtus gynbos būdus ir priemones.

10.6 pratimas. Pasirinkite ir pabraukite taisyklingus variantus.

1. Kasmet dalį gauto pelno uždaroji akcinė bendrovė skiria (*miesto tvarkymui, miestui tvarkyti*). 2. Atstovaudamas (*teisinę instituciją, teisei institucijai*) turėčiau pasakyti, kad žmogaus teisės yra tiek visuomenės, tiek pačių piliečių problema. 3. Dalis skirtų lėšų bus panaudota (*naujos ginkluotės įsigijimui, naujai ginkluotei įsigyti, naują ginkluotę įsigyti*). 4. Įvykio vietoje reikėjo nustatyti girtumo laipsnį (*tuuo momentu, tam momentui*). 5. (*Darbo atlikimui, darbui atlikti, darbą atlikti*) buvo skirtos 2 valandos. 6. Domimasi kompiuterių galimybėmis (*teisėtvarkos uždaviniams spręsti, spręsti teisėtvarkos uždavinius*). 7. Šiuo klausimu kreipkitės į (*direktojų komercijai, komercijos direktorių*). 8. Gynėjas teigia, kad prokuroro siūloma bausmė neatitinka padaryto nusikaltimo (*sunkumui, sunkumą, sunkumo*). 9. Šiuo klausimu girdėti (*įvairių nuomonių, įvairios nuomonės*). 10. Rašto darbo pabaigoje turi būti (*pateiktos išvados ir apibendrinimai, pateikta išvadų ir apibendrinimų*). 11. Dažnai neįmanoma gauti (*tinkamos teisinės pagalbos, tinkamą teisinę pagalbą*). 12. Ir mes kartais darome (*tokias klaidas, tokių klaidų*).

10.7 pratimas. Sudarykite žodžių junginius.

siekti pasiekti	laisvės, laisvę nepriklausomybę, nepriklausomybės, tikslą, tikslą,
daryti	įtaką, didelę įtaką, įtakos, didelės įtakos, žalą, žalos,
turėti	pagrindą, lemiamą reikšmę, pagrindo, lemiamos reikšmės, prasmę, prasmės,
linkti	į mokslus, į komerciją, mokslams, komercijai,
kviesti	posėdžiauti, posėdžiui, į posėdį, posėdžio, vakarienės, puodelio kavos, vakarienei, puodeliui kavos, apklausai, į apklausą, apklausti
rūpintis rūpinimasis rūpestis	nuteistuoju, kaltinamuoju, dėl nuteistojo, dėl kaltinamojo,
atsilaikyti	valdžios spaudimui, grasinimams, prieš valdžios spaudimą, prieš grasinimus,
nusikalsti	tautai, valstybei, įstatymams, prieš tautą, prieš valstybę

10.8 pratimas. Įrašykite reikiamas galūnes.

Priėjome *išvad....*, kad toks veiksmas – neteisėtas. 2. Pasiūla dar neatitinka *esam... paklaus... .* 3. Garsus advokatas atvyko skaityti *pa-skait... .* 4. Šių įstatymo pataisų *iniciator... .* yra Seimo Ekonomikos komitetas. 5. Kas nenori pasirodyti *išmintingesn...?* 6. Po sproginimo gyvenamasis namas yra *avarin... būkl... .* 7. Dokumentų įforminimas turi atitikti standarto *reikalavim... .* 8. Lengva būti *ger....*, o sunku – *tei-sing....* 9. Būtina siekti, kad ir mūsų ūkis būtų *tok... ekonomin.... lyg... .* 10. Teismas pripažino jį *nekalt... .* 11. Po metus trukusios paieškos verslininkas buvo paskelbtas *ding....* be žinios.

10.9 pratimas. Nurodykite sakiniuose esamas kalbos klaidas ir jas ištaisykite.

1. Medicinos ekspertų komisija priėjo išvados, kad šis asmuo nepakaltinamas. 2. Molėtų apylinkės teismas ieškinį patenkino, o ieškinio užtikrinimui uždėjo areštą redakcijos atsiskaitomai sąskaitai. 3. Tyrimo duomenis būtina pateikti savaitės pradžioje, o ne spalio dešimtai dienai. 4. Visa tai buvo daroma vien su tikslu pasipelnyti. 5. Skirta 30 000 litų, tame skaičiuje 10 000 litų mokomajai literatūrai. 6. Toks žmogus jau yra paskutinėje alkoholizmo stadijoje. 7. Apiplėšta sodyba randasi už kelių kilometrų nuo ežero. 8. Tokia veika užtraukia baudą nuo 700 iki 1000 litų su narkotinių priemonių konfiskavimu arba pataisos darbus iki dviejų mėnesių. 9. Teisinėje valstybėje visi privalo laikytis veikiančių įstatymų. 10. Stebėtina, kad lažinantis pinigus prašoma pervesti į Lietuvos bankų sąskaitas, kai tuo tarpu Lietuvoje atsiskaitymas su lažybų organizatoriais per bankus iš viso yra draudžiamas.

*10.10 pratimas. Raskite ir ištaisykite įvairias klaidas

1. Šį faktą konstatavus, galima priėti prie išvados, kad valstybių pagrindinių įstatymų neatsiejamasis elementas yra skyrius apie žmogaus teises. 2. P. Drakeris pabrėžia, kad vadovas net ir būdamas labai aukštame hierarchiniame lygyje, visuomet turės vykdyti operatyvinio valdymo darbą. 3. Paprastai diplomatinę gynybą galima vykdyti tik savo piliečių atžvilgiu, todėl net valstybė, kurioje apatridas pastoviai gyvena, negali vykdyti jo diplomatinės gynybos. 4. Vis dėlto dauguma šios teorijos atstovų pripažįsta, kad vadovai-profesionalai savo veiklą privalo or-

ganizuoti remiantis vienokių ar kitokių principų visuma. 5. Tokio būsimos konstitucijos skyriaus tikslas – suformuoti platų, išsamų, atitinkantį šiuolaikines realijas žmogaus teisių ir laisvių katalogą. 6. Drįstu teigti, kad nemaža atvejų, kai terminai *vadyba*, *vadybininkas* naudojami nesigilinant į jų esmę ar netgi nesuprantant šių žodžių prasmės. 7. Iki tos datos valstybės narės privalėjo pranešti Europos Komisijai apie šios direktyvos įgyvendinimo priemones. 8. Vadovas yra darbuotojas, kuris turi išskirtinę privilegiją kitų darbuotojų tarpe – priimti sprendimus. 9. Pertvarkius šias formules, V. Graičiūnas nustatė, kad visi galimi ryšiai skaičiuojami taip: ... 10. Vargu, ar užsienio valstybės įstatymai numatys, kad gali būti baudžiami asmenys, įvykdę nusikaltimus prieš kitos valstybės interesus. 11. Neįvykdžius šio reikalavimo (principo), bet kokia organizacinė veikla netenka prasmės, nes ji, kaip taisyklė, būna chaotiška ir gali turėti ne tik teigiamas, bet ir neigiamas pasekmes. 12. Nepavykus sukurti vieningos universalios antiteroristinės konvencijos, baudimo už terorizmą srityje buvo pasirinktas taip vadinamas „sektorinis“ būdas. 13. Veiklos rezultatai turi būti pastoviai, tiksliai, patikimai ir pilnai apskaičiuojami ir įvertinami. 14. Nesant apskaitai arba jei ji netiksli, ne tik nežinosime, ką esame pasiekę, bet ir negalėsime planuoti ateities. 15. Įstatymas įteisina išradimus kaip pramoninės nuosavybės objektus.

***10.11 pratimas.** Raskite ir ištaisykite įvairias klaidas

1. Darbuotojų užimamos pareigos turi griežtai atitikti jų kvalifikacijai. 2. Jo galimybes skatinti reformas lemia du pagrindiniai veiksniai: iš vienos pusės, jo įgaliojimai yra gana riboti, iš antros pusės, jis gerai neperprato interesų žaidimo mechanizmo. 3. Kiekvieno struktūrinio padalinio vietą ir svarbą struktūroje apsprendžia būtent jo vykdomos funkcijos, todėl struktūrizavimas ir funkcijų paskirstymas yra vieningas, integruotas procesas. 4. Dažniausiai esti akivaizdu, kad teroristinis aktas pirmiausia yra kriminalinis aktas, kokiais motyvais jis nebūtų teisinamas. 5. Tačiau tai, matyt, jam gaunasi nesąmoningai, nes po to administravimas vadinamas integruoto valdymo sudėtine dalimi. 6. Kalbėtojas pabrėžė, kad tikrinamas bendrovės įstatų atitikimas įstatymams. 7. Tyrėjams nesunkiai pavyko atskleisti įmonės vadovų nusikaltimus finansams. 8. Tai buvo labai svarbi metodologinė išvada, įtakojusi vadybos vystymosi tendencijas. 9. Stambioje korporacijoje jos sudėtinės dalys privalo būti kiek galima labiau savarankiškos. 10. Iki liepos 1-os dienos savivaldybėje registruojami gyventojų prašymai gauti pašalpą. 11. Ko-

voti su šia žala ar užkirsti kelią šios žalos atsiradimui valstybės imasi įvairių priemonių. 12. Norint sėkmingai valdyti šiuos tampriai susietus procesus, vadovai privalo įsisavinti įvairiausių sričių žinias ir sugebėti jas efektyviai panaudoti. 13. Ataskaitoje teigiama, kad pastaruoju metu daugelyje valstybių auga nusikaltimų informatikai skaičius.

***10.12 pratimas.** Raskite ir ištaisykite įvairias klaidas

1. Teismas negali pripažinti išteisinto asmens kaltu dėl nusikaltimo padarymo, jeigu prieš jį buvo nutraukta byla dėl to paties kaltinimo.
2. Kritikos išdavoje susiformavo nauja vadybos teorijų srovė – sociopsichologinės teorijos.
3. Europos Sąjunga laipsniškai tampa politine, monetarine ar net gynybine organizacija.
4. Pagrindinė šios teorijos nuostata – darbuotojas geriau atlieka užduotis tada, kai jis dalyvavo šių užduočių formulavime, buvo sprendimo priėmimo dalyvis.
5. Pažymėtina ir tai, kad kai kurie įstatymai, nors ir suderinti su Europos Sąjungos teise, tačiau trūksta poįstatyminių aktų dėl jų įgyvendinimo.
6. Jis bandė jungti orgvadybines teorijas su motyvavimo teorijomis, tuo pradėdamas vadybos kaip integratyvaus mokslo tyrinėjimus.
7. Džiugu, kad juridinių asmenų registro įstatymas yra priimtas 2001 m., tačiau reikia apgailestauti, kad iki šiol neįsteigtas pats juridinių asmenų registras.
8. Asmeniųjų savybių tarpe išskiriami gabumai – talentas dirbti vadovo darbą.
9. Pagrindinių teisių chartija turėtų tapti pirmąja šio konstitucinio proceso dalimi.
10. Darbuotojai, dalyvaudami sprendimų priėmime, tampa atsakingais už visos organizacijos veiklos rezultatus.
11. Tai svarbu dėl to, kad būtų įmanoma darbus sugrupuoti į analogiškų darbų grupes ir jų atlikimui nustatyti bendras taisykles.
12. Liudytojas teigė negalėjęs kaltinamąjį išduoti, nes šis jam grasinęs.
13. Tarptautinėje praktikoje įsigalėjo tvarka, kad užsienio atvykimui į kitą valstybę reikalingas pasas ir pastarosios valstybės viza.

10.13 pratimas. Tekste raskite ir ištaisykite kalbos klaidas, taip pat ir rašybos, skyrybos klaidas. Pabrauktus žodžius sukirciuokite. Papildoma užduotis: nustatykite retorikoje nurodomas teksto struktūros dalis, aptarkite retorinę argumentaciją.

Garbingasis teisme,

Kreipiuosi į Jus norėdama išsiaiškinti iškilusius nesusipratimus dėl nekompetingo teisėjų darbo ir nuosprendžio individualioje byloje.

Kai įteikiau savo skundą apeliacinei instancijai jis buvo priimtas ir apsvaistytas, tačiau buvo praleistos kelios esminės detalės, kurios yra labai svarbios šiai bylai, todėl kai ką paminėsiu: Apie pusantrų metų svarstant bylą Kauno apygardos teisme, jo trijų teisėjų kolegija negalėjo nepastebėti prokuratūros klaidos arba netikslumo. Tą teisėjai turėjo padaryti jau teismo nutartyje, perduodant bylą nagrinėti teisiamaajame posėdyje. Kai kaltinamasis aktas neatitinka įstatymų reikalavimų, byla pagal baudžiamojo kodekso 234 str. 2 dalį „perduodama prokurorui“. Teismas pažeidė šį įstatymą, o vėliau teisė pažeidimus nagrinėjimo metu.

Taip pat bylos nuosprendyje rašoma: „Kauno miesto apygardos teismo nuosprendis yra neteisėtas ir naikintinas dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo ir padaryto esminio baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimo“. Šioje vietoje prisiminkime, ką sako Konstitucijos 109 st. 3 dalis „Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“, bet juk ši situacija visai priešinga, todėl čia kyla pirmas iš ties esminis klausimas:

Ar teisėjas esmingai pažeidęs įstatymą, nėra neatsako už savo poelgį? Šioje situacijoje būtent taip ir nutiko: teisėjas neatsakė už savo pažeidimą, už tai, kad neklaušė įstatymo, jį pažeidė arba sąmoningai sulaužė.

Galbūt šioje vietoje jam šiek tiek pagelbėjo Konstitucijos 114 str. 2 dalis kuri teigia: „Teisėjas negali būti patrauktas baudžiamajon atsakomybėn be Seimo, o tarp Seimo sesijų, – be Respublikos Prezidento sutikimo“. Tuo metu kaip tik ir buvo laikotarpis tarp Seimo sesijų, tačiau man yra nežinoma ar buvo kreiptasi į Prezidentą dėl sutikimo patraukti atsakomybėn šios bylos teisėjus, o galbūt toks esminis įstatymo pažeidimas Lietuvoje neturi būti baudžiamas? Galbūt mes turėtumėm leisti teisėjams savivaliauti ir vykdyti savą teisingumą, o ne numatytą Konstitucijos? Manau tokiu atveju valstybėje greitai išsivirautų chaosas, būtent tam mes ir turime užkirsti kelią.

Pacituosiu Generalinės Prokuratūros teksto ištrauką: „Teismas netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, nes nepagrįstas baudžiamojo įstatymo netaikymas taip pat yra jo netinkamas taikymas“. Matome, jog prokuratūra pripažįsta jog buvo užfiksuotas pažeidimas, tačiau jokių priemonių tam išspręsti nebuvo imtasi. Trumpiau tarus čia įžvelgiame kuriozišką situaciją „kaltas, tačiau nubausti jo negalima“.

Bet kokiū atveju įstatymų nežinojimas ne tik nepuošia teisėjų, bet ir neatleidžia nuo atsakomybės. Tai pakankamai grubus pažeidimas, į kurį nebuvo sureguota. Turėkime omeny ir tai, jog netinkamas ir nekompetetingas teisėjų sprendimas gali pakenkti vienai iš besibylinėjančių pusių. Negana to, jog byla buvo ilgai vilkinama, ji ieškovui kainavo daug laiko, sveikatos ir pinigų, todėl būtų protinga reikalauti moralinės žalos atlyginimo, tačiau pirmiausiai tai yra garbės reikalas išsiaiškinti teisybę. Priežastčių dėl ko taip įvyko nespėliosiu. Neabejoju, kad teisminės ir teisėjų etikos struktūros išsiaiškims ar tai įvyko dėl teisėjų profesinio silpnumo, ar dėl kokių pašalinių paskatų.

Garbingasis teisme, dar kartą prašau išnagrinėti šią bylą, ir mano pateiktus argumentus remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatomis ir įvykdyti teisingumą.

11. PRATIMŲ ATSAKYMAI

3.1.1 pratimo atsakymai.

Bendroji ieškinio tvarka; rinkimų agitacija; liudytojas; neveikimas; darbo sutartis; darbo ginčų komisija; draudimas mažinti darbo užmokestį; parceliacija; asmeninė atsakomybė; teisė į gynybą; juridinis asmuo; fizinis asmuo; restitucija; ikiteisminis tyrimas; apylinkės teismas; teisėta įgytas turtas; priedermė; teismo sudėtis; diplomatinė neliečiamybė.

3.1.3 pratimo atsakymai.

Sutuoktinis; sandoris; (rašytinis) kito sutuoktinio sutikimas; išimtinis atvejis; delsimas; esminė žala šeimos interesams; objektyvi priežastis; kodeksas; straipsnis; (kodekso straipsnio) dalis; numatyta tvarka; bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė; nekilnojamasis daiktas; daiktinės teisės; disponavimas; (teisių) suvaržymas; bendros įmonės perleidimas; vertybiniai popieriai; perleidimas; įgaliojimas sudaryti sandorį; banko depozitinė sąskaita; lėšos.

3.1.4 pratimo atsakymai.

Teisėjas; ieškovas; (apeliacinis) skundas; testamentas; falsifikavimas; apylinkės teismo posėdis; apeliacinė instancija; teismas; prokuroras; civilinė byla; apeliantas; testamentas; argumentas; pakartotinė ekspertizė; ekspertas grafologas; falsifikuotas parašas; testatorius; asmens pasas.

3.1.6 pratimo atsakymai.

1. daviniai; 2. duomenys, vienodi; 3. kompanija; 4. kampanija;

5. nugincijimo; 6. efektyvumo; 7. efektyvumą; 8. efektingumo; 9. poėmį; 10. konfiskavimas; 11. išmanymą; 12. mokėjimas; 13. pažinimas; 14. žinių.

3.2.1.1 pratimo atsakymai.

1) bendrasis mokslo gimininis vienažodis terminas; 2) atskiros srities (valdymo) rūšinis sudėtinis terminas; 3) atskiros mokslo (teisės) gimininis sudėtinis terminas; 4) atskiros mokslo (teisės) gimininis sudėtinis terminas; 5) bendrasis mokslo gimininis terminas; 7) atskiros srities (valdymo) rūšinis sudėtinis terminas; 8) atskiros mokslo (teisės) rūšinis sudėtinis terminas; 9) atskiros srities (valdymo) rūšinis sudėtinis terminas; 10) bendrasis mokslo gimininis vienažodis terminas.

3.2.1.2 pratimo atsakymai.

1) *pataisos darbai + be laisvės atėmimo*; 2) *teistumo + išnykimas*; 3) *bendrasis + ieškinio senatis + terminas*; 4) *civilinis + fizinių asmenų + veiksnumas*; 5) *darbingumo + netekimas*; 6) *sutuoktinio teisė + reikalauti sandorį pripažinti negaliojančiu*; 7) *teisė + į daiktą*; 8) *statybos rangos + sutartis*; 9) *informacijos + apsauga*; 10) *pavojus + gyvybei*.

3.2.2 pratimo atsakymai.

Senatis – vidinis; daryba. *Apeliacija* – išorinis; skolinimasis; tarptautinis. *Turtas* – vidinis; terminizavimas. *Panauda* – vidinis; daryba. *Licencija* – išorinis; skolinimasis; tarptautinis. *Patarėjas* – vidinis; terminizavimas. *Skundas* – vidinis; terminizavimas. *Sankcija* – išorinis; skolinimasis; tarptautinis. *Rūpyba* – vidinis; daryba. *Nusikaltimas* – vidinis; terminizavimas. *Bendraatsakis* – vidinis; daryba. *Reiškinys* – vidinis; daryba. *Ginčas* – vidinis; terminizavimas. *Gintis* – vidinis; daryba. *Gynyba* – . *Neveiksnumas* – vidinis; daryba.

Paieška – vidinis; daryba. *Vertė* – vidinis; terminizavimas. *Veika* – vidinis; daryba. *Veikla* – vidinis; terminizavimas. *Galia* – vidinis; terminizavimas. *Teistumas* – vidinis; daryba. *Teisnumas* – vidinis, daryba. *Parodymai* – vidinis, terminizavimas.

3.3.1 pratimo atsakymai.

a) Tarptautiniai terminai: *dekretas*; *aktas*; *sankcija*; *nota*; *inkriminavimas*; *kodeksas*; *apeliacinis (skundas)*; *hipoteka*; *kasacinis protestas*; *konvencija*; *penitencija*; *registras*; *uzufruktas*.

b) Tarptautiniai žodžiai, turintys lietuviškų atitikmenų: *verifikavimas* → (teiginio) patikra; *fundamentiniai* → svarbiausi, esminiai, pagrindiniai; *apeliacija* → kreipimasis, skundas; malonės prašymas; *juristas* → teisininkas; *legalumas* → teisėtumas; *provokavimas* → kurstymas; *epizodiškas* → atsitiktinis; nereikšmingas, trumpalaikis; *minimalus* → mažiausias; *personalinis* → asmeninis, individualus; *cirkuliaras* → aplinkraštis; *garantija* → laidavimas; užtikrinimas, tikrumas; *identiškas* → tapatus, toks pat; vienodas; *jurisdikcija* → teisė; teisėtvara, teisingumas.

c) Neteiktini naujieji skoliniai, jų lietuviški atitikmenys: *dedlains* = galutinis terminas, kritinė riba; *baziniai* = pagrindiniai; *impičmentas* = valstybės apkalta, apkaltos procesas; *holdingas* = kontroliuojanti kompanija; *mass media* = žiniasklaida; *parolis* = slaptažodis; *rentingas* = trumpalaikė nuoma; *preiskurantas* = kainoraštis, kainynas; *rejestras* = registras; *imidžmeikeris* = įvaizdžio kūrėjas; *probacija* = lygtinė pataisa; *spikeris* = parlamento pirmininkas; kalbėtojas; *sutenerystė* = sąvadavimas; *sponsorystė* = rėmimas; *ombudsmenas* = kontrolierius; *minimum* = mažiausiai; *nonsensas* = nesąmonė; niekai; *ofisas* = biuras, būstinė, kontora, įstaiga; *sumarinis* = supaprastintas(is).

3.3.2 pratimo atsakymai.

1. monetarinės = pinigų. 2. alkotesteris = alkoholio tikrintuvas; printerio = spausdintuvo. 3. Debatus moderuos = Debatams vado-

vaus; moderatoriumi = vadovu. 4. marketinginio = rinkodaros; menedžmento = vadybos. 5. lizingo = nuomos; trumpalaikis lizingas, arba rentingas = trumpalaikė nuoma. 6. holdingo = kontroliuojančios; hakerių = kompiuterinių sistemų įsilaužėlių. 7. ombudsmenai = kontrolieriai; falšo = apgaulės. 8. Gastarbaiterių = uždarbautojų; egzilais = išeiviais; auslenderiais = užsieniečiais; apatridų = bepiliečių. 9. sortiravimo = rūšiavimo. 10. marginalinė = nereikšminga; nerespektabili = nevertinama; autsaiderio = atstumtųjų. 11. Datatoriaus = Datos spaudo; rejestrą = registrą. 12. personalinės = individualiosios; serviso = paslaugų. 13. interviuerio = klausėjo (klausimų teikėjo). 14. presingo = spaudimo; presatašė = spaudos atašė. 15. barteriu = natūrinių mainų būdu.

3.4 pratimo atsakymai.

1. kažkoks tai = kažkoks; to išdavoį = dėl to. 2. įstatymdavystę = įstatymų leidybą. 3. arba hum developoment = –; gerbūvio = gerovės. 4. išsireikšti = pasakyti; geriau būtų: *jeigu taip galima išsireikšti* = vaizdžiai tariant. 5. laisvanoriškumo = savanoriškumo. 6. nekurie = kai kurie; lygsvaros = pusiausvyros. 7. savistovumą = savarankiškumą; kaip papuola = aplaidžiai (bet kaip). 8. stovį = padėtį; kažkiek tai = kažkiek. 9. kaip pavyzdžiui = kaip; taip vadinamas = vadinamasis. 10. Kas link = O dėl; kaip nekeista = kad ir kaip keista. 11. Ir taip = Vadinasi; laikas nuo laiko = kartais. 12. Iki tokio laipsnio = Tiek. 13. kaip taisyklė = paprastai (dažniausiai). 14. Taip kad = O apie; kalbos nebuvo = nebuvo kalbama. 15. Kaip sykis = Kaip tik; kalba eis = bus kalbama.

3.5.2 pratimo atsakymai.

1. skaitoma = laikoma; žinomai = akivaizdžiai (sąmoningai); betarpiškai = tiesiogiai. 2. vienareikšmio = vieno; mūsų *pusė* dar neturi = mes dar neturime. 3. Nutekinta = (Atskleista); ne matomai = ne abejotina; *įtakos rezonansinės* bylos tyrimą = padarys įtaką atgarsį visuomenėje turinčios bylos tyrimui. 4. *siaurame* specia-

listų rate = nedaugelio specialistų. 5. Pilnai = Visiškai; susišaukiantis = susijęs. 6. pervedimas = perkėlimas; veikiančio = galiojančio. 7. pagarsinimas = atskleidimas (paskelbimas). 8. pasimesti = sutrikti. 9. Reiškia = Vadinasi; atskiri = pavieniai; tai pastebėjo = apie tai kalbėjo. 10. –. 11. smulkus = nedidelis; stambus = didelis; uždeda = užtraukia. 12. savivaldžiavimo = savivalės; taip kad = vadinasi; klausimai – reikalai. 13. Kraštutiniu = Blogiausiu; glaustais terminais = per trumpą laiką; pilnai = visiškai (iki galo). 14. patalpinami *žiniatinklyje* = įdedami į žiniatinklį; sekančio = kito. 15. įdomaujasi = domisi; plonybėmis = subtilybėmis.

3.6.1 pratimo atsakymai.

1. nejudamą nuosavybę = nekilnojamąjį turtą; pastarųjų = jų. 2. per *glaustą*... terminą = per trumpą... laiką; sekančių = šių; nekompetetingumo = nekompetentingumo; kažkur tai = –; asmeninei įmonei = individualiajai įmonei. 3. reiškia = vadinasi; nešti pilną atsakomybę = būti visiškai atsakingai. 4. duotuoju atveju = šiuo atveju; kaip nekeista = nors ir keista; *pildyti*... pareigų = eiti... pareigų. 5. laikas nuo laiko = nuolatos (reguliariai...); kiek tai = kiek; įvedama = įrašoma (įtraukiama, padaroma...); taip vadinamąjį = vadinamąjį; betarpiškam = tiesioginiam. 6. patiekiamas = pateikiamas; mokestį *nuima* = mokestį panaikina. 7. eilinį kartą = dar kartą (vėl); atstovų iš Vyriausybės *pusės* = Vyriausybės atstovų. 8. faktorių = veiksmų; *išeinant* iš ... ataskaitos = remiantis ataskaita; stovį = būklę. 9. alternatyvus = kitas, galimas (kitas galimas); laisvanoriškai = savanoriškai (savo noru); nukreiptų = pervestų; kažkokią tai = tam tikrą. 10. matomai = matyt (ko geru, galbūt); galvoti = manyti; efektingas = efektyvus; *transformavimas* į ... augimą = skyrimas augimui; gerbūvio = gerovės. 11. daviinių = duomenų; ieškovo *pusės* = ieškovo šalies (ieškovo). 12. ypatingai = ypač; patalpinti į valstybinės globos įstaigas = apgyvendinti valstybinėse globos įstaigose. 13. judėjimą = eismą; statybos = tiesimo. 14. –. 15. apatridas = asmuo be pilietybės; žinomai = akivaizdžiai.

3.6.2 pratimo atsakymai.

1. –. 2. nuimtas = panaikintas; dauguma = daugelis; į minusą = nuostolingai. 3. žinoti = išmanyti; savistoviai = savarankiškai. 4. ypatingai = ypač; nesudėtingą klausimą galėjo išspręsti = į nesudėtingą klausimą galėjo atsakyti; maksimum = daugiausia. 5. juridinė teksto *pusė* nepriekaištinga = teisiškai tekstas nepriekaištingas; vienok = bet (tačiau); išsireikšta = parašyta; kažkaip tai = kažkaip. 6. medžiagų = nusikaltimų; smulkios = nedidelės; kažkur tai = –. 7. pilnai = iki galo (išsamiai, visiškai, gerai); neša visą atsakomybę = visiškai atsako (atsakingi); gautūsi = būtų (atsirastų); minimum = kiek galima mažiau (mažai). 8. ombudsmenas = kontrolierius; ofisą, kurio... = įstaigą, kurios; veikiančią = galiojančią. 9. sekančių = kitų; narius labiausiai *neramino* = nariams kėlė daugiausia nerimo; svarstymo eigoje = per svarstymą (svarstyme); stovis = būklė (padėtis). 10. presinguoti ... ministeriją = daryti spaudimą ministerijai; agremano = sutikimo; kažkokių tai = kažkokių; užimti = eiti. 11. savalaikiai = laiku; distributoriams = platintojams; nepilnai = ne visiškai (ne iki galo). 12. klerkas = tarnautojas; *eilinį* kartą = vėl (dar kartą); vieningų = iškeltų (vienodų); nukreipia = nusiunčia. 13. žinomai = sąmoningai; davinių = duomenų. 14. gastarbaiterių = uždarbiautojų; *žemas* apmokėjimas = mažai mokama. 15. *kas liečia* šią bylą, ji ... = ši byla (jei kalbėsime apie šią bylą, ji...); sumarinio = supaprastintojo.

4.8.1 pratimo atsakymai. Nėra klaidų 1, 3, 4, 6, 8, 9, 10 sakiniuose.

4.8.2 pratimo atsakymai. Nėra klaidų 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 sakiniuose.

4.8.5 pratimo atsakymai: 1, 2, 4, 5, 7, 9.

6.6.2 pratimo atsakymai

kolegija,	posėdis,
rajonas,	prašymas,
pareiškimas,	pareiškėjas,
respublika,	rinkliava,
nutarimas,	prekyba,
vieta,	centras,
mašina,	studentė,
hipotezė,	balsas,
bauda,	draugas,
kabinetas,	posėdis,
kalba,	teismas,
juriskonsultas,	raštas,
konspektas,	teisėtvarka,
sprendimas,	seimas,
automobilis,	reiškinys,
skola,	valdytojas,
diplomas,	žemė,
dialogas,	žodis.

6.6.7 pratimo atsakymai.

Įstātymas (1), principas (1), bendrovė (1), pareigā (3^b), tyrīmas (2), kalbā (4), būklė (1), ōrdinas (1), apdovanėjimas (1), valstybė (1), veiklā (4), padėtis (3^b), problemā (2), teĩsmas (4), giĩčas (2), reglamentāvimas (1), teiginỹs (3^b), paraiškā (3^b), baudā (4), vietā (2), argumeĩntas (2), póbūdis (1), elgesỹs (3^b), grūpė (2), paslaugā (3^b), strāipsnis (1), paragrāfas (2), apskritis (3^b), apýlinkė (1), priėdas (1), algā (4), atlyginimas (1), ātlygis (1).

6.6.8 pratimo atsakymai

Žodi, taisỹklė, asmenĩnĩ, veĩslā, pratimā, universitetā, studeĩtā, fakultėtā, knỹgā, streĩkā, maršrutā, tarptautĩnĩ, draudimā, ceĩtā,

riņķa, vilniētī, nuolatinī, kongrēsā, kompiūterī, lietuvī, biudžētā, litā, prospēktā, kultūrā.

6.6.9 pratimo atsakymai

laīkas, laikū, laikē, laikūs,
 automobilis, automobiliū, automobiliyje, automobiliūs,
 šviesofòras, šviesoforū, šviesoforē, šviesoforūs,
 problemā, su problemā, problēmoje, problemās,
 gātvē, gatvē, gātvėje, gatvēs,
 bēdā, su bēdā, bēdojē, bēdās,
 pūsē, pusē, pūsėje, pusēs,
 signālas, signalū, signalē, signalūs,
 šviesā, su šviesā, šviesoje, šviesās,
 saugūmas, saugumū, saugumē, saugumūs,
 pareigūnē, pareigūnē, pareigūnēs,
 atstōvas, atstovū, atstovūs,
 vadōvē, su vadovē, vadovēs,
 spaudā, su spaudā, spaudojē, spaudās,
 piliētē, pilietē, pilietēs,
 tīkrōvē, tīkrōvē, tīkrōvēje, tīkrōves,
 vizā, su vizā, vīzoje, vizās,
 kontrōlē, kontrolē, kontrōlėje, kontrolēs,
 audītas, auditū, auditē, auditūs,
 šālis, šālimī, šālyjē, šālis,
 autobūsas, autobusū, autobusē, autobusūs,
 dienā, su dienā, dienojē, dienās,
 nepilnamētis, nepilnamečiū, nepilnamečiūs,
 tvarkā, su tvarkā, tvarkojē, tvarkās,
 miēstas, miestū, miestē, miestūs.

6.6.10 pratimo atsakymai

Administrācinis (1), akadēmīnis (1), ākcīnis (1), asmenīnis (2), āsmenišķas (1), atsakīngas (1), brangūs (3), buitīnis (2), civīlinis (1), daiktīnis (2), drausmīngas (1), imlūs (4), informācinis (1), īstīkimas

(3^{4b}), komercinis (1), kompensacinis (1), konkretus (4), māsins (1), mažėsnis (4), naujas (4), negatyvus (4), pareiėingas (1), pastovus (4), prekybinis (1), sąmoningas (1), studentiškas (1), tarnybinis (1), tarptautinis (2), tautinis (2), turtnis (1), universitėtinis (1), valingas (1), visuomeninis (2), visuomeniškas (1), žalingas (1), žalingėsnis (4).

6.6.12 pratimo atsakymai

Dárbo ministėrija, patarėjų komanda, šiuo metu, tiė kláusimai būs sprendžiamì vėliau, žiniásklaida bė reikalo áptarė tyrimų mėdžiaga, turi galimybę dirbti kartù su premjeru, laikomas labiausiai patyrusiu pareigunu, páteikė išvadas, išklausė komentarùs, patvirtino Lietuvòs Respublikos Seimo komitetų vadovybę, daugiausia aistrų sukėlė pėrmainos, tyrimùs atliko generálinio dirėktoriaus išakymu, bendrovė skolinga daugiau nei du milijonus litų, pėrnai ši sumà išáugo dvigubai.

6.6.17 pratimo atsakymai

pareiėinga specialistė, su pareiėinga specialistė, pareiėingas specialistės,
 teisėtas áktas, teisėtu aktù, teisėtame aktė, teisėtus aktùs,
 sėnas šovinyš, senù šoviniu, senamė šovinyjė, senùs šovinius,
 tarnyba, su tarnyba, tarnyboje, tarnybas,
 greitas automobilis, greitamė automobilyje, greitù automobiliù,
 greitì automobiliai, greitùs automobiliùs,
 sudėtinga bylà, sudėtingoje bylojė, sudėtingas bylàs,
 asmeninė atsakomybė, asmeninė atsakomybe, asmeninėje atsakomybėje,
 fizinis asmuo, fiziniai ášmenys, fiziniu ášmeniu,
 Vilnius, tiės Vilniumi, Vilniuje.

6.6.18 pratimo atsakymai

tarptautinė įstaiga, tarptautinė įstaiga, tarptautinės įstaigos, tarptautinės įstaigas,
 jáunas prezideñtas, jáuną prezideñtą, su jáunu prezidentù, jáunus prezidentùs,
 motociklas, motociklù, motociklè, motociklùs,
 piktas tárdytojas, sù piktù tárdytoju, piktùs tárdytojus,
 àsmeniškas skuñdas, àsmeniškame skundè, àsmeniškus skundùs,
 sudètingas uždavinỹs, su sudètingu uždaviniu, sudètingame uždavinỹjè,
 didelè baudà, didelèjè baudojè, didelès baùdos (dgs. V.), dìdeles baudàs,
 turistiné agentùrà, turistinéje agentùroje, turistines agentùràs,
 Klaipèda, ties Klaipèda, Klaipèdoje,
 Justiniškès, Justiniškèse.

6.6.21 pratimo atsakymai

Nekilnójamasis tuřtas, ginamóji kalbà, teisiámasis pósèdis, draudžiamasis kèlio ženklas, apmókestinamosios pàjamos, gyvènamoji vietà, ištéisinamasis núosprendis, kàrdomoji prièmonè, tvařkomasis pósèdis, nurodómasis kèlio ženklas, atsàkomosios prièmonès, vỹkdomasis rãštas, atsàkomoji redàkcija, kàltinamoji kalbà, atsiskaĩtomoji sàskaita, baudžiamasis procèsas, draudžiamosios pàjamos, įgaliojamas rãštas, kàltinamasis núosprendis, skiriamasis ženklas, išperkamóji vertè, kilnójamasis tuřtas, priedamóji vertè, saũdomasis darbúotojas, konstatúojamoji nutarimo dalis.

7.2.1 pratimo atsakymai

Bedarbis, benamis, laiduotojas, kredito gavèjas, kriminalistas, rezervininkas, prokuristas, šubnuomininkas, vicemeras, sklaida, bendravỹkdis, bendrininkas, bendraturtis, mikrorajonas, pasienietis, kraštietis, fotorobotas, pasiklausymo įrenginys, rinkimai, pasirinkimas.

7.3.1.1 pratimo atsakymai

Valstybinio socialinio; valstybės; teisinė; teisės; preliminarai; reklaminis; ekonomikos; turtiniai; karo; šilumos; kreditinė; kasdienės; metinė; bevizis; beprecedentis; begalinis; mažagabaritės.

7.3.3.3 pratimo atsakymai

Įregistruoti; pervažiuoti; pervažiuoti ir pravažiuoti; įforminti; pratęsti; įregistruoti; suskaičiuoti, apskaičiuoti; pereiti; užbaigti ir pabaigti; nemokamos; pareiti; atiduoti; suremontuoti ir paremontuoti; nukreipti; numatyti; apmokėti; išeiti; sumažinti.

7.3.4.1 pratimo atsakymai

Abipusiškai (: abipusiškas), įtikinamai (:įtikinamas), socialiai (: socialus), asocialiai (:asocialus), nepertraukiamai (: nepertraukiamas), formaliai (:formalus), lygiavertiškai (:lygiavertiškas), apysunkiai (: apysunkis), besąlygiškai (: besąlygiškas), begaliniai (: begalinis), pasiaukojamai (: pasiaukojamas), dvigubai (:dvigubas), senai ir seniai (: senas), globaliai (: globalus), apylygiai (: apylygis), galimai (: galimas).

7.4.3 pratimo atsakymai

1. draudiminis = draudžiamasis; 2. bendravykdytojas = bendravykdis, nusikaltimo bendrininkas; 4. konstitucinė (= Kosntitucijos); 5. abipusiai= abipusiškai, abiem pusėms; 8. daliniai = iš dalies; 9. įtakoti politinius sprendimus = daryti įtaką politiniams sprendimams

7.4.5 pratimo atsakymai

1. savininkui; 3. teroristų; 4. bedarbių, užimtumo; 8. visiškai; 10. nemokamos; 11. šeiminių, tarnybinių; 12. pergyvenusiai.

7.4.8 pratimo atsakymai

1. intelektualinę; 2. ekspertų; 3. bendraieškių; 4. išgyveno; 5. kinas; 6. ieškinio; 7. rinkimų; 8. pensijos, pensinio; 9. nervingas; 10. suskaičiuoti, apskaičiuoti; 11. žmogaus; 12. nealkoholinių.

7.4.10 pratimo atsakymai

bendrakaltis, bendrabutis, bendraatsakis, vienkartinis, daugianacionalinis, dviprasmiškas, daugiamandatis, dienraštis, kainoraštis, kelkraštis, savikaina, europarlamentaras.

7.4.11 pratimo atsakymai

1. teisės; 2. nukainoti; 3. iš dalies, kartais; 4. rinkimų; 5. nuomotojo; 6. išnuomojo; 7. Valstybės saugumo departamento pareigūnų; 8. preliminariosios; 9. nebaudimas; 10. teisiškai; 11. kiniškos.

7.4.12 pratimo atsakymai

2. vykstančių operacijų fiksavimui = vykstančioms operacijoms fiksuoti; 3. paskaičiavo = suskaičiavo, apskaičiavo; 5. narkomafijos = narkotikų mafijos; 6. tikrinimu = tikrinant; 7. įkainavo = įkainojo; 9. rezervistai = rezervo karininkai, atsarginiai; 10. lietuviško = Lietuvos.

7.4.13 pratimo atsakymai

1. bendrasavininkis = bendraturtis, nuosavybės bendrininkas; 4. įstatymines = įstatymų; 6. daugiapakopinius = daugiapakopius; 8. rinkiminės = rinkimų; 10. orgvadybinės = organizacijų vadybos.

7.4.15 pratimo atsakymai

1. apskaičiuoto, suskaičiuoto; 2. apsaugininkai, apsauginiai; 3. užsiregistravę; 4. keraminių; 5. įkainotas; 6. psichiatrijos; 7. nedviprasmiškai; 8. nuomotojo; 9. atvyko; 10. atsakingi, atsiskaito.

8.1.4 pratimo atsakymai

1 finansininko. 2. apimtį. 3. vertintojai. 4. magistro. 5. pajėgumą. 6. vairuotojo. 7. kraujuje, kraujuje. 8. gynėjų. 9. grėsmė. 10. nepriklausomybę.

8.1.5 pratimo atsakymai

dvejos (= **dvi**) atostogų **dienos**; trejos (= **trys**) **sutartys**; abu (= **abeji**) parlamento **rūmai**; dveji (= **du**) rinkimų **turai**; keleri (= **keli**) **susitarimai**.

8.2.4 pratimo atsakymai

1. specialiosios; 2. specialus; 3. Aukštojo; 4. aukštas; 5. Smulkiojo ir vidutinio; 6. smulkieji; 7. bendru; 8. bendrąja; 9. Specialių; 10. viešas konkursas, viešajai tvarkai.

8.3.5 pratimo atsakymai

1. dviem; 2. trimis; 3. du tūkstančiai trečių, pirmą; 4. tris šimtus šešiasdešimt penkis, tris šimtus šešiasdešimt šešias; 5. trimis; 6. septynerių; 7. šešiasdešimt antrame; 8. antrą, antrąjį; 9. penkerių; 10. šimtas dvidešimt devintą, šimto dvidešimt, dviejų šimtų keturiasdešimt, penkių; 11. trijų, dvidešimt; 12. antruosiuose.

8.5.4.7 pratimo atsakymai

sugriežtinta kontrolė, kaltinamoji kalba, įtikinama išvada, grįžtamasis ryšys, kardomasis kalinimas, perkamoji galia, pirmininkaujanti šalis, perkama prekė, įspėjamasis šūvis, vykdomoji valdžia, vykdoma nutartis, keliamas kroviny, keliamasis įrenginys, mokamas darbas.

8.5.4.9 pratimo atsakymai

2. Remdamosios = remdamosi; 3. neišsispręs = nebus išspręstos; 5. Iš pasakyto = iš to, kas pasakyta; 7. Kad prisiimti = kad prisiimtum, prisiimant; 9. budintysis = budėtojas.

8.7.1 pratimo atsakymai

1. vadovaudamosios = vadovaudamosi; 2. tikrą = tikrąją, alternatyvią = alternatyviąją; 7. uždaros = uždarosios; 8. pardavimų = pardavimo; 9. trys = treji; 10. pirmininkaujantis = pirmininkas.

8.7.2 pratimo atsakymai

1. Vyriausiosios; 2. pirmosios; 3. viešojo; 4. nekilnojamojo. 5. specialius; 6. Specialiųjų; 7. karo, nepaprastąją; 8. Aukščiausiam; 9. vidurinis, žemutinis; 10. aukščių.

8.7.3 pratimo atsakymai

1. Gyvenamų = gyvenamųjų; 2. išdėstytu = tuo, kas išdėstyta; 4. viešose = viešosiose; 5. viso = iš viso; 9. Aukščiausio = Aukščiausiojo; 10. ne mažiau $\frac{1}{3}$ = ne mažiau kaip $\frac{1}{3}$.

8.7.5 pratimo atsakymai

3. pilietės = piliečio; 5. ekonominiai pajėgumai = ekonominis pajėgumas; 6. iš pasakyto = iš to, kas pasakyta; 8. anglimi = anglimis.

8.7.7 pratimo atsakymai

1. 2-osios = 2-ajam; 2.apsunkintos = sunkesnės, sudėtingesnės; 5. nurodytu = tuo, kas nurodyta; 6. Uždara = uždaroji; 7. pasirašant = pasirašydami; 8. svaiginančių = svaiginamųjų, svaigiųjų; 9. 11-os = 11-osios.

8.7.8 pratimo atsakymai

1. iš viso; 2. vadovaudamiesi, asmens; 3. darbuotojų, mažiau nei; 4. 3-iajame, uždarajai; 5. vyriausiąjį; 6. daugiau kaip du mėnesius, gyvenamosiose; 7. budėtojas, užregistravo; 8. abėjuose; 9. palyginti, palyginus, lyginant; daugiausia; 10. mobiliojo.

9.2.1.1 pratimo atsakymai

1. atvejai (= atvejų) ... su Baltarusijos vizomis (= turėdami ... visas); 2. poslinkiai (= poslinkių); 3. vadovas (= vadove); 4. pateikti projektai, maketai, šilumą izoliuojančios medžiagos (= pateikta projektų, maketų, šilumą izoliuojančių medžiagų); 5. gerbėjai (= gerbėjais); 6. ginklai ir sprogmenys (= ginklų ir sprogmenų); 7. ženklai (= ženklų); 8. dėstytojas (= dėstytojau); 9. pavogti įvairūs daiktai (= pavogta įvairių daiktų); 10. sukurtos įvairios automatizuotos identifikacijos sistemos (= sukurta įvairių automatizuotų identifikacijos sistemų); 11. ginčai (= ginčų).

9.2.1.2 pratimo atsakymai

1. įvairiausi nesklandumai (= įvairiausių nesklandumų); 2. taisyklingas; 3. taisyklingas; 4. kompromituojanti medžiaga (= kompromituojančios medžiagos); 5. taisyklingas; 6. įteiktos smulkios dovanėlės (= įteikta smulkių dovanėlių); 7. ieškomi jų sprendimo būdai bei pateikiami pavyzdžiai (= ieškoma jų sprendimo būdų bei pateikiama pavyzdžių); 8. taisyklingas; 9. klaidas (= klaidų); 10. taisyklingas; 11. užmezgti kontaktai (= užmezgta kontaktų); 12. aptikti sprogmenys, ginklai, ... kiti svarbūs įkalčiai (= aptikta sprogmenų, ginklų, ...kitų svarbių įkalčių).

9.2.2.1 pratimo atsakymai

1. daugiau šimto (= daugiau kaip šimtas, daugiau nei šimtas, per šimtą); 2. viso (= iš viso); 3. ne mažiau savaitę (= ne mažiau kaip savaitę, ne mažiau nei savaitę, ne mažiau negu savaitę); 4. milžiniško poveikio (= milžinišką poveikį); 5. priėjo bendros nuomonės (= priėjo prie bendros nuomonės, priėjo bendrą nuomonę); 6. ne vėliau 10 val. (= ne vėliau kaip 10 val., ne vėliau nei 10 val., ne vėliau negu 10 val.); 7. pirmo būtinumo daiktus (= būtiniausius daiktus).

9.2.2.2 pratimo atsakymai

1. taisyklingas; 2. ne mažiau 39 laipsnių (= ne mažiau kaip 39 laipsnius, ne mažiau negu 39 laipsnius, ne mažiau nei 39 laipsnius); 3. taisyklingas; 4. ją (= jos); 5. mažiau pusės (= mažiau nei pusė, mažiau negu pusė, mažiau kaip pusę); 6. taisyklingas; 7. ne vėliau 10 valandos (= ne vėliau kaip 10 valandą, ne vėliau negu 10 valandą, ne vėliau nei 10 valandą); 8. taisyklingas.

9.2.3.1 pratimo atsakymai

1. praktikai (= praktikos); 2. vienai parai (= vieną parą); 3. žinių patikrinimui (= žinioms patikrinti); 4. pradžiai (= pradžioje);

5. trumpam (= trumpai); 6. Afganistano atstatymui (= Afganistanui atstatyti); 7. antriems metams (= antrus metus); 8. studentams daugiau savarankiškai mokytis (= kad studentai daugiau savarankiškai mokytųsi); 9. 10 tūkst. litų sumai (= už 10 tūkst. litų); 10. katalogų ir diskų valdymui (= katalogams ir diskams valdyti); 11. pabėgimui (= pabėgti); 12. pertrauką dešimčiai minučių (= dešimties minučių pertrauką); 13. nutarė civilinio ieškinio užtikrinimui (= civiliniam ieškiniui užtikrinti nutarė).

9.2.3.2 pratimo atsakymai

1. taisyklingas; 2. taisyklingas; 3. posėdį dešimčiai minučių (= dešimties minučių posėdį); 4. Testo atlikimui (= Testui atlikti); 5. taisyklingas; 6. taisyklingas; 7. restitucijos įgyvendinimui (= restitucijai įgyvendinti); 8. teisinės apsaugos užtikrinimui (= teisei apsaugai užtikrinti); 9. taisyklingas; 10. taisyklingas; 11. taisyklingas; 12. penkioliktai dienai (= penkioliktą dieną); 13. kratos atlikimui (= kratai atlikti).

9.2.4.1 pratimo atsakymai

1. rezultatus (= rezultatų); 2. lėšas (= lėšų); 3. sudarytą sutartį (= sudarytos sutarties) ... pilnai (= iki galo); 4. sudėti knygas (= knygoms sudėti); 5. papildomą užduotį (= papildomos užduoties); 6. tris kavas (= tris puodelius kavos); 7. įtariamąjį (= įtariamąjį); 8. stiprius alkoholinius gėrimus (= stiprių alkoholinių gėrimų); 9. šventinį renginį (= šventinio renginio); 10. interesus (= interesus); 11. milžiniškas pajamas (= milžiniškų pajamų); 12. Teroristą (= Teroristo).

9.2.4.2 pratimo atsakymai

1. reikalavimus (= reikalavimų); 2. tokias scenas (= tokių scenų); 3. studentiją (= studentijai) ... grupę (= grupei); 4. pilną ir

naudą (= pelno ir naudos); 5. paskaitą (= paskaitos); 6. tas automobilio detales (= toms automobilio detalėms); 7. supažindinti studentus (= studentams supažindinti); 8. keletą akrobatikos numerių (= kelis akrobatikos numerius); 9. didelius materialinius ir moralinius nuostolius (= didelių materialinių ir moralinių nuostolių); 10. interesus (= interesams); 11. šaunamuosius ir nešaunamuosius ginklus (= šaunamųjų ir nešaunamųjų ginklų).

9.2.5.1 pratimo atsakymai

1. nare (= narė); 2. bylą G. Leipaus atžvilgiu (= G. Leipaus bylą); 3. tvarkingais (= tvarkingi); 4. rezultatyviu bei veiksmingu (= rezultatyvų ir veiksmingą); 5. nuvarymo tikslu (= –); 6. lygiateisiais (= lygiateisiai); 7. perpildyti jaunais žmonėmis (= pilni jaunų žmonių); 8. mokiniu (= mokinys); 9. Anketos pagalba (= Anketa); 10. Šios programos pagalba (= Šia programa); 11. atsakingais (= atsakingi); 12. nekonkurencingomis (= nekonkurencingas).

9.2.5.2 pratimo atsakymai

1. kurio atžvilgiu (= dėl kurio); 2. draugiškumu ir nuoširdumu (= draugiškumo ir nuoširdumo); 3. lektoriumi (= lektorius); 4. tradiciniu (= tradicinis); 5. mylimais (= mylimi); 6. nariais (= nariai); 7. ne tikslu mus patikrinti, bet kad sužinoti (= ne norėdamas mus patikrinti, bet kad sužinotų); 8. mokytoju (= mokytojas); 9. respublikiniu (= respublikinis); 10. susirišti vienas su kitu ryšio kanalų pagalba (= gali būti vieni su kitais sujungti ryšio kanalais); 11. vandenimis (= vandens, vandenų); 12. objektyvesne žydu ir palestiniečių požiūriu (= objektyvesnę žydams ir palestiniečiams).

9.2.5.3 pratimo atsakymai

1. atidiems; 2. lygiateisiai; 3. sudėtingesnę; 4. geresnis; 5. spektaklių; 6. vadovas; 7. aptinkančiais ... tikslu nustatyti (= kad būtų

galima nustatyti); 8. saugesnį; 9. dideli; 10. plačių slėnių ir klonių; 11. nenuoširdžiam.

9.2.6.1 pratimo atsakymai

1. pilnumoje (= iki galo); 2. skaičiavimo rezultate (= suskaičiavę); 3. pagrinde (= dažnai); 4. daugumoje (= daugiausia); 5. nusi-voki įstatymuose (= išmanai įstatymus); 6. aukščiausiam lygyje (= aukščiausiu lygiu); 7. savyje (= savo); 8. reformos išdavoje (= po reformos, dėl reformos); 9. tame (= tai); 10. vienos paros bėgyje (= per vieną parą); 11. vėliavos pakėlime ir nuleidime (= keliant ir nuleidžiant vėliavą); 12. čempionas baidarių irklavime (= baidarių irklavimo čempionas); 13. tame tarpe (= tarp jų, iš jų); 14. rusų kalboje (= rusiškai, rusų kalba); 15. pagrinde (= daugiausia).

9.2.6.2 pratimo atsakymai

1. įvairiuose lygiuose (= įvairiais lygiais); 2. sistemoje (= siste-ma); 3. laike vieno mėnesio (= vieną mėnesį, per vieną mėnesį); 4. paauglių tarpe (= tarp paauglių); 5. sunkiose sąlygose (= sunkio-mis sąlygomis); 6. atsipalaidavimo išdavoje (= atsipalaidavusi, dėl atsipalaidavimo); 7. pagrinde (= beveik); 8. savyje (= savo); 9. Ne-atsargumo pasekmėje (= Dėl neatsargumo); 10. Kieno nors blogos valios įtakoje (= Dėl kieno nors blogos valios); 11. momentas teisė-javime (= teisėjavimo momentas); 12. tame (= ta).

9.2.6.3 pratimo atsakymai

1. dirba atsakingose pareigose (= eina atsakingas pareigas, dabar jo pareigos atsakingos); 2. šios krizės įtakoje (= dėl šios krizės); 3. patriotinėje dvasioje (= patriotine dvasia, patriotiškai); 4. tame žmoguje (= tas žmogus turi); 5. tame tarpe (= tarp jų, iš jų); 6. di-delėje priklausomybėje (= labai priklausomos); 7. tvarkoj (= gerai); 8. pagrinde (= daugiausia); 9. padidėja garų poveikyje (= dėl garų

poveikio); 10. nelaimingo atsitikimo pasėkoje (= įvykus nelaimin- gam atsitikimui, dėl nelaimingo atsitikimo); 11. ne tame dalykas, o tame (= ne tai svarbu, o tai); 12. Dviejų semestrų bėgyje mes praė- jome (= Per du semestrus mes išėjome); 13. bėgime (= bėgimo rungtyje, bėgdamas); 14. atakoje (= atakuoja); 15. Neblaiviams stov- vyje (= Neblaiviams; Girtiems; Išgėrusiems).

9.2.8.1 pratimo atsakymai

1. skyriui; 2. didesnių neramumų; 3. sudėtingų melodijų; 4. lengvesnį; 5. materialinių nuostolių; 6. bruožų; 7. Visus kaimy- nus; 8. sąžiningų žmonių, galinčių; 9. dienos; 10. rungtynių; 11. malonių prisiminimų; 12. Konstituciją; 13. sergančiam; 14. lai- ko; 15. pavaldus.

9.2.8.2 pratimo atsakymai

1. Pagrinde (= Iš tiesų; Iš tikrųjų); 2. taisyklingas; 3. taisyklin- gas; 4. Visumoje (= Iš tiesų); 5. numatomas pareigybes, padalinius (= numatomų pareigybių, padalinių); 6. Trijų dienų bėgyje (= Per tris dienas); 7. rūpestis „Mažeikių naftos“ sėkme (= rūpestis dėl „Mažeikių naftos“ sėkmės); 8. namelį (= namelio); 9. taisyklingas; 10. penkių dienų eigoje (= per penkias dienas); 11. jų organizavi- mui ir valdymui (= joms organizuoti ir valdyti); 12. ko pasėkoje (= dėl to, todėl); 13. rūpestį smulkaus verslo likimu (= rūpestį dėl smulkiojo verslo likimo); 14. To išdavoje (= Dėl to; Todėl; Dėl tos priežasties); 15. Vairuotojo aplaidumo rezultate (= Dėl vairuotojo aplaidumo).

9.3.1.1 pratimo atsakymai

1. miesto plane; 2. ant kojų; 3. 3 iš 4, 3 su 4, 3 ir 4; 4. ant kai- myno; 5. pirštais; 6. ant studentų; 7. tūkstančiu; 8. kiek, ... tiek; 9. rytoj; 10. ant kito šono; 11. tiek; 12. pirštų galais, ant pirštų galų; 13. Ant jo; 14. ant bendradarbio.

9.3.1.2 pratimo atsakymai

1. šiais klausimais; 2. automobilių vagysčių statistika; 3. Apie tą nelaimingą atsitikimą; 4. aplink stadioną, apie stadioną; 5. apie jį; 6. aplink miestą, apie miestą; 7. apie pasaulį, aplink pasaulį; 8. apie mane, aplink mane; 9. Dėl baigiamojo darbo vertinimo; 10. dėl šio įvykio tyrimo; 11. Aplink namą, apie namą; 12. šio žymaus teisininko; 13. Jo; 14. eismo taisyklės.

9.3.1.3 pratimo atsakymai.

1. taisyklingas; 2. apie savo veiklos (= už ... veiklą); 3. taisyklingas; 4. taisyklingas; 5. dėl smegenų sutrenkimo (= nuo sutrenkimo); 6. dėl savo darbuotojų darbo sąlygų (= savo darbuotojų darbo sąlygomis); 7. taisyklingas; 8. taisyklingas; 9. dėl padarytų nuostolių (= už padarytus nuostolius); 10. dėl vaikų lankymo (= vaikams lankyti); 11. dėl gyvenamųjų namų renovacijos (= gyvenamųjų namų renovacijai); 12. sutartį apie buto nuomą (= buto nuomos sutartį); 13. taisyklingas.

9.3.1.4 pratimo atsakymai

1. taisyklingas; 2. taisyklingas; 3. du kartus į metus (= du kartus per metus); 4. taisyklingas; 5. į ką (= kuo); 6. kartą į savaitę (= kartą per savaitę); 7. taisyklingas; 8. į žmogų (= žmogui); 9. taisyklingas; 10. į žmogaus organizmą (= žmogaus organizmą); 11. taisyklingas; 12. tris kartus į savaitę (= tris kartus per savaitę); 13. taisyklingas; 14. taisyklingas.

9.3.1.5 pratimo atsakymai

1. Dėl šio fakto; 2. Iš ... pateiktos statistikos; 3. taisyklingas; 4. taisyklingas; 5. atlikdamas tokių nusikaltimų tyrimą; 6. ministro įsakymu; 7. Turimais duomenimis; 8. taisyklingas; 9. taisyklingas;

10. taisyklingas; 11. taisyklingas; 12. vykdant akciją „Saugus greitis“; 13 taip jis užmaskuojamas.

***9.3.1.6 pratimo atsakymai**

1. pas kai kuriuos vairuotojus (= kai kurių vairuotojų); 2. taisyklingas; 3. pas mokytoją (= iš kur mokytojas turi (semiasi) tiek jėgų); 4. pas vairuotoją (= iš vairuotojo); 5. taisyklingas; 6. Pas tą žmogų yra (= Tas žmogus turi); 7. kurie yra pas mane kišenėje (= kuriuos aš turiu savo kišenėje); 8. pas jį (= jį, jo); 9. pas direktorius (= direktorius); 10. pas tėvus (= tėvams); 11. taisyklingas; 12. ne pas visus žmones ... yra (= ne visi žmonės treniruotėms turi); 13. Pas jį ant stalo (= Ant jo stalo).

9.3.1.7 pratimo atsakymai

1. taisyklingas; 2. prie sunkinančių aplinkybių (= sunkinančiomis aplinkybėmis); 3. taisyklingas; 4. taisyklingas; 5. Prie tokio šalčio (= Kai toks šaltis, esant tokiam šalčiui); 6. taisyklingas; 7. taisyklingas; 8. Prie tokių sąlygų (= Tokiomis sąlygomis); 9. taisyklingas; 10. (= esant dabartinėms kainoms); 11. Prie tinkamo darbo dienos režimo (= Kai tinkamas darbo režimas); 12. taisyklingas; 13. taisyklingas; 14. taisyklingas.

9.3.1.8 pratimo atsakymai

1. Prieš įstatymus (= Pagal įstatymus); 2. Kovoiant prieš alkoholinių gėrimų kontrabandą (= Kovoiant su alkoholinių gėrimų kontrabanda buvo išbandyta įvairiausių priemonių); 3. taisyklingas; 4. kovai prieš bolševikų partizanus (= kovai su bolševikų partizalais); 5. prieš uždegimą (= nuo uždegimo) 6. taisyklingas; 7. Nusikaltimų prieš asmenį skyriaus (= Nusikaltimų asmeniui skyriaus); 8. prieš jį (= jam); 9. prieš pensionato vadovus (= pensionato vadovams); 10. kovai prieš lenkus (= kovai su lenkais); 11. prieš tėvų

norą (= tėvų norui); 12. pradėti bylą prieš A. ir J. S. (= pradėti A. ir J. S. bylą).

9.3.1.9 pratimo atsakymai

1. su sulaužyta ranka (= sulaužytą ranką); 2. taisyklingas; 3. asmuo su nusikaltimu (= asmuo, padaręs nusikaltimą); 4. su ... bankrutavimu (= dėl ... bankrutavimo); 5. dirbama su kontrabanda (= ieškoma kontrabandos); 6. taisyklingas; 7. keistis su jų turima ... informacija (= keistis turima ... informacija); 8. su radijo stoties pagalba (= per radijo stotį); 9. su tikslu (= turint tikslą); 10. su 13,2 tūkst. darbininkų. (= įmonės, turinčios ... darbininkų); 11. su pavėlavimu (= pavėlavęs, pavėluotai); 12. su aukštuoju išsilavinimu (= turintis aukštąjį išsilavinimą); 13. taisyklingas.

9.3.1.10 pratimo atsakymai

1. nuostolis už 23 500 eurų (= 23500 eurų nuostolis); 2. taisyklingas; 3. taisyklingas; 4. virš 900 (= per 900, daugiau kaip 900, daugiau nei 900); 5. departamentas už 1996 metus dar neapskaičiuavo šio rodiklio (= departamentas dar neapskaičiuavo šio 1996 metų rodiklio); 6. taisyklingas; 7. išimta virš 5 mln. (= paimta per 5 mln., paimta daugiau nei 5 mln.); 8. už pagrindą (= pagrindu, kaip pagrindą); 9. Paskaičiuota, kad ... už šiuos metus (= Apskaičiuota, kad ... šiais metais, per šiuos metus); 10. virš 50 bylų (= per 50 bylų, daugiau kaip 50 bylų, daugiau negu 50 bylų).

9.3.2.11 pratimo atsakymai

1. taisyklingas; 2. Įvairių intrigų dėka (= Dėl įvairių intrigų); 3. bendradarbio dėka (= per bendradarbį); 4. du metai atgal (= prieš dvejus metus); 5. taisyklingas; 6. Trinties dėka (= Nuo trinties); 7. taisyklingas; 8. taisyklingas; 9. Dėka šių importinių gobelenų (= Šiais importiniais gobelenais); 10. trys dienos atgal (= prieš tris dienas); 11. taisyklingas; 12. taisyklingas.

9.3.3.1 pratimo atsakymai

1. į konditerijos pramonę (= konditerijos pramonei); 2. taisyklingas; 3. prieš „Statybą“ (= su „Statyba“); 4. taisyklingas; 5. prie jo (= dar jo šauksiesi); 6. taisyklingas; 7. žmonės su aukštuoju išsilavinimu, su atitinkamais jų darbo specifikos ryšiais (– žmonės, turintys aukštąjį išsilavinimą, jų darbo specifiką atitinkančių ryšių); 8. Už „Atleto“ komandą (= „Atleto“ komandoje); 9. pas palydovą (= palydovą, palydovo); 10. Prie tokio stipraus susirgimo (= Esant tokiam stipriam susirgimui; Kai toks stiprus susirgimas); 11. Nusikaltimų prieš asmenį tyrimų skyriaus (= Nusikaltimų asmeniui tyrimų skyriaus); 12. Pas mane rankose (= Mano rankose); 13. Mažiausiu pastangų dėka (= Mažiausiomis pastangomis); 14. taisyklingas; 15. prie jokių draugijų (= jokioms draugijoms); 16. Vyriškis su sužalota galva (= Sužalota galva vyriškis); 17. taisyklingas.

9.3.3.2 pratimo atsakymai

1. prie tokių ... trūkumų (= su tokiais ... trūkumais); 2. ataskaitą už praėjusį mėnesį (= praėjusio mėnesio ataskaitą); 3. Nusikaltimų prieš asmenį skyriaus (= Nusikaltimų asmeniui skyriaus); 4. su vienu valdininku (= vienam valdininkui); 5. Lietuva virš visko (= Lietuva svarbiausia); 6. taisyklingas; 7. į mėnesį (= per mėnesį); 8. pas jus (= jums); 9. pas direktorių (= direktoriaus, direktorių); 10. su tuo važiuoimu (= dėl to važiuoimu); 11. prieš lenkus (= su lenkais); 12. į parą (= per parą); 13. taisyklingas; 14. prieš draugus (= draugams); 15. taisyklingas; 16. taisyklingas; 17. taisyklingas; 18. taisyklingas.

9.4.1 pratimo atsakymai

1. Remiantis (= Remdamasis); 2. taisyklingas; 3. Formuojant (= Formuodami); 4. taisyklingas; 5. taisyklingas; 6. nepaaiškinant (= nepaaiškines); 7. Išeinant iš to (= Tuo remdamiesi); 8. taisyklingas; 9. Apibendrinant (= Apibendrindami); 10. taisyklingas; 11. Tuo

remiantis (= Tuo remdamasi); 12. pereinant (= pereidama, eidama); 13. taisyklingas; 14. Atlikdami (= Atlikę).

9.6.5.1 pratimo atsakymai

1. kad į dokumento tekstą įdėti piešinėlį kaip objektą (= kad į dokumento tekstą būtų įdėtas piešinėlis); 2. Jeigu kaupti ir analizuoti (= Jeigu kauptume ir analizuotume); 3. kad sugalvoti (= kad sugalvotumėt, kad galėtumėt sugalvoti); 4. baigėme, sugiedant (= baigėme ir sugiedojoje); 5. kai tuo tarpu (= o); 6. o taip pat (= taip pat; ir taip pat; ir); 7. kad nesinervuoti (= kad nesinervintumėte); 8. skaičiaus jeigu nedidinti, tai bent nemažinti (= jeigu skaičius nebus didinamas, tai bent nereikėtų jo mažinti); 9. Kad greitai gauti (= Kad greitai gautų pasą; Norėdamas greitai gauti pasą); 10. Vietoj to, kad rengtis egzaminui, (= Užuoat rengęsis egzaminui,); 11. Dėstytojas, paaiškinkite prašau, (= Dėstytojau, prašau paaiškinti; Dėstytojau, prašom paaiškinti; Dėstytojau, prašyčiau paaiškinti); 12. tam, kad įteisinus agento nusikalstamus veiksmus. (= tam, kad būtų įteisinti agento nusikalstami veiksmai; siekiant įteisinti agento nusikalstamus veiksmus); 13. kad demaskuoti (= kad demaskuotų; norėdami demaskuoti); 14. taisyklingas.

9.6.5.2 pratimo atsakymai

1. kad išvengti (= kad būtų išvengta; siekiant išvengti); 2. Jeigu kalbėti apie transporto vagyste, ir lyginti pernai metų pirmą pusmetį (= Jeigu kalbėsime apie transporto vagystes ir duomenis lyginsime su pereinų metų pirmo pusmečio duomenimis); 3. ant kiek man (= kaip man); 4. Kad nesusidurti (= Vengiant susidurti; Kad nebūtų susidurta); 5. tame (= tas; toks); 6. gi (= o); 7. kad įpilti (= kad įpilčiau; norėdamas įpilti); 8. Jei tikėti (= Jei tikėtume); 9. Sąryšyje su tuo, kad inspektorius visą savaitę neišėjo į darbą, o taip pat nepateikė pateisinančių dokumentų, (= Dėl to, kad inspektorius visą savaitę nebuvo darbe (nėjo į darbą; nedirbo) ir nepateikė pateisinamųjų dokumentų); 10. kad parengti vieningą koncepciją (= kad pa-

rengtų bendrą koncepciją; norėdami parengti bendrą koncepciją); 11. Kad laiku nutiesus kelią (= Kad kelias būtų nutiestas laiku; Norint laiku nutiesti kelią); 12. pasirašykite, prašau, (= prašau pasirašyti; prašom pasirašyti, prašyčiau pasirašyti); 13. Jeigu užsiimti (= Jeigu užsiimsi; Užsiėmęs); 14. taisyklingas; 15. taisyklingas.

9.7.1 pratimo atsakymai

1. Kaip nekeista, valstybės kontrolėje tebėra elektros energijos tarifai (= Nors ir keista, valstybė tebekontroliuoja (vis dar kontroliuoja) elektros energijos tarifus); 2. Bylos tyrimas to pasėkoje (= Dėl to bylos tyrimas); 3. Perduokite, prašau, (= Prašom perduoti); 4. milijonieriai (= milijonieriais); 5. kolonėlėse (= degalinėse); 6. Kad pasisverti (= Kad pasisvertų; Norėdamas pasisverti), pravažiuoja (= pervažiuoja); 7. Kaip taisyklė (= Paprastai; Dažniausiai); 8. kaip atliekamas agento įvedimas (= kaip agentas įtraukiamas); 9. geroje formoje (= geros formos), matomai, (= matyt, tikriausiai); 10. taip vadinamų (= vadinamųjų); 11. Šiai dienai nusikaltimų, kurie liečia finansus (= Dabar finansinių nusikaltimų); 12. Pilnai (= Visiškai), su eile (= daugeliu); 13. radikaliai ryšių su savo praeitimi nutraukimui (= radikaliai nutraukti ryšius su savo praeitimi); 14. apart (= be) senelės (= išskyrus senelę), neužilgo (= netrukus, greitai), vienok (= tačiau); 15. nepaaiškinant (= nepaaiškinęs, neaiškindamas).

9.7.2 pratimo atsakymai

1. patvirtintos turizmo plėtros programos dėka (= patvirtinus turizmo plėtros programą); 2. išimtis (= išimčių), taip jį apeidami (= ir taip jį apeina); 3. kaip taisyklė (= paprastai); 4. Ryšium su kontrabandinio krovinio savininko nustatymo sunkumais (= Dėl kontrabandinio krovinio savininko nustatymo sunkumų); 5. Tų reiškinių aptarimui (= Tiems reiškiniams aptarti), sekantis (= kitas); 6. pas vadovą (= į vadovą); 7. Daugumoje atvejų (= Dažniausiai); 8. yra tame (= ta), daugiau pusės (= daugiau nei pusę, daugiau kaip pusę, daugiau negu pusę); 9. Štai prie ko priveda vairavimas neblai-

viame stovyje (= Štai kas atsitinka, kai vairuoja neblaivus); 10. Tai galutiniame rezultate atsilieps į bendrą gyventojų pragyvenimo lygį (= Tai galų gale turės įtakos bendram gyventojų pragyvenimo lygiui). 11. subalansuotoje būsenoje (= subalansuota); 12. Bylą perduoti šioje dalyje naujam nagrinėjimui (= Šią bylos dalį perduoti nagrinėti iš naujo tam pačiam teismui).

9.7.3 pratimo atsakymai

1. Kad užskaityti (= Kad įskaitytų), ne daugiau penkių klaidų (= kaip penkios klaidos), o tai prie dabartinės programos reikalavimų (= esant dabartinės programos reikalavimams) labai ir labai (= labai labai) sunku; 2. netikslumus (= netikslumų); 3. Net ir tokiose sąlygose (= tokiomis sąlygomis), apsprendžiančios (= lemiančios); 4. taisyklingas; 5. Teismas (= teismas); 6. Kadangi Lietuva, būdama Europos centre, yra puikioje socialinėje plotmėje, (= Lietuva yra Europos centre,) tai ir lėmė, kad Lietuva (= ji); 7. Kompiuterio pagalba architektas, projektuojantis tiltą arba pastatą, turi paskaičiuoti apkrovimus (= Projektuojantis tiltą arba pastatą architektas apkrovas turi apskaičiuoti kompiuteriu); 8. savaitės bėgyje (= per savaitę); 9. pirmoje eilėje (= pirmiausia, visų pirma), akademiniam lygyje (= akademiniam lygiui); 10. respublikos (= Respublikos) Ministras pirmininkas (= Pirmininkas), ūkio ir aplinkos (= Ūkio ir Aplinkos); 11. taisyklingas; 12. taisyklingas; 13. penkiems (= penkeriems). metams ir šešiams mėnesiams; 14. taisyklingas.

9.7.4 pratimo atsakymai

1. tame tarpe (= tarp jų); 2. taisyklingas; 3. Bendroje sumoje (= Iš viso); 4. taisyklingas; 5. Aktų salės patalpose (= Aktų salėje); 6. taisyklingas; 7. normos ribose (= normalus); 8. antisovietiniai pareiškimai (= antisovietinių pareiškimų); 9. turi būti praveisti birželio penkioliktai (= turi įvykti iki birželio penkioliktos dienos); 10. kietoje būklėje (= kieta, kietos būklės); 11. Perskaičius (= Perskaitęs); 12. skirtingose tautose (= skirtingų tautų); 13. eilė (= nemažai);

14. galima spręsti, jog studentai yra pasyvūs asmeninės karjeros planavime (= planuodami asmeninę karjerą)“, – pastebėjo Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos studijų departamento (= Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Studijų departamento).

9.7.5 pratimo atsakymai

1. Direktorius (= Direktoriau), išskirti (= skirti), konferencijos rengimui (= konferencijai rengti), tuo pačiu (= taip pat); 2. įvairiuose santykiuose (= įvairiai susijęs); 3. išjungėjo (= jungiklio), aš skaitau (= manau); 4. geroje būklėje (= geras, geros būklės); 5. prieita išvados (= prie išvados); 6. Vilniaus Apygardos (= apygardos); 7. taisyklingas; 8. Įstatymų sutvarkymas, kurie liečia ekonominius nusikaltimus, (= Įstatymų, kurie susiję su ekonominiais nusikaltimais, tvarkymas); 9. kažkokiam tai požymiui (= tam tikrą požymį); 10. rašant (= rašydamas); 11. Mėnesio bėgyje (= Per mėnesį), virš (= daugiau nei), taip pat (= ir); 12. taisyklingas.

9.7.6 pratimo atsakymai

1. taisyklingas; 2. o taip pat (= taip pat); 3. kas liečia organizuotą nusikalstamumą (= kurie siejasi su organizuotu nusikalstamumu); 4. taisyklingas; 5. Atsakant (= Atsakydamas); 6. Netrukdykite, prašau, salės patalpose (= Prašom netrukdyti, salėje); 7. Ypatingai (= Ypač), skaitant (= skaitydamas literatūrą); 8. liudytoju (= kaip liudytojas); 9. Žinant (= Žinodamas); 10. kurios negalime nepaliesti (= kurią reikia aptarti), atstatymo (= atkūrimo); 11. taisyklingas; 12. taisyklingas.

9.7.7 pratimo atsakymai

1. taisyklingas; 2. taisyklingas; 3. pravažiavimo (= važiavimo); 4. bausmių pagalba (= bausmėmis); 5. nusituokia muzikoje (= iš-

mano muziką); 6. iššaukė (= sukėlė); 7. matosi (= matyti); 8. kad parodyti (= kad parodyčiau, norėdamas parodyti); 9. orientuojasi įstatymuose (= išmano įstatymų); 10. taisyklingas; 11. komplikuojasi (= sudėtingas), baudžiamojoje teisėje (= baudžiamosios teisės srityje); 12. menedžeriai (= vadybininkai).

9.7.8 pratimo atsakymai

1. Teisėjas turi būti tvirtas savo sprendimuose (= Teisėjo sprendimai turi būti tvirti); 2. Šios savaitės bėgyje (= Šią savaitę), eilę (= daug); 3. Galutinėje išvadoje (= Galutinė išvada); 4. Pasirodė lapeliai, raginantys (= lapelių, raginančių) žmones būti budriais (= budrius); 5. už būvį (= dėl būvio); 6. Sakykite, prašau (= Prašytume pasakyti); 7. leiskim (= tarkim), sąvokas (= sąvokų); 8. teismui (= Teismui), konstitucijai (= Konstitucijai). 9. taisyklingas; 10. ne daugiau 10 tūkst. (= ne daugiau kaip), reguliarią (= reguliariąją); 11. galimybės (= galimybių); 12. kokių trijų dienų laikotarpiui (= kokioms trimis dienoms); 13. ministerijos vidaus ribose (= ministerijoje); 14. kažkokius tai (= kažkokius) atlikti kratą (= kratos atlikti); 15. Kompensacija už buto apšildymą prie tokių pajamų (= šildymą, esant tokioms pajamoms,); 16. Galutinėje išvadoje (= Galutinė išvada –); 17. pasiimkite prašau (= prašom pasiimti).

10.5 pratimo atsakymai

2. abiejuose = abejuose; 3. kažkiek tai = šiek tiek; 4. mažiau šimto = mažiau kaip (nei, negu) šimtą; 5. viso = iš viso; 11. viešai = viešajai.

10.10 pratimo atsakymai

1. taisyklingas; 2. aukštame hierarchiniame lygyje (= aukšto hierarchinio lygio); 3. piliečių atžvilgiu (= piliečiams), apatridas (= bepilietis); 4. vadovai-profesionalai (= vadovai profesionalai),

remiantis (= remdamiesi); 5. taisyklingas; 6. naudojami (= vartojami); 7. taisyklingas. 8. kitų darbuotojų tarpe (= tarp kitų darbuotojų); 9. Pertvarkius (= Pertvarkęs); 10. įvykdę nusikaltimus prieš kitos valstybės interesus (= padarę nusikaltimus, susijusius su kitos valstybės interesais); 11. kaip taisyklė (= dažniausiai), teigiamas, ... neigiamas pasekmes (= teigiamų, ... neigiamų pasekmių); 12. vie ningos (= bendros), taip vadinamas (= vadinamasis); 13. pastoviai (= nuolat, nuolatos), pilnai (= iki galo); 14. apskaitai (= apskaitos); 15. taisyklingas.

10.11 pratimo atsakymai

1. užimamos (= einamos, vykdomos), kvalifikacijai (= kvalifikaciją); 2. iš vienos pusės (– viena), iš antros pusės (– kita); 3. apsprendžia (= lemia), vieningas (= bendras); 4. teroristinis (= teroro), kokiais motyvais jis nebūtų teisinamas (= kad ir kokiais motyvais jis būtų teisinamas); 5. gaunasi (= išeina); 6. tikrinamas bendrovės įstatų atitikimas įstatymams (= tikrinama, kaip bendrovės įstatai atitinka įstatymus); 7. nusikaltimus finansams (= finansinius nusikaltimus); 8. įtakojusi (= lėmusi); 9. daugiau savarankiškos (= savarankiškesnės); 10. taisyklingas; 11. Kovoti su šia žala ar užkirsti kelią šios žalos atsiradimui (= Kovodamos su šia žala ar užkirsdamos kelią šiai žalai atsirasti); 12. Norint (= Norėdami), tampa riai (= glaudžiai, artimai), įsisavinti (= įgyti, sukaupti), žinias (= žinių); 13. nusikaltimų informatikai skaičius (= su informatika susijusių nusikaltimų skaičius).

10.12 pratimo atsakymai

1. prieš jį buvo nutraukta byla dėl to paties kaltinimo (= buvo nutraukta jam iškelta byla dėl to paties kaltinimo); 2. Kritikos išdavoje (= Po kritikos), sociopsichologinės (= socialinės psichologinės); 3. taisyklingas; 4. dalyvavo šių užduočių formulavime, buvo sprendimo priėmimo dalyvis (= dalyvauja formuluoiant šias užduotis, yra sprendimų priėmimo dalyvis); 5. dėl jų įgyvendinimo (= jiems įgyvendinti); 6. orgvadybines (= organizacines vadybos),

integratyvaus (= integralaus); 7. juridinių (= Juridinių); 8. Asmeninių savybių tarpe (= Iš asmeninių savybių); 9. taisyklingas; 10. sprendimų priėmime (= priimant sprendimus), atsakingais (= atsakingi); 11. jų atlikimui nustatyti bendras taisykles (= nustatyti bendras jų atlikimo taisykles); 12. kaltinamąjį (= kaltinamojo); 13. užsieniečio atvykimui (= užsieniečiui atvykti), pastarosios (= šios).

LITERATŪRA

1. *Atgalinis dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Sudarė V. Žilinskienė. Vilnius: Mokslo aidai, 1995.
2. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Redaktorius V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
3. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 6-asis (3-asis elektroninis) leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.
4. EUROVOC (Europos žodynas) (prieiga internete <http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.main>).
5. Gaivenis, K. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2002.
6. Girčienė J. *Naujųjų mokinių atitikmenys: struktūra ir vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.
7. Grumadienė, L., Žilinskienė, V. *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: mažėjančio dažnio tvarka*. Vilnius: Mokslo aidai, 1997.
8. Jakaitienė, E. *Lietuvių kalbos leksikologija*. Vilnius: Mokslo, 1980.
9. *Kalbos patarimai 1. Gramatinės formos ir jų vartojimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
10. *Kalbos patarimai 4 (1). Leksika: mokinių vartojimas (svetimybės, tarptautiniai žodžiai)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
11. *Kalbos patarimai 2 (3). Sintaksė: įvairūs dalykai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
12. *Kalbos patarimai 2 (1). Sintaksė: linksmųjų vartojimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
13. *Kalbos patarimai 2 (2). Sintaksė: prielinksmųjų ir polinksmųjų vartojimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
14. *Kanceliarinės kalbos patarimai*. Parengė P. Kniūkšta. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002.
15. Keinys, S. *Dabartinė lietuvių terminologija*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.
16. Keinys, S. *Terminologijos abėcėlė*. Vilnius: Mokslo, 1980.
17. Klimavičius, J. *Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005.
18. Kniūkšta, R. *Administracinė kalba ir jos vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005.
19. Koženiausienė, R. *Juridinė retorika: studijų vadovas teisininkams*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
20. Kunevičienė, A., Pečkuvienė, L., Žilinskienė, V. *Specialybės kalbos kultūra*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.
21. Kvašytė, R. *Mokomasis terminologijos žodynelis*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005.
22. *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Sudarė K. Morkūnas; redagavo V. Ambrazas. 2-asis patiksl. ir papild. leid. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
23. *Lietuvių kalbos komisijos nutarimai 1977-1998*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.

24. *Lietuvių kalbos tarties žodynas*. Sudarė V. Vitkauskas. Vilnius: Mokslas, 1985.
25. *Lietuvių kalbos žinynas*. Kaunas: Šviesa, 2007.
26. Lietuvos Respublikos terminų bankas (prieiga internete terminai.vlkk.lt).
27. *Lietuvos Respublikos valstybinė kalba: teisės aktų rinkinys*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
28. Mikulėnienė, D., Pakerys, A., Stundžia, B. *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas*. 2-asis patais. leidimas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008.
29. Mockevičius, R. *Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas*. 2-asis leidimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
30. *Mokomasis lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodynas*, Kaunas: Šviesa, 2007.
31. Pakerys, A. *Akcentologija*. Kaunas: Šviesa, 1994.
32. Pakerys, A. *Tarptautinių žodžių kirčiavimas*. Kaunas: Šviesa, 1991.
33. Paulauskienė, A. *Teisinių kalba ir bendrosios kalbos normos*. Vilnius: Justitia, 2004.
34. Piročkinas, A. *Administracinės kalbos kultūra*. Vilnius: Mokslas, 1990.
35. *Prokurorų apeliacinių ir kasacinių skundų pavyzdžiai*. Redakcinė kolegija: B. Žeberskis ir kt. Vilnius, 1997.
36. Pupkis, A. *Kalbos kultūros pagrindai*. Vilnius: Mokslas, 1998.
37. Pupkis, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.
38. *Rinktinės advokatų kalbos teisme*. Sudarė V. Zabiela. Vilnius: Justitia, 1998.
39. Rudaitienė, V. *Leksikos skoliniai administracinėje kalboje*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
40. Rudaitienė, V., Vitkauskas, V. *Vakarų kalbų naujieji skoliniai*. Vilnius: Enciklopedija, 1998.
41. *Specialybės kalba: sistema ir vartoseną*. Mokslinės konferencijos darbai. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
42. *Specialybės kalba: tyrimas ir dėstymas*. Mokslinės konferencijos darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
43. *Specialybės kalba: terminija ir studijos*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
44. Šukys, J. *Kalbos patarimai politikams ir visiems kalbų sakytojams*. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 2000.
45. Šukys, J. *Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartoseną ir normos*. Kaunas: Šviesa, 1998.
46. *Teisinių terminų žodynas*. Sudarė A. Žiurlys. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954.
47. Vaicekauskienė, L. *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai: kalbos politika ir vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2007.
48. *Vietovardžių kirčiavimo žodynas*. Vilnius: Kultūra, 1994.
49. Vladarskienė, R. *Dokumentų tekstai*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2003.
50. Žilinskienė, V. Teisės terminai ir terminų žodynai. *Jurisprudencija*. Vilnius, 2001, Nr. 21(13), p. 165-170.
51. Župerka, K. *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2001.

Ak24 Akelaitis Gintautas, Pečkuvienė Laima, Žilinskienė Vida
Specialybės kalba: administracinės kalbos vadovėlis. – Vilnius:
Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. – 424 p.,
iliustr.

Bibliogr.: p. 422–423.

ISBN 978-9955-19-148-3

Šis vadovėlis skiriamas tiems, kurių ir studijų, ir būsimos profesinės veiklos kalba – administracinė kalba. Jame aiškinama bendrinės kalbos raida, valstybinės kalbos politika ir jos vykdymas. Bendrinės lietuvių kalbos normos aptariamos ir įtvirtinamos, remiantis pavyzdžiais iš administracinio, kartais mokslinio stiliaus tekstų, iš viešai pasakytų kalbų teisės, valdymo ir viešojo administravimo klausimais. Aptariami terminai, jų kirčiavimas, daryba, gramatinės formos, sintaksinės konstrukcijos, kita specialioji leksika. Analizuojami administracinės kalbos reiškinių saviti taisyklingo vartojimo atvejai, vertinami ir taisomi kalbos normų pažeidimai. Vadovėlyje po kiekvieno svarbesnio skyriaus ar poskyrio pateikiami kontroliniai klausimai, yra pratimų, kurių dalis turi atsakymus (jie skirti savarankiškam darbui), o kontrolei skirti pratimai yra be atsakymų.

Knyga praverstų ir specialybės dalykų dėstytojams, įvairių lygių valdininkams, kurie norėtų geriau suprasti administracinės kalbos specifiką.

UDK 808.82:34(075.8)

Gintautas Akelaitis, Laima Pečkuvienė, Vida Žilinskienė

SPECIALYBĖS KALBA

Administracinės kalbos vadovėlis

Korektūrą skaitė *Gintautas Akelaitis, Laima Pečkuvienė, Vida Žilinskienė*

Maketavo *Regina Silkovienė*

Viršelio dailininkė *Stanislava Narkevičiūtė*

SL 585. 2009 10 22. 18,26 leidyb. apsk. l.

Tiražas 500 egz. Užsakymas .

Išleido Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius.

Tinklapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Spausdino UAB „Baltijos kopija“, Kareivių g. 13 b, LT-09109 Vilnius.

Tinklapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt